M. T. C.
PHILO.
TOM. I.

Digitized by Google

M
e : 36

M.e.36

CCCk.9.

Digitized by Google

MARCI TVLLII CICERONIS DE PHILOSOPHIA

TOMVS PRIMVS.

*

Quæ autem, in hoc tomo contineantur, ſequens pagella docebit.

VIRTVTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

APVD SEB. GRYPHIVM LVGDVNI,

1548.

ALESANDRINA

Academicarum quæſtionum editionis primæ liber Secundus: editionis ſecundæ liber Primus.

De Finibus bonorum & malorum Libri v.

Tuſculanarum quæſtionum Libri v.

Omnia ad uariorum exemplarium, maximè Victorij ac Manutij, fidem, diligentiſsimè caſtigata.

Digitized by Google

PETRVS VICTORIVS NICOLAO ARDINGHELLO S. D.

MAGNVM *fuit ingeniũ M. Tullij, ſeu cœleſte potius, ac diuinum, quod tot optimarum artium ſcientiam capere, atq; omnia quæ percepit, ſummo artificio explicare, ac literis mandare potuerit: cùm tamen omnem ætatem in Repub. & in maximis rebus gerendis uerſatus ſit. Quibus enim ille temporibus quietum uacuumq; animum à magnis curis, cogitationibusq; habuit? quibusq; difficultatibus, & impedimentis obrutus non eſt? Poſtquam enim ob fortiter geſtum Conſulatum, & oppreſſam ſceleratorum ciuium impiam coniurationem, magna in ſe improborum odia concitauit: nunquã ceſſarunt non tam ipſius quàm patriæ, & communis otij hoſtes eum uarijs artibus aggredi, donec ui armisq; è ciuitate eũ expulerunt, quã ipſe ſuis conſilijs ex ipſorum ferro incendioq; eripuerat. Licetq; non multo pòſt magno Senatus Populiq; conſenſu in patriam reuocatus ſit, incredibili totius Italiæ lætitia & plauſu: non tamen tutus ab inimicorum inſidijs uiuere potuit, qui ipſum nunquam requieſcere paſſi ſunt. Cumq; & Senatorijs muneribus, & forenſibus*

renſibus laboribus eſſet hoc tempore diſtri-ctus, nunquam penitus Philoſophiæ ſtudium ex animo dimiſit: ſed quodcunq; uacuum tempus ab his præclaris, glorioſiſq; laboribus nactus eſt, id omne in legendo, aut ſcribendo conſumpſit. Conſtat enim quædam de Philoſophia eum etiam his temporibus ſcripſiſſe: ſex inquã de Repub. libros. nam quin tres quoq; illos de Oratore ad Q. Fratrem miſſos tunc ſcripſerit, nemini dubium eſſe poteſt. Sed poſt exortum ciuile bellum, uictosq; Pompeianarum partium duces, cùm unius in poteſtate Reſp. eſſet, eiusq; imperio, ac uoluntate cuncta regerentur, exoptatum ſibi otium nactus (quamuis Reipub. lugubre ac funeſtum) mirum eſt, quàm multa breui tempore uolumina de obſcuriſsimis, & difficillimis Philoſophiæ locis, quæſtionibusq; ediderit: cùm aliter ille dignitatem ſuã ſe tueri non poſſe cogitaret, nec ſe inertiæ, ignauiæq;, libero homine indignis, dare uellet. Tot inquam fuere, ut qui omnem ætatem in literis conſumpſerunt, ab omniq; publica adminiſtratione ſe abſtinuerunt non mediocri ingenio homines, acerrimo in hoc ſtudio poſito, uix tot ſcripſerint. Cumq; eo tempore propter uaria & multiplicia hominum ingenia, ab uno Socrate, tanquam fonte, plures familiæ & diuerſæ diſciplinæ, quaſi riui, diductæ eſſent, haberetq; unaquæque ratio ſuos defenſores, & grauiſsimos

uiſsimos autores, omnes eas apprime tenuit, edidicitq; Cicero: & cùm ei commodum fuit, aut defendit aut oppugnauit. quamuis propter obſcuram & abſtruſam ipſarum rerum ueritatem, eam maxime rationem probaret, quæ nihil ſciri, aut percipi poſſe affirmaret, cunctaq; quæ uerisimilia eſſent, ſectaretur. Oportebat autem egregiè artibus ac doctrinis inſtructum & eruditum eſſe, qui & pro omnibus Philoſophis, & contra omnes ſe poſſe ſubtiliter ac copioſe dicere profiteretur. Stoicam uero Philoſophiam non parum admirabatur, propter grauitatem ac magnificentiam ſententiarum (credo) ipſa ualde delectatus. Vigebat autem ea tunc maximè, nonnulliq; Romani præſtantiſsimi ciues ea diſciplina imbuti erãt: nam multitudo Epicuri rationem magis ſequebatur, ut quæ facilius percipi poſſet, & alliceret caperetq; animos imperitorum laudibus uoluptatis: quamuis ea quoq; grauiſsimas ſanctiſsimasq; ſententias quandoque effunderet, quæ fortes etiam, & iuſtos uiros ei rationi poſſent conciliare. Nam ita illi aduerſatus eſt, contradixitq; Cicero: ut non male de uita, & moribus eorum, qui ipſam defendebant, exiſtimaret: cùm etiam quoſdam habuerit Epicureos homines ſecum magna beneuolentia, iucundiſsimaq; familiaritate cõiunctos, qui cum omnes Epicuri ſententias docuerãt: quẽ ipſum

quoq; non odit, nec parciſſimo, tenuiſſimoq́; uictu contentum fuiſſe unquam repugnauit, cùm propter patrociniũ uoluptatis apud ſuæ rationis ignaros malè ille audiret, & ut uentri, ac gutturi deditus, ab aduerſarijs in hoc male acciperetur. Veterem autem illam Academiam adeo intellectã, cognitamq́; habuit, ut diu tractare nõ dubitarit: Autores ſanè ipſius ac principes Socratẽ, Platonem, Xenocratem, eorumq́; auditores omnibus locis mirificè laudat, ac cũctis Philoſophis præponit. Quomodo igitur poteſt aliquis ſummum ingenium Ciceronis, ſummumq́; Philoſophiæ ſtudiũ non admirari? Conſilium nanq; eius, inſtitutumq́; Latinis literis explicandi quæ antè à Græcis tantum doctoribus, ac libris percipi poterant, quis adeo peruerſus eſt, ac ſibi ipſi, commodisq́; ſuis inimicus, ut laudandum eſſe nõ putet? Cogitabat ipſe hac quoq; parte ciues ſuos iuuare: atq; eos, cunctas doctrinas in Latinam linguam conuertens, non mediocri (ut erat) beneficio afficere. Indignum enim ipſi uidebatur, gentem illam, quæ totum penè orbem armis uiciſſet, legibusq́; temperaret, uitam moresq́; ſuos ſine Græcis magiſtris excolere, & regere non poſſe: cumq́; omnibus rationibus imperaret, Græcis hominibus, ac doctoribus ſeruire cogi. Reliquit igitur hæc præclara omnium Philoſophiæ diſciplinarum, quæ tunc florebant, monimenta: quæ

nobis

nobis multis de cauſis chara eſſe debent: nõ minus autem, quia cuncti illarum diſciplinarum libri uetuſtate, uel miſeris potius præteritis temporibus ita perierunt, ut nihil ferè aliud reſtet, unde poſsint, ſi nõ perfectè intelligi, at guſtari tamen, & animaduerti ſubtiliſsima illarũ doctrinarum decreta ac rationes. Niſi fortè credimus, omnia illa iudicio, ac ſapientium uirorum conſilio neglecta, & deleta eſſe: quòd ea indigna exiſtimarent, quæ legerentur: quaſi non multa etiam Ariſtotelis, quem diu merito omnes ſunt amplexati, ac ne peiora quidem, eodem fato amiſſa ſint. Nam quid de Theophraſto dicendum eſt, qui in eadẽ ratione uerſatus, omnia fermè quæ doctor ipſius Ariſtoteles eruditiſsime & elegantiſsime tractauit? num & hic etiã eadem de cauſa cõtemptus eſt, atq; in ſitu & ſqualore relictus, qui penè totus periũt? quæ enim pars eius reſtitit, ea quoque multis maculis & peruerſionibus confecta eſt. Quaſiq; nõ uiderimus, in Latinis etiã ſcriptoribus, ueteres quoſdam, bonosq; interijſſe: nouos autem alios, rudesq; in uita permanſiſſe. aut ſuſpicari poſsimus ab illis, qui ex ijſdem fontibus, quibus Peripatetici hauſerant, clariſsimis ingenijs præditis, ab optimisq; magiſtris eruditis, nihil ſapiens aut acutum inuentum: & poſteriores omnes à ueteribus ſine cauſa diſſenſiſſe, cùm ſoleant recentiſsima quæq; perfecta

eſſe, & abſoluta maximè. Ita tamen iuniores legerat Cicero, ut maioribus illis Platoni, Ariſtoteli, Theophraſto ſemper multum tribuerit: audiuerit etiã ſtudioſiſſimè Athenis Antiochum, ueteris Academiæ nobiliſſimum, & eloquẽtiſſimum Philoſophum: ne fortè aliquis exiſtimet ipſum rationis eius, quæ nunc maximè uiget, expertem, aut ignarum fuiſſe. Nulla cauſa eſt igitur, quin hi Ciceronis de Philoſophia libri ab omnibus legi, ſemperq́; in manibus haberi debeant. nam quanta ſint elegantia copiaq́; ſcripti, nihil attinet dicere: cùm omnes res, quas ille tractare uoluit, ſemper electiſſimis uerbis expoſuerit: in his autem nullus orationis uel copioſæ, uel elegantis ornatus deſit. Quàm ſint autem inculta, uel agreſtia potius, & barbara ſcripta recentiorum de Philoſophia, præter admodum pauca, nemo eſt qui neſciat: ut indignum admodum ſit tam bonas & præclaras res tam rudi & inquinato ſermone tractatas eſſe. Qui autem hæc uolumina ſæpe & accuratè legerit: & optimarum rerum cognitionem ſibi inde parabit: & cùm huiuſcemodi res ſcribere uolet, facilè poterit eas ornatè, & grauiter pro ipſarum dignitate dictare. Atq; his quidem nos, quæ uix ab iniuria temporum defenſa, & conſeruata ſunt, quam potuimus opem præſtitimus: ſummoq́; ſtudio conati ſumus, multas in illis maculas perpurgare.

gare. Nam quæ iamdiu deſiderantur, quæq; ue-
tuſtate collapſa ſunt, nulla ratione potuimus in
uitam reuocare. Malè profectò nobiſcū actum
eſt, quòd optimi omnium ſcriptorum optimam
partem amiſimus. Acciderit autem hoc quo-
rundam præpotentium iniuria, qui odio illarū
rerum ducti, ſumma acerbitate libros, qui ea
complectebantur, perſecuti ſint: ſiue omniū ne-
gligētia ſuperiorum, difficile cognitu & indi-
catu eſt. Quin ſumma certè uſi ſint ſtultitia illi,
excuſari non poſſunt: qui cùm ſex de Rep. libros
(ut alia omittā) deſcribere poſſent: qui ab opti-
mo Reip. tractandæ autore, omnibus congeſtis,
quæ uſu & literis didicerat: perfectè & abſo-
lutè ſcripti fuerant, in nugis potius quibuſdam
deſcribendis operam ſuam conſumpſerunt. Sed
ſit horum finis: neq; ea quæ ſanari non poſſunt
uulnera, amplius refricemus. Ad te uerò Ar-
dinghelle ſuauiſſime & hos quoq; libros mit-
to, alterum amoris erga te mei, non ualde tamē
neceſſarium pignus. perſpexiſti enim, ut arbi-
tror, quantopere te merito tuo amem ac diligā:
nam cùm te obſeruare ac colere debuerim, id
quod erat perſonæ ac dignitatis tuæ, me potius
hoc facere uoluiſti, atq; hoc ipſo ſemper magis
delectatus es. Quid enim erat (niſi hoc uoluiſ-
ſes) quòd te mihi tantopere dares, atq; adeò
commodis meis inſeruires? Quare & te amo
ita, ut nihil unquam in amore fuiſſe ardentius

putem: & colo tamen, ut & perſona quam geris, & ſingularis tua probitas poſtulat. Maxima quidem tua ſunt, quæ nunquam prædicare deſinam, erga me beneficia, atq; hæc quoq; ipſa tu nunquam augere ceſſas: ea ſanè me tibi ualde obligarunt. Incredibilis uero tua humanitas, ſenilis quædam prudentia, ſummum ingenium, excellens doctrina, me tibi arctioribus adhuc uinculis coniunxerunt. Omnia uerò hæc ſimul cōgeſta me ita captum tenent, ut ſemper te animo meo adfixum habeam: nec unquam ceſſem de admirabilibus tuis uirtutibus, egregijsq; erga me meritis mecum ipſe cogitare. Quare noli mirari, cur ſecundum etiam hoc uolumen tibi miſerim, cùm in tuo ſolum nomine acquieſcam: ſed expecta potius ſi quid unquam maiore ſtudio magis te dignum efficere potuero: quod etſi ſentio quàm mihi arduum ac difficile ſit, conabor tamen, ut aliqua ratione & amori erga te meo, & minimæ parti tuorum meritorum uidear ſatiſfeciſſe.

M. TVL.

M. TVLLII CICERONIS

Academicarum quæſtionum editionis primæ Lib. II. qui inſcribitur

LVCVLLVS.

MAGNVM *ingenium L. Luculli, magnumq́; optimarũ artium ſtudium, tum omnis liberalis & digna homine nobili ab eo percepta doctrina: quibus temporibus florere in foro maxime potuit, caruit omnino rebus urbanis. ut enim admodum adoleſcens cum fratre pari pietate & induſtria pradito paternas inimicitias magna cũ gloria eſt perſecutus, in Aſiam Quæſtor profectus, ibi per multos annos admirabili quadam laude prouinciæ præfuit: deinde abſens factus Aedilis, continuo Prætor (licebat enim celerius legis præmio) pòſt in Africam: inde ad Conſulatum: quem ita geßit, ut diligentiam admirarentur omnes, ingenium cognoſcerent. Pòſt ad Mithridaticum bellum miſſus à Senatu, non modo opinionem uincit omnium, quæ de uirtute*

eius

eius erat, ſed etiam gloriam ſuperiorum. idq́; eo fuit mirabilius, quòd ab eo laus imperatoria non admodum expectabatur, qui adoleſcentiam in forenſi opera, Quæſturæ diuturnum tempus, Murena bellum in Ponto gerente, in Aſiæ pace conſumpſerat: ſed incredibilis quædam ingenij magnitudo non deſiderauit indocilem uſus diſciplinam. Itaque cùm totum iter & nauigationem conſumpſiſſet partim in percontando à peritis, partim rebus geſtis legendis, in Aſiam factus imperator uenit, cum eſſet Roma profectus rei militaris rudis. Habuit enim diuinam quandam memoriam rerum, uerborum maiorem Hortenſius. Sed quod plus in negotijs gerendis res quàm uerba poſcunt, hoc erat memoria illa præſtantior, quam fuiſſe in Themiſtocle, quem facile Græciæ principem ponimus, ſingularem ferunt. qui quidem etiam pollicēti cuidam ſe artem ei memoriæ, quæ tum primum proferebatur, traditurum, reſpondiſſe dicitur, obliuiſci ſe malle diſcere. credo quòd hærebant in memoria quęcunq; audierat, aut uiderat. Tali ingenio præditus Lucullus adiunxerat & illam quam Themiſtocles ſpreuerat, diſciplinam. Itaque ut literis conſignamus, quæ monumentis mādare uolumus: ſic ille in animo res inſculptas habebat. Tantus ergo imperator in omni genere belli fuit, prælijs, oppugnationibus, naualibus pugnis, totiusq́; belli inſtrumen-

tis, & apparatu, ut ille Rex poſt Alexandrum maximus hunc à ſe maiorem ducem cognitum, quàm quenquam eorum, quos legiſſet, fateretur. In eodem tanta prudentia fuit in conſtituendis temperandisq; ciuitatibus, tanta æquitas, ut hodie ſtet Aſia Luculli inſtitutis ſeruandis, & quaſi ueſtigijs perſequendis. Sed etſi magna cũ utilitate Reipub. tamen diutius quàm uellem, tanta uis uirtutis atq; ingenij peregrinata abfuit ab oculis & fori & curiæ. Quinctiam cùm uictor à Mithridatico bello reuertiſſet, inimicorum calumnia triennio tardius quàm debuerat, triumphauit. nos enim Conſules introduximus penè in urbem currũ clariſſimi uiri. cuius mihi conſilium, & autoritas quid tum in maximis rebus profuiſſet, dicerem, niſi de me ipſo dicendum eſſet: quod hoc tempore nõ eſt neceſſe. Itaq; priuabo illum potius debito teſtimonio, quàm id cum mea laude communicem. Sed quæ populari gloria decorari in Lucullo debuerunt, ea fere ſunt & Græcis literis & Latinis celebrata. Nos autem illa exteriora cum multis, hæc interiora cum paucis ex ipſo ſæpe cognouimus. maiore enim ſtudio Lucullus cùm omni literarum generi, tum philoſophiæ deditus fuit, quàm qui illum ignorabant, arbitrabantur: nec uero ineunte ætate ſolum, ſed & pro Quæſtore aliquot annos, & in ipſo bello, in quo ita magna rei militaris eſſe occupatio ſolet, ut non

multum

multum imperatori ſub ipſis pellibus otij relinquatur. Cum autem è philoſophis ingenio, ſcientiaq; putaretur Antiochus Philonis auditor excellere, eum ſecum & Quæſtor habuit, & poſt aliquot annos imperator. cumq; eſſet ea memoria, quam antè dixi, ea ſæpe audiendo facilè cognouit, quæ uel ſemel audita meminiſſe potuiſſet. delectabatur autem mirifice lectione librorum, de quibus audiebat. Ac uereor interdum, ne talium perſonarum, cum amplificare uelim, imminuam etiam gloriam. ſunt enim multi, qui omnino Græcas non ament literas: plures, qui philoſophiam: reliqui, qui etiam ſi hæc non improbent, tamen earum rerum diſputationem principibus ciuitatis non ita decoram putent. Ego autem, cum Græcas literas M. Catonem in ſenectute didiciſſe acceperim, P. autem Africani hiſtoriæ loquantur in legatione illa nobili, quam ante Cenſuram obijt, Panætium unum omnino comitē fuiſſe: nec literarum Græcarū, nec philoſophiæ iam ullum au torem requiro. Reſtat ut ijs reſpondeam, qui ſermonibus eiuſmodi nolint perſonas tam graues illigari. quaſi uero clarorum uirorum aut tacitos congreſſus eſſe oporteat, aut ludicros ſermones, aut rerum colloquia leuiorum. Etenim, ſi quodā in libro uere eſt à nobis philoſophia laudata, profecto eius tractatio optimo atq; ampliſſimo quoque digniſſima eſt: nec quicquam

aliud uidendū eſt nobis, quos pop. Ro. hoc in gradu collocauit, niſi ne quid priuatis ſtudijs de opera publica detrahamus. Quòd ſi, cum fungi munere debeamus, non modo operā noſtram numquam à populari cœtu remouemus, ſed ne literam quidem ullam facimus niſi forenſem: quis reprehendet noſtrum otium? qui in eo non modò noſmetipſos hebeſcere & languere nolumus, ſed etiam, ut plurimis proſimus, enitimur. Gloriam uero nō modo non minui, ſed etiam augeri arbitramur eorum, quorum ad populares illuſtresq; laudes, has etiam minus notas, minusq; peruulgatas adiungimus. Sunt etiam qui negēt in ijs, qui in noſtris libris diſputent, fuiſſe earum rerum, de quibus diſputatur, ſcientiam: qui mihi uidentur non ſolum uiuis, ſed etiam mortuis inuidere. Reſtat unum genus reprehenſorum, quibus Academiæ ratio non probatur. quod grauius ferremus, ſi quiſquam ullam diſciplinam philoſophiæ probaret, præter eam quam ipſe ſequeretur. Nos autem, quoniā contra omnes dicere, qui ſcire ſibi uidentur, ſolemus, nō poſſumus, quin alij à nobis diſſentiāt, recuſare. quanquam noſtra quidem cauſa facilior eſt, qui uerum inuenire ſine ulla contentione uolumus, idq; ſumma cura ſtudioq; conquirimus. Etſi enim omnis cognitio multis eſt obſtructa difficultatibus, eaq; eſt & in ipſis rebus obſcuritas, & in iudicijs noſtris infirmitas, ut non ſine

cauſa

cauſa & doctiſsimi & antiquiſsimi inuenire ſe poſſe, quod cuperent diffiſi ſint: tamen nec illi defecerunt, neq; nos ſtudium exquirendi defatigati relinquemus, neque noſtræ diſputationes quicquam aliud agunt, niſi ut in utranq; partem dicendo & audiendo eliciant, & tanquam exprimant aliquid, quod aut uerum ſit, aut ad id quamproximè accedat. Neque inter nos & eos qui ſe ſcire arbitrantur, quicquam intereſt, niſi quòd illi non dubitāt, quin ea uera ſint quæ defendunt: nos probabilia multa habemus, quæ ſequi facile, affirmare uix poſſumus. Hoc autem liberiores & ſolutiores ſumus, quòd integra nobis eſt iudicandi poteſtas, neq; ut omnia, quæ præſcripta & quaſi imperata ſint, defendamus, neceſsitate ulla cogimur. nam cæteri primū antè tenentur aſtricti, quàm quid eſſet optimum, iudicare potuerunt: deinde infirmiſsimo tempore ætatis aut obſecuti amico cuidam, aut una alicuius, quem primum audierunt, oratione capti, de rebus incognitis iudicant, & ad quancunq; ſunt diſciplinam quaſi tempeſtate delati, ad eam tanquam ad ſaxum adhæreſcunt. Nam quòd dicunt omnia ſe credere ei, quem iudicent fuiſſe ſapientem: probarem ſi idipſum rudes & indocti iudicare potuiſſent. Statuere enim quid ſit ſapiens, uel maxime uidetur eſſe ſapientis. Sed ut potuerunt omnibus rebus auditis, cognitis etiam reliquorum ſententijs, iudicauerunt:

aut

aut re ſemel audita ad unius ſe autoritatem contulerunt. Sed neſcio quo modo pleriq; errare malunt, eamq́; ſententiam, quam adamauerunt, pugnaciſſime defendere, quàm ſine pertinacia, quid conſtantiſſime dicatur, exquirere. quibus de rebus & aliâs ſæpe nobis multa quæſita & diſputata ſunt, & quondã in Hortenſij uilla, quæ eſt ad Baulos, cùm eo Catulus, & Lucullus, nosq́; ipſi poſtridie ueniſſemus, quàm apud Catulum fuiſſemus. Quo quidem etiam maturius uenimus, quòd erat conſtitutum, ſi uentus eſſet, Lucullo in Neapolitanum, mihi in Pompeianum nauigare. Cùm igitur pauca in xyſto locuti eſſemus, tum eodem in ſpatio conſedimus. Hic Catulus, Etſi heri, inquit, id quod quærebatur penè explicatum eſt, ut tota ferè quæſtio tractata uideatur, tamen expectò ea quæ te pollicitus es Luculle ab Antiocho audita dicturum. Equidem, inquit Hortenſius, feci pluſquam uellem: totam enim rem Lucullo integram ſeruari oportuit: & tamen fortaſſe ſeruata eſt: à me enim, quæ in promptu erant, dicta ſunt: à Lucullo autem reconditiora deſidero. Tum ille, Non ſanè, inquit, Hortenſi conturbat me expectatio tua: etſi nihil eſt ijs, qui placere uolunt, tam aduerſarium: ſed quia non laboro quã ualde ea, quæ dico, probaturus ſim, eo minus cõturbor. dicam enim nec mea, nec ea in quibus ſi non fuerint, non uinci me malim,

quàm uincere. ſed mehercule, ut quidem ſe nunc cauſa habet, etſi heſterno ſermone labefactata eſt, mihi tamen uidetur eſſe uerißima. Agam igitur ſicut Antiochus agebat: nota enim mihi res eſt: nam & uacuo animo illũ audiebam, & magno ſtudio, eadem de re etiam ſæpius: ut etiam maiorẽ expectationẽ mei faciam, quàm modo fecit Hortenſius. Cùm ita eſſet exorſus, ad audiendum animos ereximus. At ille, Cùm Alexandriæ pro Quæſtore, inquit, eſſem, fuit Antiochus mecum, & erat iam antea Alexandriæ familiaris Antiochi Heraclitus Tyrius, qui & Clitomachũ multos annos, & Philonem audierat, homo ſanè in iſta philoſophia, quæ nũc propè dimiſſa reuocatur, probatus, & nobilis, cum quo & Antiochum ſæpe diſputantem audiebã. ſed utrunq; leuiter. & quidem iſti libri duo Philonis, de quibus heri dictum à Catulo eſt, tum erãt allati Alexandriã, tumq́; primum in Antiochi manus uenerant, & homo natura leniſsimus (nihil enim poterat fieri illo mitius) ſtomachari tamen cœpit. mirabar: neque enim unquam antea uideram. At ille Heracliti memoriam implorans, quærere ex eo, uiderentur'ne illa Philonis, aut ea nũ uel è Philone, uel ex ullo Academico audiuiſſet aliquando? Negabat. Philonis tamen ſcriptum agnoſcebat: nec id quidẽ dubitari poterat. nam aderant mei familiares, et docti homines, P. & C. Selij, & Tetr

& Tetrilius Rogus, qui ſe illa audiſſe Romæ de Philone, & ab eo ipſo illos duos libros dicerent deſcripſiſſe. Tũ & illa dixit Antiochus, quæ heri Catulus commemorauit à patre ſuo dicta Philoni, & alia plura: nec ſe tenuit, quin contra ſuum doctorem librum etiam ederet, qui Soſus inſcribitur. Tũ igitur & cum Heraclitũ ſtudioſe audirem contra Antiochum diſſerentem, & item Antiochũ contra Academicos, dedi Antiocho operam diligentius, ut cauſam ex eo totam cognoſcerem. Itaq; complures dies, adhibito Heraclito, doctisq; cõpluribus, & in his Antiochi fratre Ariſto, & præterea Ariſtone, & Dione, quibus ille ſecundũ fratrem plurimum tribuebat: multum temporis in iſta una diſputatione cõſumpſimus. Sed ea pars, quæ contra Philonem erat, prætermittenda eſt. minus enim acer eſt aduerſarius is, qui iſta, quæ ſunt heri defenſa, negat Academicos omnino dicere. etſi enim mentitur, tamẽ eſt aduerſarius lenior. Ad Arceſilã Carneademq; ueniamus. Quæ cum dixiſſet, ſic rurſus exorſus eſt: Primum mihi uidemini (me autem nomine appellabat) cùm ueteres phyſicos nominatis, facere idem quod ſeditioſi ciues ſolent, cũ aliquos ex antiquis claros uiros proferunt, quos dicant fuiſſe populares, ut eorum ipſi ſimiles eſſe uideantur. Repetũt iam P. Valerium, qui exactis regibus primo anno Conſul fuit: commemorant reliquos,

qui leges populares de prouocationibus tulerint cum Conſules eſſent: tum ad hos notiores, C. Flaminium, qui legem agrariam aliquot annis ante ſecundum Punicum bellum Tribunus pl. tulerit inuito Senatu, & poſtea bis Conſul factus ſit: L. Caßium, Q. Pompeium. illi quidem etiam P. Africanum referre in eundem numerum ſolent. Duos uero ſapientißimos, & clariſſimos fratres, P. Craſſum, & P. Scæuolam, aiunt Tib. Graccho autores legum fuiſſe, alterum quidem, ut uidemus, palàm: alterum, ut ſuſpicamur, obſcurius. Addunt etiam C. Marium: & de hoc quidem nihil mentiuntur. Horum nominibus tot uirorum, atq; tantorum expoſitis, eorum ſe inſtitutum ſequi dicunt. Similiter uos cùm perturbare, ut illi Remp. ſic uos philoſophiam bene iam conſtitutam uelitis, Empedoclem, Anaxagoram, Democritum, Parmenidem, Xenophanem, Platonem etiam & Socratem profertis. Sed neq; Saturninus (ut noſtrũ inimicum potißimum nominem) ſimile quicquam habuit ueterum illorum, nec Arceſilæ calumnia conferenda eſt cum Democriti uerecundia. & tamen iſti phyſici raro admodum, cum hærent aliquo loco, exclamant quaſi mente incitati: Empedocles quidem, ut interdum mihi furere uideatur, abſtruſa eſſe omnia, nihil nos ſentire, nihil cernere, nihil omnino quale ſit poſſe reperire. Maiorem autem partem mihi quidem

dem omnes iſti uidentur nimis etiam quædam affirmare, pluſq; profiteri ſe ſcire, quàm ſciant. Quòd ſi illi tum in nouis rebus quaſi modo naſcentes hæſitauerunt, nihil'ne tot ſeculis, ſummis ingenijs, maximis ſtudijs explicatum putamus? non'ne, cum iam philoſophorum diſciplinæ grauiſſimæ conſtitiſſent, tum exortus eſt, ut in optima Rep. Ti. Gracchus, qui otium perturbaret, ſic Arceſilas, qui conſtitutam philoſophiam euerteret, & in eorum autoritate deliteſceret, qui negaſſent quicquam ſciri, aut percipi poſſe? Quorum è numero tollẽdus eſt Plato, & Socrates: alter, quia reliquit perfectiſſimam diſciplinam Peripateticos, & Academicos nominibus differentes, re congruentes, à quibus Stoici ipſi uerbis magis, quàm ſententijs diſſenſerunt. Socrates autem de ſe ipſe detrahens in diſputatione, plus tribuebat ijs quos uolebat refellere. ita cum aliud diceret, atq; ſentiret, libenter uti ſolitus eſt ea diſſimulatione, quam Græci εἰρωνείαν uocãt: quam ait etiam in Africano fuiſſe Fannius: idq; propterea uitioſum in illo non putandum, quòd idem fuerit in Socrate. Sed fuerint illa uetera, ſi uultis, incognita: Nihil'ne eſt ergo actum, quòd inueſtigata ſunt, poſteaquam Arceſilas Zenoni, ut putatur, obtrectans, nihil noui reperienti ſed emendanti ſuperiores, immutatione uerborũ, dum huius definitiones labefactare uult, conatus eſt clariſſimis

rebus tenebras obducere? Cuius primo non admodum probata ratio, quanquam floruit tum acumine ingenij, tum admirabili quodã lepore dicendi, proxime à Lacyde ſolo retenta eſt: pòſt autem confecta à Carneade, qui eſt quartus ab Arceſila. Audiuit enim Egeſinum, qui Euãdrum audierat, Lacydis diſcipulum cum Arceſilæ Lacydes fuiſſet. Sed ipſe Carneades diu tenuit. nã nonaginta uixit annos: & qui illum audierant admodum floruerunt. è quibus induſtriæ plurimũ in Clitomacho fuit. declarat multitudo librorum ingenij nõ minus in hoc, quàm in Carneade eloquentiæ, in Melonthio Rhodio ſuauitatis. Bene autem noſſe Carneadem Stratoniceus Metrodorus putabatur. Iam Clitomacho Philo ueſter operam multos annos dedit. Philone autem uiuo patrocinium Academiæ non defuit. Sed quod nos facere nunc ingredimur, ut cõtra Academicos diſſeramus, id quidem è philoſophis, & ij quidem non mediocres faciendum omnino non putabant: nec uerò eſſe ullam rationem diſputare cum ijs qui nihil probarent: Antipatrumq; Stoicum, qui multus in eo fuiſſet, reprehendebant: nec definiri aiebant neceſſe eſſe, quid eſſet cognitio, aut pceptio, aut ſi uerbum è uerbo uolumus, comprehenſio, quã κατάληψιν illi uocant: eosq; qui perſuadere uellent eſſe aliquid quod comprehendi & percipi poſſet, inſcienter facere dicebant: propterea

quòd

quòd nihil eſſet clarius ἐνάργεια ut Græci, perſpicuitatem aut euidentiam nos, ſi placet nominemus, fabricemurq́;, ſi opus erit, uerba, ne hic ſibi (me appellabat iocans) hoc licere ſoli putet. ſed tamen orationē nullam putabāt illuſtriorem ipſa euidētia reperiri poſſe, nec ea quæ tam clara eſſent, diffinienda cenſebant. Alij autem negabant ſe pro hac euidētia quicquam priores fuiſſe dicturos: ſed ab ea quæ contra dicerentur, dici oportere putabant, ne qui fallerentur. Pleriq; tamen & definitiones ipſarum etiam euidentiam rerum non improbant: & rē idoneam, de qua quæratur, & homines dignos quibuſcum diſſeratur, putant. Philo autem dum noua quædam commouet, quòd ea ſuſtinere uix poterat, quæ contra Academicorum pertinaciam dicebantur, & apertè mentitur, ut eſt reprehenſus à patre Catulo, &, ut docuit Antiochus, in id ipſum ſe induit, quod timebat. Cum enim ita negaret quicquam eſſe, quod comprehendi poſſet (id enim uolumus eſſe ἀκατάληπτον) ſi illud eſſet, ſicut Zeno definiret, tale uiſum (iam enim hoc pro φαντασία uerbum ſatis heſterno ſermone triuimus) uiſum igitur impreſſum, effictumq́; ex eo unde eſſet, quale eſſe nō poſſet, ut ex eo unde non eſſet, id nos à Zenone definitum rectiſsimè dicimus. Quî enim poteſt quicquam comprehendi, ut planè confidas id perceptum cognitum'que eſſe, quod eſt

tale, quale uel falſum eſſe poßit? Hoc cùm infirmat, tollitq; Philo, iudicium tollit incogniti, & cogniti: ex quo efficitur, nihil poſſe comprehendi: ita imprudens eo quò minimè uult, reuoluitur. Quare omnis ratio contra Academiã ſuſcipitur à nobis, ut retineamus eam definitionem, quam Philo uoluit euertere. quam niſi obtinemus, percipi nihil poſſe concedimus. Ordiamur igitur à ſenſibus: quorum ita clara iudicia & certa ſunt, ut, ſi optio naturæ noſtræ detur, & ab ea deus aliquis requirat, contenta'ne ſit ſuis integris, incorruptisq; ſenſibus, ãn poſtulet melius aliquid, non uideam quid quærat amplius. Neq; uero hoc loco expectandũ eſt, dum de remo inflexo, aut de collo columbæ reſpondeam. non enim is ſum, qui, quicquid uidetur, tale dicam eſſe, quale uideatur. Epicurus hoc uiderit, & multa alia. Meo autem iudicio ita eſt maxima in ſenſibus ueritas, ſi & ſani ſunt, & ualentes, & omnia remouentur, quæ obſtãt & impediunt. Itaq; & lumen mutari ſæpe uolumus: & ſitus earum rerum quas intuemur, & interualla aut cõtrahimus, aut diducimus, multaq; facimus, uſq; cò, dum aſpectus ipſe fidem faciat ſui iudicij. Quod idẽ fit in uocibus, in odore, in ſapore: ut nemo ſit noſtrum, qui nõ in ſenſibus ſui cuiuſque generis iudicium requirat acrius. Adhibita uero exercitatione, & arte, ut oculi pictura teneantur, & aures can-

tibus, quis eſt, quin cernat quanta uis ſit in ſen ſibus? Quàm multa uident pictores in umbris, & in eminentia, quæ nos non uidemus? quàm multa quæ nos fugiunt in cantu, exaudiunt in eo genere exercitati? qui primo inflatu tibicinis Antiopam eſſe aiunt, aut Andromacham, cùm id nos ne ſuſpicemur quidem. Nihil neceſſe eſt de guſtatu, & odoratu loqui, in quibus intelligentia, etſi uitioſa, eſt quædam tamen. Quid de tactu, & eo quidem, quem philoſophi interiorem uocant, aut doloris aut uoluptatis? in quo Cyrenaici ſolo putant ueri eſſe iudicium, quia ſentiatur. Poteſt'ne igitur quiſquam dicere, inter eum qui doleat, & inter eum qui in uoluptate ſit, nihil intereſſe? aut, ita qui ſentiat, non apertiſsimè inſaniat? Atqui qualia ſunt hæc, quæ ſenſibus percipi dicimus: talia ſequuntur ea quæ non ſenſibus ipſis percipi dicuntur, ſed quodam modo ſenſibus, ut hæc: Illud eſt album. hoc dulce, canorum illud, hoc bene olens, hoc aſperum. Animo iam hæc tenemus comprehenſa, non ſenſibus. Ille deinceps equus eſt, ille canis. cætera ſeries deinde ſequitur maiora nectens, ut hæc quæ quaſi expletam rerum comprehenſionem amplectuntur: Si homo eſt, animal eſt, mortale, rationis particeps. Quo è genere nobis notitiæ rerum imprimuntur, ſine quibus neque intelligi quicquam, neque quæri, aut diſputari poteſt. Quòd ſi eſſent falſæ

notitiæ (ἐννοίας enim notitias appellare tu uidebare) ſi igitur eſſent hæ falſæ, aut eiuſmodi uiſis impreſſæ, qualia uiſa à falſis diſcerni non poſſent: quo tandem his modo uteremur? quo modo autem, quid cuique rei conſentaneum eſſet, quid repugnaret uideremus? Memoriæ quidem certe, quæ non modo philoſophiam, ſed omnis uitæ uſum, omnesq; artes una maximè continet, nihil omnino loci relinquitur. quæ poteſt enim eſſe memoria falſorum? aut quid quiſquam meminit, quod non animo comprehendit, & tenet? ars uerò quæ poteſt eſſe, niſi quæ non ex una, aut ex duabus, ſed ex multis animi perceptionibus conſtat? quam ſi ſubſtraxeris, quî diſtingues artificem ab inſcio? non enim fortuito hunc artificem dicemus eſſe, illum negabimus, ſed cum alterum percepta, & comprehenſa tenere uidemus, alterum non item. cumq; artium aliud eiuſmodi genus ſit, ut tantum modo animo rem cernat, aliud ut moliatur aliquid, & faciat: quo modo aut geometres cernere ea poteſt, quæ aut nulla ſunt, aut internoſci à falſis non poſſunt: aut is qui fidibus utitur explere numeros & conficere uerſus? Quod idem in ſimilibus quoq; artibus continget: quarum omne opus eſt in faciendo, atque agendo. Quid enim eſt, quod arte effici poßit, niſi is qui artem tractabit, multa perceperit? maxime uerò uirtutum cognitio confirmat percipi, &

comp

comprehendi multa poſſe. in quibus ſolis ineſſe etiam ſcientiam dicimus, quam nos non comprehenſionem modo rerum, ſed etiam ſtabilem, atq; immutabilem eſſe cenſemus: itemq; ſapientiam artem uiuendi, quæ ipſa ex ſeſe habeat conſtantiam. Ea autem conſtantia ſi nihil habeat percepti, & cogniti, quero unde nata ſit, aut quo modo? Quæro etiam ille uir bonus, qui ſtatuit omnem cruciatum perferre, intolerabili dolore lacerare potius, quàm aut officium prodat, aut fidem, cur has ſibi tam graues leges impoſuerit, cum quamobrem ita oporteret, nihil haberet cõprehenſi, percepti, cogniti, conſtituti? Nullo igitur modo fieri poteſt, ut quiſquã tãti æſtimet æquitatẽ, & fidẽ, ut eius conſeruandæ cauſa nullum ſupplicium recuſet, niſi ijs rebus aſſenſus ſit, quæ falſæ eſſe non poſſunt. Ipſa uero ſapientia, ſi ſe ignorabit ſapientia ſit, necne, quomodo primum obtinebit nomen ſapientiæ? deinde quomodo ſuſcipere aliquam rem, aut agere fidẽter audebit, cum certi nihil erit quod ſequatur? Cum uero dubitabit quid ſit extremum, & ultimum bonorum, ignorans quò omnia referantur, qui poterit eſſe ſapientia? Atque etiam illud perſpicuum eſt, conſtitui neceſſe eſſe initium, quod ſapientia, cùm quid agere incipiat, ſequatur: idq; initium eſſe naturæ accõmodatum. nam aliter appetitio (eam enim eſſe uolumus ὁρμὴν) qua ad agendum

impell

impellimur, & id appetimus, quod eſt uiſum, moueri non poteſt. Illud autē, quod mouet, prius oportet uideri, eiq́; credi: quod fieri non poteſt, ſi id, quod uiſum erit, diſcerni non poterit à falſo. Quo modo autem moueri animus ad appetendum poteſt, ſi id quod uidetur, non percipitur accommodatum'ne naturæ ſit, an alienum? itemq́;, ſi, quid officij ſui ſit, non occurrit animo, nihil unquam omnino aget, ad nullam rem unquam impelletur, nunquam mouebitur. quòd ſi aliquid aliquando acturus eſt, neceſſe eſt id ei uerum, quod occurit, uideri. Quid, quòd ſi iſta uera ſunt, ratio omnis tollitur, quaſi quædam lux, lumenq́; uitæ: tamen ne in iſta prauitate perſtabitis? nam quærendi initium ratio attulit, quæ perfecit uirtutem, cùm eſſet ipſa ratio confirmata quærendo. Quæſtio autem eſt appetitio cognitionis, quæſtionisq́; finis inuentio. At nemo inuenit falſa: nec ea quæ incerta permanent, inuenta eſſe poſſunt: ſed cùm ea quæ quaſi inuoluta fuerunt, aperta ſunt, tum inuenta dicuntur. ſic & initium quærendi, & exitus percipiendi, & comprehendendi tenet. Itaque argumēti concluſio, quæ eſt Græcè ἀπόδειξις, ita definitur, Ratio quæ ex rebus perceptis ad id, quod non percipiebatur, adducit. Quòd ſi omnia uiſa eiuſmodi eſſent, qualia iſti dicunt, ut ea uel falſa eſſe poſſent, neq; ea poſſet ulla notio diſcernere: quomodo quempiam

piam

piam aut concluſiſſe aliquid, aut inueniſſe diceremus? aut quæ eſſet concluſi argumenti fides? Ipſa autem philoſophia, quæ rationibus progredi debet, quem habebit exitum? Sapientiæ uerò quid futurum eſt? quæ neq; de ſeipſa dubitare debet, neq; de ſuis decretis, quæ philoſophi uocant δόγματα: quorum nullum ſine ſcelere prodi poterit. cùm enim decretum proditur, lex ueri, rectiq; proditur. quo è uitio & amicitiarum proditiones, & rerum publicarũ naſci ſolent. Non poteſt igitur dubitari, quin decretum nullum falſum poßit eſſe, ſapientiq; ſatis ſit non eſſe falſum, ſed etiam ſtabile. fixum, ratũ eſſe debeat, quod mouere nulla ratio queat. Talia autem neque eſſe, neque uideri poſſunt eorum ratione, qui illa uiſa, è quibus omnia decreta ſunt nata, negant quicquam à falſis intereſſe. Ex hoc illud eſt natum, quod poſtulabat Hortenſius, ut idipſum ſaltem perceptum à ſapiẽte diceretis, nihil poſſe percipi. Sed Antipatro hoc idem poſtulanti cùm diceret, ei qui affirmaret nihil poſſe percipi, conſentaneum eſſe unum tamen illud dicere percipi poſſe, ut alia non poſſent, Carneades acutius reſiſtebat. nam tantum abeſſe dicebat, ut id conſentaneum eſſet, ut maxime etiam repugnaret. qui enim negaret quicquam eſſe quod perciperetur, eum nihil excipere: ita neceſſe eſſe, ne id ipſum quidem, quod exceptum non eſſet, comprehendi, &

pere

percipi ullo modo poſſe. Antiochus ad iſtum locum preſsius uidebatur accedere: quoniam enim id haberent Academici decretum (ſentitis enim iam hoc me δόγμα dicere) nihil poſſe percipi, nō debere eos in ſuo decreto, ſicut in cæteris rebus, fluctuare: præſertim cum in eo ſumma conſiſteret. hanc enim eſſe regulam totius philoſophiæ, conſtitutionem ueri, falſi, cogniti, incogniti. quam rationem quoniam ſuſciperēt, docereq́; uellent, quæ à quouis accipi oporteret, & quæ repudiari, certè hoc ipſum, ex quo omne ueri falſiq́; iudicium eſſet, percipere eos debuiſſe. etenim duo eſſe hæc maxima in philoſophia, iudicium ueri, & finem bonorum: neque ſapientem poſſe eſſe, qui aut cognoſcendi eſſe initium ignoret, aut extremum expetendi, ut aut unde proficiſcatur, aut quo perueniendum ſit, neſciat. hæc autem habere dubia, neque is ita confidere ut moueri non poßint, abhorrere à ſapientia plurimum. Hoc igitur modo potius erat ab his poſtulandum, ut hoc unum ſaltem, percipi nihil poſſe, perceptum eſſe dicerent. Sed de inconſtantia totius illorum ſententiæ, ſi ulla ſententia cuiuſquam eſſe poteſt, nihil approbantis, ſit, ut opinor, dictum ſatis. Sequitur diſputatio copioſa illa quidem, ſed paulo abſtruſior, habet enim aliquantum à phyſicis: ut uerear, ne maiorem largiar ei, qui contra dicturus eſt, libertatem, & licentiam. nam quid cum fa-

ctur

cturum putem de abditis rebus, & obſcuris, qui lucem eripere conetur? Sed diſputari poterat ſubtiliter, quanto quaſi artificio natura fabricata eſſet primum animal omne, deinde hominem maximè: quæ uis eſſet in ſenſibus: quemadmodum prima uiſa nos pellerent, deinde appetitio ab his pulſa ſequeretur: tum ut ſenſus ad res percipiendas intenderemus. mens enim ipſa, quæ ſenſuum fons eſt, atque etiam ipſa ſenſus eſt, naturalem uim habet, quam intendit ad ea, quibus mouetur. Itaque alia uiſa ſic arripit, ut is ſtatim utatur, aliqua ſic recondit, è quibus memoria oritur. cætera autem ſimilitudinibus conſtituit, ex quibus efficiuntur notitiæ rerum, quas Græci tum ἐννοίας, tum προλήψεις uocant. eò cum acceßit ratio, argumentiq; concluſio, rerum'que innumerabilium multitudo, tum & perceptio eorum omnium apparet, & eadem ratio profecta his gradibus ad ſapientiam peruenit. Ad rerum igitur ſcientiam, uitæq; conſtantiam aptiſsima cùm ſit mens hominis, amplectitur maxime cognitionem: & κατάληψιν, quam, ut dixi, uerbum è uerbo exprimentes, comprehenſionem dicemus, cùm ipſam per ſe amat (nihil eſt enim ei ueritatis luce dulcius) tum etiam propter uſum, Quocirca etiam ſenſibus utitur: & artes efficit quaſi ſenſus alteros, & uſque eò philoſophiam ipſam corroborat, ut uirtutem efficiat, ex qua

re una uita omnis apta ſit. Ergo hi qui negant quicquam poſſe comprehendi, hæc ipſa eripiunt uel inſtrumenta, uel ornamenta uitæ, uel potius etiam totam uitam euertunt funditus, ipſumq́; animal orbant animo: ut difficile ſit de temeritate eorum, perinde ut cauſa poſtulat, dicere. Nec uero ſatis conſtituere poſſum, quod ſit eorum conſilium, aut quid uelint. interdum enim cum adhibemus ad eos orationem huiuſmodi, ſi ea quæ diſputantur, uera non ſint, tum omnia fore incerta: reſpondent, Quid ergo iſtud ad nos? num noſtra culpa eſt? naturam accuſa, quæ in profundo ueritatem, ut ait Democritus, penitus abſtruſerit. Alij autem elegantius: qui etiam queruntur, quòd eos inſimulemus, omnia incerta dicere: quantumq́; interſit inter incertum, & id quod percipi non poſsit, docere conantur, eaq́; diſtinguere. Cum his igitur agamus, qui hæc diſtinguunt: illos qui omnia ſic incerta dicunt, ut, ſtellarum numerus par, an impar neſciatur, quaſi deſperatos aliquos relinquamus. uolunt enim, & hoc quidem uel maximè animaduertebam nos moueri, probabile aliquid eſſe, & quaſi ueriſimile, eaq́; uti regula & in agenda uita, & in quærendo, ac diſſerendo. Quæ iſta regula eſt ueri & falſi, ſi notionem ueri & falſi, propterea quòd ea non poſſunt internoſci, nullam habemus? nam ſi habemus, intereſſe oportet, ut inter rectum & prauum

prauum, ſic inter uerum & falſum. ſi nihil intereſt, nulla regula eſt: nec poteſt is, cui eſt uiſio ueri falſiq; communis, ullum habere iudicium, aut ullam omnino ueritatis notam. nam cùm dicunt hoc ſe unum tollere, ut quicquam poſsit ita uideri, ut non eodem modo falſum etiam poſsit ita uideri, cætera autem concedere: faciunt pueriliter: quo enim omnia iudicantur ſublato, reliqua ſe negant tollere. ut ſiquis quẽ oculis priuauerit, dicat ea quæ cerni poſſent, non ſe ei ademiſſe. Vt enim illa oculis modo cognoſcuntur, ſic reliqua uiſis: ſed propria ueri, non communi ueri & falſi nota. Quamobrem ſiue tu probabilem uiſionem, ſiue improbabilem, & quæ non impediatur, ut Carneades uolebat: ſiue aliud quid proferes, quod ſequare: ad uiſum illud, de quo agimus, tibi erit reuertendum. in eo autem, ſi erit communitas cum falſo, nullum erit iudicium, quia proprium in communi ſigno notari non poteſt. ſin autem commune nihil erit: habeo quod uolo: id enim quæro, quod ita mihi uideatur uerum, ut non poſsit idem falſum uideri. Simili in errore uerſantur, cùm conuicti, ac iudicio ueritatis coacti, perſpicua à perceptis uolunt diſtinguere, & conantur oſtendere, eſſe aliquid perſpicui: uerum illud quidẽ impreſſum in animo, atq; in mente: neq; id tamen percipi ac comprehendi poſſe. quo enim modo perſpicue dixeris album eſſe

aliquid, cum poßit accidere, ut id quod nigrum ſit, album eſſe uideatur? aut quo modo iſta aut perſpicua dicemus, aut impreſſa ſubtiliter: cum ſit incertum, uerè, inaniter'ne moueatur? ita neq; color, neque corpus, neque ueritas, neque argumentum, neq; ſenſus, neq; perſpicuum ullum relinquitur. Ex hoc illud his uſu uenire ſolet, ut quicquid dixerint, à quibuſdam interrogentur, Ergo iſtuc quidem percipis? ſed qui ita interrogant, ab his irridentur: non enim urgent, ne coarguant nemunem ulla de re poſſe contendere, neq; aſſeuerare ſine aliqua eius rei, quam ſibi quiſque placere dicit, certa & propria nota. Quod eſt igitur iſtud ueſtrum probabile? nam ſi quod cuique occurrit, & primo quaſi aſpectu probabile uidetur, id confirmatur: quid eo leuius? ſin ex circunſpectione aliqua, & accurata conſideratione, quod uiſum ſit, id ſe dicent ſequi: tamen exitum non habebunt. primum quia his uiſis, inter quæ nihil intereſt, æqualiter omnibus abrogatur fides. deinde cum dicant poſſe accidere ſapienti, ut, cum omnia fecerit, diligentiſſimeq; circunſpexerit, exiſtat aliquid, quod & ueriſimile uideatur, & abſit longiſſime à uero: quo modo, ſi magna parte quidem, ut ſolent dicere, ad uerum ipſum, aut quàm proxime accedant, confidere ſibi poterunt? Vt enim confidant, notum his eſſe debebit inſigne ueri: quo obſcurò, & oppreſſo,

quod

quod tandem uerum ſibi uidebuntur attingere? Quid autem tam obſcurum dici poteſt, quàm cum ita loquuntur? Eſt hoc quidem rei illius ſignum, aut argumentum, & ea re id ſequor: ſed fieri poteſt, ut id, quod ſignificatur, aut falſum ſit, aut nihil ſit omnino. Sed de perceptione hactenus. ſi quis enim ea, quæ dicta ſunt labefactare uolet, facile etiam abſentibus nobis ueritas ſe ipſa defendet. His ſatis cognitis, quæ iam explicata ſunt: nunc de aſſenſione, atque approbatione, quam Græci συγκατάθεσιν uocant, pauca dicemus, non quo non latus locus ſit: ſed paulo antè iacta ſunt fundamenta. nam cum uim, quæ eſſet in ſenſibus, explicabamus, ſimul illud aperiebatur, comprehendi multa & percipi ſenſibus: quod fieri ſine aſſenſione non poteſt. deinde cum inter inanimum & animal hoc maxime interſit, quòd inanimum nihil agit, animal agit aliquid: (nihil enim agens ne cogitari quidem poteſt quale ſit) aut ei ſenſus adimendus eſt, aut ea quæ eſt in noſtra ſita poteſtate, reddenda aſſenſio. At uero animus quodam modo eripitur his, quos neq; ſentire, neq; aſſentiri uolunt. etenim neceſſe eſt ut lancem in libra ponderibus impoſitis deprimi, ſic animum perſpicuis cedere. nam quo modo non poteſt animal ullum non appetere id, quod accõmodatum ad naturã appareat (Græci id οἰκεῖον appellant) ſic non

poteſt obiectã rem perſpicuam non approbare: Quanquàm ſi illa de quibus diſputatum eſt, uera ſunt, nihil attinet de aſſenſione omnino loqui. qui enim quid percipit, aſſentitur ſtatim. Sed hæc etiam ſequuntur, nec memoriam ſine aſſenſione poſſe conſtare, neq; notitias rerum, nec artes: idq́;, quod maximum eſt, ut ſit aliquid in noſtra poteſtate, in eo, qui rei nulli aſſentietur, non erit. Vbi igitur uirtus, ſi nihil ſitum eſt in ipſis nobis? Maxime autem abſurdum, uitia in ipſorum eſſe poteſtate, neq; peccare quenquam niſi aſſenſione: hoc idem in uirtute non eſſe, cuius omnis conſtantia & firmitas ex his rebus conſtat, quibus aſſenſa eſt, & quas approbauit: omninoq́; antè uidere aliqd, quàm agamus neceſſe eſt, eiq́;, quod uiſum ſit, aſſentiatur. Quare qui aut uiſum aut aſſenſum tollit, is omnem actionem tollit è uita. Nunc ea uideamus, quæ contra ab his diſputari ſolent. ſed prius poteſtis totius eorum rationis quaſi fundamenta cognoſcere. Componunt igitur primùm artem quandam de his, quæ uiſa dicimus: eorumq́; & uim, & genera definiunt: in his quale ſit id, quod percipi, & comprehendi poßit, totidem uerbis, quot Stoici deinde illa exponunt duo, quæ quaſi contineãt omnem hanc quæſtionẽ: quæ ita uideãtur, ut etiam alia multa eodem modo uideri poßint: neq; in his quicquam interſit, non poſſe eorũ alia percipi,

alia

alia non percipi: nihil intereſſe autem, nō modò ſi ex omni parte eiuſdem modi ſint, ſed etiam ſi diſcerni non poſsint. quibus poſitis, unius argumenti concluſione tota ab his cauſa comprehenditur. Compoſita autem ea concluſio ſic eſt: Eorum, quæ uidentur, alia uera ſunt, alia falſa: & quod falſum eſt, id percipi non poteſt: quod autē uerum uiſum eſt, id omne tale eſt, ut eiuſdem modi falſum etiam poſsit uideri. Et quæ uiſa ſunt eiuſmodi, ut in ijs nihil interſit: non poteſt accidere, ut eorum aliqua percipi poſsint, alia non poſsint. Nullum igitur eſt uiſum, quod percipi poſsit. Quæ autem ſumunt, ut concludant id quod uolunt: ex his duo ſibi putant concedi. neq; enim quiſquam repugnat. Ea ſunt hæc, Quæ uiſa falſa ſint, percipi ea non poſſe: & alterum, Inter quæ uiſa nihil interſit, ex his non poſſe alia talia eſſe, ut percipi poſsint, alia ut non poſsint. Reliqua uero multa & uaria oratione defendunt. quæ ſunt item duo: unum, eorum quæ uideantur, aliud uerum eſſe, aliud falſum: alterum, omne uiſum, quod ſit à uero, tale eſſe, quale etiam à falſo poſsit eſſe. Hæc duo propoſita non prætereuolant. ſed ita dilatant, ut non mediocrem curam adhibeant & diligentiam. diuidunt enim in partes, & eas quidem magnas: primum in ſenſus, deinde in ea quæ ducuntur à ſenſibus, & ab omni conſuetudine, quam obſcurari uolunt: tum peruc-

niunt ad eam partem, ut nec ratione quidem & conieᴢura ulla res percipi poſsit. Hæc autem uniuerſa cõcidunt etiam minutius. ut enim de ſenſibus heſterno ſermone uidiſtis, item faciunt de reliquis: in ſingulisq; rebus, quas in minima diſpartiunt, uolunt efficere, his omnibus, quæ uiſa ſint, ueris adiuncta eſſe falſa, quæ à ueris nihil differant: ea cum talia ſint, nihil poſſe comprehendi. Hanc ego ſubtilitatem philoſophia quidem digniſsimam iudico, ſed ab eorum cauſa, qui ita diſſerunt, remotiſsimam: definitiones enim, & partitiones, & horum luminibus utens oratio, tum ſimilitudines diſsimilitudinesq;, & earum tenuis & acuta diſtinctio, fidentium eſt hominum illa uera & firma, & certa eſſe, quæ tutentur: non eorum qui clament nihilo magis uera illa eſſe, quàm falſa. Quid enim agant, ſi cum aliquid definierint, roget eos quiſpiam, num illa definitio poſsit in aliam rem trãsferri quamlibet? ſi poſſe dixerint: quid enim dicere habeant? cur illa uera definitio ſit? ſi negauerint: fatendum ſit, quoniam uel illa uera definitio transferri non poſsit in falſum, quod ea definitione explicetur, id percipi poſſe. quod minime illi uolunt. Eadem dici poterunt in omnibus partibus. Si enim dicent ea, de quibus different, ſe dilucide perſpicere, nec ulla communione uiſorum impediri: comprehendere ea ſe poſſe fatebuntur. ſin autem negabunt uera uiſa

à falſis

à falſis poſſe diſtingui: quî poterunt longius
progredi? occurretur enim ſicut occurſum eſt.
nam concludi argumentum non poteſt, niſi his
quæ ad concludendum ſumpta erunt, ita proba-
tis, ut falſa eiuſdem modi nulla poßint eſſe. Er-
go ſi rebus comprehenſis & perceptis, uiſa &
progreſſa ratio hæc efficiet, nihil poſſe compre-
hendi: quid poteſt reperiri, quod ipſum ſibi
repugnet magis? Cumq́; ipſa natura accuratæ
orationis hoc profiteatur, ſe aliquid patefactu-
ram, quod non appareat, &, quo id facilius
aſſequatur, adhibituram & ſenſus, & ea quæ
perſpicua ſint: qualis eſt iſtorum oratio, qui
omnia non tam eſſe, quàm uideri uolunt? ma-
xime autem conuincuntur, cum hæc duo pro
congruentibus ſumunt tam uehementer repu-
gnantia: primum eſſe quædam falſa uiſa: quod
cum uolunt, declarant quædam eſſe uera: de-
inde ibidem, inter falſa uiſa, & uera nihil in-
tereſſe. At primam ſumpſeras, tanquam in-
tereſſet. ita priori poſterius, poſteriori ſuperius
non iungitur. Sed progrediamur longius, &
ita agamus, ut nihil nobis aſſentati eſſe uidea-
mur: quæq́; ab his dicuntur, ſic perſequamur,
ut nihil in præteritis relinquamus. Primum igi
tur perſpicuitas illa, quā diximus, ſatis magnā
habet uim, ut ipſa per ſeſe ea quæ ſint, nobis,
ita ut ſint, indicet. Sed tamen ut maneamus in
perſpicuis firmius & conſtantius, maiore qua-

dam opus eſt uel arte, uel diligentia: ne ab his quæ clara ſint ipſa per ſeſe, quaſi præſtigijs quibuſdam & captionibus depellamur. Nam qui uoluit ſubuenire erroribus Epicurus ijs qui uidentur conturbare ueri cognitionē, dixitq́; ſapientis eſſe, opinionē à perſpicuitate ſeiungere: nihil fecit: ipſius enim opinionis errorem nullo modo ſuſtulit. Quamobrē cùm duæ cauſa perſpicuis & euidētibus rebus aduerſentur, auxilia totidem ſunt contra cōparanda: aduerſantur enim primùm quòd parum defigunt animos, & intendunt in ea quæ perſpicua ſunt, ut quanta luce ea circunfuſa ſunt, poſsint agnoſcere: alterum eſt, quòd fallacibus, & captioſis interrogationibus circunſcripti atque decepti quidam cùm eas diſſoluere non poſſunt, deſciſcunt à ueritate. Oportet igitur & ea quæ pro perſpicuitate reſpōderi poſſunt, in promptu habere, de quibus iam diximus: & eſſe armatos, ut occurrere poſsimus interrogationibus eorū, captionesq́; diſcutere. quod deinceps facere conſtitui. Exponam igitur generatim argumenta eorum, quoniam ipſi etiam illa ſolent non confuſe loqui. Primum conantur oſtendere multa poſſe uideri eſſe, quæ omnino nulla ſunt, cum animi inaniter moueantur eodem modo rebus ijs quæ nullæ ſint, ut ijs, quæ ſint. Nam cùm dicatis, inquiunt, uiſa quædam mitti à deo, uelut ea quæ in ſomnijs uideantur, quæq́; oracu-

lis,

lis, auſpicijs, extis declarantur (hæc enim aiunt probari à Stoicis, quos contra diſputant) quærunt quonam modo, falſa uiſa quæ ſint, ea deus efficere poßit probabilia: quæ autẽ planè proxime ad uerum accedunt, efficere non poßit? aut ſi ea quoq; poßit, cur illa non poßit, quæ perdifficiliter, internoſcantur tamẽ? & ſi hæc, cur non inter quæ nihil ſit omnino? deinde cùm mens moueatur ipſa per ſeſe, ut & ea declarant, quæ cogitatione depingimus, & ea quæ uel furioſis, uel dormientibus uidentur: non'ne, inquiunt, uериſimile ſit, ſic etiam mentem moueri, ut non modo internoſcat, uiſa uera illa ſint, an ne falſa, ſed ut in his nihil interſit omnino? ut, ſi qui tremerent, & exalbeſcerent uel ipſi per ſe motu mentis aliquo, uel obiecta terribili re extrinſecus, nihil intereſſet qui diſtingueretur tremor ille & pallor, neque, ut quicquam intereſſet inter inteſtinum & oblatum. Poſtremo ſi nulla uiſa ſint probabilia, quæ falſa ſint: alia ratio eſt. ſin autem ſunt: cur non etiam quæ non facile internoſcantur? cur non ut planè nihil interſit? præſertim cùm dicatis, ſapientem in furore ſuſtinere ſe ab omni aſſenſu, quia nulla in uiſis diſtinctio appareat. Ad has omnes uiſiones inanes Antiochus quidem & permulta dicebat, & erat de hac una re unius diei diſputatio. Mihi autem non idem faciundum puto: ſed ipſa capita dicenda: &

primum quidem hoc reprehendendum, quòd captioſiſsimo genere interrogationis utuntur: quod genus minime in philoſophia probari ſolet, cum aliquid minutatim & gradatim additur aut demitur. Soritas hos uocāt, qui aceruum efficiunt uno addito grano. Vitioſum ſane, & captioſum genus. Sic enim aſcēditis: Si tale uiſum obiectum eſt à deo dormiēti, ut probabile ſit, cur non etiā ut ualde ueri ſimile? cur deinde, non ut difficiliter à uero internoſcatur? deinde, ut ne internoſcatur quidē? poſtremo ut nihil inter hoc & illud interſit? Huc ſi perueneris, me tibi primum quidq; concedente: meū uitium fuerit. ſin ipſe tua ſponte proceſſeris, tuum: Quis enim tibi dederit, aut omnia deum poſſe, aut ita facturum eſſe, ſi poſsit? quomodo autem ſumis, ut ſiquid cui ſimile eſſe poſsit, ſequatur, ut etiam internoſci difficiliter poſsit? deinde ut ne uix internoſci quidē: poſtremo, ut idem ſit? ut ſi lupi canibus ſimiles: eoſdem dices ad extremum. Et quidem honeſtis ſimilia ſunt quædam non honeſta, & bonis non bona, & artificioſis minime artificioſa. quid dubitamus igitur affirmare, nihil inter hæc intereſſe? Ne repugnātia quidem uidemus? nihil eſt enim, quod de ſuo genere in aliud genus tranſferri poſsit. At ſi efficeretur, ut inter uiſa differentium generū nihil intereſſet: reperirentur quæ & in ſuo genere eſſent, & in alieno, quod fieri quî poteſt?

Omnium

Omnium deinde inanium uiſorum una depulſio eſt, ſiue illa cogitatione informantur, quod fieri ſolere concedimus: ſiue in quiete, ſiue per uinum, ſiue per inſaniam: nam ab omnibus eiuſdem modi uiſus perſpicuitatem, quam mordicus tenere debemus, abeſſe dicemus. quis enim cum ſibi fingit aliquid, & cogitatione depingit, non, ſimul ac ſe ipſe commouit, atq; ad ſe reuocauit, ſentit, quid interſit inter perſpicua, & inania? Eadem ratio eſt ſomniorum. Num cenſes Ennium, cum in hortis cum Ser. Galba uicino ſuo ambulaſſet dixiſſe: Viſus ſum mihi cum Galba ambulare? at cum ſomniauit, ita narrauit:

Viſus Homerus adeſſe poëta.

Idemq́; in Epicharmo,

Nã uidebar ſomniare me et ego eſſe mortuũ.

Itaq;, ſimul experrecti ſumus, uiſa illa contẽnimus, neq; ita habemus, ut ea quæ in foro geſſimus. At enim dũ uidentur, eadẽ eſt in ſomnijs ſpecies eorũ, quæ uigilantes uidemus. plurimum intereſt. Sed id omittamus: illud enim dicimus, nõ eandẽ eſſe uim neq; integritatẽ dormientiũ, & uigilantiũ, nec mẽte, nec ſenſu. Ne uinolenti quidẽ quæ faciũt, eadẽ approbatione faciunt, quã ſobrij: dubitant, hæſitant, reuocant ſe interdum, ijsq́;, quæ uidentur, imbecillius aſſentiuntur: cumq́; edormiuerunt, illa uiſa quàm leuia fuerint, intelligunt. Quod idem contingit inſanis,

ut &

ut & inſipientes furere ſentiant, & dicant ali quid quod non ſit, id uideri ſibi: & cùm relaxentur, ſentiant, atq; illa dicant Alcmeonis:

Sed mihi neutiquam cor conſentit cum oculorum aſpectu. At enim ipſe ſapiens ſuſtinet ſe in furore, ne approbet falſa pro ueris: & aliâs quidem ſæpe, ſi aut in ſenſibus ipſius eſt aliqua forte grauitas, aut tarditas, aut obſcuriora ſunt, quæ uidentur, aut à perſpiciendo tẽporis breuitate excluditur. Quanquam totum hoc, ſapientē aliquando ſuſtinere aſſenſionem, contra uos eſt. ſi enim inter uiſa nihil intereſſet, aut ſemper ſuſtineret, aut nũquam. Sed ex hoc genere toto perſpici poteſt leuitas orationis eorum, qui omnia cupiunt confundere. Quærimus grauitatis, conſtantiæ, firmitatis, ſapientiæ iudicium: utimur exemplis ſomniantium, furioſorum, ebrioſorum. illud attendamus, in hoc omni genere quàm incõſtanter loquamur: non enim proferremus uino, aut ſomno oppreſſos, aut mente captos, tam abſurde, ut tum diceremus intereſſe inter uigilantium uiſa, & ſobriorum, & ſanorum, & eorum qui eſſent aliter affecti: tum nihil intereſſe. Ne hoc quidem cernunt, omnia ſe reddere incerta, quod uolũt: ea dico incerta, quæ ἄδηλα Græci. Si enim res ſe ita habeant, ut nihil interſit, utrum ita cui uideatur, ut inſano, an ſano: cui poßit exploratum eſſe de ſua ſanitate? quod uelle efficere non

medio

mediocris inſania eſt. Similitudines uerò aut geminorum, aut ſignorum anulis impreſſorum pueriliter conſectantur. quis enim noſtrum ſimilitudines negat eſſe, cùm eæ plurimis in rebus appareant? Sed ſi ſatis eſt ad tollendam cognitionem, ſimilia eſſe multa multorum, cur eo non eſtis contenti, præſertim concedentibus nobis? & cur potius id contenditis, quod rerum natura non patitur, ut non ſuo quoq; genere ſit tale, quale eſt? nec ſit in duobus aut pluribus nulla re differens ulla communitas? ut ſibi ſint & oua ouorũ, & apes apum ſimillimæ. Quid pugnas igitur? aut quid tibi uis in geminis? conceditur enim ſimiles eſſe: quo contentus eſſe potueras. tu autem uis eoſdem eſſe planè non ſimiles, quod fieri nullo modo poteſt. deinde confugis ad phyſicos, eos qui maximè in Academia irridentur: à quibus ne tu quidem iam te abſtinebis: & ais Democritum dicere innumerabiles eſſe mundos, & quidem ſic quoſdam inter ſeſe non ſolum ſimiles, ſed undiq;, perfecte & abſolute ita pares, ut inter eos nihil prorſus interſit, & eo quidem innumerabiles: itemq; homines. Deinde poſtulas, ut, ſi mundus ita ſit par alteri mundo, ut inter eos ne minimum quidem interſit, concedatur tibi ut in hoc quoque noſtro mundo aliquid alicui ſic par ſit, ut nihil differat, nihil interſit. Cur enim, inquies, cum ex illis indiuiduis, unde omnia Democritus

gigni

gigni affirmat, in reliquis mundis, & in his quidem innumerabilibus, innumerabiles Q. Lutatij Catuli non modo poßint eſſe, ſed etiã ſint: in hoc tanto mundo Catulus alter nõ poßit effici? Primum quidem me ad Democritũ uocas, cui non aſſentior: potiusq́; refellam, propter id, quod dilucide docetur à politioribus phyſicis, ſingularũ rerum ſingulas proprietates eſſe. Fac enim antiquos illos Seruilios, qui gemini fuerunt, tam ſimiles quàm dicuntur: num cenſes etiam eoſdem fuiſſe? non cognoſcebantur foris, at domi: non ab alienis, at à ſuis. An non uidemus hoc uſu uenire, ut quos nunquam putaſſemus à nobis internoſci poſſe, eos conſuetudine adhibita tam facile internoſceremus, uti ne minimum quidem ſimiles eſſe uiderentur? Hic, pugnes licet, non repugnabo: quin etiã concedam, illum ipſum ſapientem, de quo omnis hic ſermo eſt, cum ei res ſimiles occurrant, quas non habeat denotatas, retenturum aſſenſum, nec ulli uiſo aſſenſurum, niſi quod tale fuerit quale falſum eſſe non poßit. Sed ad cæteras res habet quandam artem qua uera à falſis poßit diſtinguere: & ad ſimilitudines iſtas uſus adhibendus eſt: ut mater geminos internoſcit conſuetudine oculorum: ſic tu internoſces, ſi aſſueueris. Vides'ne, ut in prouerbio ſit ouorum inter ſe ſimilitudo? tamen hoc accepimus, Deli fuiſſe complures ſaluis rebus illis, qui gallinas alere permultas

multas quæſtus cauſa ſolerent. hi cum ouum inſpexerant, quæ id gallina peperiſſet, dicere ſolebant: Neq; id eſt contra nos: nam nobis ſatis eſt, oua illa internoſcere: nihil enim magis aſſentiri poteſt hoc illud eſſe, quàm ſi inter illa omnino nihil intereſſet: habeo enim regulam, ut talia uiſa, uera iudicem, qualia falſa eſſe non poſſint. ab hac mihi non licet tranſuerſum, ut aiunt, digitum diſcedere, ne confundam omnia. ueri enim & falſi non modo cognitio, ſed & natura tolletur, ſi nihil erit quod interſit. ut etiam illud abſurdum ſit, quod interdum ſoletis dicere, cum uiſa in animos imprimantur, non uos id dicere inter ipſas impreſſiones nihil intereſſe, ſed inter ſpecies & quaſdam formas eorum. Quaſi uero non ſpecie uiſa iudicentur, quæ fidem nullam habebunt ſublata ueri, & falſi nota. Illud uero perabſurdum quòd dicitis probabilia nos ſequi, ſi re nulla impediamini. Primum quî poteſtis non impediri. cum à ueris falſa non diſtent? deinde quod iudicium eſt ueri cum ſit commune falſi? ex his illa neceſſario nata eſt ἐποχὴ, id eſt aſſenſionis retentio: in qua melius ſibi conſtitit Arceſilas, ſi uera ſunt quæ de Carneade nonnulli exiſtimant. Si enim percipi nihil poteſt, quod utriq; uiſum eſt: tollendus aſſenſus eſt. quid enim eſt tam futile, quàm quicquam approbare non cognitum? Carneadem autem etiam heri audiebamus

ſolit

ſolitum eſſe delabi interdum ut diceret, opinaturum, id eſt peccaturum eſſe ſapientem. Mihi porrò non tam certũ eſt, eſſe aliquid quod comprehendi poßit, de quo iam etiam nimium diu diſputo: quàm ſapientem nihil opinari, id eſt nunquam aſſentiri rei uel falſæ, uel incognitæ. Reſtat illud, quod dicunt ueri inueniendi cauſa contra omnia dici oportere, & pro omnibus. Volo igitur uidere quid inuenerint. Non ſolemus, inquit, oſtendere. Quæ ſunt tandem iſta myſteria? aut cur celatis quaſi turpe aliquid ſententiam ueſtram? Vt qui audient, inquit, ratione potius, quàm autoritate ducantur. quid ſi utrunq;? num peius eſt? unum tamen illud non celant, nihil eſſe, quod percipi poßit. an in eo autoritas nihil obeſt? mihi quidem uidetur uel plurimum. Quis enim iſta tam aperte perſpicueq́; & peruerſa, & falſa ſecutus eſſet, niſi tanta in Arceſila, multo etiam maior in Carneade & copia rerum, & dicendi uis fuiſſet? Hæc Antiochus ferè & Alexandriæ tum, & multis annis pòſt, multo etiam aſſeuerantius in Syria, cùm eſſet mecũ, paulo antè quàm eſſet mortuus. Sed iam etiam confirmata cauſa, te hominem amiciſsimum, (me autem appellabat) & aliquot annis minorem natu, non dubitabo monere. Tu'ne cùm tantis laudibus philoſophiam extuleris, Hortenſiumq́; noſtrum diſſentientem commonueris, eam philoſophiam

ſequ

ſequêre, quæ confundit uera cum falſis, ſpoliat nos indicio, priuat approbatione, omnibus orbat ſenſibus? Et Cimmerijs quidem, quibus aſpectum ſolis ſiue deus aliquis, ſiue natura ademerat, ſiue eius loci, quem incolebant, ſitus, ignes tamen aderant, quo tum illis uti lumine licebat. iſti autem, quos tu probas, tantis offuſis tenebris, ne ſcintillã quidẽ ullam nobis ad aſpiciendum reliquerunt. quos ſi ſequamur, ijs uinculis ſimus aſtricti, ut nos commouere nequeamus: ſublata enim aſſenſione, omnem & motum animorũ, & actionem rerum ſuſtulerunt. quod non modo recte fieri, ſed omnino fieri non poteſt. Prouide etiam, ne uni tibi iſtam ſentẽtiam minime liceat defendere. an tu, cùm res occultiſſimas aperueris, in lucemq; protuleris, iuratusq; dixeris ea te comperiſſe, quod mihi quoq; licebat, qui ex te illa cognoueram, negabis eſſe rem ullam, quæ cognoſci, comprehendi, percipi poſſit? uide quæſo etiam atq; etiam, ne illarũ quoque rerum pulcherrimarum à te ipſo minuatur autoritas. Quæ cùm dixiſſet ille, finem fecit. Hortenſius autem uehementer admirans, quod quidem perpetuo Lucullo loquente fecerat, ut etiam manus ſæpe tolleret: nec mirum: nam nunquam arbitror contra Academiam dictum eſſe ſubtilius: me quoq;, iocans'ne, an ita ſentiens, (non enim ſatis intelligebam) cœpit hortari, ut ſententia deſiſterem. Tum mihi

Catulus, Si te, inquit, Luculli oratio flexit, quæ eſt habita memoriter, accurate, copioſe: taceo, neque te, quo minus, ſi tibi ita uideatur, ſententiam mutes, deterrendum puto. illud uero non cenſuerim, ut eius autoritate moueare. tantum enim te non monuit, inquit arridens, ut caueres, ne quis improbus Tribunus pleb. quorum uides quanta copia ſemper futura ſit, arriperet te, & in concione quæreret, quî tibi conſtares, cum idem negares quicquam certi poſſe reperiri, idem te comperiſſe dixiſſes. hoc quæſo ne te terreat. De cauſa autē ipſa malim quidem te ab hoc diſſentire. ſin ceſſeris, non magnopere mirabor. nemini enim Antiochum ipſum, cum annos multos talia ſenſiſſet, ſimulac uiſum ſit, ſententia deſtitiſſe. Hæc cum dixiſſet Catulus: me omnes intueri. Tum ego non minus commotus, quàm ſoleo in cauſis maioribus, huiuſmodi quadam oratione ſum exorſus: Me Catule oratio Luculli de ipſa re ita mouit, ut docti hominis, & copioſi, & parati, & nihil prætereuntis eorum, quæ pro illa cauſa dici poſſent: nō tamen ut ei reſpondere poſſe diffiderem. autoritas autem tanta planè me mouebat, niſi tu oppoſuiſſes non minorem tuam. Aggrediar igitur, ſi pauca antè quaſi de fama mea dixero. Ego enim ſi aut oſtentatione aliqua adductus, aut ſtudio certandi, ad hanc potiſſimum philoſophiam me applicaui, nō modo

ſtultit

ſtultitiam meam, ſed etiã mores & naturã condemnandam puto. nã ſi minimis in rebus pertinacia reprehenditur, calũnia etiã coërcetur: ego de omni ſtatu conſilioq; totius uitæ aut certa re cum alijs pugnaciter, aut fruſtrari cũ alios, tum etiam me ipſum uelim? Itaq; niſi ineptum puta rem, cum in tali diſputatione id facerem, quod, cum de Repub. diſceptatur, fieri interdum ſolet: iurarem per Iouem, deosq; penates, me & ardere ſtudio ueri reperiẽdi, & ea ſentire quæ dicerem. Qui enim poſſum non cupere uerum inuenire, cum gaudeam, ſi ſimile ueri quid inuenerim? Sed ut hoc pulcherrimum eſſe iudicem, uera uidere: ſic, pro ueris probare falſa, turpiſſimum eſt. Nec tamen ego is ſum, qui nihil unquam falſi approbem, qui nunquam aſſentiar, qui nihil opiner: ſed quærimus de ſapiente. ego uerò ipſe & magnus quidem ſum opinator (non enim ſum ſapiens) & meas cogitationes ſic dirigo, non ad illam paruulam Cynoſuram,

Qua fidunt duce nocturna Phœnices in alto,

ut ait Aratus, eoq; directius gubernant, quòd eam tenent,

Quæ curſu interiore breui conuertitur orbe:

ſed ad Elicen, & clariſſimos Septentriones, id eſt rationes has, latiore ſpecie, non ad tenue elimatas. Eo fit, ut errem, & uager latius. Sed non de me, ut dixi, ſed de ſapiente quæritur. uiſa enim iſta cum acriter mentem, ſenſumue

pepulerũt, accipio, hisq; interdum aſſentior, nec percipio tamen: nihil enim arbitror poſſe percipi. non ſum ſapiens: itaq; uiſis cedo, neq; poſſum reſiſtere. ſapientis autem hanc cenſet Arceſilas uim eſſe maximã Zenoni aſſentiens, cauere ne capiatur, ne fallatur uidere. nihil eſt enim ab ea cogitatione, quam habemus de grauitate ſapientis, errore, leuitate, temeritate diſiunctius. Quid igitur loquar de firmitate ſapientis? quem quidem nihil opinari tu quoque Luculle concedis. quod quoniam à te probatur (ut præpoſtere tecum agam: mox referam me ad ordinem) hæc primum concluſio quã habeat uim, conſidera: Si ulli rei ſapiens aſſentietur unquam: aliquando etiam opinabitur. nunquã autem opinabitur: nulli igitur rei aſſentietur. Hãc concluſionem Arceſilas probat: cõfirmat enim primum, & ſecũdum, Carneades nonnunquam ſecundum: & illud dabat, aſſentiri aliquando. ita ſequebatur etiã opinari: quod tu non uis, & recte, ut mihi uideris. Sed illud primum ſapientem, ſi aſſenſurus eſſet, etiam opinaturum, falſum eſſe & Stoici dicunt, & eorum adſtipulator Antiochus: poſſe enim eum falſa à ueris, & quæ non poßint percipi, ab ijs, quæ poßint, diſtinguere. nobis autem primum, etiam ſi quid percipi poßit, tamen ipſa conſuetudo aſſentiendi periculoſa eſſe uidetur, & lubrica. quamobrem cùm tam uitioſum eſſe conſtet, aſſentiri

quicq

quicquam aut falſum, aut incognitum: ſuſtinenda eſt potius omnis aſſenſio, ne præcipitet, ſi temere proceſſerit. ita enim finitima ſunt falſa ueris, eaq; quæ percipi poſſunt (ſi modo ea ſunt quædam: iam enim uidebimus) ut tamen in præcipitem locum non debeat ſe ſapiens cõmittere. ſin autem, omnino nihil eſſe, quod percipi poſſit, à me ſumpſero, & quod tu mihi das, accepero, ſapientem nihil opinari: effectũ illud erit, ſapientem aſſenſus omnes cohibiturum, ut tibi uidendum ſit, id'ne malis, an aliquid opinaturum eſſe ſapientem. Neutrum, inquies, illorum. Nitamur igitur, nihil poſſe percipi: etenim de eo omnis eſt controuerſia. Sed prius pauca cum Antiocho: qui hæc ipſa, quæ à me defenduntur, & didicit apud Philonem tam diu, ut conſtaret diutius didiciſſe neminem, & ſcripſit de his rebus acutiſsimè, & idem hæc non acrius accuſauit in ſenectute, quàm antea defenſitauerat. quamuis igitur fuerit acutus, ut fuit: tamen inconſtantia leuatur autoritas. Quis, inquam, enim iſte dies illuxerit, quæro, qui illi oſtenderit eam, quam multos annos eſſe negauiſſet, ueri & falſi notam. Excogitauit aliquid: eadem dicit, quæ Stoici. pœnituit eum illa ſenſiſſe. cur non ſe tranſtulit ad alios, & maximè ad Stoicos? eorum enim erat propria iſta defenſio. quid eum Mneſarchi pœnitebat? quid Dardani? qui erant Athenis tum

principes Stoicorum. Nunquam à Philone diſceſſit, niſi poſteaquam ipſe cœpit, qui ſe audirent, habere. Vnde autem ſubito uetus Academia reuocata eſt? nominis dignitatem uidetur, cum à re ipſa deſciſceret, retinere uoluiſſe, quòd erant qui illum gloriæ cauſa facerent ſperare, etiam fore, ut ij, qui ſe ſequerentur, Antiochij uocarentur: mihi autem magis uidetur non potuiſſe ſuſtinere concurſum omniũ philoſophorum. etenim de cæteris ſunt inter illos nonnulla communia: hæc Academicorum eſt una ſententia, quam reliquorum philoſophorũ nemo probet. Itaque ceſſit. ut enim ij, qui ſub nube ſolem non ferunt: item ille, cum æſtuaret, ueterum, ut Menianorum, ſic Academicorum umbram ſecutus eſt. quoq; ſolebat uti argumento tum, cum ei placebat nihil poſſe percipi, cũ quæreret Dionyſius ille Heracleotes, utrum comprehendiſſet certa illa nota, qua aſſentiri dicitis oportere, illud'ne, quod multos annos tenuiſſet, Zenoniq; magiſtro credidiſſet, honeſtum quod eſſet, id bonum ſolum eſſe: an, quod poſtea defenſitauiſſet, honeſti inane nomen eſſe, uoluptatem eſſe ſummum bonum: qui ex illius commutata ſententia docere uellet nihil ita ſignari in animis noſtris à uero poſſe, quod non eodem modo poſſit à falſo: is curauit quod argumentum ex Dionyſio ipſe ſumpſiſſet, ex eo cæteri ſumerent. Sed cum hæc alio loco plura, nunc

ad ea,

Ad ea, quæ à te Luculle dicta ſunt. & primum quod initio dixiſti, uideamus quale ſit: ſimiliter à nobis de antiquis philoſophis cõmemorari, atq; ſeditioſi ſolerent claros uiros, ſed tamen populares aliquos nominare. Illi cũ res bonas tractant, ſimiles bonorum uideri uolunt. nos autẽ dicimus, ea nobis uideri, quæ uoſmetipſi nobiliſsimis philoſophis placuiſſe conceditis. Anaxagoras niuem nigram dixit eſſe, ferres me, ſi ego idem dicerem? tu, ne ſi dubitarem quidẽ. at quis eſt hic? num Sophiſtes? ſic enim appellantur ij, qui oſtentationis aut quæſtus cauſa philoſophantur. maxima fuit & grauitatis & ingenij gloria. Quid loquar de Democrito? quem cum eo conferre poſſumus non modò ingenij magnitudine, ſed etiã animi, qui ita ſit auſus ordiri, Hæc loquor de uniuerſis. nihil excipit, de quo non profiteatur. quid enim eſſe poteſt extra uniuerſa? quis hunc philoſophum non anteponit Cleanthi, Chryſippo, reliquisq; inferioris ætatis? qui mihi cum illo collocati quintæ claſsis uidentur. Atq; is non hoc dicit quod nos qui ueri eſſe aliquid non negamus, percipi poſſe negamus: ille uerum eſſe planè negat, eſſe ſenſus quidem nec obſcuros dicit, nec tenebricoſos: ſic enim appellat eos is, qui hunc maxime eſt admiratus Chius Metrodorus initio libri, qui eſt de natura. Nego, inquit, ſcire nos, ſciamus'ne aliquid, an nihil ſciamus.

ne id ipſum quidem neſcire, aut ſcire, ſcire nos: nec omnino ſit'ne aliquid, an nihil ſit. Furere tibi Empedocles uidetur: at mihi digniſsimũ rebus ijs de quibus loquitur, ſonũ fundere. num ergo is excæcat nos, aut orbat ſenſibus, ſi parum magnam uim cenſet in ijs eſſe ad ea, quæ ſub eos ſubiecta ſunt, iudicanda? Parmenides, Xenophanes, minus bonis quanquam uerſibus, ſed tamen illis uerſibus increpant eorum arrogantiã quaſi irati, qui, cum ſciri nihil poſsit, audeant ſe ſcire dicere. & ab his aiebas remouendum Socratem & Platonem. Cur? an de ullis certius poſſum dicere? uixiſſe cum his equidem uideor: ita multi ſermones perſcripti ſunt, è quibus dubitari nõ poſsit, quin Socrati nihil ſit uiſum ſciri poſſe. excepit unum tantum, ſcire ſe, nihil ſe ſcire: nihil amplius. Quid dicam de Platone? qui certè tam multis libris hæc perſecutus non eſſet, niſi probauiſſet. ironiam enim alterius, perpetuam præſertim, nulla fuit ratio perſequi. Videor'ne tibi, non ut Saturninus, nominare modo illuſtres homines, ſed etiam imitari nunquam niſi clarum, niſi nobilem? atqꝫ habebam moleſtos uobis, ſed minutos, Stilbonem, Diodorum, Alexinum: quorũ ſunt contorta, & aculeata quædam ſophiſmata: ſic enim appellantur fallaces concluſiunculæ. Sed quid eos colligam, cùm habeam Chryſippum, qui fulcire putatur porticum Stoicorũ? Quàm

multa ille contra ſenſus, quàm multa contra omnia, quæ in conſuetudine probãtur, diſſoluit? idẽ mihi quidẽ non uidetur. Sed diſſolucrit ſanè. certè tam multa non collegiſſet, quæ nos fallerẽt probabilitate magna, niſi uideret his reſiſti nõ facile poſſe. Quid Cyrenei uidẽtur, minimè cõtempti philoſophi? qui negant eſſe quicquam quod percipi poſsit extrinſecus: ea ſe ſola percipere, quæ tactu intimo ſentiant, ut dolorem, & uoluptatem: neque ſe, quo quid colore, aut quo ſono ſit, ſcire, ſed tantum ſentire affici ſe quodãmodo. Satis multa de autoribus, quanquam ex me quæſieras, non'ne putarem poſt illos ueteres, tot ſeculis, inueniri uerũ potuiſſe, tot ingenijs, tantisq́; ſtudijs quærentibus. Quid inuentum ſit, paulò poſt uidero, teipſo quoque iudice. Arceſilã uero non obtrectandi cauſa cum Zenone pugnauiſſe, ſed uerum inuenire uoluiſſe, ſic intelligitur. Nemo inquam ſuperiorum non modo expreſſerat, ſed ne dixerat quidem poſſe hominem nihil opinari: nec ſolum poſſe, ſed ita neceſſe eſſe ſapienti. Viſa eſt Arceſilæ cùm uera ſententia, tum honeſta, & digna ſapiente. Quæſiuit de Zenone fortaſſe, quid futurum eſſet, ſi nec percipere quicquam poſſet ſapiens, nec opinari ſapientis eſſet. ille, credo, Nihil opinatur: quoniam eſſet quod percipi poſſet. Quid ergo eſſet id? Viſum, credo. Quale igitur uiſum? Tum illum ita definiuiſſe:

ex eo quod eſſet, ſicut eſſet impreſſum, & ſignatũ, & effectũ. Poſt requiſitum, etiam ne ſi eiuſmodi eſſet uiſum uerũ, quale falſum. hic Zenonẽ uidiſſe acute, nullũ eſſe uiſum, quod percipi poſſet: ſi id tale eſſet ab eo quod eſt, ut eiuſmodi ab eo quod non eſt, poſſet eſſe. Recte conſenſit Arceſilas ad definitionem additum: neq; enim falſum percipi poſſe, neq; uerum, ſi eſſet tale, quale uel falſum. Incubuit autẽ in eas diſputationes, ut doceret nullum tale eſſe uiſum à uero, ut nõ eiuſdem modi etiam à falſo poßit eſſe. Hæc autem eſt una contentio, quæ adhuc permãſerit. Nã illud, nulli rei aſſenſurũ eſſe ſapientem, nihil ad hanc controuerſiam pertinebat: licebat enim nihil percipere, & tamen opinari: quod à Carneade dicitur probatum. Equidem Clitomacho plus quàm Philoni, aut Metrodoro credens, hoc magis ab eo diſputatum, quàm probatum puto. ſed id omittamus. Illud certè opinatione, & perceptione ſublata ſequitur omnium aſſenſionem retẽtio: ut, ſi oſtẽdero nihil poſſe percipi, tu cõcedas nũquã aſſenſurum eſſe. Quid ergo eſt, quod percipi poßit ſi ne ſenſus quidem uera nunciant? quos tu Luculle communi loco defendis. quod ne id facere poſſes, idcirco heri, non neceſſario loco, contra ſenſus multa dixeram tu autem te negas infracto remo, neq; columbæ collo commoueri: primum cur? nam & in remo ſentio non eſſe id,

quod

quod uideatur: & in columba plures uideri colores, nec eſſe plus uno. deinde nihil'ne preterea diximus? maneant illa omnia. lacerat iſta cauſa: ueraces ſuos ſenſus eſſe dicit. Igitur ſemper autorem habes, & eum qui magno ſuo periculo cauſam agat: eo enim rem dimitti Epicurus, ſi unus ſenſus ſemel in uita mentitus ſit, nulli unquã eſſe credendum. Hoc eſt uerum eſſe, confidere ſuis teſtibus, & importune inſiſtere. Itaque Timagoras Epicureus negat ſibi unquam cum oculum torſiſſet, duas ex lucerna flammulas eſſe uiſas: opinionis enim eſſe mendaciũ, nõ oculorũ. quaſi quæratur, quid ſit, nõ quid uideatur. Sed hic quidem maiorum ſimilis. tu uero, qui uiſa ſenſibus alia uera dicas eſſe, alia falſa: quî ea diſtinguis? Deſine quæſo communibus locis. domi nobis iſta naſcũtur. Si quis deus te interroget ſanis modo, & integris ſenſibus, num amplius quid deſideras? quid reſpondeas? Vtinã quidem roget. audiat, quàm nobiſcum male agatur. Vt enim uera uideamus, quàm longe uidebimus? ego Catuli Cumanũ ex hoc loco regionem uideo. Pompeianũ non cerno: neq; quicquam interiectum eſt, quod obſtet: ſed intendi longius acies non poteſt. O præclarum proſpectum! Puteolos uidemus: at familiarem noſtrum Auianum, fortaſſe in porticu Neptuni ambulantem non uidemus. At ille neſcio quî, qui in ſcholis nominari ſolet,

let mille & octingenta ſtadia quod abeſſet uidebat. quædam uolucres longius. Reſponderem igitur audacter iſti ueſtro deo, me planè his oculis non eſſe contentum. dicit me acrius uidere, quàm ullos piſces fortaſſe, qui neq; uidentur à nobis, & nunc quidẽ ſub oculis ſunt: neq; ipſi nos ſuſpicere poſſunt. Ergo ut illis aqua, ſic nobis aër craſſus offunditur. At amplius nõ deſideramus. Quid talpã? num deſiderare lumen putas? Neq; tam quereretur cum deo, quòd parũ lõge, quàm quòd falſum uiderem. Vides'ne nauẽ illã? ſtare nobis uidetur: at ijs qui in naui ſunt, moueri hæc uilla. Quære rationem, cur ita uideatur: quã ut maxime inueneris, quod haud ſcio an non poßis: non tu uerum teſtem habere, ſed eum non ſine cauſa falſum teſtimoniũ dicere oſtenderis. Quid ego de naui? uidi enim à te remum contemni, maiora fortaſſe quæris. Quid poteſt eſſe ſole maius? quẽ Mathematici amplius duo de uiginti partibus cõfirmant maiorẽ eſſe, quàm terrã. quãtulus nobis uidetur? mihi quidem quaſi pedalis. Epicurus autem poſſe putat etiam minorem eſſe eum, quàm uideatur, ſed non multo. ne maiorem quidem multo putat eſſe: uel tantum eſſe, quantus uideatur: ut oculi aut nihil, aut non multum mentiantur. Vbi igitur illud eſt ſemel? ſed ab hoc credulo, qui nunquam ſenſus mẽtiri putat, diſcedamus, qui ne nunc quidem, cũ ille ſol, qui tãta

incitatione fertur, ut celeritas eius quanta ſit ne cogitari quidem poſſit, tamē nobis ſtare uideatur. Sed ut minuā cōtrouerſiā: uidete quæſo, quàm in paruulis ſitis. Quatuor ſunt capita, quæ concludunt nihil eſſe, quod noſci, percipi, cōprehendi poſſit. de quo hac tota quæſtio eſt. è quibus primū eſt, eſſe aliquod uiſum falſum: ſecundum, non poſſe id percipi: tertiū, inter quæ uiſa nihil interſit, fieri non poſſe, ut eorum alia percipi poſſint, alia non poſſint: quartū, nullū eſſe uiſum uerum à ſenſu profectum, cui non appoſitum ſit uiſum aliud, quod ab eo nihil interſit, quodq́; percipi non poſſit. Horum quatuor capitum ſecundum & tertium omnes concedunt: primū Epicurus non dat. uos, quibuſcum res eſt, id quoq; cōceditis. omnis pugna de quarto eſt. Qui igitur P. Seruilium Geminum uidebat, ſi Quintū ſe uidere putabat, incidebat in eiuſmodi uiſum, quod percipi non poſſet: quia nulla nota uerum à falſo diſtinguebatur. qua diſtinctione ſublata, quam haberet M. Cotta, qui bis cum Gemino Cōſul fuit, agnoſcendo eiuſmodi notam, quæ falſa eſſe nō poſſit? Negas tantam ſimilitudinem in rerum natura eſſe. pugnas omnino, ſed cum aduerſario facili. Ne ſit ſanè: uideri certè poteſt. fallet igitur ſenſum: & ſi una fefellerit ſimilitudo, dubia omnia reddiderit: ſublato enim iudicio illo, quo oportet agnoſci: etiam ſi ipſe erit, quem

uiderit

uideris, qui tibi uidebitur, tamen non ea notà iudicabis, qua dicis oportere, ut non poßit eſſe eiuſdem modi falſa. Quādo igitur poteſt tibi P. Geminus, Quintus uideri: quid habes explorati, cur non poßit tibi Cotta uideri, qui non ſit, quoniā aliquid uidetur eſſe quod nō eſt? Omnia dicis ſui generis eſſe: nihil eſſe idem, quod ſit aliud. Stoicum eſt quidem, nec admodum credibile, nullum eſſe pilum omnibus rebus talem, qualis ſit pilus alius, nullum granū. Hæc refelli poſſunt: ſed pugnare nolo: ad id enim, quod agitur, nihil intereſt, omnibus'ne partibus uiſa res nihil differat, an internoſci non poßit, etiam ſi differat. Sed ſi hominum ſimilitudo tanta eſſe non poteſt, ne ſignorum quidem? Dic mihi, Lyſippus eodē ære, eadem temperatione, eodem cælo, aqua cæteris omnibus, centum Alexandros eiuſdem modi facere non poßit? qua igitur notione diſcerneres? Quid, ſi in eiuſmodi cera centū ſigilla hoc annulo impreſſero, ecqua poterit in agnoſcendo eſſe diſtinctio? an tibi erit quærēdus annularius aliquis, quoniam gallinarium inueniſti Deliacum illum, qui oua cognoſceret? Sed adhibes artem aduocatam etiam ſenſibus. pictor uidet, quæ nos nō uidemus: & ſimul inflauit tibicen, à perito carmen agnoſcitur. Quid hoc? non'ne uidetur contra te ualere, ſi ſine magnis artificijs, ad quæ pauci accedunt, noſtri quidem generis admodum,

modum, nec uidere, nec audire poſſumus? Iam illa præclara, quanto artificio eſſet ſenſus noſtros, mentemq́;, & totam conſtructionem hominis fabricata natura, cur non extimeſcam opinandi temeritatem? etiam'ne hoc affirmare potes Luculle, eſſe aliquam uim, cum prudentia & conſilio ſcilicet, quæ finxerit, uel ut tuo uerbo utar, quæ fabricata ſit hominem? qualis iſta fabrica eſt? ubi adhibita eſt? quando? cur? quomodo? Tractantur iſta ingenioſe, diſputantur etiam eleganter. deniq; uideantur ſane, ne affirmentur modo. Sed de Phyſicis mox, & quidem ob eam cauſam, ne tu, qui idem me facturum paulo antè dixeris, uideare mentitus. Sed ut ad ea, quæ clariora ſunt, ueniam: res iam uniuerſas profundam: de quibus uolumina impleta ſunt non à noſtris ſolum, ſed etiam à Chryſippo. de quo queri ſolēt Stoici, dum ſtudioſe omnia conquiſierit contra ſenſus, & perſpicuitatem. contraq́; omnem conſuetudinem, contraq́; rationem, ipſum ſibi reſpondentem inferiorem fuiſſe: itaq; ab eo armatū eſſe Carneadem. Ea ſunt eiuſmodi, quæ à te diligentiſſime tractata ſunt: Dormientium, & uinolentorum, & furioſorum uiſa imbecilliora eſſe dicebas, quàm uigilantium, ſiccorum, ſanorum: quo modo? quia cum experrectus eſſet Ennius, non diceret ſe uidiſſe Homerum, ſed uiſum eſſe: Alcmeo autem,

Sed mihi neutiquam cor conſentit.

Similia de uinolentis, quaſi quiſquam neget, & qui experrectus ſit cum ſomniare: & cuius furor conſederit, putare non fuiſſe ea uera, quæ eſſent ſibi uiſa in furore. ſed non id agitur. tum cum uideantur, quo modo uidentur, id quæritur, niſi uero Ennium non putamus ita totum illud audiuiſſe,

O pietas animi,

ſi modo id ſomniauit: ut ſi uigilans audiret: experrectus enim potuit illa uiſa putare, ut erãt, & ſomnia. dormienti uerò æque, ac uigilanti probantur. Quid Iliona ſomno illo?

Mater te appello.

Non'ne illa credit filium locutum, ut uerè experrecta etiam crederet? unde enim illa?

Age adſta: mane: audi: itera dum eadem & iſta mihi: num uidetur minorẽ habere uiſis, quàm uigilantis fidem? Quid loquar de inſanis? qualis tandem fuit affinis tuus Catule Tuditanus? quiſquam ſaniſsimus tam certa putat quæ uidet, quàm is putabat, quæ uidebantur? Quid ille, qui,

Video, uideo te uiuum Vlyſſes, dum licet:

non'ne etiam bis exclamauit ſe uidere, cum omnino non uideret? Quid apud Euripidem Hercules, cum ut Euryſthei filios, ita ſuos configebat ſagittis? cum uxorem interimebat? cum conabatur etiam patrem? non perinde moueba:ur

batur falſis, ut ueris mouerctur? quid ipſe Alcmeo tuus, qui negat cor ſibi cum oculis conſentire? non'ne ibidem incitato furore?

Vnde hæc flamma oritur? & illa deinceps:
Incēde, incēde: adſunt, adſunt: me, me expetūt.

Quid, cùm uirginis fidem implorat?

Fer mi auxilium: peſtem abige à me:
Flammiferam hanc uim, quæ me excruciat.
Cœruleæ incinctæ igni incendunt:
Circunſtant cum ardentibus tædis.

num dubitas, quin ſibi hæc uidere uideatur? itemq; cætera:

Intendit crinitus Apollo
Arcum auratum Luna innixus.
Diana facem iacit à læua.

Qui magis hæc crederet, ſi eſſent, quàm credebat, quia uidebantur? apparet enim iam cor cū oculis conſentire. Omnia autem hæc proferuntur, ut illud efficiatur, quò certius nihil poteſt eſſe: inter uiſa uera, & falſa ad animi aſſenſum nihil intereſſe. Vos autem nihil agitis, cum falſa illa uel furioſorum uel ſomniātium, recordatione ipſorum refellitis. non enim id quæritur, qualis recordatio fieri ſoleat eorum, qui experrecti ſunt, aut eorum, qui furere deſtiterint: ſed qualis uiſio fuerit aut furentium, aut ſomniantium tum, cùm commouebatur. Sed abeo à ſenſibus. Quid eſt, quod ratione percipi poſſit? dialecticā inuentā eſſe dicitis, ueri, & falſi quaſi diſcepta-

tricem, & iudicem. cuius ueri & falſi? & in qua re? in Geometriá ne;quid ſit uerum uel falſum, dialecticus iudicabit, an in literis, an in muſicis? At ea non nouit. In philoſophia igitur ſol quantus ſit, quid ad illum? quod ſit ſummum bonum, quid habet ut queat iudicare? Quid igitur iudicabit, quæ coniunctio, quæ diſiunctio uera ſit, quid ambiguè dictum ſit, quid ſequatur quanq; rem, quid repugnet? Si hæc, & horum ſimilia iudicat, de ſe ipſa iudicat, plus autem pollicebatur. Nam hæc quidem iudicare, ad cæteras res, quæ ſunt in philoſophia multæ, atque magnæ, non eſt ſatis. Sed quoniã in ea arte tantum ponitis, uidete ne contra uos tota nata ſit, quæ primo progreſſu feſtiuè tradit elementa loquendi, & ambiguorum intelligentiam, concludendiq; rationem: tum paucis additis uenit ad ſoritas lubricum ſanè, & periculoſum locum: quod tu modo dicebas eſſe uitioſum interrogandi genus. Quid ergo, iſtius uitij num noſtra culpa eſt? rerum natura nullam nobis dedit cognitionem finium, ut nulla in re ſtatuere poßimus quatenus. nec hoc in aceruo tritici ſolum, unde nomen eſt, ſed ulla omnino in re minutatim interroganti, diues, pauper: clarus, obſcurus ſit: multa, pauca: magna, parua: longa, breuia: lata, anguſta: quanto aut addito, aut dempto certum reſpondeamus, non habemus. At uitioſi ſunt ſoritæ. Frãgite igitur eos, ſi poteſtis, ne moleſti

læſi ſint: erunt enim, niſi caueatis. Cautum eſt, inquit: placet enim Chryſippo, cum gradatim interrogetur, uerbi cauſa, tria pauca ſint, an ne multa: aliquanto prius, quàm ad multa perueniat, quieſcere, id eſt quod ab ijs dicitur ἡσυχάζειν. Per me uel ſtertas licet, inquit Carneades, non modo quieſcas. Sed quid proficit? ſequitur enim qui te ex ſomno excitet, & eodem modo interroget, quod in numero conticuiſti: ſi ad eum numerum unũ addidero, multa'ne erunt? progrediere rurſus, quoad uidebitur. Quid plura? hoc enim fateris, neque ultimum te paucorum, neq; primum multorum reſpondere poſſe. Cuius generis error ita manat, ut non uideam quò non poßit accedere. Nihil me lædit, inquit: ego enim, ut agitator callidus, prius quàm ad finem ueniam, equos ſuſtinebo, eoq; magis, ſi locus is, quò ferentur equi, præceps erit. Sic me, inquit, antè ſuſtinebo, nec diutius captioſe interroganti reſpondebo. Si habes, quod liqueat, neq; reſpondes ſuperbe: ſi non habes, ne tu quidem perſpicis: ſi, quia obſcura, cõcedo: ſed negas te uſq; ad obſcura progredi: illuſtribus igitur rebus inſiſtis. ſi id tantummodo, ut taceas: nihil aſſequeris: quid enim ad illum, qui te captare uult, utrum tacentem irretiat te, an loquentem? ſin autem uſque ad nouem, uerbi gratia, ſine dubitatione reſpondes pauca eſſe, in decimo inſiſtis: etiam à certis & illuſtrioribus cohibes

aſſenſum:hoc idem me in obſcuris facere non ſinis. Nihil igitur te contra ſoritas ars iſta adiuuat, quæ nec augendi, nec minuēdi quid aut primum ſit, aut poſtremum, docet. Quid, quòd eadem illa ars, quaſi Penelope telam retexens, tollit ad extremum ſuperiora? utrum ea ueſtra, an noſtra culpa eſt? Nempe fundamentum dialecticæ eſt, quicquid enuncietur (id autem appellatur ἀξίωμα: quod eſt quaſi effatum) aut uerum eſſe, aut falſum. Quid igitur? hæc uera, an falſa ſunt? ſi te mentiri dicis, idq́; uerum dicis: mentiri uerum dicis. Hæc ſcilicet inexplicabilia eſſe dicitis. quod eſt odioſius, quàm illa, quæ nos incomprehenſa, & non percepta dicimus. Sed hæc omitto. Illud quæro, ſi iſta explicari nō poſſint, nec eorum ullum iudicium inuenitur, ut reſpondere poſsitis, uera'ne, an falſa ſint: ubi eſt illa definitio, effatum eſſe id, quod aut uerū, aut falſum ſit? Rebus ſumptis, adiungam, ex his ſequendas eſſe alias, alias improbandas, quæ ſunt in genere contrario. Quo modo igitur hoc concluſum eſſe iudicas? ſi dicis nunc lucere, & uerū dicis: lucet. dicis autem lucere, & uerum dicis: lucet igitur. Probatis certe genus, & rectiſsime concluſum dicitis: itaq; in docendo eum primum concludendi modum traditis. Aut quicquid igitur eodem modo cōcluditur, probabitis: aut ars iſta nulla eſt. Vide ergo, hanc concluſionē probaturus'ne ſis. Si dicis te mētiri, uerumq́;

dicis

dicis:mentiris. dicis autem te mentiri, uerumq; dicis:mentiris igitur. Quî potes hanc non probare, cum probaueris eiuſdē generis ſuperiorē? Hæc Chryſippea ſunt, ne ab ipſo quidem diſſoluta: quid enim faceret huic cõcluſioni? ſi lucet, lucet: lucet autem, lucet igitur. Crederet ſcilicet. Ipſa enim ratio connexi, cum conceſſeris ſuperius, cogit inferius concedere. Quid ergo hæc ab illa concluſione differt? Si mētiris, mentiris: mentiris autem, mentiris igitur. Hoc negas te poſſe nec approbare, nec improbare. Quî igitur magis illud? ſi ars, ſi ratio, ſi uia, ſi uis deniq; concluſionis ualet: eadem eſt in utroq;. Sed hoc extremum eorum eſt. poſtulant, ut excipiantur hæc inexplicabilia. Tribunū aliquem cenſeo adeāt: à me iſtam exceptionem nunquam impetrabunt. Etenim cum ab Epicuro, qui totam Dialecticam & contemnit, & irridet, non impetrent, ut uerum eſſe concedat, quod ita effabimur: Aut uiuet cras Hermachus, aut non uiuet: cum Dialectici ſic ſtatuant, omne, quod ita diſiunctum ſit, quaſi aut etiam, aut non, non modo uerum eſſe, ſed etiam neceſſariū: uide, quàm ſit cautus is, quem iſti tardum putant. Si enim, inquit, alterutrum conceſſero: neceſſarium eſſe neceſſe erit, cras Hermachum aut uiuere, aut non uiuere. nulla autem eſt in natura rerum talis neceßitas. Cum hoc igitur Dialectici pugnent, id eſt Antiochus, & Stoici: totam enim

euertit Dialecticam. nam ſi è contrarijs diſiunctio (contraria autem ea dico, cum alterum ait, alterũ neget) ſi talis diſiunctio falſa poteſt eſſe, nulla uera eſt. Mecum uero quid habẽt litium, qui ipſorum diſciplinam ſequor? Cum aliquid huiuſmodi inciderat, ſic ludere Carneades ſolebat: Si recte concluſit, teneo: ſin uitioſe, minam Diogenes reddat. ab eo enim Stoico dialecticã didicerat: hæc autem merces erat dialecticorũ. Sequar igitur eas uias, quas didici ab Antiocho: nec reperio, quomodo iudicem, ſi lucet, lucet, uerum eſſe ob eam cauſam, quòd ita didici, omne, quod ipſum ex ſe connexum ſit, uerũ eſſe: non iudicem, ſi mentiris, mentiris, eodem modo eſſe cõnexum. Aut igitur hoc, & illud: aut niſi hoc, ne illud quidẽ iudicabo. Sed ut omnes iſtos aculeos, & totum tortuoſum genus diſputandi relinquamus, oſtendamusq; qui ſimus: iam explicata tota Carneadis ſententia, Antiochi iſta corruent uniuerſa. Nec uero quicquam ita dicam, ut quiſquam id fingi ſuſpicetur: à Clitomacho ſumam, qui uſq; ad ſenectutem cum Carneade fuit, homo & acutus, ut Pœnus, & ualde ſtudioſus, ac diligens. & quatuor eius libri ſunt de ſuſtinendis aſſenſionibus. Hæc autem, quæ iam dicam, ſunt ſumpta de primo. Duo placet eſſe Carneadi uiſorum genera: in uno hanc diuiſionem: Alia uiſa eſſe, quæ percipi poßint, alia quæ non poßint: in altero autem, Alia

uiſa

uiſa eſſe probabilia, alia non probabilia: itaque quæ contra ſenſus, contraq; perſpicuitatem dicantur, ea pertinere ad ſuperiorem diuiſionem: contra poſteriorem nihil dici oportere. quare ita placere, tale uiſum nullum eſſe, ut perceptio conſequeretur: ut autem probatio, multa. etenim contra naturam eſſet, ſi probabile nihil eſſet. Sequitur omnis uitæ ea, quam tu Lucull e commemorabas, euerſio. Itaq; & ſenſibus probanda multa ſunt. Teneatur modo illud, non ineſſe in his quicquam tale, quale non etiam falſum nihil ab eo differens eſſe poßit. Sic quicquid acciderit ſpecie probabile: ſi nihil ſe offeret, quod ſit probabilitati illi contrarium, utetur eo ſapiens, ac ſic omnis ratio uitæ gubernabitur. etenim is quoque, qui à uobis ſapiens inducitur, multa ſequitur probabilia, non comprehenſa, neque percepta, neque aſſenſa, ſed ſimilia ueri: quæ niſi probet, omnis uita tollatur. Quid enim? conſcendens nauem ſapiens num comprehenſum animo habet, atque perceptum, ſe ex ſententia nauigaturum? qui poteſt? ſed ſi iam ex hoc loco proficiſcatur Puteolos ſtadia triginta, probo nauigio, bono gubernatore, hac tranquillitate: probabile uideatur, ſe illuc uenturum eſſe ſaluum. Huiuſmodi igitur uiſis conſilia capiet & agendi, & non agendi: faciliorq; erit, ut albam niuem eſſe probet, quàm erat Anaxagoras, qui id non modo ita eſſe negabat, ſed

 ſibi,

ſibi,quia ſciret aquam nigrã eſſe,unde illa concreta eſſet, albam ipſam eſſe ne uideri quidem. Et quæcunq; res eum ſic attinget, ut ſit uiſum illud probabile,neq; ulla re impeditum: mouebitur:non enim eſt è ſaxo ſculptus, aut è robore dolatus:habet corpus:habet animum: mouetur mente, mouetur ſenſibus: ut ei multa uera uideantur:neq; tamen habere inſignem illam & propriam percipiendi notam: eoq; ſapientem non aſſentiri, quia poßit eiuſdem modi exiſtere falſum aliquod, cuiuſmodi hoc uerum. Neque nos contra ſenſus aliter dicimus, ac Stoici, qui multa falſa eſſe dicunt, longeq; aliter ſe habere, ac ſenſibus uideantur. Hoc autem ſi ita ſit, ut unum modo ſenſibus falſum uideatur: præſto eſt, qui neget, rem ullam percipi poſſe ſenſibus. Ita nobis tacentibus ex uno Epicuri capite,altero ueſtro,perceptio & comprehenſio tollitur. Quod eſt caput Epicuri? Si ullum ſenſibus uiſum falſum eſt: nihil percipi poteſt. Quod ueſtrum? Sunt falſa ſenſus uiſa. Quid ſequitur? ut taceam, concluſio ipſa loquitur, Nihil poſſe percipi. Non concedo, inquit,Epicuro.Certa igitur cum illo, qui à te totus diuerſus eſt: noli mecum, qui hoc quidem certe, falſi eſſe aliquid in ſenſibus,tibi aſſentior. Quanquã nihil mihi tam mirum uidetur, quàm iſta dici ab Antiocho quidem maxime, cui erant,quæ paulo antè dixi,notißima. Licet enim hæc qui-

nis

nis arbitratu ſuo reprehendat, quòd negemus rem ullam percipi poſſe: certe leuior reprehenſio eſt, quòd tamen dicimus eſſe quædam probabilia. Non uidetur hoc ſatis eſſe nobis: ne ſit: illa certe debemus effugere, quæ à te uel maxime agitata ſunt. Nihil igitur cernis? nihil audis? nihil tibi eſt perſpicuum? Explicaui paulo antè Clitomacho autore, quo modo iſta Carneades diceret. Accipe, quemadmodum ea dicantur à Clitomacho in eo libro, quem ad C. Lucillium ſcripſit poëtam, cum ſcripſiſſet iiſdem de rebus ad L. Cenſorinũ, eum, qui Conſul cũ M. Manilio fuit. Scripſit igitur his ferè uerbis: ſunt enim mihi nota propterea, quòd earum ipſarum rerum, de quibus agimus, prima inſtitutio, & quaſi diſciplina illo libro continetur. ſed ſcriptũ eſt ita: Academicis placere eſſe rerum einſmodi diſsimilitudines, ut aliæ probabiles uideantur, aliæ contrà. id autem non eſſe ſatis, cur alia percipi poſſe dicas, alia non poſſe: propterea quòd multa falſa probabilia ſunt, nihil autem falſi perceptum, & cognitum poſsit eſſe. Itaq; ait uehementer errare eos, qui dicant ab Academia ſenſus eripi, à quibus nunquam dictum ſit, aut colorem, aut ſaporem, aut ſonum ullum eſſe: illud ſit diſputatum non ineſſe in his propriam, quæ nuſquam alibi eſſet, ueri & certi notam. Quæ cum expoſuiſſet, adiungit, dupliciter dici aſſenſus ſuſtinere ſapientem: uno

modo, cum hoc intelligatur, omnino eum rei nulli aſſentiri: altero, cum ſe à reſpondendo, ut aut approbet quid, aut improbet, ſuſtineat: ut neque neget aliquid, neque aiat. Id cum ita ſit: alterum placere, ut nunquam aſſentiatur: alterum tenere, ut ſequens probabilitatem, ubicunq; hæc aut occurrat, aut deficiat, aut etiam aut non, reſpondere poßit: nec, ut placeat eum, qui de omnibus rebus contineat ſe ab aſſentiendo, moueri tamen, & agere aliquid, reliquit eiuſmodi uiſa, quibus ad actionem excitemur. Item ea quæ interrogati in utranq; partem reſpondere poſſumus, ſequentes tantummodo quod ita uiſum ſit, dum ſine aſſenſu: neque tamen omnia eiuſmodi uiſa approbari, ſed ea, quæ nulla re impedirentur. Hæc ſi nobis non probamus, ſint falſa ſanè, inuidioſa certe non ſunt: non enim lucem eripimus: ſed ea, quæ nos percipi, comprehendiq;, eadem nos, ſi modo probabilia ſint, uideri dicimus. Sic igitur inducto & conſtituto probabili, & eo quidem expedito, ſoluto, libero, nulla re implicato, uides profecto Luculle iacere iam illud tuum perſpicuitatis patrocinium. Iſdem enim his ſapiens, de quo loquor, oculis, quibus iſte uester, cœlum, terram, mare intuebitur: iiſdem ſenſibus reliqua, quæ ſub quenque ſenſum cadunt, ſentiet. Mare illud quidem nunc Fauonio naſcente purpureum uidetur: idem huic noſtro

uideb

uidebitur, nec tamen aſſentietur, quia nobiſmetipſis modo ceruleum uidebatur, manc flauum, quodq́; nunc, quia à ſe collucet, albeſcit, & uibrat, diſsimileq́; eſt proximo continenti: ut etiam ſi poßis rationem reddere cur id eueniat, tamen non poßis id uerum eſſe, quod uidebatur oculis, defendere. Vnde memoria ſi nihil percipimus, (ſic enim quærebas) quòd meminiſſe uiſa niſi comprehenſa non poſſumus, quid Polyænus, qui magnus mathematicus fuiſſe dicitur? is poſteaquam Epicuro aſſentiens totam geometriam eſſe falſam credidit, num illa etiam, quæ ſciebat, oblitus eſt? Atqui falſum quod eſt, id percipi non poteſt, ut nobiſmetipſis placet. Si igitur memoria perceptarum, comprehenſarumq́; rerum eſt: omnia, quæ quiſque meminit, habet ea comprehenſa, atque percepta: falſi autem comprehendi nihil poteſt: & omnia meminit Scyron Epicuri dogmata: uera igitur illa ſunt nunc omnia. Hoc per me licet. Sed tibi aut concedendum eſt ita eſſe, quod minime uis: aut memoriam mihi remittas, oportet: & facile ei eſſe locum, etiam ſi comprehenſio, perceptioq́; nulla ſit. Quid fiet artibus? quibus? ijs'ne, quæ ipſæ fatentur coniectura ſe plus uti, quàm ſcientia: an ijs, quæ tantum id, quod uidetur, ſequuntur, nec habent iſtam artem ueſtram, qua uera & falſa dijudicent? Sed illa ſunt lumina duo, quæ

maxime

maxime cauſam iſtam continent. Primū enim negatis fieri poſſe, ut quiſquam nulli rei aſſentiatur. At id quidem perſpicuum eſt: cum Panætius, princeps propè meo quidē indicio Stoicorum, ea de re dubitare ſe dicat, quam omnes præter eum Stoici certiſsimam putant: uera eſſe aruſpicum auſpicia, oracula, ſomnia, uaticinationes: ſeq́; ab aſſēſu ſuſtineat. Quod ſi is poteſt facere, ut de ijs rebus, quas illi, à quibus ipſe didicit, certas habuerint: cur id ſapiens de reliquis rebus facere non poſsit? An eſt aliquid, quod poſitum uel improbare, uel approbare poſsit, dubitari non poſsit? An tu in ſoritis poteris hoc, cum noles: ille in reliquis rebus non poterit eodem modo inſiſtere, præſertim cum poſsit ſine aſſenſione ipſam uerisimilitudinem non impeditam ſequi? Alterum eſt, quòd negatis actionem ullius rei poſſe in eo eſſe, qui nullam rem aſſenſu ſuo comprobet. Primum enim uideri oportet, in quo ſit etiam aſſenſus: dicunt enim Stoici ſenſus ipſos aſſenſus eſſe: quos quoniam appetitio conſequatur, actionem ſequi: tolli autem omnia, ſi uiſa tollantur. Hac de re in utranque partem & dicta ſunt, & ſcripta multa. Vide ſuperiora: ſed breui res poteſt tota confici. Ego enim etſi maximam actionem puto, repugnare uiſis, obſiſtere opinionibus, aſſenſus lubricos ſuſtinere: credoq́; Clitomacho ita ſcribenti, Herculis quendam

laborem

laborem exanclatum à Carneade, quòd, ut feram & immanem belluam, ſic ex animis noſtris aſſenſionem, id eſt opinationem, & temeritatem extraxiſſet: tamen ut ea pars defenſionis relinquatur, quid impediet actionem eius, qui probabilia ſequitur nulla re impediente? Hoc, inquit, ipſum impediet, quod ſtatuet, ne id quidem, quod probet, poſſe percipi. Iam iſtuc te quoq; impediet in nauigando, in conſerendo, in uxore ducenda, in liberis procreandis, pluri mìſq; in rebus, in quibus nihil ſequere, præter probabile. Et tamē illud uſitatum, & ſæpe repudiatum refers, non ut Antipater, ſed, ut ais, preſſius: nam Antipatrum reprehenſum, quòd diceret, cōſentaneum eſſe ei, qui affirmaret nihil poſſe comprehendi, id ipſum ſaltem dicere poſſe comprehendi: quod ipſi Antiocho pingue uidebatur, & ſibi contrarium. nō enim poteſt cōuenienter dici nihil comprehendi poſſe, ſi id ipſum comprehendi poſſe dicatur. Illo modo potius putat urgendum fuiſſe Carneadem: cum ſapientis nullum decretum eſſe poſſit, niſi comprehenſum, perceptum, cognitum: ut hoc ipſum decretum, quod ſapientis eſſet, nihil poſſe percipi, fateretur eſſe perceptum, proinde quaſi ſapiens nullum aliud decretum habeat, & ſine decretis uitam agere poſſit. Sed ut illa habet probabilia non percepta, ſic hoc ipſum, nihil poſſe percipi. nam ſi in hoc haberet cogni-

tionis

tionis notam, eadem uteretur in cæteris. quam quoniam non habet, utitur probabilibus. Itaq; non metuit, ne confundere omnia uideatur, & incerta reddere. Non enim, quemadmodum ſi quæſitum ex eo ſit, ſtellarum numerus par, an impar ſit: item ſi de officio, multiſq; alijs de rebus, in quibus uerſatur, exercitatusq; ſit, neſcire ſe dicat: in incertis enim nihil eſt probabile: in quibus autem eſt, in his non deerit ſapienti, neque quid faciat, neque quid reſpondeat. Ne illam quidem prætermiſiſti Luculle reprehenſionem Antiochi. nec mirum: in primis enim eſt nobilis. qua ſolebat dicere Antiochus Philonem maxime perturbatum. Cum enim ſumeretur unum, eſſe quædam falſa uiſa: alterum, nihil ea differre à ueris: non attendere, ſuperius illud ea re à ſe eſſe conceſſum, quòd uideretur eſſe quædam in uiſis differentia: eam tolli altero, quo neget uiſa à falſis uera differre: nihil tam repugnare. Id ita eſſet, ſi nos uerum omnino tolleremus. Non facimus: nam tam uera, quàm falſa cernimus. ſed probandi ſpecies eſt: percipiendi ſignum nullum habemus. Ac mihi uideor nimis etiam nunc agere ieiune. cum ſit enim campus, in quo poßit exultare oratio: cur eam in tantas anguſtias, & in Stoicorum dumeta compellimus? Si enim mihi cum Peripatetico res eſſet, qui id percipi poſſe diceret, quod impreſſum

eſſet

ſet è uero:neq; adhiberet illam magnam ac-
ſsionem quo modo imprimi non poſſet à fal-
: cum ſimplici homine ſimpliciter agerem,
c magnopere contenderem. Atq; etiam, ſi,
m ego nihil dicere poſſe comprehendi, diceret
e ſapientem interdum opinari: non repugna-
m, præſertim ne Carneade quidem huic loco
alde repugnante. Nunc quid facere poſſum?
uæro enim quid ſit, quod comprehendi poßit.
eſpondet mihi non Ariſtoteles, aut Theo-
braſtus, ne Xenocrates quidem, aut Polemo,
d nihil minor: quod eſt tale uerum, quale fal-
um eſſe non poßit. Nihil eiuſmodi inuenio: ita-
uc in cognitione nimirum aſſentiar, id eſt opi
abor. Hoc mihi et Peripatetici, et uetus Aca
emia concedit, uos negatis. Antiochus in pri
is, qui me ualde mouet: uel quòd amaui homi
em, ſicut ille me: uel quòd ita iudico, politiſſi
um, & acutiſsimum omnium noſtra memo-
iæ philoſophorum. à quo primũ quæro, quo tan
ẽ modo ſit eius Academiæ, cuius ſe eſſe profi
atur? Vt omittã alia: hæc duo, de quibus agi-
ur, quis unquã dixit aut ueteris Academiæ
ut Peripateticorũ? uel id ſolum percipi poſſe,
uod eſſet uerum tale, quale falſum eſſe non
oſſet: uel ſapientem nihil opinari? certe nemo.
Horum neutrum ante Zenonem magnopere
efenſum eſt. ego tamen utrunque uerum pu-
o: nec dico temporis cauſa: ſed ita planè
probo.

probo. Illud ferre non poſſum. Tu, cum me incognito aſſentiri uetes, idq́; turpiſsimum eſſe dicas, & pleniſsimum temeritatis: tantum tibi arroges, ut expon.as diſciplinam ſapientiæ, naturam rerum omnium euoluas, mores fingas, fines bonorum malorumq́; conſtituas, officia deſcribas, quam uitam ingrediar definias, idemq́; etiam diſputandi & intelligendi iudicium dicas te & artificium traditurum: perficies, ut ego iſta numerabilia complectens, nuſquam labar? nihil opiner? quæ tandem ea eſt diſciplinæ, ad quam me deducas, ſi ab hac abſtraxeris? Vereor, ne ſubarroganter facias, ſi dixeris tuam. atque, ita dicas, neceſſe eſt. Neque uero tu ſolus, ſed me ad ſuam quiſque rapiet. Age, reſtitero Peripateticis, qui ſibi cum oratoribus cognationem eſſe, qui claros uiros à ſe inſtructos dicāt Rempublicam ſæpe rexiſſe: ſuſtinuero Epicureos, tot meos familiares, tam bonos, tam inter ſe amātes uiros? Diodoro quid faciā Stoico, quem à puero audiui, qui mecum uiuit tot annos, qui habitat apud me, quem & admiror, et diligo, qui iſta Antiochia contemnit? Noſtra, inquies, ſola uera ſunt. Certè ſola: ſi uera, plura enim uera diſcrepantia eſſe non poſſunt. Vtrum igitur nos impudentes, qui labi nolumus, an illi arrogantes, qui ſibi perſuaſerint ſcire ſe ſolos omnia? Non me quidem, inquit, ſed ſapientē dico ſcire. Optime: nempe

nempe iſta ſcire, quæ ſunt in tua diſciplina. Hoc primum quale eſt, à non ſapiente explicari ſapientiam? Sed diſcedamus à nobiſmetipſis, de ſapiente loquamur: de quo, ut ſæpe iam dixi, omnis hæc quæſtio eſt. In tres igitur partes & à pleriſq;, & à nobiſmetipſis diſtributa ſapientia eſt. Primum ergo, ſi placet, quæ de natura rerum ſint quæſita, uideamus: uelut illud antè, eſtne quiſquam tanto inflatus errore, ut ſibi ſe illa ſcire perſuaſerit? non quæro rationes eas, quæ ex coniectura pendent: quæ diſputationibus huc, & illuc trahuntur, nullam adhibent perſuadendi neceſſitatem. Geometræ prouideant, qui ſe profitentur non perſuadere, ſed cogere, & qui omnia uobis, quæ deſcribunt, probant. Non quæro ex his illa initia mathematicorum, quibus non conceſſis, dignum progredi non poſſunt: Punctum eſſe, quod magnitudinem nullam habeat, extremitatē, & quaſi libramentum, in quo nulla omnino craſſitudo ſit: lineamentum ſine ulla latitudine carentem. Hæc cum uera eſſe conceſſero: ſi adijciam iuſiurandum, ſapientem'ne prius, quàm Archimedes eo inſpectante rationes omneis deſcripſerit eas, quibus efficitur multis partibus ſolem maiorem eſſe, quàm terram, iuraturum putas? ſi fecerit: ſolem ipſum, quem deum cenſet eſſe, contempſerit. Quòd ſi Geometricis rationibus non eſt crediturus, quæ uim afferunt in docendo, uos

ipſi ut dicitis: ne ille longe aberit, ut argumentis credat philoſophorum. aut ſi eſt crediturus, quorum potiſsimum? omnia phyſicorum licet explicare: ſed longum eſt: quæro tamen, quem ſequatur. Finge aliquem nunc fieri ſapientem, nondum eſſe: qua potiſsimum ſententia melius eliget diſciplinam? & ſi quamcunque eliget, inſipiens eliget. Sed ſit ingenio diuino, quem unum è phyſicis potiſsimum probabit? nec plus uno poterit. Non perſequor quæſtiones infinitas: tantum de principijs rerum, è quibus omnia conſtant uideamus quem probet: eſt enim inter magnos homines ſumma diſſenſio. princeps Thales unus è ſeptem, cui ſex reliquos conceſſiſſe primos ferunt, ex aqua dixit conſtare omnia. at hoc Anaximandro populari, & ſodali ſuo non perſuaſit: is enim infinitatem naturæ dixit eſſe, è qua omnia gignerentur: pòſt eius auditor Anaximenes, infinitum aëra, ſed ea, quæ ex eo orirentur, definita, gigni autem terram, aquam, ignem, tum ex his omnia. Anaxagoras, materiam infinitam, ſed eas particulas ſimiles inter ſe, minutas: eas primum confuſas, poſtea in ordinem adductas mente diuina. Xenophanes paulo etiam antiquior, unum eſſe omnia, neq; id eſſe mutabile, & id eſſe deum, neq; natum unquam, & ſempiternum, & conglobata figura. Parmenides, ignem, qui moueat terram, quæ ab eo formetur. Leucippus, plenum

plenum, & inane. Democritus huic in hoc ſimilis, uberior in cæteris. Empedocles, hæc peruulgata; & nota quatuor. Heraclitus, ignem. Meliſſus, hoc, quod eſſet infinitum & immutabile, & fuiſſe ſemper, et fore. Plato ex materia in ſe omnia recipiente mundum eſſe factũ cenſet à deo ſempiternum. Pythagorei ex numeris & mathematicorum initijs proficiſci uolunt omnia. Ex his eliget ueſter ſapiens unum aliquem, credo, quem ſequatur: cæteri tot uiri, & tanti repudiati ab eo condemnatiq; diſcedent. Quamcunq; uero ſententiam probauerit, eam ſic animo comprehenſam habebit, ut ea, quæ ſenſibus: nec magis approbabit nunc lucere, quàm, quoniam Stoicus, hunc mundum eſſe ſapientem, habere mentẽ, quæ & ſe & ipſum fabricata ſit, et omnia moderetur, moueat, regat. erit perſuaſum etiã, ſolem, lunã, ſtellas omnes, terram, mare, deos eſſe, quod quædam animalis intelligentia per omnia ea permeet, & tranſeat: fore tamen aliquando, ut omnis hic mundus ardore deflagret. Sint iſta uera (uides enim, iam me fateri aliquid eſſe ueri) comprehendi ea tamen, & percipi nego. cum enim tuus iſte Stoicus ſapiens ſyllabatim iſta dixerit, ueniet flumen orationis aureum fundens Ariſtoteles, qui illum deſipere dicat: neque enim ortum eſſe unquam mundum, quòd nulla fuerit nouo conſilio initio tam præclari operis

inceptio: & ita eum eſſe undique aptum, ut nulla uis tantos queat motus mutationēq; moliri, nulla ſenectus diuturnitate temporum exiſtere, ut hic ornatus unquam dilapſus occidat. Tibi hoc repudiare, illud autem ſuperius, ſicut caput & famam tuam, defendere neceſſe erit: mihi'ne ut dubitem quidem relinquatur? ut omittam leuitatem temere aſſentientium, quanti libertas iſta æſtimanda eſt, non mihi neceſſe eſſe, quid tibi eſt? Cur deus, omnia noſtri cauſa cum faceret (ſic enim uultis) tantam uim natricum, uiperarumq; fecerit? cur mortifera tam multa pernicioſa terra, mariq; diſperſerit? Negatis hoc tam polite, tamq; ſubtiliter effici potuiſſe ſine diuina aliqua ſolertia: cuius quidem uos maieſtatem deducitis uſque ad apium, formicarum'que perfectionem: ut etiam inter deos Myrmecides aliquis minutorum opuſculorum fabricator fuiſſe uideatur. Negas ſine deo poſſe quicquam. Ecce tibi è trāſuerſo Lampſacenus Strato, qui det iſti deo immunitatem magni quidem muneris: ſed cum ſacerdotes deorum uacationem habeant, quanto eſt æquius habere ipſos deos? Negat opera deorum ſe uti ad fabricandum mundum. quæcunq; ſint, docet omnia eſſe effecta natura. nec, ut ille, qui aſperis, & leuibus, & hamatis, uncinatisq; corporibus concreta hæc eſſe dicat interiecto inani, ſomnia cenſet hæc eſſe

Democr

Democriti non docentis, ſed optantis. Ipſe autem ſingulas mundi partes perſequens, quicquid aut ſit, aut fiat, naturalibus fieri, aut factum eſſe docet ponderibus, & motibus, ſic ille & deum opere magno liberat, & me timore. quis enim poteſt, cum exiſtimet à deo ſe curari, non & dies, & noctes diuinum numen horrere? &, ſi quid aduerſi acciderit, quod cui non accidit, extimeſcere, ne id iure euenerit? Nec Stratoni tamen aſſentior: neq; uero tibi. modo hoc, modo illud probabilius uidetur. Latent iſta omnia Luculle craſſis occultata & circumfuſa tenebris, ut nulla acies humani ingenij tanta ſit, quæ penetrare in cœlum, terram intrare poſſit, corpora noſtra non nouimus: qui ſint ſitus partium, quam uim quæque pars habeat, ignoramus. Itaq; medici ipſi quorum intererat ea noſſe, aperuerunt, ut ea uiderent: nec eo tamen aiunt Empiricis notiora eſſe illa, quia poſſit fieri, ut patefacta, & detecta mutentur. Sed ecquid nos eodem modo rerum naturas perſecare, aperire, diuidere poſſimus, ut uideamus, terra'ne penitus defixa ſit, & quaſi radicibus ſuis hæreat, an media pendeat? Habitari ait Xenophanes in luna, eamq; eſſe terram multarum urbium, & montium. Portenta uidentur: ſed tamen neque ille, qui dixit, iurare poſſet ita ſe rem habere, neque ego. Non'ne etiam dicitis, eſſe è regione nobis è cō-

traria parte terræ, qui aduerſis ueſtigijs ſtent contra noſtra ueſtigia, quos Antipodas uocatis? Cur mihi magis ſuccenſetis, qui iſta non aſpernor, quàm eis, qui, cum audiunt, deſipere nos arbitrantur? Nicetas Syracuſius, ut ait Theophraſtus, cœlum, ſolem, lunam, ſtellas, ſupera deniq; omnia ſtare cenſet, neq; præter terram rem ullam in mundo moueri: quæ cum circum axem ſe ſumma celeritate conuertat, & torqueat, eadem effici omnia, quæ ſi ſtante terra cœlum moueretur. Atq; hoc etiam Platonem in Timæo dicere quidam arbitrantur, ſed paulo obſcurius. Quid tu Epicure? loquere. putas ſolem eſſe tantulum? Ego ne uobis quidem tantum. ſed & uos ab illo irridemini: & ipſi illum uiciſſim eluditis. Liber igitur à tali irriſione Socrates, liber Ariſto Chius, qui nihil iſtorum ſciri putat poſſe. Sed redeo ad animum & corpus. ſatis'ne tandē ea nota ſunt nobis, quæ neruorū natura ſit, quæ uenarum? tenemus'ne, quid animus ſit? ubi ſit? deniq; ſit'ne, aut, ut Dicæarcho uiſum eſt, ne ſit quidem ullus? ſi eſt: treis'ne partes habeat, ut Platoni placuit, ratiōis, iræ, cupiditatis, an ſimplex, unusq; ſit? ſi ſimplex, utrum ſit ignis, an anima, an ſanguis: an, ut Xenocrates, mens nullo corpore? quod intelligi quale ſit uix poteſt. &, quicquid eſt, mortale ſit, an æternum? nam utraq; in parte multa dicuntur. Horum aliquid ueſtro ſa-

pienti

pienti certum uidetur: noſtro, ne quid maxime quidem probabile ſit, occurrit: ita ſunt in pleriſq; contrariarum rationum paria momenta. Sin agis uerecundius, & me accuſas, non quòd tuis rationibus non aſſentiar, ſed quòd nullis: uincam animum, cuiq; aſſentiar deligam: quem potiſsimum? quem? Democritum? ſemper enim, ut ſcitis, ſtudioſus nobilitatis fuit. Vrgebor iam omnium ueſtrum conuitio: Tu'ne aut inane quicquam putes eſſe, cùm ita completa, & conferta ſint omnia, ut & quod mouebitur corporum cedat, et quà quidq; ceſſerit, aliud ilico ſubſequatur: aut atomos ullas, è quibus quicquid efficiatur, illarum ſit diſsimillimum, aut ſine aliqua mente rem ullam effici poſſe præclaram? & cum in uno mundo ornatus hic tam ſit mirabilis, innumerabiles, ſupra, infra, dextra, ſiniſtra, ante, poſt, alios diſsimiles, alios eiuſdem modi mundos eſſe? &, ut nos nunc ſumus ad Baulos, Puteoloſq; uideamus, ſic innumerabiles paribus in locis eſſe, eiſdem nominibus, honoribus, rebus geſtis, ingenijs, formis, ætatibus, eiſdem de rebus diſputantes? & ſi nunc, aut ſi etiam dormientes aliquid animo uidere uideamur, imagines extrinſecus in animos noſtros per corpus irrumpere? Tu uero ne iſta aſciueris, ne'ue fueris commentitijs rebus aſſenſus. Nihil ſentire, eſt melius quàm tã praua ſentire. Nõ ergo id agitur, ut aliquid aſſenſu

meo comprobem. quæ tu uide ne impudenter etiam poſtules, non ſolum arroganter: præſertim cum iſta tua mihi ne probabilia quidem uideantur. nec enim diuinationem quam probatis, ullam eſſe arbitror: fatumq; illud etiam, quo omnia contineri dicitis, contemno. ne exædificatum quidem hunc mundum diuino conſilio exiſtimo. atque haud ſcio an ita ſit. Sed cur rapior in inuidiam? licet'ne per uos neſcire, quod neſcio? an Stoicis ipſis inter ſe diſceptare, mihi cum iis non licebit? Zenoni & reliquis fere Stoicis æther uidetur ſummus Deus, mente præditus, qua omnia regantur. Cleantes, qui quaſi maiorum eſt gentium Stoicus, Zenonis auditor, Solem dominari, & rerum potiri putat. Itaq; cogimur diſſenſione ſapientum, dominum noſtrum ignorare: quippe qui neſciamus, Soli an ætheri ſeruiamus. Solis autem magnitudo (ipſe enim hic radiatus me intueri uidetur) admonet, ut crebro faciam mentionem ſui. Vos uero huius magnitudinem quaſi decempeda (hinc etenim quaſi malis architectis menſuræ ueſtræ nego hoc) permenſi refertis. Ergo credere dubium eſt, uter noſtrum ſit, leniter ut dicam, uerecundior? Neq; tamen iſtas quæſtiones phyſicorum exterminandas puto: eſt enim animorum ingeniorumq; naturale quoddam quaſi pabulum conſideratio, contemplatioq; naturæ. Erigimur, elatiores fieri uidemur, huma

huma

humana deſpicimus, cogitantesq; ſupera atque cœleſtia, hæc noſtra, ut exigua, & minima, contemnimus. Indagatio ipſa rerum tum maximarum, tum etiam occultiſsimarum, habet oblectationem. Si uero aliquid occurret, quod ueriſimile uideatur: humaniſsima completur animus uoluptate. Quærit igitur hæc & ueſter ſapiens, & hic noſter: ſed ueſter, ut aſſentiatur, credat, affirmet: noſter, ut uereatur temere opinari, præclareq; agi ſecum putet, ſi in eiuſmodi rebus, uerisſimile quod ſit, inuenerit. Veniamus nunc ad bonorum malorumq; notionem. ſed paulùlum antè dicendum eſt. Non mihi uidentur conſiderare, cum phyſica iſta ualde affirmant, earum etiam rerum autoritatem, ſi quæ illuſtriores uideantur, amittere: non enim magis aſſentiuntur, neque approbant lucere nunc, quàm cum cornix cecinerit, tum aliquid eam aut iubere, aut uetare: nec magis affirmabunt ſignum illud, ſi erunt menſi, ſex pedum eſſe, quàm ſolem, quem metiri non poſſunt, pluſquam duodeuiginti partibus maiorem eſſe quàm terram. Ex quo illa concluſio naſcitur: ſi, ſol quantus ſit, percipi non poteſt, qui cæteras res eodem modo quo magnitudinem ſolis approbat, is eas res non percipit. Magnitudo autem ſolis percipi non poteſt. qui igitur id approbat, quaſi percipiat: nullam rem percipit. Reſponderint poſſe percipi, quantus

ſol ſit: non repugnabo, dummodo eodem pacto cætera percipi, comprehendiq; dicant. Nec enim poſſunt dicere, aliud alio magis minus'ue comprehendi: quoniam omnium rerum una eſt diffinitio comprehendendi. Sed quod cœperam, quid habemus in rebus bonis & malis explorati? nempe fines conſtituendi ſunt, ad quos & bonorum & malorum ſumma referatur. Qua de re eſt igitur inter ſummos uiros maior diſſenſio? & omitto illa quæ relicta iam uidentur: & Herillum, qui in cognitione, & ſcientia ſummum bonum ponit. qui cum Zenonis auditor eſſet, uides quantum ab eo diſſenſerit, & quàm non multum à Platone Megarici, quorum fuit nobilis diſciplina. cuius, ut ſcriptum uideo, princeps Xenophanes, quem modo nominaui: deinde eum ſecuti Parmenides & Zeno: itaque ab his Eretriaci philoſophi nominabantur. Poſt Euclides Socratis diſcipulus Megareus: à quo idem illi Megarici dicti, qui id bonum ſolum eſſe dicebant, quod eſſet unum, & ſimile, & idem, & ſemper. hi quoq; multa à Platone. A Menedemo autem, quòd is Eretrias fuit, Eretriaci appellati: quorum omne bonum in mente poſitum, & mentis acie, qua uerum cerneretur. Illis ſimilia, ſed opinor explicata uberius, & ornatius. Hos ſi contemnimus, etiam abiectos putamus illos, certe minus deſpicere debemus Ariſtonem, qui

cum

cum Zenonis fuiſſet auditor, reprobauit illa, quæ ille uerbis: nihil eſſe bonum, niſi uirtutem: neq; malum, niſi quod uirtuti eſſet contrarium: in medijs ea momenta, quæ Zeno uoluit, nulla eſſe cenſuit. Huic ſummum bonum eſt, in his rebus neutram in partem moueri: quæ ἀδιαφορία ab ipſo dicitur. Pyrrho autem ea ne ſentire quidem ſapientem, quæ ἀπαθῆ nominantur. Has igitur tot ſententias omittamus: hæc uideamus, quæ nunc diu, multumq; defenſa ſunt. Alij uoluptatem finem eſſe uoluerunt, quorum princeps Ariſtippus, qui Socratem audierat: unde Cyrenaici: poſt Epicurus cuius eſt diſciplina nunc notior, neque tamen cum Cyrenaicis de ipſa uoluptate conſentiens. Voluptatem autem & honeſtatem fines eſſe Callipho cenſuit: uacare omni moleſtia Hieronymus: hoc idem cum honeſtate Diodorus. ambo hi Peripatetici. Honeſtè autem uiuere, fruentem rebus ijs, quas primas homini natura conciliet, & uetus Academia cenſuit, ut indicant ſcripta Polemonis, quem Antiochus probat maxime, & Ariſtoteles: eiusq; amici nunc proxime uidentur accedere. Introducebat etiam Carneades, non quo probaret, ſed ut opponeret Stoicis, ſummum bonum eſſe frui ijs rebus, quas primas natura conciliauiſſet. Honeſtum autem quod ducatur à conciliatione naturæ, Zeno ſtatuit finem eſſe bonorũ, qui inuentor & princeps

Stoic

Stoicorum fuit. Iam illud perſpicuum eſt, omnibus finibus iis bonorum, quos expoſui, malorum fines eſſe contrarios. Ad uos nunc refero, quem ſequar, modo ne quis illud tam ineruditum abſurdumq́; reſpondeat, quemlibet, modo aliquem. nihil poteſt dici inconſideratius. cupio ſequi Stoicos: licet'ne? Omitto per ipſum Ariſtotelem, meo iudicio in philoſophia propè ſingularem: per ipſum Antiochum, qui appellabatur Academicus: erat quidem, ſi perpauca mutauiſſet, germaniſſimus Stoicus. Erit igitur res iam in diſcrimine. nam aut Stoicus conſtituatur ſapiens, aut ueteris Academiæ. utrunq; non poteſt: eſt enim inter eos non de terminis, ſed de tota poſſeſſione contentio: nam omnis ratio uitæ diffinitione ſummi boni continetur: de qua qui diſsident, de omni uitæ ratione diſsident. Non poteſt igitur uterq; ſapiens eſſe, quoniam tantopere diſſentiunt: ſed alter. ſi Polemoneus, peccat Stoicus rei falſæ aſſentiens. uos quidem nihil dicitis à ſapiente tam alienum eſſe. ſin uera ſunt Zenonis: eadem in ueteres Academicos Peripateticosq́; dicenda. Hic igitur neutri aſſentiens, ſi nunquam uter eſt prudentior? Quid, cum ipſe Antiochus diſſentit quibuſdam in rebus ab iis quos amat, Stoicis? non'ne indicat non poſſe illa probanda eſſe ſapienti? Placet Stoicis, omnia peccata eſſe paria: at hoc Antiocho uehementiſſime diſplicet.

cet. liceat tandem mihi conſiderare utram ſententiam ſequar. Præcide, inquit, ſtatue aliquando quid libet. quid? quæ dicuntur quidem, & acuta mihi uidentur in utranq; partem & paria: non'ne caueam, ne ſcelus faciam? Scelus enim dicebas eſſe Luculle dogma prodere. Contineo igitur me, ne incognito aſſẽtiar: quod mihi tecum eſt dogma commune. Ecce multo maior etiam diſſenſio. Zeno in una uirtute poſitã beatam uitam putat. Quid Antiochus? Etiam, inquit, beatam, ſed non beatiſſimam. Deus ille, qui nihil cenſuit deeſſe uirtuti. homuncio hic, qui multa putat præter uirtutem homini partim chara eſſe, partim etiam neceſſaria. Sed ille uereor ne uirtuti plus tribuat, quàm natura patiatur, præſertim Theophraſto multa diſerte, copioſeq́; dicente. Et hic metuo ne uix ſibi conſtet: qui cum dicat eſſe quædam & corporis & fortunæ mala, tamen eum qui in his omnibus ſit, beatum fore cenſet, ſi ſapiens ſit. Diſtrahor: tum hoc mihi probabilius, tum illud uidetur: et tamen niſi alterutrum ſit, uirtutem iacere planè puto. Verum in his diſcrepant. Quid illud? in quibus conſentiunt, num pro ueris probare poſſumus, Sapientis animum nunquam neque cupiditate moueri, neq; lætitia efferri? Age, hæc probabilia ſanè ſint: num etiam illa, Nunquam timere, nunquam dolere? ſapiens'ne non timeat? nec, ſi patria deleatur, non doleat?

ſatis

ſatis durum: ſed Zenoni neceſſarium: cui, præter honeſtum, nihil eſt in bonis. tibi uero Antioche minime: cui præter honeſtatem, multa bona, præter turpitudinem multa mala uidentur: quæ & uenientia metuat ſapiens neceſſe eſt, & ueniſſe doleat. Sed quæro, quando iſta fuerint ab Academia uetere decreta, ut animum ſapientis commoueri, & conturbari negarent? Mediocritates illi probant, & in omni permotione naturalem uolebant eſſe quendam modum. Legimus omnes Crantoris ueteris Academici de luctu: eſt enim non magnus, uerum aureolus, &, ut Tuberoni Panætius præcipit, ad uerbum ediſcendus libellus. atque illi quidam etiam utiliter à natura dicebant permotiones iſtas animis noſtris datas, metum cauendi cauſa, miſericordiam ægritudinemq́; clementiæ: ipſam iracundiam fortitudinis quaſi cotem eſſe dicebant: recte, ſecus'ne, alias uiderimus. atrocitas iſta quidem tua quo modo in ueterem Academiam irruperit, neſcio. Illa uero ferre non poſſum, non quòd mihi diſplic eant: ſunt enim Socratica pleraque mirabilia, Stoicorum quæ παράδοξα *nominantur: ſed ubi Xenocrates, ubi Ariſtoteles iſta tetigit? Hos enim quaſi eoſdem eſſe uultis. illi unquam dicerent ſapientes ſolos reges? ſolos diuites? ſolos formoſos? omnia, quæ ubique eſſent, ſapientis eſſe? neminem Conſulem, Prætorem,*

Imp

Imperatorem, neſcio an'ne quinqueuirum quidem quenquam niſi ſapientem? poſtremo, ſolum ciuem, ſolum liberum? inſipientes omnes, peregrinos, exules, ſeruos, furioſos? Denique ſcripta Lycurgi, Solonis, duodecim tabulas noſtras, non eſſe leges? ne urbis denique, aut ciuitatis, niſi quæ eſſent ſapientium? Hæc tibi Luculle, ſi es aſſenſus Antiocho familiari tuo, tam ſunt defendenda, quàm mœnia: mihi autem bono modo tantum, quantũ uidebitur. Legi apud Clitomachum, cum Carneades, & Stoicus Diogenes ad Senatum in Capitolio ſtarent, A. Albinum, qui tum P. Scipione, & M. Marcello Cõſulibus Prætor eſſet, cum qui cum auo tuo Luculle Cõſul fuit, ſanè doctum hominem, ut indicat ipſius hiſtoria ſcripta Græcè, iocantem dixiſſe Carneadi: Ego tibi Carneade Prætor eſſe non uideor, quia ſapiens non ſum: nec hæc urbs, nec in ea ciuitas. Tum ille, Huic Stoico non uideris. Ariſtoteles, aut Xenocrates, quos Antiochus ſequi uolebat, non dubitaſſet, quin & Prætor ille eſſet, & Roma urbs, & eam ciuitas incoleret. Sed ille noſter eſt planè, ut ſupra dixi, Stoicus perpauca balbutiens. Vos autem mihi ueremini, ne labar ad opinionem, & aliquid adſciſcam & comprobem incognitum: quod minime uultis. Quid cõſilij datis? teſtatur ſæpe Chryſippus treis ſolas eſſe ſententias, quæ defendi poſſint, de finibus bonorum

circũcidit & amputat multitudinem: aut en im honeſtatem eſſe finem, aut uoluptatem, aut utrunque: nam qui dicant ſummum bonum id eſſe, ſi uacemus omni moleſtia, eos inuidioſum nomen uoluptatis fugere, ſed in uicinitate uerſari: quod facere eos etiam, qui illud idem cum honeſtate coniungerẽt: nec multo ſecus eos qui ad honeſtatem prima naturæ commoda adiungerent. Ita tres reliquit ſententias, quas putet probabiliter poſſe defendi. Sit ſanè ita. quanquam à Polemonis, & Peripateticorum, & Antiochi finibus non facilè diuellor: neque quicquam habeo adhuc probabilius. Veruntamen uideo quàm ſuauiter uoluptas ſenſibus noſtris blandiatur. Laboro, ut aſſentior Epicuro, aut Ariſtippo. reuocat uirtus, uel potius reprehendit manu: pecudum illos motus eſſe dicit: hominem iungit Deo. Poſſum eſſe medius: ut, quoniam Ariſtippus, quaſi animum nullum habeamus, corpus ſolũ tuetur, Zeno, quaſi corporis ſimus expertes, animum ſolum complectitur: ut Calliphontem ſequar, cuius quidem ſententiam Carneades ita ſtudioſe defenſitabat, ut eam probare etiam uideretur. quãquam Clitomachus affirmabat, nunquam ſe intelligere potuiſſe, quid Carneadi probaretur. Sed ſi ipſum finem uelim ſequi, nõn'ne ipſa ſeueritas, & grauis, & recta ratio mihi obuerſetur? tu, cum honeſtas in uoluptate contemnenda conſiſtat, honeſt

honeſtatem cum uoluptate, tanquam hominem cum belua, copulabis? Vnum igitur par, quod depugnet, reliquum eſt, uoluptas cum honeſtate: de quo Chryſippo fuit, quantum ego ſentio, nõ magna contentio. Alterum ſi ſequare, multa ruunt, & maxime communitas cum hominum genere, charitas, amicitia, iuſtitia, reliquæ uirtutes: quarum eſſe nulla poteſt, niſi erit gratuita. nam quæ uoluptate, quaſi mercede aliqua, ad officium impellitur, ea non eſt uirtus, ſed fallax imitatio ſimulatioq; uirtutis. Audi contra illos qui nomen honeſtatis à ſe ne intelligi quidem dicant: niſi forte quod glorioſum ſit in uulgus, id honeſtum uelimus dicere, fontem omnium bonorum in corpore eſſe, hãc normam, hanc regulam, hanc præſcriptionem eſſe naturæ: à qua qui aberrauiſſet, eum nunquam quid in uita ſequatur, habiturum. Nihil igitur me putabis, hæc & alia innumerabilia cum audiam, moueri? tam moueor, quàm tu Luculle: neque me minus hominem, quàm te putaueris. Tantum intereſt, quòd tu cum es commotus, acquieſcis, aſſentiris, approbas, uerum illud certum, comprehenſum, perceptum, ratum, firmum, fixum fuiſſe uis, deq; eo nulla ratione neque pelli, neque moueri potes. Ego nihil eiuſmodi eſſe arbitror, cui ſi aſſenſus ſim, non aſſentiar ſæpe falſe, quoniam uera à falſis nullo diſcrimine ſeparantur: præſertim cum iudi-

cia iſta dialectica nulla ſint. Venio enim iam ad tertiã partem philoſophiæ. Aliud iudicium Protagoræ eſt, qui putet id cuique uerum eſſe, quod cuiq; uideatur: aliud Cyrenaicorum, qui, præter permotiones intimas, nihil putant eſſe iudicij: aliud Epicuri, qui omne iudicium in ſenſibus, & in rerum notitijs, & in uoluptate conſtituit. Plato autem omne iudicium ueritatis, ueritatemq; ipſam, abductam ab opinionibus, & à ſenſibus, cogitationis ipſius, & mentis eſſe uoluit. Num quid horum probat noſter Antiochus? ille uero ne maiorum quidem ſuorum. ubi enim aut Xenocratem ſequitur, cuius libri ſunt de ratione loquẽdi multi, & multum probati? aut ipſum Ariſtotelem, quo profecto nihil eſt acutius, nihil politius? à Chryſippo pedem nunquam. Quid ergo Academici appellamur? an abutimur gloria nominis? aut cur cogimur eos ſequi, qui inter ſe diſsident? in hoc ipſo, quod in elementis dialectici docent, quo modo iudicare oporteat, uerum, falſum'ne ſit ſiquid ita connexum eſt, ut hoc: Si dies eſt, lucet: quanta contentio eſt? Aliter Diodoro, aliter Philoni, Chryſippo aliter placet. Quid? cum Cleante doctore ſuo quàm multis rebus Chryſippus diſsidet? Quid? duo uel principes dialecticorum Antipater, & Archidemus, opinioſiſsimi homines, non'ne multis in rebus diſſentiunt? Quid me igitur Luculle in inuidiam,

& tanq

& tanquam in concionem uocas? & quidem, ut ſeditioſi Tribuni ſolent, occludi tabernas iubes? quò enim ſpectat illud, cum artificia tolli quereris à nobis, niſi ut opifices concitentur? qui ſi undiq; omnes conuenerint, facile contra uos incitabuntur. Expromam primum illa inuidioſa, quòd eos omnes, qui in concione ſtabunt, exules, ſeruos, inſanos eſſe dicatis: deinde ad illa ueniam, quæ iam non ad multitudinem, ſed ad uoſmetipſos, qui adeſtis, pertinent. negat enim uos Zeno, negat Antiochus ſcire quicquam. Quo modo inquies? nos enim defendimus etiam inſipientem multa comprehēdere. At ſcire negatis quenquam rem ullam, niſi ſapientem. & hoc quidem Zeno geſtu conficiebat. nam cum extenſis digitis aduerſam manum oſtenderat, uiſum, inquiebat, huiuſmodi eſt: deinde cum paulum digitos conſtrinxerat, aſſenſus huiuſmodi: tum cum planè compreſſerat, pugnumq; fecerat, comprehenſionem illam eſſe dicebat. qua ex ſimilitudine etiam nomen ei rei, quod antè non fuerat, κατάληψιν impoſuit. Cum autem leuam manum admouerat, & illum pugnum arcte, uehementerq; compreſſerat, ſcientiam talem eſſe dicebat: cuius compotem, niſi ſapientem, eſſe neminem. Sed qui ſapiens ſit, aut fuerit, ne ipſi quidem ſolent dicere. ita tu nunc Catule lucere neſcis: neque tu Hortenſi, in tua uilla nos eſſe. Num nimis hæc

inuidioſe dicuntur? Hæc tamen minus elegãter, illa ſubtilius. Sed quo modo tu, ſi nihil comprehendi poſſet, artificia concidere dicebas, neque mihi dabas, id, qđ probabile eſſet, ſatis magnã uim habere ad artes: ſic ego nunc tibi refero, artem ſine ſcientia eſſe non poſſe. An pateretur hoc Zeuſis, aut Phidias, aut Polycletus, nihil ſe ſcire, cum in his eſſet tanta ſolertia? Quòd ſi eos docuiſſet aliquis, quam uim habere diceretur ſcientia: deſinerent iraſci: ne nobis quidem ſuccenſerent: cum didiciſſent id tollere nos, quod nuſquam eſſet: quod autem ſatis eſſet ipſis, relinquere. quam rationem maiorum etiam comprobat diligentia: qui primũ iurare ex ſui animi ſententia quenq; uoluerunt: deinde ita teneri, ſi ſciens falleret, quòd in ſcientia multa uerſaretur in uita: tum qui teſtimonium diceret, ut arbitrari ſe diceret etiam quod ipſe uidiſſet: quæq́; iurati iudices cognouiſſent, ut ea non eſſe facta, ſed ut uideri pronuntiarent. Verum, quoniam non ſolum nauta ſignificat, ſed etiam Fauonius ipſe inſuſurrat, nauigandi nobis Luculle tempus eſſe: & quoniam ſatis multa dixi, eſt mihi properandum. Poſthac tamen, cum hæc quæremus, potius de diſſenſionibus tantis ſummorum uirorum diſſeramus, de obſcuritate naturæ, deq; errore tot philoſophorum, qui de bonis, contrarijsq́; rebus tantopere diſcrepant, ut cum plus uno uerum eſſe non poßit,

iacere

iacere neceſſe ſit tot, & tam nobiles diſciplinas: quàm de oculorum, ſenſuumq́; reliquorum mendacijs, & de ſorite, aut pſeudomeno, quas plagas ipſi contra ſe Stoici texuerunt. Tum Lucullus, Non moleſte, inquit, fero nos hæc contuliſſe. Sæpius enim congredientes nos: & maxime in Tuſculanis noſtris, ſiqua uidebuntur, requiremus. Optime, inquam. ſed quid Catulus ſentit? quid Hortenſius? Tum Catulus, Ego'ne, inquit? ad patris reuoluor ſententiam: quam quidem ille Carneadeam eſſe dicebat: ut percipi nihil putem poſſe, aſſenſurum autem non percepto, id eſt, opinaturum ſapientem exiſtimem, ſed ita, ut intelligat ſe opinari, ſciatq́; nihil eſſe, quod comprehendi & percipi poßit: per ἐποχὴν illam omnium rerum comprobans, ille alteri ſententiæ, nihil eſſe quod percipi poſſit, uehementer aſſentior. Habeo, inquam, ſententiam tuam, neq; eam admodum aſpernor. ſed tibi quid tandem uidetur Hortenſi? Tum ille ridens, tollendum teneo te, inquam. nam iſta Academiæ eſt propria ſententia. Ita ſermone confecto, Catulus remanſit, nos ad nauiculas noſtras deſcendimus.

*

CICERO VARRONI S. D.

Etsi munus flagitare, quamuis quis oſtenderit, ne populus quidem ſolet, niſi cõcitatus: tamen ego expectatione promiſſi tui moueor, ut admoneam te, non ut flagitem. Miſi autem ad te quatuor admonitores non nimis uerecundos. noſti enim profecto os adoleſcentioris Academiæ. Ex ea igitur media excitatos miſi: qui, metuo, ne te forte flagitent. ego autem mandaui, ut rogarent. Expectabam omnino iandiu, meq́; ſuſtinebam, ne ad te prius ipſe quid ſcriberem, quàm aliquid accepiſſem, ut poſſem te remunerari quam ſimillimo munere: ſed cum tu tardius faceres, id eſt, ut ego interpretor, diligentius, teneri non potui, quin coniunctionem ſtudiorum, amorisq́; noſtri, quo poſſem literarum genere declararẽ. Feci igitur ſermonem, inter nos habitum in Cumano, cum eſſet unà Pomponius: tibi dedi parteis Antiochianas, quas à te probari intellexiſſe mihi uidebar: mihi ſumpſi Philonis. Puto fore, ut cum legeris mirere id nos locutos eſſe inter nos, quod nunquam locuti ſumus: ſed noſti morem dialogorum. Poſt hæc autem mi Varro quamplurima, ſi uidebitur, & de nobis, & inter nos, ſero fortaſſe, ſed ſuperiorum temporum fortuna Reipub. cauſam

ſuſtin

ſuſtineat:hæc ipſi præſtare debemus:atq; utinã quietis temporibus, atq; aliquo ſi non bono, at ſaltem certo ſtatu ciuitatis hæc inter nos ſtudia exercere poſſemus. quanquam tum quidem uel aliæ quæpiam rationes honeſtas nobis et curas, & actiones darent. nunc autem quid eſt, ſine his cur uiuere uelimus? Mihi uero cum his ipſis uix, his autem detractis, ne uix quidem. Sed hæc coràm, & ſæpius. Migrationem & emptionem, feliciter euenire uolo: tuumq; in ea re conſilium probo. Cura ut ualeas.

M. TVLLII CICERONIS

Academicarum quæſtionum ſecundæ editionis Liber Primus.

IN Cumano nuper cum mecum Atticus noſter eſſet, nuntiatũ eſt nobis à M. Varrone, ueniſſe eum Roma pridie ueſperi, &, niſi de uia feſſus eſſet, continuo ad nos uenturum fuiſſe. quod cum audiuiſſemus, nullam moram interponẽdam putauimus, quin uideremus hominem nobiſcũ & ſtudijs iiſdẽ, & uetuſtate amicitiæ coniunctum. itaq; confeſtim ad

ad eum ire perreximus, paulumq; cum eius uilla abeſſemus, ipſum ad nos uenientem uidimus: atq; illum complexi, ut mos amicorum eſt, ſatis eum longo interuallo ad ſuam uillam reduximus. Hic pauca primo, atq; ea percunctantibus nobis, Et ſiquid forte Roma noui: Atticus, Omitte iſta, quæ nec percunctari, nec audire ſine moleſtia poſſumus, quæſo, inquit: & quære potius, ecquid ipſe noui. ſilent enim diutius muſæ Varronis, quàm ſolebant: nec tamen iſtum ceſſare, ſed celare quæ ſcribat, exiſtimo. Minime uero, inquit ille: intemperantis enim eſſe arbitror, ſcribere quod occultari uelit. Sed habeo opus magnum in manibus, quòd iampridem ad hũc eum ipſum (me autem dicebat) quædam inſtitui, quæ & ſunt magna ſanè, & limantur à me politius. Et ego iſta quidem, inquam, Varro iam diu expectans, non audeo tamen flagitare. audiui enim è Libone noſtro, cuius noſti ſtudium (nihil enim eiuſmodi celare poſſumus) non ea te intermittere, ſed accuratius tractare, nec de manibus unquam deponere. Illud autem mihi ante hoc tempus nunquam in mentem uenit à te requirere: ſed nunc, poſteaquam ſum ingreſſus res eas, quas tecum ſimul didici, mandare monumentis, philoſophiamq; ueterem illam à Socrate ortam Latinis literis illuſtrare: quæro, quid ſit, cur, cum multa ſcribas, genus hoc prætermit-

tas: præſertim cum & ipſe in eo excellas, & id ſtudium, totaq; ea res longe cæteris & ſtudijs & artibus antecedat. Tum ille, Rem à me ſæpe deliberatam, & multũ agitatam requiris. itaq; non multũ hæſitans reſpõdebo: ſed ea dicã, quæ mihi ſunt in promptu, quòd iſta ipſa de re multum, ut dixi, & diu cogitaui. Nam cũ philoſophiam uiderem diligentiſsime literis Græcis explicatam, exiſtimaui, ſiqui de noſtris eius ſtudio tenerentur, ſi eſſent Græcis doctrinis eruditi, Græca potius quàm noſtra lecturos: ſin à Græcorum artibus & diſciplinis abhorrerent, ne hæc quidem curaturos, quæ ſine eruditione Græca intelligi non poſſunt. itaq; ea nolui ſcribere, quæ nec indocti intelligere poſſent, nec docti legere curarent. Vides autem eadem ipſe. didiciſti enim non poſſe nos Amafanij, aut Rabirij ſimiles eſſe: qui nulla arte adhibita, de rebus ante oculos poſitis uulgari ſermone diſputant, nihil diffiniunt, nihil patiuntur, nihil apta interrogatione concludunt, nullam denique artem eſſe nec dicendi, nec diſſerendi putant. Nos autem præceptis dialecticorum, & oratorum, quoniam utranque uim unam eſſe noſtri putant, ſic parentes, ut legibus, uerbis, quanquam nouis, cogimur uti: quæ docti (ut dixi) à Græcis petere malunt, indocti ne à nobis quidem accipiunt: ut fruſtra omnis ſuſcipiatur labor. Iam uero Phyſica, ſi Epicu-

rum, id eſt ſi Democritum probarē, poſſem ſcribere ita planè ut Amaſanius. Quid eſt enim magnum, cum cauſis rerum efficientium ſuſtuleris, de corpuſculorum (ita enim appellat atomos) concurſione fortuita loqui? Noſtra tu Phyſica noſti, quæ continentur ex effectione, & ex materia ea, quam fingit, & format effectio. Adhibenda enim geometria eſt: quoniam quibuſnam quiſquam enunciare uerbis, aut quem ad intelligendum poterit adducere, hæc ipſa de uita & moribus, de expetendis, fugiendisq́; rebus? illi enim ſimpliciter pecudis & hominis idem bonum eſſe cenſent. Apud noſtros enim, non ignoras, quæ ſit & quanta ſubtilitas. ſiue enim Zenonem ſequare, magnum eſt efficere, ut quis intelligat quid ſit illud uerum, & ſimplex bonum, quod non poſsit ab honeſtate ſeiungi. Quod bonum quale ſit, negat omnino Epicurus ſine uoluptatibus ſenſum mouentibus nec ſuſpicari. Si uero Academiam ueterem perſequamur, quam nos, ut ſcis, probamus: quàm erit illa acute explicanda nobis! quàm argute, quàm obſcure etiam contra Stoicos diſſerendum! Totum igitur illud philoſophiæ ſtudium mihi quidem ipſe ſumo & ad uitæ conſuetudinem, & conſtantiam quantam poſſum, & ad delectationem animi: nec ullum arbitror, ut apud Platonem eſt, maius aut melius à dijs datum munus homini: ſed meos amicos

eos, in quibus eſt ſtudium, in Græciam mitto, id eſt ad Græcos ire iubeo, ut ea à fontibus potius hauriant, quàm riuulos conſectentur. Quæ autem nemo adhuc docuerat, nec erat unde ſtudioſi ſcire poſſent: ea, quãtum potui (nihil enim magnopere meorum miror) feci ut eſſent nota noſtris: à Græcis enim peti non poterant, ac poſt L. Aelij noſtri occaſum ne à Latinis quidem. Et tamen in illis ueteribus noſtris, quæ Menippum imitati, non interpretati quadam hilaritate conſperſimus, multa admiſta ex intima philoſophia, multa dialecticè dicta: quæ quo facilius minus docti intelligerent iocunditate quadam ad legendũ inuitati, in laudationibus, in ijs ipſis antiquitatem proœmijs philoſophiæ ſcribere uoluimus, ſi modo conſecuti ſumus. Tum ego, Sunt, inquam, iſta Varro. nam nos in noſtra urbe peregrinantes, errantesq́; tanquam hoſpites, tui libri quaſi domum deduxerunt: ut poſſemus aliquando, qui, & ubi eſſemus, agnoſcere. Tu ætatẽ patriæ, tu deſcriptiones temporum, tu ſacrorũ iura, tu ſacerdotum, tu domeſticam, tu bellicam diſciplinam, tu ſedem regionum, locorum, tu omnium diuinarum humanarum'que rerum nomina, genera, officia, cauſas aperuiſti: plurimumq́; poëtis noſtris, omninoq́; Latinis & literis luminis attuliſti, & uerbis: atque ipſe uarium & elegans omni ferè numero poëma feciſti:

philo

philoſophiamq; multis locis inchoaſti, ad impellendum ſatis, ad docendum parum. Cauſam autem probabilem tu quidem affers. aut enim Græca legere mallēt, qui erunt eruditi: aut ne hæc quidem, qui illa neſciunt. Sed da mihi nunc, ſatis'ne probas? Immo uero & hæc, qui illa non poterunt, & qui Græca poterunt, non contemnent ſua. Quid enim cauſæ eſt, cur poëtas Latinos Græcis literis eruditi legant, philoſophos non legant? an quia delectat Ennius, Pacuuius, Accius, qui nō uerba, ſed uim Græcorū expreſſerunt poëtarum? quāto magis philoſophi delectabunt, ſi, ut illi Aeſchylum, Sophoclem, Euripidē, ſic hi Platonem imitētur, Ariſtotelē, Theophraſtum? Oratores quidem laudari uideo, ſiqui è noſtris Hyperidem ſint, aut Demoſthenem imitati. Ego autē (dicam enim, ut res eſt) dum me ambitio, dum honores, dum cauſæ, dum Reip. nō ſolum cura, ſed quædam etiam procuratio multis officijs implicatum, & conſtrictū tenebat, hæc incluſa habebam, &, ne obſoleſcerent, renouabam, cum licebat, legendo. Nunc uero & fortunæ grauiſſimo percuſſus uulnere, & adminiſtratione Reipub. liberatus, doloris medicinā à philoſophia peto: & otij oblectationem hāc honeſtiſſimam iudico. Aut enim huic ætati hoc maxime aptū eſt: aut ijs rebus, ſiquas dignas laude geſſimus, hoc in primis conſentaneum: aut etiam ad no-

ſtros

ſtros ciues erudiendos nihil utilius: aut, ſi hæc ita non ſunt, nihil aliud uideo, quod agere poſſimus. Brutus quidem noſter excellens omni genere laudis, ſic philoſophiam Latinis literis perſequitur, nihil ut iiſdē de rebus Græcia deſideret: & eandem quidem ſententiam ſequitur, quam tu, nam Ariſtum Athenis audiuit aliquandiu, cuius tu fratrem Antiochū. Quamobrem da quæſo te huic etiā generi literarum. Tum ille, Iſtuc quidem conſiderabo, nec uero ſine te, ſed de te ipſo quid eſt, inquit, quod audio? Quanam, inquam, de re? Relictam à te ueterem iam, inquit, tractari autem nouam. Quid ergo, inquam, Antiocho id magis licuerit noſtro familiari remigrare in domum ueterem è noua, quàm nobis in nouam è uetere? Certe enim recentiſſima quæque ſunt correcta & emendata maxime. Quanquam Antiochi magiſter Philo, magnus uir, ut tu exiſtimas ipſe, negarit in libris, quod coram etiam ex ipſo audiebamus, duas Academias eſſe: erroremq́; eorum, qui ita putarunt, coarguit: eſt, inquit, ut dicis: ſed ignorare te nō arbitror, quæ contra Philonem Antiochus ſcripſerit. Immo uero & iſtam, & totam ueterem Academiam, à qua abſum tam diu, renouari à te, niſi moleſtum eſt, uelim: & ſimul aſſideamus, inquam, ſi uidetur. Sanè iſtud quidem, inquit: ſum enim admodum infirmus. Sed uideamus

deamus, idem'ne Attico placeat fieri à me, quod te uelle uideo. Mihi uero, inquit, ille. Quid eſt enim, quod malim, quàm ex Antiocho iam pridem audita recordari? & ſimul uidere, ſatis'ne ea cõmode dici poßint Latinè? quæ cum ſunt dicta, in conſpectu conſedimus omnes. Tum Varro ita exorſus eſt: Socrates mihi uidetur, id quod conſtat inter omnes, primus à rebus occultis, & ab ipſa natura inuolutis, in quibus omnes ante eum philoſophi occupati fuerunt, auocauiſſe philoſophiam, & ad uitam communem adduxiſſe, ut de uirtutibus, & uitijs, omninoq; de bonis rebus, & malis quæreret, cœleſtia autem uel procul eſſe à noſtra cognitione cẽſeret, uel, ſi maxime cognita eſſent, nihil tamen ad bene uiuendum conferre. Hic in omnibus ferè ſermonibus, qui ab ijs, qui illum audierunt, perſcripti uarie, copioſe ſunt, ita diſputat, ut nihil affirmet ipſe, refellat alios, nihil ſe ſcire dicat, niſi id ipſum, eoq; præſtare cæteris, quòd illi, quæ neſciant, ſcire ſe putent, ipſe ſe nihil ſcire id unum ſciat, ob eamq; rem ſe arbitrari ab Apolline omnium ſapientißimum eſſe dictum, quòd hæc eſſet una omnis ſapientia, non arbitrari ſeſe ſcire quod neſciat. Quæ cum diceret conſtanter, & in ſententia permaneret, omnis eius oratio tum in uirtute laudanda, & in omnibus hominibus ad uirtutis ſtudium cohortandis conſumebatur, ut è

Socraticorum libris, maximeq; Platonis intelligi poteſt. Platonis autem autoritate, qui uarius, & multiplex, & copioſus fuit, una & conſentiens duobus uocabulis philoſophiæ forma inſtituta eſt, Academicorum, & Peripateticorum: qui rebus cõgruẽtes, nominibus differebãt. nam cum Speuſippum ſororis filiũ Plato philoſophiæ quaſi heredem reliquiſſet, duos autem præſtantiſsimos ſtudio, atq; doctrina Xenocratem Chalcedonium, & Ariſtotelem Stagiritem: qui erãt cum Ariſtotele, Peripatetici dicti ſunt, quia diſputabant inambulãtes in Lycio. Illi autem, qui Platonis inſtituto in Academia, quod eſt alterum gymnaſium, cœtus erant, & ſermones habere ſoliti, ex loci uocabulo nomen habuerunt: ſed utriq; Platonis ubertate completi certam quandam diſciplinæ formulam compoſuerũt, & eam quidem plenam ac refertam, illam autem Socraticam dubitationem de omnibus rebus, & nulla aſfirmatione adhibita conſuetudinem diſſerendi reliquerunt. ita facta eſt diſſerendi, quod minime Socrates probabat, ars quædam philoſophiæ, & rerum ordo, & deſcriptio diſciplinæ. Quę quidem erat primo duobus, ut dixi, nominibus una. nihil enim inter Peripateticos, & illam ueterem Academiam differebat. Abundantia quadam ingenij præſtabat, ut mihi uidetur quidem, Ariſtoteles; ſed idem

fons

ſons erat utriſq; , & eadem rerum expetendarum fugiendarumq́; partitio. Sed quid ago? inquit, aut ſum'ne ſanus, qui hæc uos doceo? Nam etſi non ſus Mineruam, ut aiunt: tamen ineptè quiſq; Mineruam docet. Tum Atticus, Tu uero, inquit, perge Varro. Valde enim amo noſtra, atq; noſtros: meq́; iſta delectant, cum Latine dicuntur, & iſto modo. Quid me, inquam, putas? qui philoſophiam iam profeſſus ſim populo noſtro exhibiturum. Pergamus igitur, inquit, quoniam placet. Fuit ergo iam accepta à Platone philoſophādi ratio triplex: una de uita, & moribus : altera de natura, & rebus occultis: tertia de diſſerendo, & , quid uerum, & quid falſum, quid rectum in oratione prauum'ue, quid conſentiens, quid repugnet iudicando. Ac primam partem illam bene uiuendi à natura petebant, eiq́; parendum eſſe dicebant, neq; ulla alia in re, niſi in natura, quærendum eſſe illud ſummum bonum, quò omnia referrentur: conſtituebantq́;, extremum eſſe rerum expetendarum, & finem bonorum adeptum eſſe omnia è natura, & animo, & corpore, & uita. Corporis autem alia ponebant eſſe in toto, alia in partibus. Valetudinem, uires, pulchritudinem in toto: in partibus autem ſenſus integros, & præſtantiam aliquam partium ſingularem, ut in pedibus celeritatem, uim in manibus, claritatem in uoce, in lingua

etiam

etiam explanatam uocum impreſſionē. Animi autem, quæ eſſent ad comprehendendam ingenij uirtutē idonea: eaq; ab ijs in naturam, & mores diuidebantur. Naturæ celeritatem ad diſcendum & memoriam dabant: quorum utrumq; mentis eſſet proprium, & ingenij. Morum autem putabant ſtudia eſſe, & quaſi conſuetudinem: quam partim exercitationis aſſiduitate, partim ratione formabant, in quibus erat philoſophia ipſa. In qua quod inchoatum eſt, neq; abſolutum, progreſſio quædam ad uirtutem appellatur: quod autem abſolutum, id eſt uirtus, quaſi perfectio naturæ, omniumq; rerum, quas in animis ponunt, una res optima. Ergo hæc animorum. Vitæ autem (id enim erat tertium) adiuncta eſſe dicebant quæ ad uirtutis uſum ualerent. Iam uirtus animi bonis & corporis cernitur in quibuſdam, quæ non tam naturæ quàm beatæ uitæ adiuncta ſunt. Hominem eſſe cenſebant quaſi partem quandam ciuitatis & uniuerſi generis humani, eumq; eſſe coniunctum cum hominibus humana quadã ſocietate. Ac de ſummo quidem ac naturali bono ſic agunt. Cætera autem pertinere ad id putant, aut ad agendum, aut ad tuendum, ut diuitias, ut opes, ut gloriã, ut gratiam. Ita tripartita ab ijs inducitur ratio bonorũ: atq; hæc illa ſunt tria genera, quæ putãt pleriq; Peripateticos dicere: id quidem nõ fal-

ſo: eſt enim hæc partitio illorũ: illud imprudenter, ſi alios eſſe Academicos, qui tum appellarentur, alios Peripateticos arbitrantur. Communis hæc ratio & utriſq; hic bonorum finis uidebatur, adipiſci quæ eſſẽt prima in natura, quæq; ipſa per ſeſe expetenda, aut omnia, aut maxima. Ea ſunt autem maxima, quæ in ipſo animo atque in ipſa uirtute uerſantur. itaque omnis illa antiqua philoſophia ſenſit in una uirtute eſſe poſitam beatam uitam: nec tamen beatiſsimam, niſi adiungerentur & corporis, & cætera, quæ ſuprà dicta ſint, ad uirtutis uſum idonea. Ex hac deſcriptione agẽdi quoq; aliquid in uita & officij ipſius initium reperiebatur: quod erat in conſeruatione earum rerũ, quas natura præſcriberet. Hinc gignebatur fuga deſidiæ, uoluptatumq; contemptio: ex quo laborum, dolorumq; ſuſceptio multorum, magnorumq; recti honeſtiq; cauſa, & earum rerum, quæ erant congruentes cum deſcriptione naturæ. unde & amicitia exiſtebat, & iuſtitia, atque æquitas. Hæc & uoluptatibus & multis uitæ commodis anteponebantur. Hæc quidem fuit apud eos morũ inſtitutio, & eius artis, quam primam poſui, forma atq; deſcriptio. De natura autem (id enim ſequebatur) ita dicebant, ut eam diuiderent in res duas: ut altera eſſet efficiens, altera autem quaſi huic ſe prabens, eaq; efficeretur aliquid. In eo, quod

effice

efficeret, uim eſſe cenſebant: in eo autem, quod efficeretur, materiam quandam: in utroq; tamen utrunq;. neq; enim materiam ipſam cohærere potuiſſe, ſi nulla ui contineretur: neq; uim ſine aliqua materia. Nihil eſt enim quod non alicubi eſſe cogatur. Sed quod ex utroq;, id iã corpus & qualitatẽ nominabãt. Dabitis enim profecto, ut in rebus inuſitatis, quod Græci ipſi faciunt, à quibus hæc iam diu tractantur, utamur uerbis interdum inauditis. Nos uero, inquit Atticus. quin etiam Græcis licebit utare, cum uoles, ſi te Latina forte deficient. Bene ſanè facis: ſed enitar, ut Latine loquar, niſi in huiuſcemodi uerbis, ut philoſophiã, aut rhetoricen, aut phyſicen, aut dialecticẽ appellẽ, quibus, ut alijs multis, conſuetudo iam utitur pro Latinis. Qualitates igitur appellaui, quas ποιότητας Græci uocãt: quod ipſum apud Græcos nõ eſt uulgi uerbum, ſed philoſophorũ, atq; id in multis. Dialecticorum quoq; uerba nulla ſunt publica: ſuis utuntur. Et id quoq; cõmune omnium fere artium: aut enim noua ſunt rerum nouarum facienda nomina, aut ex alijs transferenda. Quod ſi Græci faciunt, qui in ijs rebus tot iam ſecula uerſantur: quanto id magis nobis concedendum eſt, qui hæc nunc primum tractare conamur? Tu uerò, inquã, Varro bene etiam meriturus mihi uideris de tuis ciuibus, ſi eos non modo cõpia rerum auxeris,

 ut eſſe

ut effeciſti, ſed etiam uerborum. Audebimus ergo, inquit, nouis uerbis uti te autore, ſi neceſſe eſt. Earum igitur qualitatum ſunt aliæ principes, aliæ ex ijs ortæ. Principes ſunt uniuſmodi, & ſimplices. Ex his autē ortæ uariæ ſunt, & quaſi multiformes. itaq; aër quoq; (utimur enim pro Latino) ignis & aqua & terra, prima ſunt. Ex ijs autem ortæ animantium formæ, earumq́; rerum, quæ gignuntur è terra. Ergo illa initia, ut è Græco uertam, elementa dicuntur: è quibus aër, & ignis mouendi uim habent, & efficiendi, reliquæ partes accipiendi, & quaſi patiendi: aquam dico, & terram. Quintum genus, è quo eſſent aſtra, menteſq́; ſingulares, eorum quatuor, quæ ſuprà dixi, diſsimile Ariſtoteles quoddam eſſe rebatur, ſed ſubiectam putant omnibus ſine ulla ſpecie, atq; carentem omni illa qualitate (faciamus enim tractando uſitatius hoc uerbum & tritius) materiam quandam, ex qua omnia expreſſa atq; affecta, quæ tota omnia accipere poßit, omnibuſq́; modis mutare, atq; ex omni parte, eoq́; etiam interire non in nihilum, ſed in ſuas partes, quæ infinitè ſecari, ac diuidi poßint, cum ſit nihil omnino in rerum natura minimum, quod diuidi nequeat. Quæ autem moueantur, omnia interuallis moueri: quæ interualla item infinite diuidi poßint. Et cum ita moueatur illa uis, quam qualitatem eſſe

dixi

diximus: & cum ſic ultro citroq́; uerſetur: & materiam ipſam totam penitus commutari putant, & ita effici quæ appellant qualia, è quibus in omni natura cohærente & cõtinuata cum omnibus ſuis partibus effectũ eſſe mundum, extra quem nulla pars materiæ ſit nullumq́; corpus. Partes autẽ eſſe mundi omnia, quæ inſint in eo, quæ natura ſentiente teneantur, in qua ratio perfecta inſit, quæ ſit eadem ſempiterna. nihil enim ualentius eſſe à quo intereat. Quam uim animum eſſe dicunt mundi, eandemq́; eſſe mentem, ſapientiamq́; perfectã: quem deum appellant, omniumq́; rerum, quæ ſunt ei ſubiectæ, quaſi prudentiam quandam, procurantem cœleſtia maxime, deinde in terris ea quæ pertinent ad homines: quam interdum neceſſitatem appellant, quia nihil aliter poſſit, atque ab ea conſtitutum ſit, inter quaſi fatalem & immutabilem continuationem ordinis ſempiterni. Nonnunquam quidem eandem fortunam, quòd afficiat multa improuiſa hæc, nec opinata nobis propter obſcuritatem ignorationemq́; cauſarum. Tertia deinde philoſophiæ pars quæ erat in ratione, & in diſſerendo, ſic tractabatur ab utriſque: quanquam oriretur à ſenſibus, tamen non eſſe iudicium ueritatis in ſenſibus. Mentem uolebant rerum eſſe iudicem: ſolam cenſebant idoneam, cui crederetur, quia ſola cerneret id

quod ſemper eſſet ſimplex, & uniuſmodi, & tale quale eſſet. Hanc illi Ideam appellabant, iam à Platone ita nominatam, nos rectè ſpeciem poſſumus dicere. Senſus autẽ omnes hebetes, & tardos eſſe arbitrabantur, nec percipere ullo modo res eas, quæ ſubiectæ ſenſibus uiderentur: quæ eſſent aut ita paruæ, ut ſub ſenſum cadere non poſſent: aut ita mobiles, & concitatæ, ut nihil unquam unum eſſet conſtans, ne idem quidem, quia continenter laberentur, & fluerent omnia. Itaq; hanc omnem partem rerum opinabilem appellabant. Scientiam autem nuſquam eſſe cenſebant, niſi in animi motionibus atq; rationibus. Qua de cauſa definitiones rerum probabant, & has ad omnia, de quibus diſceptabatur, adhibebãt. Verborum etiam explicatio probabatur, qua de cauſa quæque eſſent ita nominata: quam etymologiam appellabant. Pòſt argumentis & quaſi rerum notis utebantur ad probandum, & ad concludendum id, quod explanari uolebant: in qua tradebatur omnis dialectica diſciplina, id eſt orationis ratione concluſæ. Huic quaſi ex altera parte oratoria uis dicendi adhibebatur explicatrix orationis perpetuæ ad perſuadendum accommodatæ. Hæc erat illis prima à Platone tradita: cuius quas acceperim diſputationes, ſi uultis, exponam. Nos uero uolumus, inquam, ut pro Attico etiam reſpondeam. Et rectè

inquit

inquit, reſpondes: præclare enim explicatur Peripateticorum & Academiæ ueteris autoritas. Ariſtoteles primus ſpecies, quas paulo antè dixi, labefactauit: quas mirifice Plato erat amplexatus: ut in his quiddam diuinum eſſe diceret. Theophraſtus autem, uir & oratione ſuauis, & ita moderatus, ut per ſe probitatem quandam & ingenuitatem ferat, uehementius etiam fregit quodam modo ueteris diſciplinæ autoritatem: ſpoliauit enim uirtutem ſuo decore, imbecillamq; reddidit, quòd negauit in ea ſola poſitum eſſe beatè uiuere. Nam Strato eius auditor, quanquam fuit acri ingenio, tamen ab ea diſciplina omnino ſemouendus eſt: qui cum maxime neceſſariam partem philoſophiæ, quæ poſita eſt in uirtute & moribus, reliquiſſet, totum'que ſe ad inueſtigationem naturæ contuliſſet: in ea ipſa plurimum diſſedit à ſuis. Speuſippus autem & Xenocrates, qui primi Platonis rationem autoritatemq; ſuſceperant: & poſt hos Polemo, & Crates, unaq; Crantor in Academia congregati, diligenter ea quæ à ſuperioribus acceperant, tuebantur. Iam Polemonem audiuerunt aſsidue Zeno & Arceſilas. Sed Zeno cum Arceſilam anteiret ætate, ualdeq; ſubtiliter differeret, & peracute moueretur: corrigere conatus eſt diſciplinam. Eam quoque, ſi uidetur, correctionem explicabo, ſicut ſolebat Antiochus.

Mihi uero, inquam, uidetur: quod uides idem ſignificare Pomponium. Zeno igitur nullo modo is erat, qui ut Theophraſtus, neruos uirtutis inciderit: ſed contrà, qui omnia, quæ ad beatam uitam pertinerent, in una uirtute poneret, nec quicquam aliud numeraret in bonis, idq; appellaret honeſtum, quod eſſet ſimplex quoddam, & ſolum, & unum bonum. Cætera autem etſi nec bona, nec mala eſſent, tamen alia ſecundum naturam dicebat, alia naturæ eſſe contraria. Iis ipſis alia interiecta & media numerabat. Quæ autem ſecũdum naturam eſſent, ea ſumenda, & quadam æſtimatione dignanda docebat: contraq; contraria. Neutra autem in medijs relinquebat: in quibus ponebat nihil omnino eſſe momenti: ſed quæ eſſent ſumenda, ex ijs alia pluris eſſe æſtimanda, alia minoris. quæ pluris, ea præpoſita appellabat: reiecta autem, quæ minoris. Atq; ut hæc non tam rebus quàm uocabulis commutauerat: ſic inter recte factum atque peccatum, officium, & contra officium media locabat quædam, recte facta ſola in bonis actionibus ponens, praue, id eſt peccata, in malis. Officia autem & ſeruata, prætermiſſaq; media putabat, ut dixi. Cumq; ſuperiores non omnem uirtutem in ratione eſſe dicerent, ſed quaſdam uirtutes natura, aut more perfectas: hic omneis in ratione ponebat. Cumq; illi ea genera uirtutum, quæ ſupra

ſuprà dixi, ſeiungi poſſe arbitrarentur, hic nec id ullo modo fieri poſſe diſſerebat, nec uirtutis uſum modo, ut ſuperiores, ſed ipſum habitum per ſe eſſe præclarum, nec tamen uirtutem cuiquam adeſſe, quin ea ſemper uteretur: cumq́; perturbationem animi illi ex homine non tollerent, naturaq́; & condoleſcere, & concupiſcere, & extimeſcere, & efferri lætitia dicerent, ſed ea contraherent, in anguſtumq́; deducerent, hic omnibus his quaſi morbis uoluit carere ſapientem. cumq́; eas perturbationes antiqui naturales eſſe dicerent, & rationis expertes, aliaq́; in parte animi cupiditatem, alia rationem collocarent: ne his quidem aſſentiebatur. nam & perturbationes uoluntarias eſſe putabat, opinioniſq́; iudicio ſuſcipi: & omnium perturbationum arbitrabatur eſſe matrem immoderatam quandam intemperantiam. Hæc fere de moribus. De naturis autem ſic ſentiebat, primum ut in quatuor initijs rerum illis quintam hanc naturam, ex qua ſuperiores ſenſus & mentem effici rebantur, non adhiberet: ſtatuebat enim ignem eſſe ipſam naturam, quæ quidq; gigneret, & mentem atque ſenſus. Diſcrepabat etiam ab iiſdem, quòd nullo modo arbitrabatur quicquam effici poſſe ab ea, quæ expers eſſet corporis. Cuius generis Xenocrates & ſuperiores etiam animum eſſe dixerunt: nec uero, aut quod efficeret aliquid, aut quod

h 5 *effice*

efficeretur, poſſe eſſe non corpus. Plurima autem in illa tertia philoſophiæ parte mutauit. in qua primum de ſenſibus ipſis quædam dixit noua: quos iunctos eſſe cenſuit è quadam quaſi impulſione oblata extrinſecus: quam ille φαντασίαν, nos uiſum appellemus licet, & teneamus hoc uerbum quidem: erit enim utendum in reliquo ſermone ſæpius. Sed ad hæc, quæ uiſa ſunt, & quaſi accepta ſenſibus, aſſenſionem adiungit animorum: quam eſſe uult in nobis poſitam, & uoluntariam. Viſis non omnibus adiungebat fidem, ſed ijs ſolum, quæ propriam quandam haberent declarationem earum rerum, quæ uiderentur: id autem uiſum cum ipſum cerneretur, comprehenſibile, feretis hæc? Nos uero, inquam: quonam enim modo καταληπτὸν diceres? Sed cùm acceptum iam & approbatum eſſet, comprehenſionem appellabat, ſimulem ijs rebus, quæ manu prenderentur: ex quo etiam nomen hoc duxerat. At cum eo uerbo antè nemo tali in re uſus eſſet, plurimisq́; idem nouis uerbis (noua enim dicebat) uſus eſt. Quod autem erat ſenſu comprehenſum, id ipſum ſenſum appellabat. & ſi ita erat comprehenſum, ut conuelli ratione non poſſet, ſcientiam: ſin aliter, inſcientiam nominabat: ex qua exiſteret etiam opinio, quæ eſſet imbecilla, & cum falſo incognitoq́; communis. Sed inter ſcientiam, & inſcientiam, comprehenſio

comprehenſio

prehenſionem illam, quam dixi, collocabat, eamq; neque in rectis, neq; in prauis numerabat, ſed ſoli credendum eſſe dicebat. E quo ſenſibus etiam fidem tribuebat, quòd, ut ſuprà dixi, comprehenſio facta ſenſibus & uera eſſe illi, & fidelis uidebatur: non quòd omnia, quæ eſſent in re, conprehenderet: ſed quia nihil, quod cadere in eam poſſet, relinqueret, quodq; natura quaſi normam ſcientiæ & principium ſui dediſſet, unde poſtea notiones rerum in animus imprimerentur, è quibus non principia ſolum, ſed latiores quædam ad rationem inueniendam uiæ reperiuntur. Errorem autem, & temeritatem, & ignorantiam, & opinationem, & ſuſpicionem, & uno nonunc omnia quæ eſſent aliena firmæ & conſtantis aſſenſionis, à uirtute, ſapientiaq; remouebat. Atque in ijs fere commutatio conſiſtit omnis diſſenſioq; Zenonis à ſuperioribus. Quæ cum dixiſſet: Breuiter ſanè, minimè'que obſcurè expoſita eſt, inquam, à te Varro & ueteris Academiæ ratio, & Stoicorum: uerum eſſe autem arbitror, ut Antiocho noſtro familiari placebat, correctionem ueteris Academiæ potius, quàm aliquam nouam diſciplinam putandam.

Tunc Varro, Tuæ ſunt nunc partes, inquit, qui ab antiquorum ratione nunc deſciſcis, & ea, quæ ab Arceſila nouata ſunt, probas docere, quod, & qua de cauſa diſsidium factum

ſit: ut

ſit: ut uideamus, ſatiſ'ne iſta ſit iuſta defectio.

Tum ego, Cum Zenone, inquam, ut accepimus, Arceſilas ſibi omne certamen inſtituit, non pertinacia, aut ſtudio uincendi, ut mihi quidem uidetur, ſed earum rerum obſcuritate, quæ ad confeſsionem ignorationis adduxerant Socratem, & ueluti amantes Socratem, Democritum, Anaxagoram, Empedoclem, omnes pene ueteres, qui nihil cognoſci, nihil percipi, nihil ſciri poſſe dixerunt, anguſtos ſenſus, imbecillos animos, breuia curricula uitæ, & ut Democritus, in profundo ueritatem eſſe demerſam, opinionibus & inſtitutis omnia teneri, nihil ueritati relinqui: deinceps omnia tenebris circunfuſa eſſe dixerunt. Itaque Arceſilas negabat eſſe quicquam quod ſciri poſſet, ne illud quidem ipſum, quod Socrates ſibi reliquiſſet. Sic omnia latere cenſebant in occulto, neque eſſe quicquam, quod cerni, aut intelligi poſsit: quibus de cauſis nihil oportere, neque profiteri, neque affirmare quenquam, neque aſſertione approbare, cohiberéq; ſemper, & ab omni lapſu continere temeritatem: quæ tum eſſet inſignis, cum aut falſa, aut incognita res approbaretur: neq; hoc quicquam eſſe turpius, quàm cognitioni & perceptioni aſſertionem, approbationemq; præcurrere. Huic rationi quod erat conſentaneum, faciebat, ut contra omnium ſententias dies iam

plerosq

pleroſque deduceret, ut cum in eadem re paria contrariis in partibus momenta rationum inuenirentur, facilius ab utraque parte aſſertio ſuſtineretur. Hanc Academiam nouam appellabant: quæ mihi uetus uidetur: ſi quidem Platonem ex illa uetere numeramus, cuius in libris nihil affirmatur, & in utranque partem multa diſſeruntur, de omnibus quæritur, nihil certi dicitur. ſed tamen illa, quam expoſui, uetus, hæc noua nominetur: quæ uſque ad Carneadem perducta, qui quartus ab Arceſila fuit, in eadem Arceſilæ ratione permanſit. Carneades autem nullius philoſophiæ partis ignarus, & ut cognoui ex iis, qui illum audierant, maximeq́; ex Epicureo Zenone, qui cum ab eo plurimum diſſentiret, unum tamen præter cæteros mirabatur, incredibili quadam fuit facultate.

*

Et multa ex primo hoc libro, & tres reliqui deſiderantur.

*

M. TVLLII CICERO-NIS De Finibus bonorum, & malorum

LIBER PRIMVS.

NON eram neſcius Brute, cum, quæ ſummis ingenijs, exquiſitaq; doctrina philoſophi Græco ſermone tractauiſſent, ea Latinis literis mandaremus, fore, ut hic noſter labor in uarias reprehenſiones incurreret. Nam quibuſdam, & ijs quidem non admodũ indoctis, totum hoc diſplicet philoſophari. Quidam autem id non totum reprehendunt, ſi remiſsius agatur: ſed tantum ſtudium, tamq; multam operam ponendam in eo non arbitrantur. Erunt etiam, & hi quidem eruditi Græcis literis, contemnentes Latinas, qui ſe dicant in Græcis legendis operam malle conſumere. Poſtremo aliquos futuros ſuſpicor, qui me ad alias literas uocent, genus hoc ſcribendi, etſi ſit elegans, perſonæ tamen & dignitatis eſſe negent.

Contra quos omnes dicendum breuiter exiſtimo. quanquam philoſophiæ quidem uituperatoribus

ribus ſatis reſponſum eſt eo libro, quo à nobis philoſophia defenſa, & collaudata eſt, cum eſſet accuſata, & uituperata ab Hortenſio. Qui liber cum & tibi probatus uideretur, & ijs, quos ego poſſe iudicare arbitrarer, plura ſuſcepi, ueritus ne mouere hominum ſtudia uiderer, retinere non poſſe. Qui autem, ſi hoc maxime placeat, moderatius tamen id uolunt fieri, difficilem quandam temperantiam poſtulant in eo, quod ſemel admiſſum coërceri, reprimiq; non poteſt: ut propemodum iuſtioribus utamur illis, qui omnino auocent à philoſophia, quàm ijs, qui rebus infinitis modum conſtituant, in req; eo meliore, quo maior ſit, mediocritatem deſiderent. Siue enim ad ſapientiam perueniri poteſt: non paranda ſolum nobis ea, ſed fruenda etiam eſt ſapientia. ſiue hoc difficile eſt: tamen nec modus eſt ullus inueſtigandi ueri, niſi inueneris: & quærendi defatigatio turpis eſt, cum id, quod quæritur, ſit pulcherrimum. Etenim ſi delectamur, cum ſcribimus: quis eſt tam inuidus, qui ab eo nos abducat? ſin laboramus: quis eſt, qui alienæ modum ſtatuat induſtriæ? nam ut Terentianus Chremes non inhumanus qui nouum uicinum non uult

Fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique:

non enim illum ab induſtria, ſed ab illiberali labore deterret: ſic iſti curioſi, quos offendit noſter minime nobis iniucundus labor. His igitur

eſt diffic

eſt difficilius ſatisfacere, qui ſe Latina ſcripta dicunt contemnere: in quibus hoc primum eſt, in quo admirer, cur in grauiſſimis rebus non delectet eos patrius ſermo, cùm iidem fabellas Latinas ad uerbum de Græcis expreſſas non inuiti legant. Quis enim tam inimicus penè nomini Romano eſt, qui Ennij Medeam, aut Antiopam Pacuuij ſpernat, aut reijciat? qui ſe iiſdem Euripidis fabulis delectari dicat, Latinas literas oderit? Synephebos ego, inquit, potius Cæcilij, aut Andriam Terentij, quàm utrunq; Menandri legam? A quibus tam diſſentio, ut cum Sophocles uel optime ſcripſerit, Electram tamen male conuerſam Attilij mihi legendam putem. de quo Licinius, ferreum ſcriptorem: uerum opinor: ſcriptorem tamen, ut legendus ſit. rudem enim eſſe omnino in noſtris poëtis, aut inertiſſimæ ſegnitiæ eſt, aut faſtidij delicatiſſimi. Mihi quidem nulli ſatis eruditi uidentur, quibus noſtra ignota ſunt. at,

Vtinam ne in nemore,

nihilo minus legimus, quàm hoc idē Græcum. Quæ autem de bene beateq; uiuendo à Platone diſputata ſunt, hæc explicari non placebit Latine? Quòd ſi nos nō interpretum fungimur munere, ſed tuemur ea, quæ dicta ſunt ab iis, quos probamus: eisq; noſtrum iudicium, & noſtrum ſcribendi ordinem adiungimus: quid habent, cur Græca anteponunt iis, quæ & ſplendide

dicta

dicta ſint, neq; ſint conuerſa de Græcis? nam ſi dicerent ab illis has res eſſe tractatas: ne ipſos quidem Græcos eſt cur tam multos legāt, quàm legendi ſunt. Quid enim eſt à Chryſippo prætermiſſum in Stoicis? legimus tamen Diogenē, Antipatrum, Mneſarchum, Panætium, multos alios, in primisq; familiarem noſtrum Poſidonium. Quid Theophraſtus? mediocriter'ne delectat, cum tractat locos ab Ariſtotele ante tractatos? Quid Epicurei? num deſiſtunt de iiſdem, de quibus & ab Epicuro ſcriptum eſt, & ab antiquis, ad arbitrium ſuum ſcribere? quòd ſi Græci leguntur à Græcis iiſdem de rebus alia ratione compoſitis: quid eſt, cur noſtri à noſtris non legantur? Quanquam ſi planè ſic uerterem Platonem, aut Ariſtotelem, ut uerterunt noſtri poëtæ fabulas: male credo mererer de meis ciuibus, ſi ad eorum cognitionem diuina illa ingenia transferrem: ſed id neq; feci adhuc, nec mihi tamen, ne faciam, interdictum puto: locos quidem quoſdam, ſi uidebitur, transferam, & maxime ab iis, quos modo nominaui, cum inciderit, ut id apte fieri poßit: ut ab Homero Ennius, Afranius à Menandro ſolet. Nec uero, ut noſter Lucilius recuſabo, quo minus omnes mea legant. Vtinam ille Perſius, Scipio uero, & Rutilus multo etiam magis: quorum ille iudicium reformidans, Tarentinis ait ſe, & Conſentinis, & Siculis ſcribere. Facete

cete is quidē, ſicut aliàs: ſed nec tam docti tunc erant, ad quorum iudicium elaboraret: & ſunt illius ſcripta leuiora, ut urbanitas ſumma appareat, doctrina mediocris. Ego autem quem timeam lectorem, cum ad te ne Græcis quidem cedentem in philoſophia audeam ſcribere? Quanquam à te ipſo id quidem facio prouocatus gratiſſimo mihi libro, quem ad me de uirtute miſiſti. Sed ex eo credo quibuſdam uſu uenire, ut abhorreant à Latinis, quòd inciderint in inculta quædam, & horrida, de malis Græcis Latine ſcripta deterius. Quibus ego aſſentior, dummodo à ſe de iiſdem rebus ne Græcos quidem legendos putent. Res uero bonas uerbis electis, grauiter, ornateq; dictatas quis non legat? niſi qui ſe plane Græcum dici uelit: ut à Scæuola eſt prætor ſalutatus Athenis Albutius. Quem quidem locum cum multa uenuſtate, & omni ſale idem Lucilius: apud quem præclare Scæuola,

Græcū te Albuti, q̃ Romanū, atq; Sabinū,
Municipem Ponti, Titi, Anni cēturionum
Præclarorum hominum, ac primorum, ſigniferumq;,
Maluiſti dici. Græcè ergo Prætor Athenis,
Id quod maluiſti, te, cū ad me accedis, ſaluto:
Χαῖρε inquam Tite: lictores, turma omnis, cohorsq;,
Χαῖρε. hinc hoſtis muti Albuti⁹, hinc inimic⁹.

Sed

Sed iure Mutius. Ego autem ſatis mirari non queo, unde hoc ſit tam inſolens domeſticarum rerum faſtidium. Non eſt omnino hic docendi locus: ſed ita ſentio, & ſæpe diſſerui, Latinam linguam non modo non inopem, ut uulgo putarent, ſed locupletiorem etiam eſſe, quàm Græcam. Quando enim uel nobis dicam, aut oratoribus bonis, aut poëtis, poſtea quidem quàm fuit quem imitarentur, ullus orationis uel copioſæ, uel elegantis ornatus defuit? Ego uero, cum forenſibus operis, laboribus, periculis non deſeruiſſe mihi uideor præſidium, in quo à pop. Ro. locatus ſum: debeo profectò, quantumcunq; poſſim, in eo quoque laborare, ut ſint opera, ſtudio, labore meo doctiores ciues mei, nec cum iſtis tantopere pugnare, qui Græca legere malint, modo legant illa ipſa, nec ſimulent: & ijs ſeruire, qui uel utriſque literis uti uelint, uel, ſi ſuas habent, illas non magnopere deſiderent. Qui autem alia malunt ſcribi à nobis, æqui eſſe debent, quòd & ſcripta multa ſunt, ſic ut plura nemini è noſtris: & ſcribentur fortaſſe plura, ſi uita ſuppetet: & tamen qui diligenter hæc, quæ de philoſophia literis mandamus, legere aſſueuerit, iudicabit nulla ad legendum his eſſe potiora. Quid eſt enim in uita tantopere quærendum, quàm cum omnia in philoſophia, tum id, quod ijs libris quæritur, quid ſit finis, quid extremum, quid ultimum, quò ſint omnia bene ui-

uendi, rectéq; faciendi conſilia referenda, quid ſequatur natura ut ſummum ex rebus expetendis, quid fugiat ut extremum malorũ? Qua de re cum ſit inter doctiſsimos magna diſſenſio, quis alienum putet eius eſſe dignitatis, quam mihi quiſque tribuit, quid in omni munere uitæ optimum, & uériſsimum ſit, exquirere? An partus ancillæ ſit'ne in fructu habendus, diſſeretur inter principes ciuitatis P. Scæuolam, M. Manilium, ab hisq; M. Brutus diſſentiet, quòd & acutum genus eſt, & ad uſus ciuium non inutile: nosq; ea ſcripta, reliquaq; eiuſdem generis & legimus libenter, & legemus: hæc, quæ uitam continent omnem, negligentur? nam ut ſint illa uendibiliora, hæc uberiora certe ſunt. quanquam id quidem licebit ijs exiſtimare, qui legerint. Nos autem hanc omnem quæſtionem de finibus bonorum & malorum ferè à nobis explicatam eſſe ijs literis arbitramur, in quibus, quantum potuimus, non modo quid nobis probaretur, ſed etiam quid à ſingulis philoſophiæ diſciplinis diceretur, perſecuti ſumus. Vt autem à facillimis ordiamur, prima ueniat in medium Epicuri ratio, quæ pleriſque notiſsima eſt: quam à nobis ſic intelliges expoſitam, ut ab ipſis, qui eam diſciplinam probant, non ſoleat accuratius explicari: uerum enim inuenire uolumus, non tanquam aduerſarium aliquem conuincere. Accurate

autem

autem quondam à L. Torquato homine omni doctrina erudito defenſa eſt Epicuri ſententia de uoluptate: à meq; ei reſponſum, cum C. Triarius, in primis grauis, & doctus adoleſcens, ei diſputationi intereſſet. Nam cum ad me in Cumanum ſalutandi cauſa uterque ueniſſet, pauca primo inter nos de literis, quarum ſummum erat in utroq; ſtudium: deinde Torquatus, Quoniam nacti te, inquit, ſumus aliquando otioſum, certe audiam, quid ſit, quòd Epicurum noſtrum non tu quidem oderis, ut ferè faciunt qui ab eo diſſentiunt, ſed certe non probes eum, quem ego arbitror unum uidiſſe uerum, maximisq́; erroribus hominum animos liberauiſſe, & omnia tradidiſſe, quæ pertinerent ad bene, beateq́; uiuendum. Sed exiſtimo te, ſicut noſtrum Triarium, minus eo delectari, quòd iſta Platonis, Ariſtotelis, Theophraſti orationis ornamenta neglexerit. nam illuc quidem adduci uix poſſum, ut ea, quæ ſenſerit ille, tibi non uera uideantur. Vide quantum, inquam, fallare Torquate. Oratio me iſtius philoſophi non offendit. nam & complectitur uerbis, quod uult: & dicit plane, quod intelligam: & tamen à philoſopho, ſi afferat eloquentiam, non aſperner: ſi non habeat, non admodum flagitem. Re mihi non æque ſatisfacit, & quidem locis pluribus. Sed quot homines, tot ſententiæ: falli igitur poſſumus. Quamobrem tandem,

 inquit

inquit, non ſatisfacit? te enim iudicem æquum puto: modo, quæ dicat ille, bene noris. Hic, niſi mihi Phædrum, inquam, mentitum, aut Zenonem putas, quorum utrunq; audiui, cum mihi nihil ſanè præter ſedulitatem probarent: omnes mihi Epicuri ſententiæ ſatis notæ ſunt: atq; eos, quos nominaui, cum Attico noſtro frequenter audiui, cum miraretur ille quidẽ utrunque, Phædrum autem etiam amaret: quotidieq́; inter nos ea, quæ audiebamus, conferebamus: neq; erat unquam controuerſia, quid ego intelligerem, ſed quid probarem. Quid igitur eſt? inquit. audire enim cupio, quid non probes. Principio, inquam, in phyſicis, quibus maxime gloriatur, primum totus eſt alienus. Democrito adijcit perpauca mutans, ſed ita, ut ea, quæ corrigere uult, mihi quidem deprauare uideatur. Ille atomos quas appellat, id eſt corpora indiuidua propter ſoliditatem, cenſet in infinito inani, in quo nec ſummum, nec infimum, nec medium, nec ultimum, nec extremum ſit, ita ferri, ut concurſionibus inter ſe cohæreſcant, ex quo efficiantur ea, quæ ſint, quæq́; cernantur, omnia: eumq́; motum atomorum nullo à principio, ſed ex æterno tempore intelligi cõuenire. Epicurus autem in quibus ſequitur Democritum, non ferè labitur: quanquam utriuſq; cum multa non probo, tum illud in primis, quòd, cum in rerum natura duo quærenda ſint, unum, quæ materia

ſit,

ſit, ex qua quæq; res efficiantur: alterum, quæ uis ſit, quæ quicque efficiat: de materia diſſeruerunt, uim & cauſam efficiendi reliquerunt. Sed hoc commune uitium: illæ Epicuri propriæ ruinæ. Cenſet enim eadem illa indiuidua, & ſolida corpora ferri ſuo deorſum pondere ad lineam, hunc naturalem eſſe omnium corporum motum. Deinde ibidem homo acutus, cum illud occurreret, ſi omnia deorſum è regione ferrentur, &, ut dixi, ad lineam, nunquam fore ut atomus altera alteram poſſet attingere: itaque attulit rem commentitiam: declinare dixit atomum perpaulum: quo nihil poſſet fieri minus: ita effici complexiones, & copulationes, & adhæſiones atomorum inter ſe: ex quo efficeretur mundus, omnesq; partes mundi, quæq; in eo eſſent. Quæ cum res tota ficta ſit pueriliter, tum ne efficit quidem quod uult. nam & ipſa declinatio ad libidinem fingitur (ait enim declinare atomum ſine cauſa: quo nihil turpius phyſico, quàm, fieri ſine cauſa quicquam, dicere) & illum motum naturalem omnium ponderum, ut ipſe conſtituit, è regione inferiorem locum petentium ſine cauſa eripuit atomis. nec tamen id, cuius cauſa hæc finxerat, aſſecutus eſt. nam ſi omnes atomi declinabunt, nullæ unquam cohæreſcent: ſiue aliæ declinabunt, aliæ ſuo nutu recte ferentur: primum erit hoc quaſi prouincias atomis dare, quæ recte, quæ obliquè

ferantur: deinde eadem illa atomorum, in quo etiam Democritus hæret, turbulenta concurſio hunc mundi ornatum efficere nõ poterit. Ne illud quidem phyſici eſt credere aliquid eſſe minimum. quod profecto nunquam putauiſſet, ſi à Polyæno familiari ſuo geometriam diſcere maluiſſet, quàm illam etiam ipſum dedocere. Sol Democrito magnus uidetur, quippe homini erudito, in geometriaq; perfecto. Huic bipedalis fortaſſe: tantum enim eſſe cenſet, quantus uidetur, uel paulo aut maiorem, aut minorem. Ita, quæ mutat, ea corrumpit: quæ ſequitur, ſunt tota Democriti. Atomi, inane, imagines, quæ idola nominant, quorum incurſione non ſolum uideamus, ſed etiàm cogitemus, infinitio ipſa, quam ἀπειρίαν uocãt, tota ab illo eſt: tum innumerabiles mundi, qui & oriantur, & intereãt quotidie. Quæ & ſi mihi nullo modo probantur: tamen Democritum laudatum à cæteris, ab hoc, qui eum unum ſecutus eſt, nollem uituperatum. Iam in altera philoſophiæ parte, quæ eſt quærendi, ac diſſerendi, quæ λογικὴ dicitur, iſte ueſter planè, ut mihi quidem uidetur, inermis ac nudus eſt: tollit definitiones: nihil de diuidendo, ac partiendo docet: nõ, quo modo efficiatur, concludaturq; ratio, tradit: non, qua uia captioſa ſoluantur, ambigua diſtinguantur, oſtendit: iudicia rerũ in ſenſibus ponit: quibus ſi ſemel aliquid falſi pro uero probatum ſit, ſublatum eſſe

omne

omne iudicium ueri & falſi putat. In tertia uero parte, quæ eſt de uita, & moribus, in conſtitutione finis nil generoſum ſapit, atq; magnificũ. Confirmat illud uel maxime, quòd ipſa natura, ut ait ille, aſciſcat & reprobet, id eſt uoluptatẽ & dolorẽ. Ad hæc, & quæ fugiamus, & quæ ſequamur, refert omnia. quod quanquam Ariſtippi eſt, à Cyrenaicisq; melius, liberiusq; defenditur: tamen eiuſmodi eſſe iudico, ut nihil homine uideatur indignius: ad maiora enim quadam nos natura genuit, & cõformauit, ut mihi quidẽ uidetur. Ac fieri poteſt, ut errem: ſed ita prorſus exiſtimo, neq; cum Torquatum, qui hoc primus cognomen inuenerit, aut torquem illum hoſti detraxiſſe, ut aliquam ex eo perciperet corporis uoluptatẽ: aut cum Latinis tertio Conſulatu conflixiſſe apud Veſerim propter uoluptatem. Quòd uero ſecuri filium percuſſerit, priuaüiſſe ſe etiam uidetur multis uoluptatibus, cum ipſi naturæ, patrioq; amori prætulerit ius maieſtatis, atq; imperij. Quid L. Torquatus, is, qui Conſul cum Cn. Octauio fuit: cum illam ſeueritatem in eo filio adhibuit, quem in adoptionem D. Silano emancipauerat, ut eum, Macedonũ legatis accuſantibus, quòd pecunias Pretorẽ in prouincia cepiſſe arguerent, cauſam apud ſe dicere iuberet: req; ex utraq; parte audita, pronũtiaret eũ non talẽ uideri fuiſſe in imperio, quales eius maiores fuiſſent: & in conſpectũ ſuum

uenire uetuit:nunquid uidetur tibi de uoluptatibus ſuis cogitauiſſe? Sed ut omittam pericula, labores, dolorem etiam, quem optimus quiſque pro patria,& pro ſuis ſuſcipit,ut non modo nullam captet,ſed etiam prætereat omnes uoluptates:dolores deniq; quoſuis ſuſcipere malit,quàm deſerere ullam officij partem:ad ea,quæ hoc nõ minus declarant, ſed uidentur leniora, ueniamus. Quid tibi Torquate,quid huic Triario literæ,quid hiſtoriæ, cognitioq; rerum,quid poëtarum euolutio, quid tanta tot uerſuum memoria uoluptatis affert? Nec mihi illud dixeris: Hæc enim ipſa mihi ſunt uoluptati, et erãt illa Torquatis. Nunquam hoc ita defendit Epicurus,neq; uero tu,aut quiſquã eorum,qui aut ſaperet aliquid,aut iſta didiciſſet.Et quod quæritur ſæpe,cur tam multi ſunt Epicurei:ſunt aliæ quoq; cauſæ:ſed multitudinem hoc maxime allicit,quòd ita dici putat ab illo,recta,& honeſta quæ ſint,ea facere ipſa per ſe lætitiã,id eſt uoluptatem.Homines optimi non intelligunt totam rationẽ euerti,ſi ita ſe res habeat.Nam ſi concederetur, etiam ſi ad corpus nihil referatur, iſta ſua ſponte & per ſe eſſe iocunda:per ſe eſſet & uirtus,& cognitio rerũ,quod minime ille uult, expetẽda. Hæc igitur Epicuri nõ probo,inquã. De cætero, uellem equidem aut ipſe doctrinis fuiſſet inſtructior (eſt enim,quod ita tibi uideri neceſſe eſt,non ſatis politus ijs artibus,quas qui

tenent,

tenent, eruditi appellantur) aut ne deterruiſſet alios à ſtudijs. quanquã te quidẽ uideo minime eſſe deterritũ. Quæ cum dixiſſem, magis ut illũ prouocarem, quam ut ipſe loquerer: tum Triarius leniter arridens, Tu quidem, inquit, totum Epicurum penè è philoſophorũ choro ſuſtuliſti. quid ei reliquiſti, niſi te quoq;, ut id modo loqueretur, intelligere quid diceret? Aliena dicit in phyſicis, nec ea ipſa, quæ tibi probarẽtur: ſed ſi quæ in his corrigere uoluit, deteriora fecit. Differendi artem nullam habuit. Voluptatem cum ſummum bonũ diceret, primum in eo ipſo parũ uidit, deinde hoc quoq; alienũ. nam antè Ariſtippus, & ille melius: etenim quaſi detractis de homine ſenſibus, addidiſti ad extremũ, etiã indoctũ fuiſſe. Fieri, inquam, ò Triari nullo pacto poteſt, ut nõ dicas quid nõ probes eius, à quo diſſentias. Quid enim me prohiberet Epicureũ eſſe, ſi probarem quæ ille diceret? cũ præſertim illa perdiſcere ludus eſſet. Quamobrem differentiũ inter ſe reprehẽſiones nõ ſunt uituperandæ. Maledicta, cõtumeliæ, tum iracundiæ, contentiones, cõcertationesq; in diſputãdo pertinaces, indignæ mihi philoſophia uideri ſolent. Tũc Torquatus, Prorſus, inquit, aſſentior: neq; enim diſputari ſine reprehenſione, nec cum iracundia, aut pertinacia rectè diſputari poteſt. ſed ad hæc, niſi moleſtum eſt, habeo quæ uelim. At me, inquam, niſi te audire uellem, cenſes

hæc

hæc dicturum fuiſſe? Vtrum igitur percurri omnem Epicuri diſciplinam placet, an de una uoluptate quæri, de qua omne certamen eſt? Tuo uero id quidem arbitratu. Sic faciam igitur, inquit: unam rem explicabo, eamq; maximam. De phyſicis aliàs: & quidem tibi & declinationem iſtam atomorum, & magnitudinem ſolis probabo, & Democriti errata ab Epicuro reprehenſa, & correcta permulta. Nunc dicam de uoluptate, nihil ſcilicet noui, ea tamen, quæ te ipſum probaturum eſſe confidam. Certe, inquam, pertinax non ero, tibiq́; ſi mihi probabis ea, quæ dices, libenter aſſentiar. Probabo, inquit, modo iſta ſis æquitate, quam oſtendis: ſed uti oratione perpetua malo, quàm interrogare, aut interrogari. Vt placet, inquam. Tunc dicere exorſus eſt. Primum igitur, inquit, agam ſic, ut ipſi autori huius diſciplinæ placet: conſtituam, quid, & quale ſit id, de quo quærimus: non quo ignorare uos arbitrer: ſed ut ratione, & uia procedat oratio. Quærimus igitur, quid ſit extremum, quid ultimum bonorum: quod omnium philoſophorum ſententia tale debet eſſe, ut ad id omnia referri oporteat, ipſum autem nuſquam. Hoc Epicurus in uoluptate ponit: quod ſummum bonum eſſe uult, ſummumq; malum dolorem, idq; inſtituit docere ſic: Omne animal, ſimulatq; natum ſit, uoluptatem appetere, eaq; gaudere

ut ſummo bono, dolorem aſpernari, ut ſummum malum, &, quantum poßit, à ſe repellere: idq; facere nondum deprauatum, ipſa natura incorrupte, atque integre iudicante. itaq; negat opus eſſe ratione, neq; diſputatione, quamobrem uoluptas expetenda, fugiendus dolor ſit. Sentiri hoc putat, ut calere ignem, niuem eſſe albam, dulce mel: quorum nihil oporteret exquiſitis rationibus confirmare, tantum ſatis eſſe admonere: intereſſe enim inter argumentum, concluſionemq; rationis, & inter mediocrem animaduerſionem, atque admonitionem: altera, occulta quædam, & quaſi inuoluta aperiri: altera prompta, & aperta indicari: etenim quoniam detractis de homine ſenſibus, reliqui nihil eſt, neceſſe eſt, quid aut ſecundum naturam, aut contra ſit, à natura ipſa iudicari: uoluptatem etiam & per ſe expetendam eſſe, & dolorem ipſum per ſe eſſe fugiẽdum. etenim quid percipit, & quid iudicat, quo aut petat, aut fugiat aliquid: præter uoluptatem, & dolorem? Sunt autem quidam è noſtris, qui hæc ſubtilius uelint tradere, & negent ſatis eſſe, quid bonum ſit, aut quid malum, ſenſu indicari, ſed animo etiam, ac ratione intelligi poſſe, & uoluptatem ipſam per ſe eſſe expetendam, & dolorem ipſum per ſe eſſe fugiendũ. itaq; aiunt hanc quaſi naturalem, atq; inſitam in animis noſtris ineſſe notionem, ut alterum eſſe appetendum,

tendum, alterum aſpernãdum ſentiamus. Alij autem, quibus ego aſſentior, cum à philoſophis compluribus permulta dicuntur, cur nec uoluptas in bonis ſit numeranda, nec in malis dolor, non exiſtimant oportere nimium nos cauſæ confidere, ſed & argumentandum, & accurate diſſerendum, & rationibus conquiſitis de uoluptate & dolore diſputandum putant. Sed ut perſpiciatis unde omnis iſte error natus ſit, uoluptatem accuſantium, doloremq́; laudantium, totam rem aperiam, eaq́; ipſa, quæ ab illo inuentore ueritatis, & quaſi architecto beatæ uitæ dicta ſunt, explicabo. Nemo enim ipſam uoluptatẽ, quia uoluptas ſit, aſpernetur, aut oderit, aut fugiat, ſed quia conſequuntur magni dolores eos, qui ratione uoluptatem ſequi neſciunt. Neque porrò quiſquam eſt, qui dolorem ipſum, quia dolor ſit, amet, conſectetur, adipiſci uelit, ſed quia nonnunquam eiuſmodi incidunt tempora, ut labore, & dolore magnam aliquam quærat uoluptatem. Vt enim ad minima ueniam, quis noſtrum exercitationem ullam corporis ſuſcipit laborioſam, niſi ut aliquid ex ea commodi conſequatur? Quis autem uel cum iure reprehenderit, qui in ea uoluptate uelit eſſe, qua nihil moleſtiæ conſequatur, uel illum qui dolorem eum fugiat, quo uoluptas nulla pariatur? At uero eos & accuſamus, & iuſto odio digniſſimos ducimus,

mus, qui blanditijs præſentium uoluptatum deliniti, atq; corrupti, quos dolores, quas moleſtias excepturi ſint, occæcati cupiditate nõ prouident. Similiq; ſunt in culpa qui officia deſerunt mollitia animi, id eſt laborum, & dolorũ fuga. & harum quidem rerum facilis eſt, & expedita diſtinctio. Nam libero tempore, cum ſoluta nobis eſt eligẽdi optio, cumq́; nihil impedit, quo minus id, quod maxime placeat, facere poßimus, omnis uoluptas aſſumenda eſt, omnis dolor depellendus. Temporibus autem quibuſdam, aut officijs debitis, aut rerum neceßitatibus ſæpe eueniet, ut & uoluptates repudiandæ ſint, & moleſtiæ non recuſandæ. Itaq; harum rerum hic tenetur à ſapiente delectus, ut aut reijciendis uoluptatibus maiores alias conſequatur, aut perferendis doloribus aſperiores repellat. Hanc ego cum teneam ſententiam, quid eſt cur uerear, ne ad eam non poßim accommodare Torquatos noſtros? quos tu paulò antè, tum memoriter, tum etiã erga nos amicè & beneuolè collegiſti. Nec me tamẽ laudandis maioribus meis corrupiſti, nec ſegniorẽ ad reſpondendum reddidiſti. Quorum facta quemadmodum, quæſo, interpretaris? ſiccine eos cenſes aut in armatum hoſtem impetum feciſſe, aut in liberos, aut in ſanguinem ſuum tam crudeles fuiſſe, nihil ut de utilitatibus, nihil ut de cõmodis ſuis cogitarent? At id ne feræ quidem

faciunt,

faciunt, ut ita ruant, atque turbentur, ut, earum motus & impetus quò pertineant, non intelligamus. Tu tam egregios uiros cenſes tãtas res geſsiſſe ſine cauſa? quæ fuerit cauſa mox uidero: interea hoc tenebo, ſi ob aliquam cauſam iſta, quæ ſine dubio præclara ſunt, fecerint, uirtutem his per ſeipſam cauſam non fuiſſe. Torquem detraxit hoſti: & quidem ſe texit, ne interiret, at magnum periculum adijt: in oculis quidem exercitus. quid ex eo conſecutus eſt? laudem, & charitatem: quæ ſunt uitæ ſine metu degendæ præſidia firmiſsima. filium morte mulctauit: ſi ſine cauſa, nollem me ab eo ortum tam importuno, tamq; crudeli: ſin ut dolore ſuo ſanciret militaris imperij diſciplinam, exercitumq; in grauiſsimo bello animaduerſionis metu contineret, ſaluti proſpexit ciuium, qua intelligebat contineri ſuam. Atq; hæc ratio late patet. In quo enim maxime conſueuit iactare ueſtra ſe oratio, tua præſertim, qui ſtudioſe antiqua perſequeris, claris & fortibus uiris commemorandis, eorumq; factis non emolumento aliquo, ſed ipſius honeſtatis decore laudandis, id totum euertitur eo delectu rerum, quem modo dixi, conſtituto, ut aut uoluptates omittantur maiorum uoluptatum adipiſcendarum cauſa, aut dolores ſuſcipiantur maiorum dolorum effugiendorum gratia. Sed de clarorum hominum factis illuſtribus & glorioſis, ſatis

ſatis hoc loco dictũ ſit: erit enim iam de omniũ uirtutum curſu ad uoluptatem proprius diſſerendi locus. Nunc autem explicabo, uoluptas ipſa quæ, qualisq; ſit, ut tollatur error omnis imperitorum, intelligaturq; ea, quæ uoluptaria, delicata, mollis habeatur diſciplina, quàm grauis, quàm continens, quàm ſeuera ſit: non enim hanc ſolam ſequitur, quæ ſuauitate aliqua naturam ipſam mouet, & cum iocunditate quadam percipitur ſenſibus, ſed maximam illam uoluptatem habemus, quæ percipitur omni dolore detracto. Nam quoniam, cum priuamur dolore, ipſa liberatione, & uacuitate omnis moleſtiæ gaudemus, omne autem id, quo gaudemus, uoluptas eſt, ut omne, quo offendimur, dolor: doloris omnis priuatio recte nominata eſt uoluptas. Vt enim cum cibo et potione fames ſitisq; depulſa eſt, ipſa detractio moleſtiæ conſecutionem affert uoluptatis: ſic in omni re doloris amotio ſucceſsionem efficit uoluptatis: itaq; non placuit Epicuro mediũ eſſe quiddam inter dolorem & uoluptatem: illud enim ipſum, quod quibuſdam medium uidetur, cum omni dolore caret, non modo uoluptatem eſſe, uerum etiam ſummam uoluptatem. Quiſquis enim ſentit, quemadmodum ſit affectus, eum neceſſe eſt aut in uoluptate eſſe, aut in dolore: omni autem priuatione doloris putat Epicurus terminari ſummam uoluptatem, ut poſtea

uariari uoluptas diſtinguiq́; poßit, augeri amplificariq́; non poßit. At etiam Athenis, ut à patre audiebam, facete, et urbanè Stoicos irridente, ſtatua eſt in Ceramico Chryſippi ſedentis porrecta manu, quæ manus ſignificet illum in hac eſſe rogatiũcula delectatum. Nunquidnam manus tua ſic affecta, quemadmodum affecta nũc eſt, deſiderat? Nihil ſanè. At, ſi uoluptas eſſet bonum, deſideraret. Ita credo. Non eſt igitur uoluptas bonum. Hoc ne ſtatuã quidem dicturam pater aiebat, ſi loqui poſſet. concluſum eſt enim contra Cyrenaicos ſatis acute: nihil ad Epicurum. Nam ſi ea ſola uoluptas eſſet, quæ quaſi titillaret ſenſus, ut ita dicam, & ad eos cum ſuauitate efflueret, & illaberetur, nec manus eſſe contenta poſſet ulla uacuitate doloris ſine iucũdo motu uoluptatis: ſin autem ſumma uoluptas eſt, ut Epicuro placet, nihil dolere, primum tibi recte Chryſippe conceſſum eſt, nihil deſiderare manum, cum ita eſſet affecta: ſecundum non recte, ſi uoluptas eſſet bonum, fuiſſe deſideraturã. iccirco enim non deſideraret, quia, quod dolore caret, id in uoluptate eſt. Extremum autem eſſe bonorum uoluptatem, ex hoc facile perſpici poteſt. Conſtituamus aliquem magnis, multis, perpetuis fruentem & animo, & corpore uoluptatibus, nullo dolore nec impediente, nec impendente: quem tandem hoc ſtatu aut præſtabiliorem, aut magis

gis

gis expetendum poſſumus dicere? Ineſſe enim neceſſe eſt in eo, qui ita ſit affectus, & firmitatem animi, nec mortem, nec dolorem timentis, quòd mors ſenſus careat, dolor in lõginquitate leuis, in grauitate breuis ſoleat eſſe, ut eius magnitudinem celeritas, diuturnitatem alleuatio conſoletur. Ad ea cum accedit, ut neq; diuinũ numen horreat, nec præteritas uoluptas effluere patiatur, earumq́; aſsidua recordatione lætetur: quid eſt, quod huic poſsit, quod melius ſit, accidere? Statue contra aliquem confictum tantis animi, corporisq́; doloribus, quanti in hominẽ maximi cadere poſſunt, nulla ſpe propoſita, fore leuitus aliquando, nulla præterita, nec præſenti, nec expectata uoluptate: quid eo miſerius dici, aut fingi poteſt? quòd ſi uita doloribus referta maxime fugienda eſt, ſummum profecto malum eſt uiuere cum dolore. Cui ſententiæ conſentaneum eſt, ultimum eſſe bonorum cum uoluptate uiuere: nec enim habet noſtra mens quicquam, ubi conſiſtat tanquam in extremo, omneſq́; & metus, & ægritudines ad dolorem referuntur, nec præterea eſt res ulla, quæ ſua natura aut ſolicitare poſsit, aut frangere. Præterea & appetendi, & refugiendi, & omnino rerum gerendarum initia proficiſcuntur aut à uoluptate, aut à dolore. quod cum ita ſit, perſpicuum eſt, omnes rectas res, atque laudabiles eò referri, ut cum uolu-

ptate uiuatur. Quoniam autem id eſt uel ſummum bonū, uel ultimum, uel extremum, quod Græci τέλος nominant, quod ipſum nullam ad aliam rem, ad id autē res referuntur omnes: fatendum eſt, ſummum eſſe bonum iucunde uiuere. Id qui in una uirtute ponunt, & ſplendore nominis capti, quid natura poſtulet, non intelligunt: errore maximo, ſi Epicurum audire uoluerint, liberantur: iſtæ enim ueſtræ eximiæ pulchræq; uirtutes, niſi uoluptatem efficerent, quis eas aut laudabiles, aut expetendas arbitraretur? Vt enim medicorū ſcientiam non ipſius artis, ſed bonæ ualetudinis cauſa probamus, & gubernatoris ars, quia bene nauigandi rationem habet, utilitate, non arte laudatur: ſic ſapientia, quæ ars uiuendi putāda eſt, non expeteretur, ſi nihil efficeret: nunc expetitur, quòd eſt tanquam artifex conquirendæ, & comparandæ uoluptatis. quam autem dicam uoluptatem, iam uidetis, ne inuidia uerbi labefactetur oratio mea. nam cum ignoratione rerum bonarum & malarum maxime hominum uita uexetur, ob eumq; errorē & uoluptatibus maximis ſæpe priuentur, & prauiſsimis animi doloribus torqueantur: ſapientia eſt adhibenda, quæ & terroribus, cupiditatibusq; detractis, & omnium falſarum opinionum temeritate direpta, certiſsimam ſe nobis ducem præbeat ad uoluptatē: ſapientia enim eſt una

quæ

quæ mœſtitiam pellat ex animis, quæ nos exhorreſcere metu non ſinat, qua præceptrice in tranquillitate uiui poteſt, omnium cupiditatum ardore reſtincto. cupiditates enim ſunt inſatiabiles, quæ non modo ſingulos homines, ſed uniuerſas familias euertunt, totam etiam labefactant ſæpe Rempub. ex cupiditatibus odia, diſſidia, diſcordiæ, ſeditiones, bella naſcuntur. Nec hæ ſeſe foris ſolum iactant, nec tantum in alios cæco impetu incurrunt: ſed intus etiam in animis incluſæ inter ſe diſsident, atq; diſcordant. Ex quo uitam amariſsimam neceſſe eſt effici: ut ſapiens ſolum amputata circunciſaq́; inanitate omni, & errore, naturæ finibus contentus ſine ægritudine poſsit, et ſine metu uiuere. Quæ eſt enim aut utilior, aut ad bene uiuendū aptior partitio, quàm illa, qua eſt uſus Epicurus? qui unum genus poſuit earum cupiditatum, quæ eſſent & naturales, & neceſſariæ: alterum, quæ naturales eſſent, nec tamen neceſſariæ: tertium, quæ nec naturales, nec neceſſariæ: quarum ea ratio eſt, ut neceſſariæ nec opera multa, nec impenſa expleantur. ne naturales quidem multa deſiderant, propterea quòd ipſa natura diuitias, quibus contenta eſt, & parabiles, & terminatas habet. Inanium autem cupiditatum nec modus ullus; nec finis inueniri poteſt. Quòd ſi uitam omnem uidemus perturbari errore, & inſcitia, ſapientiamq́; eſſe ſolam,

quæ nos à libidinum impetu, & formidinum terrore uindicet, & ipſius fortunæ modice ferre doceat iniurias, & omnes doceat uias, quæ ad quietem, & tranquillitatem ferant: quid eſt, cur dubitemus dicere, & ſapientiam propter uoluptatem expetendam, & inſipientiam propter moleſtias eſſe fugiendam? Eademq; ratione ne temperantiam quidem propter ſe expetendam eſſe dicemus, ſed quia pacem animis afferat, & eos quaſi concordia quadam placet, ac leniat: temperantia eſt enim, quæ in rebus aut expetendis, aut fugiendis, rationem ut ſequamur, monet: nec enim ſatis eſt iudicare, quid faciendum, non faciendum'ue ſit, ſed ſtare etiam oportet in eo, quod ſit iudicatum. Plerique autem, quòd tenere, atq; ſeruare id, quod ſtatuerunt, non poſſunt, uicti & debilitati, obiecta ſpecie uoluptatis tradunt ſe libidinibus conſtringendos, nec, quid prouenturum ſit, prouident, ob eamq; cauſam propter uoluptatem & paruam, & non neceſſariam, & quæ uel aliter pararetur, & qua etiam carere poſſent ſine dolore, tum in morbos graues, tum in damna, tum in dedecora incurrunt ſæpe etiam legum, iudiciorumq; pœnis obligantur. Qui autem ita frui uolunt uoluptatibus, ut nulli propter eas dolores conſequantur, & qui ſuum iudicium retinent, ne uoluptate uicti faciant id, quod ſentiunt non eſſe faciendum: hi uoluptatem

luptatem maximam adipiſcuntur prætermittenda uoluptate. ijdem etiam dolorem ſæpe perpetiuntur, ne, ſi id non faciant, incidant in maiorem. Ex quo intelligitur, nec intemperantiam propter ſe fugiendam eſſe: temperantiamq; expetendam, non quia uoluptates fugiat, ſed quia maiores conſequatur. Eadem fortitudinis ratio reperietur. Nam neq; laborum perfunctio, neq; perpeßio dolorum per ſe ipſa allicit, nec patentia, nec aßiduitas, nec uigiliæ, nec ea ipſa, quæ laudatur, induſtria, ne fortitudo quidem: ſed iſta ſequimur, ut ſine cura, metuq; uiuamus, animumq;, & corpus, quantum efficere poßimus, moleſtia liberemus. Vt enim mortis metu omnis quietæ uitæ ſtatus perturbatur, & ut, ſuccumbere doloribus, eosq; humili animo, imbecilloq; ferre, miſerum eſt, ob eamq; debilitatem animi, multi parentes, multi amicos, nonnulli patriam, plerique autem ſeipſos penitus perdiderunt: ſic robuſtus animus & excelſus omni eſt liber cura, & angore, cum & mortem contemnit, qua qui affecti ſunt, in eadem cauſa ſunt, qua antequam nati, & ad dolores ita paratus eſt, ut meminerit maximos morte finiri, paruos multa habere interualla quietis, mediocrium nos eſſe dominos, ut ſi tolerabiles ſint, feramus, ſin minus, æquo animo è uita, cum ea non placeat, tanquã è theatro exeamus. Quibus rebus intelligitur, nec timiditatẽ

ignauiamq́; uituperari, nec fortitudinem patientiamq́; laudari ſuo nomine, ſed illas reijci, quia dolorem pariant, has optari, quia uoluptatem. Iuſtitia reſtat, ut de omni uirtute ſit dictum, ſed ſimilia ferè dici poſſunt. Vt enim ſapientiam, temperantiam, fortitudinem copulatas eſſe docui cum uoluptate, ut ab ea nullo modo nec diuelli, nec diſtrahi poßint: ſic de iuſtitia iudicandum eſt: quæ non modo nunquam nocet cuiquam, ſed contrà ſemper alit aliquid tum ui ſua, atque natura, quod tranquillet animos: tum ſpe, nihil earum rerum defuturũ, quas natura deprauata deſiderat. quemadmodum temeritas, & libido, & ignauia ſemper animum excruciant, & ſemper ſolicitant, turbulentæ'que ſunt: ſic cuius in mente conſedit, hoc ipſo, quòd adeſt, turbulenta non poteſt fieri: et ſi uero molita quippiam eſt, quamuis occulte fecerit, nunquam tamen confidet id fore ſemper occultum. Plerunq; improborum facta primo ſuſpicio inſequitur, deinde ſermo, atq; fama, tum accuſator, tum iudex: multi etiam, ut te Conſule, ipſi ſe indicauerunt. Quòd ſi qui ſatis opibus hominum ſibi contra conſcientiam ſepti eſſe, & muniti uidentur, Deorũ tamen numen horrent, easq́; ipſas ſolicitudines, quibus eorum animi noctes, atq; dies exedũtur, à Dijs immortalibus ſupplicij cauſa importari putant. Quæ autem tanta ex improbis factis ad minuendas uitæ moleſt

moleſtias acceßio fieri poteſt, quanta ad augendas tùm conſcientia factorum, tum pœnæ legum, odioq́; ciuium? etiam tamen in quibuſdam neq; pecuniæ modus eſt, neq; honoris, neq; imperij, nec libidinum, nec epularum, nec reliquarum cupiditatū: quas nulla præda unquam improbe parta minuit, ſed auget potius, atque inflammat: ut coërcendi magis, quàm dedocendi eſſe uideantur. Inuitat igitur uera ratio bene ſanos ad iuſtitiam, æquitatem, fidem: neq; homini infanti, atq; impotenti iniuſte facta conducunt, qui nec facile efficere poßit, quod conetur, nec obtinere, ſi effecerit: et opes uel fortunæ, uel ingenij liberalitati magis conueniunt, quæ qui utuntur, beneuolentiam ſibi conciliant, &, quod aptißimum eſt ad quiete uiuendum, charitatem: præſertim cum omnino nulla ſit cauſa peccandi. quæ enim cupiditates à natura proficiſcuntur, facile explentur ſine ulla iniuria: quæ autem inanes ſunt, his parendum non eſt: nihil enim deſiderabile concupiſcunt, plusq́; in ipſa iniuria detrimenti eſt, quàm in ijs rebus emolumenti, quæ iniuria pariuntur. Itaq; ne iuſtitiam quidem recte quis dixerit per ſeipſam optabilem, ſed quia iucunditatis uel plurimum afferat. nam diligi & charum eſſe, iucundum eſt, propterea quia tutiorem uitam, & uoluptatem efficit pleniorem. Itaq; non ob ea ſolum incommoda, quæ eueniunt improbis, fugiendam im-

probitatem putamus, ſed multo etiam magis, quòd cuius in animo uerſatur, nunquam ſinit eum reſpirare, nunquam acquieſcere. Quòd ſi ne ipſarum quidem uirtutum laus, in qua maxime cæterorum philoſophorum exultat oratio, reperire poteſt exitum, niſi dirigatur ad uoluptatem, uoluptas autem ſola quæ nos uocet ad ſe, & alliciat ſuapte natura: non poteſt eſſe dubium, quin id ſit ſummum, atque extremum bonorum omnium, beateq; uiuere nihil aliud ſit, niſi cum uoluptate uiuere. Huic certæ ſtabiliq; ſententiæ quæ ſint coniuncta, explicabo breui. Nullus in ipſis error eſt finibus bonorum & malorum, id eſt in uoluptate, aut in dolore: ſed in his rebus peccant, cum è quibus hæc efficiantur, ignorant. Animi autem uoluptates & dolores naſci fatemur è corporis uoluptatibus, & doloribus. itaque concedo, quod modo dicebas, cadere cauſa, ſiqui è noſtris aliter exiſtimant: quos quidem uideo eſſe multos, ſed imperitos. quanquam autem & lætitiam nobis uoluptas animi, & moleſtiam dolor afferat: eorum tamen utrunq; & ortum eſſe è corpore, & ad corpus referri, nec ob eam cauſam nõ multo maiores eſſe & uoluptates, & dolores animi, quàm corporis. nam corpore nihil, niſi præſens, & quod adeſt, ſentire poſſumus: animo autem & præterita, & futura. Vt enim æque doleamus animo, cùm corpore dolemus: fieri tamen

permagna acceßio poteſt, ſi aliquod æternum, & infinitum impẽdere malum nobis opinemur. quod idem licet transferre in uoluptatem, ut ea maior ſit ſi nihil tale metuamus. Iam illud quidem perſpicuum eſt, maximam animi aut uoluptatem, aut moleſtiam plus aut ad beatam, aut ad miſeram uitam afferre momenti, quàm eorum utrumuis, ſi æquè diu ſit in corpore. non placet autem, detracta uoluptate, ægritudinem ſtatim conſequi, niſi in uoluptatis locum dolor forte ſucceſſerit: at contrà, gaudere noſmet omittendis doloribus, etiam ſi uoluptas ea, quæ ſenſum moueat, nulla ſucceſſerit. eo intelligi poteſt, quanta uoluptas non dolere ſit. Sed ut ijs bonis erigimur, quæ expectamus: ſic lætamur ijs, quæ recordamur. Stulti autem malorum memoria torquentur: ſapientes bona præterita grata recordatione renouata delectant. Eſt autem ſitum in nobis, ut & aduerſa quaſi perpetua obliuione obruamus, & ſecũda iucunde ac ſuauiter meminerimus. Sed cum ea, quæ præterierunt, acri animo & attento intuemur, tunc fit, ut ægritudo ſequatur, ſi illa mala ſint: lætitia, ſi bona. O præclaram beate uiuendi, & apertam, & ſimplicem, & directam uiam! Cum enim certe nihil homini poßit meliꝰ eſſe, quàm uacare omni dolore, & moleſtia, perfruiq; maximis & animi, & corporis uoluptatibus: uidetis'ne, quàm nihil prætermittatur, quod

uitam

nitam adiuuet, quo facilius id quod propoſitum eſt, ſummum bonum conſequamur? clamat Epicurus, is, quem uos nimis uoluptatibus eſſe deditum dicitis, non poſſe iucunde uiui, niſi ſapienter, honeſte, iuſteq; uiuatur: nec ſapienter, honeſte, iuſte, niſi iucunde: neq; enim ciuitas in ſeditione beata eſſe poteſt, nec in diſcordia dominorum domus: quo minus animus à ſe ipſe diſſidēs, ſecumq́; diſcordans guſtare partem ullam liquidæ uoluptatis & liberæ poteſt. Atqui pugnantibus & contrarijs ſtudijs, conſilijsq́; ſemper utens, nihil quieti uidere, nihil tranquilli poteſt. Quòd ſi corporis grauioribus morbis uitæ iucunditas impeditur: quāto magis animi morbis impediri neceſſe eſt? Animi autem morbi ſunt cupiditates immenſæ, & inanes, diuitiarum, gloriæ, dominationis, libidinoſarum etiam uoluptatum. Accedunt ægritudines, moleſtiæ, mœrores, qui animos exedunt, cōficiuntq́; curis hominum non intelligentium, nihil dolendum eſſe animo, quod ſit à dolore corporis præſenti, futuro'ue ſeiunctum. Nec uero quiſquam ſtultus non horum morborum aliquo laborat. Nemo igitur eſt non miſer. Accedit etiam mors: quæ quaſi ſaxum Tantalo ſemper impendet: tum ſuperſtitio: qua qui eſt imbutus, quietus eſſe nunquam poteſt. Præterea bona præterita non meminerunt, præſentibus non fruuntur, futura modo expectant: quæ quiá certa eſſe non

poſſunt

poſſunt, conficiuntur et angore, & metu: maximeq; cruciātur, cum ſero ſentiunt fruſtra ſe aut pecuniæ ſtuduiſſe, aut imperijs, aut opibus, aut gloriæ: nullas enim conſequuntur uoluptates: quarum potiendi ſpe inflammati, multos labores, magnosq; ſuſceperant. Ecce alij minuti, & anguſti, aut omnia ſemper deſperantes, aut maleuoli, inuidi, difficiles, lucifugi, maledici, monſtroſi: alij autē etiam amatorijs leuitatibus dediti, alij petulantes, alij audaces, proterui, ijdem intemperantes, & ignaui, nunquam in ſentētia permanētes. quas ob cauſas in eorum uita nulla eſt intercapedo moleſtiæ. Igitur neq; ſtultorum quiſquam beatus, neq; ſapientum non beatus. Multoq̄; hoc melius nos, ueriusq; quàm Stoici. Illi enim negant bonum quicquam eſſe, niſi neſcio quam illam umbram, quod appellant honeſtum, non tam ſolido, quàm ſplendido nomine: uirtutem autem nixam hoc honeſto nullam requirere uoluptatem, atq; ad beate uiuendum ſe ipſa eſſe contentam. Sed poſſunt hæc quadam ratione dici, non modo non repugnantibus, uerum etiam approbantibus nobis: ſic enim ab Epicuro ſapiēs beatus ſemper inducitur: finitas habet cupiditates: negligit mortem: de Dijs immortalibus ſine ullo metu uera ſentit: non dubitat, ſi ita melius ſit, de uita migrare: his rebus inſtructus ſemper in uoluptate eſt: neque enim tempus eſt ullum, quo non plus habeat uolu-

ptat

ptatum, quàm dolorum. nam & præterita grate meminit, & præſentibus ita potitur, ut animaduertat quanta ſint ea, quamq; iucunda: neque pendet ex futuris, ſed expectat illa, fruitur præſentibus: ab iïſq; uitiïs, quæ paulo antè collegi, abeſt plurimum: & cum ſtultorum uitam cum ſua comparat, magna afficitur uoluptate. dolores autem, ſi qui incurrunt, nunquam uim tantam habẽt, ut non plus habeat ſapiens, quod gaudeat, quàm quod angatur. Optime uero Epicurus, quòd exiguam dicit fortunam interuenire ſapienti, maximasq; ab eo, & grauiſsimas res conſilio ipſius, & ratione adminiſtrari, nec maiorem uoluptatem ex infinito tempore ætatis percipi poſſe, quàm ex hoc percipiatur, quod uideamus eſſe finitum. In dialectica autem ueſtra nullam uim exiſtimauit eſſe nec ad melius uiuendum, nec ad commodius diſſerendum. In phyſicis quidem, cum plurimum poſsint, ea ſcientia & uerborum uis, & natura orationis, & conſequentium repugnantiumúe ratio poteſt perſpici. Omnium autẽ rerum natura cognita, leuamur ſuperſtitione, liberamur mortis metu, non conturbamur ignoratione rerum: è qua ipſa horribiles exiſtunt ſæpe formidines: denique etiam morati melius erimus, cùm didicerimus quæ natura deſideret: tum uero, ſi ſtabilem ſcientiam rerum tenebimus: ſeruata illa, quæ quaſi delapſa de cœlo eſt

ad

ad cognitionem omniũ, regula, ad quam omnia iudicia rerum dirigentur, nunquam ullius oratione uicti ſententia deſiſtemus. Niſi autem rerum natura perſpecta erit, nullo modo poterimus ſenſuum iudicia defendere. Quicquid porrò animo cernimus, id omne oritur à ſenſibus. qui ſi omnes ueri erunt, ut Epicuri ratio docet: tum denique poterit aliquid cognoſci, & percipi. quos qui tollunt, & nihil poſſe percipi dicunt: ij remotis ſenſibus ne id ipſum quidem expedire poſſunt, quod diſſerũt. Præterea, ſublata cognitione, & ſcientia, tollitur omnis ratio & uitæ degendæ, & rerum gerendarum. Sic è phyſicis & fortitudo ſumitur contra mortis timorem, & conſtantia contra metum religionis, & ſedatio animi omnium rerum occultarum ignoratione ſublata, & moderatio, natura cupiditatum generibusq́; earum explicatis: &, ut modo docui, cognitionis regula, & iudicio ab eadem illa conſtituto, ueri à falſo diſtinctio traditur. Reſtat locus huic diſputationi uel maxime neceſſarius, de amicitia: quam, ſi uoluptas ſummũ ſit bonum, affirmatis nullam omnino fore: de qua Epicurus quidẽ ita dicit, omniũ rerum, quas ad beate uiuendum ſapientia comparauerit, nihil eſſe maius amicitia, nihil uberius, nihil iucundius: neque uero hoc oratione ſolum, ſed multomagis uita, & factis, & moribus comprobauit: quod quàm magnum ſit,

ſict

ficta ueterum fabulæ declarant. in quibus tam multis, tamq́; uarijs ab ultima antiquitate repetitis, tria uix amicorum paria reperiuntur, ut ad Oreſtem peruenias, profectus à Theſeo. At uero Epicurus una in domo, & ea quidem anguſta, quàm magnos, quantaq́; amoris conſpiratione conſentientes tenuit amicorum greges? quod fit etiam nunc ab Epicuris. Sed ad rem redeamus. de omnibus dici non neceſſe eſt. Tribus igitur modis uideo eſſe à noſtris de amicitia diſputatum. Alij, cum eas uoluptates, quæ ad amicos pertinerent, negarent eſſe per ſe ipſas tam expetendas, quàm noſtras expeteremus: quo loco uidetur quibuſdam ſtabilitas amicitiæ uacillare: tuentur tamen eum locum, ſeq́; facile, ut mihi uidetur, expediunt. ut enim uirtutes, de quibus antè dictum eſt, ſic amicitiam negant à uoluptate poſſe diſcedere: nam cum ſolitudo, & uita ſine amicis, inſidiarum, & metus plena ſit, ratio ipſa monet amicitias comparare: quibus partis, confirmatur animus, & à ſpe pariendarum uoluptatum ſeiungi non poteſt. Atq; ut odia, inuidiæ, deſpicationes aduerſantur uoluptatibus: ſic amicitiæ non modo fautrices fideliſſimæ, ſed etiam effectrices ſunt uoluptatum tam amicis, quàm ſibi. Quibus nō ſolum præſentibus fruuntur, ſed etiam ſpe eriguntur conſequentis, ac poſteri temporis. Quod quia nullo modo ſine amicitia firmam, & perpetuam

perpetuam

petuam iucunditatem uitæ tenere poſſumus. neq; uero ipſam amicitiam tueri, niſi æque amicos, & noſmetipſos diligamus: idcirco & hoc ipſum efficitur in amicitia, & amicitia cum uoluptate connectitur. nam & lætamur amicorum lætitia æquè, ac noſtra: & pariter dolemus angoribus. Quocirca eodem modo ſapiens erit affectus erga amicum, quo in ſe ipſum: quos'que labores propter ſuam uoluptatem ſuſceperit, eoſdem ſuſcipiet propter amici uoluptatem: quæq; de uirtutibus dicta ſunt, quemadmodum hæ ſemper uoluptatibus inhærent, eadem de amicitia dicenda ſunt. Præclare enim Epicurus his penè uerbis, Eadem, inquit, ſcientia confirmauit animum, ne quod aut ſempiternum, aut diuturnum timeret malum: quæ perſpexit, in hoc ipſo uitæ ſpatio amicitiæ præſidium eſſe firmiſſimum. Sunt autem quidam Epicurei timidiores paulò contra ueſtra conuitia, ſed tamen ſatis acuti: qui uerentur, ne, ſi amicitiam propter noſtram uoluptatem expetendam putèmus, tota amicitia quaſi claudicare uideatur: itaq; primos congreſſus, copulationesq; conſuetudinum, inſtituendarum amicitiarū fieri propter uoluptatem: cum autem uſus progrediens familiaritatem effecerit, tum amorem efflorescere tantū, ut, etiam ſi nulla ſit utilitas ex amicitia, tamen ipſi amici propter ſe ipſos amentur. Etenim ſi loca, ſi phana, ſi

urbes, ſi gymnaſia, ſi campum, ſi canes, ſi equos, ſi ludicra, exercendi, aut uenandi conſuetudine adamare ſolemus: quanto id in hominum conſuetudine facilius fieri poterit, & iuſtius? Sunt autem qui dicunt fœdus quoddam eſſe ſapientum, ut ne minus amicos quidem, quàm ſe ipſos diligant, quod & fieri poſſe intelligimus, & ſæpe id uidemus: & perſpicuum eſt nihil ad iucunde uiuendum reperiri poſſe, quod coniunctione tali ſit aptius. Quibus ex omnibus iudicari poteſt, non modo non impediri rationem amicitiæ, ſi ſummum bonum in uoluptate ponatur: ſed ſine hoc institutionem amicitiæ omnino non poſſe reperiri. Quapropter ſi ea, quæ dixi, ſole ipſo illuſtriora, & clariora ſunt: ſi omnia dixi hauſta è fonte naturæ: ſi tota oratio noſtra omnem ſibi fidem ſenſibus confirmat, id eſt incorruptis, atq; integris teſtibus: ſi infantes, pueri, ſi mutæ etiam beſtiæ penè loquuntur magiſtra, ac duce natura, nihil eſſe proſperum niſi uoluptatem, nihil aſperũ niſi dolorem: de quibus neque deprauate iudicant, neq; corrupte: non'ne ei maximam gratiam habere debemus, qui, exaudita quaſi uoce naturæ, ſic eam firme grauiterq; comprehenderit, ut omnes bene ſanos in uiam placatæ, tranquillæ, quietæ, beatæ uitæ deduceret? Qui quod tibi parum uidetur eruditus, ea cauſa eſt, quòd nullam eruditionem eſſe duxit, niſi quæ beatæ uitæ diſciplinã iuuaret.

vet. An ille tempus aut in poëtis euoluendis, ut ego & Triarius te hortatore fecimus, conſumeret, in quibus nulla ſolida utilitas, omniſq́; pucrilis delectatio: aut ſe, ut Plato, in muſicis, geometria, numeris, aſtris contereret? quæ & à falſis initijs profecta, uera eſſe non poſſunt: &, ſi eſſent uera, nihil afferrent, quo iucundius, id eſt quo melius uiueremus. Eas ergo artes perſequeretur, uiuendi artem tantam, tamq́; operoſam, & perinde fructuoſam relinqueret? non ergo Epicurus ineruditus, ſed ij indocti, qui, quæ pueros non didiciſſe turpe eſt, ea putent uſq; ad ſenectutem eſſe diſcenda. Quæ cum dixiſſet, Explicaui, inquit, ſententiam meam, & eo quidem conſilio, tuum iudicium ut cognoſcerem. Quæ mihi facultas, ut id meo arbitratu facerem, ante hoc tempus unquam eſt data.

M. T. CICERONIS DE FINIBVS BONORVM, ET MALORVM LIBER II.

HIC *cum uterque me intueretur, ſeſeq́; ad audiendum ſignificarent paratos: primum, inquam, deprecor, ne me tanquam philoſophum putetis ſcholam uobis aliquam explicaturum: quod ne in ipſis quidem philoſophis magnopere*

nunquam probaui. quando enim Socrates, qui parens philoſophiæ iure dici poteſt, quicquam tale fecit? eorum erat iſte mos, qui tum ſophiſtæ nominabantur: quorum è numero primus eſt auſus Leontinus Gorgias in conuentu poſcere quæſtionem, id eſt iubere dicere, qua de re quis uellet audire. Audax negotium: dicerem impudens, niſi hoc inſtitutum poſtea translatum ad philoſophos noſtros eſſet. Sed & illum, quem nominaui, & cæteros ſophiſtas, ut è Platone intelligi poteſt, luſos uidemus à Socrate: is enim percontando, atque interrogando elicere ſolebat eorum opiniones, quibus cum diſſerebat, ut ad ea, quæ ij reſpondiſſent, ſi quid uideretur, diceret. Qui mos cum à poſterioribus non eſſet re entus, Arceſilas eum reuocauit: inſtituitq́; ut ij qui ſe audire uellent, non de ſe quærerent, ſed ipſi dicerent quid ſentirent. quod cum dixiſſent, ille contra. Sed qui audiebant, quoad poterant defendebant ſententiam ſuam. Apud cæteros autẽ philoſophos, qui quæſiuit aliquid, tacet. quod quidem iam fit etiã in Academia. Vbi enim is, qui audire uult, ita dixit, uoluptas mihi uidetur eſſe ſummum bonum, perpetua oratione contra diſputatur: ut facile intelligi poſſit, eos, qui aliquid ſibi uideri dicant, non ipſos in ea ſententia eſſe, ſed audire uelle contraria. Nos commodius agimus, non enim ſolùm Torquatus dixit, quid ſentiret, ſed etiam

cur-

tur. Ego autem arbitror, quanquam admodum delectatus ſum eius oratione perpetua, tamen commodius, cum in rebus ſingulis inſiſtas, & intelligas quid quiſque concedat, quid abnuat, ex rebus conceſſis concludi quid uelis, & ad exitum perueniri. Cum enim fertur quaſi torrens oratio, quãuis multa cuiuſq; modi rapiat, nihil tamen teneas, nihil apprehendas, nuſquam orationem rapidam coërceas. Omnis autem in quærendo, quæ uia quadam, & ratione habetur, oratio præſcribere primum debet, ut quibuſdam in formulis ea res agatur, ut, inter quos diſſeritur, conueniat quid ſit id, de quo diſſeratur. Hoc poſitum in Phædro à Platone probauit Epicurus, ſenſitq; in omni diſputatione id fieri oportere: ſed quod proximum fuit, non uidit: negat enim definiri rem placere: ſine quo fieri interdum non poteſt, ut inter eos, qui ambigunt, conueniat quid ſit id, de quo agatur: uelut in hoc ipſo, de quo nunc diſputamus. quærimus enim finem bonorum: poſſumus'ne ſcire, hoc quale ſit, niſi contulerimus inter nos, cum finem bonorũ dixerimus, quid finis, quid etiã ſit ipſum bonum? Atqui hæc patefactio quaſi rerum opertarum, cum, quid quidque ſit, aperitur, definitio eſt: qua tu etiam imprudens utebare nonnunquam: nam hunc ipſum ſiue finem, ſiue extremum, ſiue ultimum definiebas, id eſſe, quò omnia, quæ recte fierent, referren-

tur, neq; id ipſum uſquam referretur. Præclare hoc quidem. Bonum ipſum etiam quid eſſet, fortaſſe, ſi opus fuiſſet, definiſſes: aut quod eſſet natura appetendum: aut quod prodeſſet: aut quod iuuaret: aut quod liberet. Modo idem, niſi moleſtum eſt, quoniam tibi non omnino diſplicet definire, & id facis cum uis: uelim definires, quid ſit uoluptas, de quo omnis hæc quæſtio eſt. Quaſi quis, inquit, ſit, qui, quid ſit uoluptas, neſciat, aut qui, quo magis id intelligat, definitionem aliquam deſideret. Me ipſum eſſe dicerem, inquam, niſi mihi uiderer habere bene cognitam uoluptatem, & ſatis firme conceptam animo, atq; comprehenſam. Nunc autem dico ipſum Epicurum neſcire, & in eo nutare, eumq;, qui crebro dicat diligenter oportere exprimi quæ uis ſubiecta ſit uocibus, non intelligere interdum quid ſonet hæc uox uoluptatis, id eſt quæ res huic uoci ſubijciatur. Tunc ille ridens, Hoc uero, inquit, optimum, ut is, qui finem rerum expetendarum uoluptatem eſſe dicat, id extremum, id ultimum bonorũ: id ipſum quid ſit, quale ſit, neſciat. Atqui, inquam, aut Epicurus, quid ſit uoluptas, aut omnes mortales, qui ubiq; ſunt, neſciunt. Quonam, inquit, modo? Quia uoluptatem hanc eſſe ſentiunt omnes, quam ſenſus accipiens mouetur, & iucunditate quadam perfunditur. Quid ergo, inquit, iſtam uoluptatem Epicurus ignorat?

Non

Non ſemper, inquam: nam interdum nimis etiam nouit, quippe qui teſtificetur ne intelligere quidem ſe poſſe, ubi ſit, aut quid ſit ullum bonum præter illud quod cibo, aut potione, & aurium delectatione, & obſcœna uoluptate capiatur. An hæc ab eo non dicuntur? Quaſi me pudeat, inquit, iſtorum, aut non poßim, quemadmodum ea dicantur, oſtendere. Ego uero non dubito, inquam, quin facile poßis: nec eſt, quòd te pudeat ſapienti aſſentiri, qui ſe unus, quod ſciam, ſapientem profiteri ſit auſus. nam Metrodorum non putant ipſum profeſſum: ſed cum appellaretur ab Epicuro, repudiare tantum beneficium noluiſſe. Septem autem illi, non ſuo, ſed populorum omnium ſuffragio nominati ſunt. Verum hoc loco ſumo, uerbis his eandem certe uim uoluptatis Epicurum neſſe, quam cæteros: omnes enim iucundum motum, quo ſenſus hilarentur, Græcè ἡδονὴν, Latinè uoluptatem uocant. Quid eſt igitur, inquit, quod requiras? Dicam, inquam, & quidem diſcendi cauſa magis, quàm quo te, aut Epicurum reprehenſum uelim. Ego quoque, inquit, didicerim libentius, ſi quid attuleris, quàm te reprehenderim.

Tenes'ne igitur, inquam, Hieronymus Rhodius quod dicat eſſe ſummum bonum, quò putet omnia referri oportere? Teneo, inquit, finem illi uideri, nihil dolere. Quid?

idem iſte de uoluptate quid ſentit? Negat eſſe eam, inquit, propter ſe ipſam expetendam. Aliud igitur eſſe cenſet gaudere, aliud non dolere. Et quidem, inquit, uehementer errat: nam, ut paulo antè docui, augendæ uoluptatis finis eſt, doloris omnis amotio. Tum non dolere, inquam, iſtud quam uim habeat, poſtea uidero: aliam uero uim uoluptatis eſſe, aliam nihil dolendi, niſi ualde pertinax fueris, concedas neceſſe eſt. Atqui reperies, inquit, in hoc quidem pertinacem: dici enim nihil poteſt uerius. Eſt'ne quæſo, inquam, ſitienti in bibendo uoluptas? Quis iſtud, inquit, poſſet negare? Eadem'ne, inquam, quæ reſtincta ſiti?

Immo alio genere: nam reſtincta ſitis ſtabilitatem uoluptatis habet, inquit: illa autem uoluptas ipſius reſtinctionis, in motu eſt. Cur igitur, inquam, res tam diſsimiles eodem nomine appellas? Quid paulo antè, inquit, dixerim, non'ne meminiſti, cum omnis dolor detractus eſſet, uariari, non augeri uoluptatem?

Memini uero, inquam: ſed tu iſtud dixiſti bene Latinè, parum plane: uarietas enim Latinum uerbum eſt, idq́; proprie quidem in diſparibus coloribus dicitur, ſed transfertur in multa diſparia: uarium poema, uaria oratio, uarij mores, uaria fortuna, uoluptas uaria etiam dici ſolet, cum percipitur ex multis diſsimilibus rebus, diſsimiliter efficientibus uoluptates.

Eam

Eam ſi uarietatem diceres, intelligerem, ut etiam non dicēte te, intelligo: iſta uarietas quæ ſit, non ſatis perſpicio, quòd aıs, cum dolore careamus, tum in ſumma uoluptate nos eſſe: cum autem ueſcamur ijs rebus, quæ dulcem motum afferant ſenſibus, tum eſſe in motu uoluptatem, quæ faciat uarietatem uoluptatum: ſed non augeri illam non dolendi uoluptatem: quam cur uoluptatem appelles, neſcio. An poteſt, inquit ille, quidquam eſſe ſuauius, quàm nihil dolere? Immo ſit ſanè nihil melius, inquam: nondum enim id quæro: num propterea idem uoluptas eſt, quod, ut ita dicam, indolentia?

Planè idem, inquit, & maxima quidem, qua fieri nulla maior poteſt. Quid dubitas igitur, inquam, ſummo bono à te ita conſtituto, ut id totum in non dolendo ſit, id tenere unum, id tueri, id defendere? Quid enim neceſſe eſt tanquam meretricem in matronarum cœtum, ſic uoluptatem in uirtutū concilium adducere? ſed inuidioſum nomen eſt, & infamiæ ſubiectum. Itaq; hoc frequenter dici ſolet à uobis, non intelligere nos, quam dicat Epicurus uoluptatem. Quod quidem mihi ſi quando dictum eſt, eſt autem dictum non parum ſæpe: etſi ſatis clemens ſum in diſputando, tamen interdum ſoleo ſubiraſci. Ego'ne non intelligo quid ſit ἡδονὴ Græcè, Latinè uoluptas? utram tandem linguam neſcio? deinde, quî fit, ut ego

neſciam, ſciant omnes quicunq; Epicurei eſſe uoluerunt? quod ueſtri quidem uel optime diſputant, nihil opus eſſe eum, qui philoſophus futurus ſit, ſcire literas. Itaq; ut maiores noſtri ab aratro abduxerunt Cincinnatum illum, ut dictator eſſet: ſic uos de Pelaſgis omnibus colligitis bonos illos quidem uiros, ſed certe non pereruditos. Ergo illi intelligunt, quid Epicurus dicat, ego non intelligo? ut ſcias me intelligere, primum idem eſſe uoluptatem dico: quod ille ἡδονήν. *Et qui idem ſæpe quærimus uerbum Latinum par Græco, & quod idem ualeat: hic nihil fuit, quod quæreremus: nullum inueniri poteſt, quod magis idem declaret Latinè, quod Græcè, quàm declarat uoluptas. Huic uerbo omnes, qui ubiq; ſunt, qui Latinè ſciunt, duas res ſubijciunt, lætitiam in animo, commotionem ſuauem iucunditatis in corpore. Nam & ille apud Trabeam, uoluptatem animi nimiam, letitiam dicit, eandem, quam ille Cecilianus, qui omnibus lætitijs lætum eſſe ſe narrat. Sed hoc intereſt, quòd uoluptas dicitur etiam in animo uitioſa res, ut Stoici putant, qui eam ſic definiunt: Sublationem animi ſine ratione, opinantis ſe magno bono frui: non dicitur lætitia, nec gaudium in corpore. In eo autem uoluptas omnium Latinè loquentium more ponitur, cum percipitur ea, quæ ſenſum aliquem moueat iucunditas. Hanc quoq; iucundita*

cundita

cunditatem, ſi uis, transfer in animum: iuuare enim in utroq; dicitur, ex coq; iucundum: modo intelligas inter illum, qui dicat,

Tanta lætitia auctus ſum, ut mihi nõ conſtẽ:

& eum, qui,

Nunc demum mihi animus ardet,–

quorum alter lætitia geſtiat, alter dolore crucietur: eſſe illum medium,

Quanquam hæc inter nos nuper notitia admodum eſt,

qui nec lætetur, nec angatur: itemq; inter eum qui potiatur expetitis corporis uoluptatibus, & eum, qui crucietur ſummis doloribus, eſſe eum, qui utroq; careat. Satis'ne igitur uideor uim uerborum tenere, an ſum etiam nunc uel Græcè loqui, uel Latinè docendus? & tamen uide ne ſi ego non intelligam quid Epicurus loquatur, cum Græcè, ut uideor, luculenter ſciam, ſit aliqua culpa eius, qui ita loquatur, ut non intelligatur. quod duobus modis ſine reprehenſione fit: ſi aut de induſtria facias, ut Heraclit⁹ cognomẽto qui σκοτεινὸς perhibetur, quia de natura nimis obſcure memorauit: aut cum rerum obſcuritas non uerborum facit, ut non intelligatur oratio: qualis eſt in Timæo Platonis. Epicurus autem, ut opinor, nec non uult, ſi poßit, plane & aperte loqui: nec de re obſcura, ut phyſici, aut artificioſa, ut mathematici: ſed de illuſtri & facili, etiam in uulgus

peruul

peruulgata, loquitur. quanquam non negatis nos intelligere quid ſit uoluptas, ſed quid ille dicat. è quo efficitur, non ut nos non intelligamus, quæ uis ſit iſtius uerbi: ſed ut ille ſuo more loquatur, noſtrum negligat. Si enim idem dicat quod Hieronymus qui cenſet ſummum bonum eſſe ſine ulla moleſtia uiuere: cur mauult dicere uoluptatem quàm uacuitatem doloris? ut ille facit, qui quid dicat intelligitur. Sin autem uoluptatem putat: dicat adiungendam ad illam, quæ in motu ſit: ſic enim appellat hanc dulcem in motu, illam nihil dolentis in ſtabilitate. Quid tendit, cũ efficere non poſſit, ut cuiquam, qui ipſe notus ſibi ſit, hoc eſt qui ſuam naturam, ſenſumq; perſpexerit, uacuitas doloris & uoluptas idem eſſe uideatur? hoc eſt uim afferre Torquate ſenſibus, extorquere ex animis cognitiones uerborum, quibus imbuti ſumus. Quis enim eſt qui non uideat hæc eſſe in natura rerum tria? unum, cum in uoluptate ſumus: alterũ cum in dolore: tertium hoc quidem, in quo nũc ſumus, credo quidem uos nec in dolore, nec in uoluptate eſſe: cũ in uoluptate ſit, qui epuletur: in dolore, qui torqueatur. Tu autẽ inter hæc, tantã multitudinẽ hominum interiectam non uides nec lætantiũ, nec dolentium? Non prorſus, inquit: omneis, qui ſine dolore ſint, in uoluptate, & ea quidem ſumma, eſſe dico. Ergo in eadem uoluptate

eum

eum qui alteri miſceat mulſum ipſe non ſitiens, & cum, qui illud ſitiens bibat? Tum ille, Finem, inquit, interrogandi, ſi uidetur: quod quidē ego à principio ita me malle dixeram, hoc ipſum prouidens dialecticas captiones. Rhetoricè igitur, inquam, nos mauis quàm dialecticè diſputare? Quaſi uero, inquit, perpetua oratio rhetorum ſolum, non etiam philoſophorum ſit. Zenonis eſt, inquam, hoc Stoici, omnem uim loquendi, ut iam antè Ariſtoteles, in duas tributam eſſe partes dicere. Rhetoricam palmæ, dialecticam pugno ſimilem eſſe dicebat, quòd latius loquerentur rhetores, dialectici autem compreſsius. Obſequar igitur uoluntati tuæ: dicāq; ſi potero, rhetoricè: ſed hac rhetorica philoſophorum, non noſtra illa forenſi: quam neceſſe eſt, cum populariter loquamur eſſe interdum paulo hebetiorem. Sed dum dialecticam Torquate contemnit Epicurus, quæ una continet omnem & perſpiciendi quid in quaque re ſit, ſcientiam, & iudicandi quale quidq; ſit, ac ratione & uia diſputandi: ruit in dicendo, ut mihi quidem uidetur, nec ea quæ docet, ulla arte diſtingui: ut hæc ipſa, quæ modo loquebamur. Summum à uobis bonum uoluptas dicitur. Aperiendum eſt igitur, quid ſit uoluptas: aliter enim explicari, quod quæritur, non poteſt. quam ſi explicauiſſet, non tam hæſitaret. aut enim eam uoluptatem tueretur,

quam

quam Ariſtippus, id eſt qua ſenſus dulciter ac iucunde mouetur, quam etiam pecudes, ſi loqui poſſent, appellarent uoluptatem: aut ſi magis placeret ſuo more loqui, quàm ut

Omnes Danai aut Mycenẽſes, Attica pubes, reliquiq; Græci qui hoc anapæſto citantur, hoc non dolere ſolum uoluptatis nomine appellaret, illud Ariſtippeum contemneret: aut ſi utrunq; probaret, aut probat, coniungeret doloris uacuitatẽ cum uoluptate & duobus ultimis uteretur. multi enim & magni philoſophi hæc ultima bonorum iuncta fecerunt, ut Ariſtoteles, qui uirtutis uſum cum uitæ perfectæ proſperitate coniunxit. Callipho adiunxit ad honeſtatem uoluptatem. Diodorus ad eandem honeſtatem addidit uacuitatem doloris. Idem feciſſet Epicurus, ſi ſententiam hanc, quæ nunc Hieronymi eſt, coniunxiſſet cum Ariſtippi uetere ſententia: illi enim inter ſe diſſentiunt: propterea ſingulis finibus utuntur: & cum uterq; Græcè egregie loquatur: nec Ariſtippus, qui uoluptatem ſummum bonũ dicit, in uoluptate ponit non dolore: neque Hieronymus qui ſummum bonum ſtatuit non dolere, uoluptatis nomine unquam utitur pro illa indolentia: quippe qui ne in expetendis quidem rebus numeret uoluptatem. Duæ ſunt enim res quoq;: ne tu uerba ſolum putes: unum eſt, ſine dolore eſſe: alterum, cum uoluptate. Vos ex his

tam

tam diſsimilibus rebus non modo nomen unum, nam id facilius paterer: ſed etiam rem unam ex duabus facere conamini. quod fieri nullo modo poteſt. Hic, qui utranq; probat, ambobus debuit uti, ſicut facit, remq; tamen diuidit uerbis. Cum enim ipſam eam uoluptatem, quam eodem nomine omnes appellamus, laudat locis plurimis, audet dicere, ne ſuſpicari quidem ſe ullum bonum ſeiunctũ ab illo Ariſtippeo genere uoluptatis. Atq; ibi hoc dicit, ubi omnis eius eſt oratio de ſummo bono. In alio uero libro, ubi breuiter comprehenſis grauiſsimis ſententijs quaſi oracula edidiſſe ſapientiæ dicitur, ſcribit his uerbis: quæ nota tibi profecto Torquate ſunt: quis enim ueſtrum non edidicit Epicuri κυρίας δόξας, id eſt maxime ratas? quia grauiſsime ſint ad beate uiuendum breuiter enunciatæ ſententiæ. Animaduerte igitur, rectè'ne hãc ſentẽtiam interpreter: Si ea, quæ ſunt luxurioſis efficientia uoluptatũ, liberarent eos deorũ, & mortis, et doloris metu, docerentq; qui eſſent fines cupiditatum: nihil haberem, quod reprehenderem, cum undique complerentur uoluptatibus, nec haberent ulla ex parte aliquid aut dolens, aut ægrum, id eſt aut malum. Hoc loco ſe tenere Triarius non potuit. Obſecro, inquit, Torquate, hæc dicit Epicurus? quod mihi quidem uiſus eſt, cũ ſciret, uelle tamen confitentem audire Torquatũ.

At ille non pertimuit, ſaneq́; fidenter, Iſtis quidem ipſis uerbis, inquit: ſed quid ſentiat, non uidetis. Si alia ſentit inquam, alia loquitur: nunquam intelligam quid ſentiat: ſed planè dicit, quod intelligam: idq́; ſi ita dicit, non eſſe reprehendendos luxurioſos ſi ſapientes ſint, dicit abſurde. Similiter & ſi dicat reprehendendos parricidas, ſi nec cupidi ſint, nec deos metuant, nec mortem, nec dolorem. Et tamen quid attinet luxurioſis ullam exceptionem dare, aut fingere aliquos, qui cum luxurioſe uiuerent, à ſummo philoſopho non reprehenderentur eo nomine duntaxat, cætera cauerent? Sed tamen non'ne reprehenderes Epicure luxurioſos ob eam ipſam cauſam, quòd ita uiuerent, ut perſequerentur cuiuſq; modi uoluptates: cum eſſet præſertim, ut ais tu, ſumma uoluptas nihil dolere? Atqui reperiemus aſotos primum ita non religioſos, ut edant de patella: deinde ita mortem non timentes, ut illud in ore habeant ex Hymnide,

Mihi ſex menſes ſatis ſunt uitæ: ſeptimum Orco ſpondeo. Iam doloris medicamenta illa Epicurea tanquam de narthecio promant: ſi grauis, breuis: ſi longus, leuis. unum neſcio, quo modo poßit, ſi luxurioſus ſit, finitas cupiditates habere. Quid ergo attinet dicere, nihil haberem, quod reprehenderem, ſi finitas cupiditates haberent? hoc eſt dicere, non reprehenderem.

rem aſotos ſi non eſſent aſoti. Iſto modo ne improbos quidem, ſi eſſent boni uiri. Hic homo ſeuerus luxuriam per ſe ipſam reprehendendam non putat. & hercle Torquate, ut uerum loquamur, ſi uoluptas ſummum bonum eſt, rectiſsime non putat. Nolim enim mihi fingere aſotos, ut ſoletis, qui in menſam uomant, & qui de conuiuijs auferantur, crudiq́; poſtridie ſe rurſus ingurgitent, qui ſolem, ut aiunt, nec occidentem unquam uiderint, nec orientem, qui conſumptis patrimonijs egeant. Nemo noſtrum iſtius generis aſotos iucũde putat uiuere. Mundos, elegantes, optimis cocis, piſtoribus, piſcatu, aucupio, uenatione, his omnibus exquiſitis, uitantes cruditatem, quibus uinum diffuſum è pleno ſit œnophoro, ut ait Lucilius, cui nihil dempſit ius, & ſarculos abſtulerit: adhibentes ludos, & quæ ſequuntur illa, quibus detractis, clamat Epicurus ſe neſcire quid ſit bonum. Adſint etiam formoſi pueri, qui miniſtrent: reſplendeat his ueſtis, argentum, odrilitium, locus ipſe, ædificium. Hos ego aſotos bene quidem uiuere, at beate nunquam dixerim. Ex quo efficitur, non ut uoluptas ne ſit uoluptas, ſed ut uoluptas non ſit ſummum bonum. Nec ille, qui Diogenẽ Stoicum adoleſcens, pòſt autem Panætium audierat Lælius, eo dictus eſt ſapiens, quòd non intelligeret quid ſuauiſsimũ eſſet (nec enim ſequitur, ut cui cor ſapiat, ei non

ſapiat palatus) ſed quia parui id duceret. (ſis.

O Lapathe, ut iactare neceſſe eſt cognitu' cui
In quo Læliu' clamores ſophos ille ſolebat
Edere, compellans gumas ex ordine noſtros.
Læliu' præclare, et recte ſophos, illudq; uere:
O Publi, ô gurges, Gallõi es homo miſer, īqt:
Cœnaſti in uita nunq̃ bene, cũ omnia in iſto
Cõſumis, ſquilla, atq; acipẽſere cũ decumano.

Is hæc loquitur, qui in uoluptate nihil ponens, negat eum bene cœnare, qui omnia ponat in uoluptate: & tamẽ non negat libenter unquã cœnaſſe Gallonium (mentiretur enim) ſed bene. ita grauiter, & ſeuere uoluptatem ſecernit à bono. Ex quo illud efficitur, qui bene cœnent, omneis libenter cœnare: qui libenter, non continuo bene. Semper Lælius bene. Quid bene? diceret Lucilius, cocto, condito. ſed cedò caput cœnæ, ſermone bono. Quid, ex eo ſi quæris, libenter? Veniebat enim ad cœnã, ut animo quieto ſatiaret deſideria naturæ. Recte ergo is negat unquam bene cœnaſſe Gallonium, recte miſerum: cum præſertim in eo omne ſtudium conſumeret: quem libenter cœnaſſe nemo negat. Cur igitur non bene? quia quod bene, id recte, frugaliter, honeſte. ille porro male, praue, nequiter, turpiter cœnabat. Non igitur nec Lapathi ſuauitatem acipenſeri Gallonij Lælius anteponebat, ſed ſuauitatẽ ipsã negligebat. quod non faceret, ſi in uoluptate ſummum bonum

pone

ponéret. Semouenda eſt igitur uoluptas, non ſolum ut recta ſequamini, ſed etiam ut loqui deceat frugaliter. Poſſumus'ne igitur in uita ſummum bonũ dicere, cum id ne in cœna quidem poſſe uideamur? Quo modo autem philoſophus loquitur tria genera cupiditatum, naturales, & neceſſarias: naturales, non neceſſarias: nec naturales, nec neceſſarias? Primum diuiſit inelegánter: duo enim genera quæ erãt, fecit tria. hoc eſt nõ diuidere, ſed frangere rem. qui ſi diceret cupiditatũ eſſe duo genera, naturales & inanes: naturalium quoq; item duo, neceſſarias & nõ neceſſarias: confecta res eſſet. uitioſum eſt enim in diuidendo, partem in genere numerare. Sed hoc ſanè concedamus. contemnit enim diſſerendi elegantiam: confuſe loquitur. gerendus eſt mos, modo recte ſentiat. & quidem illud nõ nimium probo, & tamen patior, philoſophum loqui de cupiditatibus finiendis, an poteſt cupiditas finiri? Tollenda eſt, atq; extrahenda radicitus. quis eſt enim, in quo ſit cupiditas, quin recte cupidus dici poſsit? Ergo & auarus erit, ſed finite: & adulter, uerum habebit modum: & luxurioſus eodem modo. Qualis iſta philoſophia eſt, quæ non interitum afferat prauitatis, ſed ſit contenta mediocritate uitiorum? Quanquam in hac diuiſione rem ipſam prorſus probo, elegantiam deſidero. Appellet hæc deſideria naturæ, cupiditatis

tatis nomen ſeruet aliò, ut, cum de auaritia, cum de intemperantia, cum de maximis uitijs loquetur, eam tanquam capitis accuſet. Sed hæc quidem liberius ab eo dicuntur, & ſæpius. Quod equidem non reprehendo: eſt enim tanti philoſophi, tamq; nobilis, audacter ſua decreta defendere: ſed tamen ex eo, quòd eam uoluptatē, quam omnes gentes hoc nomine appellant, uidetur amplexari ſæpe uehementius, in magnis interdum uerſatur anguſtijs, ut, hominum conſcientia remota, nihil tam turpe ſit, quod uoluptatis cauſa non uideatur eſſe facturus. deinde ubi erubuit (uis enim eſt permagna naturæ) confugit illuc, ut neget accedere quicquam poſſe ad uoluptatem nihil dolentis. At iſte non dolendi ſtatus non uocatur uoluptas. Non laboro, inquit, de nomine. Quid, quòd res alia tota eſt? reperiam multos, uel innumerabiles potius, non tam curioſos, nec tam moleſtos, quàm uos eſtis: quibus, quicquid uelim, facile perſuadeam, Quid ergo dubitamus, quin, ſi non dolere uoluptas ſit ſumma, nō eſſe in uoluptate dolor ſit maximus? Cur id non ita ſit? quia dolori nō uoluptas contraria eſt, ſed doloris priuatio. Hoc uero non uidere maximo argumēto uoluptatem ullam: qua ſublata, neget ſe intelligere omnino quid ſit bonum. Eam autem ita perſequitur, quæ palato percipiatur, quæ auribus: cætera addit, quæ ſi appelles, honos præfandus

ſandus ſit. Hoc igitur, quod ſolum bonum ſeuerus, & grauis philoſophus nouit, idem non uidet ne expetendum quidem eſſe, quòd eam uoluptatem hoc eodem autore non deſideremus, cum dolore careamus. Quanquam hæc ſint cõtraria. Hic ſi definire, uel diuidere didiciſſet, ſi loquendi uim, ſi deniq; cõſuetudinem uerborum teneret: nunquam in tantas ſalebras incidiſſet. nunc uides, quid faciat. Quam nemo unquam uoluptatem appellat, & hanc in motu uoluptatem, quæ duo ſunt, unum facit. ſic enim has ſuaues, & quaſi dulces uoluptates appellat. Interdum ita extenuat, ut M. Curium putes loqui: interdum ita laudat, ut, quid præterea ſit bonum, neget ſe poſſe ſuſpicari quidem. quæ iam oratio non à philoſopho aliquo, ſed à Cenſore opprimenda eſt. non eſt enim uitium ſolum in oratione, ſed etiam in moribus. Luxuriam non reprehendit, modo ſit uacua infinita cupiditate & timore. Hoc loco diſcipulos quærere uidetur, ut, qui aſoti eſſe uelint, philoſophi antè fiant. A primo, ut opinor, animantium ortu petitur origo ſummi boni. Simul atq; natum animal eſt, gaudet uoluptate, & eam appetit, ut bonum: aſpernatur dolorem, ut malum. de malis autem & bonis, ab ijs animalibus, quæ nondum deprauata ſint, ait optime iudicari. Hæc & tu ita poſuiſti, & uerba ueſtra ſunt. quàm multa uitioſa? Summum enim bo-

num, & malum uagiens puer utra uoluptate diiudicabit, ſtante, an mouente? quoniam, ſi dijs placet, ab Epicuro loqui diſcimus. ſi ſtãte, hoc natura uidelicet uult, ſaluam eſſe ſe, quod concedimus: ſi mouente, quod tamen dicitis, nulla turpis uoluptas erit, quæ prætermittenda ſit. & ſimul nõ proficiſcitur animal illud modo natũ à ſumma uoluptate, quæ eſt à te poſita in non dolendo. Nec tamen argumentum hoc Epicurus à paruis petiuit, aut etiam à beſtijs: quæ putat eſſe ſpecula naturæ: ut diceret, ab his duce natura hanc uoluptatem expeti nihil dolendi. Neq; enim hæc mouere poteſt appetitũ animi: nec illum habet ictum, quo pellat animũ ſtatus hic non dolendi. Itaq; in hoc eodem peccat Hieronymus. At ille pellit, qui permulcet ſenſum uoluptate. Itaque Epicurus ſemper hoc utitur, ut probet uoluptatem natura expeti, quòd ea uoluptas, quæ in motu ſit, & paruos ad ſe alliciat, & beſtias, non illa ſtabilis, in qua tantum ineſt nihil dolere. Quid igitur conuenit, ab alia uoluptate dicere naturam proficiſci, in alia ſummum bonum ponere? Beſtiarum uero nullum iudicium puto, quamuis enim deprauatæ non ſint, prauæ tamen eſſe poſſunt: ut bacillum aliud eſt inflexum & incuruatum de induſtria, aliud ita natum: ſic ferarum natura non eſt illa quidem deprauata mala diſciplina, ſed natura ſua. Nec uero ut uolupta

lupta

luptatem expetat, natura mouet infantem, ſed tantum ut ſe ipſe diligat, ut integrum ſe, ſaluumq; uelit. omne enim animal, ſimul ut ortum eſt, & ſe ipſum, & omnes partes ſuas diligit, duasq; res, quæ maximæ ſunt, in primis amplectitur animum & corpus, deinde utriuſq; partes. nam ſunt & in animo præcipua quædã, & in corpore: quæ cum leuiter agnouit, tunc diſcernere incipit, ut ea quæ prima data ſunt natura, appetat, aſperneturq; contraria. In his primis naturalibus uoluptas inſit nec'ne, magna quæſtio eſt. Nihil uero putare eſſe præter uoluptatem, non membra, non ſenſus, non ingenij motum, non integritatem corporis, non ualetudinem, ſummæ mihi uidetur inſcitiæ. Atque ab iſto capite fluere neceſſe eſt omnem rationem bonorum, & malorũ. Polemoni, etiam antè Ariſtoteli ea prima uiſa ſunt, quæ paulo antè dixi. Ergo nata eſt ſententia ueterum Academicorum & Peripateticorum, ut finem bonorum dicerent, ſecundum naturam uiuere, id eſt, uirtute adhibita, frui primis à natura datis. Callipho ad uirtutem nihil adiunxit, niſi uoluptatem: Diodorus, niſi uacuitatem doloris. His omnibus, quos dixi, conſequentes ſunt fines bonorum. Ariſtippo ſimplex uoluptas: Stoicis, conſentire naturæ: quod eſſe uolunt è uirtute, id eſt honeſte uiuere: quod ita interpretantur, uiuere cum intelligentia earum rerum, quæ

natura euenirent, eligente ea quæ eſſent ſecundum naturam, reijcienteq́; contraria. Ita tres ſunt fines expertes honeſtatis: unus Ariſtippi, uel Epicuri, alter Hieronymi: Carneadis tertius: tres, in quibus honeſtas cum aliqua acceſſione, Polemonis, Calliphonis, Diodori. una ſimplex, cuius Zeno autor, poſita in decore tota, id eſt in honeſtate. nam Pyrrho, Ariſto, Herillus iam diu abiecti. reliqui ſibi conſtiterunt, ut extrema cum initijs conuenirent: ut Ariſtippo uoluptas, Hieronymo doloris uacuitas, Carneadi frui principijs naturalibus eſſet extremum. Epicurus autem cum in prima commendatione uoluptatem dixiſſet: ſi eam, quam Ariſtippus, idē tenere debuit ultimum bonorū, quod ille: ſin eam quam Hieronymus feciſſet idem, ut uoluptatem illam Ariſtippi in prima commēdatione poneret. nam quod ait ſenſibus ipſis iudicari uoluptatem bonum eſſe, dolorem malum: plus tribuit ſenſibus, quàm nobis leges permittunt. Priuatarum litium iudices ſumus. nihil enim poſſumus iudicare, niſi quod eſt noſtri iudicij. in quo fruſtra iudices ſolent, cum ſententiam pronunciant, addere, Siquid mei iudicij eſt. Si enim non fuit eorum iudicij, nihilo magis, hoc non addito, illud eſt iudicatum, quod iudicat ſenſus dulce, amarum: lene, aſperum: prope, longe: ſtare, mouere: quadratum, rotundum. Quam igitur pronuntiabit ſententiam

ratio?

ratio? Adhibita primum diuinarum humanarumq; rerum ſcientia, quæ poteſt appellari rite ſapientia: deinde adiunctis uirtutibus, quas ratio rerum omnium dominas, tu uoluptatum ſatellites, & miniſtras eſſe uoluiſti: quarum adeo omnium ſententia pronuntiabit, primum de uoluptate, nihil eſſe ei loci, non modo ut ſola ponatur in ſummi boni ſede, quam quærimus, ſed ne illo quidem modo, ut ad honeſtatem applicetur. De uacuitate doloris eadem ſententia eſt. Reÿcietur etiam Carneades: nec illa de ſummo bono ratio aut uoluptatis, non dolendi'ue particeps, aut honeſtatis expers probabitur. Ita relinquet duas, de quibus etiam atq; etiam conſideret. Aut enim ſtatuet nihil eſſe bonum, niſi honeſtum: nihil malum, niſi turpe: cætera aut omnino nihil habere momenti, aut tantum, ut nec expetenda, nec fugienda, ſed eligenda modò, aut reÿcienda ſunt, aut anteponet eam, quam cum honeſtate ornatiſſimam, tum etiam ipſis initÿs naturæ, & totius perfectione uitæ locupletatam uidebit. quod eo liquidius faciet, ſi perſpexerit, rerum inter eas, uerborum'ne ſit controuerſia. Huius ego nunc autoritatem ſequens, idem faciam. quantum enim potero, minuam contentiones: omnesq; ſimplices ſententias eorum, in quibus nulla eſt uirtutis adiunctio, omnino à philoſophia ſemouendas putabo. Primum Ariſtippi,

ſtippi, Cyrenaicorumq; omnium: quos non eſt ueritum, in ea uoluptate, quæ maxima dulcedine ſenſum moueret, ſummum bonum ponere, contemnentes iſtam uacuitatem doloris. Hi non uiderunt, ut ad curſum equum, ad arandum bouem, ad indagandum canem, ſic hominem ad duas res, ut ait Ariſtoteles, intelligendum, & agendum eſſe natum, quaſi mortalē Deum: contraq;, ut tardam aliquam, & languidam pecudem, ad paſtum, & ad procreandi uoluptatem hoc diuinum animal ortum eſſe uoluerunt. quo nihil mihi uidetur eſſe abſurdius. Atque hæc contra Ariſtippum, qui eam uoluptatem nō modo ſummam, ſed ſolam etiam dicit, quam omnes unam appellamus uoluptatem. Aliter autem nobis placet. Sed ille, ut dixi, uitioſe: nec enim figura corporis, nec ratio excellens ingenij humani ſignificat ad hanc unam rem natum hominem, ut frueretur uoluptatibus. Nec uero audiendus Hieronymus: cui ſummum bonum eſt idem, quod uos interdum uel potius nimium ſæpe dicitis, nihil dolere. Non enim, ſi malum dolor eſt, carere eo malo ſatis eſt ad bene uiuendum. Hoc dixerit potius Ennius,

Nimium boni eſt, cui nihil eſt mali:

nos beatam uitam nō depulſione mali, ſed adeptione boni iudicemus: nec eam ceſſando, ſiue gaudendo, ut Ariſtippus, ſiue non dolendo, ut hic, ſed agēdo aliquid, conſiderandoue quæramus.

mus.quæ poſſunt cadē contra Carneadeum illud ſummum bonum dici:quod is nō tam,ut probaret,protulit, quàm ut Stoicis,quibus cum bellū gerebat,opponeret. Id autē eiuſmodi eſt,ut additum ad uirtutem, autoritatē uideatur habiturum & expleturū cumulate uitam beatam: de quo omnis hæc quæſtio eſt. nam qui ad uirtutem adiungunt uel uoluptatem, quam unam uirtus minimi facit: uel uacuitatē doloris,quæ etiam ſi malo caret,tamen non eſt ſummum bonum: acceſſione utuntur non ita probabili:nec tamen, cur id tam parce, tamq; reſtricte faciant, intelligo. Quaſi enim emendum eis ſit, quod addant ad uirtutem, primum uiliſsimas res addūt:deinde ſingulas potius, quàm omnia, quæ prima natura approbauiſſet, ea cum uoluptate coniungerent. Quæ cum Ariſtoni,& Pyrrhoni omnino uiſa ſunt pro nihilo, ut inter optime ualere, & grauiſsime ægrotare nihil prorſus dicerent intereſſe: recte iam pridem contra eos deſitum eſt diſputari. Dum enim in una uirtute ſic omnia eſſe uoluerunt, ut eam rerum ſelectione exſpoliarent,nec ei quicquam, aut unde oriretur, darent, aut ubi niteretur: uirtutem ipſam, quàm amplexabantur, ſuſtulerunt. Herillus autem ad ſcientiam omnia reuocans, unum quoddam bonum uidit, ſed nec optimum, nec quo uita gubernari poſsit: itaque hic ipſe iam pridem eſt reiectus. poſt

enim

enim Chryſippũ non ſanè eſt diſputatum. Reſtatis igitur uos. nam cum Academicis incerta luctatio eſt, qui nihil affirmant, & quaſi deſperata cognitione certi, id ſequi uolunt, quodcunq; uerisſimile uideatur. Cum Epicuro autem hoc eſt plus negotij, quòd ex duplici genere uoluptatis coniunctus eſt, quodq́; & ipſe, & amici eius, & multi poſtea defenſores eius ſententiæ fuerunt, & neſcio quo modo, is, qui autoritatem minimam habet, maximam uim, populus cum illis facit. quos niſi arguimus, omnis uirtus, omne decus, omnis uera laus deſerenda eſt. Ita cæterorum ſententijs ſemotis, relinquitur nõ mihi cum Torquato, ſed uirtuti cum uoluptate certatio, quam quidem certationem homo & acutus, & diligens Chryſippus non contemnit, totumq́; diſcrimen ſummi boni in eadem comparatione poſitum putat. Ego autem exiſtimo, ſi honeſtum aliquid oſtendero, quod ſit ipſum ui ſua, propterq; ſe expetendum, iacere ueſtra omnia. Itaq; eo, quale ſit, breuiter, ut tempus poſtulat, conſtituto, accedam ad omnia tua Torquate. ubi ſi me memoria forte defecerit, tuum eſt ut ſuggeras. Honeſtum igitur id intelligimus, quod tale eſt, ut detracta omni utilitate, ſine ullis præmijs, fructibusq́;, per ſe ipſum poſsit iure laudari. quod quale ſit, non tam definitione, qua ſum uſus, intelligi poteſt, quanquam aliquantum poteſt, quàm communi

omnium

omnium iudicio, & optimi cuiuſq; ſtudijs, atq; factis: qui permulta ob eam unam cauſam faciunt. quia decet, quia rectum, quia honeſtum eſt, etſi nullum conſecuturum emolumentum uident. homines enim, etſi multis alijs, tamen hoc uno à beſtijs plurimum differunt, quòd rationem habeant à natura, mentemq; datam & acrem, & uigẽtem, celerrimeq; multa ſimul agitantẽ, &, ut ita dicam, ſagacem: quæ & cauſas rerum, & conſecutiones uideat, & ſimilitudines trãsferat, & diſiuncta cõiungat, & cum præſentibus futura copulet, omnemq; complectatur uitæ conſequentis ſtatum. Eademq; ratio facit hominem hominum appetẽtem, cumq; his natura, & ſermone, & uſu congruentẽ: ut profectus à charitate domeſticorum ac ſuorũ, currat longius, & ſe implicet primum ciuium, deinde omnium mortalium ſocietate: atq;, ut ad Architam ſcripſit Plato, nõ ſibi ſe ſoli natum meminerit, ſed patriæ, ſed ſuis, ut perexigua pars ipſi relinquatur. Et quoniam eadem natura cupiditatem ingenuit homini ueri inueniendi, quod facillime apparet, cum uacui curis, etiam quid in cœlo fiat, ſcire auemus: his initijs inducti omnia uera diligimus, id eſt fidelia, ſimplicia, conſtantia: tum uana, falſa, fallentia odimus, ut fraudem, periurium, malitiam, iniuriam. Eadẽ ratio habet in ſe quiddam amplum, atque magnificum, ad imperandum ma-

gis

gis quàm ad parẽdum accommodatum, omnia humana non tolerabilia ſolũ, ſed etiã leuia ducens: altum quiddam, excelſum, nihil timens, nemini cedens, ſemper inuictum. Atq; his tribus generibus honeſtorũ notatis, quartũ ſequitur, & in eadem pulchritudine, & aptũ ex illis tribus: in quo ineſt ordo, & moderatio. cuius ſimilitudine perſpecta in formarũ ſpecie, à dignitate tranſitum eſt ad honeſtatem dictorum atq; factorum. nam ex his tribus laudibus, quas antè dixi, & temeritatẽ reformidat, & nõ audet cuiquam aut dicto proteruo, aut facto nocere: uereturq; quicquam aut facere, aut alloqui, quod parum uirile uideatur. Habes undiq; expletam & perfectam Torquate formam honeſtatis: quæ tota his quatuor uirtutibus, quæ à te quoq; commemoratæ ſunt, continetur. Hanc ſe tuus Epicurus omnino ignorare dicit, quam, aut qualem eſſe uelint, qui honeſtate ſummum bonum metiantur. Si enim ad honeſtatem omnia referantur, nec in ea uoluptatem dicant ineſſe: ait eos inani uoce ſonare (his enim ipſis uerbis utitur) neque intelligere, neque uidere, ſub hac uoce honeſtatis quæ ſit ſubijcienda ſententia. Vt enim conſuetudo loquitur, id ſolum dicitur honeſtum, quod eſt populari fama glorioſum. quod, inquit, quanquam uoluptatibus quibuſdam eſt ſæpe iucundius, tamen expetitur propter uoluptatem. Videſne quàm

ſit

ſit magna diſſenſio? philoſophus nobilis, à quo non ſolum Græcia, & Italia, ſed etiam omnis Barbaria commota eſt, honeſtum quid ſit, ſi id non eſt in uoluptate, negat ſe intelligere: niſi forte illud, quod multitudinis rumore laudatur. Ego autem hoc, etiam turpe eſſe ſæpe iudico: & ſi quando turpe non ſit, tamen non eſſe non turpe, cum id à multitudine laudetur. quod ſi ſit ipſum perfectum atque laudabile: non ob eam cauſam tamen illud dici honeſtum eſſe, quia laudetur à multis, ſed quia tale ſit, ut, uel ſi ignorarent id homines, uel ſi obmutuiſſent, pulchritudine ſua tamen eſſet, ſpecieq́; laudabile. Itaque idem natura uictus, cui obſiſti non poteſt, dicit alio loco id, quod à te etiam paulo antè dictum eſt: non poſſe iucunde uiui, niſi etiam honeſte. Quid nunc honeſte, dicit? idem'ne, quod iucunde? ergo ita, non poſſe honeſte uiui, niſi honeſte uiuatur. An niſi populari fama? ſine ea igitur iucunde negat poſſe uiuere? Quid turpius quàm ſapientis uitam ex inſipientium ſermone pendere? Quid ergo hoc loco intelligit honeſtum? certe nihil, niſi quod poſſit ipſum propter ſe iure laudari. nam ſi propter uoluptatem: quæ eſt iſta laus, quæ poſſit è macello peti? Non is uir eſt, ut cum honeſtatem eo loco habeat, ut ſine ea iucunde neget poſſe uiui, illud honeſtum, quod populare ſit, ſentiat, & ſine eo iucunde

neget

neget uiui poſſe, aut quicquam aliud honeſtum intelligat, niſi quod ſit rectum ipſum, quod per ſe ſua ui, ſua natura, ſua ſit ſponte laudabile. Itaq; Torquate cùm diceres clamare Epicurum non poſſe iucunde uiui, niſi honeſte, & ſapienter, & iuſte uiueretur: tu ipſe mihi gloriari uidebare. tanta uis inerat in uerbis propter earum rerum, quæ ſignificabantur his uerbis, dignitatem, ut altior fieres, ut interdum inſiſteres, ut nos intuens, quaſi teſtificarere, laudari honeſtatem, & iuſtitiam aliquando ab Epicuro. Quàm te decebat ijs uerbis uti, quibus ſi philoſophi non uterentur, philoſophia omnino non egeremus! Iſtorum enim uerborum amore, quæ perraro appellantur ab Epicuro, ſapientiæ, fortitudinis, iuſtitiæ, temperantiæ, præſtantiſsimis ingenijs homines ſe ad philoſophiæ ſtudium contulerunt. Oculorum, inquit Plato, eſt in nobis ſenſus acerrimus: quibus ſapientiam non cernimus. quàm illa ardẽtes amores excitaret ſui, ſi uideretur! Cur tandem? an quòd illa callida eſt, ut optime poſsit architectari uoluptates? cur iuſtitia laudatur? aut unde eſt hoc contritum uetuſtate prouerbium, Quicum in tenebris? Hoc dictum in una re, latiſsime patet: ut in omnibus factis re, non teſte moueamur. ſunt enim leuia, & perinfirma, quæ dicebantur à te, cum animi conſcientia improbos excruciari; tum etiam pœnæ timore: qua

re: quæ aut afficiuntur, aut ſemper ſunt in metu ne afficiantur aliquando. Non oportet timidum, aut imbecillo animo fingi: non bonum illum uirum, qui quicquid fecerit ipſe ſe cruciet, omniaq; formidet, ſed omnia callide referentem ad utilitatem, acutum, uerſutum, ueteratorem, facile ut excogitet quo modo occulte ſine teſte, ſine ullo conſcio fallat. An tu me de L. Tubulo putas dicere? qui, cum Prætor quæſtionem inter ſicarios exercuiſſet, ita aperte cepit pecunias ob rem iudicandam, ut anno proximo P. Scæuola Trib. pl. ferret ad plebem, uellent'ne de ea re quæri. quo plebiſcito, decreta à Senatu eſt Conſuli quæſtio Cn. Scipioni. Profectus in exilium Tubulus ſtatim, nec reſpondere auſus: erat enim res aperta. Non igitur de improbo, ſed callido improbo quærimus, qualis Q. Pompeius in fœdere Numantino inficiando fuit. nec uero omnia timentem: primum qui animi conſcientiam non curet: quam ſcilicet comprimere nihil eſt negotij. is enim, qui occultus, & tectus dicitur, tantum abeſt ut ſe indicet, perficiet etiam ut dolere alterius improbe facto uideatur. quid eſt enim aliud, eſſe uerſutum? Memini me adeſſe P. Seſtilio Ruſo, cum is ad amicos rem ita deferret, ſe eſſe hæredem Q. Fabio Gallo, cuius in teſtamento ſcriptum eſſet, ſe eſſe ab eo rogatum, ut omnis hæreditas ad filiam perueniret. id Seſtilius factum nega-

bat. poterat autem impune: quis enim redargueret? nemo noſtrum negabat. eratq́; uериſimilius, hunc mentiri, cuius intereſſet, quàm illum, qui id ſe rogaſſe ſcripſiſſet, quod debuiſſet rogare. Addebat etiam, ſe in legem Voconiã iuratum contrà eam facere non audere, niſi aliter amicis uideretur. Aderamus nos quidem adoleſcentes, ſed & multi ampliſsimi uiri: quorum nemo cenſuit plus filiæ dandum, quàm poſſet ad eam lege Voconia peruenire. Tenuit permagnam Seſtilius hæreditatem: unde, ſi ſecutus eſſet eorum ſententiam, qui honeſta & recta emolumentis omnibus, & commodis anteponerent, ne nummũ quidem unum attigiſſet. Num igitur poſtea cenſes anxio animo, aut ſollicito fuiſſe? nihil minus. contraq́; illa hæreditate diues, ob eamq́; rem lætus. magni enim æſtimabat pecuniam non modo non contra leges, ſed etiam legibus partam. quæ quidem uel cum periculo eſt quærenda uobis. eſt enim effectrix multarum & magnarum uoluptatum. Vt igitur illis, qui, recta & honeſta quæ ſunt, ea ſtatuunt per ſe expetenda, adeunda ſunt quæuis pericula decoris, honeſtatisq́; cauſa: ſic ueſtris, qui omnia uoluptate metiuntur, pericula adeunda ſunt, ut adipiſcantur magnas uoluptates. Si magna res, magna hæreditas agetur, cum pecunia uoluptates pariantur plurimæ, idem erit Epicuro ueſtro faciendum,

dum, ſi ſuum finem bonorum ſequi uolet, quod Scipioni magna gloria propoſita, ſi Annibalem in Africam retraxiſſet. Itaque quantum adijt periculum? ad honeſtatē enim ille omnem conatum ſuum referebat, non ad uoluptatem. Si ueſter ſapiens magno aliquo emolumento commotus, animi cauſa, ſi opus fuerit, dimicabit. Occultum facinus eſſe potuerit, gaudebit: deprehenſus, omnem pœnam contemnet. erit enim inſtructus ad mortem contemnendam, ad exilium, ad ipſum etiam dolorem. quem quidem uos, cum improbis pœnam proponitis, impatibilem facitis: cum ſapientem ſemper boni plus habere uultis, tolerabilem. Sed finge non ſolum callidum eum, qui aliquid improbe faciat, uerum etiam præpotentem: ut M. Craſſus fuit: qui tamen ſolebat uti ſuo bono: ut hodie eſt noſter Pompeius, cui recte facienti gratia eſt habenda. eſſe enim quamuis uellet iuſtus, iniquus poterat impune. Quàm multa uerò iniuſte fieri poſſunt, quæ nemo poſſit reprehendere! Si te amicus tuus moriens rogauerit, ut hæreditatem reddas ſuæ filiæ, nec uſquam id ſcripſerit, ut ſcripſit Fabius, nec cuiquam dixerit, quid facias? tu quidē reddes: ipſe Epicurus fortaſſe redderet: ut Sex. Peduceus Sex. F. is, qui hunc noſtrum reliquit, effigiem & humanitatis, & probitatis ſuæ filium, tum doctus, tum omnium uir optimus, & iuſtiſſimus:

cum ſciret nemo eum rogatum à C. Plotio equite Rom. ſplendido Nurſino, ultro ad mulierem uenit, eiq; nihil opinanti uiri mandatum expoſuit, hæreditatemq; reddidit. Sed ego ex te quæro, quoniam idem tu certe feciſſes: non'ne intelligis eo maiorem uim eſſe naturæ, quòd ipſi uos, qui omnia ad ueſtrum commodum, & ut ipſi dicitis, ad uoluptatem referatis, tamen ea faciatis, è quibus appareat non uoluptatem uos, ſed officium ſequi? plusq; rectam naturam, quàm rationem prauam ualere? Si ſcieris, inquit Carneades, aſpidem occulte latere uſpiam, & uelle imprudentem ſuper eam aſſidere, cuius mors tibi emolumentum factura ſit: improbe feceris, niſi monueris ne aſſideat: ſed impune tamen id te conſtat feciſſe. quis enim coarguere poſſit? Sed nimis multa. perſpicuum eſt enim, niſi æquitas, fides, iuſtitia proficiſcantur à natura, & ſi omnia hæc ad utilitatem referantur, uirum bonum non poſſe reperiri. Sed de his rebus ſatis multa in noſtris de Repub. libris ſunt dicta à Lælio. Transfer idem ad modeſtiam, uel temperantiam, quæ eſt moderatio cupiditatum rationi obediens. Satis'ne ergo pudori conſulat, ſi quis ſine teſte libidini pareat? an eſt aliquid per ſe ipſum flagitioſum, etiam ſi nulla conuietur infamia? quid fortes uiri? uoluptatum'ne calculis ſubductis prælium ineunt, ſanguinem pro patria profundunt, an

quod

quodam animi ardore atq; impetu concitati? Vtrum tandem cenſes Torquate, imperioſum illum, ſi noſtra uerba audiret, tuam'ne de ſe orationem libentius auditurum fuiſſe, an meam, cum ego dicerem nihil eum feciſſe ſua cauſa, omniaq; Reipub. tu contra nihil, niſi ſua? ſi uero id etiam explanare uelles apertius, diceres nihil eum feciſſe niſi uoluptatis cauſa. quo modo eum tandem laturum fuiſſe exiſtimes? Eſto: fecerit, ſi ita uis, Torquatus propter ſuas utilitates, malo enim dicere, quàm uoluptates, in tanto præſertim uiro. num etiam eius collega P. Decius, princeps in ea familia Conſulatus, cum ſe deuoueret, & equo admiſſo in mediam aciem Latinorum irruebat, aliquid de uoluptatibus ſuis cogitabat? Nam ubi eam caperet, aut quando, cum ſciret confeſtim eſſe moriendum, eamq; mortem ardentiore ſtudio peteret, quàm Epicurus uoluptatem petendam putat? Quod quidem eius factum niſi eſſet iure laudatum, non eſſet imitatus quarto Conſulatu ſuo filius: neq; porrò ex eo natus, cum Pyrrho bellum gerens, Conſul cecidiſſet in prælio, ſeq; è continenti genere tertiam uictimam Reipub. præbuiſſet. Contineo me ab exemplis Græcis: hoc modicum eſt. Leonidas, Epaminundas: tres aliqui, aut quatuor. ego ſi noſtros colligere cœpero, perficiam illud quidem, ut ſe uirtuti tradat conſtringendam uoluptas: ſed dies me defi-

ciet. & ut A. Varius, qui eſt habitus iudex durior, dicere conſeſſori ſolebat, cum datis teſtibus alij tamen citarentur, Aut hoc teſtium ſatis eſt, aut neſcio quid ſatis ſit: ſic à me ſatis teſtium eſt dictum. quid enim? te ipſum digniſſimum maioribus tuis uoluptas'ne induxit, ut adoleſcentulus eriperes P. Syllæ Conſulatum? quem cum ad patrem tuum retuliſſes fortißimum uirum, qualis ille uel Conſul, uel ciuis cum ſemper, tum poſt Conſulatum fuit? quo quidem autore nos ipſi ea geßimus, ut omnibus potius, quàm ipſis nobis conſuluerimus. At quam pulchre dicere uidebare, cum ex altera parte ponebas cumulatum aliquem plurimis & maximis uoluptatibus, nullo nec præſenti, nec futuro dolore, ex altera autem cruciatibus maximis toto corpore, nulla nec adiuncta, nec ſperata uoluptate: & quærebas, quis aut hoc miſerior, aut ſuperiore illo beatior foret: deinde concludebas ſummum malum eſſe dolorem, ſummum bonum uoluptatẽ. L. Thorius Balbus fuit Lanuinus: quem tu meminiſſe non potes. is ita uiuebat, ut nulla tam exquiſita poſſet inueniri uoluptas, qua non abundaret. erat & cupidus uoluptatum, & cuiuſuis generis eius intelligens, & copioſus: ita non ſuperſtitioſus, ut illa plurima in ſua patria ſacrificia & phana contemneret: ita non timidus ad mortem, ut in acie ſit ob Remp. interfectus. cupiditates non Epicuri

curi diuiſione finiebat, ſed ſua ſatietate. habebat tamen rationem ualetudinis. utebatur ijs exercitationibus, ut ad cœnam & eſuriens & ſitiens ueniret: eo cibo, qui & ſuauiſſimus eſſet, & idem facillimus ad concoquendum: uino & ad uoluptatem, & ne noceret. cætera illa adhibebat, quibus demptis, negat ſe Epicurus intelligere quid ſit bonum. aberat omnis dolor. qui ſi adeſſet, nec molliter ferret, & tamen medicis plus, quàm philoſophis uteretur. color egregius, integra ualetudo, ſumma gratia, uita denique conferta uoluptatem omnium uarietate. Hunc uero beatum oratio quidem ueſtra ſic cogitat. ego, huic quem anteponam, non audeo dicere: dicet pro me ipſa uirtus: nec dubitabit iſti ueſtro beato M. Regulum anteponere. quem quidem, cum ſua uoluntate, nulla ui coactus præter fidem, quam dederat hoſti, ex patria Carthaginem reuertiſſet, tum ipſum, cum uigilijs, & fame cruciaretur, clamat uirtus beatiorem fuiſſe, quàm potantem in roſa Thorium. Bella magna geſſerat is: bis Conſul fuerat: triumpharat: nec tamen ſua illa ſuperiora tam magna, nec tam præclara ducebat, quàm illum ultimum caſum, quem propter fidem, conſtantiamq; ſuſceperat: qui nobis miſerabilis uidetur audientibus, perpetienti illi erat uoluntarius. non enim hilaritate, nec laſciuia, nec riſu, aut ioco comite leuitatis, ſed

ſæpe etiam triſtes firmitate, & conſtantia ſunt beati. Stuprata per uim Lucretia à regis filio, teſtata ciues, ſe ipſam interemit. hic dolor populi duce & autore Bruto, cauſa ciuitati libertatis fuit: ob eiusq́; mulieris memoriam primo anno & uir, & pater eius Conſul eſt factus. Tenuis L. Virginius, unusq́; de multis, ſexageſimo anno poſt libertatem receptam, Virginiam filiam ſua manu occidit potius, quàm ea App. Claudij libidini, qui tum erat ſummo in imperio, dederetur. Aut hæc tibi Torquate ſunt uituperanda, aut patrocinium uoluptatis repudiandum. Quod autem patrocinium, aut quæ iſta cauſa eſt uoluptatis, quæ nec teſtes ullos è claris uiris, nec laudatores poterit adhibere? ut enim nos ex annalium monumentis teſtes excitamus eos quorum omnis uita conſumpta eſt in laboribus glorioſis, qui uoluptatis nomen audire non poſſent: ſic in ueſtris diſputationibus hiſtoria muta eſt. Nunquam audiui in Epicuri ſchola Lycurgum, Solonem, Milciadem, Themiſtoclem, Epaminundam nominari: qui in ore ſunt cæterorum omnium philoſophorum. Nunc uero, quoniam hæc nos etiam tractare cœpimus, ſuppeditabit nobis Atticus de theſauris ſuis, quos & quãtos uiros habere teſtium ſat eſt. Non'ne melius eſt de his aliquid, quàm tantis uoluminibus de Themiſtocle loqui? Sint iſta Græcorũ. quanquam ab his philoſophiam,

& omn

& omnes ingenuas diſciplinas habemus, ſed tamen eſt aliquid, quod nobis non liceat, liceat illis. Pugnãt Stoici cum Peripateticis. alteri negant quicquam eſſe bonum, niſi quod honeſtum ſit: alteri, plurimum ſe, & longe, longeq; plurimum tribuere honeſtati, ſed tamen & in corpore & extra eſſe quædam bona. Et certamen honeſtum, & diſputatio ſplendida: omnis eſt enim de uirtutis dignitate contentio. at cũ tuis cum diſſeras, multa ſunt audienda etiam de obſcœnis uoluptatibus, de quibus ab Epicuro ſæpiſſime dicitur. Non potes ergo iſta tueri Torquate, mihi crede, ſi te ipſe & tuas cogitationes, & ſtudia perſpexeris. pudebit te inquam illius tabulæ, quam Cleanthes, ſanè commode, uerbis pingere ſolebat. Iubebat eos, qui audiebant, ſecum ipſos cogitare pictam in tabula uoluptatem, pulcherrimo ueſtitu, & ornatu regali, in ſolio ſedentem: præſto eſſe uirtutes, ut ancillulas, quæ nihil aliud agerent, nullum ſuum officium ducerent, niſi ut uoluptati miniſtrarent, & eam tantum ad aurem admonerent (ſi modo id pictura intelligi poſſet) ut caueret ne quid perficeret imprudens, quod offenderet animos hominum, aut quicquam, è quo oriretur aliquis dolor. nos quidem uirtutes ſic natæ ſumus, ut tibi ſeruiremus: aliud negotij nihil habemus. At negat Epicurus (hoc enim ueſtrum lumen eſt) quenquam, qui honeſte non uiuat

iucunde poſſe uiuere. Quaſi ego id curem, quid ille aiat, aut neget. illud quæro, quid ei, qui in uoluptate ſummum bonum putat, conſentaneum ſit dicere. Quid affers, cur Thorius, Poſthumius, cur Chius, cur omnium magiſter Orata non iucundiſsime uixerit? Ipſe negat, ut antè dixi, luxurioſorum uitam reprehendendam, niſi plane fatui ſint, id eſt, niſi aut cupiant, aut metuant. quarũ ambarum rerum cum medicinam pollicetur, luxuriæ licentiam pollicetur: his enim rebus detractis, negat ſe reperire in aſotorum uita quod reprehendat. Non igitur poteſtis uoluptati omnia dirigentes aut tueri, aut retinere uirtutem. nam nec uir bonus ac iuſtus haberi debet, qui ne malum habeat, abſtinet ſe ab iniuria. Noſti credo illud,

Nemo pius eſt, qui pietatem cauet.

Caue quicquam putes eſſe uerius: nec enim dum metuit, iuſtus eſt: & certe ſi metuere deſtiterit, non erit. non metuit autem ſiue celare poterit, ſiue opibus maius quicquã fecerit: certeq; mallet obtinere exiſtimari bonus uir, ut non ſit, quàm eſſe, ut non putetur. Ita quod certiſsimum eſt, pro uera certaq; iuſtitia ſimulationem nobis iuſtitiæ traditis, præcipitisq; quodammodo ut noſtram ſtabilem conſcientiam contemnamus, aliorum errantem opinionem aucupemur. quæ dici eadem de cæteris uirtutibus poſſunt: quarum omnium fundamenta uos in uoluptate,

luptate, tanquam in aqua, ponitis. Quid enim? fortem'ne poſſumus dicere eundem illũ Torquatũ? delector enim, quanquã te nõ poſſum, ut ais, corrũpere: delector, inquã, & familia ueſtra, et nomine. & hercule modo uir optimus noſtriq; amãtiſsimus A. Torquatus uerſatur ante oculos, cuius quantũ ſtudium, & quàm inſigne fuerit erga me tẽporibus illis, quæ nota ſunt omnibus, ſcire neceſſe eſt utrunq; ueſtrum. quæ mihi ipſi, qui uolo & eſſe, & haberi gratus, grata non eſſent, niſi eum perſpicerem mea cauſa mihi amicum fuiſſe, non ſua. niſi hoc dicis ſua, quòd intereſt omnium recte facere. ſi id dicis, uicimus: id enim uolumus, id contendimus, ut officij fructus ſit ipſum officiũ. Hoc ille tuus nõ uult, omnibusq; ex rebus uoluptatem, quaſi mercedem, exigit. Sed ad illum redeo. Si uoluptatis cauſa cum Gallo apud Anienem depugnauit prouocatus, & ex eius ſpolijs ſibi et torquem, & cognomen induit, nullã aliam ob cauſam, niſi quòd ei talia facta digna uiro uidebantur: fortem non puto. Iam ſi modeſtia, ſi pudicitia, ſi uno uerbo temperantia pœnæ aut infamiæ metu coërcebũtur, nõ ſanctitate ſua ſe tuebuntur: quod adulterium, quod ſtuprum, quæ libido non ſe proripiet, ac proijciet aut occultatione propoſita, aut impunitate, aut licentia? Quid illud Torquate, quale tandem uidetur? te iſto nomine, ingenio, gloria, quæ facis,

quæ

quæ cogitas, quæ contendis, quò referas, cuius rei cauſa perficere quæ conaris uelis, quod optimum deniq; in uita iudices, non audere in conuentu dicere? Quid enim mereri uelis iam cum magiſtratum inieris, & in concionem aſcenderis (eſt enim tibi edicendum, quæ ſis obſeruaturus in iure dicendo: & fortaſſe etiam, ſi tibi erit uiſum, aliquid de maioribus tuis, & de te ipſo dices more maiorum) quid merearis igitur, ut te dicas in eo magiſtratu omnia uoluptatis cauſa facturum eſſe? teq; nihil feciſſe in uita, niſi uoluptatis cauſa? An me, inquis, tam amentem putas, ut apud imperitos iſto modo loquar? At tu eadem iſta dic in iudicio, aut ſi coronam times, dic in Senatu. Nunquam facies. Cur, niſi quòd turpis eſt oratio? Me'ne ergo, & Triarium dignos exiſtimas, apud quos turpiter loquare? Verum eſto. uerbum ipſum uoluptatis non habet dignitatē: nec nos fortaſſe intelligimus: hoc enim identidem dicitis, nō intelligere nos uoluptatem quam dicatis. Rem uides difficilem & obſcurā. indiuidua, et intermundia, quæ nec ſunt ulla, nec poſſunt eſſe intelligimus: uoluptas, quæ paſſeribus omnibus nota eſt, à nobis intelligi non poteſt. Quid, ſi efficio, ut fateare me non modo, quid ſit uoluptas, ſcire (eſt enim iucundus motus in ſenſu) ſed etiam quid eam tu uelis eſſe? tum enim eam ipſam uis, quā modo ego dixi: & nomen imponis,

nis,

nis,in motu ut ſit, & faciat aliquam uarieta-
tem: tum aliam quandam ſummam uolupta-
tem, cui addi nihil poßit.eam tu adeſſe, cum
dolor omnis abſit,eamq́; ſtabilem appellas.Sit
ſanè iſta uoluptas. Dic in quouis conuentu,te
omnia facere,ne doleas. Si ne hoc quidem ſatis
amplè,ſatis honeſte dici putas,dic te omnia &
in iſto magiſtratu, & in omni uita utilitatis
tuæ cauſa facturũ,nihil niſi quod expediat,ni-
hil deniq; niſi tua cauſa:quem clamorem con-
cionis,aut quam ſpem Conſulatus eius, qui tibi
paratißimus eſt,futuram putes?eam'ne rationẽ
ſequare, qua tecum ipſe et cum tuis utare,pro-
fiteri autem,& in mediũ proferre non audeas?
At uero illa,quæ Peripatetici,quæ Stoici di-
cũt,ſemper tibi in ore ſunt:in iudicijs, in Sena-
tu,officiũ,æquitatem, dignitatem, fidem,recta,
honeſta,digna imperio, digna pop. Ro.omnia
pericula pro Rep. mori pro patria. Hæc cũ lo-
queris,nos Barones ſtupemus, tu uidelicet tecũ
ipſe rides. Nam inter iſta tam magnifica uer-
ba, tamq́; præclara non habet ullum uoluptas
locum, nõ modo illa,quam in motu eſſe dicitis,
quam omnes urbani,ruſtici,omnes,inquam,qui
Latinè loquuntur,uoluptatẽ uocant:ſed ne hæc
quidem ſtabilis, quã præter uos nemo appellat
uoluptatem.Vide ne non debeas uerbis noſtris
uti,ſententijs tuis.Quòd ſi uultum tibi,ſi inceſ-
ſum fingeres,quo grauior uiderere,non eſſes tui
ſimilis:

ſimilis: uerba tu fingas, & ea dicas, quæ non ſentias, aut etiam, ut ueſtitum, ſic ſententiam habeas aliam domeſticam, aliam forenſem, ut in fronte oſtentatio ſit, intus ueritas occultetur? Vide quæſo, rectum'ne ſit, Mihi quidem eæ ueræ uidentur opiniones, quæ honeſtæ, quæ laudabiles, quæ glorioſæ, quæ in Senatu, quæ apud populum, quæ in omni cœtu, conciliǫ́; proferendæ ſint: ne id non pudeat ſentire, quod pudeat dicere. Amicitiæ uero locus ubi eſſe poteſt, aut quis amicus eſſe cuiquam, quem non ipſum amet propter ipſum? Quid autẽ eſt amare, ex quo nomen amicitiæ ductum eſt, niſi uelle bonis aliquem affici quammaximis, etiam ſi ad ſe ex ijs nihil redeat? Et quidem prodeſt, inquis, mihi eo eſſe animo. Immo uideri fortaſſe: eſſe enim, niſi eris, non potes: quî autem eſſe poteris, niſi te amor ipſe ceperit? quod non ſub dubia utilitatis ratione effici ſolet, ſed ipſũ à ſe oritur, & ſua ſponte naſcitur. At enim ſequor utilitatem. manebit ergo amicitia tam diu, quàm diu ſequetur utilitas: & ſi utilitas amicitiam conſtituet, tollet eadem. Sed quid ages tãdem, ſi utilitas ab amicitia (ut fit ſæpe) defecerit? relinques'ne? quæ iſta amicitia eſt? retinebis? quî conuenit? quid enim de amicitia ſtatueris utilitatis cauſa expetenda, uides: Ne in odium ueniam, ſi amicũ deſtitero tueri. Primum cur iſta res digna odio eſt? num quid eſt turpe,

turpe, niſi quod eſt? ſi, ne quo incommodo affi-ciare, non relinques amicum: tamen, ne ſine fru-ctu alligatus ſis, ut moriatur, optabis. Quòd ſi non modo utilitatem tibi nullam afferet, ſed ia-cturæ rei familiaris erunt faciundæ, labores ſu-ſcipiendi, adeundum uitæ periculum: ne tum quidem te reſpicies, & cogitabis ſibi quenque natum eſſe, & ſuis uoluptatibus? Vadem te ad mortem tyranno dabis pro amico, ut Pythago-reus ille fecit Siculo tyrãno? aut Pylades cum ſis, dices te eſſe Oreſtem, ut moriare pro ami-co? aut ſi eſſes Oreſtes, Pyladem refelleres, te indicares? & ſi id non probares, quo minus ambo unà necaremini, non deprecarere? Fa-ceres tu quidem Torquate hæc omnia: nihil enim arbitror magna laude dignum, quod te prætermiſſurum credam aut mortis, aut dolo-ris metu. Non quæritur autem, quid naturæ tuæ conſentaneum ſit, ſed quid diſciplinæ. Ratio iſta, quam defendis, præcepta quæ didiciſti, quæ probas, funditus euertunt amicitiam: quamuis eam Epicurus, ut facit, in cælum ef-ferat laudibus. At coluit ipſe amicitias. Quaſi quis illum neget & bonum uirum, & comem, & humanum fuiſſe. de ingenio eius in his diſ-putationibus, non de moribus quæritur. ſit iſta in Græcorum leuitate peruerſitas, qui ma-ledictis inſectantur eos, à quibus de ueritate diſſentiunt. Sed quamuis comis in amicitijs

tuendis

tuendis fuerit, tamen, ſi hæc uera ſunt (nihil enim affirmo) non ſatis acutus fuit. At multis ſe probauit. & quidem iure fortaſſe: ſed tamen non grauiſsimum eſt teſtimonium multitudinis. in omni enim arte, uel ſtudio, uel quauis ſcientia, uel in ipſa uirtute, optimum quidq; rariſsimum eſt. Ac mihi quidem, quòd & ipſe bonus uir fuit, & multi Epicurei fuerunt, & hodie ſunt & in amicitijs fideles, & in omni uita conſtantes, & graues, nec uoluptate, ſed officio conſilia moderantes, hoc uidetur maior uis honeſtatis, & minor uoluptatis. ita enim uiuunt quidam, ut eorum uita probetur, refellatur oratio: atq; ut cæteri exiſtimantur dicere melius, quàm facere: ſic hi mihi uidentur facere melius, quàm dicere. Sed hæc nihil ſanè ad rem. illa uideamus, quæ à te de amicitia dicta ſunt. è quibus unum mihi uidebar ab ipſo Epicuro dictum agnoſcere: amicitiam à uoluptate non poſſe diuelli, ob eamq; rem colendam eſſe, quòd ſine ea tuto & ſine metu uiui non poſſet, nec iucunde quidem poſſet. Satis eſt ad hoc reſponſum. Attuliſti aliud humanius horum recentiorum, nunquam dictum ab ipſo illo, quod ſciam: primo utilitatis cauſa amicum expeti: cum autem uſus acceſſiſſet, tum ipſum amari propter ſe, etiam omiſſa ſpe uoluptatis. Hoc etſi multis modis reprehendi poteſt, tamē accipio quod dat: mihi enim

ſatis

ſatis eſt, ipſis non ſatis. nam aliquando poſſe recte fieri dicunt nulla expectata, nec quæſita uoluptate. Poſuiſti autē, dicere alios fœdus quoddam inter ſe facere ſapientes, ut, quemadmodum ſint in ſe ipſos animati, eodem modo ſint erga amicos: id & fieri poſſe, & ſæpe eſſe factum, & ad uoluptates percipiendas maxime pertinere. Hoc fœdus facere ſi potuerunt, faciāt etiam illud, ut æquitatem, modeſtiam, uirtutes omnes per ſe ipſas gratis diligant. At uero ſi fructibus, & emolumētis, & utilitatibus amicitias colemus, ſi nulla charitas erit quæ faciat amicitiam ipſam ſua ſponte, ui ſua, ex ſe, & propter ſe expetendam: dubium eſt, quin fundos, & inſulas amicis anteponamus? Licet hic rurſus ea commemores, quæ optimis uerbis ab Epicuro de laudibus amicitiæ dicta ſunt: non quæro, quid dicat, ſed qui conuenienter rationi poſſit, & ſententiæ ſuæ dicere. Vtilitatis cauſa amicitia eſt quæſita. num igitur utiliorem tibi hunc Triarium putas eſſe poſſe, quàm ſi tua ſint Puteolis gramina? Collige omnia, quæ ſoletis. præſidium amicorum. ſatis eſt tibi in te, ſatis in legibus, ſatis & in mediocribus amicitijs præſidij: iam contemni non poteris: odium autem & inuidiam facile uitabis: ad eas enim res ab Epicuro præcepta dantur: & tamen nō tantis uectigalibus ad liberalitatem utens, etiam ſine hac Pyladea amicitia, multo-

rum te beneuolentia præclare & tuebere, & munies. At qui cum ioca, ſeria, ut dicitur, qui cum arcana, qui cum occulta omnia? tecum optime, deinde etiam cum mediocri amico. Sed fac iſta eſſe non importuna: quid ad utilitatem tantæ pecuniæ? Vides igitur, ſi amicitiam ſua charitate metiare, nihil eſſe præſtantius: ſin emolumento, ſummas familiaritates prædiorum pretioſorum mercede ſuperari. Me ipſum igitur ames oportet, non mea, ſi ueri amici futuri ſumus. Sed in rebus apertiſsimis nimium longi ſumus: perfecto enim, & concluſo, nec uirtutibus, nec amicitijs uſquam locum eſſe, ſi ad uoluptatem omnia referantur, nihil præterea magnopere dicendum. Attamē ne cui loco non uideatur eſſe reſponſum, pauca etiam nunc dicam ad reliquam orationem tuam. Quoniam igitur omnis ſumma philoſophiæ ad beate uiuendum refertur, idq; unum expetentes homines ſe ad hoc ſtudium contulerunt, beate autem uiuere alij in alio, uos in uoluptate ponitis, item contra, omnem infelicitatem in dolore: id primum uideamus, beate uiuere noſtrum quale ſit. Atq; hoc dabitis, ut opinor, ſi modo ſit aliquid eſſe beatum, id oportere totum poni in poteſtate ſapientis: nam ſi amitti uita beata poteſt, beata eſſe nō poteſt. quis enim confidit ſemper ſibi illud ſtabile, & firmum permanſurum, quod fragile & caducum ſit? qui

autem

autem diffidet perpetuitati bonorum ſuorum, timeat neceſſe eſt, ne aliquando amiſsis illis ſit miſer. Beatus autem eſſe in maximarum rerum timore nemo poteſt: nemo igitur eſſe beatus poteſt: neque enim in aliqua parte, ſed in perpetuitate temporis uita beata dici ſolet: neque appellatur omnino uita beata, niſi confecta, atq; abſoluta. Nec poteſt quiſquam aliàs beatus eſſe, aliàs miſer. qui enim exiſtimabit poſſe ſe miſerum eſſe, beatus non erit: nam cum ſemel eſt ſuſcepta beata uita, tam permanet, quàm ipſa illa effectrix beatæ uitæ ſapientia, neque expectat ultimum tempus ætatis, quod Crœſo ſcribit Herodotus præceptum à Solone. Etenim, quemadmodũ tute dicebas, negat Epicurus diuturnitatem quidem temporis ad beate uiuendum aliquid afferre, nec minorem uoluptatem percipi in breuitate temporis, quàm ſi illa ſit ſempiterna. Hæc dicuntur inconſtantiſſime. Cum enim ſummum bonum in uoluptate ponat, negat infinito tempore ætatis uoluptatẽ fieri maiorem, quàm finito, atq; modico. Qui bonum omne in uirtute ponit, is poteſt dicere perfici beatam uitã perfectione uirtutis: negat enim ſummo bono afferre incrementum diem. qui autem uoluptate uitam effici beatam putabit, qui ſibi is conueniet ſi negabit uoluptatem creſcere longinquitate? Igitur ne dolorem quidem. An dolor longiſsimus quiſq; miſerri-

mus. uoluptatem non optabiliorem diuturnitas facit? Quid eſt igitur, cur ita ſemper deum appellet Epicurus beatum & æternum? dempta enim æternitate nihilo beatior Iupiter, quàm Epicurus: uterque enim ſummo bono fruitur, id eſt uoluptate. At enim hic etiam dolore: nam eum nihili facit: ait enim ſe, ſi uratur, quàm hoc ſuaue, dicturum. Qua igitur re à deo uincitur, ſi æternitate non uincitur? in qua quid eſt boni, præter ſummam uoluptatem, & eam ſempiternam? Quid ergo attinet glorioſe loqui, niſi conſtanter loquare? In uoluptate corporis, addam ſi uis animi, dum ea ipſa, ut uultis, ſit quod & in corpore, ſitum eſt uiuere beate. Quid? iſtam uoluptatem perpetuam quis poteſt præſtare ſapienti? nam quibus rebus efficiuntur uoluptates, hæ non ſunt in poteſtate ſapientis: non enim in ipſa ſapientia poſitum eſt beatum eſſe, ſed in ijs rebus, quas ſapientia comparat ad uoluptatem. totũ autem id externum: & quod externum, id in caſu eſt. ita fit beatæ uitæ domina fortuna: quã Epicurus ait exiguam interuenire ſapienti. Age, inquies, iſta parua ſunt: ſapientem locupletat ipſa natura: cuius diuitias Epicurus ipſe parabiles eſſe docuit. Hæc bene dicuntur: nec ego repugno: ſed inter ſe ipſa pugnant: negat enim tenuiſſimo uictu, id eſt contemptiſſimis eſcis, & potionibus minorem uoluptatẽ percipi, quàm

rebus

rebus exquiſitiſsimis ad epulandum. Huic ego, ſi negaret quicquam intereſſe ad beate uiuendum quali uteretur uictu, concederem, laudarem etiam: uerum enim diceret: idq; Socratem, qui uoluptatem nullo loco numerat, audio dicentem, cibi condimentum eſſe famem, potionis ſitim: ſed qui ad uoluptatem omnia referens, uiuit ut Gallonius, loquitur ut frugi ille Piſo, non audio: nec enim eum, quod ſentiat, dicere exiſtimo. Naturales diuitias dixit parabiles eſſe, quòd paruo eſſet natura contenta. Certe, niſi uoluptatem tanti æſtimaretis. Non minor, inquit, uoluptas percipitur tam ex uiliſsimis rebus, quàm ex pretioſiſsimis. Hoc eſt non modo cor non habere, ſed ut palatum quidem. qui enim uoluptatem ipſam contemnunt, ijs licet dicere ſe acipenſerem manæ non anteponere: cui uero in uoluptate ſummum bonum eſt, huic omnia ſenſu non ratione ſunt iudicanda, eaq; dicenda optima, quæ ſunt ſuauiſsima. Verum iſto modo conſequatur ſummas uoluptates non modo paruo, ſed fermè nihilo, ſi poteſt: ſit uoluptas non minor in naſturtio illo, quoueſci Perſas eſſe ſolitos ſcribit Xenophon, quàm in Syracuſanis menſis, quæ à Platone grauiter uituperantur: ſit, inquam, tam facilis, quàm uultis, uoluptatis comparatio, quid de dolore dicemus? cuius tanta tormenta ſunt, ut in his beata uita, ſi modo dolor ſummum malum eſt, eſſe

non poſsit. ipſe enim Metrodorus, penè alter Epicurus, beatum eſſe deſcribit his ferè uerbis: cum corpus bene conſtitutum ſit, & ſit exploratum ita futurum. An id exploratũ cuiquam poteſt eſſe, quo modo ſeſe habiturum ſit corpus non dico ad annum, ſed ad ueſperam? Dolor igitur, id eſt ſummum malum, metuetur ſemper etiam ſi nõ aderit: iam enim adeſſe poterit. Quî poteſt igitur habitare in beata uita ſummi mali metus? Traditur, inquit, ab Epicuro ratio negligendi doloris. Iam ipſum abſurdum, maximũ malum negligit. Sed quæ tãdem iſta ratio eſt? Maximus dolor, inquit, breuis eſt. Primum, quid tu dicis breue? deinde dolorem tam maximum? Quid enim? ſummus dolor plures dies manere non poteſt? Vide, ne etiam menſes. niſi forte eum dicis, qui, ſimulatq; arripuit, interficit. Quis iſtum dolorem timet? illum mallem leuares, quo optimum, atq; humaniſsimum uirum Cn. Octauium M. filium, familiarem meum, confici uidi: nec uero ſemel, nec ad breue tempus, ſed et ſæpe planè, & diu. Quos, dij immortales, ille, cum omnes artus ardere uiderentur, cruciatus perferebat? nec tamen miſer eſſe, quia ſummum id malum non erat: tãtummodo laborioſus uidebatur. at miſer, ſi in uitioſa, & flagitioſa uita afflueret uoluptatibus. Quòd autem magnum dolorem breuem, longinquum leuem eſſe dicitis, id non intelligo quale ſit: uideo

deo enim & magnos, & eoſdem longinquos dolores. Quædam alia toleratio eſt uerior: qua uti uos non poteſtis, qui honeſtatem ipſam per ſe non amatis. Fortitudinis quædam præcepta ſunt, ac penè leges, quæ effœminari uirum uetant in dolere. Quamobrem turpe putandum eſt, non dico dolore (nam id quidem eſt interdum neceſſe) ſed ſaxum illud Lemnium clamore Philoctetæo funeſtare:

Quod eiulatu, queſtu, gemitu, fremitibus
Reſonando mutum flebiles uoces refert.
Huic Epicurus comparet ſe, ſi poteſt.
Cui uiperino morſu uenæ uiſcerum
Veneno imbutæ tetros cruciatus cient.

Sit Epicurus Philocteta, ſi grauis dolor, breuis. At iam decimum annum in ſpelunca iacet. Si longus, leuis. dat enim interualla, & relaxat. Primum nõ ſæpe: deinde quæ eſt iſta relaxatio, cum & præteriti doloris memoria recens eſt, et futuri atq; impendentis torquet timor? Moriatur, inquit. Fortaſſe id optimum. ſed ubi illud, plus ſemper uoluptatis? Si enim ita eſt, uide ne facinus facias, cum mori ſuadeas. Potius ergo illa dicantur, turpe eſſe uiro debilitari, dolore frangi, ſuccumbere. nam iſta ueſtra, Si grauis breuis, ſi longus leuis, dictata ſunt. Virtutis, magnitudinis animi, patientiæ, fortitudinis fomentis dolor mitigari ſolet. Audi, ne longe abeam, moriens quid dicat Epicurus: et intellige facta

cius cum dictis diſcrepare. Epicurus Hermacho ſalutem. Cùm ageremus, inquit, uitæ beatum, & eundem ſupremum diem, ſcribebamus hæc. Tanti autem morbi aderant ueſicæ, & uiſcerum, ut nihil ad eorum magnitudinem poßit accedere. Ecce miſerum hominem, ſi dolor ſummum malum eſt. dici aliter non poteſt. Sed audiamus ipſum. Compenſabatur tamen, inquit, cum his omnibus animi lætitia, quam capiebam memoria rationum, inuentorumq́; noſtrorum. Sed tu, ut dignum eſt, tua erga me, & erga philoſophiam uoluntate, ab adoleſcẽtia ſuſcepta, fac ut Metrodori tueare liberos. Non ego iam Epaminundæ, non Leonidæ mortem huius morti antepono. quorum alter, cùm uiciſſet Lacedæmonios apud Mãtineam, ſimulq́; ipſe graui uulnere exanimari uideret ſe: ut primum deſpexit, quæſiuit ſaluuſ'ne eſſet clypeus. Cùm ſaluum eſſe flentes ſui reſpondiſſent, rogauit eſſent'ne fuſi hoſtes: cumq́; id quoq; ut cupiebat audiuiſſet, euelli iußit eam, qua erat transfixus haſtam. ita multo ſanguine profuſo in lætitia & in uictoria eſt mortuus. Leonidas autem rex Lacedæmoniorum ſe in Thermopylis, trecentosq́; eos, quos eduxerat Sparta, cùm eſſet propoſita aut fuga turpis, aut glorioſa mors, oppoſuit hoſtibus. Præclaræ mortes ſunt imperatoriæ: philoſophi autem in ſuis lectulis plerunque moriuntur. Refert tamen, quòd ſibi

uidetur eſſe morienti magna laus. Compenſabatur, inquit, cum ſummis doloribus lætitia. Audio equidem philoſophi uocem Epicure. Sed, quid tibi dicendum ſit, oblitus es. Primum enim, ſi uera ſunt ea, quorum recordatione te gaudere dicis, hoc eſt ſi uera ſunt tua ſcripta, & inuenta gaudere non potes: nihil enim iam habes, quod ad corpus referas: eſt autem à te ſemper dictum, nec gaudere quenquam niſi propter corpus: nec dolere. Præteritis, inquit, gaudeo. Quibus'nam præteritis? ſi ad corpus pertinentibus, rationes tuas te uideo compenſare cum iſtis doloribus, non memoriam corpore perceptarum uoluptatum. ſi autem ad animum, falſum eſt, quod negas animi ullum eſſe gaudium quod non referatur ad corpus. Cur deinde Metrodori liberos commendas? Quid ex iſto tuo egregio officio, & tãta fide (ſic enim exiſtimo) ad corpus refers? Huc, & illuc Torquate uos uerſetis licet: nihil in hac præclara epiſtola ſcriptum ab Epicuro congruens & conueniens decretis eius reperietis. Ita redarguitur ipſe à ſeſe, ueneuntq; ſcripta eius probitate ipſius, ac moribus. nam iſta commendatio puerorum, memoria & charitas amicitiæ, ſummorum officiorum in extremo ſpiritu conſeruatio, indicat innatam eſſe homini probitatem gratuitam, non mutuatam uoluptatibus, nec præmiorum mercedibus euocatam. quod enim teſtimonium

maius quærimus, quæ honeſta & recta ſint, ipſa eſſe optabilia per ſeſe, cùm uideamus tanta eſſe officia morientis? ſed ut epiſtolam laudandam arbitror eam, quam modo totidem ferè uerbis interpretatus ſum (quanquam ea cum ſententia eius philoſophi nullo modo congruebat) ſic eiuſdem teſtamentum non ſolum à philoſophi grauitate, ſed etiam ab ipſius ſententia iudicio diſcrepare. ſcripſit enim & multis ſæpe uerbis, & breuiter, apte'que in eo libro, quem modo nominaui, mortem nihil ad nos pertinere: quod enim diſſolutum ſit, id eſſe ſine ſenſu: quod autem ſine ſenſu ſit, id nihil omnino ad nos pertinere. Hoc ipſum elegantius poni, meliusq́; potuit. nam quod ita poſitum eſt, quod diſſolutum ſit, id eſſe ſine ſenſu: id eiuſmodi eſt, ut non ſatis plane dicat, quid ſit diſſolutum. ſed tamen intelligo, quid uelit. quæro autem, quid ſit, quòd cum diſſolutione, id eſt morte, ſenſus omnis extinguatur: & cum reliqui nihil ſit omnino, quod pertineat ad nos, tam accurate, tam'que diligenter caueat, & ſanciat, ut Amynomachus & Timocrates hæredes ſui de Hermaci ſententia dent, quod ſatis ſit ad diem agendum natalem ſuum quotannis menſe Gamelione: item'que omnibus menſibus uiceſimo die lunæ dent ad eorum epulas, qui unà ſecum philoſophati ſint: ut & ſui, & Metrodori memoria

colat

colatur. Hæc ego non poſſum dicere non eſſe hominis & belli, & humani: ſapientis uero nullo modo, phyſici præſertim, quem ſe ille eſſe uult, putare ullum eſſe cuiuſquam diem natalem. Quid? uere'ne poteſt eſſe dies ſæpius, qui ſemel fuit? Certe non poteſt. An eiuſdem modi? ne id quidem, niſi cum multa annorum intercesſerint milia, & omnium ſiderum eôdem, unde profecta ſint, fiat ad unum tempus reuerſio. Nullus eſt igitur cuiuſquam dies natalis. At habetur. Et ego ſcilicet id neſciebam. Sed ut ſit, etiam'ne poſt mortem coletur? idq́; teſtamento cauebit is, qui uobis quaſi oraculum ediderit, nihil poſt mortem ad nos pertinere? Hæc non erant eius, qui innumerabiles mundos, infinitasq́; regiones, quarum nulla eſſet ora, nulla extremitas, mente peragrauiſſet. Nunquid tale Democritus? ut alios omittam, hunc appello, quem ille unum ſecutus eſt. Quòd ſi dies notandus fuit, eum'ne potius, quo natus: an eum, quo ſapiens factus eſt? Non potuit, inquies, fieri ſapiens, niſi natus eſſet. Iſto modo ne ſi auia quidem eius nata non eſſet. Res tota Torquate non doctorum hominum. uelle poſt mortem epulis celebrari memoriam ſui nominis. quos quidem dies quemadmodum agatis, et in quantam hominum facetorum urbanitatem incurratis, non dico. nihil opus eſt litibus. tantum dico, magis fuiſſe ueſtrum agere Epicuri diem natalem: quàm

quàm illum teſtamento cauere, ut ageretur. Sed ut ad propoſitum reuertamur (de dolore enim cum diceremus, ad iſtam epiſtolam delati ſumus) nunc totum illud concludi ſic licet: Qui in ſummo malo eſt, iſte cum in eo eſt, non eſt beatus. Sapiens autem ſemper beatus eſt, & eſt aliquando in dolore: non eſt igitur ſummum malum dolor. Iam illud quale tandem eſt? bona præterita non effluere ſapienti, mala meminiſſe non oportere. Primum in noſtra'ne poteſtate eſt, quid meminerimus? Themiſtocles quidem, cum ei Simonides, aut quis alius artem memoriæ polliceretur, Obliuionis, inquit, mallem. nam memini etiam quæ nolo, obliuiſci non poſſum quæ uolo. Magno hic ingenio. Sed res ſe tamen ſic habet, ut nimis imperioſi philoſophi ſit uetare meminiſſe. Vide, ne Manliana ſint iſta ueſtra, aut maiora etiam, ſi imperes quod facere non poßim. Quid, ſi etiam iucunda memoria eſt præteritorum malorum? ut prouerbia nonnulla ueriora ſint, quàm ueſtra dogmata. Vulgo enim dicitur, Iucundi acti labores. nec male Euripides: concludam, ſi potero, Latine: Græcum enim hunc uerſum noſtis omnes:

Suauis eſt laborum præteritorum memoria.

Sed ad bona præterita redeamus. quæ ſi à nobis talia dicerentur, qualibus C. Marius uti poterat, ut expulſus, egens, in palude demerſus trophæorum recordatione leuaret dolorem ſuum:

aud

audirem, & planè probarem: nec enim abſolui beata uita ſapientis, nec ad exitum perduci poterit, ſi prima quæque bene ab eo conſulta, atque facta, ipſius obliuione obruerentur. Sed uobis uoluptatum perceptarum recordatio beatam uitam facit, & quidem corpore perceptarum. nam ſi quæ ſunt aliæ, falſum eſt, omnes animi uoluptates eſſe è corporis ſocietate. Corporis autem uoluptas etiam ſi præterita delectat, non intelligo cur Ariſtoteles Sardanapali epigramma tantopere derideat. in quo ille rex Aſſyriæ glorietur ſe omnes ſecum libidinum uoluptates abſtuliſſe. Quod enim ne uiuus quidem, inquit, diutius ſentire poterat, quàm dum fruebatur: quo modo id potuit mortuo permanere? Fluit igitur uoluptas corporis, & prima quæque auolat, ut aiebat: ſæpiusq; relinquit cauſas pœnitendi, quàm recordandi. Itaq; beatior Africanus cum patria illo modo loquens,

Deſine Roma tuos hoſtes:

reliqua præclare,

Nãq; tibi monumenta mei peperere labores.

Laboribus hic præteritis gaudet: tu iubes uoluptatibus. hic ſe ad ea reuocat, è quibus nihil unquam retulerit ad corpus: tu totus hæres in corpore. Illud autem ipſum quî obtineri poteſt, quòd dicitis omnes animi & uoluptates & dolores ad corporis uoluptates & dolores pertinere?

*tinere? nihil'ne te delectat unquam? Video, qui
cum loquar. Te igitur Torquate ipſum per ſe
nihil delectat? omitto dignitatem, honeſtatem,
ſpeciem ipſam uirtutum, de quibus antè dictum
eſt: hæc leuiora ponam: poëma, aut orationem
cum aut ſcribis, aut legis, cùm omnium facto-
rum, cùm regionum cōquiris hiſtoriam: ſignum,
tabula, locus amœnus, ludi, uenatio, uilla Lu-
culli (nam ſi tuam dicerem, latebram haberes,
ad corpus diceres pertinere) ſed ea quæ dixi, ad
corpus'ne refers? An eſt aliquid, quod te ſua
ſponte delectet? Aut pertinaciſsimus fueris, ſi
in eo perſtiteris, ad corpus ea quæ dixi, referre:
aut deſerueris totam Epicuri uoluptatem, ſi
negaueris. Quod uero à te diſputatum eſt, ma-
iores eſſe uoluptates, & dolores animi, quàm
corporis, quia trium temporum particeps ani-
mus ſit, corpore autem præſentia ſolum ſentian-
tur: qui probari poteſt, ut is, qui propter me ali-
quid gaudeat, plus quàm ego ipſe, gaudeat?
Animi uoluptas oritur propter uoluptatē cor-
poris: & maior eſt animi uoluptas, quàm cor-
poris: ita fit, ut gratulator lætior ſit, quàm is, cui
gratuletur. Sed dum efficere uultis beatum ſa-
pientem, cum maximas animo uoluptates perci-
piat, omnibusq; partibus maiores, quàm corpo-
re: quid occurrat, non uidetis. animi enim quoq;
dolores percipiet omnibus partibus maiores,
quàm corporis. ita miſer ſit aliquando neceſſe*

eſt is

eſt is, quem nos beatum ſemper uultis eſſe. nec uero id, dum omnia ad uoluptatem, doloremq; refertis, efficietis unquam. Quare aliud aliquid Torquate hominis ſummũ bonum reperiendum eſt, uoluptatem beſtijs concedamus: quibus uos de ſummo bono teſtibus uti ſoletis. Quid, ſi etiã beſtiæ multa faciũt duce ſua quaq; natura partim indulgenter uel cum labore, ut in gignendo, in educando? perfacile appareat aliud quiddam ijs propoſitum, nõ uoluptatẽ? Turtures et curſu, & peregrinatione lætantur: congregatione aliæ cœtum quodam modo ciuitatis imitantur. Videmus in quodam uolucrum genere nõnulla indicia pietatis, cognitionẽ, memoriam, in multis etiam diſciplinam. Ergo in beſtijs erunt ſecretæ à uoluptate humanarũ quædam ſimulacra uirtutum: in ipſis hominibus uirtus niſi uoluptatis cauſa nulla erit, et homini, qui cæteris animantibus plurimũ præſtat, præcipui à natura nihil datum eſſe dicemus? Nos uero, ſiquidem in uoluptate ſunt omnia, longe multumq; ſuperamur à beſtijs: quibus ipſa terra fundit ex ſeſe paſtus uarios, uarieq; abundantes nihil laborantibus: nobis autem aut uix, aut ne uix quidem, ſuppetunt multo labore quærentibus. Nec tamen ullo modo ſummum pecudum bonum, & hominis, idem mihi uideri poteſt. quid enim tãto opus eſt inſtrumento in optimis artibus comparandis, quid tanto cõcurſu honeſtiſsimorum ſtudiorum,

tanto

tanto uirtutum comitatu, ſi ea nullam ad aliam rem niſi ad uoluptatem cõquiruntur? ut ſi Xerxes, cum tantis claßibus, tantisq; equeſtribus, & pedeſtribus copijs, Helleſponto iuncto, Atho'ue perfoſſo, maria ambulauiſſet, terramq; nauigauiſſet, ſi, cum tanto impetu in Græciam ueniſſet, cauſam eius quis ex eo quæreret tantarum copiarum, tantiq; belli, mel ſe afferre ex Hymetto uoluiſſe diceret, certe ſine cauſa uideretur tãta conatus: ſic nos ſapientem plurimis, et grauißimis artibus, atq; uirtutibus inſtructum, & ornatum non, ut illum, maria pedibus peragrantẽ, claßibus montes, ſed omne cœlum, totamq; cũ uniuerſo mari terram mente complexum, uoluptatem petere ſi dicemus, mellis cauſa dicemus tanta molitum. Ad altiora quædam & magnificentiora, mihi crede Torquate, nati ſumus: nec id ex animi ſolum partibus, in quibus ineſt memoria rerum innumerabilium, uitæ quidem infinita, ineſt cõiectura conſequentium, non multum à diuinatione differens, ineſt moderator cupiditatis pudor, ineſt ad humanam ſocietatẽ iuſtitiæ fida cuſtodia, ineſt in perpetiendis laboribus, adeundisq; periculis firma & ſtabilis doloris, mortisq; contemptio. Ærgo hæc in animis: tu autem etiam membra ipſa, ſenſusq; conſidera: qui tibi, ut reliquæ corporis partes, non comites ſolum uirtutum, ſed miniſtri etiam uidebuntur. Quid, ſi in ipſo

corp

corpore multa uoluptati præponenda ſunt, ut uires, ualetudo, uelocitas, pulchritudo? quid tandem in animis cenſes, in quibus doctiſſimi illi ueteres ineſſe quiddam cœleſte & diuinum putauerunt? Quod ſi eſſet in uoluptate ſummum bonum, ut dicitis, optabile eſſet, in uoluptate maxima nullo interuallo interiecto, dies noctesq; uerſari, cum omnes ſenſus dulcedine omni quaſi perfuſi mouerentur. Quis eſt autem dignus nomine hominis, qui unum diem totum uelit eſſe in iſto genere uoluptatis? Cyrenaici quidem non recuſant. ueſtri hæc uerecundius: illi fortaſſe conſtantius. ſed luſtremus animo non has maximas artes, quibus qui carebant, inertes à maioribus nominabantur: ſed quæro, Num exiſtimes non dico Homerum, Archilochum, Pindarum: ſed Phidiam, Polycletum, Zeuxin ad uoluptates artes ſuas direxiſſe? Ergo opifex plus ſibi proponet ad formarum, quàm ciuis excellens ad factorum pulchritudinem? Quæ autē eſt alia cauſa erroris tanti, tam longe, lateq; diffuſi, niſi quòd is, qui uoluptatem ſummum bonum eſſe decernit, non cum ea parte animi, in qua ineſt ratio, atq; conſilium, ſed cum cupiditate, id eſt cum animi leuiſſima parte deliberat? Quæro enim de te: ſi ſunt dij, ut uos etiam putatis, qui poſſunt eſſe beati, cum uoluptates corpore percipere non poſſint? aut ſi ſine eo genere uoluptatis beati

ſunt, cur ſimilem animi uſum in ſapiente eſſe nolitis? Lege laudationes Torquate non eorum, qui ſunt ab Homero laudati, non Cyri, non Ageſilai, non Ariſtidis, non Themiſtoclis, non Philippi, non Alexandri: lege noſtrorum hominum, lege ueſtræ familiæ: neminē uidebis ita laudatum, ut artifex callidus cōparandarum uoluptatum diceretur. Non elogia monumentorū id ſignificant, uelut hoc ad portam? Vno ore cui plurimæ conſentiunt gentes, populi primarium fuiſſe uirum. Id ne conſenſiſſe de Calatino plurimas gentes arbitramur, primarium populi fuiſſe, quòd præſtantiſſimus fuiſſet in conficiendis uoluptatibus? Ergo in iis adoleſcentibus bonam ſpem eſſe dicemus, & magnam indolem, quos ſuis commodis inſeruituros, &, quicquid ipſis expediat facturos arbitramur? Non'ne uidemus, quanta perturbatio rerum omnium conſequatur? quanta confuſio? Tollitur beneficium: tollitur gratia: quæ ſunt uincula concordiæ. Nec enim, ſi tuam ob cauſam cuiquam commodes, beneficium illud habendum eſt, ſed fœneratio: nec gratia deberi uidetur ei, qui ſuam ob cauſam commodauerit. Maximas uero uirtutes iacere omnes neceſſe eſt uoluptate dominante. Sunt etiam turpitudines plurimæ, quæ, niſi honeſtas natura plurimum ualeat, cur non cadant in ſapientem non eſt facile defendere. Ac ne plura complectar (ſunt

enim

enim immumerabilia)bene laudata uirtus uoluptatis aditus intercludat neceſſe eſt,quod iam à me expectare noli. tute introſpice in mentem tuam ipſe:eamq; omni cogitatione pertractans, percontare ipſe te, perpetuiſ'ne malis uoluptatibus perfluens, in ea, quam ſæpe uſurpabas, tranquillitate degere omnem ætatem ſine dolore, aſſumpto etiam illo, quod uos quidem adiungere ſoletis, ſed fieri non poteſt, ſine doloris metu: an, cum de omnibus gentibus optime mererere, cum opem indigentibus ſalutem'que ferres, uel Herculis perpeti erumnas: ſic enim maiores noſtri labores non fingendos, triſtiſſimo tamen uerbo erumnas etiam in Deo nominauerunt. Exigerem ex te, cogerem'que ut reſponderes, niſi uererer, ne Herculem ipſum ea, quæ pro ſalute gentium ſummo labore geßiſſet, uoluptatis cauſa geßiſſe diceres. Quæ cum dixiſſem, Habeo, inquit Torquatus, ad quos iſta referam: & quanquam aliud ipſe poteram, tamen inuenire malo paratiores familiares noſtros. Credo Syronem dicis, & Polidemum, cum optimos uiros, tum doctißimos homines. Recte, inquit, intelligis. Age ſanè, inquam. ſed erat æquius Triarium aliquid de noſtra diſſenſione iudicare. Immo, inquit, arridens, iniquum, hac quidem de re: tu enim iſta lenius: hic Stoicorum more nos uexat. Tum Triarius, Poſt-

hæc quidem, inquit, audacius: nam hæc ipſa mihi erunt in promptu, quæ modo audiui: nec ante aggrediar, quàm te ab iſtis, quos dicis, inſtructum uidero. Quæ cum eſſent dicta, finem fecimus & ambulandi & diſputandi.

M. T. CICERONIS DE FINIBVS BONORVM, ET MALORVM LIB. III.

VOLVPTATEM *equidē Brute, ſi ipſa pro ſe loquatur, nec tam pertinaces habeat patronos, conceſſuram arbitror conuictam ſuperiore libro dignitati: etenim ſit impudens, ſi uirtuti diutius repugnet, aut ſi honeſtis iucūda anteponat, aut pluris eſſe contendat dulcedinem corporis, & titillantem ex ea re natam lætitiā, quàm grauitatem animi, atq; conſtantiam. quare illam quidem dimittamus, & ſuis ſe finibus tenere iubeamus, ne blanditijs eius, illecebriſq; impediatur diſputandi ſeueritas: quærendum eſt enim, ubi ſit illud ſummum bonum, quod reperire uolumus: quoniam & uoluptas ab eo remota eſt, & eadem ferè contra eos dici poſſunt, qui uacuitatem doloris finem bonorum eſſe uoluerunt. Nec uero ita ullum probetur ſummum bonum, ut uirtute careat, qua nihil poteſt*

poteſt eſſe præſtantius. Itaque quanquam in eo ſermone, qui cum Torquato eſt habitus, non remiſsi fuimus: tamen hæc acrior eſt cum Stoicis parata contentio: quæ enim de uoluptate dicuntur, ea nec acutiſsime, nec abſcondite diſſeruntur: neq; enim qui deſendunt eam, uerſuti in diſſerendo ſunt: nec, qui contradicunt, cauſam difficilem repellunt. ipſe etiam dicit Epicurus, ne argumentandum quidem eſſe de uoluptate, quòd ſit poſitum eius iudicium in ſenſibus, ut commoueri nos ſatis ſit, nihil attineat doceri. Quare illa nobis ſimplex fuit in utranq; partem diſputatio: nec enim in Torquati ſermone quicquam implicatum, aut tortuoſum fuit, noſtraq́;, ut mihi uidetur, dilucida oratio. Stoicorum autem non ignoras quàm ſit ſubtile, uel ſpinoſum potius diſſerendi genus, idq́; cum Græcis, tum magis nobis, quibus etiã uerba parienda ſunt, imponendaq́; noua nouis rebus nomina. Quod quidem nemo mediocriter doctus mirabitur, cogitans in omni arte, cuius uſus uulgaris, communisq́; non ſit, multam nouitatem nominum eſſe, cum conſtituantur earum rerum uocabula, quæ in quaque arte uerſentur. Itaque & dialectici, & phyſici uerbis utuntur ijs, quæ ipſi Græciæ nota non ſunt. geometræ uero, muſici, grammatici etiam more quodam loquuntur ſuo. item ipſæ rhetorum artes, quæ ſunt totæ forenſes, atque popu-

lares, uerbis tamen in dicendo quaſi primatis utuntur, ac ſuis. Atq; ut omittam has artes elegantes, & ingenuas, ne opifices quidem tueri ſua artificia poſſent, niſi uocabulis uterentur nobis incognitis, uſitatis ſibi. Quin etiam agricultura, quæ abhorret ab omni politiore elegantia, tamen eas res, in quibus uerſatur, nominibus notauit nouis. Quo magis hoc philoſopho faciendum eſt: ars eſt enim philoſophia uitæ: de qua differens arripere uerba de foro non poteſt. quanquam ex omnibus philoſophis Stoici plurima nominauerunt. Zeno quoq; eorũ princeps, non tam rerum inuentor fuit, quàm nouorum uerborum. Quòd ſi in ea lingua quam pleriq; uberiorem putant, conceſſum à Græcia eſt, ut doctiſsimi homines de rebus non peruulgatis inuſitatis uerbis uterentur: quanto id uel nobis eſt concedendum, qui ea nunc primum audemus attingere? & ſi, quod ſæpe diximus, & quidem cum aliqua querela non Græcorum modo, ſed etiam eorum, qui ſe Græcos magis quàm noſtros haberi uolunt, nos non modo non uinci à Græcis uerborum copia, ſed eſſe in ea etiam ſuperiores: elaborandum eſt, ut hoc non in noſtris ſolum artibus, ſed etiam in illorum ipſorum conſequamur. Quanquam ea uerba, quibus ex inſtituto ueterum utimur pro Latinis, ut ipſa philoſophia, ut rhetorica, dialectica, grammatica, geometria, muſica, quanquam Latine

ea dici poterant, tamen, quoniam uſu percepta ſunt, noſtra ducamus. Atq; hæc quidem de rerum nominibus. De ipſis rebus autem ſæpenumero Brute uereor ne reprehendar, cum hæc ad te ſcribam, qui tum in philoſophia, tum in optimo genere philoſophiæ tãtum proceſſeris. Quod ſi facerem quaſi te erudiens, iure reprehenderer. ſed ab eo plurimum abſum: neq;, ut ea cognoſcas, quæ tibi notiſſima ſunt, ad te mitto: ſed quia facillime in nomine tuo acquieſco, & quia te habeo æquiſſimum eorum ſtudiorum, quæ mihi communia tecum ſunt, æſtimatorem, & iudicem. Attendes igitur, ut ſoles, diligenter, eamq; controuerſiam dijudicabis, quæ mihi fuit cum auunculo tuo, diuino, ac ſingulari uiro. Nam in Tuſculano cum eſſem, uellemq; è bibliotheca pueri Luculli quibuſdam libris uti, ueni in eius uillam, ut eos ipſe (ut ſolebam) inde promerem. Quò cum ueniſſem, M. Catonem, quem ibi eſſe neſcieram, uidi in bibliotheca ſedentem, multis circunfuſum Stoicorum libris: erat enim, ut ſcis, in eo inexhauſta auiditas legendi, nec ſatiari poterat, quippe qui ne reprehenſionem quidem uulgi inanem reformidans, in ipſa curia ſoleret legere ſæpe, dum ſenatus cogeretur, nihil operæ Reipublicæ detrahens. quo magis tum in ſummo otio, maximaq; copia quaſi helluo librorum, ſi hoc uerbo in tam clara re utendum eſt, uidebatur.

Quod cum accidiſſet, ut alter alterum nec opinato uideremus: ſurrexit ſtatim. Deinde prima illa, quæ in congreſſu ſolemus: Quid tu, inquit, huc? à uilla enim credo: & ſi ibi te eſſe ſciſſem: ad te ipſe ueniſſem. Heri, inquam, ludis commißis, ex urbe profectus ueni ad ueſperam: cauſa enim fuit huc ueniendi, ut quoſdam hinc libros promerem: & quidem Cato totam hanc copiam iam Lucullo noſtro notam eſſe oportebit: nam his libris eum malo, quàm reliquo ornatu uillæ delectari: eſt enim mihi magnæ curæ: quanquam quidem hoc proprium tuum munus eſt, ut ita erudiatur, ut & patri, & Scipioni noſtro, & tibi tam propinquo reſpondeat. Laboro autem non ſine cauſa: nam & aui eius memoria moueor (nec enim ignoras, quanti fecerim Scipionem: qui, ut opinio mea fert, in principibus iam eſſet, ſi uiueret) & Lucullus mihi uerſatur ante oculos, uir tum omnibus excellens, tum mecum & amicitia, & omni uoluntate ſententiaq; coniunctus. Præclare, inquit, facis, cum & eorum memoriam tenes, quorum uterq; tibi teſtamento liberos ſuos commendauit: & puerum diligis. Quod autem meum munus dicis, non equidem recuſo, ſed te adiungo ſocium. addo etiam illud, multa iam mihi dare ſigna puerum & pudoris, & ingenij: ſed ætatem uides. Video equidem, inquam: ſed infici tamen iam debet ijs artibus, quas ſi,

dum eſt tener, combiberit, ad maiora ueniet paratior. Sic equidem diligentius ſæpiusq́; iſta loquemur inter nos, agemusq́; communiter. Sed reſideamus, inquit, ſi placet: itaq́; fecimus. Tum ille: Tu autem, cum ipſe tãtum librorũ habeas, quos hic tandem requiris? Commentarios quoſdam, inquam Ariſtotelicos, quos hic ſciebam eſſe, ueni ut auferrem, quos legerem, dum eſſem otioſus: quod quidem nobis (ut ſcis) non ſæpe contingit. Quàm uellem, inquit, ut te ad ad Stoicos inclinaſſes: erat enim, ſi cuiuſquam, certe tuum, nihil præter uirtutem in bonis ducere. Vide ne magis, inquam, tuum fuerit, cum in re idem tibi, quod mihi uideretur, non noua te rebus nomina imponere: ratio enim noſtra conſentit, oratio pugnat. Minime uero, inquit ille, conſentit: quicquid enim præter id, quod honeſtum ſit, expetendum eſſe dixeris, in bonisq́; numeraueris: & honeſtum ipſum quaſi uirtutis lumen extinxeris: & uirtutem penitus euerteris. Dicuntur iſta Cato magnifice, inquam. ſed uides'ne uerborum gloriam tibi cum Pyrrhone, & Ariſtone, qui omnia exæquent, eſſe communem? de quibus, cupio ſcire, quid ſentias. Ego'ne quæris, inquit, ſcire quid ſentiam? quos bonos uiros, fortes, iuſtos, moderatos aut audiuimus in Rep. fuiſſe, aut ipſi uidimus: qui ſine ulla doctrina naturam ipſam ſecuti, multa laudabilia fecerũt: eos melius à na-

tura inſtitutos fuiſſe, quàm inſtitui potuiſſent à philoſophia, ſi ullam aliam probauiſſent, præter eam, quæ nihil aliud in bonis habet, niſi honeſtum: nihil niſi turpe, in malis? Ceteræ philoſophorum diſciplinæ, omnino alia magis, alia minus, ſed tamen omnes, quæ rem ullam uirtutis expertem aut in bonis, aut in malis numerent, eas non modo nihil adiuuare arbitror, neque afferre, quo meliores ſimus: ſed ipſam deprauare naturam. nam ſi hoc non obtineatur, id ſolum bonum eſſe, quod honeſtum ſit: nullo modo probari poßit, beatam uitam uirtute effici. Quòd ſi ita eſt: cur opera philoſophiæ ſit danda, neſcio. ſi enim ſapiens aliquis miſer eſſe poßit, næ ego iſtam glorioſam, memorabilemq; uirtutem non magno æſtimandam putem. Quæ adhuc Cato à te dicta ſunt, eadem, inquam, dicere poſſes, ſi ſequerere Pyrrhonem, aut Ariſtonem: nec enim ignoras, his iſtud honeſtum, non ſummum modo, ſed etiam (ut tu uis) ſolum bonum uideri. quod ſi ita eſt, ſequitur id ipſum, quod te uelle uideo, omnes ſemper beatos eſſe ſapientes. Hos'ne igitur laudas, & hanc eorum ſententiam ſequi nos cenſes oportere? Minime uero iſtorum quidem, inquit. Cum enim uirtutis hoc proprium ſit, earum rerum, quæ ſecundum naturam ſint, habere delectum: qui omnia ſic exæquauerunt, ut in utranque partem ita paria redderent,

uti

uti nulla ſelectione uterentur eius, uirtutem ipſam ſuſtulerunt. Iſtud quidem, inquam, optime dicis: ſed quæro, num' ne tibi faciendum idem ſit nihil dicenti bonum, quod non rectum, honeſtumq; ſit, reliquarum rerum diſcrimen omne tollenti? Si quidem, inquit, tollerem: ſed relinquo. Quonam modo, inquam, ſi una uirtus, unum iſtud, quod honeſtum appellas, rectum, laudabile, decorum (erit enim notius quale ſit, pluribus notatum uocabulis idem declarantibus) id ergo inquam ſi ſolum eſt bonum, quid habebis præterea quod ſequare? aut ſi nihil malum, niſi quod turpe, inhoneſtum, indecorum, prauum, flagitioſum, fœdum: ut hoc quoq; pluribus nominibus inſigne faciamus: quid præterea dices eſſe fugiẽdum? Non ignoranti, inquit, tibi quid ſim dicturus, ſed aliquid, ut ego ſuſpicor, ex mea breui reſponſione arripere cupienti non reſpondebo ad ſingula: explicabo potius, quoniam otioſi ſumus, niſi alienum putas, totã Zenonis, Stoicorumq; ſententiam. Minime id quidem, inquam, alienum: multumq; ad ea, quæ quærimus, explicatio tua iſta profecerit. Experiamur, igitur, inquit. etſi habet hæc Stoicorum ratio difficilius quiddam & obſcurius. nam cum in Græco ſermone hæc ipſa quondam rerũ nomina nouarum non uidebãtur, quæ nunc conſuetudo diuturna triuit: quid cenſes in Latino fore?

Facillimum id quidm eſt,inquam.ſi enim Zenoni licuit, cum rem aliquã inueniſſet inuſitatam, inauditum quoq; ei rei nomen imponere: cur non liceat Catoni? Nec tamen exprimi uerbum è uerbo neceſſe erit,ut interpretes indiſerti ſolent:cum ſit uerbum,quod idem declaret magis, minus'ue uſitatum. Equidem ſoleo etiam, quod uno Græci, ſi aliter non poſſum,idem pluribus uerbis exponere. & tamen puto concedi nobis oportere, ut Græco uerbo utamur, ſi quando minus occurret Latinũ, ne hoc ephippijs, & acratophoris potius, quàm proegmenis,& apoproegmenis concedatur.quanquam hæc quidem propoſita recte, & reiecta dicere licebit. Bene facis,inquit,quòd me adiuuas: & iſtis quidem, quæ modo dixiſti, utar potius Latinis. in cæteris ſubuenies, ſi me hærentem uidebis. Sedulo, inquam, faciam. ſed fortuna fortcis. Quare conare quæſo: quid enim hoc poſſumus agere diuinius? Placet his, inquit, quorum ratio mihi probatur, ſimul atque natum ſit animal(hinc enim eſt ordiẽdum) ipſum ſibi conciliari, & commendari ad ſe conſeruandum, & ad ſuum ſtatum, & ad ea, quæ conſeruantia ſunt eius ſtatus, diligenda: alienari autem ab interitu: ijsq; rebus,quæ interitum uideantur afferre. id ita eſſe ſic probant, quòd antequam uoluptas, aut dolor attigerit, ſalutaria appetant parui, aſpernenturq; cõtraria.

ria. quod non fieret, niſi ſtatum ſuum diligerent, interitum timerent. Fieri autem non poſſet, ut appeterent aliquid, niſi ſenſum haberent ſui, eoq́; ſe, & ſua diligerent. Ex quo intelligi debet, principium ductum eſſe à ſe diligendi. In principijs autem naturalibus diligendi ſui pleriq; Stoici non putant uoluptatem eſſe ponendam. quibus ego uehementer aſſentior: ne, ſi uoluptatem natura poſuiſſe in ijs rebus uideatur, quæ primæ appetuntur, multa turpia ſequantur. Satis eſſe autem argumenti uidetur, quamobrem illa, quæ natura prima ſunt aſcita, natura diligamus, quòd eſt nemo, quin, cum utrumuis liceat, aptas malit, & integras omnes partes corporis, quàm eodem uſu imminutas, & detortas habere. Cognitiones autem (uel ſi hæc uerba minus placent, aut minus intelliguntur, καταλήψεις appellemus licet) eas igitur ipſas propter ſe aſciſcendas arbitramur, quòd habeant quiddam in ſe quaſi complexum, & continens ueritatem. Id autem in paruis intelligi poteſt: quos delectari uideamus, etiam ſi eorum nihil interſit, ſi quid ratione per ſe ipſi inuenerunt. Artes etiam ipſas propter ſe aſſumendas putamus, tum quia ſit in his aliquid dignum aſſumptione, tum quòd conſtent ex cognitionibus, & cõtineant quiddam in ſe ratione conſtitutũ, & uia. A falſa autẽ aſſenſione magis nos alienatos eſſe, quàm

à cæte

à cæteris rebus, quæ ſunt contra naturam, arbitrantur. Iam membrorum, id eſt, partium corporis alia uidentur propter eorum uſum à natura eſſe donata, ut manus, crura, pedes, & ea, quæ ſunt intus in corpore, quorum utilias quanta ſit, à medicis etiam diſputatur: alia autem nullam ob utilitatem, quaſi ad quendam ornatum, ut cauda pauoni, plumæ uerſicolores columbis, uiris mammæ, atq; barba. Hæc dicuntur fortaſſe ieiunius: ſunt enim quaſi prima elementa naturæ, quibus ubertas orationis adhiberi uix poteſt, nec equidem eam cogito conſectari: ueruntamen cum de rebus grandioribus dicas, ipſæ res uerba rapiunt: ita fit cum grauior, tum etiam ſplendidior oratio.

Eſt ut dicis, inquam. ſed tamen omne, quod de re bona dilucide dicitur, mihi præclare dici uidetur. Iſtiuſmodi autem res dicere ornate uelle, puerile eſt: plane autem, & perſpicue expedire poſſe, docti, & intelligentis uiri.

*Progrediamur igitur, quoniam, inquit, ab his principijs naturæ diſceſſimus, quibus congruere debent, quæ ſequuntur. Sequitur autem prima diuiſio hæc. æſtimabile eſſe dicitur: ſic enim ut opinor appellamus * id, quod aut ipsū ſecundum naturam ſit, aut tale quid efficiat, ut ſelectione dignum propterea ſit, quòd aliquod pondus habeat dignum. eſtimatione: quam ille ἀξίαν uocat: contraq; inæſtimabile, quod ſit*

ſuper

ſuperiori contrarium. Initijs igitur ita conſtitutis, ut ea, quæ ſecundum naturam ſunt, ipſa propter ſe ſumenda ſint, contrariaq; item reijcienda: primum eſt officium (id enim appello καθῆκον) ut ſe conſeruet in naturæ ſtatu, deinceps ut ea teneat, quæ ſecundum naturam ſint, pellatq; contraria, quæ inuenta ſelectione, & item reiectione ſequuntur: deinceps cum officio ſelectio, deinde ea perpetua, tum ad extremum conſtans conſentaneaq; naturæ: in qua primum ineſſe incipit, & intelligi quid ſit quod uere bonum poſſit dici. prima eſt enim conciliatio hominis ad ea, quæ ſunt ſecundum naturam. Simul autem cepit intelligentiam, uel notionem potius, quam appellant ἔννοιαν illi, uiditq; rerum agendarū ordinem, &, ut ita dicam, concordiam: multo eam pluris æſtimauit, quàm omnia illa, quæ primum dilexerat: atque ita cognitione, & ratione collegit, ut ſtatueret in eo collocatum ſummum illud hominis per ſe laudandum, & expetendum bonum, quod poſitum ſit in eo, quod ὁμολογίαν Stoici, nos appellemus conuenientiam, ſi placet. Cum igitur in eo ſit id bonū, quò referenda ſunt omnia: honeſte facta, ipſumq; honeſtum, quod in bonis ducitur, quanquam pòſt oritur, tamen id ſolum ui ſua, & dignitate expetendum eſt: eorum autem, quæ ſunt prima naturæ, propter ſe nihil eſt expetendum. Cum uero illa, quæ

officia

officia eſſe dixi, proficiſcantur ab initijs naturæ, ad ea hæc referri neceſſe eſt: ut rectè dici poſſit, omnia officia eo referri, ut adipiſcamur principia naturæ, nec tamẽ ut hoc ſit bonorum ultimum: propterea quòd non ineſt primis naturæ conciliationibus honeſta actio: conſequẽs enim eſt, & pòſt oritur, ut dixi. eſt tamen ea ſecundum naturam, multoq́; nos ad ſe expetendam magis hortatur, quàm ſuperiora omnia. Sed ex hoc primum error tollendus eſt, ne quis ſit, qui exiſtimet, ut duo ſint ultima bonorum. Vt enim ſi cui ſit propoſitum collimare haſtam aliquò aut ſagittam, ſicut nos ultimum in bonis diximus: ſic illi facere omnia quæ poſsit, ut collimet: huic in eius ſimilitudine omnia ſint facienda, ut collimet, & tamen ut omnia faciat, quo propoſitum aſſequatur. ſed hoc quaſi ultimum, quale nos ſummum in uita bonum dicimus: illud autem, ut feriat, quaſi ſeligendum, non expetendum. Cum autem omnia officia à principijs naturæ proficiſcãtur, ab ijſdem neceſſe eſt proficiſci ipſam ſapientiam. Sed quemadmodum ſæpe fit, ut is, qui commendatus ſit alicui, pluris eum faciat, cui commendatus ſit, quàm illum, à quo ſit: minime mirum eſt, primo nos ſapientiæ commendari ab initijs naturæ, pòſt autem ipſam ſapientiam nobis chariorem fieri, quàm illa ſint, à quibus ad hanc uenerimus. Atque ut

memb

membra nobis ita data ſunt, ut ad quandā rationem uiuendi data eſſe appareant: ſic appetitio animi, quæ ὁρμὴ Græcè uocatur, non ad quoduis genus uitæ, ſed ad quandam formam uiuendi uidetur data: itemq; & ratio, & perfecta ratio. Vt enim histrioni actio, ſaltatori motus, non quiuis, ſed certus quidam eſt datus: ſic uita agenda eſt certo genere quodam, non quolibet: quod genus conueniens, conſentaneumq; dicimus. Nec enim gubernationi, aut medicinæ ſimilem ſapientiam eſſe arbitramur, ſed actioni illi potius, quam modo dixi, & ſaltationi ut in ipſa arte inſit, non foris petatur extremum, id eſt artis effectio. & tamen eſt etiam alia cum his ipſis artibus ſapientiæ diſsimilitudo, propterea quòd in illis, quæ recte facta ſunt, non continentur tamen omnes partes ex quibus conſtant. Quæ autem nos aut recta, aut recte facta dicamus, ſi placet, illi autem appellant κατορθώματα, omnes numeros uirtutis continent: ſola enim ſapientia in ſe tota conuerſa eſt: quod idem in cæteris artibus non fit. Inſcite autem medicinæ & gubernationis ultimum cum ultimo ſapientiæ comparatur: ſapientia enim & animi magnitudinem complectitur, & iuſtitiam, & ut omnia, quæ homini accidant, infra ſe eſſe iudicet: quod idem in cæteris artibus non contingit. Tenere autem uirtutes eas ipſas,

quarum modo mentionem feci, nemo poterit, niſi ſtatuerit nihil eſſe, quod interſit, aut differat aliud ab alio, præter honeſta & turpia. Videamus nunc, quàm ſint præclare illa ijs, quæ iam poſui, conſequentia. Cum enim hoc ſit extremum (ſentis enim credo me iam diu, quod τέλος *Græcus dicat, id dicere tum extremum, tum ultimum, tum ſummum: licebit etiam finem pro extremo, aut ultimo dicere) cum ergo hoc ſit extremum congruenter naturæ, conuenienterq; uiuere, neceſſario ſequitur, omnes ſapientes ſemper feliciter, abſolute, fortunate uiuere, nulla re impediri, nulla prohiberi, nulla egere. Quod autem continet non magis eam diſciplinam, de qua loquor, quàm uitam, fortunasq; noſtras, id eſt, ut, quod honeſtum ſit, id ſolum bonum iudicemus: poteſt id quidem fuſe, & copioſe, & omnibus electiſſimis uerbis, grauiſſimisq; ſententijs rhetorice & augeri, & ornari: ſed conſectaria me Stoicorum breuia, & acuta delectant. Concluduntur igitur eorum argumenta ſic: Quod eſt bonum, omne laudabile eſt: quod autem laudabile eſt, omne honeſtum eſt: bonum igitur quod eſt, honeſtum eſt. Satis'ne hoc concluſum uidetur? certe. quod enim efficiebatur ex his duobus, quæ erant ſumpta in eo, uides eſſe concluſum. duorum autem, è quibus effecta concluſio eſt, contra ſuperius dici ſolet, non omne bonum eſſe*

lauda

laudabile. nam quod honeſtum ſit, laudabile eſſe conceditur. Illud autem perabſurdum, bonum eſſe aliquid, quod non expetendum ſit: aut non expetendum, quod non placens: aut, ſi id, non etiam diligendum: ergo & probandum: ita etiam laudabile: id autem honeſtum. ita ſit, ut, quod bonum ſit, id etiam honeſtum ſit. Deinde quæro, quis aut de miſera uita poſſit gloriari, aut non de beata? De ſola igitur beata. Ex quo efficitur, gloriatione, ut ita dicam, dignam eſſe beatã uitam: quod non poſſit quidem niſi honeſta uita iure cõtingere: ita ſit, ut honeſta uita beata uita ſit. & quoniã is, cui contingit ut iure laudetur, habet inſigne quiddã ad decus, & ad gloriam, ut ob ea, quæ tanta ſint, beatus dici iure poſſit: idem de uita talis uiri rectiſſime dicitur. Ita ſi beata uita honeſtate cernitur, quod honeſtum eſt, id bonũ ſolum habendum eſt. Quod uerò negari nullo modo poſſit, quem unquam ſtabili, & firmo, & magno animo, quem fortem uirum dicimus effici poſſe, niſi conſtitutum ſit, non eſſe malum dolorem? ut enim qui mortem in malis ponit, non poteſt eam non timere: ſic nemo ulla in re poteſt id, quod malum eſſe decernit, non curare, idq́; contemnere. quo poſito, & omnium aſſenſu approbato, illud aſſumitur, eum, qui magno ſit animo, atq; forti, omnia quæ cadere in hominem poſſint, deſpicere, &

pro nihilo putare. Quæ cum ita ſint, effectum eſt nihil eſſe malum, quod turpe non ſit. atque iſte uir altus, & excellens, magno animo, uere fortis, infra ſe omnia humana ducens, is inquam, quem efficere uolumus, quem quærimus certe, & confidere ſibi debet, & ſuæ uitæ & actæ, & conſequenti, & bene de ſe iudicare, ſtatuens nihil mali poſſe incidere ſapienti. Ex quo intelligitur idem, illud ſolum bonum eſſe, quod honeſtum ſit, idq́; eſſe beate uiuere, & honeſte, id eſt cum uirtute uiuere. Nec uero ignoro uarias philoſophorum fuiſſe ſententias, eorum dico, qui ſummum bonum, quod ultimum appello, in animo ponerēt. quas quanquam uitioſe quidam ſecuti ſunt, tamen non modo his tribus, qui uirtutem à ſummo bono ſegregauerunt, cum aut uoluptatem, aut uacuitatem doloris, aut prima naturæ in ſummis bonis ponerent, ſed etiam alteris tribus, qui mancam fore putauerunt ſine aliqua acceßione uirtutem, ob eamq́; rem trium earum rerum, quas ſuprà dixi, ſingulas ſingulis addiderunt: his tamen omnibus eos antepono, cuiuſmodi ſunt, qui ſummum bonum in animo, atq; in uirtute poſuerunt. Sed ſunt tamen perabſurdi & ij, qui, cum ſcientia uiuere, ultimum bonorum, & qui nullam rerum differentiam eſſe dixerunt, atque ita ſapientem beatum fore, nihil aliud alij momento ullo ante-

anteponentem: ut quidam Academici conſtituiſſe dicuntur, extremũ bonorum, & ſummum munus eſſe ſapientis obſiſtere uiſis, aſſenſusq; ſuos firme ſuſtinere. His ſingulis copioſe reſponderi ſolet. ſed quæ perſpicua ſunt, longa eſſe non debent. Quid autem apertius, quàm ſi ſelectio nulla ſit ab ijs rebus, quæ contra naturam ſint, earum rerum, quæ ſint ſecundum naturam, tollatur omnis ea, quæ quæratur, laudeturq; prudentia? Circunſcriptis igitur ijs ſententijs, quas poſui, & ijs, quæ ſimiles earum ſunt, relinquitur ut ſummum bonum ſit, uiuere ſcientiam adhibentem earum rerum, quæ natura eueniant, ſeligentem, quæ ſecundum naturam, &, ſi quæ etiam contra naturam ſunt, reijcientem. id eſt conuenienter congruenterq; naturæ uiuere. Sed in cæteris artibus, cum dicitur artificioſe, poſterum quodam modo, & conſequens putandum eſt: quod illi ἐπιγεννηματικὸν appellant. Quod autem in quo ſapienter dicimus, id apprime recte dicitur: quicquid enim à ſapiente proficiſcitur, id continuo debet expletum eſſe omnibus ſuis partibus: in eo enim poſitum eſt id, quod dicimus eſſe expetendum. nam ut peccatum eſt patriam prodere, parentes uiolare, ſana depeculari, quæ ſunt in effectu: ſic timere, ſic mœrere, ſic in libidine eſſe, peccatum eſt, etiã ſine effectu. Verum ut hæc non in

q 3 poſte

eo addideris, in ſuo genere manebit. Alia eſt igitur propria æſtimatio uirtutis, quæ genere, non creſcendo ualet. nec uero perturbationes animorum, quæ uitam inſipientium miſeram acerbamq; reddunt, quas Græci πάθη appellant, poteram ego, uerbum ipſum interpretans, morbos appellare: ſed non conueniret ad omnia. quis enim miſericordiam, aut ipſam iracundiam, morbum ſolet dicere? at illi dicunt πάθος. Sit igitur perturbatio, quæ nomine ipſo uitioſa declarari uidetur. nec hæ perturbationes ui aliqua naturali mouentur, omnesq; hæ ſunt generè quatuor partibus plures: ægritudo, formido, libido, quamq; Stoici communi nomine corporis & animi, ἡδονὴν appellant: ego malo lætitiam appellare, quaſi geſtientis animi elationem uoluptariam. Perturbationes autem nulla naturæ ui commouentur: omniaq; ea ſunt opiniones ac iudicia leuitatis, itaq; his ſapiens ſemper uacabit. Omne autem quod honeſtum ſit, id eſſe propter ſe expetendum, commune nobis eſt cum multorum aliorum philoſophorum ſententijs. præter enim tres diſciplinas, quæ uirtutem à ſummo bono excludunt, cæteris omnibus philoſophis hæc eſt tuenda ſententia, maxime tamen his Stoicis, qui nihil aliud in bonorum numero, niſi honeſtum, eſſe uoluerunt. Sed hæc quidem eſt perfacilis, & perexpedita defenſio. Quis eſt enim, aut quis

unquam fuit aut auaritia tam ardenti, aut tam effrenatis cupiditatibus, ut eandem illam rem, quam adipiſci ſcelere quouis uelit, non multis partibus malit ad ſeſe, etiam omni impunitate propoſita, ſine facinore, quàm illo modo peruenire? quam uero utilitatem, aut quem fructum petentes, ſcire cupimus illa, quæ occulta nobis ſunt, quò moueantur, quibusq́; de cauſis ea uerſentur in cœlo? Quis autem tam agreſtibus inſtitutis uiuit, aut quis contra ſtudia naturæ tam uehementer obdurauit, ut à rebus cognitu dignis abhorreat, easq́; ſine uoluptate aut utilitate aliqua non requirat, & pro nihilo putet? aut quis eſt, qui maiorum, aut Africanorum, aut eius quem tu in ore ſemper habes, proaui mei, cæterorum'que uirorum fortium, atque omni uirtute præſtantium facta, dicta, conſilia cognoſcens, nulla animo afficiatur uoluptate? quis autem honeſta in familia inſtitutus, & educatus ingenue, non ipſa turpitudine, etiam ſi eum læſura non ſit, offenditur? quis animo æquo uidet eum, quem impure, ac flagitioſe putet uiuere? quis non odit ſordidos, uanos, leues, futiles? quid autem dici poterat, ſi turpitudinem non ipſam per ſe fugiendam eſſe ſtatuerimus, quo minus homines tenebras, & ſolitudinem nacti, nullo dedecore ſe abſtineant, niſi eos per ſe fœditate ſua turpitudo ipſa deterreat? Innumerabilia

dici

dici poſſunt in hanc ſententiam: ſed non neceſſe eſt: nihil eſt enim de quo minus dubitari poßit, quàm & honeſta expetenda per ſe & eodem modo turpia per ſe fugienda. Conſtituto autem illo, de quo antè diximus, quod honeſtum ſit, id eſſe ſolum bonum: intelligi neceſſe eſt pluris id, quod honeſtum ſit, æſtimandum eſſe, quàm illa media, quæ ex eo comparentur. Stultitiam autem, & temeritatem, & iniuſtitiam, & intemperantiam cùm dicimus eſſe fugienda propter eas res, quæ ex ipſis eueniant, non ita dicimus, ut cum illo quod poſitum eſt, ſolum id eſſe malum, quod turpe ſit, hæc pugnare uideatur oratio: propterea quòd ea non ad corporis incommodum referuntur, ſed ad turpes actiones, quæ oriuntur è uitijs: quas enim Græci κακίας appellant, uitia malo, quàm malitias nominare.

Hæc tu, inquam, Cato uerbis illuſtribus, & id quod uis, declarantibus. itaque mihi uideris Latinè docere philoſophiam, & ei quaſi ciuitatem dare, quæ quidem adhuc peregrinari Romæ uidebatur, nec offerre ſeſe noſtris ſermonibus: & iſta maxime propter limatam quandam & rerum & uerborum tenuitatem. ſcio enim eſſe quoſdam, qui quamuis lingua philoſophari poßint: nullis tamen partitionibus, nullis definitionibus utuntur ipſi, qui dicunt ea ſe modo probare, quibus natura tacita aſſen-

tiatur, itaq; in rebus minime obſcuris non multus eſt apud eos diſſerendi labor. Quare attendo te ſtudioſe, & , quæcunq; rebus ijs , de quibus hic ſermo eſt , nomina imponis , memoriæ mando: mihi enim erit iiſdem iſtis fortaſſe iam utendum. Virtutibus igitur rectiſsime mihi uideris , & ad conſuetudinem noſtræ orationis uitia poſuiſſe contraria. quod enim uituperabile eſt per ſe ipſum , id eo ipſo uitium nominatum puto , uel etiam à uitio dictum uituperari. ſin κακίαν malitiam dixiſſes , ad aliud nos unum certum uitium conſuetudo Latina traduceret. hoc omni uirtuti uitium contrario nomine opponitur. Tum ille, His igitur ita poſitis , inquit , ſequitur magna contentio , quæ pertractata eſt à Peripateticis mollius : eſt enim eorum conſuetudo dicendi non ſatis acuta propter ignorationem dialecticæ. Carneades tuus egregia quadam exercitatione in dialecticis, ſummaq; eloquentia rem in ſummum diſcrimen adduxit : propterea quòd pugnare non deſtitit , in omni hac quæſtione , quæ de bonis & malis appelletur , non eſſe rerum Stoicis cum Peripateticis controuerſiam , ſed nominum. Mihi autem nihil tam perſpicuum uidetur , quàm has ſententias eorum philoſophorũ re inter ſe magis, quàm uerbis diſsidere, maiorem multo habere Stoicos & Peripateticos rerũ omnino diſcrepantiam , quàm uerborum.

quippe

quippe cum Peripatetici omnia quæ ipſi bona appellant, pertinere dicant ad beate uiuendũ: noſtri uero, quod æſtimatione omnino aliqua dignum ſit, compleri beatam uitam putẽt. An uero certius quicquã poteſt eſſe, quàm illa ratio eorum qui dolorem in malis ponunt, non poſſe ſapientem beatum eſſe, cum eculeo torqueatur? eorum autem qui dolorem in malis non habent, ratio certe cogit uti in omnibus tormentis conſeruetur beata uita ſapienti. Etenim ſi dolores eoſdem tolerabilius patiantur, qui excipiunt eos pro patria, quàm qui leuiore de cauſa: opinio facit, non natura, uim doloris aut maiorem, aut minorem. Ne illud quidem eſt conſentaneum, ut ſi, cum tria genera bonorum ſint, quæ ſententia eſt Peripateticorum, eò beatior quiſque ſit, quò ſit corporis aut externis bonis plenior: ut hoc idem approbandum ſit nobis, ut qui plura habeat, quæ in corpore magni æſtimantur, ſit beatior. illi enim corporis commodis compleri uitam beatam putant: noſtri nihil minus. nam cùm ita placeat, ne eorum quidem bonorum, quæ nos bona naturæ appellemus, frequentia beatiorem uitam fieri, aut magis expetendam, aut pluris æſtimandam: certe minus ad beatam uitam pertinet multitudo corporis commodorum. Etenim ſi & ſapere expetendum ſit, & ualere: coniunctum utrunq; magis expetendum

dum

dum ſit, quàm ſapere ſolum. neq; tamen, ſi utrūque ſit æſtimatione dignum, pluris ſit coniunctum, quam ſapere ipſum ſeparatum. nam qui ualetudinem æſtimatione aliqua dignam uideamus, neq; tamen eam in bonis ponimus, ijdem cenſemus nullam eſſe tantam æſtimationem, ut ea uirtuti anteponatur quod idem Peripatetici non tenent: quibus dicendum eſt, quæ & honeſta actio ſit, & ſine dolore, eam magis eſſe expetendam, quàm ſi eſſet eadem actio cum dolore. Nobis aliter uidetur: recte, ſecus'ne, poſtea. Sed poteſt'ne rerum maior eſſe diſſenſio? ut enim obſcuratur, & offunditur luce Solis lumen lucernæ: & ut interit magnitudine maris Ægæi ſtilla muriæ, & ut in diuitijs Crœſi teruncij acceſsio, & gradus unus in ea uia, quæ eſt hinc in Indiam: ſic cum ſit is bonorum finis, quem Stoici dicunt, omnis iſta rerum in corpore ſitarum æſtimatio, ſplendore uirtutis, & magnitudine obſcuretur, & obruatur, atq; intereat neceſſe eſt, & quemadmodum opportunitas (ſic enim appellemus εὐκαιρίαν) non fit maior productione temporis (habent enim ſuum modum quæcunque opportuna dicuntur) ſin recta effectio (κατόρθωσιν enim ita appello, quoniam rectum factum κατόρθωμα) Recta igitur effectio, item conuenientia, denique ipſum bonum, quod in eo poſitum eſt, ut naturæ conſentiat creſcendi, acceſsionem

nullam

nullam habet, ut enim opportunitas illa, ſic hæc, de quibus dixi, non fiunt temporis productione maiora: ob eamq; cauſam Stoicis non uidetur optabilior, nec magis expetenda beata uita, ſi ſit longa, quàm ſi breuis: utunturq; ſimili. ut ſi cothurni laus illa eſſet, ad pedem apte conuenire: neque multi cothurni paucis anteponerentur, nec maiores minoribus: ſic quorum omne bonum conuenientia, atque opportunitate finitur, nec plura paucioribus, nec longinquiora breuioribus anteponentur. Nec uero ſatis acute dicunt. ſi bona ualetudo pluris æſtimanda ſit longa quàm breuis, ſapientiæ quoque uſus longiſſimus quiſque ſit plurimi. non intelligunt ualetudinis æſtimationem ſpatio iudicari: uirtutis, opportunitate: ut uideantur qui illud dicant, iidem hoc eſſe dicturi, bonam mortem, & bonum partum meliorem longum eſſe, quàm breuem. non uident alia breuitate pluris æſtimari, alia diuturnitate. Itaq; conſentaneum eſt his, quæ dicta ſunt, ratione illorum, qui illum bonorum finem, quod appellamus extremum, quod ultimum, creſcere putant poſſe, iiſdem placere eſſe alium alio etiam ſapientiorem, itemq; alium magis alio uel peccare, uel recte facere. quod nobis non licet dicere: qui creſcere bonorum finem non putamus. ut enim qui demerſi ſunt in aqua, nihilo magis reſpirare poſſunt, ſi longe non abſunt

abſint à ſummo, ut iam iamq; poßint emergere, quàm ſi etiam tum eſſent in profundo: nec catulus ille, qui iam appropinquat ut uideat, plus cernit, quàm is qui modo eſt natus: item qui proceßit aliquantum ad uirtutis aditum, nihilo minus in miſeria eſt, quàm ille, qui nihil proceßit. Hæc mirabilia uideri intelligo: ſed cum certe ſuperiora, firma, ac uera ſint, his autem ea conſentanea, & conſequentiæ: ne de eorum quidem ueritate eſt dubitandum. Sed quanquam negent, nec uirtutes, nec uitia creſcere: attamen utrunque eorum fundi quodam modo, & quaſi dilatari putant. Diuitias autem Diogenes cenſet non eam modo uim habere, ut quaſi duces ſint ad uoluptatem & ad ualetudinem bonam, ſed etiam ut ea contineant: non idem facere eas in uirtute, neque in cæteris artibus, ad quas eſſe dux pecunia poteſt, continere autem non poteſt. itaq; ſi uoluptas, aut ſi bona ualetudo ſit in bonis, diuitias quoq; in bonis eſſe ponendas: at ſi ſapientia bonum ſit, non ſequi, ut etiam diuitias bonum eſſe dicamus: nec ab ulla re, quæ non ſit in bonis, id, quod ſit in bonis, contineri poteſt. ob eamq; cauſam, quia cogitationes, comprehenſionesq; rerum, è quibus efficiuntur artes, ad appetitiones mouent: cum diuitiæ non ſint in bonis, nulla ars diuitijs contineri poteſt. Quod ſi de artibus concedamus: uirtutis tamen non ſit eadem ratio,

tio, propterea quòd hæc plurimæ commentationis, & exercitationis indigeat, quod idem in artibus non ſit, & quòd uirtus ſtabilitatem, firmitatem, conſtantiam totius uitæ complectatur, nec eadem hæc in artibus eſſe uideamus. Deinceps explicatur differentia rerum: quam ſi non ullam eſſe diceremus, confunderetur omnis uita, ut ab Ariſtone: nec ullum ſapientiæ munus, aut opus inueniretur, cùm inter res eas, quæ ad uitam degendam pertinerent, nihil omnino intereſſet, neq; ullum delectum adhiberi oporteret. Itaque cùm eſſet ſatis conſtitutum id ſolum eſſe bonum, quod eſſet honeſtum: & id malum ſolum, quod turpe: tum inter hæc, & illa, quæ nihil ualerent ad beate, miſere'ue uiuendum, aliquid tamen, quo differrent, eſſe uoluerunt, ut eſſent eorum alia æſtimabilia, alia contrà, alia neutrum. Quæq; autem æſtimanda eſſent, eorum in alijs ſatis eſſe cauſæ, quamobrem quibuſdam anteponerentur: ut in ualetudine, ut in integritate ſenſuum, ut in doloris uacuitate: ut gloriæ diuitiarum, ſimilium rerum: alia autem non eſſe eiuſmodi. Item'que eorum, quæ nulla æſtimatione digna eſſent, partim ſatis habere cauſæ quamobrem reijcerentur: ut dolorem, morbum, ſenſuum amiſsionem, paupertatem, ignominiam, ſimilia horum, partim non. Item'que hinc eſſe illud exortum quòd Zeno προηγμένον, contráq;

traq; quod ἀποπροηγμένον nominauit, cùm uteretur in lingua copioſa factis tamen nominibus, ac nouis: quod nobis in hac inopi lingua non conceditur. quanquam tu hanc copioſiorem etiam dicere ſoles. Sed non alienum eſt, quo facilius uis uerbi intelligatur, rationem huius uerbi faciendi Zenonis exponere. Vt enim, inquit, nemo dicit in regia regem ipſum quaſi productū eſſe ad dignitatē (id enim eſt προηγμένον) ſed eos qui in aliquo honore ſint, quorum ordo proxime accedit, ut ſecundus ſit ad regium principatum: ſic in uita non ea, quæ primario loco ſunt, ſed ea quæ ſecūdum locum obtinent προηγμένα, id eſt producta nominentur. Quæ uel ita appellemus (id erit uerbum è uerbo) uel promota, uel, ut & remota, uel, ut dudum diximus, præpoſita, uel præcipua: & illa reiecta. re enim intellecta, in uerborum uſu faciles eſſe debemus. Quoniam autem omne, quod eſt bonum, primum locum tenere dicimus: neceſſe eſt, nec bonum eſſe, nec malum hoc quod præpoſitum uel præcipuum nominamus. Itaque id definimus, quod ſit indifferens cum æſtimatione mediocri. quod enim illi ἀδιάφορον dicunt, id mihi ita occurrit, ut indifferens dicerem. neque enim illud fieri poterat ullo modo, ut nihil relinqueretur in medijs, quod aut ſecundum naturam eſſet, aut contra: nec, cum id relinqueretur, nihil in his poni; quod

ſatis

ſatis æſtimabile eſſet: nec hæc poſita, non aliqua eſſent præpoſita. Recte igitur hæc facta diſtinctio eſt. atque etiam ab ijs, quo facilius res perſpici poßit, hoc ſimile ponitur. Ut enim, inquiunt, ſi hoc fingamus eſſe quaſi finem, & ultimum: ita iacere talum, ut rectus aßiſtat: qui ita talus erit iactus, ut cadat rectus, præpoſitum quiddam habebit ad finem: qui aliter, contra: neque tamen illa præpoſitio tali ad eum, quem dixi, finem pertinebit: ſic ea, quæ ſunt præpoſita, referuntur illa quidem ad finem, ſed ad eius uim, naturamq́; nihil pertinent. Sequitur illa diuiſio, ut bonorum alia ſint ad illud ultimum pertinentia (ſic enim appello, quæ τελικὰ dicuntur: iam hoc ipſum inſtituamus, ut placuit, pluribus uerbis dicere, quod uno non poterimus, ut res intelligatur) alia autem efficientia, quæ Græci ποιητικὰ: alia utrunque. De pertinētibus, nihil eſt bonum, præter actiones honeſtas: de efficientibus, nihil præter amicum. ſed & pertinentem & efficientem ſapientiam uolunt eſſe. nam quia ſapientia eſt conueniens actio, erit cū illo pertinenti genere, quod dixi. Quod autem honeſtas actiones affert, & efficit, id efficiens dici poteſt. Hæc, quæ propoſita dicimus, partim ſunt per ſe ipſa præpoſita, partim quòd aliquid efficiunt, partim utrunque. per ſe, ut quidam habitus oris, & uultus, ut ſtatus, ut motus: in quibus ſunt

& præponenda quædam, & reijcienda. alia ob eam rem præpoſita dicentur, quòd ex ſe aliquid efficiant, ut pecunia: alia autem ob utranque rem, ut integri ſenſus, ut bona ualetudo. De bona autem fama (quam enim appellant εὐδοξίαν, aptius eſt hoc loco bonam famam appellare, quàm gloriam) Chryſippus quidem, & Diogenes, detracta utilitate, ne digitum quidem eius cauſa porrigendum eſſe dicebant: quibus ego uehementer aſſentior. Qui autem poſt eos fuerunt, cum Carneadem ſuſtinere non poſſent, hanc, quam dixi, bonam famam ipſam propter ſe præpoſitam, & ſumendam eſſe dixerunt: eſſeq; hominis ingenui, & liberaliter educati, uelle bene audire à parentibus, à propinquis, à bonis etiam uiris, id'que propter rem ipſam, non propter uſum: dicuntq;, ut liberis conſultum uelimus, etiam ſi poſthumi futuri ſint, propter ipſos: ſic futuræ poſt mortem famæ tamen eſſe propter rem, etiam detracto uſu, conſulendum. Sed cum, quod honeſtum ſit, id ſolum bonum eſſe dicamus: conſentaneum tamen eſt, fungi officio, cum id officium nec in bonis ponamus, nec in malis. Eſt enim aliquid in his rebus probabile, & quidem ita, ut eius ratio reddi poßit. eſt autem officium, quod ita factum eſt, ut eius probabilis ratio reddi poſſit. Ex quo intelligitur, officium medium quoddam eſſe, quod neque in bonis ponatur, neque

in cont

in contrarijs. quoniamq́; in ijs rebus, quæ neque in uirtutibus ſunt, neque in uitijs: eſt tamen quiddam, quod uſui poſsit eſſe: tollendum id non eſt. Eſt autem eius generis actio quoque quædam, & quidem talis, ut ratio poſtulet agere aliquid, & facere eorum. Quod autem ratione actum ſit, id officium appellamus. Eſt igitur officium eius generis, quod nec in bonis ponatur, nec in contrarijs. Atque perſpicuum etiam illud eſt, in iſtis rebus medijs aliquid agere ſapientem. Iudicat igitur, cum agit, officium illud eſſe. Quod quoniam nunquam fallitur in iudicando, erit in medijs rebus officium. quod efficitur etiam hac concluſione rationis. Quoniam enim uidemus eſſe quiddam, quod recte factum appellemus, id autem eſt perfectum officium: erit autem etiam inchoatum, ut, ſi iuſte depoſitum reddere in recte factis ſit, in officijs ponatur depoſitum reddere: illo enim addito iuſte, facit recte factum. per ſe autem hoc ipſum reddere in officio ponitur. quoniamq́; non dubium eſt, quin in ijs, quæ media dicimus, ſit aliud ſumendum, aliud reijciendum: quidquid ita fit, aut dicitur, communi officio continetur. Ex quo intelligitur, quoniam ſe ipſos omnes natura diligunt, tam inſipientem, quàm ſapientem ſumpturum quæ ſecundum naturam ſint, reiecturumq́; contraria. Ita eſt quoddam commune officium ſapientis, & inſipientis.

*ex quo efficitur uerſari in ijs, quæ media dica-
mus. Sed cum ab his omnia proficiſcantur of-
ficia: non ſine cauſa dicitur, ad ea referri omnes
noſtras cogitationes, in his & exceſſum è ui-
ta, & in uita manſionem. in quo enim plura
ſunt, quæ ſecundum naturam ſunt: huius offi-
cium eſt in uita manere: in quo autem aut ſunt
plura contraria, aut fore uidentur: huius offi-
cium eſt è uita excedere. Ex quo apparet & ſa
pientis eſſe aliquando officium, excedere è ui-
ta, cum beatus ſit: & ſtulti, manere in uita, cum
ſit miſer. nam bonum illud, & malum, quod ſæ-
pe iam dictum eſt, poſtea conſequitur. Prima
autem illa naturæ, ſiue ſecunda, ſiue contraria,
ſub iudicium ſapientis, & delectum cadunt:
eſtq́; illa ſubiecta quaſi materia ſapientiæ. Ita-
que & manendi in uita, & migrandi ratio
omnibus ijs rebus, quas ſuprà dixi, metienda.
nam neque ijs, qui uirtute retinentur in uita:
neq; ijs, qui ſine uirtute ſunt, mors eſt oppeten-
da, ut ſæpe officium eſt ſapientis deſciſcere à
uita, cum ſit beatiſſimus, ſi id opportune facere
poſſit, quod eſt conuenienter naturæ uiuere. ſic
enim cenſent, opportunitatis eſſe beate uiuere.
Itaque à ſapientia præcipitur, ſe ipſam, ſi iuſ-
ſerit, ſapiens ut relinquat. Quamobrem cum
uitiorum iſta uis non ſit, ut cauſam afferant
mortis uoluntariæ: perſpicuum eſt, etiam ſtul-
torum, qui ijdem miſeri ſint, officium eſſe, ma-
nere*

nere in uita, ſi ſint in maiore parte earum rerum, quas ſecundum naturam eſſe dicimus. Et quoniam excedens è uita, & manens, æque miſer eſt, nec diuturnitas magis ei uitam fugiendam facit, non ſine cauſa dicitur ijs, qui pluribus naturalibus frui poßint, eſſe in uita manendum. Pertinere autem ad rem arbitrantur intelligi natura fieri, ut liberi à parentibus amentur: à quo initio profectam communem humani generis ſocietatem perſequimur. Quod primum intelligi debet figura, membrisq́; corporum: quæ ipſa declarant procreandi à natura habitam eſſe rationem. Neq; uero hæc inter ſe congruere poſſent, ut natura & procreari uellet, & diligi procreatos non curaret. Atq; etiam in beſtijs uis naturæ inſpici poteſt: quarum in fœtu & educatione laborem cum cernimus, naturæ ipſius uocem uidemur audire. quare ut perſpicuum eſt natura nos à dolore abhorrere: ſic apparet, à natura ipſa impelli, ut eos, quos genuerimus, amemus. Ex hoc naſcitur, ut etiam communis hominum inter homines naturalis ſit commendatio, ut oporteat hominem ab homine ob id ipſum, quod homo ſit, non alienum uideri. Vt enim in membris alia ſunt tanquam ſibi nata, ut oculi, ut aures: alia etiam cæterorum membrorum uſum adiuuant, ut crura, ut manus: ſic immanes quædam beſtiæ ſibi ſolum natæ ſunt. at illa, quæ in concha

patula Pinna dicitur, iſq́; , qui enat è concha, qui, quòd eam cuſtodiat, Pinnoteres uocatur, in eamq́; cum ſe recepit, includitur, ut uideatur monuiſſe, ut caueret: itemq́; formica, apes, ciconiæ aliorum etiam cauſa quædam faciunt. Multo magis hæc coniunctio eſt hominis: itaq; natura ſumus apti ad cœtus, concilia, ciuitates. Mundum autem cenſent regi numine deorum, eumq́; eſſe quaſi communem urbem, & ciuitatem hominum, & deorum, & unumquenque noſtrum eius mundi eſſe partem. Ex quo illud natura conſequitur, ut communem utilitatem noſtræ anteponamus. Vt enim leges omnium ſalutem ſingulorum ſaluti anteponunt: ſic uir bonus, & ſapiens, & legibus parens, & ciuilis officij non ignarus, utilitati omnium plus, quàm unius alicuius, aut ſuæ conſulit. nec magis uituperandus eſt proditor patriæ, quàm communis utilitatis, aut ſalutis deſertor propter ſuam utilitatem, aut ſalutem. Ex quo fit, ut laudandus ſit is, qui mortem oppetat pro Repub. qui doceat chariorem eſſe patriam nobis, quàm noſmetipſos. Quoniamq́; illa uox inhumana, & ſcelerata ducitur, eorum, qui negant ſe recuſare, quominus ipſis mortuis terrarum omnium deflagratio conſequatur: quod uulgari quodam uerſu Græco pronuntiari ſolet: certe uerum eſt, etiam ijs, qui aliquando futuri ſint, eſſe propter ipſos conſulendum

lendum. Ex hac animorum affectione teſtamenta, commendationesq́; morientium natæ ſunt: quodq́; nemo in ſolitudine uitam agere uelit, ne cum infinita quidem uoluptatum abundantia, facile intelligitur, nos ad coniunctionem, congregationemq́; hominum, & ad naturalem communitatem eſſe natos. Impellimur autem natura, ut prodeſſe uelimus quamplurimis, in primisq́; docendo, rationibusq́; prudentiæ tradendis. Itaque non facile eſt inuenire, qui, quod ſciat ipſe, non tradat alteri. ita non ſolum ad diſcendum propenſi ſumus, uerum etiam ad docendum. atq; ut tauris natura datum eſt, ut pro uitulis contra leones ſumma ui, impetuq́; contendant: ſic ij, qui ualent opibus, atq; id facere poſſunt, ut de Hercule & Libero accepimus, ad ſeruandum genus hominum natura incitantur. atq; etiam Iouem cum optimum, & maximum dicimus, cumq́; eundem ſalutarem, hoſpitalem, ſtatorem: hoc intelligi uolumus, ſalutem hominum in eius eſſe tutela. Minime autem conuenit, cum ipſi inter nos abiecti neglectiq́; ſimus, poſtulare ut dijs immortalibus chari ſimus, & ab his diligamur. Quemadmodum igitur membris utimur prius, quàm didicimus cuius ea utilitatis cauſa habeamus: ſic inter nos natura ad ciuilem communitatem coniuncti, & conſociati ſumus. Quod ni ita ſe haberet, nec iuſtitiæ ullus eſſet,

nec bonitati locus. & quo modo hominum inter homines iuris eſſe uincula putant, ſic homini nihil iuris eſſe cum beſtijs. præclare enim Chryſippus cætera nata eſſe hominum cauſa, & deorum, eos autem communitatis, & ſocietatis ſuæ, ut beſtijs homines uti ad utilitatem ſuam poßint ſine iniuria: quoniamq́; ea natura eſſet hominis, ut cum genere humano quaſi ciuile ius intercederet: qui id conſeruaret, eum iuſtum: qui migraret, iniuſtum fore. Sed quemadmodum, theatrum cum commune ſit, recte tamen dici poteſt eius eſſe eum locum, quem quiſque occuparit: ſic in urbe, mundo'ue communi non aduerſatur ius, quo minus ſuum quidque cuiuſque ſit. Cum autem ad tuendos, conſeruandosq́; homines hominem natum eſſe uideamus: conſentaneum eſt huic naturæ, ut ſapiens uelit gerere, & adminiſtrare Rempub. atq;, ut è natura uiuat, uxorem adiungere, & uelle ex ea liberos procreare. Ne amores quidem ſanctos à ſapiente alienos eſſe arbitrantur. Cynicorum autem rationem atque uitam alij cadere in ſapientem dicunt, ſiquis eiuſmodi forte caſus inciderit, ut id faciendum ſit: alij nullo modo. Vt uero conſeruetur omnis homini erga hominem ſocietas, coniunctio, charitas, & emolumenta, & detrimenta, quæ ὠφελήματα & βλάμματα appellant, communia eſſe uoluerunt. quorum altera proſunt, nocent altera.

nec

nec ſolum ea communia, uerum etiam paria eſſe dixerunt. Incommoda autem & commoda (ita εὐχρηστήματα & δυσχρηστήματα appello) communia eſſe uoluerunt, paria noluerunt: illa enim, quæ proſunt, aut quæ nocent, aut bona ſunt, aut mala: quæ ſint paria neceſſe eſt. Commoda autem, aut incommoda in eo genere ſunt, quæ præpoſita & reiecta dicimus: ea poſſunt paria non eſſe, ſed emolumenta communia eſſe dicuntur, recte autem facta & peccata non habentur communia. Amicitiam autem adhibendam eſſe cenſent, quia ſit ex eo genere, quæ proſunt. Quanquam autem in amicitia alij dicant æque charam eſſe ſapienti rationem amici, ac ſuam, alij autem ſibi cuique chariorem ſuam: tamen hi quoque poſteriores fatentur alienum eſſe à iuſtitia, ad quam nati eſſe uideamur, detrahere quid de aliquo quod ſibi aſſumat. Minime uero probatur huic diſciplinæ, de qua loquor, aut amicitiam, aut iuſtitiam propter utilitates aſciſci, aut probari. eædem enim uoluptates poterunt eas labefactare, atque peruertere. etenim nec iuſtitia, nec amicitia eſſe omnino poterunt, niſi ipſa per ſe expetantur. Ius autem quod ita dici, appellariq; poßit, id eſſe naturam, alienumq; eſſe à ſapiente non modo iniuriam cui facere, uerum etiam nocere. nec uero rectum eſt cum amicis, aut bene meritis conſociare, aut coniungere

iniuriam: grauiſſimeq́;, & ueriſſime defendi-tur, nunquam æquitatem ab utilitate poſſe ſe-iungi, & quicquid æquum, iuſtumq́; eſſet, id etiam honeſtum: uiciſſimq́;, quicquid eſſet ho-neſtum, id iuſtum etiam, atque æquum fo-re. Ad easq́; uirtutes, de quibus diſputatum eſt, dialecticam etiam adiungunt, & phyſi-cam: easq́; ambas uirtutum nomine appellant: alteram, quòd habeat rationem, ne cui falſo aſſentiamur, ne'ue unquam captioſa probabi-litate fallamur, eaq́;, quæ de bonis, & malis diceremus, ut tenere, tueriq́; poſſimus. nam ſine hac arte quemuis arbitramur à uero abduci, fallíq́; poſſe. Recte igitur, ſi omnibus in rebus temeritas, ignoratioq́; uitioſa eſt, ab his ea, quæ tollit hæc, uirtus nominata eſt. Phyſica quoque non ſine cauſa tributus idem eſt honos: propterea quòd qui conuenienter naturæ uictu-rus ſit, ei & proficiſcendum eſt ab omni mun-do, & ab eius procuratione. Nec uero poteſt quiſquam de bonis, & malis uere iudicare, niſi omni cognita ratione naturæ, & uitæ, etiam deorum, & utrum conueniat nec'ne natura ho-minis cum uniuerſa: quæq́; ſunt uetera præce-pta ſapientium, qui iubent tempori parere, & ſequi deum, & ſe noſcere, & nihil nimis: hæc ſine phyſicis quam uim habeant (& habent maximam) uidere nemo poteſt. Atq; etiam ad iuſtitiam colendam, ad tuendas amicitias, &

reliq

reliquas charitates quid natura ualeat, hæc una cognitio poteſt tradere. Nec uero pietas aduerſus deos, nec quanta his gratia debeatur, ſine explicatione naturæ intelligi poteſt. Sed iam ſentio me eſſe longius prouectum, quàm propoſita ratio poſtularet. uerum admirabilis cõpoſitio diſciplinæ, incredibilisq; rerũ traxit ordo: quæ per deos immortales, nõ ne miraris? Quid enim aut in natura, qua nihil eſt aptius, nihil deſcriptius: aut in operibus manu factis tam compoſitum, tamq; compactum, & coagmentatum inueniri poteſt? quid poſterius priori nõ conuenit? quid ſequitur, quod non reſpondeat ſuperiori? quid non ſic aliud ex alio nectitur, ut non, ſi ullam literam moueris, labent omnia? nec tamen quicquam eſt, quod moueri poſſit. Quàm grauis uero, quàm magnifica, quàm conſtans conficitur perſona ſapientis? qui, cum ratio docuerit quod honeſtum eſſet, id eſſe ſolum bonum, ſemper ſit neceſſe eſt beatus, uereq; omnia iſta nomina poſſideat, quæ irrideri ab imperitis ſolent. rectius enim appellabitur rex, quàm Tarquinius, qui nec ſe, nec ſuos regere potuit: rectius magiſter populi (is enim eſt dictator) quàm Sylla, qui trium peſtiferorum uitiorum luxuriæ, auaritiæ, crudelitatis, magiſter fuit: rectius diues, quàm Craſſus, qui niſi eguiſſet, nunquam Euphraten nulla belli cauſa tranſire uoluiſſet: rectè eius

omnia dicentur, qui ſcit uti ſolus omnibus: recte etiam pulcher appellabitur: animi enim lineamenta ſunt pulchriora, quàm corporis: recte ſolus liber, nec dominationi cuiuſquam parens, neque obediens cupiditati: recte inuictus, cuius etiam ſi corpus conſtringatur, animo tamen uincula inijci nulla poſsint, neq; expectet ullum tempus ætatis, ut tum deniq; iudicetur, beatus'ne fuerit, cum extremum uitæ diem morte confecerit: quod ille unus è ſeptem ſapientibus non ſapienter Crœſum monuit. nam ſi beatus unquam fuiſſet, beatam uitam uſque ad illum à Cyro extructum rogum protuliſſet. Quod ſi ita eſt, ut neque quiſquam niſi bonus uir, & omnes boni beati ſint: quid philoſophia magis colendum, aut quid eſt uirtute diuinius?

M. T. CICERONIS

DE FINIBVS BONORVM, ET MALORVM

LIB. IIII.

QVAE *cùm dixiſſet, finẽ ille. ego autem, Næ tu, inquam, Cato iſta expoſuiſti tam multa memoriter, tam obſcura dilucide. itaq; aut omittamus contra omnino uelle aliquid, aut ſpatium ſumamus ad cogitandum. tum enim diligenter,*

etſi

etſi minus uere: nam nondum id quidem audeo dicere: ſed tamen accurate non modo fundatam, uerumetiam extructam diſciplinam non eſt facile perdiſcere. Tum ille, Ain' tandem, inquit, cum ego te hac noua lege uideam eodem die accuſatori reſpondere, & tribus horis perorare, in hac me cauſa tempus dilaturum putas? quæ tamen à te agetur non melior, quàm illæ ſunt, quas interdum obtines. Quare iſtam quoq; aggredere, tractatam præſertim & ab alijs, & à te ipſo ſæpe, ut tibi deeſſe non poßit oratio. Tum ego, Non mehercule ſoleo temere contra Stoicos, non quo illis admodum aſſentiar, ſed pudore impedior: ita multa dicunt, quæ uix intelligam. Obſcura, inquit, quædam eſſe confiteor: nec tamen ab illis ita dicuntur de induſtria: ſed ineſt in rebus ipſis obſcuritas. Cur igitur eaſdem res, inquam, Peripateticis dicentibus, uerbum nullum eſt, quod non intelligatur? Eaſdem'ne res? inquit, an parum diſſerui, non uerbis Stoicos à Peripateticis, ſed uniuerſa re, & tota ſententia diſſentire? Atqui, inquam, Cato, ſi iſtud obtinueris, traducas me ad te totum licebit. Putabam equidem ſatis, inquit, me dixiſſe. quare ad ea primum, ſi uidetur. ſin aliud quid uoles, poſtea. Immo iſto quidem, inquam loco, niſi iniquum poſtulo, reſponde arbitratu meo. Vt placet, inquit. etſi illud erat

aptius, æquum cuique concedere. Exiſtimo, inquam, Cato, ueteres illos Platonis auditores, Speuſippum, Ariſtotelem, Xenocratem: deinde eorum Polemonem, Theophraſtum, ſatis & copioſe & eleganter habuiſſe conſtitutam diſciplinam, ut nõ eſſet cauſa Zenoni, cum Polemonem audiſſet, cur ab eo ipſo, & à ſuperioribus diſsideret, quorum fuit hæc inſtitutio. in qua animaduertas uelim quid putes mutandum: nec expectes, dum ad omnia dicam, quæ à te dicta ſunt: uniuerſa enim illorum ratione cum tota ueſtra confligendum puto. qui cum uiderent nos ita eſſe natos, ut & communiter ad eas uirtutes apti eſſemus, quæ notæ, illuſtresq; ſunt: iuſtitiam dico, temperantiam, cæterasq; generis eiuſdem: quæ omnes ſimiles artium reliquarum, materia tantum ad meliorem partem, & tractatione differunt: easq; ipſas uirtutes uiderent nos magnificentius appetere, & ardentius, habere etiam inſitam quandam, uel potius innatam cupiditatem ſcientiæ, natosq; eſſe ad congregationem hominum, & ad ſocietatem, communitatemq; generis humani, eaq; in maximis ingenÿs maxime elucere: totam philoſophiam tres in partes diuiſerunt. quam partitionem à Zenone retentam eſſe uidemus. quarum cum una ſit, qua mores conformari putantur: differo eam partem, quæ quaſi ſtirps eſt huius quæſtionis, qui

*qui ſit enim finis bonorum, mox: hoc loco tantum dico, à ueteribus Peripateticis, Academicisq; , quîre conſentientes uocabulis diſſerebant, eum locum, quem ciuilem recte appellaturi uidemur, Græce πολιτικὸν, grauiter, & copioſe eſſe tractatum. Quàm multa illi de Republica ſcripſerunt? quàm multa de legibus? quàm multa non ſolum præcepta in artibus, ſed etiam exempla in orationibus bene dicendi reliquerunt? Primum enim ipſa illa, quæ ſubtiliter diſſerenda erant, polite, aptéq; dixerunt, cum definientes, tum partientes: ut ueſtri etiam: ſed uos ſqualidius: illorum uides, quàm niteat oratio. deinde ea, quæ requirebant orationem ornatam, & grauem, quàm magnifice ſunt dicta ab illis! quàm ſplendide! de iuſtitia, de fortitudine, de amicitia, de ætate degenda, de philoſophia, de capeſſenda Republica, de temperantia, de fortitudine hominum, * de ſpinis uellentium, ut Stoici, nec oſſa nudantium, ſed eorum, qui grandia ornate uellent, enucleate minora dicere. Itaque quæ ſunt eorum conſolationes? quæ cohortationes? quæ etiam monita, & conſilia ſcripta ad ſummos uiros? erat enim apud eos, ut eſt rerum ipſarum natura, ſic dicendi exercitatio duplex. nam quicquid quæritur, id habet aut generis ipſius ſine perſonis, temporibusq;, aut ijs adiunctis, facti, aut iuris, aut nominis con-*

tron

trouerſiam ergo in utroque exercebantur: eaq́; diſciplina effecit tantam illorum utroq; in genere dicendi copiam. Totum genus hoc & Zeno, & ab eo qui ſunt, aut non potuerunt, aut noluerunt, certe reliquerunt. Quanquam ſcripſit artem Rhetoricam Cleanthes, Chryſippus etiam: ſed ſic, ut, ſiquis obmuteſcere concupierit, nihil aliud legere debeat. Itaque uides, quo modo loquantur: noua uerba fingunt, deſerunt uſitata: at quanta conantur? mundum hunc omnem oppidum eſſe noſtrum. Incendit igitur eos, qui audiunt. Vides, quantam rem agas: ut Circeis qui habitet, totum hunc mundum ſuum municipium eſſe exiſtimet. Quid ille incendat? reſtinguet citius, ſi ardentem acceperit. Iſta ipſa, quæ tu breuiter, regem, dictatorem, diuitem ſolum eſſe ſapientem, à te quidem apte, ac rotunde: quippe: habes enim à rhetoribus. illorum uero iſta ipſa quàm exilia de uirtutis ui: quam tantam uolunt eſſe, ut beatum per ſe efficere poſsit. Pungunt quaſi aculeis, interrogatiunculis anguſtis: quibus etiam qui aſſentiuntur, nihil commutantur animo, & ijdem abeunt, qui uenerant. res enim fortaſſe ueræ, certe graues, non ita tractantur, ut debent, ſed aliquanto minutius. Sequitur differendi ratio, cognitioq́; naturæ. nam de ſummo bono mox, ut dixi, uidebimus, & ad id explicandum diſputationem omnem conferemus.

uemus. In iijs igitur partibus duabus nihil erat quod Zeno commutare geſtiret. res enim præclare ſe habent, & quidem in utraque parte, quid enim ab antiquis ex eo genere, quod ad diſſerendum ualet, prætermiſſum eſt? qui & definierunt plurima, & definiendi artes reliquerunt: quodq́; eſt definitioni adiunctum, ut res in partes diuidatur, id & fit ab illis, &, quemadmodum fieri oporteat, traditur. item de contrarijs: à quibus ad genera, formasq́; generum deuenerunt. Iam argumenti ratione concluſi caput eſſe faciunt ea, quæ perſpicua dicunt: deinde ordinem ſequuntur, tum quid uerum ſit in ſingulis, extrema concluſio eſt. Quanta autem ab illis uarietas argumentorum ratione concludentium? eorumq́; cum captioſis interrogationibus diſsimilitudo? Quid, quòd pluribus locis quaſi denuntiant, ut neque ſenſuum fidem ſine ratione, nec rationes ſine ſenſibus exquiramus, atq; ut eorũ alterum àb altero ſeparemus? Quid? ea, quæ dialectici nunc tradunt, & docent, non'ne ab illis inſtituta ſunt, et inuenta? de quibus etſi à Chryſippo maxime eſt elaboratum, tamen à Zenone minus multo, quàm ab antiquis. ab hoc autem quædam non melius, quàm ueteres: quædam omnino relicta. Cumq́; duæ ſint artes, quibus perfecte ratio, & oratio compleatur, una inueniendi, altera diſſerendi. hanc poſteriorem & Stoi-

ci, & Peripatetici, priorem autem illi egregiè tradiderunt, hi omnino ne attigerunt quidem. nam è quibus locis quaſi theſauris argumenta depromerentur, ueſtri ne ſuſpicati quidem ſunt: ſuperiores autem artificio, & uia tradiderunt. Quæ quidem res efficit, ne neceſſe ſit, iiſdem de rebus ſemper quaſi dictata decantare, neq; à commentariolis ſuis diſcedere. nam qui ſciet ubi quidque poſitum ſit, quaq; eò ueniat, is, etiam ſiquid obrutum erit, poterit eruere, ſemperq; eſſe in diſputando ſuus. Quod etſi ingeniis magnis præditi quidam dicendi copiam ſine ratione conſequuntur: ars tamen eſt dux certior, quàm natura. aliud eſt enim poëtarum more uerba fundere, aliud ea, quæ dicas, ratione, & arte diſtinguere. Similia dici poſſunt de explicatione naturæ: qua hi utuntur, & ueſtri: neque uero ob duas modo cauſas, quod Epicuro uidetur, ut pellatur mortis, & religionis metus: ſed etiam modeſtiam quandam cognitio rerum cœleſtium affert iis, qui uideant, quanta ſit etiam apud deos moderatio, quantus ordo, & magnitudinem animi, deorum opera, & facta cernentibus: iuſtitiam etiam, cum cognitum habeas quod ſit ſummi rectoris, & domini numen, quod conſilium, quæ uoluntas. cuius ad naturam apta ratio, uera illa, & ſumma lex à philoſophis dicitur. Ineſt in eadem explicatione naturæ inſatiab

ſatiabilis quædam è cognoſcendis rebus uoluptas: in qua una, confectis rebus neceſſarijs, uacui negotijs, honeſte ac liberaliter poſſumus uiuere. Ergo in hac ratione tota de maximis rebus Stoici illos ſecuti ſunt, ut & deos eſſe, & quatuor ex rebus omnia conſtare dicerent. Cum autem quæreretur res admodum difficilis, num quinta quædam natura uideretur eſſe, ex qua ratio, & intelligentia oriretur, in quo etiam de animis, cuius generis eſſent, quæreretur: Zeno id dixit eſſe ignem: nonnulla deinde aliter, ſed ea pauca. De maxima autem re, eodem modo, diuina mente atque natura mundum uniuerſum, atque eius maximas partes adminiſtrari: materiam uero rerum, & copiam apud eos exilem, apud illos uberrimam reperiemus. Quàm multa ab his conquiſita, & collecta ſunt de omnium animantium genere, ortu, membris, ætatibus! quàm multa de rebus ijs, quæ gignuntur è terra! quàm multæ, quámque de rebus uarijs & cauſæ cur quidq; fiat, & demonſtrationes quemadmodum quæque fiant! quæ ex omni copia, plurima & certiſſima argumenta ſumuntur ad cuiuſque rei naturam explicandam. Ergo adhuc, quantum equidem intelligo, cauſa non uidetur fuiſſe mutandi nominis: non enim, ſi omnia non ſequebatur, iccirco non erat ortus illinc. Equidem etiam Epicurũ in phyſicis quidem Democritũ

puto: pauca mutat, uel plura ſanè. at cum è plurimis eadem dicit, tum certe de maximis. quod item cum ueſtri faciant, non ſatis magnam tribuunt inuentoribus gratiam. Sed hæc hactenus. Nunc uideamus quæſo, de ſummo bono, quod continet philoſophiam, ecquid tandem attulerit, quamobrem ab inuentoribus, tanquam à parentibus, diſſentiret. Hoc igitur loco, quanquam à te Cato diligenter eſt explicatus finis hic bonorum, qui continet philoſophiam, & qui à Stoicis quemadmodum diceretur: tamen ego quoque exponam, ut perſpiciamus, ſi potuerimus, quidnam à Zenone noui ſit allatum. Cum enim ſuperiores, è quibus planiſſime Polemo, ſecundum naturam uiuere ſummum bonum eſſe dixiſſent, his uerbis ſignificari Stoici tria dicunt: unum eiuſmodi, uiuere adhibentem ſcientiam earum rerum, quæ natura euenirent. Hunc ipſum Zenonis aiunt finem eſſe, declarantem illud quod à te dictum eſt, conuenienter naturæ uiuere. alterum ſignificare idem, ut diceretur, officia omnia media, aut pleraque ſeruantem uiuere. Hoc ſic expoſitum diſſimile eſt ſuperiori: illud enim rectum, quod κατόρθωμα dicebas, cõtingit ſapienti ſoli: hoc autem inchoati cuiuſdam officij eſt, non perfecti, quod cadere in nonnullos inſipientes poteſt. Tertium autem, omnibus, aut maximis, rebus ijs, quæ

ſecund

ſecundum naturam ſint, fruentem uiuere. hoc non eſt poſitum in noſtra actione: completur enim & ex eo genere uitæ, quod uirtute fruitur: & ex ijs rebus, quæ ſecundum naturam ſunt, neque ſunt in noſtra poteſtate. Sed hoc ſummum bonum, quod certa ſignificatione intelligitur, eaq́; uita, quæ ex ſummo bono degitur, quia coniuncta ei uirtus eſt, in ſapientem ſolum cadit: isq́; finis bonorum, ut ab ipſis Stoicis ſcriptum uidemus, à Xenocrate, atque ab Ariſtotele conſtitutus eſt. Itaque ab his conſtitutio illa prima natura, à qua tu quoq; ordiebare, his propè uerbis exponitur: Omnis natura uult eſſe conſeruatrix ſui, ut & ſalua ſit, & in genere conſeruetur ſuo. Ad hāc rem aiunt artes quoque exquiſitas, quæ naturam adiuuarent: in quibus ea numeretur in primis, quæ eſt uiuendi ars, ut tueatur quod à natura datum ſit: quod deſit, acquirat. ijdemq́; diuiſerunt naturam hominis in animum & corpus. Cumq́; eorum unumquodque per ſe expetendum eſſe dixiſſent, uirtutes quoque utriuſque eorum per ſe expetendas eſſe dicebant. cum animum quadam infinita laude anteponerent corpori, uirtutes quoque animi bonis corporis anteponebant. Sed cum ſapientiam totius hominis cuſtodem, & procuratricem eſſe uellent, quæ eſſet naturæ comes, & adiutrix: hoc ſapientiæ munus eſſe dicebant, ut eum tueretur

qui conſtaret ex animo & corpore, in utroque iuuaret eum, atq; contineret. atque ita re primo ſimpliciter collocata, reliqua ſubtilius perſequentes, corporis bona facilem quandam rationem habere cenſebant, de animi bonis accuratius exquirebant: in primisq; reperiebant, in his ineſſe iuſtitiæ ſemina. primiq; ex omnibus philoſophis à natura tributum eſſe docuerunt, ut ij qui procreati eſſent, à procreatoribus amarentur: & id, quod temporum ordine antiquius eſt, ut coniugia uirorum & uxorum natura coniuncta eſſe dicerent, qua ex ſtirpe orirentur amicitiæ cognationum. atque ab his initijs profecti, omnium uirtutum & origenem & progreßionem perſecuti ſunt. Ex quo magnitudo quoq; animi exiſtebat, qua facile poſſet repugnari, obſiſtiq; fortunæ, quòd maxime res eſſent in poteſtate ſapientis. uarietates autẽ iniuriasq; fortunæ facile ueterum philoſophorum præceptis inſtituta uita ſuperabat. Principijs autem à natura datis, amplitudines quædam bonorum excitabantur, partim profecta à contemplatione rerum occultiorum, quòd erat inſitus menti cognitionis amor: ex quo etiam rationis, explicandi, differendiq; cupiditas conſequebatur: quodq; hoc ſolum animal natum eſt pudoris ac uerecundiæ particeps, appetensq; coniunctionum hominum, ac ſocietatum, animaduertensq; in omnibus rebus,

quas ageret, aut diceret, ne quid ab eo fieret, niſi honeſte, & decorè. His initijs, ut ante dixi, tanquam ſeminibus à natura datis, temperantia, modeſtia, iuſtitia, & omnis honeſtas perfectè abſoluta eſt. Habes, inquam, Cato formam eorum, de quibus loquar, philoſophorum. qua expoſita, ſcire cupio quæ cauſa ſit, cur Zeno ab hac antiqua inſtitutione deſciuerit, quidnam horum ab eo non ſit probatum, quod ne omnem naturam conſeruatricem ſui dixerit, an quòd omne animal ipſum ſibi commendatum, ut ſe & ſaluum in ſuo genere, incolumeq́; uellet, an, cùm omnium artium finis is eſſet, quid natura maxime quæreret, idem ſtatui debere de totius arte uitæ: an quòd, cum animo conſtaremus, & corpore, & hæc ipſa, & eorum uirtutes per ſe eſſe ſumendas: an uero diſplicuit ea, quæ tributa eſt animi uirtutibus tanta præſtantia: an quæ de prudentia, de cognitione rerum, de coniunctione generis humani, quæq́; ab eiſdem de temperantia, de modeſtia, de magnitudine animi, de omni honeſtate dicuntur? Fatebuntur Stoici hæc omnia dicta eſſe præclare, neque enim eam cauſam Zenoni deſciſcendi fuiſſe. alia quædam dicent, credo, magna antiquorum eſſe peccata, quæ ille ueri inueſtigandi cupidus, nullo modo ferre potuerit: quid enim peruerſius, quid intolerabilius, quid ſtultius, quàm bonam ualetudinem,

quàm dolorum omnium uacuitatem, quàm integritatem oculorum, reliquorumq́; ſenſuum ponere in bonis potius, quàm dicere, nihil omnino inter eas res, iisq́; contrarias intereſſe? ea enim omnia, quæ illi bona dicerent, præpoſita eſſe, non bona: itemq́; illa, quæ in corpore excellerent, ſtulte antiquos dixiſſe per ſe eſſe expetenda, & ſumenda potius, quàm expetenda. eademq́; de omni uita, quæ in una uirtute conſiſteret, illam uitam, quæ etiam cæteris rebus, quæ eſſent ſecundum naturam, abundaret, magis expetendam non eſſe, ſed magis ſumendam: cumq́; ipſa uirtus efficiat, ita beatam uitam, ut beatior eſſe non poßit: tamen quadam deeſſe ſapientibus tum, cum ſunt beatißimi: itaque eos id agere, ut à ſe dolores, morbos, debilitatem repellant. O magnam uim ingenij, cauſam'que iuſtam, cur noua exiſteret diſciplina! Perge porrò, ſequentur enim, quæ tu ſcientißime complexus es, omnem inſipientiam, & iniuſtitiam, alia uitia ſimilia eſſe, omniaq́; peccata eſſe paria, eosq́; qui natura, doctrinaq́; longe ad uirtutem proceßiſſent, niſi eam plene conſecuti eſſent, ſumme eſſe miſeros, neque inter eorum uitam, & improbißimorum quicquam omnino intereſſe: ut Plato, tantus ille uir, ſi ſapiens non fuerit, nihilo melius, quàm quiuis improbißimus, nec beatius uixerit. Hæc uidelicet eſt correctio philoſophiæ

ueteris, & emendatio, quæ omnino aditum habere nullum poteſt in urbem, in forum, in curiam. quis enim ferre poſſet ita loquentem eum, qui ſe autorem uitæ grauiter, & ſapienter agendæ profiteretur, nomina rerum cõmutantem: cumq́; idem ſentiret, quod omnes, quibus rebus eandem uim tribueret, alia nomina imponentem, uerba modo mutantem, de opinionibus nihil detrahentẽ? Patronus'ne cauſæ in epilogo pro reo dicens, negaret eſſe malum exilium, publicationem bonorum? hæc reÿcienda eſſe, non fugienda? nec miſericordem iudicem eſſe oportere? in concione autem ſi loqueretur, ſi Annibal ad portas ueniſſet, murumq́; iaculo traieciſſet, negaret eſſe in malis capi, uenire, interfici patriam amittere? an, Senatus cum triumphum Africano decerneret, quid de eius uirtute aut felicitate poſſet dicere, ſi neque uirtus in ullo, niſi in ſapiente, nec fecilitas uere dici poteſt? Quæ eſt igitur iſta philoſophia, quæ communi more in foro loquitur, in libello ſuo? præſertim, cùm quod illi uerbis ſuis ſignificent, in eo nihil mouetur, de ipſis rebus nihil mutetur, eadem res maneant, alio modo. quid enim intereſt, diuitias, opes, ualetudinem, bona dicas, an'ne præpoſita, cum ille, qui iſta bona dicit, nihilo plus his tribuat, quàm tu, qui eadem illa præpoſita nominas? Itaq; homo in primis ingenuus.

& grauis, dignus illa familiaritate Scipionis, & Lælij Panætius, cum ad Q. Tuberonem de dolore patiendo ſcriberet, quod eſſe caput debebat, ſi probari poſſet, nunquam poſuit, non eſſe malum dolorem: ſed quid eſſet, & quale, quantumq; in eo eſſet alieni, deinde quæ ratio eſſe perferendi. cuius quidem, quoniam Stoicus fuit, ſententia condemnata mihi uidetur eſſe immanitas iſta nerborum. Sed ut propius ad ea Cato accedam, quæ à te dicta ſunt, preſſius agamus, eaq;, quæ modo dixiſti, cum ijs conferamus, quæ tuis antepono. Quæ ſunt igitur cõmunia nobis cum antiquis, his ſic utamur, quaſi conceſſis: quæ in controuerſiam ueniunt, de ijs, ſi placet, diſſeramus. Mihi uero, inquit, placet, agi ſubtilius, &, ut ipſe dixiſti, preſſius: quæ enim adhuc protuliſti, popularia ſunt: ego autem à te elegantiora deſidero. A me'ne tu, inquam? ſed tamen enitar, & ſi minus mihi multa occurrent, non fugiam iſta popularia. Sed primum poſitum ſit, noſmet ipſos commendatos eſſe nobis, primamq; ex natura hanc habere appetitionem, ut conſeruemus noſmet ipſos. hoc cõuenit. ſequitur illud, ut animaduertamus qui ſimus ipſi, ut nos, quales oportet eſſe ſeruemus. ſumus igitur homines: ex animo conſtamus & corpore: quæ ſunt cuiuſdam modi: noſq; oportet, ut prima appetitio naturalis poſtulat, hæc diligere, conſtituereq; ex his finem illum

illum ſummi boni, atq; ultimi. quem, ſi prima uera ſint, ita conſtitui neceſſe eſt, earum rerum quæ ſunt ſecũdum naturam, quamplurima, & quammaxima adipiſci. Hunc igitur finem illi tenuerunt: quodq́; ego pluribus uerbis, illi breuius, ſecundum naturam uiuere. hoc his bonorum uidetur extremum. Age nunc iſti doceãt, uel tu potius (quis enim iſta melius?) quonam modo ab ijſdem principijs profecti, efficiatis ut honeſte uiuere, (id eſt enim uel ex uirtute, uel naturæ congruenter uiuere) ſummum bonum ſit, & quonam modo, aut quo loco corpus ſubito deſerueritis, omniaq́; ea, quæ cum ſecundum naturam ſint, abſint à noſtra poteſtate, ipſum denique officium. Quæro igitur, quo modo hæ tantæ commendationes à natura profectæ ſubito à ſapientia relictæ ſint. Quòd ſi non hominis ſummum bonum quæreremus, ſed cuiuſdam animatis, is autem eſſet nihil niſi animus (licet enim fingere aliquid eiuſmodi, quo uerum facilius reperiamus) tamen illi animo non eſſet hic ueſter finis: deſideraret enim ualetudinem, uacuitatem doloris: appeteret etiam conſeruationem ſui, earumq́; rerum cuſtodiam: finemq́; ſibi conſtitueret, ſecundum naturam uiuere: quod eſt, ut dixi, habere ea, quæ ſecundum naturam ſunt: uel omnia, uel plurima, & maxima: cuiuſcunq; enim modi animal conſtitueris, neceſſe eſt, etiam ſi id ſine

corp

corpore ſit, ut fingimus, tamen eſſe in animo quædam ſimilia eorum, quæ ſint in corpore: ut nullo modo, niſi ut expoſui, conſtitui poßit finis bonorum. Chryſippus autem exponens differentias animantium, ait alias earum corpore excellere, alias autem animo, nonnullas ualere utraq; re. deinde diſputat, quod cuiuſque generis animãtis ſtatui deceat extremum. Cùm autem hominem eo in genere poſuiſſet, ut ei tribueret animi excellentiam ſummum bonum id conſtituit, non excellere animo, ſed uti nihil eſſe præter animum uideretur. Vno autem modo in uirtute ſola ſummum bonum recte poneretur, ſi quod eſſet animal, quod totum ex mente conſtaret: id ipſum tamen ſic, ut ea mens nihil haberet in ſe, quod eſſet ſecundum naturam: ut ualetudo eſt. Sed id ne cogitari quidem poteſt quale ſit: ut non repugnet ipſum ſibi. Sin dicit obſcurari quædam, nec apparere: quia ualde parua ſint: nos quoq; concedimus, quod dicit Epicurus de uoluptate, quæ minimæ ſint uoluptates, eas obſcurari ſæpe, & obrui, ſed non ſunt in eo genere tantæ commoditates corporis, tamq; productæ temporibus, tamq; multæ. Itaque, in quibus propter earum exiguitatem obſcuratio ſequitur, ſæpe accidit, ut nihil intereſſe noſtra fateamur, ſint illa, nec'ne ſint: ut in ſole, quod à te dicebatur, lucernam adhibere nihil intereſt, aut teruntium

rium addere Crœſi pecuniæ. Quibus autem in rebus obſcuratio tanta non ſit, fieri tamen poteſt, ut id ipſum, quod intereſt, non ſit magnum. ut ei, qui iucunde uixerit annos decem, ſi æque uita iucunda menſtrua addatur, quia momentum aliquod habeat ad iucundam acceſsionem, bonum ſit: ſin autem id non concedatur, non continuo uita beata tollitur. Bona autem corporis huic ſunt, quod poſterius poſui, ſimiliora: habent enim acceſsionem dignam, in qua laboretur: ut mihi in hoc Stoici iocari uideantur interdum, cùm ita dicant, ſi ad illam uitam, quæ cum uirtute degatur, ampulla, aut ſtrigilis accedat, ſumpturum ſapientem eam uitam potius, quò hæc adiecta ſint, nec beatiorem tamen ob eam cauſam fore. Hoc ſimile tandem eſt non riſu potius, quàm oratione eijciendum? Ampulla enim ſit, nec'ne ſit, quis non iure optimo irrideatur, ſi laboret? At uero grauitate membrorum, & cruciatu dolorum ſi quis quem leuet, magnam ineat gratiam. Nec ſi ille ſapiens ad tortoris aculeum à tyranno ire cogatur, ſimulem habeat uultum, ac ſi ampullam perdidiſſet: ſed ut magnum & difficile certamen iniens, cum ſibi cum capitali aduerſario dolore depugnandum uideret, excitaret omnes rationes fortitudinis, ac patientiæ: quarum præſidio iniret illud difficile, ut dixi, magnumq; prælium. Deinde non quærimus

mus

mus quid obſcuretur, aut intereat, quia ſit admodum paruum: ſed quid tale ſit, ut expleat ſummum. Vna uoluptas è multis obſcuratur in illa uita uoluptuaria, ſed tamen ea, quamuis parua ſit, pars eſt eius uitæ, quæ poſita eſt in uoluptate. Nummus in Crœſi diuitijs obſcuratur: pars eſt tamen diuitiarum. Quare obſcurentur etiam hæc, quæ ſecundum naturam eſſe dicimus, in uita beata: ſint modo partes beatæ uitæ. Atqui ſi, ut conuenire debet inter nos, eſt quædam appetitio naturalis, ea, quæ ſecundum naturam ſunt, appetens: eorum omnium eſt aliqua ſumma facienda. quo conſtituto, tum licebit otioſe iſta quærere, de magnitudine rerum, de excellentia, quanta in quoque ſit ad beate uiuendum, de iſtis ipſis obſcurationibus, quæ propter exiguitatem uix, aut ne uix quidem appareant. Quid, de quo nulla diſſenſio eſt? nemo enim eſt, qui aliter dixerit, quin omnium naturarum ſimile eſſet id, ad quod omnia referuntur, quod eſt ultimum rerum appetendarum: omnis enim eſt natura diligens ſui. quæ eſt enim, quæ ſe unquam deſerat, aut partem aliquam ſui, aut eius partis habitum, aut uim, aut ullius earum rerum, quæ ſecundum naturam ſint, aut motum, aut ſtatum? Quæ autem natura ſuæ primæ inſtitutionis oblita eſt? Nulla profecto, quin ſuam uim retineat à primo ad extremum. Quo modo igitur euenit,

euenit, ut hominis natura ſola eſſet, quæ hominem relinqueret, quæ obliuiſceretur corporis, quæ ſummum bonum non in toto homine, ſed in parte hominis poneret? quo modo autem, quod ipſi etiam fatentur, conſtatq; inter omnes, conſeruabitur, ut ſimile ſit omnium naturale illud ultimum, de quo quæritur? tum enim eſſet ſimile, ſi in cæteris quoq; naturis id cuiq; eſſet ultimum, quod in quaq; excelleret: tale enim uiſum eſſet ultimum Stoicorum. Quid dubitas igitur mutare principia naturæ? Quid enim dicis, omne animal, ſimul atq; ſit ortum, applicatum eſſe ad ſe diligendum? eſſeq; in ſe conſeruando occupatum? quin potius ita dicis, omne animal applicatum eſſe ad id quod in eo ſit omne optimum; & in eius unius occupatum eſſe cuſtodia, reliquasq; naturas nihil aliud agere, niſi ut id conſeruent, quod in quaque optimum ſit? quo modo autem optimum, ſi bonum præterea nullum eſt? ſi autem reliqua appetenda ſunt, cur, quod eſt ultimum rerum appetendarum, id non aut ex omnium earum, aut ex plurimarum, & maximarum appetitione concluditur? ut Phidias poteſt à principio inſtituere ſignum, idq; perficere: poteſt ab alio inchoatum accipere, & abſoluere. Huic eſt ſapientia ſimilis: non enim ipſa genuit hominem, ſed accepit à natura inchoatum. hanc igitur intuens, debet inſtitutum illud

quaſi

quaſi ſignum abſoluere. Qualem igitur natura hominem inchoauit? ecquod eſt munus, quod opus ſapientiæ? Quid eſt, quod ab ea abſolui, & perfici debeat? ſi nihil in eo quidem perficiendum eſt, præter motum ingenij quendam, id eſt rationem: neceſſe eſt huic ultimum eſſe ex uirtute uitam fingere: rationis enim perfectio eſt uirtus. Si nihil, niſi corpus: ſumma erunt illa, ualetudo, uacuitas doloris, pulchritudo, & cætera. Nunc de hominis ſummo bono quæritur. Quid ergo dubitamus in tota eius natura quærere quid ſit effectum? Cùm enim conſtet inter omnes, omne officium, munusq́; ſapientiæ in hominis cultu eſſe occupatum: alij (ne me exiſtimes contra Stoicos ſolum dicere) eas ſententias afferunt, ut ſummum bonum in eo genere ponant, quod ſit extra noſtram poteſtatem, tanquam de animali aliquo loquantur: alij contra, quaſi nullum corpus ſit hominis, ita præter animum nihil curant: cum præſertim ipſe quoque animus non inane neſcio quid ſit (neque enim id poſſum intelligere) ſed in quodam genere corporis, ut ne is quidem uirtute una contentus ſit, ſed appetat uacuitatem doloris. Quamobrem utriq; idem faciunt, ut ſi læuam partem negligerent, dexteram tuerentur: aut ipſius animi, ut fecit Herillus, cognitionem amplexarentur, actionem relinquerent. eorum enim omnium, multa prætermittentium,

dum

dum eligant aliquid, quod ſequantur, quaſi curta ſententia: at uero illa perfecta, atq; plena, eorum, qui cum de hominis ſummo bono quærerent, nullam in eo neque animi, neque corporis partem uacuam tutela reliquerunt. Vos autem Cato, quia uirtus, ut omnes fatemur, altiſsimum locum in homine, & maxime excellentem tenet, & quòd eos, qui ſapientes ſunt, abſolutos, & perfectos putamus: aciem animorum noſtrorum uirtutis ſplendore perſtringitis: in omni enim animante eſt ſummum aliquid, atq; optimum, ut in equis, in canibus: quibus tamen & dolore uacare opus eſt, & ualere. Sic igitur in homine perfectio iſta, in eo potiſsimum, quod eſt optimum, id eſt, in uirtute laudatur. Itaque mihi non ſatis uidemini conſiderare, quid interſit naturæ quaque progreſsio. Non enim hoc, quod facit in frugibus, ut cum ad ſpicam perduxerit ab herba, relinquat, & pro nihilo habeat herbam, idem facit in homine, cum eum ad rationis habitum perduxerit. ſemper enim ita aſſumit aliquid, ut ea quæ prima dederit, ne deſerat. Itaque ſenſibus rationem adiunxit: & ratione effecta ſenſus non reliquit: ut ſi cultura uitium, cuius hoc munus eſt, ut efficiat, ut uitis cum partibus ſuis omnibus quamoptime ſe habeat. ſed ſic intelligamus: licet enim, ut uos quoque ſoletis, fingere aliquid docendi cauſa:

ſi igitur illa cultura uitium in uite inſit, ipſa cætera credo uelit, quæ ad colendam uitem attinebunt, ſicut antea: ſe autem omnibus uitis partibus præferat, ſtatuatq; nihil eſſe melius in uite, quàm ſe. ſimiliter ſenſus, cum acceßit ad naturam, tuetur illam quidem, ſed etiam tuetur ſe. cum autem aſſumpta ratio eſt, tanto in dominatu locatur, ut omnia illa prima naturæ huius tutelæ ſubijciantur. Itaq; non diſcedit ab eorum curatione, quibus præpoſita uitam omnem debet gubernare, ut mirari ſatis eorum inconſtantiam non poßimus: naturalem enim appetitionem, quam uocant ὁρμὴν, itemq; officium, ipſam etiam uirtutem, tuentem eſſe uolunt earum rerum, quæ ſecundum naturam ſunt. cum autem ad ſummum bonum uolunt peruenire, tranſiliunt omnia, & duo nobis opera pro uno relinquunt: ut alia ſumamus, alia appetamus potius, quàm uno fine omnia concludant. At enim dicitis uirtutem non poſſe conſtitui, ſi ea, quæ extra uirtutem ſunt, ad beate uiuendum pertineant. quod totum contra eſt: introduci enim uirtus nullo modo poteſt, niſi omnia, quæ leget, quæq; reijciet, unam referantur ad ſummam. nam ſi omnino nos negligimus, in Ariſtonea uitia, & peccata incidemus, obliuiſcemurq; quæ uirtuti ipſi principia dederimus. ſin ea non negligimus, neq; tamen ad finem ſummi boni referimus

mus, non multum ab Herilli leuitate aberrabimus. duarum enim uitarum nobis erunt inſtituta capienda: facit enim ille duo ſeiuncta ultima bonorum: quæ, ut eſſent uera, coniungi debuerunt: nunc ita ſeparantur, ut diſiuncta ſint: quo nihil poteſt eſſe peruerſius. itaq; contra eſt, ac dicitis. nam conſtitui uirtus nullo modo poteſt, niſi ea quæ ſunt prima naturæ, ut ad ſummam pertinentia tenebit. quæſita enim uirtus eſt, non quæ relinqueret naturam, ſed quæ tueretur. At illa, ut uobis placet, partem quandam tuetur, reliquam deſerit. Atq; ipſa inſtitutio hominis ſi loqueretur, hæc diceret: primos ſuos quaſi cœptus appetendi fuiſſe, ut ſe conſeruaret in ea natura, in qua ortus eſſet. Nondum autem explanatum ſatis erat, quod maxime natura uellet. explanetur igitur. Quid ergo aliud intelligetur, niſi ut æque pars naturæ negligatur? in qua ſi nihil eſt præter rationem, ſit in una uirtute finis bonorum. ſin eſt etiam corpus, iſta explanatio naturæ nempe hoc effecerit, ut ea, quæ ante explicationem tenebamus, relinquamus. Ergo id eſt conuenienter naturæ uiuere, à natura diſcedere. ut quidam philoſophi, cum à ſenſibus profecti maiora quædam, ac diuiniora uidiſſent, ſenſus reliquerunt: ſic iſti, cum ex appetitione rerum uirtutis pulchritudinem aſpexiſſent, omnia propter quæ uirtutem ipſam uiderant, abiecerunt, obliti

t 2 natur

ea quicquam ad beatam uitam pertinere: rurſus naturam relinquunt. Atq; adhuc ea dixi, cur cauſa Zenoni non fuiſſet, quamobrem à ſuperiorum autoritate diſcederet. nunc reliqua uideamus: niſi aut ad hæc Cato dicere aliquid uis, aut nos iam longiores ſumus. Neutrum uero, inquit ille: nam & à te perfici iſtam diſputationem uolo, nec tua mihi oratio longa uideri poteſt. Optime, inquam: quid enim mihi poteſt eſſe optatius, quàm cum Catone omnium uirtutum autore de uirtutibus diſputare? Sed primum illud uide, grauiſsimam illam ueſtram ſententiam, quæ familiam ducit, honeſtum quod ſit, id eſſe ſolum bonum: honeſteq; uiuere, bonorum finem, communem fore uobis cum omnibus, qui in una uirtute conſtituunt finem bonorum: quodq; dicitis, informari non poſſe uirtutem, ſi quicquam niſi quod honeſtum ſit numeretur, idem dicetur ab illis, quos modo nominaui. Mihi autem æquius uidebatur, Zenonem cum Polemone diſceptantem, à quo, quæ eſſent principia naturæ, acceperat, à communibus initijs progredientem, uidere ubi primum inſiſtere, & unde cauſa controuerſiæ naſceretur: non ſtantem cum ijs, qui ne dicerent quidem ſua ſumma bona eſſe à natura profecta, uti ijſdem argumentis, quibus illi uterentur, ijſdemq; ſententijs. Minime uero illud probo, quod cum docuiſtis, ut uobis uidemini,

ſolum bonum eſſe, quod honeſtum ſit, tum rurſum dicitis, initia proponi neceſſe eſſe apta, & accommodata naturæ, quorum ex electione uirtus poßit exiſtere: non enim in ſelectione uirtus ponenda erat, ut id ipſum, quod erat bonorum ultimum, aliud aliquid acquireret. nam omnia, quæ ſumenda, quæq; legenda, aut optanda ſunt, ineſſe debent in ſumma bonorum, ut is, qui eam adeptus ſit, nihil præterea deſideret. Vides'ne, ut, quibus ſumma eſt in uoluptate, perſpicuum ſit, quid ijs faciendum ſit, aut non faciendum? ut nemo dubitet, eorum omnia officia quò ſpectare, quid ſequi, quid fugere debeant. Sit hoc ultimum bonorum, quod nunc à me defenditur. apparet ſtatim, quæ ſint officia, quæ actiones. nobis autem quibus nihil eſt aliud propoſitum, niſi rectum, atq; honeſtum, unde officij, unde agendi principium naſcatur, non reperietis. Hoc igitur quæritis omnes, & ij, qui, quodcunque in mentem ueniat, aut quodcunq; occurrat, ſe ſequi dicent: & uos ad naturam reuertemini: quibus natura iure reſponderit, non eſſe uerum aliunde finem beate uiuendi, à ſe principia rei gerendæ peti: eſſe enim unam rationem, qua & principia rerum agendarum, & ultima bonorum continerentur: atque ut Ariſtonis eſſet exploſa ſententia, dicentis nihil differre aliud ab alio, nec eſſe res ullas præter uirtutes, & uitia inter

quas

quas quicquam omnino intereſſet: ſic errare Zenonem, qui nulla in re, niſi in uirtute, aut uitio, propenſionem ne minimi quidem momenti ad ſummum bonum adipiſcendum diceret: & cum ad beatam uitam nullum momentum ea res haberet, ad appetitionem autem rerum, eſſe in his momenta diceret. quaſi uero hæc appetitio non ad ſummi boni adeptionem pertineret. Quid autem minus conſentaneum eſt, quàm, quod aiunt, cognito ſummo bono, reuerti ſe ad naturam, ut ab ea petant agendi principium, id eſt officij? non enim actionis, aut officij ratio impellit ad ea, quæ ſecundum naturam ſunt, appetenda: ſed ab his & appetitio, & actio commouetur. Nunc uenio ad illa tua breuia: quæ conſectaria eſſe dicebas: & primum illud, quo nihil poteſt eſſe breuius: Bonum omne laudabile: laudabile autem omne honeſtum: igitur omne bonum honeſtum. O plumbeum pugionem: quis enim tibi illud primum conceſſerit? quo quidem conceſſo nihil opus eſt ſecundo. Si enim omne bonum laudabile eſt, omne honeſtum eſt. quis tibi ergo iſtud dabit, præter Pyrrhonem, Ariſtonem, eorum'ue ſimiles? quos tu non probas. Ariſtoteles uero, Xenocrates, tota illa familia non dabit, quippe qui ualetudinem, uires, diuitias, gloriam, multa alia bona eſſe

dicant, laudabilia non dicant. & hi quidem ita non ſola uirtute finem bonorum contineri putant, ut rebus tamen omnibus uirtutem anteponant. Quid cenſes eos eſſe facturos, qui omnino uirtutem à bonorum fine ſegregauerunt, Epicurum, Hieronymum, illos etiam, ſi qui Carneadeum finem tueri uolunt? iam aut Callipho, aut Diodorus quomodo poterunt tibi iſtud concedere, qui ad honeſtatem aliud adiungant, quod ex eodem genere non ſit. Placet igitur tibi Cato, cum res ſumpſeris non conceſſas, ex illis efficere quod uelis? iam ille Sorites, quo nihil putatis eſſe uitioſius: quod bonum ſit, id eſſe optabile: quod optabile, id eſſe expetendum: quod expetendum, laudabile. deinde reliqui gradus. ſed ego in hoc reſiſto. eodem enim modo tibi nemo dabit, quod expetendum ſit, id eſſe laudabile. illud uero minime conſectarium, ſed in primis habes. illorum ſcilicet nominum gloriatione dignam eſſe beatam uitam, quæ non poſſit ſine honeſtate contingere, ut iure quiſquam glorietur. Dabit hoc Zenoni Polemon, etiam magiſter eius, & tota illa gens, & reliqui qui uirtutem omnibus rebus multo anteponentes, adiungunt ei tamen aliquid ſummo in bono finiendo. Si enim uirtus digna eſt gloriatione, ut eſt: tantumq; præſtat cæteris rebus, ut dici uix poſſit: & beatus eſſe poterit uirtute una præditus, carens cæteris, nec tamen illud

tibi

tibi concedet, præter uirtutem, nihil in bonis eſſe ducendum: illi autem, quibus ſummum bonum ſine uirtute eſt, non dabunt fortaſſe uitam beatam habere, in quo iure poſsit gloriari, etſi illi quidem etiam uoluptates faciunt interdum glorioſas. Vides igitur, te aut ea ſumere, quæ non concedantur, aut ea, quæ etiam conceſſa, te nihil adiuuent. Equidem in omnibus iſtis concluſionibus hoc putarem philoſophia, nobisq́; dignum, & maxime, cum ſummum bonum quæreremus, uitam noſtram, conſilia, uoluntates, non uerba corrigi. Quis enim poteſt iſtis, quæ te, ut ais, delectant, breuibus, & acutis auditis, de ſententia decedere? Nam cum ea ſpectant, & auent audire cur dolor malum non ſit, dicunt illi aſperum eſſe dolorem, moleſtum, odioſum, contra naturam, difficilem toleratu, ſed quia nulla ſit in dolore, nec fraus, nec improbitas, nec malitia, nec culpa, nec turpitudo, non eſſe illud malum. Hæc qui audierit, ut ridere non curet, diſcedet tamen nihilo firmior ad dolorem ferendum, quàm uenerat. Tu autem negas fortem eſſe quenquam poſſe, qui dolorem malum putet. Cur fortior ſit, ſi illud, quod tute concedis, aſperum, & uix ferendum putabit? ex rebus enim timiditas, non ex uocabulis naſcitur. & ais, ſi una litera commota ſit, fore, tota ut labet diſciplina. Vtrum igitur tibi literam uideor, an totas

paginas commouere? ut enim ſit apud illos id quod eſt à te laudatum, ordo rerum conſeruatus, & omnia inter ſe apta, & connexa (ſic enim aiebas) tamen perſequi non debemus, ſi à falſis principijs profecta congruent ipſa ſibi, & à propoſito non aberrant. In prima igitur conſtitutione Zeno tuus à natura receſsit: cumq; ſummum bonum poſuiſſet in ingenij præſtantia, quàm uirtutem uocamus, nec quicquam aliud bonum eſſe dixiſſet, niſi quod eſſet honeſtum, nec uirtutem poſſe conſtare, ſi in cæteris rebus eſſet quicquam, quod aliud alio melius eſſet, aut peius: his propoſitis tenuit prorſus conſequentia. Recte dicis: negare enim non poſſum. ſed ita falſa ſunt ea, quæ conſequuntur, ut illa, è quibus hæc nata ſunt, uera eſſe non poßint. Docent enim nos (ut ſcis) dialectici, ſi ea, quæ rem aliquam conſequantur, falſa ſint, falſam illam ipſam eſſe, quam ſequantur. Ita fit illa concluſio non ſolum uera, ſed ita perſpicua, ut dialectici ne rationem quidem reddi putent oportere: Si illud, hoc: non autem hoc, igitur ne illud quidem. Sic conſequentibus ueſtris ſublatis, prima tolluntur: quæ ſequuntur igitur: Omnes, qui non ſunt ſapientes, æque miſeros eſſe, Sapientes omnes, ſumme beatos eſſe, Recte facta omnia æqualia, Omnia peccata paria: quæ cum magnifice primo dici uidentur, conſiderata minus probantur: ſenſus enim cuiuſ-

que

que, & natura rerum, atq; ipſa ueritas clamabat quodam modo non poſſe adduci, ut inter eas res, quas Zeno exæquaret, nihil intereſſet. Poſtea tuus ille Pœnulus (ſcis enim Citiæos clientes tuos è Phœnicia profectos) homo igitur acutus cauſam non obtinens, repugnante natura uerba uerſare cœpit: & primum rebus ijs, quas nos bonas dicimus, conceſſit, ut haberentur aptæ, habiles, & ad naturam accommodatæ: fateriq; cœpit, ſapienti, hoc eſt ſumme beato, commodius tamen eſſe, ſi ea quoq; habeat, quæ bona non audet appellare, natura ipſa accommodata eſſe concedit: negatq; Platonem, ſi ſapiens non ſit, eadem eſſe in cauſa, qua tyrannum Dionyſium. huic mori optimum eſſe propter deſperationem ſapientiæ, illi propter ſpem uiuere. peccata autem partim eſſe tolerabilia, partim nullo modo, propterea quòd alia peccata plures, alia pauciores quaſi numeros officij præterirent. iam inſipientes alios ita eſſe, ut nullo modo ad ſapientiam poſſent peruenire: alios, qui poſſent, ſi id geſſiſſent, ſapientiam conſequi. Hic loquebatur aliter, atq; omnes: ſentiebat idem, quod cæteri. nec uero minoris æſtimanda ducebat ea, quæ ipſe bona negaret eſſe, quàm illi, qui ea bona eſſe dicebant. Quid igitur uoluit ſibi, qui illa mutauerit? ſaltem aliquid de pondere detraxiſſet, & paulo minoris æſtimauiſſet ea, quàm Peripatetici, ut ſentire

quoq; aliud non ſolum dicere uideretur. Quid de ipſa beata uita, ad quam omnia referuntur, quæ dicitis? negatis eam eſſe, quæ expleta ſit omnibus ijs rebus, quas natura deſideret: totamq́; eam in una uirtute ponitis. cumq́; omnis controuerſia aut de re ſoleat, aut de nomine eſſe: utraque earum naſcitur, ſi aut res ignoratur, aut erratur in nomine. quorum ſi neutrum eſt, opera danda eſt, ut uerbis utamur quam uſitatiſsimis, & quammaxime aptis, id eſt rem declarantibus. Num igitur dubium eſt, quin, ſi in re ipſa nihil peccatur à ſuperioribus, uerbis illi commodius utantur? Videamus igitur ſententias eorum: tum ad uerba redeamus. Dicunt appetitionem animi moueri, cum aliquid ei ſecundum naturam eſſe uideatur: omniaq́;, quæ ſecundum naturam ſunt, æſtimatione aliqua digna, eaq́; pro eo, quantum in quaque ſit ponderis, eſſe æſtimanda: quaq́; ſecundum naturam ſint, partim nihil habere in ſeſe eius appetitionis, de qua ſæpe iam diximus, quæ nec honeſta, nec laudabilia dicantur, partim quæ uoluptatem habeant in omni animante, ſed in homine rationẽ etiam: ex eis quæ ſint apta, ea honeſta, ea pulchra, ea laudabilia. Illa autem ſuperiora, naturalia nominantur: quæ coniuncta cum honeſtis, uitam beatam perficiunt, & abſoluunt. Omnium autem eorum commodorum, quibus nõn illi plus tribuunt, qui illa

bona

bona eſſe dicunt, quàm Zeno, qui negat longe præſtantiſsimum eſſe, quod honeſtum eſſet, atq; laudabile: ſed ſi duo honeſta propoſita ſint, alterum cum ualetudine, alterũ cum morbo, non eſſe dubium, ad utrum eorum natura nos ipſa deductura ſit, ſed tamen tantam uim honeſtatis eſſe, tantumq́; eam rebus omnibus præſtare & excellere, ut nullis nec ſupplicijs, nec præmijs dimoueri poſsit ex eo, quod rectũ eſſe decreuerit: omniaq́;, quæ dura, difficilia, aduerſa uideantur, ea uirtutibus ijs, quibus à natura eſſemus ornati, obteri poſſe, non faciles illas quidem, nec contemnendas (quid enim eſſet in uirtute tantum?) ſed ut hoc iudicaremus, non eſſe in his partem maximam poſitam aut beate, aut ſecus uiuendi. Ad ſummam, ea quæ Zeno æſtimanda, & ſumenda, & apta naturæ eſſe dixit, eadem illi bona appellant: uitam autem beatam illi eam, quæ conſtaret ex ijs rebus, quas dixi, aut plurimis, aut grauiſsimis. Zeno autem, quod ſuam, quod propriam ſpeciem habeat cur appetendum ſit, id ſolum bonum appellat: beatam autem uitam eam ſolam, quæ cum uirtute degatur. Si de re diſceptari oportet, nulla mihi tecum Cato poteſt eſſe diſſenſio: nihil eſt enim de quo aliter tu ſentias, atq; ego, modo commutatis uerbis ipſas res conferamus. Nec hoc ille non uidit, ſed uerborum magnificentia eſt, & gloria delectatus: qui

qui ſi ea, quæ dicit, ita ſentiret, ut uerba ſignificant, quid inter eum, & uel Pyrrhonem, uel Aristonem intereſſet? ſin autem eos non probabat: quid attinuit cum ijs, quibuſcum re conueniebat, uerbis diſcrepare? Quid, ſi reuiuiſcant Platonici illi, & deinceps qui eorum auditores fuerunt, & tecum ita loquantur? Nos cum te M. Cato ſtudioſiſſimum philoſophiæ, iuſtiſſimum uirum, optimum iudicem, religioſiſſimum teſtem audiremus, admirati ſumus, quid eſſet, cur nobis Stoicos anteferres, qui de rebus bonis, & malis ſentirent, ea quæ ab hoc Polemone Zeno cognouerat, nominibus uterentur ijs, quæ prima ſpecie admirationem, re explicata riſum mouerent. Tu autem, ſi tibi illa probantur, cur non proprijs uerbis illa tenebas? ſin autoritas cōmouebat: nobis'ne omnibus, & Platoni ipſi neſcio quem illum antepo nebas? præſertim cum in Rep. princeps eſſe uelles, ad eamq; tuendam cum ſumma tua dignitate maxime à nobis ornari atq; inſirui poſſes: nobis enim iſta quæſita, à nobis deſcripta, notata præcepta ſunt: omnium rerum publicarum rectiones, genera, ſtatus, mutationes, leges etiam, & inſtituta, ac mores ciuitatū præſcripſimus. Eloquentiæ uero, quæ & principibus maxime ornamento eſt, & qua te audiuimus ualere plurimum, quantum tibi ex monumentis noſtris addidiſſes? ea cū dixiſſent, quid

tand

tandem talibus uiris reſponderes? Rogarem te, inquit, ut diceres pro me tu idem, qui illis orationem dictauiſſes, uel potius paululū loci mihi, ut his reſponderem, dares, niſi & te audire nunc mallem, & iſtis tamen alio tempore reſponſurus eſſem, tunc ſcilicet cum tibi. Atqui, ſi uerū reſpondere uelles Cato, hæc erant dicenda: non eos tibi non probatos, tantis ingenijs homines, tantaq; autoritate, ſed te animaduertiſſe, quas res illi propter antiquitatem parum uidiſſēt, eas à Stoicis eſſe perſpectas, eiſdemq; de rebus hos tum acutius diſſeruiſſe, tum ſenſiſſe grauius, & fortius: quippe qui primum ualetudinem bonam expetendam negent eſſe, eligendam dicant: non quia ſit bonum ualere, ſed quia ſit non nihilo æſtimandum, neq; tamen pluris, quàm illis uideatur, qui illud non dubitant bonum dicere. Hoc uero te ferre non potuiſſe, quod antiqui illi quaſi barbati, ut nos de noſtris ſolemus dicere, crediderint, eius, qui honeſte uiueret, ſi idem etiam bene ualeret, bene audiret, copioſius eſſet, optabiliorem fore uitam, melioremq;, & magis expetendam, quàm illius, qui æque uir bonus, multis modis eſſet, ut Ennij Alcmæo,

Circumuentus morbo, exilio, atq; inopia.

Illi igitur antiqui non tam acute optabiliorem illam uitam putant, præſtantiorem, beatiorem. Stoici autem tantummodo præponendam in ſe

ligen

ligendo, non quo beatior hæc uita ſit, ſed quòd ad naturam accommodatior: & qui ſapientes non ſunt, omnes æque miſeros eſſe. Stoici hæc uidelicet uiderunt. illos autem id fugerat ſuperiores: qui arbitrabantur homines ſceleribus, & parricidijs inquinatos, nihilo miſeriores eſſe, quàm eos, qui cum caſte & integre uiuerent, nondum perfectam illam ſapientiã eſſent conſecuti. Atq; hoc loco ſimilitudines eas, quibus illi uti ſolent diſsimillimas proferebas. Quis enim ignorat, ſi plures ex alto emergere uelint, propius fore eos quidem ad reſpirandum, qui ad ſummam iam aquam appropinquant, ſed nihilo magis reſpirare poſſe, quàm eos, qui ſunt in profundo? nihil ergo adiuuat procedere, & progredi in uirtute, quo minus miſerrimus ſit, antequam ad eam peruenerit: quoniam in aqua nihil adiuuat, & quoniam catuli, qui iam deſpecturi ſunt, cæci æquè, & ij qui modo nati: Platonem quoque neceſſe eſt, quoniam nondum uidebat, æque cæcum animo, ac Phalarim fuiſſe. Iſta ſimilia non ſunt Cato: in quibus quanuis multum proceſſeris, tamen illud in eadem cauſa eſt, à quò abeſſe uelis, donec euaſeris: nec enim illa reſpirat, antequàm emerſerit, & catuli atque cæci priuſquã deſpexerunt, ac ſi ita futuri ſemper eſſent. Illa ſunt ſimilia: hebes acies eſt cuipiam oculorum: corpore alius langueſcit: hi curatione

adhibita

adhibita leuantur in dies: alter ualet plus quotidie, alter uidet. Hi ſimiles ſunt omnibus, qui uirtuti ſtudent: leuantur uitijs: leuantur erroribus. niſi forte cenſes Tib. Gracchum patrem non beatiorem fuiſſe quàm filium, cum alter ſtabilire Rempub. ſtuduerit, alter euertere. Nec tamen ille erat ſapiens: quis enim hoc? aut quando? aut ubi? aut unde? ſed quia ſtudebat laudi, & dignitati, multum in uirtute proceſſerat. Conferam autem auum tuum Druſum cũ C. Graccho eius fere æquali: quæ hic Reip. uulnera imponebat, eadem ille ſanabat. ſed nihil eſt, quod tam miſeros faciat, quàm impietas, & ſcelus. Vt iam omnes inſipientes ſint miſeri, quod profectò ſunt: non eſt tamen æque miſer, qui patriæ conſulit, & is, qui illam extinctam cupit. Leuatio igitur uitiorum magna fit ijs, qui habent ad uirtutem progreßionis aliquantulum. Veſtri autem progreßionem ad uirtutem fieri aiunt, leuationem uitiorum fieri negant. At quo utuntur homines acuti argumento ad probandum, operæpretiũ eſt conſiderare. Quarum, inquiunt, artium ſumma creſcere poteſt, earũ etiam contrariarũ ſumma poterit augeri. ad uirtutis autem ſummam accedere nihil poteſt: ne uitia quidem igitur creſcere poterunt, quæ ſunt uirtutum contraria. Vtrum igitur tandem, perſpicuis'ne dubia aperiuntur, an dubijs perſpicua tolluntur?

Atqui hoc perſpicuum eſt, uitia alia in alijs eſſe maiora: illud dubium, ad id quod ſummum bonũ dicitis, ecquænã fieri poßit acceßio. Vos autem cum perſpicuis dubia debeatis illuſtrare, dubijs perſpicua conamini tollere. Itaq; eadem ratione, qua ſum paulo antè uſus, hærebitis. Si enim propterea uitia alia alijs maiora non ſunt, quia ne ad finem quidem bonorum cũ, quem uos facitis, quicquam poteſt accedere: quoniam perſpicuum eſt uitia non eſſe omnium paria, finis bonorũ uobis mutandus eſt. Teneamus enim illud neceſſe eſt, cum conſequens aliquod falſum ſit, illud, cuius id conſequens ſit, non poſſe eſſe uerum. Quæ eſt igitur cauſa iſtarum anguſtiarum? glorioſa oſtentatio in conſtituendo ſummo bono. cum enim, quod honeſtum ſit, id ſolum bonum eſſe confirmatur: tollitur cura ualetudinis, diligentia rei familiaris, adminiſtratio Reip. ordo gerendorum negotiorum, officia uitæ, ipſum deniq; illud honeſtum, in quo uno uultis eſſe omnia, deſerendum eſt. quæ diligentißime contra Ariſtonem dicuntur à Chryſippo. Ex ea difficultate illæ fallaciloquẽtiæ (ut ait Accius) malitiæ natæ ſunt. Quid enim? ſapientia, ubi pedem poneret, non habebat ſublatis officijs omnibus. officia autem tollebantur, delectu omni, & diſcrimine remoto. Quæ eſſe poterant rebus omnibus ſic exæquatis, ut inter eas nihil intereſſet? Ex his

anguſt

anguſtijs iſta euaſerũt deteriora, quàm Ariſtonis: illa tamen ſimplicia, ueſtra uerſuta. Roges enim Ariſtonem, bona'ne ei uideantur hæc, uacuitas doloris, diuitiæ, ualetudo? neget. Quid, quæ contraria ſunt his, mala'ne? nihilo magis Zenonem roges: reſpondeat totidem uerbis. Admirantes quæramus ab utroq;, quonam modo uitam agere poßimus, ſi nihil intereſſe noſtra putemus, ualeamus, ægri'ne ſimus, uacemus, an cruciemur dolore, frigus, famem propulſare poßimus, nec'ne poßimus. Viues inquit, Ariſto magnifice atq; præclare: quod erit cunq; uiſum ages, nunquam angere, nunquam cupies, nunquam timebis. Quid Zeno? portenta hæc eſſe dicit, nec ea ratione ullo modo poſſe uiui: ſed differre inter honeſtum, & turpe, nimium, quantum, neſcio quid, immenſum: inter cæteras res nihil omnino intereſſe. Idem adhuc. audi reliqua, & riſum contine, ſi potes. Media illa, inquit, inter quæ nihil intereſt, tamen eiuſmodi ſunt, ut eorũ alia eligenda ſint, alia reijcienda, alia omnino negligenda, hoc eſt ut eorũ alia uelis, alia nolis, alia non cures. At modo dixeras nihil in his rebus eſſe, quod intereſſet. Et nunc idem dico, inquies, ſed ad uirtutes, & ad uitia nihil intereſſe. Quis iſtud quaſi neſciebat? Verũ audiamus. Iſta, inqt, quæ dixiſti, ualere, locupletẽ eſſe, nõ dolere, bona nõ dico, ſed dicã Græce προηγμένα, Latine

u a tine

tine autem producta: ſed præpoſita, aut præcipua malo: ſic tolerabilius, & mollius. illa autem, egeſtatem, morbum, dolorem, non appello mala, ſed, ſi libet, reiectanea. Itaq; illa non dico me expetere, ſed egere, nec optare, ſed ſumere, contraria autem non fugere, ſed quaſi ſecernere. Quid ait Ariſtoteles, reliquiq; Platonis alumni? ſe omnia, quæ ſecundū naturam ſint, bona appellare, quæ autem contra, mala. Vides'ne igitur Zenonem tuum cum Ariſtone uerbis conſentire, re diſsidere? cum Ariſtotele & illis re conſentire, uerbis diſcrepare? Cur igitur, cum de re conueniat, non malimus uſitate loqui? aut doceat paratiorem me ad contemnendam pecuniam fore, ſi illam in rebus præpoſitis, quàm ſi in bonis duxero: fortioremq; in pariendo dolore, ſi eum aſperum, & difficilem perpeſſu, & contra naturam eſſe, quàm ſi malum dixero. Facete M. Piſo familiaris noſter & alia multa, & hoc loco Stoicos irridebat. Quid enim, aiebat, bonum negas eſſe diuitias, præpoſitum eſſe dicis? quid adiuuas? auaritiam'ne minus? quòd ſi uerbum ſequimur, primum longius uerbum præpoſitum, quàm bonum. Nihil ad rem: ne ſit ſanè: at certe grauius. nam, bonum ex quo appellatum ſit, neſcio, præpoſitum ex eo credo, quòd præponatur alijs. id mihi magnū uidetur. Itaq; dicebat plus tribui diuitijs à Zenone, qui eas

in præpoſitis poneret, quàm ab Ariſtotele, qui bonum eſſe diuitias fateretur, ſed nec magnum bonum, & præ rectis honeſtisq; contemnendum, ac deſpiciendum, nec magnopere expetendum: omninoq; de omnibus iſtis uerbis à Zenone multis ita diſputabat, & quæ bona negarentur eſſe ab eo, & quæ mala, illa lætioribus nominibus ab eo appellari, quàm à nobis, hæc triſtioribus. Piſo igitur hoc modo uir optimus, tuiq;, ut ſcis, amantiſsimus. Nos paucis ad hæc additis finem faciamus aliquando: longum eſt enim ad omnia reſpondere, quæ à te dicta ſunt: nam ex eiſdem uerborum præſtigijs & regna nata uobis ſunt, & imperia, & diuitiæ, & tanta quidem, ut omnia, quæ ubiq; ſint, ſapientis eſſe dicatis, ſolum præterea formoſum, ſolum liberum, ſolum ciuem, ſtultorum omnia contraria, quos etiam inſanos eſſe uultis. Hæc παράδοξα illi, nos admirabilia dicamus. Quid autem habent admirationis, cum prope acceſſeris? conferam tecum, quam cuiq; uerbo rem ſubijcias: nulla erit controuerſia. omnia peccata paria dicitis. Non ego tecum iam ita loquar, ut iiſdem his de rebus cum L. Murenam te accuſante defenderem. apud imperitos tum illa dicta ſunt: aliquid etiam coronæ datũ. nunc agendũ eſt ſubtilius. Peccata paria quonam modo? quia nec honeſto quicquam honeſtius, nec turpi turpius. Perge porrò: nam

de iſto magna diſſenſio eſt. illa argumenta propria uideamus, cur omnia peccata ſint paria. Vt, inquit, in fidibus plurimis, ſi nulla earū ita cōtenta numeris ſit, ut cōcentum ſeruare poſsit, omnes æque contentæ ſint: ſic peccata, quia diſcrepant, æque diſcrepant. paria ſunt igitur. Hic ambiguo ludimur. æque enim contingit omnibus fidibus, ut incontentæ ſint: illud non continuo, ut æque incontentæ. Collatio igitur iſta te nihil iuuat. nec enim omnes auaritias ſi æque auaritias eſſe dixerimus, ſequitur etiam ut æquas eſſe dicamus. Ecce aliud ſimile diſsimile. ut enim, inquit, gubernator æque peccat, ſi palearū nauē euertit, & ſi auri: itē æque peccat qui parentē, & qui ſeruū iniuria uerberat. Hæc non uidere, cuius generis onus nauis uehat, ad gubernatoris artē nihil pertinere: itaq; aurum paleam'ue portet, ad bene, aut ad male gubernandum nihil intereſſe. At quid inter parentem, & ſeruulū interſit, intelligi & poteſt, & debet. Ergo in gubernando nihil, in officio plurimum intereſt, quo in genere peccetur. & ſi in ipſa gubernatione negligentia eſt nauis euerſa, maius eſt peccatū in auro, quàm in palea: omnibus enim artibus uolumus attributā eſſe eam, quæ communis appellatur prudentia. quam omnes, qui cuiq; artificio præſunt, debēt habere. Ita ne hoc modo paria quidem peccata ſunt. Vrgent tamen, & nihil re-

mit

mittum. Quoniam, inquiunt, omne peccatū imbecillitatis, & inconſtantiæ eſt, hæc autem uitia in omnibus ſtultis æque magna ſunt: neceſſe eſt paria eſſe peccata. Quaſi uero aut concedatur, in omnibus ſtultis æque magna eſſe uitia, & eadem imbecillitate, & inconſtantia L. Tubulum fuiſſe, qua illum, cuius is condemnatus eſt rogatione, P. Scæuolā: & quaſi nihil inter res quoque ipſas, in quibus peccatur, interſit, ut quo hæ maiores, minores'ue ſint, eo, quæ peccentur in his rebus, aut maiora ſint aut minora. Itaque (iam enim concludatur oratio) hoc uno uitio maxime mihi premi uidentur tui Stoici, quòd ſe poſſe putant duas contrarias ſententias obtinere. quid enim eſt tam repugnans, quàm eundem dicere, quod honeſtum ſit, ſolum id bonum eſſe, qui dicat appetitionem rerum ad uiuendum accommodatarum à natura profectam? Ita cum ea uolunt retinere, quæ ſuperiori ſententiæ conueniunt, in Ariſtonem incidunt: cum id fugiunt, re eadem defendunt, quæ Peripatetici, uerba tenent mordicus. quæ rurſus dum ſibi euelli ex ore nolunt, horridiores euadunt aſperiores, duriores & oratione, & moribus. Quam illorum triſtitiam atq; aſperitatem fugiens Panætius, nec acerbitatem ſententiarum, nec diſſerendi ſpinas probauit: fuitq; in altero genere mitior, in altero illuſtrior: ſemperq; habuit in ore Platonem, Ariſtote-

 lem,

lem, Xenocratem, Theophraſtum, Dicæarchum, ut ipſius ſcripta declarant. quos quidem tibi ſtudioſe, & diligenter tractandos, magnopere cenſeo. Sed quoniam adueſperaſcit, & mihi ad uillam reuertendum eſt: nunc quidem hactenus: uerum hoc idem ſæpe faciamus. Nos uero, inquit ille: nam quid poſſumus facere melius? & hanc quidem primam exigem à te operam, ut audias me, quæ à te dicta ſunt, refellentem. Sed memento, te, quæ nos ſentiamus, omnia probare, niſi quòd uerbis aliter utamur: mihi autem ueſtrorum nihil probari. Scrupulum, inquam, abeunti. ſed uidebimus. Quæ cùm eſſent dicta, diſceſſimus.

M. T. CICERONIS
DE FINIBVS BONORVM ET MALORVM
LIB. V.

CVM *audiuiſſem Antiochum Brute, ut ſolebat, cum M. Piſone diſputantem in eo gymnaſio, quod Ptolemaium uocatur: unaq; nobiſcum Q. Frater, & T. Pomponius, & L. Cicero frater noſter cognatione patruelis, amore germanus: cōſtituimus inter nos, ut ambulationē poſtmeridianā cōficeremus in Academia, maxime quòd is locus ab omni turba id temporis*

poris

poris uacuus eſſet. itaq; ad tempus ad Piſonem omnes. inde uario ſermone ſex illa à Dipylo ſtadia confecimus. Cùm autem ueniſſemus in Academiam,non ſine cauſa nobilitata ſpatia, ſolitudo erat ea,quam uolueramus. Tum Piſo, Naturáne nobis hoc, inquit, datum dicam, an errore quodam, ut, cum ea loca uideamus, in quibus memoria dignos uiros acceperimus mul tos eſſe uerſatos, magis moueamur, quàm ſi quando eorum ipſorũ aut facta audiamus, aut ſcriptum aliquid legamus? uelut ego nunc moueor:uenit enim mihi Platonis in mẽtem:quem accepimus primum hic diſputare ſolitum:cuius etiam illi hortuli propinqui nõ memoriã ſolum mihi afferunt, ſed ipſum uidentur in conſpectu meo hic ponere. hic Speuſippus, hic Xenocrates,hic eius auditor Polemo: cuius ipſa illa ſeſſio fuit,quam uidemus.Equidem etiam curiam noſtram,Hoſtiliam dico,non hanc nouam,quæ mihi minor eſſe uidetur,poſteaquam eſt maior, ſolebam intuens,Scipionem,Catonem,Lælium, noſtrum uero in primis auum cogitare. Tanta uis admonitionis ineſt in locis:ut non ſine cauſa ex his memoriæ ducta ſit diſciplina. Tum Quintus,Eſt planè Piſo, ut dicis, inquit: nam me ipſum huc modo uenientem conuertebat ad ſeſe Coloneus ille locus, cuius incola Sophocles ob oculos uerſabatur:quem ſcis quàm admirer, quamq; eo delecter. me quidẽ ad altiorem me-

*moriam Oedipodis huc uenientis, & illo mol-
liſsimo carmine quænam eſſent ipſa hæc loca
requirentis, ſpecies quædam cõmouit, inanis ſci-
licet, ſed commouit tamen. Tum Pomponius,
At ego, quem uos ut deditum Epicuro inſecta-
ri ſoletis, ſum multum equidem cum Phædro,
quem unice diligo, ut ſcitis, in Epicuri hortis,
quos modo præteribamus: ſed ueteris prouer-
bij admonitu uiuorum memini: nec tamen Epi
curi licet obliuiſci, ſi cupiam: cuius imaginẽ non
modo in tabulis noſtri familiares, ſed etiam in
poculis, & in anellis habent. Hic ego, Pompo-
nius quidem, inquam, noſter iocari uidetur, &
fortaſſe ſuo iure: ita enim Athenis ſe colloca-
uit, ut ſit penè unus ex Atticis, ut id etiam co-
gnomine uideatur habiturus. Ego autem tibi
Piſo aſſentior, uſu hoc euenire, ut acrius ali-
quãto, & attentius de claris uiris locorum ad-
monitu cogitemus. ſcis enim me quodã tempore
Metapontũ ueniſſe tecum, nec ad hoſpitẽ antè
diuertiſſe, quàm Pythagoræ ipſum illum locum,
ubi uitam ediderat, ſedemq; uiderim. Hoc au-
tem tẽpore, & ſi multa in omni parte Athe-
narum ſunt in ipſis locis indicia ſummorũ uiro-
rum: tamẽ ego illa moueor exedra. modo enim
fuit Carneades, quẽ uidere uideor: eſt enim nota
imago: à ſedeq; ipſa tanta ingenij magnitudine
orbata deſiderari illam uocem puto. Tum Piſo,
Quoniam igitur aliquid omnes, quid Lucius*

noſter

noſter, inquit? An eum locum libenter inuiſit, ubi Demoſthenes, & Aeſchines inter ſe decertare ſoliti ſunt? ſuo enim quiſq; ſtudio maxime ducitur. Et ille, cum erubuiſſet, Noli, inquit, ex me quærere, qui in Phalericum etiam deſcenderim: quo in loco ad fluctum aiunt declamare ſolitũ Demoſthenẽ, ut fremitum aſſueſceret uoce uincere. Modo etiam paululum ad dextrã de uia declinaui, ut ad Periclis ſepulcrum accederem. Quãquam id quidem infinitum eſt in hac urbe: quacunq; enim ingredimur, in aliquam hiſtoriam ueſtigium ponimus. Tum Piſo, Atqui Cicero, inquit, iſta ſtudia, ſi ad imitãdos ſummos uiros ſpectant, ingenioſorum ſunt: ſin tantummodo ad indicia ueteris memoriæ cognoſcẽdæ, curioſorũ. Te autem hortamur omnes, currentem quidem, ut ſpero, ut eos, quos nouiſſe uis, etiam imitari uelis. Hic ego, Et ſi facit hic quidem, inquam, Piſo, ut uides, ea, quæ præcipis: tamen mihi grata eſt hortatio tua. Tum ille amiciſsime, ut ſolebat, Nos uero, inquit, omnes omnia ad huius adoleſcentiam conferamus, in primisq́; ut aliquid ſuorum ſtudiorum philoſophiæ quoque impertiat: uel ut te imitetur, quem amat: uel ut illud ipſum, quod ſtudet, facere poſsit ornatius. Sed utrum hortandus es nobis Luci, inquit, an etiam tua ſponte propenſus es? mihi quidem Antiochum, quem audis, ſatis belle uideris attendere

tendere. Tum ille timide, uel potius uerecunde, Facio, inquit, equidem: ſed audiſti nc modo de Carneade? rapior illuc: reuocat autem Antiochus: nec eſt præterea, quem audiamus.

Tum Piſo, Etſi hoc, inquit, fortaſſe non poteris ſic abire, cum hic adſit (me autem dicebat) tamen audebo te ab hac Academia noua ad ueterem illam uocare. in qua, ut dicere Antiochum audiebas, non ij ſoli numerantur, qui Academici uocantur, Speuſippus, Xenocrates, Polemo, Crantor, cæteriq́; ſed etiam Peripatetici ueteres, quorum princeps Ariſtoteles, quem, excepto Platone, haud ſcio an recte dixerim principem philoſophorum. Ad eos igitur conuerte te, quæſo: ex eorum enim ſcriptis, & inſtitutis cum omnis doctrina liberalis, omnis hiſtoria, omnis ſermo elegans ſumi poteſt, tum uarietas eſt tanta artium, ut nemo ſine eo inſtrumento ad ullam rem illuſtriorem ſatis ornatus poßit accedere. Ab his oratores, ab his imperatores, ac rerum publicarum principes extiterunt. ut ad minora ueniam, mathematici, poëtæ, muſici, medici deniq; ex hac tanquam ex omnium artium officina profecti ſunt.

Ad quæ ego, Scis me, inquam, iſtud idem ſentire Piſo: ſed à te opportune mentio facta eſt: ſtudet enim meus audire Cicero, quænam ſit iſtius ueteris, quam commemoras, Academiæ de finibus bonorum, Peripateticorumq́; ſententia.

ria. Cenſemus autem te facillime id explanare poſſe, quòd & Staſeam Neapolitanum multos annos habueris apud te, & complureis iam menſes Athenis hæc ipſa te ex Antiocho uidemus exquirere. Et ille ridens, Age, age, inquit, ſatis enim ſcite me noſtri ſermonis principiũ eſſe uoluiſti, exponamus adoleſcenti ſiqua forte poſſumus: dat enim id nobis ſolitudo, quod ſiquis Deus diceret, nunquam putarem, me in Academia tanquam philoſophum diſputaturum. Sed ne, dum huic obſequor, uobis moleſtus ſim. Mihi, inquam, qui te id ipſum rogaui? Tum Quintus, & Pomponius cùm idem ſe uelle dixiſſent, Piſo exorſus eſt: cuius oratio, attende quæſo Brute, ſatis'ne uideatur Antiochi complexa eſſe ſententiã: quam tibi, qui fratrem eius Ariſtum frequẽter audieris, maxime probatam exiſtimo. Sic eſt igitur locutus. Quantus ornatus in Peripateticorum diſciplina ſit, ſatis eſt à me, ut breuiſſime potui, paulo antè dictum, ſed eſt forma eius diſciplinæ, ſicut ferè cæterarum triplex. una pars eſt, natura: diſſerendi, altera: uiuendi, tertia. Natura ſic ab ijs inueſtigata eſt, ut nulla pars cœlo, mari, terra (ut poëtice loquar) prætermiſſa ſit. quin etiam, cum de rerum initijs, omni'que mundo locuti eſſent, ut multa non modo probabili argumentatione, ſed etiam neceſſaria mathematicorum ratione concluderent: maxi-

mam

mam materiam ex rebus per ſe inueſtigatis ad rerum occultarum cognitionem attulerunt. Perſecutus eſt Ariſtoteles animantium omnium ortus, uictus, figuras: Theophraſtus autem ſtirpium naturas, omniumq; ferè rerum, quæ è terra gignerentur, cauſas, atq; rationes. Qua ex cognitione facilior facta eſt inueſtigatio rerum occultiſsimarum: differendiq; ab iiſdem non dialectice ſolum, ſed etiam oratorie præcepta ſunt tradita: ab Ariſtoteleq; principe de ſingulis rebus in utranque partem dicendi exercitatio eſt inſtituta: ut non contra omnia ſemper, ſicut Arceſilas, diceret, & tamen ut in omnibus rebus, quicquid ex utraque parte dici poſſet, expromeret. Cùm autem tertia pars bene uiuendi præcepta quæreret, ea quoque eſt ab iiſdem non ſolum ad priuatæ uitæ rationem, ſed etiam ad rerum publicarum rectionem relata. Omnium ferè ciuitatum non Græciæ ſolum, ſed etiam Barbariæ ab Ariſtotele mores, inſtituta, diſciplinas, à Theophraſto leges etiam cognouimus. Cumq; uterque eorum docuiſſet, qualem in Repub. principem eſſe conueniret: pluribus præterea cum ſcripſiſſet, qui eſſet optimus Reipublicæ ſtatus: hoc amplius Theophraſtus, quæ eſſent in Repub. inclinationes rerũ, & momenta temporũ, quibus eſſet moderandum, utcunque res poſtularet. Vitæ autem degendæ

ratio maxime quidem illis placuit quieta, in contemplatione, & cognitione poſita rerum. quæ quia Deorum erat uitæ ſimillima, ſapiente uiſa eſt dignißima. Atq; his de rebus & ſplendida eſt eorum, & illuſtris oratio. De ſummo autem bono, quia duo genera librorum ſunt, unum populariter ſcriptum, quod ἐξωτερικὸν appellabant: alterum limatius, quod in commentarijs reliquerunt: non ſemper idem dicere uidentur: nec in ſumma tamen ipſa aut uarietas eſt ulla, apud hos quidem quos nominaui: aut inter ipſos diſſenſio. Sed cum beata uita quæratur, idq; ſit unum, quod philoſophia ſpectare, & ſequi debeat: ſit'ne ea tota ſita in poteſtate ſapientis, an poßit aut labefactari, aut eripi rebus aduerſis, in eo nonnunquam uariari inter eos, & dubitari uidetur. quod maxime efficit Theophraſti de beata uita liber: in quo multum admodum fortunæ datur. Quod ſi ita ſe habeat, non poßit beatam præſtare uitam ſapientia. Hæc mihi uidetur delicatior, ut ita dicam, molliorq; ratio, quàm uirtutis uis, grauitasq; poſtulat. Quare teneamus Ariſtotelem, & eius filium Nicomachum: cuius accurate ſcripti de moribus libri, dicuntur illi quidem eſſe Ariſtotelis, ſed non uideo cur non potuerit patri ſimilis eſſe filius. Theophraſtum tamen adhibeamus ad pleraq;, dummodo plus in uirtute teneamus, quàm ille tenuit,

firmitatis, & roboris. Simus igitur contenti his: nanq; horum poſteri meliores illi quidem mea ſententia, quàm reliquarum philoſophi diſciplinarum, ſed ita degenerant, ut ipſi ex ſe nati eſſe uideantur. Primum Theophraſti Strato phyſicum ſe uoluit: in quo etſi eſt magnus, tamen noua pleraq;, & perpauca de moribus. Huius Lyſias & oratione locuples, rebus ipſis ieiunior. Concinnus deinde & elegans huius Ariſto: ſed ea, quæ deſideratur à magno philoſopho, grauitas in eo non fuit. ſcripta ſanè & multa, & polita: ſed neſcio quo pacto autoritatem oratio non habet. Prætereo multos, in his doctum hominem, & ſuauem, Hieronymum: quem iam cur Peripateticum appellem, neſcio: ſummum enim bonum expoſuit uacuitatem doloris: qui autem de ſummo bono diſſentit, de tota philoſophiæ ratione diſſentit. Critolaus imitari antiquos uoluit: & quidē eſt grauitate proximus, & redundat oratio: attamen is quidem in patrijs inſtitutis manet. Diodorus eius auditor adiungit ad honeſtatem uacuitatem doloris. hic quoq; ſuus eſt: de ſummoq; bono diſſentiens, dici uere Peripateticus non poteſt. Antiquorum autem ſententiam Antiochus noſter mihi uidetur perſequi diligentiſſime: quam eandē Ariſtotelis fuiſſe, & Polemonis docet. Facit igitur Lucius noſter prudenter, qui audire de ſummo bono potiſſi

tiſſimum uelit: hoc enim conſtituto in philoſophia, conſtituta ſunt omnia. nam cæteris in rebus ſiue prætermiſſum, ſiue ignoratum eſt quippiam, non plus incommodi eſt, quàm quanti quæque earum rerum eſt, in quibus neglectum eſt aliquid. Summum autem bonum ſi ignoretur, uiuendi rationem ignorari neceſſe eſt. ex quo tantus error conſequitur, ut, quem in portum ſe recipiant, ſcire non poßint. Cognitis autem rerum finibus, cum intelligitur quid ſit & bonorum extremum, & malorum: inuenta uitæ uia eſt, conformatioq́; omnium officiorum. Eſt igitur, quò quidque referatur, ex quo id, quod omnes expetunt, beate uiuendi ratio inueniri, & comparari poteſt. quod quoniam in quo ſit, magna diſſenſio eſt, Carneadea nobis adhibenda diuiſio eſt, qua noſter Antiochus libenter uti ſolet. Ille igitur uidit, non modò quot fuiſſent adhuc philoſophorum de ſummo bono, ſed quot omnino eſſe poſſent ſententiæ. Negabat igitur ullam eſſe artem, quæ ipſa à ſe proficiſceretur: etenim ſemper illud extra eſt, quod arte comprehenditur. Nihil opus eſt exemplis hoc facere longius: eſt enim perſpicuum, nullam artem in ſe uerſari, ſed eſſe aliud artem ipſam, aliud quod propoſitum ſit arti. Quoniam ut medicina ualetudinis, nauigationis gubernatio, ſic uiuendi ars eſt prudentia: neceſſe eſt eam quoq; ab alia re eſſe conſtitutam, &

x profectā

profectam. Conſtitit autem ferè inter omnes id, in quo prudentia verſaretur, & quod aſſequi vellet, aptum, & accommodatum naturæ eſſe oportere, & tale, ut ipſum per ſe inuitaret, & alliceret appetitum animi, quem ὁρμὴν Græci uocant. Quid autem ſit, quod ita moueat, itaq; à natura in primo ortu appetatur, non conſtat: deq; eo eſt inter philoſophos, cum ſummum bonum exquiritur, omnis diſſenſio: totius enim quæſtionis eius, quæ habetur de finibus bonorum, & malorum, cum quæritur in his quid ſit extremum, & ultimum, fons reperiendus eſt, in quo ſint prima inuitamenta naturæ. quo inuento, omnis ab eo, quaſi capite, de ſummo bono, & malo diſputatio ducitur. Voluptatis alij primum appetitum putant, & primam depulſionem doloris: alij cenſent primum aſcitum, doloris uacuitatem: & primum declinatum, dolorem. Ab his alijs, quæ prima ſecundum naturam nominant, proficiſcuntur: in quibus numerant incolumitatem, conſeruationemq; omnium partium, ualetudinem, ſenſus integros, doloris uacuitatem, uires, pulchritudinem, cæteraq; generis eiuſdem: quorum ſimilia ſunt prima in animis, quaſi uirtutum igniculi, & ſemina. Ex his tribus cum unum aliquod ſit, quo primum natura moueatur uel ad appetendum, uel ad repellendum, nec quicquam omnino præter hæc tria poßit eſſe:

neceſſe

neceſſe eſt omnino officium aut fugiendi, aut ſequendi ad eorum aliquid referri: ut illa prudentia, quam artem uitæ eſſe diximus, in earum trium rerum aliqua uerſetur, à qua totius uitæ ducat exordium. Ex eo autem quod ſtatuerit eſſe, quo primum natura moueatur, exiſtet etiam recti ratio, atque honeſti, quæ cum uno aliquo ex tribus illis congruere poßit, ut aut id honeſtum ſit, facere omnia aut uoluptatis cauſa etiam ſi eam non conſequare: aut non dolendi, etiam ſi id aſſequi nequeas: aut eorum, quæ ſecundum naturam ſunt, adipiſcendi. ita fit, ut, quanta differentia eſt in principijs naturalibus, tanta ſit in finibus bonorum, malorumq; diſsimilitudo. Alij rurſus ijſdem à principijs omne officium referunt aut ad uoluptatem, aut ad non dolendum, aut ad prima illa ſecundum naturam obtinenda. Expoſitis iam igitur ſex de ſummo bono ſententijs, trium proximarum hi principes: uoluptatis, Ariſtippus: non dolendi, Hieronymus: fruendi rebus ijs, quas primas ſecundum naturam eſſe diximus, Carneades, non ille quidem autor, ſed defenſor diſſerendi cauſa fuit. Superiores tres erant, quæ eſſe poſſent: quarum eſt una ſola defenſa, eaq; uehementer. nam uoluptatis cauſa facere omnia, cum etiam ſi nihil conſequamur, tamen ipſum illud conſilium ita faciendi per ſe expetendum, & honeſtum, & ſolum

bonum ſit, nemo dicit ne uitationem quidem doloris ipſam per ſe quiſquam in rebus expetendis putauit, ne ſi etiam euitare poſſet. At uero facere omnia, ut adipiſcamur quæ ſecundum naturam ſint, etiam ſi ea non aſſequamur, id eſſe & honeſtum, & ſolum per ſe expetendum, & ſolum bonum Stoici dicunt. Sex igitur hæ ſunt ſimplices de ſummo bonorum, malorumq; ſententiæ, duæ ſine patrono, quatuor defenſæ. Iunctæ autem & duplices expoſitiones ſummi boni, tres omnino fuerunt: nec uero plures, ſi penitus rerum naturam uideas, eſſe potuerunt. nam aut uoluptas adiungi poteſt ad honeſtatem, ut Calliphoni, Dinomachoq; placuit: aut doloris uacuitas, ut Diodoro: aut prima naturæ, ut antiquis, quos eoſdem Academicos, & Peripateticos nominamus. Sed quoniam nõ poſſunt omnia ſimul dici, hæc in præſentia nota eſſe debebunt, uoluptatem ſemouendam eſſe: quando ad maiora quædam, ut iam apparebit, nati ſumus. De uacuitate doloris eadem ferè dici ſolent quæ de uoluptate. quoniam igitur & de uoluptate cum Torquato, & de honeſtate, in qua una omne bonum poneretur, cum Catone eſt diſputatum: primùm, quæ contra uoluptatem dicta ſunt, eadem ferè cadunt contra uacuitatem doloris. Nec uero alia ſunt quærenda contra Carneadeam illam ſententiam: quocunq; enim modo ſummum bonum ſic exponitur, ut

id uac

id uacet honeſtate:nec officia,nec uirtutes in ea ratione,nec amicitiæ conſtare poſſunt. Coniunctio autem cum honeſtate uel uoluptatis, uel non dolendi, id ipſum honeſtum, quod amplecti uult, efficit turpe, ad eas enim res referre, quæ agas, quarum una, ſi quis malo careat, in ſummo cum bono dicat eſſe, altera uerſetur in leuiſsima parte naturæ: obſcurantis eſt omnem ſplendorem honeſtatis, ne dicam inquinantis. Reſtant Stoici: qui cum à Peripateticis & Academicis omnia tranſtuliſſent, nominibus alijs eaſdem res ſecuti ſunt. hos contra ſingulos dici eſt melius. Sed nunc, quod agimus. de illis, cum uolemus. Democriti autem ſecuritas, quæ eſt animi tanquam tranquillitas, quam appellant εὐθυμίαν, eo ſeparanda fuit ab hac diſputatione, quia iſta animi tranquillitas ea ipſa eſt beata uita. Quærimus autem, non quæ ſit, ſed unde ſit. Iam exploſæ, eiectæq́; ſententiæ Pyrrhonis, Ariſtonis, Herilli, quòd in hunc orbem, quem circunſcripſimus, incidere nõ poſſunt, adhibendæ omnino non fuerunt. Nam cum omnis hæc quæſtio de finibus, & quaſi de extremis bonorum & malorum ab eo proficiſcatur, quod diximus naturæ eſſe aptum & accommodatum, quodq́; ipſum per ſe primum appetatur: hoc totum & ij tollunt, qui in rebus ijs, in quibus nihil, quod non aut honeſtum, aut turpe ſit, negant eſſe ullam cauſam, cur aliud

alij anteponatur, nec inter eas res quicquam omnino putant intereſſe. & Herillus, ſi ita ſenſit, nihil eſſe bonum præter ſcientiam, omnem conſilij capiendi cauſam, inuentionemq; officij ſuſtulit. Sic excluſis ſententijs reliquorum, cum præterea nulla eſſe poßit, hæc antiquorum ualeat neceſſe eſt. Ergo inſtituto ueterum, quo etiam Stoici utuntur, hinc capiamus exordium. Omne animal ſe ipſum diligit, & ſimul ac ortum eſt, id agit, ut ſe conſeruet, quòd hic ei primus ad omnem uitam tuendam appetitus à natura datur, ſe ut conſeruet, atque ita ſit affectum, ut optime ſecundum naturam affectum eſſe poßit. Hanc initio conſtitutionem confuſam habet, & incertam, ut tantummodo ſe tueatur, qualecunque ſit. ſed nec quid ſit, nec quid poßit, nec quid ipſius natura ſit, intelligit. Cum autem proceßit paulum, & quatenus quicquid ſe attingat, ad ſeq; pertineat, perſpicere cœpit: tum ſenſim incipit progredi, ſeſeq; agnoſcere, & intelligere quam ob cauſam habet eum, quem diximus, animi appetitum: cœptatq; & ea, quæ naturæ apta ſentit, appetere, & propulſare contraria. Ergo omni animali illud, quod appetit, poſitum eſt in eo, quod naturæ eſt accommodatum. Ita finis bonorum exiſtit ſecundum naturam uiuere, ſic affectum, ut optime affici poßit, ad naturamq; accommodatißime. Quoniam autem ſua cuiuſque

ſuſque animantis natura eſt, neceſſe eſt quoque finem omnium hunc eſſe, ut natura expleatur: nihil enim prohibet quædam eſſe & inter ſe animalibus reliquis, & cum beſtijs homini communia, quoniam omnium eſt natura communis. ſed extrema illa, & ſumma, quæ quærimus, inter animalium genera diſtincta, & diſpertita ſunt, & ſua cuique propria, & ad id apta, quod cuiuſque natura deſiderat. Quare cum dicimus, omnibus animalibus extremum eſſe, ſecundum naturam uiuere: non ita accipiendum eſt, quaſi dicamus, unum eſſe omnium extremum, ſed ut omnium artium recte dici poteſt commune eſſe, ut in aliqua ſcientia uerſetur, ſcientiam autem ſuam cuiuſq; artis eſſe: ſic commune animalium omnium, ſecundum naturam uiuere, ſed naturas eſſe diuerſas, ut aliud equo ſit natura, aliud boui, aliud homini, & tamen in omnibus ſumma communis, & quidē non ſolum in animalibus, ſed etiam in rebus omnibus ijs, quas natura alit, auget, & tuetur: in quibus uidemus, ea, quæ gignuntur è terra, multa quodam modo efficere ipſa ſibi per ſe, quæ ad uiuendum, creſcendumq; ualeant, & ſuo genere perueniant ad extremum: ut iam liceat una comprehenſione omnia complecti: non dubitemq; dicere, omnem naturam eſſe conſeruatricem ſui: idq; habere propoſitum quaſi finem, & extremum, ſe ut cuſtodiat quàm in

optimo ſui generis ſtatu: ut neceſſe ſit, omnium rerum, quæ natura uigeant, ſimilem eſſe finem, non eundem. Ex quo intelligi debet homini id eſſe in bonis ultimum, ſecundum naturam uiuere: quod ita interpretemur, uiuere ex hominis natura undique perfecta & nihil requirente. Hæc igitur nobis explicanda ſunt: ſed ſi enodatius, uos ignoſcetis: huius enim ætati, & huic, nunc hoc primum fortaſſe audienti, ſeruire debemus. Ita prorſus, inquam, etſi ea quidem, quæ adhuc dixiſti, quamuis ad ætatem recte iſto modo dicerentur. Expoſita igitur, inquit, terminatione rerum expetendarum, cur iſta ſe res ita habeat, ut dixi, deinceps demonſtrandum eſt. Quamobrem ordiamur ab eo, quod primum poſui, quod idem reapſe primum eſt: ut intelligamus omne animal ſe ipſum diligere. quod quanquam dubitationem non habet (eſt enim infixum in ipſa natura, comprehenditur ſuis cuiuſq; ſenſibus, ſic, ut contrà ſi quis dicere uelit, non audiatur) tamen, ne quid prætermittamus, rationes quoq;, cur hoc ita ſit, afferendas puto. etſi quî poteſt intelligi, aut cogitari, eſſe aliquod animal, quod ſe oderit? res enim concurrent contrariæ. nam cum appetitus ille animi aliquid ad ſe trahere cœperit conſulto, quod ſibi obſit, quia ſit ſibi inimicus: cum id ſua cauſa faciet, & oderit ſe, & ſimul diliget: quod fieri non poteſt: neceſſe eſt quidem, ſi quis ipſi

inimic

inimicus eſt, eum, quæ bona ſunt, mala putare: bona contrà, quæ mala: & quæ appetenda, fugere: & quæ fugienda, appetere: quæ ſine dubio uitæ ſunt euerſio. neq; enim, ſi nonnulli reperiuntur, qui aut laqueos, aut alia exitia quærant, aut, ut ille apud Terentium, qui decreuit tantiſper ſe minus iniuriæ ſuo gnato facere (ut ait ipſe) dum fiat miſer, inimicus ipſe ſibi putandus eſt. ſed alij dolore mouentur, alij cupiditate, iracundia etiam multi efferuntur: & cum in mala ſcientes ruunt, tamen ſe optime ſibi conſulere arbitrantur: itaque dicunt, nec dubitant,

Mihi ſic uſus eſt: tibi ut opus eſt facto, face: uelut qui ipſi ſibi bellum indixiſſent, cruciari die, noctes torqueri uellent: nec uero ſeſe ipſi accuſarent ob eam cauſam, quod ſeſe male rebus ſuis conſuluiſſe dicerent: eorum enim eſt hæc querela, qui ſibi chari ſunt, ſeſéque diligunt. quare quotieſcunque dicetur male de ſe quis mereri, ſibiq; eſſe inimicus, atque hoſtis, uitam deniq; fugere: intelligatur aliquam ſubeſſe eiuſmodi cauſam, ut ex eo ipſo poßit intelligi, ſibi quenque eſſe charum. Nec uero id ſatis eſt, neminem eſſe, qui ipſe ſe oderit: ſed illud quoq; intelligendum eſt, neminem eſſe, qui, quo modo ſe habeat, nihil ſua cenſeat intereſſe. tolletur enim appetitus animi, ſi, ut in ijs rebus, inter quas nihil intereſt, neutram in partē pro-

penſiores ſimus, item in nobiſmetipſis, quemadmodum affecti ſimus, nihil noſtra arbitrabimur intereſſe. atq; etiam illud, ſiquis dicere uelit, perabſurdum ſit, ita diligi à ſeſe quenquam, ut ea uis diligendi ad aliam rem quampiam, referatur, non ad eum ipſum, qui ſeſe diligat. Hoc cum in amicitijs, cum in officijs, cum in uirtutibus dicitur, quomodocunq; dicitur intelligi tamen, quid dicatur, poteſt: in nobis autem ipſis ne intelligi quidem, ut propter aliã quampiam rem, uerbi gratia propter uoluptatem nos amemus: propter nos enim illam, non propter eam noſmetipſos diligimus. Quanquam quid eſt, quod magis perſpicuum ſit, non modo charam ſibi quenq;, uerumetiam uehementer charum eſſe? quis eſt enim, aut quotus quiſque, cui mors cum appropinquet,

Non refugiat timido ſanguen, atq; exalbeſcat metu?

etſi hoc quidem eſt in uitio, diſſolutionem naturæ tam ualde perhorreſcere. quod item eſt reprehendendum in dolore. ſed quia ferè ſic afficiuntur omnes, ſatis argumenti eſt, ab interitu naturam abhorrere, idq; quo magis quidam ita faciunt, ut iure etiam reprehendantur: hoc magis intelligendum eſt, hæc ipſa nimia in quibuſdam futura non fuiſſe, niſi quædam eſſent modica natura. nec uero dico eorum metum mortis, qui quia priuari ſe uita bonis arbitrent

bitrentur, aut quia quaſdam poſt mortem formidines extimeſcant, aut ſi metuant ne cum dolore moriantur, iccirco mortem fugiant. in paruis enim ſæpe, qui nihil eorum cogitant, ſi quando his ludentes minamur præcipitaturos alicunde, extimeſcunt. quinetiam feræ, inquit Pacuuius,

Quibus abeſt ad præcauendum intelligendi aſtutia,

ſibi iniecto terrore mortis horreſcunt. Quis autem de ipſo ſapiente aliter exiſtimat? Quin etiam cum decreuerit eſſe moriendum, tamen diſceſſu à ſuis, atque ipſa relinquenda luce moueatur. Maxime autem in hoc quidem genere uis eſt perſpicua naturæ, cum & mendicitatem multi perpetiantur, ut uiuant, & angantur appropinquatione mortis confecti homines ſenectute: & ea perferant, quæ Philoctetam uidemus in fabulis: qui cum cruciaretur non ferendis doloribus, propagabat tamen uitam aucupio ſagittarum,

Configebat tardus celeres, ſtans uolantes,

ut apud Actium eſt,

Pennarumq; contextu corpori tegumenta faciebat.

De hominum genere, aut omnino de animalium loquor, cum arborum, & ſtirpium eadem penè natura ſit? ſiue, ut doctiſsimis uiris uiſum eſt, maior aliqua cauſa, atque diuinior hanc

uim

uim ingenuit: ſiue hoc ita ſit fortuito. Videamus ea, quæ terra gignit, corticibus, & radicibus ualida ſeruari: quod contingit animalibus ſenſuum diſtributione, & quadam compactione membrorum. qua quidem de re, quanquam aſſentior ijs, qui hæc omnia regi natura putant: quæ ſi natura negligat, ipſa eſſe nõ poſſint, tamen concedo, ut, qui de hoc diſſentiunt, exiſtiment quod uelint, ac uel hoc intelligant, ſi quando naturam hominis dicam, hominem dicere me: nihil enim hoc differt: nam prius poterit à ſe quiſque diſcedere, quàm appetitum earum rerum, quæ ſibi conducant, amittere. Iure igitur grauiſſimi philoſophi initiũ ſummi boni à natura petiuerunt: & illum appetitum rerum ad naturam accommodatarum ingeneratum putauerunt omnibus, qui continentur ea commendatione naturæ, qua ſe ipſi diligunt. Deinceps uidendum eſt, quoniam ſatis apertum eſt, ſibi quenque natura eſſe charum: quæ ſit hominis natura: id eſt enim, de quo quærimus. Atqui perſpicuum eſt hominem è corpore, animoq; conſtare, cum primæ ſint animi partes, ſecundæ corporis. deinde id quoq; uidemus, & ita figuratũ corpus ut excellat alijs, animumq; ita conſtitutum, ut & ſenſibus inſtructus ſit, & habeat præſtantiam mentis, cui tota hominis natura pareat, in qua ſit mirabilis quædam uis rationis, et cognitionis, & ſcien

ſcientiæ, uirtutumq́; omnium. nam quæ corporis ſunt, ea nec autoritatem cum animi partibus comparandam, & cognitionem habent faciliorem. Itaque ab his ordiamur. Corporis igitur noſtri partes, totaq́; figura, & forma, & ſtatura quàm apta ad naturam ſit, apparet: neq; eſt dubium, quin frons, oculi, aures, & reliquæ partes, quales propriæ ſunt, hominis intelligãtur. ſed certe opus eſt ea ualere, & uigere, & naturales motus, uſusq́; habere, ut nec abſit quid eorum, nec ægrum debilitatum'ue ſit: id enim natura deſiderat. eſt enim actio quædam corporis, quæ motus, & ſtatus naturæ congruentis tenet, in quibus ſi peccetur diſtortione, & deprauatione quadam, aut motu, ſtatu'ue deformi, ut ſi aut manibus ingrediatur quis, aut non ante, ſed retro: fugere planè ſe ipſe, & hominem ex homine exuens naturam odiſſe uideatur. Quamobrem etiam ſeßiones quædam, & flexi, fractiq́; motus, quales proteruorum hominum, aut mollium eſſe ſolent, contra naturam ſunt: ut, etiam ſi animi uitio id eueniat, tamen in corpore immutari hominis natura uideatur. itaque è contrario moderati, æquabileſq́; habitus, affectiones, uſusq́; corporis, apta eſſe ad naturam uidentur. Iam uero animus non eſſe ſolum, ſed etiã cuiuſdam modi debet eſſe, ut et omnes partes ſuas habeat incolumes, & de uirtutibus nulla deſit. Atqui

in

in ſenſibus eſt ſua cuiuſque uirtus, ut ne quid impediat, quo minus ſuo ſenſus quiſque munere fungatur in ijs rebus celeriter, expediteq́; percipiendis, quæ ſubiectæ ſunt ſenſibus. Animi autem, & eius animi partis quæ princeps eſt, quæq́; mens nominatur, plures ſunt uirtutes, ſed duo prima genera: unum earum, quæ ingenerantur ſuapte natura, appellanturq́; non uoluntariæ: alterum earum, quæ in uoluntate poſitæ magis proprio nomine appellari ſolent: quarum eſt excellens in animorum laude præſtantia. Prioris generis eſt docilitas, memoria, quæ ferè omnia appellantur uno ingenij nomine: eas'que uirtutes qui habent, ingenioſi uocantur. alterum autem genus eſt magnarum, uerarumq́; uirtutum: quas appellamus uoluntarias, ut prudentiam, temperantiam, fortitudinem, iuſtitiam, & reliquas eiuſdem generis. Et ſummatim quidem hæc erant de corpore, animoq́; dicenda. quibus quaſi informatum eſt, quod hominis natura poſtulet. Ex quo perſpicuũ eſt, quoniam ipſi à nobis diligamur, omniaq́; & in animo, & in corpore perfecta uelimus eſſe, ea nobis ipſa chara eſſe propter ſe, & in ijs eſſe ad bene uiuendum momenta maxima. nam cui propoſita ſit conſeruatio ſui, neceſſe eſt huic partes quoq; ſui charas eſſe, charioresq́;, quo perfectiores ſint, et magis in ſuo genere laudabiles. ea enim uita expetitur,

tiuur, quæ ſit animi, corporiſq; expleta uirtuti-bus: in eoq; ſummum bonum poni neceſſe eſt: quando quidem id tale eſſe debet, ut rerum ex-petendarum ſit extremum. quo cognito, dubi-tari non poteſt, quin, cum ipſi homines ſibi ſint per ſe, & ſua ſponte chari, partes quoq; & corporis, & animi, & earum rerum, quæ ſunt in utriuſque motu, & ſtatu, ſua charitate co-lantur, & per ſe ipſæ appetantur. Quibus ex-poſitis, facilis eſt coniectura, ea maximè eſſe expetenda ex noſtris, quæ plurimum habent dignitatis, ut optimæ cuiuſque partis, quæ per ſe expetatur, uirtus ſit expetenda maxime. Ita fiet, ut animi uirtus corporis uirtuti antepona-tur, animiq; uirtutes non uoluntarias uincant uirtutes uoluntariæ: quæ quidem proprie uirtu-tes appellantur, multumq; excellunt: propterea quòd ex ratione gignuntur: qua nihil eſt in ho-mine diuinius. Etenim omnium rerum, quas & creat natura, & tuetur, quæ aut ſine ani-mo ſunt, aut non multo ſecus, eorum ſummum bonum in corpore eſt: ut nō inſcite illud dictum uideatur in ſue, animum illi pecudi datum pro ſale, ne putreſceret. Sunt autem beſtiæ quædam, in quibus ineſt aliquid ſimile uirtutis, ut in leo nibus, ut in canibus, ut in equis, in quibus non corporum ſolum, ut in ſuibus, ſed etiam ani-morum aliqua ex parte motus quoſdam uide-mus. In homine autē ſumma omnis animi eſt, & in

& in animo rationis, ex qua uirtus eſt, quæ rationis abſolutio definitur: quam etiam, atq; etiam explicandam putant. earum etiam rerum, quas terra gignit, educatio quædam, & perfectio eſt, non diſsimilis animantium. itaque & uiuere uitem, & mori dicimus, arboremq; & nouellam, & uetulam, & uigere, & ſeneſcere. Ex quo non eſt alienum, ut animantibus, ſic illis, & apta quædam ad naturam aptare, & aliena amputare, earumq; augendarum, & alendarum quandam cultricem eſſe, quæ ſit ſcientia, atque ars agricolarum, quæ circuncidat, amputet, erigat, extollat, adminiculetur, ut, quò natura ferat, eò poßit ire: ut ipſæ uites, ſi loqui poßint, ita ſe tractandas, tuendasq; eſſe fateantur. Et nunc quidem, quod eam tuetur, ut de uite potißimum loquar, eſt id extrinſecus. In ipſa enim parum magna uis eſt, ut quam optime ſe habere poßit, ſi nulla cultura adhibeatur. At uero ſi ad uitem ſenſus acceſſerit, ut appetitum quendam habeat, & per ſe ipſa moueatur, quid facturam putas? an ea, quæ per uinitorem antea conſequebatur, etiam per ſe ipſam curabit? Sed uides'ne acceſſuram ei curam, ut ſenſus quoque ſuos, eorumq; omnium appetitum, & ſi qua ſunt ei membra adiuncta, tueatur? ſic ad illa, quæ ſemper habuit, iunget ea, quæ poſtea acceſſerint: nec eundem finem habebit, quem cultor eius habebat:

ſed

ſed uolet ſecundum eam naturam, quæ poſtea ei adiuncta ſit, uiuere. Ita ſimilis erit finis boni, atque antea fuerat: nec idem tamen. non enim iam ſtirpis bonum quæret, ſed animalis. Quòd ſi non ſenſus modo ei ſit datus, uerum etiam animus hominis: non neceſſe eſt, & illa priſtina manere, ut tuenda, & inter hæc multo eſſe chariora quæ acceſſerint, animiq; optimam quanque partem chariſſimam, in eaq; expletione naturæ ſummi boni finem cõſiſtere, cum longe multumq; præſtet mens, atque ratio? Sic & extremum omnium appetendorum, atque ductum à prima communitate naturæ, multis gradibus aſcendit, ut ad ſummum perueniret: quod cumulatur ex integritate corporis, & ex mentis ratione perfecta. Cum igitur ea ſit, quam expoſui, forma naturæ: ſi, ut initio dixi, ſimul atq; ortus eſſet, ſe quiſque cognoſceret, iudicareq; poſſet quæ uis & totius eſſet naturæ, & partium ſingularum: continuo uideret quid eſſet hoc, quod quærimus, omnium rerum, quas expetimus, ſummum & ultimum, nec ulla in re peccare poſſet. Nunc uero à primo quidem mirabiliter occulta natura eſt, nec perſpici, nec cognoſci poteſt. progredientibus autem ætatibus, ſenſim, tardè'ue potius, quaſi noſmetipſos cognoſcimus. Itaque illa prima commendatio, quæ à natura noſtri facta eſt, nobis obſcura, & incerta eſt: primusq; appeti-

tus ille animi tantum agit, ut ſalui, atq; integri eſſe poſsimus. Cum autem diſpicere cœperimus, & ſentire quid ſimus, & quid ab animantibus cæteris differamus, tum ea ſequi incipimus, ad quæ nati ſumus. quam ſimilitudinem uidemus in beſtijs. quæ primo, in quo loco natæ ſunt, ex eo ſe non commouent: deinde ſuo quæq; appetitu mouetur. ſerpere anguiculos, nare anaticulas, euolare merulas, cornibus uti uidemus boues, ueſpas aculeis, ſuam denique cuique naturam eſſe ad uiuendum ducem. quæ ſimilitudo in genere etiam humano apparet. parui enim primo ortu ſic iacent, tanquam omnino ſine animo ſint: cum autem paulum firmitatis acceſſerit, & animo utuntur, & ſenſibus, conituntūrq; ut ſeſe erigant, & manibus utuntur: & eos agnoſcunt, à quibus educantur, deinde æqualibus delectantur, libentérq; ſe cum his congregant, dantq; ſe ad ludendum, fabellarumq; auditione ducuntur: deq; eo, quod ipſis ſuperat, alijs gratificari uolunt: animaduertuntq; ea, quæ domi fiunt, curioſius: incipiuntq; commentari aliquid, & diſcere: & eorum, quos uident, uolunt non ignorare nomina: quibusq; rebus cum æqualibus decertant. ſi uincunt, efferunt ſe lætitia: uicti debilitantur, animosq; demittunt. quorum ſine cauſa fieri nihil putandum eſt. eſt enim natura ſic generata uis hominis, ut ad omnem uirtu-

tem

tem percipiendam facta uideatur: ob eamq́; cauſam parui uirtutum ſimulacris, quarum in ſe habent ſemina, ſine doctrina mouentur. ſunt enim prima elementa naturæ, quibus auctis, uirtutis quaſi carmen efficitur. nam cum ita nati, factiq́; ſimus, ut & agendi aliquid, & diligendi aliquos, & liberalitatis, & referendæ gratiæ principia in nobis contineremus, atque ad ſcientiam, prudentiam, fortitudinemq́; aptos animos haberemus, à contrarijsq́; rebus alienos: non ſine cauſa eas, quas dixi, in pueris uirtutum quaſi ſcintillulas uidemus. è quibus accendi philoſophi ratio debet, ut eam, quaſi Deum, ducem ſubſequens, ad naturæ perueniat extremum. nam, ut ſæpe iam dixi, in infirma ætate, imbecillaq́; mente uis naturæ per caliginem cernitur. Cùm autem progrediens confirmatur animus, agnoſcit ille quidem naturæ uim, ſed ita, ut progredi poßit longius, per ſe ſit tamen inchoata. Intrandum eſt igitur in rerum naturam, & penitus, quid ea poſtulet, peruidendum: aliter enim noſmetipſos noſſe non poſſumus. quod præceptum quia maius erat, quàm ut ab homine uideretur: idcirco aßignatũ eſt Deo. Iubet igitur nos Pythius Apollo noſcere noſmetipſos. Cognitio autem hæc eſt una, ut uim noſtri corporis, animiq́; norimus, ſequamurq́; eam uitã, quæ rebus ipſis perficiatur. Quoniam autem is animi appetitus à

principio fuit, ut ea, quæ dixi, quamperfectiſſima à natura haberemus: cõſitendum eſt, cum id adepti ſimus, quod appetitum ſit, in eo quaſi ultimo conſiſtere naturam, atque id eſſe ſummum bonum, quod certe uniuerſum ſua ſponte ipſum expeti: & propter ſe neceſſe eſt quoniam antè demonſtratum eſt, etiam ſingulas eius partes eſſe per ſe expetendas. In enumerandis autem corporis commodis ſiquis prætermiſſam à nobis uoluptatem putabit, in alıud tempus quæſtio differatur. utrum enim ſit uoluptas in ijs rebus, quas primas ſecundum naturam eſſe diximus, nec'ne ſit, ad id, quod agimus, nihil intereſt. ſi enim (ut mihi quidem uidetur) non explet bona naturæ uoluptas, iure prætermiſſa eſt: ſin eſt in ea, quod quidam uolunt: nihil impedit noſtram hanc comprehenſionem ſummi boni. quæ enim conſtituta ſunt prima naturæ, ad ea ſi uoluptas acceſſerit, unum aliquod acceſſerit commodum corporis, neq; eam conſtitutionem ſummi boni, quæ eſt propoſita, mutauerit. Et adhuc quidem ita nobis progreſſa ratio eſt, ut ea duceretur omnis à prima commendatione naturæ. nunc autem aliud iam argumentandi ſequamur genus, ut non ſolum, quia nos diligamus, ſed quia cuiuſq; partis naturæ & in corpore, in animo ſua quæque uis ſit: iccirco in his rebus ſumma noſtra ſponte moueamur. Atq; ut à corpore ordiar, uides'ne,

uides'ne,ut,ſiqua in membris praua, aut debilitata,aut imminuta ſint, occultent homines? ut etiam contendant,& elaborent,ſi efficere poſſint, ut aut non appareat corporis uitium,aut quamminimum appareat: multosq; etiam dolores curationis cauſa perferant: ut ſi ipſe uſus membrorum non modo nō maior, uerumetiam minor futurus ſit: eorum tamen ſpecies ad naturam reuertatur. Etenim cum omnes natura totos ſe expetendos putent, nec id ob aliam rem, ſed propter ipſos: neceſſe eſt eius etiam partes propter ſe expeti, quòd uniuerſum propter ſe expetatur. Quid? in motu,& ſtatu corporis nihil ineſt, quod animaduertendum eſſe ipſa natura indicet? quemadmodum quis ambulet, ſedeat, qui ductus oris, qui uultus in quoq; ſit:nihil'ne eſt in his rebus, quod dignum libero,aut indignum eſſe ducamus? non'ne odio dignos multos putamus, qui quodam motu, aut ſtatu uidentur naturæ legem, & modum contempſiſſe? Et quoniam hæc ducuntur de corpore, quid eſt cur non rectè pulchritudo etiam ipſa propter ſe expetenda ducatur? nam ſi prauitatem, imminutionemq; corporis propter ſe fugiendam putamus: cur non etiam, ac fortaſſe magis, propter ſe formæ dignitatem ſequamur? & ſi turpitudinem fugiamus in ſtatu, & motu corporis: quid eſt, cur pulchritudinem non ſequamur? atque etiam uale-

tudinem, uires, uacuitatem doloris non propter utilitatem ſolum, ſed etiam ipſas propter ſe expetamus? Quoniam enim natura ſuis omnibus expleri partibus uult, hunc ſtatum corporis per ſe ipſum expetit, qui eſt maxime è natura: quæ tota perturbatur, ſi aut ægrum corpus eſt, aut dolet, aut caret uiribus. Videamus animi partes: quarum eſt aſpectus illuſtrior: quæ quo ſunt excelſiores, eo dant clariora indicia naturæ. Tantus igitur eſt innatus in omnibus cognitionis amor, & ſcientiæ, ut nemo dubitare poſſit, quin ad eas res hominum natura nullo emolumento inuitata rapiatur. Videmus'ne, ut pueri ne uerberibus quidem à contemplandis rebus, perquirendisq́; deterreantur? ut pulſi requirãt, & aliquid ſcire ſe gaudeant? ut alijs narrare geſtiant? ut põpa, ludis, atq; eiuſmodi ſpectaculis teneantur, ob eam'que rem uel famem, & ſitim perferant? Quid uero, qui ingenuis ſtudijs, atq; artibus delectantur, non'ne uidemus eos, nec ualetudinis nec rei familiaris habere rationem? omniaq́; perpeti ipſa cognitione, & ſcientia captos? & cum maximis curis, & laboribus compenſare eam, quam ex diſcendo capiant, uoluptatem? Mihi quidem Homerus huiuſmodi quiddam uidiſſe uidetur in ijs, quæ de Sirenum cantibus finxerit. neq; enim uocum ſuauitate uidentur, aut nouitate quadam, & uarietate cantandi

reuocare eos ſolitæ, qui præteruehebantur: ſed quia multa ſe ſcire profitebãtur, ut homines ad earum ſaxa diſcendi cupiditate adhæreſcerent. ita enim inuitant Vlyxem (nam uerti ut quædam Homeri, ſic iſtum ipſum locum)

O decus argolicum, quin puppim flectis Vlyxes,
Auribus ut noſtros poßis agnoſcere cantus?
Nam nemo hæc unquam eſt tranſuectus cærula curſu,
Quin prius aſtiterit uocum dulcedine captus,
Pòſt uarijs auido ſatiatus pectore muſis
Doctior ad patrias lapſus peruenerit oras.
Nos graue certamẽ belli, cladémq; tenemus,
Græcia quam Troiæ diuino numine uexit,
Omniáq; è latis rerum ueſtigia terris.

Vidit Homerus probari fabulam non poſſe, ſi cantiũculis tantus uir irretitus teneretur. ſcientiam pollicentur: quam non erat mirum ſapientiæ cupido patria chariorem. atque omnia quidem ſcire, cuiuſcunq; modi ſunt, cupere curioſorum: duci uero maiorum rerum contemplatione ad cupiditatem ſcientiæ, ſummorum uirorum eſt putandum. Quem enim ardorem ſtudij cenſetis fuiſſe in Archimede, qui, dum in puluere quædam deſcribit attentius, ne patriam quidem captam eſſe ſenſerit? quantum Ariſtoxeni ingenium cõſumptum uidemus in muſicis? quo ſtudio Ariſtophanem putamus

ætatem in literis duxiſſe? quid de Pythagora, quid de Platone, aut Democrito loquar, a quibus propter diſcendi cupiditatem uidemus ultimas terras eſſe peragratas? quæ qui non uident, nihil unquam magna cognitione dignum amauerunt. Atque hoc loco, qui propter animi uoluptates coli dicunt ea ſtudia, quæ dixi: non intelligunt iccirco eſſe ea propter ſe expetenda, quòd nulla utilitate obiecta, delectentur animi, atque ipſa ſcientia, etiam ſi incommoda datura ſit, gaudeant. Sed quid attinet de rebus tam apertis plura requirere? Ipſi enim quæramus à nobis ſtellarum motus, contemplationes'que rerum cœleſtium, eorum'que omnium, quæ naturæ obſcuritate occultantur, cognitiones quemadmodum nos moueant, & quid hiſtoria delectet, quam ſolemus perſequi uſque ad extremum, prætermiſſa repetimus, inchoata perſequimur. Nec uero ſum inſcius eſſe utilitatem in hiſtoria, non modo uoluptatem. Quid, cum fictas fabulas, è quibus utilitas nulla dici poteſt, cum uoluptate legimus? quid, cum uolumus nomina eorum, qui quid geſſerint, nota nobis eſſe, parentes, patriam, multa præterea minime neceſſaria? quid, quòd homines infima fortuna, nulla ſpe rerum gerendarum, opifices deniq; delectentur hiſtoria? maximeq́; eos uidere poſſumus res geſtas audire, & legere uelle, qui à ſpe gerendi abſunt confecti

ſenect

ſenectute. Quocirca intelligi neceſſe eſt, in ipſis rebus, quæ diſcuntur, & cognoſcuntur, inuitamenta ineſſe, quibus ad diſcendum cognoſcendumq; moueamur. Ac ueteres quidem philoſophi in beatorum inſulis fingunt, qualis natura ſit uita ſapientium, quos cura omni liberatos, nullum neceſſarium uitæ cultum, aut paratum requirentes, nihil aliud eſſe acturos putant, niſi ut omne tempus in quærendo, ac diſcendo in naturæ cognitione conſumant. nos autem non ſolum beatæ uitæ iſtam oblectationem uidemus, ſed etiam leuamentum miſeriarum. Itaque multi cum in poteſtate eſſent hoſtium, aut tyrannorum, multi in cuſtodia, multi in exilio, dolorem ſuum doctrinæ ſtudijs leuauerunt. princeps huius ciuitatis Phalereus Demetrius cum patria pulſus eſſet iniuria, ad Ptolemæum ſe regem Alexandriam contulit. qui cum in hac ipſa philoſophia, ad quam te hortamur, excelleret, Theophraſtiq; eſſet auditor: multa præclara in illo calamitoſo otio ſcripſit, non ad uſum aliquem ſuum, quo erat orbatus: ſed animi cultus ille erat ei quaſi quidam humanitatis cibus. Equidem e Cn. Aufidio, prætorio, erudito homine, oculis capto, ſæpe audiebam, cum ſe ludis magis, quàm utilitatis deſiderio moueri diceret. Somnum deniq; nobis, niſi requietem corporibus, & medicinam quandam laboris afferret, contra naturam putaremus

datum. Aufert enim ſenſus, actionemq́; tollit omnem. Itaque, ſi aut requietem natura non quæreret, aut eam poſſet alia quadam ratione conſequi, facile pateremur, qui etiam nũc agendi aliquid, diſcendiq́; cauſa propè contra naturam uigilias ſuſcipere ſoleamus. Sunt autem clariora, uel planè perſpicua, nec dubitanda indicia naturæ maxime ſcilicet in homine, ſed in omni animali, ut appetat animus aliquid agere ſemper, neq; ulla conditione quietem ſempiternam poßit pati. Facile eſt hac cernere in primis puerorum ætatulis. Quanquam enim uereor ne nimius in hoc genere uidear: tamen omnes ueteres philoſophi, maxime noſtri, ad incunabula accedunt, quòd in pueritia facillime ſe arbitrentur naturæ uoluptatem poſſe cognoſcere. Videmus igitur, ut conquieſcere ne infantes quidem poßint: cum uero paulum proceſſerint, luſionibus uel laborioſis delectantur, ut ne uerberibus quidem deterreri poßint: eaq́; cupiditas agendi aliquid adoleſcit unà cum ætatibus. Itaq;, ne ſi iucundißimis quidem nos ſomnijs uſuros putemus, Endymionis ſomnum nobis nolimus dari: idq́; ſi accidat, mortis inſtar putemus. quin etiã inertißimos homines, neſcio qua ſingulari nequitia præditos, uidemus tamen & animo, & corpore moueri ſemper, &, cum re nulla impediantur neceſſaria, aut alueolum poſcere, aut quærere quempiã ludum, aut ſermonẽ aliquem

requirere: cumq́; non habeant ingenuas ex doctrina oblectationes, circulos aliquos, & ſemicirculos conſectari. Ne beſtiæ quidem quas delectationis cauſa concludimus, cum copioſius alantur, quàm ſi eſſent liberæ, facile patiuntur ſeſe contineri, motusq́; ſolutos, & uagos, à natura ſibi tributos, requirunt. Itaq; ut quiſq; optime natus, inſtitutusq́; eſt, eſſe omnino nolit in uita, ſi gerendis negotijs orbatus fuit paratiſſimis, ueſci uoluptatibus. nam aut priuatim aliquid gerere malunt: aut qui altiore animo ſunt, capeſſunt Remp. honoribus, imperijsq́; adipiſcēdis: aut totos ſe ad ſtudia doctrinæ conferunt. quæ in uita, tantū abeſt ut uoluptates conſectentur, etiam curas, ſolicitudines, uigilias perferūt: optimaq́; parte hominis, quæ in nobis diuina ducenda eſt, ingenij et mentis acie fruuntur, nec uoluptates requirentes, nec fugientes laborem. Nec uero intermittunt aut admirationem earū rerum, quæ ſunt ab antiquis repertæ, aut inueſtigationem nouarum. quo ſtudio cum ſatiari non poſſunt, omnium cæterarum rerum obliti, nihil abiectum, nihil humile cogitant: tantaq́; eſt uis talibus in ſtudijs, ut eos etiam, qui ſibi alios propoſuerunt fines bonorum, quos utilitate, aut uoluptate dirigunt, tamen in rebus quærendis, explicandisq́; naturis ætates conterere uideamus. Ærgo hoc quidem apparet, nos ad agendum eſſe natos: actionum autem genera plura

plura ut obſcurentur etiam minora maioribus. Maxima autem ſunt primum, ut mihi quidem uidetur, & ijs quorum nunc in ratione uerſamur, conſideratio, cognitioq; rerum cœleſtium, & earũ quas à natura occultatas, & latentes indagare ratio poteſt: deinde Rerump. adminiſtratio, aut adminiſtrandi, ſciendiq; prudens, temperata, fortis, & iuſta ratio, reliquaq; uirtutes, & actiones uirtutibus congruentes: quæ uno uerbo complexi omnia, honeſta dicimus: ad quorum etiam cognitionem, & uſum iam corroborati, natura ipſa præeunte deducimur. Omnium enim rerum principia parua ſunt, ſed ſuis progreſſionibus uſu augentur: nec ſine cauſa. in primo enim ortu ineſt teneritas, & mollicies quædã, ut nec res uidere optimas, nec agere poſſint. uirtutis enim, beataq; uitæ, quæ duo maxime expetenda ſunt, ſerius lumen apparet, multo etiam ſerius, ut planè, qualia ſint, intelligantur. præclare enim Plato, beatum, cui etiam in ſenectute contigerit, ut ſapientiam, uerasq; opiniones aſſequi poſſit. Quare, quoniam de primis naturæ commodis ſatis dictum eſt, nunc de maioribus, conſequẽtibusq; uideamus. Natura igitur corpus quidem hominis ſic et genuit, & formauit, ut alia in primo ortu perficeret, alia progrediente ætate fingeret, neq; ſanè multum adiumentis externis, & aduentitijs uteretur. animum autem reliquis rebus ita perfecit, ut

corp

corpus. ſenſibus enim ornauit ad res percipiendas idoneis, ut nihil, aut non multum adiumento ullo ad ſuam conformationem indigeret. Quod autem in homine præſtantiſſimum, atq; optimum eſt, id deſeruit. etſi dedit talem mentem, quæ omnem uirtutem iam accipere poſſet: ingenuitq; ſine doctrina notitias paruas rerum maximarum, & quaſi inſtituit docere, & induxit in ea, quæ inerant tanquam elementa uirtutis, ſed uirtutem ipſam inchoauit: nihil amplius: itaque noſtrum eſt (quod noſtrum dico, artis eſt) ad ea principia, quæ accepimus, conſequentia exquirere, quoad ſit id, quod uolumus, effectum: quod quidem pluris ſit haud paulo, magisq; ipſum propter ſe expetendum, quàm aut ſenſus, aut corporis ea, quæ diximus: quibus tantum præſtat mentis excellens perfectio, ut uix cogitari poſſit quid interſit. Itaq; omnis honos, omnis admiratio, omne ſtudium ad uirtutem, & ad eas actiones, quæ uirtuti ſunt conſentaneæ, refertur: eaq; omnia, quæ aut ita in animis ſunt, aut ita geruntur, uno nomine honeſta dicuntur. quorum omnium quæq; ſint notitiæ, quæq; ſignificentur rerum uocabulis, quæq; cuiuſque uis, & natura ſit, mox uidebimus. hoc autem loco tantum explicemus, hæc, honeſta quæ dico, præterquam quòd noſmetipſos diligamus, præterea ſuapte natura per ſe eſſe expetenda. Indicant pueri: in

quib

quibus, ut in ſpeculis, natura cernitur. quanta ſtudia decertantium ſunt? quanta ipſa certamina? ut illi efferuntur lætitia, cùm uicerint: ut pudet uictos? ut ſe accuſari nolunt, quàm cupiunt laudari? quos illi labores nō perferunt, ut æqualium principes ſint? quæ memoria eſt in his bene merentium? quæ referendæ gratiæ cupiditas? atque ea in optima quaq; indole maxime apparent, in qua hæc honeſta, quæ intelligimus, à natura tanquam adumbrantur. ſed hæc in pueris expreſſa: in ijs uero ætatibus, quæ iam confirmatæ ſunt, quis eſt tam diſsimilis homini, qui non moueatur & offenſione turpitudinis, & comprobatione honeſtatis? quis eſt, qui non oderit libidinoſam, proteruam adoleſcentiam? quis contrà in illa ætate pudorem, conſtantiā, etiam ſi ſua nihil interſit, non tamen diligat? quis Pullum Numitorem, Fregellanum proditorem, quanquam Reip. noſtræ profuit non odit? quis urbis conſeruatorem Codrum, quis Erichthei filias non maxime laudat? cui Tubuli nomen odio non eſt? quis Ariſtidem mortuum non diligit? an obliuiſcimur, quantopere in audiendo, legendoq; moueamur, cum pie, cum amice, cum magno animo aliquid factum cognoſcimus? quid loquar de nobis, qui ad laudem, & ad decus nati, ſuſcepti, inſtituti ſumus? quid clamores uulgi, atq; imperitorum excitantur in theatris, cum illa dicuntur?

Ego

Ego ſum Oreſtes:
contraq; ab altero,
Imo enimuero ego ſum, inquam, Oreſtes.
Cùm autem etiam exitus ab utroq; datur conturbato, errantiq; Regi: ambos ergo unà uiuere precamur. quoties hoc agitur, quando'ue, niſi admirationibus maximis? Nemo eſt igitur, qui non hanc affectionem animi probet, atque laudet: qua non modo utilitas nulla quaritur, ſed contra utilitatem etiam conſeruatur fides. Talibus exemplis non fictæ ſolum fabulæ, uerum etiam hiſtoriæ refertæ ſunt, & quidem maxime noſtræ. Nos enim ad ſacra Idæa concipienda optimum uirum delegimus: nos tutores miſimus Regibus: noſtri imperatores pro ſalute patriæ ſua capita uouerunt: noſtri Conſules Regem inimiciſſimum mœnibus iam appropinquantem monuerũt, à ueneno ut caueret: noſtra in Repub. & quæ per uim oblatum ſtuprum uoluntaria morte lueret, inuenta eſt: & qui interficeret filiam, ne ſtupraretur. Quæ quidem omnia, & innumerabilia præterea, quis eſt, qui non intelligat, & eos, qui fecerunt, dignitatis ſplendore ductos, immemores fuiſſe utilitatum ſuarum, nosq;, cum ea laudemus, nulla alia re, niſi honeſtate duci? Quibus rebus breuiter expoſitis (nec enim ſum copiam, quam potui, quia dubitatio in re nulla erat, perſecutus) ſed his rebus concluditur profecto, &

nirt

uirtutes omnes, & honeſtum illud, quod ex his uirtutibus exoritur, & in his hæret, eſſe per ſe expetendum. In omni autem honeſto, de quo loquimur, nihil eſt tam illuſtre, nec quod latius pateat, quàm coniunctio inter homines hominum, & quaſi quædam ſocietas, & communicatio utilitatum, & ipſa charitas generis humani: quæ nata à primo ſatu, quo à procreatoribus nati diliguntur, & tota domus coniugio, & ſtirpe coniungitur, ſerpit ſenſim foras cognationibus primũ, tum affinitatibus, deindè amicitijs, poſt uicinitatibus cum ciuibus: & ijs, qui publice ſocij, atq; amici ſunt, deinde totius complexu gentis humanæ. quæ animi affectio ſuum cuiq; tribuens, atq; hãc, quam dico, ſocietatem cõiunctionis humanæ munifice, & æque tuens, iuſtitia dicitur. cui adiunctæ ſunt pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, quæq; ſunt generis eiuſdem. Atq; hæc ita iuſtitiæ propria ſunt, ut ſunt uirtutum reliquarum communia. nam cum ſic hominis natura generata ſit, ut habeat quiddam innatum quaſi ciuile, atq; populare, quod Græci πολιτικὸν uocãt: quicquid aget quæq; uirtus, id à communitate, & ea, quam expoſui, charitate, atq; ſocietate humana non abhorrebit, uiciſſimq; iuſtitia, ut ipſa ſe fundet uſu in cæteras uirtutes, ſic illatas expetet. ſeruari enim iuſtitia niſi à forti uiro, niſi à ſapiente non poteſt. Qualis eſt igitur omnis hæc,

quàm

quam dico, conſpiratio, conſenſusq; uirtutum, tale eſt illud ipſum honeſtum: quando quidem honeſtum aut ipſa uirtus eſt, aut res geſta uirtute: quibus in rebus uita conſentiens, uirtutibusq; reſpondens, recta, & honeſta, & conſtans, & naturæ congruens exiſtimari poteſt. Atque hæc coniunctio, confuſioq; uirtutum, tamen à philoſophis ratione quadam diſtinguitur. nam cum ita copulatæ connexæq; ſunt, ut omnes omnium participes ſint, nec alia ab alia poßit ſeparari: tamen proprium ſuum cuiuſq; munus eſt, ut fortitudo in laboribus periculisq; cernatur, temperantia in prætermittendis uoluptatibus, prudentia in delectu bonorum & malorum, iuſtitia in ſuo cuiq; tribuendo. Quando igitur ineſt in omni uirtute cura quædam quaſi foras ſpectans, aliosq; appetens, atq; complectens, exiſtit illud, ut amici, ut fratres, ut propinqui, ut affines, ut ciues, ut omnes denique, quando unam ſocietatem hominum eſſe uolumus, propter ſe expetendi ſint. atq; eorum nihil eſt eius generis, ut ſit in fine atque extremo bonorum. Ita fit, ut duo genera propter ſe expetendorum reperiantur: unum quod eſt in ijs, in quibus completur illud extremum: quæ ſunt aut animi, aut corporis. hæc autẽ quæ ſunt extrinſecus, id eſt, quæ neq; in animo ſunt, neq; in corpore, ut amici, ut parentes, ut liberi, ut propinqui, ut ipſa patria, ſunt illa quidem ſuæ

ſponte chara, ſed eodem in genere, quo illa non ſunt. Nec uero quiſquam ſummum bonũ aſſequi unquam poſſet, ſi omnia illa, quæ ſunt extra, quanquam expetenda, ſummo bono continerentur. Quo modo igitur, inquies, uerum eſſe poterit, omnia referri ad ſummum bonum, ſi amicitiæ, ſi propinquitates, ſi reliqua externa ſummo bono non cõtinentur? Hac uidelicet ratione: quòd ea quæ externa ſunt, ijs tuemur officijs, quæ oriuntur à ſuo cuiuſq; genere uirtutis: nam & amici cultus, & parentis, & qui officio fungitur, in eo ipſo prodeſt, quod, ita fungi officio, in recte factis eſt: quæ ſunt orta uirtutibus. quæ quidem ſapientes ſequuntur utentes tanquam duce natura, non perfecti autem homines, & tamen ingenijs excellentibus præditi, excitantur ſpe gloriæ: quæ habet formam honeſtatis, & ſimilitudinem. Quòd ſi ipſam honeſtatem undiq; perfectam, & abſolutam, rem unam præclariſsimam omnium, maximeq; laudãdam penitus uiderent, quonam gaudio complerẽtur, cum tantopere eius adumbrata opinione lætentur? quem enim deditum uoluptatibus, cupiditatum incendijs inflammatum, in ijs potiendis, quæ acerrime concupiuiſſet, tanta lætitia perfundi arbitramur, quanta aut ſuperiorem Africanum Annibale uicto, aut poſteriorem Carthagine euerſa? quem Tiberina diſſenſio feſto illo die tanto gaudio affecit, quãto L. Paulum cum

Regem

Regem Perſen captum adduceret, eodem flumine inuectum? Age nunc Luci noſter extrue animo altitudinem, excellentiáq; uirtutum: iam non dubitabis, quin earum compotes homines, magno animo erectoq; uiuentes, ſemper ſint beati: qui omnes motus fortunæ, mutationesq; rerum, & temporum leues, & imbecilles fore intelligant, ſi in uirtutis certamen uenerint. illa enim, quæ ſunt à nobis bona corporis numerata, complent ea quidem beatiſsimam uitam, ſed ita, ut ſine illis poſsit beata uita exiſtere. ita enim paruæ & exiguæ ſunt iſtæ acceſsiones bonorum, ut quemadmodum ſtellæ in radio ſolis, ſic iſtæ in uirtutum ſplendore ne cernantur quidem. Atq; hæc, ut uere dicitur parua eſſe ad beate uiuendum momenta iſta corporis commodorum, ſic nimis uiolentum eſt, nulla eſſe dicere: qui enim ſic diſputant obliti mihi uidentur, quæ ipſi egerint principia naturæ. Tribuendum igitur eſt his aliquid, dummodo, quantum tribuendum ſit, intelligas. Eſt tamen philoſophi, non tam glorioſa, quàm uera quærentis, nec pro nihilo putare ea, quæ ſecundum naturam illi ipſi glorioſi eſſe fatebantur, & uidere tantam uim uirtutis, tantamq;, ut ita dicam, autoritatem honeſtatis, ut reliqua non illa quidem nulla, ſed ita parua ſint, ut nulla eſſe uideantur. Hæc eſt non omnia ſpernentis præter uirtutem, & uirtutem ipſam ſuis laudibus

amplificantis oratio. deniq; hæc eſt undiq; completa, & perfecta explicatio ſummi boni. hinc cæteri particulas arripere conati, ſuam quiſque uideri uoluit afferre ſententiam. Sæpe ab Ariſtotele, & Theophraſto mirabiliter eſt laudata per ſe ipſa rerum ſciẽtia. hoc uno captus Herillus, ſcientiam ſummum bonum eſſe defendit, nec rem ullam aliam per ſe expetendam. Multa ſunt dicta ab antiquis de contemnendis ac deſpiciendis rebus humanis. hoc unum Ariſto tenuit: præter uitia, atq; uirtutes, negauit rẽ eſſe ullam aut fugiendam, aut expetendam. Poſitum eſt à noſtris in ijs rebus quæ ſecundum naturam eſſent, non dolere. hoc Hieronymus ſummum bonum eſſe dixit. at uero Callipho, & poſt eum Diodorus, cum alter uoluptatem adamauiſſet, alter uacuitatem doloris, neuter honeſtate carere potuit, quæ eſt à noſtris laudata maxime. Quin etiam ipſi uoluptuarij diuerticula quærant, & uirtutes habeant in ore totos dies, uoluptatemq́; primo duntaxat expeti dicant, deinde conſuetudinem quaſi alteram naturam effici, qua impulſi multa faciunt nullam quærentes uoluptatem. Stoici reſtant. hi quidem non unam aliquam, aut alteram à nobis, ſed totam ad ſe noſtram philoſophiam tranſtulerunt: atq; ut reliqui fures earũ rerum, quas ceperunt, ſigna cõmutant, ſic illi, ut ſententijs noſtris pro ſuis uterentur, nomina tanquam rerum

notas

notas, mutauerunt. ita relinquitur ſola hæc diſciplina digna ſtudioſis ingenuarum artium, digna eruditis, digna claris uiris, digna principibus, digna Regibus. Quæ cum dixiſſet, paulumq́; inſtitiſſet, Quid eſt? inquit: ſatis'ne uobis uideor pro meo iure in ueſtris auribus commentatus? Et ego, Tu uero, inquam, Piſo, ut ſæpe aliàs, ſic hodie ita iſta noſſe uiſus es, ut, ſi tui copia nobis ſemper fieret, non multũ Græcis ſupplicãdum putarem. quod quidem eo probaui magis, quia memini Staſeam Neapolitanum doctorem illum tuum, nobilem ſane Peripateticum, aliquanto iſta ſecus dicere ſolitum, aſſentientem ijs, qui multum in fortuna ſecunda, aut aduerſa, multum in bonis, aut malis corporis ponerent. Eſt, ut dicis, inquit: ſed hæc ab Antiocho noſtro familiari dicuntur multo melius, & fortius, quàm à Staſea dicebantur. quanquam ego non quæro quid tibi à me probatum ſit, ſed huic Ciceroni noſtro, quem diſcipulum cupio à te abducere. Tum Lucius, Mihi uero iſta ualde probata ſunt: quod item fratri puto. Tum mihi Piſo, Quid ergo? inquit: das'ne adoleſcenti ueniam? an eum diſcere ea mauis, quæ cum præclare didicerit, nihil ſciat? Ego uero, inquam, permitto. ſed non'ne meminiſti mihi licere probare iſta, quæ ſunt à te dicta? quis enim poteſt ea, quæ probabilia uideantur ei, non probare? An uero, inquit,

quiſquam poteſt probare, quod perceptum, quod comprehenſum, quod cognitum non habet? Non eſt iſta, inquam, Piſo magna diſſenſio: nihil eſt enim aliud, quamobrem nihil percipi mihi poſſe uideatur, niſi quòd percipiendi uis ita definitur à Stoicis, ut negent quicquam poſſe percipi, niſi tale uerum, quale falſum eſſe non poßit. Itaq; hæc cum illis eſt diſſenſio, cum Peripateticis nulla ſanè. Sed hæc omittamus: habent enim & bene longam, & ſatis litigioſam diſputationem. Illud mihi à te nimium feſtinanter dictum uidetur, ſapientes omnes eſſe ſemper beatos: neſcio quo modo præteruolauit oratio. quod niſi ita efficitur: quæ Theophraſtus de fortuna, de dolore, de cruciatu corporis dixit, cum quibus coniungi beatam uitam nullo modo poſſe putauit, uereor ne uera ſint. nam illud uehementer repugnat, eundem & beatum eſſe, & multis malis oppreſſum. Hæc quo modo conueniant, non ſanè intelligo. Vtrum igitur tibi non placet, inquit, uirtutis tantam uim eſſe, ut ad beate uiuendum ſe ipſa contenta ſit: an, ſi id probas, ita fieri poſſe negas, ut ij, qui uirtutis compotes ſint, etiam malis quibuſdam affecti, beati ſint? Ego uero uolo in uirtute uim eſſe quammaximam: ſed, quanta ſit, aliàs: nunc tantum, poßit'ne eſſe tanta, ſi quicquam extra uirtutem habeatur in bonis. Atqui, inquit, ſi Stoicis cõcedis, ut uirtus ſola, ſi adſit,

ſi adſit, uitam efficiat beatam: concedis etiam Peripateticis. quæ enim mala illi non audent appellare, aſpera autem, & incommoda, & reÿcienda, & aliena naturæ eſſe cõcedunt: ea nos mala dicimus, ſed exigua, & porrò minima. Quare ſi poteſt eſſe beatus is, qui eſt in aſperis reÿciendisq; rebus, poteſt is quoq; eſſe, qui eſt in paruis malis. Et ego, Piſo, inquam, ſi eſt quiſquam, qui acute in cauſis uidere ſoleat, quæ res agatur, is es profecto tu. Quare attende quæſo: nam adhuc, meo fortaſſe uitio, quid ego quæram, non perſpicis. Iſtic ſum, inquit, expectoq;, quid ad id, quod quæram, reſpondeas. Reſpondebo me non quærere, inquam, hoc tempore quid uirtus poßit efficere, ſed quid conſtanter dicatur, quid ipſum à ſe diſſentiat. Quo igitur, inquit, modo? Quia cum à Zenone, inquam, hoc magnifice, tanquam ex oraculo, editur, Virtus ad beate uiuendum ſeipſa contenta eſt. Quare? inquit, Reſpondet, quia, niſi quod honeſtum eſt, nullum eſt aliud bonum. non quæro iam, uerum'ne ſit: illud dico, ea, quæ dicat, præclare inter ſe cohærere. dixerit hoc quidem Epicurus, ſemper beatum eſſe ſapientem: quod quidem ſolet ebullire nonnunquam. quem quidem cum ſummis doloribus conficiatur, ait dicturum, Quàm ſuaue eſt, quàm nihil curo, non pugnem cum homine, cur tantum habeat in natura boni: illud urgeam, non

intelligerem eum, quid ſibi dicendū ſit, cum dolorem ſummum malum eſſe dixerit. Eadem nūc mea aduerſum te oratio eſt. dicis eadem omnia & bona & mala, quæ quidem dicunt qui nunquam philoſophum pictum, ut dicitur, uiderunt: ualetudinem, uires, ſtaturam, formam, integritatem unguiculorum omnium: deformitatem, morbum, debilitatem, mala: iam illa externa, parce tu quidem. ſed hæc cum corporis bona ſint, eorum conficientia certe in bonis numerabis, amicos, liberos, propinquos, diuitias, honores, opes. contrà hæc attende me nihil dicere: ſi iſta mala ſunt, in quæ poteſt incidere ſapiens, ſapientem eſſe, non eſſe ad beate uiuendum ſatis. Imò uero, inquit, ad beatiſsime uiuendum parum eſt, ad beate uero ſatis. Animaduerti, inquam, te iſto modo paulo ante ponere: & ſcio ab Antiocho noſtro dici ſic ſolere. ſed quid minus probādum, quàm eſſe aliquem beatum, nec ſatis beatum? quod autem ſatis eſt, eò quicquid acceſſerit, nimium eſt, & nemo nimium beatus eſt, & nemo beato beatior. Ergo, inquit, tibi Q. Metellus, qui tres filios Conſules uidit, è quibus unum etiam & Cenſorem, & triumphantem, quartū autem Prætorem, eosq́; ſaluos reliquit, & tres filias nuptas, cum ipſe Conſul, Cenſor etiam, Augurq́; fuiſſet & triumphaſſet, ut ſapiens fuerit, non'ne beatior, quàm ut item ſapiens fuerit, qui in poteſtate hoſtium uigilijs, & inedia

dia necatus eſt, Regulus? Quid me iſtud rogas? inquam: Stoicos roga. Quid igitur, inquit, eos reſponſuros putas? Nihilo beatiorem eſſe Metellum, quàm Regulum. Inde igitur, inquit, audiendum eſt. Tamen à propoſito, inquam aberrauimus: non enim, inquam, quæro, quid uerum, ſed quid cuiq; dicendum ſit. utinam quidem dicerent alium alio beatiorem: iam ruinas uideres. in uirtute enim ſola, & in ipſo honeſto cum ſit bonum poſitum, cumq; nec uirtus, ut placet illis, nec honeſtum creſcat: idq; bonum ſolum ſit, quo qui potiatur, neceſſe eſt beatus ſit, cum id augeri non poßit, in quo uno poſitum eſt beatum eſſe: quî poteſt eſſe quiſquam alius alio beatior? Vides'ne ut hæc concinant? & Hercule (fatendum eſt enim, quod ſentio) mirabilis eſt apud illos contextus rerum: reſpondent extrema primis, media utriſque, omnia omnibus: quid ſequatur, quid repugnet, uident. in geometria prima ſi dederis, dãda ſunt omnia. concede nihil eſſe bonum, niſi quod honeſtum ſit: concedendum eſt, in uirtute ſola poſitam eſſe beatam uitam. Vide rurſus retro. dato hoc, dandum erit illud. quod ueſtri non item. tria genera bonorum. procliuius currit oratio: uenit ad extremũ: hæret in ſalebra: cupit enim dicere nihil poſſe ad beatam uitam deeſſe ſapienti. Honeſta oratio, Socratica, Platonis etiam. audeo dicere, inquit. non poteſt, niſi retexueris illa: pauper-

tas, ſi malum eſt, mendicus beatus eſſe nemo poteſt, quamuis ſit ſapiens. At Zeno eum nõ beatum modo, ſed etiam diuitem dicere auſus eſt. Dolere malum: in cruce qui angitur, beatus eſſe non poteſt. bonum liberi: miſera orbitas. bonum patria: miſerum exilium. bonum ualetudo: miſerum morbus. bonum integritas corporis, miſera debilitas. bonum incolumis acies: miſera cæcitas. quæ ſi poteſt ſingula conſolando leuare, uniuerſa quo modo ſuſtinebit? ſit enim idem cæcus, debilis, morbo grauißimo affectus, exul, orbus, egens, torqueatur eculeo: quem hunc appellas Zeno? Beatum, inquit. Etiam beatißimũ? Quippe, inquiet: cum tam docuerim gradus iſtã rem non habere, quàm uirtutẽ, in qua ſit etiam ipſum beatum. Tibi hoc incredibile, quia beatißimum. quid tuum? credibile? ſi enim ad populum me uocas, eum, qui ita ſit affectus, beatum nunquam probabis: ſi ad prudentes, alterum fortaſſe dubitabunt, ſit'ne tantum in uirtute, ut ea præditi uel in Phalaridis tauro beati ſint: alterum non dubitabunt, quin & Stoici conuenientia ſibi dicant, & uos repugnantia. Theophraſti igitur, inquit, tibi liber ille placet de beata uita? Tamen aberramus à propoſito: & ne longius prorſus, inquam, Piſo, ſi iſta mala ſunt, placet. Non'ne igitur tibi uidentur, inquit, mala? Id quæres, inquam: in quo utrum reſpondebo, uerſes te huc, atque illuc neceſſe eſt.

Quo

Quo tandem modo? inquit. Quia ſi mala ſunt, is, qui erit in his, beatus non erit: ſi mala non ſunt, iacet omnis ratio Peripateticorum. Et ille ridens, Video, inquit, quid agas: ne diſcipulum abducam, times. Tu uero, inquam, ducas licet, ſi ſequatur: erit enim mecum, ſi tecum erit. Audi igitur, inquit, Luci: tecum enim, ut ait Theophraſtus, mihi inſtituenda oratio eſt. Omnis autoritas, philoſophiæ conſiſtit in beata uita cõparãda: beate enim uiuendi cupiditate incẽſi omnes ſumus. hoc mihi cũ tuo fratre cõuenit. Quare hoc uidendũ eſt, poßit'ne nobis hoc ratio philoſophorum dare. pollicetur certe. niſi enim id faceret, cur Plato Aegyptũ peragrauit, ut à ſacerdotibus barbaris numeros, & cœleſtia acciperet? cur poſt Tarentũ ad Architã? cur ad cæteros Pythagoreos, Echecratem, Timæum, Acrionẽ Locros, ut, cũ Socratem expreßiſſet, adiũgeret Pythagoreorum diſciplinam, eaq́;, quæ Socrates repudiabat, addiſceret? cur ipſe Pythagoras & Aegyptũ luſtrauit, & Perſarum magos adijt? cur tantas regiones barbarorum pedibus obijt, tot maria tranſmiſit? cur hæc eadem Democritus? qui, uere falſo'ne quæreremus, dicitur oculis ſe priuaſſe: certe ut quamminime animus à cogitationibus abduceretur, patrimonium neglexit: agros deſeruit incultos, quid quærens aliud, niſi beatam uitam? quam ſi etiam in rerũ cognitione

gnitione ponebat, tamen ex illa inueſtigatione naturæ conſequi uolebat, ut eſſet bono animo: id enim ille ſummum bonum εὐθυμίαν, & ſæpe ἀκακίαν appellat, id eſt animum terrore liberum. Sed hæc etſi præclare, nondum tamen & perpolita. pauca enim, neq; ea ipſa enucleate, ab hoc de uirtute quidam dicta. poſt enim hæc in hac urbe primum à Socrate quæri cœpta, deinde in hunc locum delata ſunt: nec dubitant, quin in uirtute omnis ut bene, ſic etiam beate uiuendi ſpes poneretur. Quæ cum Zeno didiciſſet à noſtris, ut in actionibus perſcribi ſolet, de re eadem fecit alio modo. hoc tu nunc in illo probas: ſcilicet uocabulis rerum mutatis, inconſtantiæ crimen ille effugit, nos effugere non poſſumus? ille Metelli uitam negat beatiorem, quàm Reguli, præponendam tamen: nec magis expetendam, ſed magis ſumendam, &, ſi optio eſſet, eligendam Metelli, reijciendam Reguli. ego, quam ille præponendam, & magis eligendam, beatiorem hanc appello: nec ullo minimo momẽto plus ei uitæ tribuo, quàm Stoici. Quid intereſt, niſi quòd ego res notas notis uerbis appello, illi nomina noua quærunt, quibus idem dicant? ita quemadmodum in Senatu ſemper eſt aliquis, qui interpretem poſtulet: ſic iſti nobis cum interprete audiendi ſunt. Bonum appello, quicquid ſecundũ naturam eſt: quod contra, malum. nec ego ſolus: ſed tu etiam Chryſippe

ſippe

ſippe in foro, domi in ſchola definis. Quid ergo? aliter homines, aliter philoſophos loqui putes oportere quanti quidq; ſit, aliter doctos & indoctos? Sed cum conſtiterit inter doctos, quãti res quæq; ſit, ſi homines eſſent, uſitate loquerentur. dum res maneant, uerba fingant arbitratu ſuo. Sed uenio ad inconſtantiæ crimen, ne ſæpius dicas me aberrare: quam tu ponis in uerbis, ego poſitam in re putabam. Si ſatis erit hoc perceptum, in quo adiutores Stoicos optimos habemus, tantam uim eſſe uirtutis, ut omnia, ſi ex altera parte ponantur, ne appareant quidem, cum omnia, quæ illi commoda certe dicunt eſſe, & ſumenda, & eligenda, & præpoſita, quæ ita definiunt, ut ſatis magno æſtimanda ſint. hæc igitur cum ego tot nominibus à Stoicis appellata, partim nouis, & commentitijs, ut iſta producta, & reducta, partim idem ſignificantibus, quid enim intereſt expetas, an eligas? mihi quidem etiã laudatius uidetur, quod eligitur, & ad quod delectus adhibetur: ſed cum ego iſta bona omnia dixero, tantum refert quàm magna dicam, quàm expetenda, quàm ualde. ſin autem nec expetenda ego magis, quàm tu eligenda, nec illa pluris æſtimanda ego, qui bona, quàm tu, qui producta appellas: omnia iſta neceſſe eſt obſcurari, nec apparere, & in uirtutes, tanquã in ſolis radios, incurrere. At enim qua in uita eſt aliquid

mali

mali, ea eſſe beata nõ poteſt. Ne ſeges quidẽ igitur ſpicis uberibus, & crebris, ſi auenã uſpiam uideris: nec mercatura quaſtuoſa, ſi in maximis lucris parũ aliquid damni cõtraxerit. An hoc uſq;quaq; aliter in uita, et nõ ex maxima parte de tota iudicabis? an dubiũ eſt, quin uirtus ita maximã partẽ obtineat in rebus humanis, ut reliquas obruat? Audebo igitur, quæ ſecundũ naturã ſunt, bona appellare, nec fraudare ſuo ueteri nomine, quàm aliquid potius nouũ exquirere: uirtutis autem amplitudinem, quaſi in altera libræ lance ponere. Terrã, mihi crede, ea lãx, & maria deprimet: ſemper enim ex eo, quod maximas partes continet, latiſſimeq; funditur, tota res appellatur. Dicimus aliquẽ hilare uiuere. Igitur ſi ſemel triſtior effectus eſt, hilara uita amiſſa eſt? at hoc in eo M. Craſſo, quem ſemel ait in uita riſiſſe Lucilius, non contigit, ut ea re minus ἀγέλαστος, ut ait idẽ, uocaretur. Policratẽ Samiũ felicem appellant, nihil acciderat ei, quod nollet, niſi ꝙ annulum, quo delectabatur, in mare abiecerat. Ergo infelix una moleſtia. felix rurſus, cum is ipſe annulus in præcordijs piſcis inuentus eſt. Ille uero, ſi inſipiens, quod certe, quoniã tyrannus, nunquã beatus: ſi ſapiens, ne tũ quidem miſer, cum ab Oronte prætore Darei in crucem actus eſt. At multis malis affectus. quis negat? ſed ea mala uirtutis magnitudine obruebãtur.

An

An ne hoc quidem Peripateticis concedis, ut dicant omnium uirorum bonorũ, id eſt ſapientum, omnibusq́; uirtutibusq́; ornatorum, uitam omnibus partibus plus habere ſemper boni, quàm mali? quis hoc dicit? Stoicis licet minime. ſed iſti ipſi, qui uoluptate, & dolore omnia metiũtur, non'ne clamant ſapienti plus ſemper adeſſe, quod uelit, quàm quod nolit? Cum tantum igitur in uirtute ponant ij, qui ſe fatentur uirtutis cauſa, niſi ea uoluptatẽ acciret, ne manum quidem uerſuros fuiſſe: quid facere nos oportet, qui quamuis minimam animi præſtantiam omnibus bonis corporis anteire dicamus, ut ea ne in conſpectu quidem relinquantur? Quis enim eſt, qui hæc cadere in ſapientem dicere audeat, ut, ſi fieri poſſit, uirtutem in perpetuum abijciat, ut dolore omni liberetur? quis noſtrum dixerit, quos non pudet ea, quæ Stoici aſpera dicunt, mala dicere, melius eſſe turpiter aliquid facere cũ uoluptate, quàm honeſte cũ dolore? Nobis Heracleotes ille Dionyſius flagitioſe deſciuiſſe uidetur à Stoicis propter oculorũ dolorem. quis uero hoc didiciſſet à Zenone, non dolere, cũ doleret? illud audierat, nec tamen didicerat, malum illud non eſſe, quia turpe non eſſet, & eſſet ferendum uiro. Hic ſi Peripateticus fuiſſet, permanſiſſet, credo, in ſententia, quoniam dolorem dicunt malum eſſe. de aſperitate autem eius fortiter ferenda præci

præci

præcipiūt eadem, quæ Stoici. & quidem Arceſilas tuus, etſi fuit in diſſerendo pertinacior, tamen noſter fuit: erat enim Polemonis. is cum arderet podagræ doloribus, uiſitaſſetq; hominem Carneades Epicuri perfamiliaris, & triſtis exiret, Mane quæſo, inquit, Carneade noſter: nihil illinc huc peruenit: oſtendit pedes & pectus: attamen hic mallet non dolere. Hæc igitur eſt noſtra ratio: quæ tibi uidetur inconſtans, cum propter uirtutis cœleſtem quandam, & diuinam, tantamq; præſtantiam, ut, ubi uirtus ſit, resq; magnæ ſumendæ, laudabilesq; uirtute geſtæ, ibi eſſe miſeria, & erumna non poßit: tamen labor poßit, & moleſtia, non dubitem dicere omnes ſapientes ſemper beatos eſſe: ſed tamen fieri poſſe, ut ſit alius alio beatior. Atqui iſte locus eſt Piſo tibi etiam atq; etiam confirmandus, inquam: quem ſi tenueris, non modo meum Ciceronem, ſed etiam meipſum abducas licebit. Tum Quintus, Mihi quidem, inquit, ſatis hoc confirmatum uidetur. Lætor quidem philoſophiam, cuius antea ſupellectilem pluris æſtimabam, quam poſſeßiones reliquorum, ita mihi diues uidebatur, ut ab ea petere poſſem quicquid in ſtudijs noſtris concupiſſem: hanc igitur lætor etiam acutiorem repertam, quàm cæteras: quod quidam ei deeſſe dicebant. Non quàm noſtram quidem: inquit Pomponius iocans, ſed mehercule pergratæ

grata mihi oratio tua. Quæ enim dici Latine poſſe non arbitrabar, ea dicta ſunt à te, nec minus planè, quàm dicuntur à Græcis uerbis aptis. ſed tempus eſt, ſi uidetur: & recta quidem ad me. Quod cum ille dixiſſet, & ſatis diſputatum uideretur, in oppidum ad Pomponium perreximus omnes.

M. T. CICERONIS TVSCVLANARVM QVAESTIONVM LIB. PRIMVS.

De contemnenda morte.

CVM *defenſionum laboribus, Senatorijsq; muneribus aut omnino, aut magna ex parte eſſem aliquãdo liberatus, retuli me Brute, te hortãte maxime, ad ſtudia, quæ retenta animo, remiſſa temporibus, longo interuallo intermiſſa reuocaui. & cum omnium artium, quæ ad rectam uiuendi uiam pertinerent, ratio & diſciplina ſtudio ſapientiæ, quæ philoſophia dicitur, contineretur: hoc mihi Latinis literis illuſtrandum putaui: non quia philoſophia Græcis & literis, & doctoribus percipi non poſſet: ſed*

meum iudicium ſemper fuit, omnia noſtros aut inueniſſe per ſe ſapientius, quàm Græcos, aut accepta ab illis, feciſſe meliora, quæ quidem digna ſtatuiſſent, in quibus elaborarent. Nã mores, & inſtituta uitæ, resq; domeſticas, ac familiares nos profecto & melius tuemur, & lautius. rem uero publicam noſtri maiores certe melioribus temperauerunt & inſtitutis, & legibus. Quid loquar de re militari? in qua cum uirtute noſtri multum ualuerũt, tum plus etiam diſciplina. Iam illa quæ natura, non literis aſſecuti ſunt, neq; cum Græcis, neq; ulla cum gente ſunt conferenda. Quæ enim tanta grauitas, quæ tanta conſtantia, magnitudo animi, probitas, fides, quæ tã excellens in omni genere uirtus in ullis fuit, ut ſit cũ maioribus noſtris comparanda? Doctrina Græcia nos, et omni literarum genere ſuperabat. in quo erat facile uincere non repugnantes. nam cum apud Græcos antiquiſsimum è doctis ſit genus poëtarum, ſi quidem Homerus fuit, & Heſiodus ante Romam conditam, Archilocus regnante Romulo: ſerius poëticam nos accepimus. annis enim ferè CCCCX. poſt Romam conditam Liuius fabulã dedit, C. Claudio Cæci filio, M. Tuditano Conſulibus, anno ante natũ Enniũ: qui fuit maior natu, quàm Plautus, & Næuius. Sero igitur à noſtris poëtæ uel cogniti, uel recepti. quanquam eſt in Originibus, ſolitos eſſe in epulis ca

lis canere conuiuas ad tibicinem de clarorũ hominum uirtutibus. honorem tamen huic generi non fuiſſe, declarat oratio Catonis, in qua obiecit ut probrũ Marco Nobiliori, quòd is in prouinciam poëtas duxiſſet. duxerat autem Cõſul ille in Aetoliã, ut ſcimus, Enniũ. Quo minus ergo honoris erat poëtis, eo minora ſtudia fuerũt. Nec tamẽ ſi qui magnis ingenijs in eo genere extiterunt, non ſatis Græcorum gloriæ reſponderunt. An cenſemus, ſi Fabio nobiliſsimo homini laudi datum eſſet, quòd pingeret, non multos etiam apud nos futuros Polycletos, & Parrhaſios fuiſſe? Honos alit artes: omnesq́; incenduntur ad ſtudia gloria: iacentq́; ea ſemper, quæ apud quosq; improbantur. Summam eruditionem Græci ſitam cenſebant in neruorum uocumq́; cantibus. igitur & Epaminondas, princeps meo iudicio Græciæ fidibus præclare ceciniſſe dicitur: Themiſtoclesq́; aliquot antè annis, cũ in epulis recuſaſſet lyram, habitus eſt indoctior. Ergo in Græcia muſici floruerunt, diſcebantq́; id omnes, nec, qui neſciebat, ſatis excultus doctrina putabatur. in ſummo apud illos honore geometria fuit: itaq; nihil mathematicis illuſtrius. At nos metiendi, ratiocinandiq́; utilitate huius artis terminauimus modũ. At contra oratorem celeriter complexi ſumus, nec cum primo eruditũ, aptum tamen ad dicendum, pòſt autem eruditum. nam

A 2 *Gal*

Galbam, Africanum, Lælium, doctos fuiſſe, memoriæ traditũ eſt, ſtudioſum autem eum, qui hos ætate anteibat, Catonem: poſt uero Lepidum Carbonem, Gracchos: deinde ita magnos noſtram ad ætatem, ut non multum, aut nihil omnino Græcis cederetur. Philoſophia iacuit uſq; ad hanc ætatem, nec ullum habuit lumen literarum Latinarum: quæ illuſtranda, & excitanda nobis eſt, ut, ſi occupati profuimus aliquid ciuibus noſtris, proſimus etiam, ſi poſſumus, otioſi. In quo eo magis nobis eſt elaborandum, quòd multi iam eſſe Latini libri dicuntur ſcripti inconſiderate ab optimis illis quidem uiris, ſed non ſatis eruditis. Fieri autem poteſt, ut recte quis ſentiat, & id, quod ſentit, polite eloqui non poſſit, ſed mandare quenquam literis cogitationes ſuas, qui eas nec diſponere, nec illuſtrare poſſit, nec delectatione aliqua allicere lectorem hominis eſt intemperanter abutentis & otio, & literis. Itaq; ſuos libros ipſi legunt cũ ſuis, nec quiſquam attingit præter eos, qui eandem licentiam ſcribendi ſibi permitti uolunt. Quare ſi aliquid oratoriæ laudi noſtra attulimus induſtria, multo ſtudioſius philoſophiæ fontes aperiemus, è quibus etiam illa manabant. Sed ut Ariſtoteles, uir ſummo ingenio, ſcientia copia, cũ motus eſſet Iſocratis rhetoris gloria, dicere etiam cœpit, adoleſcentes docere, & prudentiam cum eloquentia iungere: ſic

re: ſic nobis placet nec priſtinum dicendi ſtudium deponere, & in hac maiore, & uberiore arte uerſari. hanc enim perfectam philoſophiam ſemper iudicaui, quæ de maximis quæſtionibus copioſe poſſet, ornateq; dicere. In quam exercitationem ita nos ſtudioſe operam dedimus, ut iam etiam ſcholas Græcorum more habere auderemus. ut nuper tuum poſt diſceſſum in Tuſculano, cum eſſent complures mecum familiares, tentaui quid in eo genere poſſem. ut enim antea declamitabam cauſas, quod nemo me diutius fecit: ſic hæc mihi nunc ſenilis eſt declamatio. Ponere iubebam de quo quis audire uellet: & id aut ſedens, aut ambulans diſputabam. Itaq; dierum quinque ſcholas, ut Græci appellant, in totidem libros contuli. fiebat autem ita, ut, cum is, qui audire uellet, dixiſſet quid ſibi uideretur, tum ego contra dicerem. hæc eſt enim, ut ſcis, uetus, & Socratica ratio contra alterius opinionem diſſerendi. nam ita facillime, quod ueriſimillimum eſſet, inueniri poſſe Socrates arbitrabatur. Sed quo commodius diſputationes explicentur, ſic eas exponam, quaſi agatur res, non quaſi narretur. Ergo ita naſcetur exordium. AVDITOR. *Malum mihi uidetur eſſe mors.* MARCVS. *Is'ne, qui mortui ſunt: an ijs, quibus moriendum eſt?* A. *Vtriſque.* M. *Eſt igitur miſerum, quoniam*

malum. A. *Certe.* M. *Ergo & ij, quibus euenit iam, ut morerentur, & ij, quibus euenturum eſt, miſeri.* A. *Mihi ita uidetur.* M. *Nemo ergo non miſer.* A. *Prorſus nemo.* M. *Et quidem, ſi tibi conſtare uis, omnes, quicunq; nati ſunt, erunt'ue, non ſolum miſeri, ſed etiam ſemper miſeri. nam ſi ſolos eos diceres miſeros, quibus moriendum eſſet: neminem tu quidem eorum, qui uiuerent, exciperes: moriendum eſt enim omnibus: eſſet tamen miſeriæ finis in morte. quoniam autem etiam mortui miſeri ſunt, in miſeriam naſcimur ſempiternam. neceſſe eſt enim miſeros eſſe eos, qui centum millibus annorum antè occiderunt, uel potius omnes, quicunque nati ſunt.* A. *Ita prorſus exiſtimo.* M. *Dic quæſo, num te illa terrent, triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremitus, tranſuectio Acherontis, mento ſummam aquam attingens ſiti enectus Tantalus? num illud, quod Siſyphus uerſat*

Saxum ſudans nitendo, neq; proficit hilum? fortaſſè etiam inexorabiles iudices Minos, & Rhadamanthus. apud quos nec te L. Craſſus defendet, nec M. Antonius, nec quoniã apud Græcos iudices res agetur, poteris adhibere Demoſthenẽ. *tibi ipſi pro te erit maxima corona cauſa dicenda. Hæc fortaſſe metuis, & idcirco mortẽ cẽſes eſſe ſempiternũ malũ.* A. *Adeo'ne me delirare cẽſes, ut ita eſſe credã?* M. *An tu hæc nõ*

credis?

credis? A. *Minime uero.* M. *Male hercule narras.* A. *Cur, quæſo?* M. *Quia diſertus eſſe poſſem, ſi cõtra iſta dicerẽ.* A. *Quis enim nõ in eiuſmodi cauſa? aut quid negotij eſt, hæc poëtarum & pictorum portenta conuincere?* M. *Atqui pleni ſunt libri philoſophorum cõtra iſta ipſa diſſerentiũ.* A. *Inepte ſanè: quis eſt enim tã excors, quem iſta moueant?* M. *Si ergo apud inferos miſeri non ſunt, ne ſunt quidem apud inferos ulli.* A. *Ita prorſus exiſtimo.* M. *Vbi ergo ſunt ij, quos miſeros dicis? aut quem locũ incolunt? ſi enim ſunt, nuſquam eſſe non poſſunt.* A. *Ego uero nuſquam eſſe illos puto.* M. *Igitur ne eſſe quidem.* A. *Prorſus iſto modo: & tamen miſeros ob id ipſum quidẽ, quia nulli ſunt.* M. *Iam mallem Cerberum metueres, quàm iſta tam inconſiderate diceres.* A. *Quî tandem?* M. *Quem eſſe negas, eundem eſſe dicis: ubi eſt acumen tuum? cum enim miſerum eſſe dicis, tum eum, qui non ſit, dicis eſſe.* A. *Non ſum ita hebes, ut iſta dicam.* M. *Quid dicis igitur?* A. *Miſerum eſſe (uerbi cauſa) M. Craſſum, qui illas fortunas morte dimiſerit: miſerum Cn. Pompeiũ, qui tãta gloria ſit orbatus: omnes deniq; miſeros, qui hac luce careant.* M. *Reuolueris eodem. ſint enim oportet, ſi miſeri ſunt. tu autem modo negabas eos eſſe, qui mortui eſſent. Si igitur non ſunt, nihil poſſunt eſſe: ita ne miſeri quidem ſunt.* A. *Non dico fortaſſe etiam, quod ſentio. nam iſtud ipſum, non*

eſſe cum fueris, miſerrimum puto. M. *Quid miſerius, quàm omnino nunquam fuiſſe? Ita qui nondũ nati ſunt, quia non ſunt, miſeri iam ſunt: & nos ipſi, ſi poſt mortem miſeri ſumus, miſeri fuimus, antequam nati. Ego autem non commemini, antequam ſum natus, me miſerum. tu ſi meliore memoria es, uelim ſcire, ecquid de te recordere.* A. *Ita iocaris, quaſi ego dicam eos eſſe miſeros, qui nati non ſunt: & non eos miſeros, qui mortui ſunt.* M. *Eſſe ergo eos dicis.* A. *Immo, quia non ſunt, cùm fuerint, eos miſeros eſſe.* M. *Pugnantia te loqui non uides? quid enim tam pugnat, quàm non modo miſerum, ſed omnino quicquam eſſe, qui non ſit? An tu egreſſus porta Capena, cum Calatini, Scipionum, Seruiliorum, Metellorum ſepulcra uides, miſeros putas illos?* A. *Quoniam me uerbo premis, poſthac non ita dicam, miſeros eſſe, ſed tantum miſeros, ob id ipſum, quia non ſunt.* M. *Non dicis igitur, miſer eſt M. Craſſus: ſed tantum miſer M. Craſſus.* A. *Ita planè.* M. *Quaſi non neceſſe ſit, quicquid iſto modo pronunties, id aut eſſe, aut non eſſe. An tu dialecticis ne imbutus quidem es? in primis enim hoc traditur: Omne pronuntiatum (ſic enim mihi in præſentia occurrit, ut appellarem ἀξίωμα: utar pòſt alio, ſi inuenero melius) id ergo eſt pronunciatum, quod aut uerum, aut falſum eſſe dicitur. Cùm igitur dicis, Miſer M. Craſſus: aut*

hoc di

hoc dicis, Miſer eſt M. Craſſus: ut poſsit iudicari, uerum id falſum'ne ſit: aut nihil dicis omnino. A. *Age iam concedo non eſſe miſeros, qui mortui ſunt: quoniam extorſiſti ut faterer, qui omnino nō eſſent, eos ne miſeros quidē eſſe poſſe. Quid? qui uiuimus, cū moriēdum ſit, non'ne miſeri ſumus? Quæ enim poteſt in uita eſſe iucunditas, cum dies, & noctes cogitandum ſit, iam iamq́; eſſe moriendum?* M. *Ecquid ergo intelligis, quantum mali ex humana cōditione deieceris?* A. *Quonam modo?* M. *Quia ſi mori etiam mortuis miſerum eſſet, infinitum quoddam & ſempiternum malum haberemus in uita. nunc uideo calcem: ad quem cum ſit decurſum, nihil ſit præterea extimeſcendum, ſed tu mihi uideris Epicharmi, acuti, nec inſulſi hominis, ut Siculi, ſententiam ſequi.* A. *Quam? non enim noui.* M. *Dicam, ſi potero, Latinè: ſcis enim me Græcè loqui in Latino ſermone non plus ſolere, quàm in Græco Latinè.* A. *Et rectè quidem. ſed quæ tandem eſt Epicharmi iſta ſententia?*

M. *Emori nolo: ſed me eſſe mortuum nihili æſtimo.*

A. *Iam agnoſco Græcum. ſed quoniam coëgiſti, ut concederem, qui mortui eſſent, eos miſeros non eſſe: perfice, ſi potes, ut ne moriendum quidem eſſe miſerum putem.* M. *Iam iſtuc quidem nihil negotij eſt: ſed etiam maiora molior.* A. *Quomodo hoc nihil negotij eſt? aut quæ tan-*

dem ſunt iſta maiora? M. *Quoniam, ſi poſt mortem nihil eſt mali, ne mors quidem eſt malũ: cui proximum tempus eſt poſt mortem, in quo mali nihil eſſe cõcedis: ita ne moriendum quidem eſſe, malum eſt: id eſt enim, perueniendum eſſe ad id, quod non eſſe malum confitemur.* A. *Vberius iſta quæſo: hæc enim ſpinoſiora prius ut confitear me cogunt, quàm ut aſſentiar. Sed quæ ſunt ea, quæ dicis te maiora moliri?* M. *Vt doceam, ſi poßim, non modo malum non eſſe, ſed bonum etiam eſſe mortẽ.* A. *Nõ poſtulo id quidem, aueo tamen audire. ut enim non efficias, quod uis, tamen mors ut malum non ſit, efficies. ſed nihil te interpellabo: continentem orationem audire malo.* M. *Quid, ſi te rogauero aliquid, non'ne reſpõdebis?* A. *Superbi id quidem eſſet. ſed, niſi quid neceſſe erit, malo ne roges.* M. *Gerã tibi morem, & ea, quæ uis, ut potero, explicabo: nec tamen quaſi Pythius Apollo, certa ut ſint, & fixa quæ dixero: ſed ut homunculus unus è multis probabilia coniecturã ſequens. ultra enim quò progrediar, quàm ut ueriſimilia uideã, non habeo: certa dicent ij, qui & percipi ea poſſe dicunt, & ſe ſapiẽtes eſſe profitentur.* A. *Tu, ut uidetur, nos ad audiẽdum parati ſumus.* M. *Mors igitur ipſa quæ uidetur notißima res eſſe: quid ſit, primum eſt uidendum. Sunt enim, qui diſceſſum animi à corpore putent eſſe mortem. ſunt, qui nullũ cenſeant fieri diſceſſum, ſed unà*

animum

animum & corpus occidere, animumq́; cum corpore extingui. Qui diſcedere animum cenſent, alij ſtatim diſsipari, alij diu permanere, alij ſemper. Quid ſit porrò ipſe animus, aut ubi, aut unde, magna diſſenſio eſt. alijs cor ipſum animus uidetur: ex quo Excordes, Vecordes, Concordesq́; dicuntur: & Naſica ille prudens bis Conſul Corculum, &

Egregie cordatꝰ homo Catus Aeliu' Sextꝰ.

Empedocles animum eſſe cenſet cordi ſuffuſum ſanguinem. Alijs pars quædam cerebri uiſa eſt animi principatum tenere. alijs nec cor ipſum placet, nec cerebri quandam partem eſſe animum: ſed alij in corde, alij in cerebro dixerunt animi eſſe ſedem, & locum. Animum autem alij animam, ut ferè noſtri declarant, nominari. nam & Agere animam, & Efflare dicimus, & Animoſos, & Bene animatos, & Ex animi ſententia. ipſe autem animus ab anima dictus eſt. Zenoni Stoico animus ignis uidetur. Sed hæc quidem, quæ dixi, cor, cerebrum, animã, ignem, uulgo: reliqua ferè ſinguli, ut multi antè ueteres. Proximè autem Ariſtoxenus muſicus, idemq́; philoſophus, intentionem ipſius corporis quandã: uelut in cantu & fidibus, quæ harmonia dicitur, ſic ex corporis totius natura & figura uarios motus cieri, tanquam in cantu ſonos. Hic ab artificio ſuo non receſsit, & tamen dixit aliquid, quod ipſum quale eſſet, erat

multo

multo antè & dictum, & explanatũ à Platone. Xenocrates animi figuram, & quaſi corpus negauit eſſe, uerum numerum dixit eſſe, cuius uis, ut iam antea Pythagoræ uiſum erat, in natura maxima eſſet. Eius doctor Plato triplicem finxit animam: cuius principatum, id eſt rationem, in capite, ſicut in arce, poſuit: & duas partes ſeparare uoluit, iram, & cupiditatem: quas locis diſcluſit: iram in pectore, cupiditatem ſubter præcordia locauit. Dicæarchus autem in eo ſermone, quem Corinthi habitum tribus libris exponit doctorum hominum diſputantium, primo libro multos loquentes facit: duobus Pherecratem quendam Phthiotam ſenem, quem ait à Deucalione ortum, diſſerentem inducit, nihil eſſe omnino animum, & hoc eſſe nomen totum inane, fruſtraq; animalia, & animantes appellari. neque in homine ineſſe animum, uel animam, nec in beſtia: uimq; omnem eam, qua uel agamus quid, uel ſentiamus, in omnibus corporibus uiuis æquabiliter eſſe fuſam, nec ſeparabilem à corpore eſſe. quippe qua nulla ſit, nec ſit quicquam niſi corpus unum, & ſimplex, ita figuratum, ut temperatione naturæ uigeat, & ſentiat. Ariſtoteles longe omnibus (Platonem ſemper excipio) præſtans & ingenio, & diligentia, cum quatuor illa genera principiorum eſſet complexus, è quibus omnia orirentur: quintam quandam

dam naturam cenſet eſſe, è qua ſit mens. cogitare enim, & prouidere, & diſcere, & docere, & inuenire aliquid, & tam multa alia, meminiſſe, amare, odiſſe, cupere, timere, angi, lætari: hæc & ſimilia eorum in horum quatuor generum nullo ineſſe putat. quintum genus adhibet uacans nomine, & ſic ipſum animum ἐνδελέχειαν appellat nouo nomine, quaſi quandam continuatam motionem, & perennem. Niſi quæ me forte fugiunt, hæ ſunt ferè omnium de animo ſentẽtiæ. Democritum enim, magnum quidem illum uirum, ſed leuibus & rotundis corpuſculis efficientem animum concurſu quodam fortuito, omittamus: nihil eſt enim apud iſtos, quod non atomorum turba conficiat. Harum ſententiarum quæ uera ſit, Deus aliquis uiderit: quæ uериſimillima, magna quæſtio eſt. Vtrum igitur inter has ſententias dijudicare malumus, an ad propoſitum redire? A. Cuperem equidem utrunq; ſi poſſet: ſed eſt difficile confundere. quare ſi, ut iſta non differamus, liberari mortis metu poſſumus: id agamus. ſin id non poteſt, niſi hac quæſtione animorum explicata: nunc, ſi uidetur, hoc, illud aliás. M. Quod malle te intelligo, id puto eſſe cõmodius. efficiet enim ratio, ut, quæcunq; uera ſit earum ſententiarum, quas expoſui, mors aut malũ non ſit, aut ſit bonũ potius. nam ſi cor, aut ſanguis, aut cerebrũ eſt animus, certe, quoniam

eſt corp

eſt corpus, interibit cum reliquo corpore: ſi anima eſt, fortaſſe diſsipatur: ſi ignis, extinguetur: ſi eſt Ariſtoxeni harmonia, diſſoluetur. Quid de Dicæarcho dicam, qui nihil omnino animum dicat eſſe? his ſententijs omnibus nihil poſt mortem pertinere ad quenquam poteſt: pariter enim cum uita ſenſus amittitur. Non ſentientis autem, nihil eſt, ullam in partem quod interſit. Reliquorum ſententiæ ſpem afferunt, ſi te forte hoc delectat, poſſe animos, cum è corporibus exceſſerint, in cœlum quaſi in domicilium ſuum peruenire. A. *Me uero delectat: idq́;, primum ita eſſe, deinde, etiam ſi non ſit, mihi tamen perſuaderi uelim.* M. *Quid tibi ergo opera noſtra opus eſt? num eloquentia Platonem ſuperare poſſumus? euolue diligenter eius eum librum, qui eſt de animo: amplius quod deſideres, nihil erit.* A. *Feci mehercule, & quidem ſæpius: ſed neſcio quo modo, dum lego, aſſentior: cum poſui librũ, & mecũ ipſe de immortalitate animorũ cœpi cogitare, aſſenſio omnis illa elabitur.* M. *Quid hoc? das'ne aut manere animos poſt mortẽ, aut morte ipſa interire?* A. *Do uero.* M. *Quid, ſi maneant?* A. *Beatos eſſe cõcedo.* M. *Si intereant?* A. *Non eſſe miſeros, quoniam ne ſint quidẽ. iam iſtuc coacti à te paulo ante conceſsimus.* M. *Quo modo igitur, aut cur mortem malum tibi uideri dicis, quæ aut beatos nos efficiet animis manentibus, aut non miſeros ſenſu carentes?*

A. *Exp*

A. *Expone igitur, niſi moleſtum eſt, primũ animos, ſi potes, remanere poſt mortem: tum, ſi minus id obtinebis (eſt enim arduum) docebis carere omni malo mortem. ego enim iſtuc ipſum uereor ne malum ſit, non dico carere ſenſu, ſed carendum eſſe.* M. *Autoribus quidem ad iſtam ſententiam, quam uis obtineri, uti optimis poſſumus: quod in omnibus cauſis & debet, & ſolet ualere plurimum: & primum quidẽ omni antiquitate: quæ quo propius aberat ab ortu, & diuina progenie, hoc melius ea fortaſſe, quæ erant uera, cernebat. itaq; unum illud erat inſitum priſcis illis, quos Caſcos appellat Ennius, eſſe in morte ſenſum, neq; exceſſu uitæ ſic deleri hominem, ut funditus interiret: idq́; cum multis alijs rebus, tum è pontificio iure, & cerimonijs ſepulcrorum intelligi licet: quas maximis ingenijs præditi, nec tanta cura coluiſſent, nec uiolatas tam inexpiabili religione ſanxiſſent, niſi hæſiſſet in eorum mentibus, mortem non interitum eſſe omnia tollentem, atque delentem, ſed quandam quaſi migrationem, commutationemq́; uitæ, quæ in claris uiris, & fœminis dux in cœlum ſoleret eſſe, in cæteris humi retineretur, & permaneret tamen. Ex hoc & noſtrorum opinione*

Romulus in cœlo cum Dijs agit æuum,

ut famæ aſſentiens dixit Ennius: & apud Græcos, indeq́; perlapſus ad nos, & uſq; ad Oceanum

num Hercules, tantus, & tam præſens habetur Deus. Hinc Liber Semele natus. eademq́; famæ celebritate Tyndaridæ fratres: qui non modo adiutores in prælijs uictoriæ populi Rom. ſed etiam nuntij fuiſſe perhibentur. Quid? Ino Cadmi filia non'ne Leucothea nominata à Græcis, Matuta habetur à noſtris? quid? totum prope cœlum, ne plures perſequar, non'ne humano genere complexum eſt? Si uero ſcrutari uetera, & ex his ea, quæ ſcriptores Græciæ prodiderunt, eruere coner: ipſi illi maiorum gentiū Dij qui habentur, hinc à nobis profecti in cœlū reperientur. Quære, quorum demonſtrantur ſepulcra in Græcia: reminiſcere, quoniam es initiatus, quæ traduntur myſterijs, tum deniq;, quàm hoc late pateat, intelliges. Sed qui nondum ea, quæ multis pòſt annis tractari cœpiſſent, phyſica didiciſſent, tantum ſibi perſuaſerant, quantum natura admonente cognouerant, rationes & cauſas rerū non tenebāt, uiſis quibuſdam ſæpe mouebantur, hisq́; maxime nocturnis, ut uiderentur ij, qui uita exceſſerant, uiuere. Vt porrò firmiſſimū hoc afferri uidetur, cur Deos eſſe credamus, quòd nulla gens tam fera, nemo omnium tam ſit immanis, cuius mentem non imbuerit Deorū opinio. Multi de Dijs praua ſentiunt: id enim uitioſo more effici ſolet: omnes tamen eſſe uim, & naturam diuinam arbitrātur. nec uero id collocatio hominum, aut conſenſus

efficit

efficit: non inſtitutis opinio eſt confirmata, non legibus. omni autem in re conſenſio omnium gentium, lex naturæ putanda eſt. Quis eſt igitur, qui ſuorum mortem primum non eo lugeat, quòd eos orbatos uitæ commodis arbitretur? tolle hanc opinionem: luctum ſuſtuleris. nemo enim mœret ſuo incommodo. dolent fortaſſe, & anguntur: ſed illa lugubris lamentatio, fletusq́; mœrens ex eo eſt, quòd eum, quem dileximus, uitæ commodis priuatum arbitramur, idq́; ſentire. atq; hæc ita ſentimus natura duce, nulla ratione, nullaq́; doctrina. Maximum uero argumentum eſt, naturam ipſam de immortalitate animorum tacitam iudicare, quòd omnibus curæ ſunt, & maxime quidem, quæ poſt mortem futura ſint. Serit arbores, quæ alteri ſeculo proſint, ut ait Statius in Synephebis: quid ſpectans, niſi etiam poſtera ſecula ad ſe pertinere? Ergo arbores ſeret diligens agricola, quarum aſpiciet baccam ipſe nunquam: uir magnus leges, inſtituta, Remp. conſeret. Quid procreatio liberorum, quid propagatio nominis, quid adoptiones filiorum, quid teſtamentorum diligentia, quid ipſa ſepulcrorum monumenta, quid elogia ſignificant, niſi nos futura etiam cogitare? Quid illud? num dubitas, quin ſpecimen naturæ capi deceat ex optima quaq; natura? Quæ eſt igitur melior in hominum genere natura, quàm eorum, qui ſe natos ad homines iuuandos,

tatandos, conſeruandos arbitrantur? Abijt ad deos Hercules. nunquam abijſſet, niſi, cum inter homines eſſes, eam ſibi uiam muniuiſſet. uetera iam iſta, & religione omnium cõſecrata. Quid in hac Repub. tot, tantosq; uiros ob Remp. interfectos cogitaſſe arbitramur? iiſdem'ne ut finibus nomen ſuum, quibus uita, terminaretur? Nemo unquam ſine magna ſpe immortalitatis ſe pro patria offerret ad mortem. Licuit eſſe otioſo Themiſtocli, licuit Epaminondæ, licuit, ne & uetera, & externa quæram, mihi: ſed neſcio quo modo inhæret in mentibus quaſi ſeculorum quoddam augurium futurorum: idq; in maximis ingenijs, altiſſimisq; animis & exiſtit maxime, & apparet facillime. quo quidem dempto, quis tam eſſet amens, qui ſemper in laboribus, & periculis uiueret? loquor de principibus. Quid poëtæ? non'ne poſt mortem nobilitari uolunt? unde ergo illud?

Aſpicite ò ciues ſenis Ennij imaginis formã.
Hic ueſtrũ panxit maxima facta patrum.

Mercedem gloriæ flagitat ab ijs, quorum patres affecerat gloria. idemq;,

Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu
Faxit. cur? uolito uiuus per ora uirum.

Sed quid poëtas? opifices etiam poſt mortem nobilitari uolunt. quid enim Phidias ſui ſimilem ſpeciem incluſit in clypeo Mineruæ, cum inſcribere non liceret? quid noſtri philoſophi? non'ne in his

in his ipſis libris, quos ſcribunt de contemnenda gloria, ſua nomina inſcribunt? Quòd ſi omnium conſenſus, naturæ uox eſt: omnesq́;, qui ubique ſunt, conſentiunt eſſe aliquid, quod ad eos pertineat, qui è uita ceſſerunt: nobis quoq; idem exiſtimandum eſt. & ſi, quorum aut ingenio, aut uirtute animus excellit, eos arbitramur, quia natura optima ſint, cernere naturæ uim maxime: ueriſimile eſt, cum optimus quiſq; maxime poſteritati ſeruiat, eſſe aliquid, cuius is poſt mortem ſenſum ſit habiturus. Sed ut deos eſſe natura opinamur: qualesq́; ſint, ratione cognoſcimus: ſic permanere animos arbitramur conſenſu nationum omnium. qua in ſede maneant, qualesq́; ſint, ratione diſcendum eſt. cuius ignoratio finxit inferos, easq́; formidines, quas tu contemnere non ſine cauſa uidebare. in terram enim cadentibus corporibus, hisq́; humo tectis, ex quo dictum eſt humari, ſub terra cenſebant reliquam uitam agi mortuorum. quam eorum opinionem magni errores conſecuti ſunt: quos auxerunt poëtæ. frequens enim conſeſſus theatri, in quo ſunt mulierculæ, & pueri, mouetur audiens tam grande carmen:

Adſum, atq; aduenio Acheronte uix uia alta, atq; ardua,
Per ſpelũcas ſaxis ſtructas aſperis, pẽdẽtibus,
Maximis: ubi rigida conſtat craſſa caligo inferum.

tantumq́; ualuit error, qui mihi quidem iam ſublatus uidetur, ut corpora cremata cum ſcirent, tamen ea fieri apud inferos fingerent, quæ ſine corporibus nec fieri poſſet, nec intelligi. animos enim per ſe ipſos uiuentes non poterant mente complecti: formam aliquam, figuramq́; quærebant. inde Homeri tota νεκυΐα*: inde ea quæ meus amicus Appius* νεκρομαντεῖα *faciebat: inde in uicina noſtra Auerni lacus,*

Vnde animæ excitantur obſcura umbra, aperto hoſtio
Alti Acherontis, falſo ſanguine imagines mortuorum.

Has tamen imagines loqui uolunt: quod fieri nec ſine lingua, nec ſine palato, nec ſine faucium, laterum, pulmonum ui, & figura poteſt. nihil enim animo uidere poterant: ad oculos omnia referebant. Magni autem eſt ingenij reuocare mentem à ſenſibus, & cogitationem à conſuetudine abducere. Itaq;, credo equidem etiam alios tot ſeculis diſputaſſe de animis, ſed, quod literis extet, Pherecides Syrus primum dixit animos hominum eſſe ſempiternos. antiquus ſanè: fuit enim meo regnante gentili. Hanc opinionem diſcipulus eius Pythagoras maxime confirmauit: qui cum Superbo regnante in Italiam ueniſſet, tenuit magnam illam Græciam cum honore & diſciplina, tum etiam autoritate: multaq́; ſecula poſtea ſic uiguit Pythagoreorum

reorum nomẽ, ut nulli alij docti uiderentur. Sed redeo ad antiquos. Rationem illi ſententiæ ſuæ non ferè reddebant, niſi quid erat numeris, aut deſcriptionibus explicandum. Platonem ferunt, ut Pythagoreos cognoſceret, in Italiam ueniſſe, & in ea cum alios multos, tum Architam, Timæumq́; cognouiſſe, & didiciſſe Pythagorea omnia: primumq́; de animorum æternitate non ſolum ſenſiſſe idem, quod Pythagoras, ſed rationem etiam attuliſſe: quam, niſi quid dicis, prætermittamus, & hanc totam ſpem immortalitatis relinquamus. A. *An tu, cum me in ſummam expectationem adduxeris, deſeris? errare mehercule malo cum Platone, quem tu quanti facias ſcio, & quem ex tuo ore admiror, quàm cum iſtis uera ſentire.* M. *Macte uirtute: ego enim ipſe cum eodem ipſo non inuitus errauerim. Num igitur dubitamus, an, ſicut pleraq;, ſic & hoc? quanquam hoc quidem minime: perſuadent enim mathematici, terrã in medio mundi ſitam ad uniuerſi cœli complexum quaſi puncti inſtar obtinere, quod κέντρον illi uocant: eam porrò naturam eſſe quatuor omnia gignentium corporum, ut quaſi partita habeant inter ſe, & diuiſa momenta, terrena & humida ſuopte nutu & ſuo pondere ad pares angulos in terram, & in mare ferantur: reliqua duæ partes, una ignea, altera animalis, ut illæ ſuperiores in medium locum mundi grauitate fe-*

rantur, & pondere, ſic hæ ſurſum rectis lineis in cœleſtem locum ſubuolent, ſiue ipſa natura ſuperiora appetente, ſiue quòd à grauioribus leuiora natura repellantur. Quæ cum conſtent, perſpicuum debet eſſe, animos, cum è corpore exceſſerint, ſiue illi ſint animales, id eſt ſpirabiles, ſiue ignei, ſublime ferri. Si uero aut numerus quidam ſit animus, quod ſubtiliter magis, quàm dilucide dicitur: aut quinta illa non nominata magis, quàm non intellecta natura: multo etiam integriora ac puriora ſunt, ut à terra longiſſime ſe efferant. Horum igitur aliquid animus eſt, ne tam ueget a mens aut in corde, cerebro'ue, aut in Empedocleo ſanguine demerſa iaceat. Dicæarchum uero cum Ariſtoxeno æquali, & condiſcipulo ſuo, doctos ſanè homines, omittamus: quorum alter ne condoluiſſe quidem unquam uidetur, qui animum ſe habere non ſentiat: alter ita delectatur ſuis cantibus, ut eos etiam ad hæc transferre conetur. Harmoniã autem ex interuallis ſonorum noſſe poſſumus, quorum uaria compoſitio etiam harmonias efficit plures, membrorum uero ſitus et figura corporis uacans animo, quam poßit harmoniam efficere, non uideo. Sed hic quidem, quamuis eruditus ſit, ſicut eſt, hæc magiſtro concedat Ariſtoteli, canere ipſe doceat: bene enim illo prouerbio Græcorum præcipitur:

Quam quiſq; norit artem, in hac ſe exerceat.

Illam

Illam uero funditus eijciamus indiuiduorum corporum, leuium, & rotundorum concurſionem fortuitam: quam tamen Democritus concalefactam, & ſpirabilem, id eſt animalem eſſe uoluit. Is autem animus, qui ſi eſt horum quatuor generum, ex quibus omnia conſtare dicuntur, ex inflãmata anima conſtat, ut potiſsimum uideri uideo Panætio, ſuperiora capeſſat neceſſe eſt: nihil enim habent hæc duo genera proni, & ſupera ſemper petunt. Ita, ſiue diſsipantur procul à terris, id euenit: ſiue permanent, & conſeruant habitum ſuum, hoc etiam magis neceſſe eſt ferantur ad cœlum, & ab his perrumpatur, & diuidatur craſſus hic & concretus aër, qui eſt terræ proximus. calidior eſt enim, uel potius ardentior animus, quàm eſt hic aër, quem modo dixi craſſum, atq; concretum. quod ex eo ſciri poteſt, quia corpora noſtra terreno principiorum genere confecta, ardore animi concaleſcunt. Accedit, ut eo facilius animus euadat ex hoc aëre, quẽ ſæpe iam appello craſſum, eumq; perrumpat, quòd nihil eſt animo uelocius, nulla eſt celeritas, quæ poſsit cum animi celeritate contendere. qui ſi permanet incorruptus, ſuiq; ſimilis: neceſſe eſt ita feratur, ut penetret & diuidat omne cœlum hoc, in quo nubes, imbres, uenti'que coguntur, quod & humidum, & caliginoſum eſt propter exhalationes terræ. quam regionem cum ſuperauit animus, na-

turamq́; ſui ſimilem contigit, & agnouit: iunctus ex anima tenui, & ex ardore ſolis temperato, ignibus inſiſtit, & finem altius ſe efferendi facit. cum enim ſui ſimilem & leuitatem, & calorem adeptus eſt, tanquam paribus examinatus ponderibus, nullam in partem mouetur: eaq́; ei demum naturalis eſt ſedes, cum ad ſui ſimile penetrauit, in quo nulla re egens aletur, & ſuſtentabitur ijſdem rebus, quibus aſtra ſuſtentantur, & aluntur. Cumq́; corporis facibus inflammari ſoleamus ad omnes ferè cupiditates, eoq́; magis incendi, quòd ijs æmulemur, qui ea habeant, quæ nos habere cupiamus: profecto beati erimus, cum, corporibus relictis, & cupiditatum, & æmulationum erimus expertes. quodq́; nunc facimus, cum laxati curis ſumus, ut ſpectare aliquid uelimus, & uiſere: id multo tum faciemus liberius, totosq́; nos in contemplandis rebus, perſpiciendisq́; ponemus: propterea quòd & natura ineſt mentibus noſtris inſatiabilis quædam cupiditas ueri uidendi, & oræ ipſæ locorum illorum, quò peruenerimus, quo faciliorem nobis cognitionem rerum cœleſtium, eo maiorem cognoſcendi cupiditatẽ dabunt. hæc enim pulchritudo etiam in terris patriam illam, & auitam (ut ait Theophraſtus) philoſophiam cognitionis cupiditate incenſam excitauit. præcipue uero fruetur ea, qui tum etiam, cum has terras incolẽtes circunfuſi erant

caligine, tamen acie mentis diſpicere cupiebant. Etenim ſi nunc aliquid aſſequi ſe putant, qui hoſtium Ponti uiderunt, & eas anguſtias, per quas penetrauit ea, quæ eſt nominata

Argo, quia Argiui in ea delecti uiri
Vecti petebant pellem inauratam arietis:

aut ij, qui Oceani freta illa uiderunt,

Europã Libyamq; rapax ubi diuidit unda:

quod tandem ſpectaculum fore putamus, cum totam terrã contueri licebit, eiusq; cum ſitum, formam, circunſcriptionem, tum & habitabiles regiones, & rurſum omni cultu propter uim frigoris, aut caloris uacantes? nos enim ne nunc quidem oculis cernimus ea, quæ uidemus. Neq; enim eſt ullus ſenſus in corpore, ſed, ut non ſolum phyſici docent, uerum etiam medici, qui iſta aperta & patefacta uiderunt: uiæ quaſi quædam ſunt ad oculos, ad aureis, ad nares à ſede animi perforatæ. Itaq; ſæpe aut cogitatione, aut aliqua ui morbi impediti, apertis atque integris & oculis, & auribus nec uidemus, nec audimus: ut facile intelligi poßit, animum & uidere, & audire, non eas partes: quæ quaſi feneſtræ ſunt animi: quibus tamen ſentire nihil queat mens, niſi id agat, & adſit. Quid, quòd eadem mente res dißimillimas comprehendimus, ut colorem, ſaporem, calorem, odorem, ſonum? quæ nunquam quinq; nuntijs animus cognoſceret, niſi ad eũ omnia referrentur, ut idem

omnium iudex ſolus eſſet. Atque ea profectò tum multo puriora, & dilucidiora cernentur, cum, quò natura fert, liber animus peruenerit. nam nunc quidem, quanquam foramina illa, quæ patent ad animum à corpore, callidiſsimo artificio natura fabricata eſt, tamen terrenis, concretisq́; corporibus ſunt interſepta quodam modo. Cum autem nihil erit præter animum, nulla res obiecta impediet, quo minus percipiat, quale quidq; ſit. quamuis copioſe hæc diceremus, ſi res poſtularet, quàm multa, quàm uaria ſpectacula animus in locis cœleſtibus eſſet habiturus. quæ quidem cogitans, ſoleo ſæpe mirari nonnullorum inſolentiam philoſophorum, qui naturæ cognitionem admirantur, eiusq́; inuentori, & principi gratias exultantes agunt, eumq́; uenerantur ut deum. liberatos enim ſe per eum dicunt grauiſsimis dominis, terrore ſempiterno, & diurno ac nocturno metu. quo terrore? quo metu? quæ eſt anus tam delira, quæ timeat iſta, quæ uos uidelicet, ſi phyſica non didiciſſetis, timeretis?

Acherontia templa, alta orci, pallida
Leti, obnubila, obſita tenebris loca.

non pudet philoſophum in eo gloriari, quòd hæc non timeat, & quòd falſa eſſe cognouerit? Ex quo intelligi poteſt, quàm acuti natura ſint, qui hæc ſine doctrina credituri fuerint. præclarum autem neſcio quid adepti ſunt, qui didicerunt.

ſe.

ſe, cum tempus mortis ueniſſet, totos eſſe perituros. quod ut ita ſit (nihil enim pugno) quid habet iſta res aut lætabile, aut glorioſum? nec tamen mihi ſane quicquam occurrit, cur non Pythagoræ ſit & Platonis uera ſententia: ut enim rationem Plato nullam afferret (uide, quid homini tribuam) ipſa autoritate me frangeret. tot autem rationes attulit, ut uelle cæteris, ſibi certe perſuaſiſſe uideatur. ſed plurimi contrà nituntur, animosq́; quaſi capite damnatos morte mulctant: neq; aliud eſt quicquam, cur incredibilis his animorum uideatur æternitas, niſi quòd nequeunt, qualis animus ſit uacās corpore intelligere, & cogitatione cōprehendere. quaſi uero intelligant qualis ſit in ipſo corpore, quæ conformatio, quæ magnitudo, qui locus: ut, ſi iam poſſent in homine uno cerni omnia, quæ nunc tecta ſunt, caſurus'ne in conſpectum uideatur animus, an tāta ſit eius tenuitas, ut fugiat aciem. Hæc reputēt iſti, qui negant animū ſine corpore ſe intelligere poſſe: uidebunt, quem in ipſo corpore intelligant. mihi quidem naturā animi intuenti, multo difficilior occurrit cogitatio, multoq́; obſcurior, qualis animus in corpore ſit tanquam alienæ domui, quàm qualis, cum exierit, & in liberum cœlum quaſi in domum ſuam uenerit. ſi enim, quod nunquam uidimus, id quale ſit intelligere non poſſumus, certe & deum ipſum, & diuinum animum, corpore

liber

liberatum, cogitatione complecti nõ poſſumus. Dicæarchus quidem, & Ariſtoxenus, quia difficilis erat animi, quid aut qualis eſſet intelligentia, nullum omnino animum eſſe dixerunt. eſt illud quidem uel maximum, animo ipſo animum uidere: & nimirum hanc habet uim præceptum Apollinis, quo monet, ut ſe quiſq; noſcat. non enim, credo, id præcipit, ut membra noſtra, aut ſtaturam figuram'ue noſcamus: neq; nos corpora ſumus: neq; ego tibi dicens hoc, corpori tuo dico. cum igitur, Noſce te, dicit, hoc dicit, Noſce animum tuum. nam corpus quidem quaſi uas eſt, aut aliquod animi receptaculum: ab animo tuo quicquid agitur, id agitur à te. Hunc igitur noſſe, niſi diuinum eſſet, non eſſet hoc acrioris cuiuſdam animi præceptum. ſic, ut tributum deo ſit. hoc eſt ſeipſum poſſe cognoſcere. Sed ſi, qualis ſit animus, ipſe animus neſciat, dic quaſo, ne eſſe quidẽ ſe ſciet? ne moueri quidẽ ſe? ex quo illa oratio nata eſt Platonis, quæ à Socrate eſt in Phædro explicata, à me autẽ poſita eſt in ſexto libro de Republica. Quod ſemper mouetur, id æternum eſt. quod autem motum affert alicui, quodq; ipſum agitatur aliunde, quando finem habet motus, uiuendi finem habeat neceſſe eſt. ſolum igitur, quod ſeipſum mouet, quia nunquam deſeritur à ſe, nunquam ne moueri quidem deſinit. quinetiã cæteris, quæ mouentur, hic fons, hoc principium

eſt

eſt mouendi. Principij autē nulla eſt origo: nam ex principio oriuntur omnia: ipſum autem nulla ex re alia naſci poteſt. nec enim eſſet id principium, quod gigneretur aliunde. quòd ſi nunquā oritur, ne occidit quidem unquam. nam principium extinctum nec ipſum ab alio renaſcetur. nec à ſe aliud creabit, ſi quidē neceſſe eſt à principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo ſit, quod ipſum à ſe mouetur. id autem nec naſci poteſt, nec mori. uel cōcidat omne cœlum, omnisq; natura conſiſtat neceſſe eſt, nec uim ullam nanciſcatur, qua primo impulſu moueatur. Cum pateat igitur æternum id eſſe, quod ſe ipſum moueat: quis eſt, qui hanc naturam animis eſſe tributam neget? inanimum eſt enim omne, quod pulſu agitatur externo. quod autem eſt animatum, id motu cietur interiore, & ſuo. nā hæc eſt propria natura animi, atq; uis: quæ ſi eſt una ex omnibus quæ ſe ipſam ſemper moueat, neq; nata certe eſt, & æterna eſt. Licet concurrant plebeij omnes philoſophi (ſic enim ij, qui à Platone, & Socrate, & ab illa familia diſsident, appellandi uidentur) non modo nihil unquam tam eleganter explicabunt, ſed ne hoc quidem ipſum quàm ſubtiliter concluſum ſit intelligent. Sentit igitur animus ſe moueri: quod cum ſentit, illud unà ſentit, ſe ui ſua, non aliena moueri: nec accidere poſſe, ut ipſe unquam à ſe deſeratur. Ex quo efficitur

æterna

æternitas. niſi quid habes ad hæc. A. *Ego uero facile ſum paſſus ne in mentem quidem mihi aliquid contra uenire: ita iſti faueo ſententiæ.* M. *Quid illa tandem, num leuiora cenſes, quæ declarant ineſſe in animis hominum diuina quædam? quæ ſi cernerem quemadmodum naſci poſſent, etiam, quemadmodum interirent, uiderem. nam ſanguinem, bilem, pituitam, oſſa, neruos, uenas, omnem denique membrorum & totius corporis figuram uideo poſſe dicere, unde concreta, & quo modo facta ſint. Per animum ipſum, ſi nihil eſſet in eo, niſi id ut per eum uiueremus, tam natura putarem hominis uitam ſuſtentari, quàm uitis, quàm arboris: hæc enim etiam dicimus uiuere. Item ſi nihil haberet animus hominis, niſi ut appeteret, aut refugeret, id quoq; eſſet ei commune cum beſtijs. Habet primum memoriam, & eam infinitam rerum innumerabilium: quam quidem Plato recordationem eſſe uult ſuperioris uitæ. nam in illo libro, qui inſcribitur Menon, puſionem quendam Socrates interrogat quædam geometrica de dimenſione quadrati, ad ea ſic ille reſpondit, ut puer: & tamen ita faciles interrogationes ſunt, ut gradatim reſpondens eò perueniat, quaſi geometrica didiciſſet. Ex quo effici uult Socrates, ut diſcere nihil aliud ſit, quàm recordari. quem locum multo etiam accuratius explicat in eo ſermone,*

quem

quem habuit eo ipſo die quo exceſsit è uita. docet enim quemuis, qui omnium rerum rudis eſſe uidetur, bene interroganti reſpondentem, declarare, ſe non tum illa diſcere, ſed reminiſcendo recognoſcere: nec uero fieri ullo modo poſſe, ut à pueris tot rerum, atque tantarum inſitas, & quaſi conſignatas in animis notiones, quas ἐννοίας uocant, haberemus, niſi animus, antequam corpus intraſſet, in rerum cognitione uiguiſſet. cumq; nihil eſſet, ut omnibus locis à Platone diſſeritur (nihil enim putat eſſe, quòd oriatur & intereat, idq; ſolum eſſe, quod ſemper tale ſit, qualem ideam appellat ille, nos ſpeciem) non potuit animus hæc in corpore incluſus cognoſcere, cognita attulit. Ex quo tam multarum rerum cognitionis admiratio tollitur. neque ea planè uidet animus, cum tam repente in tam ſolitum, tamq; perturbatum domicilium immigrauit, ſed cum ſe collegit, atq; recreauit, tum agnoſcit ea reminiſcendo. Ita nihil aliud eſt diſcere, niſi recordari. Ego autem maiore etiam quodam modo memoriam admiror: quid eſt enim illud, quo meminimus? aut quam habet uim? aut unde naturam? non quæro, quanta memoria Simonides fuiſſe dicatur, quanta Theodectes, quanta is, qui à Pyrrho legatus ad Senatum eſt miſſus, Cyneas, quanta nuper Carneades, quanta, qui modo fuit, Sceptius Metrodorus, quãta noſter Hortenſius: de

comm

communi hominum memoria loquor, & eorum maxime, qui in aliquo maiore ſtudio, & arte uerſantur: quorum quanta mens ſit, difficile eſt exiſtimare: ita multa meminerunt. Quorſum igitur hæc ſpectat oratio? quæ ſit illa uis, & unde ſit, intelligendum puto. non eſt certe nec cordis, nec ſanguinis, nec cerebri, nec atomorum. anima ſit animus, ignis'ue, neſcio: nec me pudet, ut iſtos, fateri neſcire quod neſciam: illud ſi ulla alia de re obſcura affirmare poſſem, ſiue anima, ſi ignis ſit animus, eum iurarem eſſe diuinum. quid enim, obſecro te, terra'ne tibi, aut hoc nebuloſo, & caliginoſo cælo aut ſata, aut concreta uidetur tanta uis memoriæ? ſi, quid ſit hoc, non uides: at quale ſit, uides. ſi ne quidem: at, quantum ſit, profecto uides. Quid igitur? utrum capacitatem aliquam in animo putamus eſſe, quò tanquam in aliquod uas ea, quæ meminimus, infundantur? abſurdum id quidem. qui enim fundus, aut quæ talis animi figura intelligi poteſt? aut quæ tãta omnĩno capacitas? an imprimi quaſi ceram animum putamus, & memoriam eſſe ſignatarum rerum in mente ueſtigia? quæ poſſunt uerborum, quæ rerum ipſarum eſſe ueſtigia? quæ porro tam immenſa magnitudo, quæ illa tam multa poßit effingere? quid illa uis, quæ tandem eſt, quæ inueſtigat occulta, quæ inuẽtio atq; excogitatio dicitur? ex hac'ne tibi

terrena, mortaliq; natura, & caduca concreta ea uidetur? aut qui primus, quod ſummæ ſapientiæ Pythagoræ uiſum eſt, omnibus rebus impoſuit nomina? aut qui diſsipatos homines congregauit, & ad ſocietatem uitæ conuocauit? aut qui ſonos uocis, qui infiniti uidebantur, paucis literarum notis terminauit? aut qui errantium ſtellarum curſus, progreſsiones, inſtitutiones notauit? omnes magni, etiam ſuperiores, qui fruges, qui ueſtitum, qui tecta, qui cultum uitæ, qui præſidia contra feras inuenerunt: à quibus manſuefacti & exculti à neceſſarijs artificijs ad elegantiora defluximus. nam & auribus oblectatio magna ex parte eſt inuenta, & temperata uarietate, & natura ſonorum: & aſtra ſuſpeximus, tum ea, quæ ſunt infixa certis locis, tum illa non re, ſed uocabulo errantia. quorum cõuerſiones, omneisq; motus qui animus uidit, is docuit ſimilem animũ ſuũ eius eſſe, qui ea fabricatus in cœlo eſſet. Nam cum Archimedes lunæ, ſolis, quinque errantium motus in ſphæram alligauit, efficit idem, quod ille, qui in Timæo mundum ædificauit Platonis deus, ut tarditate & celeritate diſsimillimos motus una regeret conuerſio. Quod ſi in hoc mundo fieri ſine deo nõ poteſt, ne in ſphæra quidẽ eoſdem motus Archimedes ſine diuino ingenio potuiſſet imitari. Mihi uero ne hæc quidem notiora, & illuſtriora carere ui diuina

natura cœleſtis & terra uacat, & humore: ſic utriuſque harum rerum humanus animus eſt expers. ſin autem eſt quinta quædam natura ab Ariſtotele inducta, primum hæc & deorum eſt, & animorum. Hanc nos ſententiam ſecuti, his ipſis uerbis in conſolatione hæc expreſſimus: Animorum nulla in terris origo inueniri poteſt: nihil enim eſt in animis mixtũ, atque concretum, aut quod ex terra natum, atque fictum eſſe uideatur: nihil ne aut humidum quidem, aut flabile, aut igneum: his enim in naturis nihil ineſt, quod uim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quod & præterita teneat, & futura prouideat, & complecti poſsit præſentia: quæ ſola diuina ſunt. nec inuenietur unquam, unde ad hominem uenire poſsint, niſi à deo. Singularis eſt igitur quædam natura, atq; uis animi, ſeiuncta ab his uſitatis, notisq; naturis. Itaq; quicquid eſt illud, quod ſentit, quod ſapit, quod uult, quod uiget, cœleſte & diuinum eſt, ob eamq; rem æternum ſit neceſſe eſt: nec uero deus ipſe, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi poteſt, niſi mens ſoluta quædam, & libera, ſegregata ab omni concretione mortali, omnia ſentiens, & mouens, ipſamq; prædita motu ſempiterno. hoc è genere atq; eadem è natura eſt humana mens. Vbi igitur, aut qualis eſt iſta mẽs? ubi tua, aut qualis? potes' ne dicere? an, ſi omnia ad intelligendum non habeo, quæ

habere uellem, ne ijs quidem, quæ habeo, mihi per te uti licebit? non ualet tantum animus, ut ſeſe ipſe uideat: at, ut oculus, ſic animus ſeſe non uidens alia cernit. non uidet autem quod minimum eſt, formam ſuam fortaſſe: quanquam id quoq;: ſed relinquamus: uim certe, ſagacitatem, memoriam, motum, celeritatem uidet. hæc magna, hæc diuina, hæc ſempiterna ſunt. qua facie quidem ſit, aut ubi habitet, ne quærendum quidem eſt. ut, cum uidemus ſpeciẽ primum, candoremq́; cœli, deinde conuerſionis celeritatem tantam, quantam cogitare nõ poſſumus: tum uiciſsitudines dierũ, atq; noctium, commutationesq́; temporum quadripartitas, ad maturitatem frugum, et ad temperationem corporum aptas, eorumq́; omnium moderatorem & ducem ſolem, lunamq́; accretione, & diminutione luminis quaſi faſtorum notantem & ſignificãtem dies: tum in eodem orbe in XII. *partes diſtributo, quinq; ſtellas ferri, eoſdem curſus conſtantiſsime ſeruantes, diſparibus inter ſe motibus, nocturnamq́; cœli formam undique ſideribus ornatam: tum globum terræ eminentem è mari, fixum in medio mundi uniuerſi loco, duabus horis diſtantibus habitabilem & cultum: quarum altera, quam nos incolimus, ſub axe poſita ad ſtellas ſeptem, unde*

Horrifer Aquilonis ſtridor gelidas molitur niues:

altera

altera Auſtralis, ignota nobis, quā uocāt Græci ἀντίχθονα: cæteras partes incultas. quòd aut frigore rigeant, aut urantur calore: hic autem, ubi habitamus, non intermittit ſuo tempore

Cœlum niteſcere, arbores frondeſcere,
Vites lætificæ pampinis pubeſcere,
Rami baccarum ubertate incurueſcere,
Segetes largiri fruges florere omnia,
Fontes ſcatere, herbis prata conueſtirier:

tum multitudinem pecudū partim ad ueſcendū, partim ad cultus agrorum, partim ad uehendum, partim ad corpora ueſtienda: hominemq́; ipſum quaſi contemplatorē cœli ac Deorū, ipſorumq́; cultorem, atque hominis utilitati agros omnes & maria parentia. Hæc igitur, & alia innumerabilia cum cernimus, poſſumus'ne dubitare, quin his præſit aliquis uel effector, ſi hæc nata ſunt, ut Platoni uidetur: uel ſi ſemper fuerint, ut Ariſtoteli placet, moderator tanti operis & muneris? ſic mentem hominis, quamuis eam non uideas, ut Deum non uides, tamen, ut Deum agnoſcis ex operibus eius, ſic ex memoria rerum, & inuentione, & celeritate motus, omniq́; pulchritudine uirtutis uim diuinā mentis agnoſcito. In quo igitur loco eſt? credo equidem in capite: &, cur credam, afferre poſſum: ſed de hoc aliàs: nunc ubi ubi ſit animus, certe quidē in te eſt. quæ eſt ei natura? propria puto, & ſua. ſed fac igneam, fac ſpirabilem: nihil

ad id, de quo agimus. illud modo uideto, ut deũ noris, etſi eius ignores & locum, & faciem: ſic animum tibi tuum notũ eſſe oportere, etiam ſi eius ignores & locum, & formam. in animi autem cognitione dubitare non poſſumus, niſi planè in Phyſicis plumbei ſumus, quũ nihil ſit animis admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex. quod cum ita ſit, certe nec ſecerni, nec diuidi, nec diſcerpi, nec diſtrahi poteſt: nec interire igitur: eſt enim interitus quaſi diſceſſus, & ſecretio, ac direptus earum partium, quæ ante interitum iunctione aliqua tenebantur. His, & talibus adductus Socrates, nec patronum quæſiuit ad iudicium capitis, nec iudicibus ſupplex fuit: adhibuitq; liberam contumaciam a magnitudine animi ductam, non à ſuperbia: & ſupremo uitæ die de hoc ipſo multa diſſeruit: et paucis antè diebus, cum facile poſſet educi è cuſtodia, noluit: & cum penè in manu iam mortiferum illud teneret poculum, locutus ita eſt, ut non ad mortem trudi, uerum in cœlum uideretur aſcendere. ita enim cenſebat, itaq; diſſeruit: duas eſſe uias, duplicesq; curſus animorum è corpore excedentium. nam qui ſe humanis uitijs contaminaſſent, et ſe totos libidinibus dedidiſſent, quibus cæcati uelut domeſticis uitijs atq; flagitijs ſe inquinaſſent, uel in Repub. uiolandæ fraudes inexpiabiles concepiſſent, ijs

deuium quoddam iter eſſe ſecluſum à concilio Deorum. qui autem ſe integros, caſtosq́; ſeruauiſſent, quibusq́; fuiſſet minima cum corporibus contagio, ſeſeq́; ab his ſemper ſeuocaſſent, eſſentq́; in corporibus humanis uitam imitati Deorum, his ad illos à quibus eſſent profecti, reditum facilem patere. itaq; commemorat ut cygni, qui non ſine cauſa Apollini dicati ſunt, ſed quòd ab eo diuinationem habere uideantur, qua prouidentes quid in morte boni ſit, cum cantu & uoluptate moriantur: ſic omnibus & bonis et doctis eſſe faciendum. Nec uero de hoc quiſquam dubitare poſſet, niſi idem nobis accideret diligenter de animo cogitantibus, quod ijs ſæpe uſu uenit, qui cum acriter oculis deficiẽtem ſolem intuerentur, ut aſpectum omnino amitterent: ſic mentis acies ſe ipſam intuens, nonnunquam hebeſcit: ob eamq́; cauſam contemplandi diligentiam amittimus. Itaq; dubitans, circunſpectans, haſitans, multa aduerſa reuertens, tanquam ratis in mari immenſo, noſtra uehitur oratio. Sed hæc & uetera, & à Græcis. Cato autem ſic abijt è uita, ut cauſam moriendi nactum ſe eſſe gauderet. Vetat enim dominãs ille in nobis Deus iniuſſu hinc nos ſuo demigrare. Cũ uero cauſam iuſtã Deus ipſe dederit, ut tunc Socrati, nũc Catoni, ſæpe multis: næ ille mediusfidius uir ſapiens, lætus ex his tenebris in lucem illam exceſſerit: nec tamen illa uincula carce-

ris ruperit: leges enim uetant: ſed tanquam à magiſtratu, aut ab aliqua poteſtate legitima, ſic à Deo euocatus, atque emiſſus exierit. tota enim philoſophorum uita, ut ait idem, commentatio mortis eſt. nam quid aliud agimus, cum à uoluptate, id eſt à corpore, cùm a re familiari, quæ eſt miniſtra & famula corporis, cum à Rep. cum à negotio omni ſeuocamus animum? quid, inquam tum agimus, niſi animum ad ſe ipſum aduocamus, ſecum eſſe cogimus, maximeq́; à corpore abducimus? ſecernere autem à corpore animum, nequicquam aliud eſt, quàm emori diſcere. Quare hoc commentemur, mihi crede: disiungamusq́; nos à corporibus, id eſt conſueſcamus mori. hoc & dum erimus in terris, erit illi cœleſti uitæ ſimile: & cum illuc ex his uinculis emiſſi feremur, minus tardabitur curſus animorum. nam qui in compedibus corporis ſemper fuerunt, etiam cum ſoluti ſunt, tardius ingrediuntur, ut ij, qui ferro uincti multos annos fuerunt. quò cùm uenerimus, tum denique uiuemus. nam hæc quidem uita, mors eſt: quam lamentari poſſem, ſi liberet.

A. *Satis tu quidem in conſolatione es lamentatus, quam cùm lego, nihil malo, quàm has res relinquere: his uero modo auditis, multò magis.* M. *Veniet tempus & quidem celeriter, & ſiue retardabis ſiue properabis: uolat enim ætas. tantum autem abeſt ab eo, ut malum mors*

ſit,

ſit, quod tibi dudum uidebatur, ut uerear, ne homini nihil ſit non malum aliud certe, ſed nihil bonum aliud potius: ſi quidem uel Dij ipſi, uel cum Dijs futuri ſumus. A. *Quid refert? adſunt enim qui hæc non probent.* M. *Ego autem nunquam ita te in hoc ſermone dimittam ulla uti ratione, ut mors tibi uideri malum poßit.* A. *Qui poteſt, cum iſta cognouerim?* M. *Qui poßit, rogas? cateruæ ueniunt contradicentium non ſolum Epicureorum, quos equidem non deſpicio, ſed neſcio quo modo doctißimus quiſque contemnit. Acerrimè autem deliciæ meæ Dicæarchus, contra hanc immortalitatem diſſeruit. is enim tres libros ſcripſit, qui Lesbiaci uocantur, quòd Mitylenis ſermo habetur: in quibus uult efficere, animos eſſe mortales. Stoici autem uſuram nobis largiuntur tanquam cornicibus. diu manſuros aiunt animos, ſemper negant. num uis igitur audire, cur, etiam ſi ita ſit, mors tamen non ſit in malis?* A. *Vt uidetur. ſed me nemo de immortalitate depellet.* M. *Laudo id quidem: etſi nihil nimis oportet confidere: mouemur enim ſæpe aliquo acute concluſo: labamus, mutamusq; ſententiam clarioribus etiam in rebus: in his eſt enim aliqua obſcuritas. id igitur ſi acciderit, ſimus armati.* A. *Sanè quidem: ſed, ne accidat, prouidebo.* M. *Num quid igitur eſt cauſæ, quin amicos noſtros Stoicos dimittamus, eos dico, qui aiunt*

animos manere, è corpore cùm exceſſerint, ſed non ſemper? iſtos uero: qui, quod tota in hac cauſa difficillimum eſt, ſuſcipiant, poſſe animum manere corpore uacantem: illud autem, quod non modo facile ad credendum eſt, ſed eo conceſſo, quod uolunt, conſequens, id certe non dant, ut cum diu permanſerit, ne intereat. A. *Bene reprehendis: & ſe iſto modo res habet.* M. *Credamus igitur Panætio, à Platone ſuo diſſentienti. quem enim omnibus locis diuinum, quem ſapientiſsimũ, quem ſanctiſsimum, quem Homerum philoſophorum appellat, huius hanc unam ſententiam de immortalitate animorum non probat. uult enim, quod nemo negat, quicquid natum ſit, interire: naſci autem animos, quod declarat eorum ſimilitudo, qui procreantur: quæ etiam in ingenijs, non ſolum in corporibus appareat. alteram autem affert rationem: nihil eſſe, quod doleat, quin id ægrum eſſe quoque poſsit: quod autem in morbum cadat, id etiam interiturum: dolere autem animos, ergo etiam interire. Hæc refelli poſſunt: ſunt enim ignorantis, cum de æternitate animorum dicatur, de mente dici, quæ omni turbido motu ſemper uacet: non de partibus ijs, in quibus ægritudines, iræ, libidinesq́; uerſantur: quas is, contra quem hæc dicantur, ſemotas à mente, & diſcluſas putat. nam ſimilitudo magis apparet in beſtijs: quarum animi ſunt rationis*

tionis expertes. hominum autem ſimilitudo in corporum figura magis extat: & ipſi animi magni refert quali in corpore locati ſint. multa enim è corpore exiſtunt, quæ acuant mentem: multa, quæ obtundunt. Ariſtoteles quidem ait, omnes ingenioſos melancholicos eſſe: ut ego me tardiorem eſſe non moleſte feram. enumerat multos: idq; quaſi conſtet, rationem, cur ita fiat affert. Quòd ſi tanta uis eſt ad habitum mentis in ijs, quæ gignuntur in corpore, ea ſunt autem, quæcunque ſunt quæ ſimilitudinem facient: nihil neceßitatis affert, cur naſcatur animi ſimilitudo. Omitto ſimilitudines: uellem adeſſe poſſet Panætius. uixit cum Africano. quærerem ex eo, cuius ſuorum ſimilis fuiſſet Africani fratris nepos, facie uel patris uita omnium perditorum ita ſimilis, ut eſſet facile deterrimus. cuius etiam ſimilis P. Craßi & ſapientis, & eloquentis hominis nepos, multorumq; aliorum uirorum clarorum, quos nihil attinet nominare, nepotes & filij. Sed quid agimus? oblitíne ſumus, hoc nunc nobis eſſe propoſitum: cum ſatis de æternitate dixiſſemus, ne, ſi interirent quidem animi, quicquam mali eſſe in morte? A. Ego uero memineram: ſed te de æternitate dicentem aberrare propoſito facile patiebar. M. Video te alta ſpectare, & uelle in cœlum migrare. A. Spero fore, ut contingat id nobis: ſed fac, ut iſti uolunt,

anim

animos non remanere poſt mortem: uideo nos, ſi ita ſit, priuari ſpe beatioris uitæ. M. *Mali uero quid afferet iſta ſententia? fac animum ſic interire ut corpus: num igitur aliquis dolor, aut omnino poſt mortem ſenſus in corpore eſt? Nemo id quidem dicit: etſi Democritum inſimulat Epicurus: Democritici negant. Ne in animo quidem igitur ſenſus remanet: ipſe enim nuſquam eſt. Vbi igitur malum eſt, quoniam nihil tertium? an quoniam ipſe animi diſceſſus à corpore non fit ſine dolore? ut credam ita eſſe, quàm eſt id exiguum! & falſum eſſe arbitror: & fit plerunq; ſine ſenſu, nonnunquam etiam cum uoluptate: totumq; leue eſt, qualecunque eſt. fit enim ad punctum temporis. illud angit, uel potius excruciat, diſceſſus ab omnibus ijs, quæ ſunt bona in uita. uide, ne à malis dici uerius poßit. Quid ego nunc lugeam uitam hominum? uere & iure poſſum: ſed quid neceſſe eſt, cùm id agam, ne poſt mortem miſeros nos putemus fore, uitam etiam efficere deplorando miſeriorem? fecimus hoc in eo libro, in quo noſmetipſos, quantum potuimus, conſolati ſumus. A malis igitur mors abducit, non a bonis, uerum ſi quærimus. Hoc quidem à Cyrenaico Hegeſia ſic copioſe diſputatur, ut is à rege Ptolemæo prohibitus eſſe dicatur illa in ſcholis dicere, quòd multi, his auditis, mortē ſibi ipſi conſciſcerent. Callimachi quidem epigr*

epigramma in Ambraciotam Cleombrotum eſt: quem ait, cum nihil ei accidiſſet aduerſi, è muro ſe in mare abiecisse lecto Platonis libro. eius autem, quem dixi, Hegeſiæ liber eſt ἀποκαρτερῶν: quòd à uita quidam per mediam diſcedens, reuocatur ab amicis: quibus reſpondens uitæ humanæ enumerat incommoda. Poſſem id facere: etſi minus, quàm ille, qui omnino uiuere expedire nemini putat. Omitto alios. etiam'ne nobis expedit, qui & domeſticis, & forenſibus ſolatijs, ornamentisq́; priuati, certe, ſi antè occidiſſemus, mors nos à malis, non à bonis abſtraxiſſet? Sit igitur aliquis, qui nihil mali habeat, nullum à fortuna uulnus acceperit. Metellus ille honoratus quatuor filijs, at quinquaginta Priamus: è quibus decem & ſeptem iuſta uxore natis: in utroq; eandem habuit fortuna poteſtatem, ſed uſa in altero eſt. Metellum enim multi filij, filiæ, nepotes, neptes in rogum impoſuerunt: Priamum autem tanta progenie orbatum, cùm in aram confugiſſet, hoſtilis manus interemit. Hic ſi uiuis filijs, incolumi regno occidiſſet,

Aſtante ope barbarica,
Tectis cælatis, laqueatis:

utrum tandem à bonis, an à malis diſceſſiſſet? tum profecto uideretur à bonis. At certe ei melius eueniſſet, nec tam flebiliter illa canerentur.

Hæc omnia uidi inflammari,

Pria

Priamo ui uitam euitari,
Iouis aram ſanguine turpari.

quaſi uero iſta, uel quicquam tum potuerit ei melius accidere. quòd ſi antè occidiſſet, tamen euentum omnino amiſiſſet. hoc autem tempore ſenſum malorum amiſit. Pompeio noſtro familiari, cum grauiter ægrotaret Neapoli, melius eſt factum. coronati Neapolitani fuerunt. nimirum etiam Puteolani uulgo ex oppidis publice gratulabantur. ineptum ſanè negotium, et græculum, ſed tamen fortunatum. Vtrum igitur, ſi tum eſſet extinctus, à bonis rebus, an à malis diſceßiſſet? certe à miſeris. non enim cum ſocero bellum geßiſſet, non imparatus arma ſumpſiſſet, non domum reliquiſſet, non ex Italia fugiſſet, non exercitu amiſſo nudus in ſeruorum ferrum, & manus incidiſſet, non liberi defleti, non fortunæ omnes à uictoribus poßiderentur. qui, ſi mortem tum obiſſet, in ampliſſimis fortunis occidiſſet: is propagatione uitæ quot quantas, quàm incredibiles hauſit calamitates? Hæc morte effugiuntur, etiam ſi non euenerint, tamen quia poſſunt euenire. ſed homines ea ſibi accidere poſſe non cogitant: Metelli ſperat ſibi quiſque fortunam: proinde quaſi aut plures fortunati ſint, quàm infelices: aut certi quicquam ſit in rebus humanis: aut ſperare ſit prudentius, quàm timere. Sed hoc ipſum concedatur, bonis rebus homines morte

priuari: ergo etiam carere mortuos uitæ commodis, idq́; eſſe miſerum, certe ita dicant neceſſe eſt. An poteſt is, qui non eſt, re ulla carere? triſte enim eſt nomẽ ipſum carendi, quia ſubijcitur hæc uis: habuit, non habet: deſiderat, requirit, indiget. Opinor hæc incommoda ſunt carentis: caret oculis, odioſa cæcitas: liberis, orbitas. ualet hoc in uiuis: mortuorum autem nõ uitæ modo commodis, ſed ne uita quidem ipſa quiſquam caret. de mortuis loquor, qui nulli ſunt. nos, qui ſumus, num aut ſi cornibus caremus, aut pennis, ſit qui id dixerit? certe nemo. quid ita? quia, cum id non habeas, quod tibi nec uſu, nec natura aptum ſit, non careas, etiam ſi ſentias te non habere. Hoc premendum etiam atq; etiam eſt argumentum, confirmato illo, de quo, ſi mortales animi ſunt, dubitare non poſſumus, quin tantus interitus in morte ſit, ut ne minima quidem ſuſpicio ſenſus relinquatur. Hoc igitur probe ſtabilito, & fixo, illud excutiendum eſt, ut ſciatur quid ſit carere, ne relinquatur aliquid erroris in uerbo. Carere igitur hoc ſignificat, egere eo, quod habere uelis. ineſt enim uelle in carendo, niſi cum ſic tanquam in febri dicitur, alia quadam notione uerbi. dicitur enim alio modo etiam carere, cum aliquid non habeas, & non habere te ſentias, etiam ſi id facile patiare. carere enim malo, id non dicitur. non enim eſſet dolendum: dicitur illud,

bono

bono carere, quod eſt malum. ſed ne uiuus quidem bono caret, ſi eo non indiget: ſed in uiuo intelligi tamen poteſt regno carere. Dici hoc in te ſatis ſubtiliter non poteſt: poſſet in Tarquinio, cum regno eſſet expulſus. at in mortuo ne intelligi quidem poteſt. carere enim ſentientis eſt, nec ſenſus in mortuo eſt. ne carere quidem igitur in mortuo eſt. Quanquam quid opus eſt in hoc philoſophari, cum rem nõ magnopere egere philoſophia uideamus? quoties non modo ductores noſtri, ſed uniuerſi etiam exercitus ad non dubiam mortem concurrerunt? quæ quidem ſi timeretur, non L. Brutus arcens eum reditu tyrannum, quem ipſe expulerat, in prælio concidiſſet: non cum Latinis decertans pater Decius, cum Hetruſcis filius, etiam cum Pyrrho nepos, ſe hoſtium telis obieciſſent: non uno bello pro patria cadentes Scipiones Hiſpania uidiſſet, Paulum Aemylium Cannæ, Venuſia Marcellum, Latini Albinum, Lucani Gracchum. Num quis horum miſer hodie? ne tum quidem poſt ſpiritum extremum. nec enim poteſt eſſe miſer quiſquam ſenſu perempto. Ad id ipſum odioſum eſt, ſine ſenſu eſſe. Odioſum, ſi id eſſet carere. cum uero perſpicuum ſit nihil poſſe in eo eſſe, qui ipſe non ſit: quid poteſt eſſe in eo odioſum, qui careat, nec ſentiat? Quanquã hoc quidem nimis ſæpe, ſed eo quòd in hoc ineſt omnis animi contractio ex metu mortis. Qui enim

ſatis

ſatis uiderit, id quod eſt luce clarius, animo, & corpore conſumpto, totoq; animante deleto, & facto interitu uniuerſo, illud animal, quod fuerit, factum eſſe nihil: is planè perſpiciet, inter Hippocentaurum, qui nunquam fuerit, & Regem Agamemnonem nihil intereſſe: nec pluris nunc facere M. Camillum hoc ciuile bellum, quàm illo uiuo ego fecerim Romam captam. Cur igitur & Camillus doleret, ſi hæc poſt trecentos & quinquaginta ferè annos euentura putaret, & ego doleam, ſi ad decem millia annorum gentem aliquam urbem noſtram potituram putem? quia tanta charitas patriæ eſt, ut eam non ſenſu noſtro, ſed ſalute ipſius metiamur. Itaq; non deterret ſapientem mors, quæ propter incertos caſus quotidie imminet, propter breuitatem uitæ nunquam non longe poteſt abeſſe, quo minus in omne tempus Reipub. ſuiſq; conſulat, & poſteritatem ipſam, cuius ſenſum habiturus non ſit, ad ſe putet pertinere. Quare licet etiam mortalem eſſe animũ iudicantem, æterna moliri, non gloriæ cupiditate, quam ſenſurus non ſit: ſed uirtutis, quam neceſſario gloria, etiam ſi tu id non agas, conſequatur. Natura uero ſic ſe habet, ut quo modo initium nobis rerum omnium ortus noſter afferat, ſic exitum mors. quæ ut nihil pertinuit ad nos ante ortum, ſic nihil poſt mortem pertinebit. in quo quid poteſt eſſe mali, cum mors

nec ad uiuos pertineat, nec ad mortuos? alteri nulli ſunt, alteros non attingit. quam qui leuiorem faciunt, ſomni ſimillimam uolunt eſſe. Quaſi uero quiſquam ita nonaginta annos uelit uiuere, ut, cum ſexaginta confecerit, reliquos dormiat. ne ſues quidem id uelint. non modo ipſe. Endymion uero, ſi fabulas audire uolumus, neſcio quando in Latmo obdormiuit, qui eſt mons Cariæ, nondum opinor experrectus. Num igitur eum curare cenſes, cum Luna laboret, à qua conſopitus putatur, ut eum dormientem oſcularetur? Quid curet autem, qui ne ſentit quidem? Habes ſomnum imaginem mortis: eamq; quotidie induis, & dubitas, quin ſenſus in morte nullus ſit, cum in eius ſimulacro uideas eſſe nullum ſenſum? Pellantur ergo iſtæ ineptiæ penè aniles, ante tempus mori miſerum eſſe. Quod tandem tempus? naturæ'ne? At ea quidem dedit uſuram uitæ, tanquam pecuniæ, nulla præſtituta die. Quid eſt igitur quod querare, ſi repetit cum uult? ea enim conditione acceperas. ijdem, ſi puer paruus occidit, æquo animo ferendum putant: ſi uero in cunis, ne querendum quidem. Atqui ab hoc acerbius exigit natura, quod dederat. nondum guſtauerat, inquiunt, uitæ ſuauitatem. hic autem iam ſperabat magna, quibus frui cœperat. At id quidem ipſum in cæteris rebus melius putatur, aliquam partem, quàm nullam attingere. cur in

uita

uita ſecus? Quanquam non male ait Callimachus multo ſæpius lacrymaſſe Priamum, quàm Troilum. eorum autem, qui exacta ætate moriuntur, fortuna laudatur: cur? nam, reor, non illis, ſi uita longior daretur, poſſet eſſe iucundior. nihil eſt enim profecto homini prudentia dulcius: quam, ut cætera auferat, affert certe ſenectus. Quæ uero ætas longa eſt? aut quid omnino homini longum? non'ne modo pueros, modo adoleſcentes in curſu à tergo inſequens nec opinanteis aſſecuta eſt ſenectus? ſed quia ultra nihil habemus, hoc longũ dicimus. omnia iſta, perinde ut cuiq; data ſunt, pro rata parte aut longa, aut breuia dicuntur. Apud Hypanin fluuium, qui ab Europæ parte in Pontum influit, Ariſtoteles ait beſtiolas quaſdam naſci, quæ unum diem uiuant. ex his igitur hora octaua quæ mortua eſt, prouecta ætate mortua eſt: quæ uero occidente ſole, decrepita: eo magis, ſi etiam ſolſtitiali die. confer noſtram longiſſimam ætatem cum æternitate: in eadem propemodum breuitate, qua illæ beſtiolæ, reperiemur. Contemnamus igitur omnes ineptias: quod enim leuius huic leuitati nomen imponam? totamq; uim bene uiuendi in animi robore, ac magnitudine, & in omnium rerum humanarum contemptione, ac deſpicientia, & in omni uirtute ponamus. nam nunc quidem cogitationibus molliſſimus effœminamur, ut, ſi

antè mors aduenıet, quàm Chaldæorum promiſſa conſecuti ſumus, ſpolianti magnis quibuſdam bonis, illuſi, deſtitutiq; uideamur. quòd ſi expectando, & deſiderando pendemus animis, cruciamur, angimur: proh dij immortales, quàm optabiliter iter illud iucundum eſſe debet, quo confecto, nulla reliqua cura, nulla ſolicitudo futura ſit! quàm me delectat Theramenes, quamq; elato animo eſt! etſi enim flemus, cum legimus: tamen non miſerabiliter uir clarus emoritur. qui cum coniectus in carcerem triginta iuſſu tyrannorum uenenum ut ſitiens obbibiſſet, reliquum ſic è poculo eiecit, ut id reſonaret. Quo ſonitu reddito, ridens, Propino, inquit, hoc pulchro Critiæ, qui in eum fuerat teterrimus. Græci enim in conuiuijs ſolent nominare, cui poculum tradituri ſint. Luſit uir egregius extremo ſpiritu, cum iam præcordijs conceptam mortem contineret: uereq; ei, qui uenenum præbuerat, mortem eſt eam auguratus, quæ breui conſecuta eſt. quis hanc animi maximi æquitatem in ipſa morte laudaret, ſi mortem malum iudicaret? uadit in eundem carcerem, atq; in eundem paucis pòſt annis ſcyphum Socrates eodem ſcelere iudicum, quo tyrannorum Theramenes. Quæ eſt igitur eius oratio, qua facit eum Plato uſum apud iudices iam morte mulctatum? Magna me, inquit, ſpes tenet iudices bene mihi euenire,

quòd

quòd mittar ad mortem. neceſſe eſt enim, ſit alterum de duobus, ut aut ſenſus omnino mors omnes auferat, aut in alium quendam locum ex his locis morte migretur. Quamobrem ſiue ſenſus extinguitur, morsq; ei ſomno ſimilis eſt, qui nonnunquam, etiam ſine uiſis ſomniorum, placatiſsimam quietem affert: dij boni, quid lucri eſt emori? aut quàm multi dies reperiri poſſunt, qui tali nocti anteponantur, cui ſimilis futura eſt perpetuitas omnis conſequentis temporis? quis me beatior? Sin uera ſunt quæ dicuntur, migrationem eſſe mortem in eas oras, quas, qui è uita exceſſerunt, incolunt: id multo iam beatius eſt, te, cum ab ijs, qui ſe iudicum numero haberi uolunt, euaſeris, ad eos uenire, qui uere iudices appellentur, Minoem, Rhadamanthum, Aeacum, Triptolemum: conueniréq; eos, qui iuſte & cum fide uixerint. Hæc peregrinatio mediocris uobis uideri poteſt? ut uero colloqui cum Orpheo, Muſæo, Homero, Heſiodo liceat, quanti tandem æſtimatis? Equidem ſæpe mori, ſi fieri poſſet, uellem, ut ea, quæ dico, mihi liceret inuenire. Quanta delectatione autem afficerer, cum Palamedem, cum Aiacem, cum alios iudicio iniquorum circumuentos conuenirem? Tentarem etiam ſummi Regis, qui maximas copias duxit ad Troiam, & Vlyxis, Siſyphiq; prudentiam. nec ob eam rem, cum hæc exquirerē, ſicut hic faciebam, capite damnarer.

ne uos quidem iudices, ij, qui me abſoluiſtis, mortem timueritis. nec enim cuiquã bono mali quicquam euenire poteſt nec uiuo, nec mortuo: nec unquam eius res à dijs immortalibus negliguntur. nec mihi ipſi hoc accidit fortuito. nec uero ijs, à quibus accuſatus ſum, aut à quibus condemnatus, habeo quod ſuccenſeam, niſi quòd mihi nocere ſe crediderunt. Et hoc quidem hoc modo. nihil autem melius æſtimo. Sed tempus eſt, inquit, iam hinc abire me, ut moriar: uos, ut uitam agatis. Vtrum autem ſit melius, dij immortales ſciunt: hominem quidem ſcire arbitror neminem. Na ego haud paulo hunc animum malim, quàm eorum omnium fortunas, qui de hoc iudicauerunt. Et ſi, quod præter deos negat ſcire quenquam, id ſcit ipſe, utrum melius ſit. nam dixit antè. ſed ſuum illud, nihil ut affirmet, tenet ad extremum. Nos autem teneamus, ut nihil cenſeamus eſſe malum, quod ſit à natura datum omnibus: intelligamusq́;, ſi mors malum ſit, eſſe ſempiternum malum. nam uitæ miſeræ mors finis eſſe uidetur: mors ſi eſt miſera, finis eſſe nullus poteſt. Sed quid ego Socratem, aut Theramenem, præſtantes uiros uirtutis, & ſapientiæ gloria, commemoro, cum Lacedæmonius quidam, cuius ne nomen quidem proditum eſt, mortem tantopere contempſerit, ut, cum ad eam duceretur damnatus ab Ephoris, & eſſet uultu hilari, atq;

læto,

Leto, dixiſſetq́; ei quidã inimicus, Contemnis'ne leges Lycurgi? reſponderit, Ego uero illi maximam gratiam habeo, qui me ea pœna mulctauerit, quam ſine mutatione, & ſine uerſura poſſem diſſoluere. O uirum Sparta dignum: ut mihi quidem, qui tam magno animo fuerit, innocens damnatus eſſe uideatur. Tales innumerabiles noſtra ciuitas tulit. Sed quid duces & principes nominem, cum legiones ſcribat Cato ſæpe alacreis in eum locum profectas, unde redituras ſe non arbitrarentur? Pari animo Lacedæmonij in Thermopylis occiderunt, in quos Simonides,

Dic hoſpes Spartæ, nos te hic uidiſſe iacentes,
Dum ſanctis patriæ legibus obſequimur.

Quid ille dux Leonidas dicit? Pergite animo forti Lacedæmonij: hodie apud inferos fortaſſe cœnabimus. Fuit hæc gens fortis, dum Lycurgi leges uigebant. è quibus unus, cum Perſes hoſtis in colloquio dixiſſet glorians, ſolem præ iaculorum multitudine, & ſagittarum non uidebitis: In umbra igitur, inquit, pugnabimus. Viros commemoro. qualis tandem Lacæna? quæ cum filium in prælium miſiſſet, & interfectum audiſſet: Iccirco, inquit, genueram, ut eſſet qui pro patria mortem non dubitaret occumbere. Eſto: fortes, & duri Spartiatæ: magnam habet uim Reip. diſciplina. Quid? Cyrenæum Theodorum, philoſophum nõ ignobilem,

non'ne miramur? cui cum Lyſimachus Rex crucem minaretur, Iſtis quæſo, inquit, iſta horribilia minitare purpuratis tuis, Theodori quidem nihil intereſt, humi'ne, an ſublime putreſcat. Cuius hoc dicto admoneor, ut aliquid etiam de humatione, & ſepultura dicendum exiſtimem. rem non difficilem: iis præſertim cognitis, quæ de nihil ſentiendo paulo antè dicta ſunt. de qua Socrates quidem quid ſenſerit, apparet in eo libro, in quo moritur: de quo iam tam multa diximus. cum enim de immortalitate animorum diſputauiſſet, & iam moriendi tempus urgeret, rogatus à Critone quemadmodum ſepeliri uellet, Multam uero, inquit, operam amici fruſtra conſumpſi: Critoni enim noſtro non perſuaſi, me hinc auolaturum. neque quicquam mei relicturum. ueruntamen Crito, ſi me aſſequi potueris, aut ſicubi nactus eris: ut tibi uidebitur, ſepelito. ſed, mihi crede, nemo me ueſtrum, cum hinc exceſſero, conſequetur. Præclare id quidem, qui & amico permiſerit, & ſe oſtenderit de hoc toto genere nihil laborare. Durior Diogenes, & id quidem ſentiens: ſed, ut Cynicus, aſperius, proiici ſe iuſsit inhumatum. tum amici, Volucribus'ne & feris? Minime uerò, inquit: ſed bacillum propè me, quo abigam, ponitote. Quî poteris? illi: non enim ſenties. Quid igitur mihi ferarum laniatus oberit nihil ſentienti? Præclare Anaxagoras:

xagoras: qui cum Lampſaci moreretur, quærentibus amicis uellet'ne Clazomenas in patriam, ſi quid accidiſſet, afferri: Nihil neceſſe eſt, inquit: undiq; enim ad inferos tãtundem uia eſt. Totaq; de ratione humationis unum tenendum eſt: ad corpus illam pertinere, ſiue occiderit animus, ſiue uigeat. in corpore autem perſpicuũ eſt, uel extincto animo, uel elapſo nullum reſidere ſenſum, ſed plena errorum ſunt omnia. Trahit Hectorem ad currum religatum Achilles: lacerari eum, & ſentire credo putat. Ergo hic ulciſcitur, ut quidem ſibi uidetur. at illa ſicut acerbißimam rem mœret:

Vidi, uidere quod me paſſa ægerrime,
Curru Hectorem quadriiugo raptarier.

Quem Hectorem? aut quandiu ille erit Hector? melius Actius, & aliquãdo ſapiẽs Achilles:

Immo enim uero corpus Priamo reddidi,
Hectorem abſtuli.

Non igitur Hectora traxiſti, ſed corpus quod fuerat Hectoris. Ecce alius exoritur è terra, qui matrem dormire non ſinat:

Mater, te appello, quæ curam ſomno ſuſpenſam leuas,
Neq; te mei miſeret: ſurge, & ſepeli natum.

Hæc cum preßis & flebilibus modis, qui totis theatris mœſtitiam inferant, concinuntur, difficile eſt non eos qui inhumati ſunt, miſeros iudicare:

–prius quàm feræ,
uolucresq́;–

metuit, ne laceratis membris minus bene matur: ne combuſtis, non extimeſcit.

Heu reliquias ſemiaſsi Regis denudatis oſsib⁹
Per terram ſanie delibutam fœde diuexarier.

Non intelligo, quid metuat, cum tam bonos ſeptenarios fundat ad tibiam. Tenendum eſt igitur, nihil curandum eſſe poſt mortem, cum multi inimicos etiam mortuos puniantur. Execratur luculentis ſanè uerſibus apud Ennium Thyeſtes, primum ut naufragio pereat Atreus. durum hoc ſané. talis enim interitus non eſt ſine graui ſenſu. illa inania,

Ipſe ſummis ſaxis fixus aſperis,
Euiſceratus latere pēdēs, ſaxa ſpargēs tabo,
Sanie, & ſanguine atro.

Non ipſa ſaxa magis ſenſu omni uacabunt, quàm ille latere pendens, cui ſe hic cruciatum cēſet optare. quàm eſſent dura, ſi ſentiret! nulla ſine ſenſu ſunt. Illud uero perquam inane:

Neq; ſepulcrum quo recipiat habeat portum corporis,
Vbi remiſſa humana uita corpus requieſcat à malis.

Vides, quanto hæc in errore uerſentur. portum eſſe corporis, & requieſcere in ſepulcro putat mortuum. Magna culpa Pelopis, qui non erudierit filium, nec docuerit, quatenus eſſet

quidq;

quidq; curandũ. Sed quid ſingulorum opiniones animaduertam, nationum uarios errores perſpicere cum liceat? condiũt Aegyptij mortuos, & eos domi ſeruant: Perſæ etiam cera circunlitos condiunt, ut quammaxime permaneant diuturna corpora. Magorum mos eſt nõ humare corpora ſuorum, niſi à feris ſint antea laniata. In Hyrcania plebs publicos alit canes: optimates domeſticos. nobile autem genus canum illud ſcimus eſſe. ſed pro ſua quiſq; facultate parat, à quibus lanietur: eamq́; optimam illi eſſe cenſent ſepulturam. Permulta alia colligit Chryſippus, ut eſt in omni hiſtoria curioſus. ſed ita tetra ſunt quædam, ut ea fugiat, & reformidet oratio. Totus igitur hic locus eſt contemnendus in nobis, non negligendus in noſtris: ita tamen, ut mortuorũ corpora nihil ſentire ſentiamus. Quantum autem conſuetudini, famæq́; dandum ſit, id curent uiui: ſed ita, ut intelligant nihil ad mortuos pertinere. ſed profecto mors tum æquiſſimo animo oppetitur, cum ſuis ſe laudibus uita occidens conſolari poteſt. nemo parum diu uixit, qui uirtutis perfectæ perfecto functus eſt munere. multa mihi ipſi ad mortem tempeſtiua fuerunt: quæ utinã potuiſſem obire. nihil enim iam acquirebatur: cumulata erãt officia uitæ: cũ fortuna bella reſtabãt. Quare ſi ipſa ratio minus perficiet, ut mortem negligere poſſimus. at uita acta perficiat, ut ſatis

ut ſatis ſuperq; uixiſſe uideamur. Quanquam enim ſenſus abierit, tamen ſummis, & proprijs bonis & laudis, & gloriæ, quamuis non ſentiant, mortui non carent. etſi enim nihil in ſe habeat gloria, cur expetatur: tamen uirtutem tanquam umbra ſequitur. uerũ multitudinis iudicium de bonis ſiquando eſt, magis laudandum eſt, quàm illi ob eam rẽ beati. Non poſſum autẽ dicere, quoquo modo hoc accipiatur, Lycurgum, Solonem legum & publicæ diſciplinæ carere gloria: Themiſtoclem, Epaminondam bellicæ uirtutis. antè enim Salaminam ipſam Neptunus obruet, quàm Salaminij trophæi memoriam: priuſq; Bœotia Leuctra tollentur, quàm pugnæ Leuctricæ gloria. multo etiã tardius fama deſeret Curium, Fabricium, Calatinum, duos Scipiones, duos Africanos, Maximum, Marcellum, Paulũ, Catonem, Lælium, innumerabiles alios. quorum ſimilitudinem aliquam qui arripuerit, non eam fama populari, ſed uera bonorum laude metiẽs, fidenti animo, ſi ita res feret, gradietur ad mortem: in qua aut ſummum bonum, aut nullum malũ eſſe cognouimus: ſecundis uero ſuis rebus uolet etiam mori. non enim tam cumulus bonorum iucundus eſſe poteſt, quàm moleſta deceſſio. hanc ſententiam ſignificare uidetur Laconis illa uox, qui, cum Rhodius Diagoras, Olympionices nobilis, uno die duos ſuos filios uictores Olympiæ uidi

uidiſſet, acceßit ad ſenem, & gratulatus, Morere Diagora, inquit: non enim in cœlũ aſcenſurus es. Magna hæc, & nimirũ fortaſſe Græci putant, uel tum potius putabant, iſq́;, qui hoc Diagoræ dixit, permagnum exiſtimans treis Olympionicas una ex domo prodire, cunctari illum diutius in uita fortunæ obiectum, inutile putabat ipſi. Ego autem tibi quidem quod ſatis eſſet, paucis uerbis, ut mihi uidebar, reſponderam. conceſſeras enim nullo in malo mortuos eſſe: ſed ob eam cauſam contendi, ut plura dicerem, quòd in deſiderio, & luctu hæc eſt conſolatio maxima. noſtrum enim & noſtra cauſa ſuſceptum dolorem modice ferre debemus, ne & noſmetipſos amare uideamur. Illa ſuſpicio intolerabili dolore cruciat, ſi opinamur eos, quibus orbati ſumus, eſſe cum aliquo ſenſu in ijs malis, quibus uulgo opinantur. Hanc excutere opinionem mihimet radicitus uolui, eoq́; fui fortaſſe longior. A. *Tu longior? nõ mihi quidem. prior enim pars orationis tuæ faciebat, ut mori cuperem: poſterior, ut modo non nollem, modo nõ laborarem. omni autem ratione illud certe perfectum eſt, ut mortem non ducerem in malis.* M. *Num igitur etiam rhetorum epilogum deſideramus, an iam hanc artem planè relinquimus?* A. *Tu uero iſtam ne reliqueris, quam ſemper ornaſti: & quidem iure. illa enim te, ſi uere loqui uolumus, ornauerat. ſed*

quinam

quinam eſt iſte epilogus? aueo enim audire, quicquid eſt. M. *Deorum immortalium iudicia ſolent in ſcholis proferre de morte: nec uero ea fingere ipſi, ſed Herodoto autore, alijsq́; pluribus. Primum Argiæ ſacerdotis Cleobis & Biton filij prædicantur. nota fabula eſt. cum enim illam ad ſolenne, & ſtatum ſacrificium curru uehi ius eſſet ſatis longe ab oppido ad fanum, morarenturq́; iuuenta: tunc iuuenes ij, quos modo nominaui, ueſte poſita corpora oleo perunxerunt, ad iugum acceſſerunt. Ita ſacerdos aducta in fanum, cum currus eſſet ductus à filijs, precata à dea dicitur, ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari poſſet à Deo: poſt epulatos cum matre adoleſcentes, ſomno ſe dediſſe, mane inuentos eſſe mortuos. Simili precatione Trophonius & Agamedes uſi dicuntur: qui, cum Apollini Delphis templum exædificaſſent, uenerantes deum petierunt mercedem non paruam quidem operis, & laboris ſui, nil certi, ſed quod eſſet optimũ homini. quibus Apollo ſe id daturum oſtendit poſt eius diei diem tertium: qui ut illuxit, mortui ſunt reperti. Iudicauiſſe deum dicunt, & eum quidem deum, cui reliqui dij conceßiſſent, ut præter cæteros diuinaret, mortem eſſe optimum homini. Fertur etiam de Sileno fabella quædam: qui cũ à Mida captus eſſet, hoc ei muneris pro ſua miſſione*

ſione

ſione dediſſe ſcribitur: docuiſſe Regem, non naſci homini longe optimum eſſe: proximum autem, quamprimum mori. quæ eſt uſus ſententia in Creſphonte Euripides:

Nam nos decebat cœtus celebrātes domum,
Lugere, ubi eſſet aliquis in lucem editus,
Humanæ uitæ uaria reputantes mala:
At, qui labores morte finiſſet graueis,
Omnes amicos laude, & lætitia exequi.

Simile quiddam eſt in conſolatione Crantoris: ait enim Terinæum quendam Eliſium, cum grauiter filij mortem mœreret, ueniſſe in Pſychomantium, quærentem quæ fuiſſet tantæ calamitatis cauſa: huic in tabellis tris huiuſmodi uerſiculos datos:

Ignaris homines in uita mentibus errant:
Euthynous potitur fatorum munere læto.
Sic fuit utilius finiri ipſiq; tibiq;.

His & talibus autoribus uſi, confirmant cauſam, rebus à dijs immortalibus iudicatā. Alcidamus quidam rhetor antiquus in primis nobilis, ſcripſit etiam laudationem mortis, quæ conſtat ex enumeratione malorum humanorū. cui rationes eæ, quæ exquiſitius à philoſophis colliguntur, defuerunt, ubertas orationis non defuit. Claræ uero mortes pro patria oppetitæ, non ſolum glorioſæ rhetoribus, ſed etiam beatæ uideri ſolent. repetunt ab Erichtheo: cuius etiam filiæ cupide mortem expetiuerūt pro uita

uita ciuium: Codrum, qui ſe in medios immiſit hoſteis famulari ueſte, ne poſſet agnoſci, ſi eſſet ornatu regio: quòd oraculum erat datum, ſi Rex interfectus eſſet, uictrices Athenas fore. Menecheus uero non prætermittitur, qui oraculo edito largitus eſt patriæ ſuum ſanguinem. Iphigenia Aulide duci ſe immolandam iubet, ut hoſtium ſanguis eliciatur ſuo. Veniunt inde ad propiora. Harmodius in ore, & Ariſtogiton: Lacedæmonius Leonidas, Thebanus Epaminondas uigent. noſtros non norunt, quos enumerare magnum eſt: ita ſunt multi, quibus uidemus optabiles fuiſſe mortes cum gloria. Quæ cum ita ſint, magna tamen eloquentia eſt utendum, atq; ita uelut ſuperiore è loco concionandum, ut homines mortem uel optare incipiant, uel certe timere deſiſtant. nam ſi ſupremus ille dies non extinctionem, ſed commutationem affert loci, quid optabilius? ſin autem perimit, ac delet omnino, quid melius, quàm in medijs uitæ laboribus obdormiſcere, & ita conniuentem ſomno conſopiri ſempiterno? quod ſi fiat, melior Ennij, quàm Solonis oratio. hic enim noſter,

Nemo me lacrymis decoret (inquit) nec funera fletu Faxit. at uero ſapiens ille,

Mors mea ne careat lacrymis: linquamus amicis,
Mœrorem, ut celebrent funera cũ gemitu.

Nos

Nos uero, ſi quid tale acciderit, ut à deo denun ciatum uideatur ut exeamus è uita, læti & agentes gratias pareamus, emittiq; nos è cuſtodia, & leuari uinculis arbitremur, ut aut in æternam, & planè in noſtram domum remigremus, aut omni ſenſu, moleſtiaq; careamus. ſin autem nihil denunciabitur, eo tamen ſimus animo, ut horribilem eũ diem alijs, nobis fauſtum putemus: nihilq; in malis ducamus, quod ſit uel à dijs immortalibus, uel à natura parẽte omniũ conſtitutum: non enim temere, nec fortuito ſati, & creati ſumus: ſed profecto fuit quædam uis, quæ generi cõſuleret humano: nec id gigneret, aut aleret, quod, cum exãclauiſſet omnes labores, tum incideret in mortis malum ſempiternum: portum potius paratum nobis, & perfugium putemus, quò utinam uelis paſſis peruehi liceat. ſin reſtantibus uentis reijciemur, tamen eodẽ paulo tardius referamur neceſſe eſt. quod autem omnibus neceſſe eſt, id'ne miſerũ eſſe uni poteſt? habes epilogum, ne quid prætermiſſum, aut relictum putes. A. *Ego uero, & quidem fecit etiam iſte me epilogus firmiorem.* M. *Optime, inquam. Sed nunc quidem ualetudini tribuamus aliquid: cras autem, & quot dies erimus in Tuſculano, agamus hæc, & ea potiſſimum, quæ leuationem habeant ægritudinum, formidinum, cupiditatum: qui omni è philoſophia eſt fructus uberrimus.*

M. T. CICERONIS TVSCVLANARVM QVAESTIONVM LIB. II.

De tolerando dolore.

NEOPTOLEMVS *quidem apud Ennium philoſophari ſibi ait neceſſe eſſe, ſed paucis: nam omnino haud placere. Ego autem Brute neceſſe quidem mihi eſſe arbitror philoſophari: nam quid poſſum præſertim nihil agẽs agere melius? ſed non paucis, ut ille: difficile enim eſt in philoſophia pauca eſſe ei nota, cui nõ ſint aut pleraq;, aut omnia. nam nec pauca niſi è multis eligi poſſunt: nec qui pauca percepit, nõ idem reliqua eodẽ ſtudio perſequetur. ſed in uita tamen occupata, atq;, ut Neoptolemi tum erat, militari pauca ipſa multũ ſæpe proſunt, & ferũt fructus, ſi non tãtos, quanti ex uniuerſa philoſophia percipi poſſunt: tamen eos, quibus aliqua ex parte interdũ aut cupiditate, aut ægritudine, aut metu liberemur: uelut ex ea diſputatione, quæ mihi nuper habita eſt in Tuſculano, magna uidebatur mortis effecta contemptio: quæ nõ minimũ ualet ad animũ metu liberãdũ. nã qui id, quod uitari non poteſt, metuit, is uiuere animo quieto nullo modo poteſt: ſed qui, non modo quia neceſſe eſt mori, uerum etiam quia nihil habet mors quod ſit horrendũ.*

mort

morte non timet, magnum is ſibi præſidium ad beatã uitam comparat. quanq̃ nõ ſumus ignari, multos ſtudioſe contra eſſe dicturos: quod uitare nullo modo potuim⁹, niſi nihil omnino ſcriberemus. etenim ſi orationes, quas nos multitudinis iudicio probari uolebamus (popularis eſt enim illa facultas, & effectus eloquentiæ eſt audientium adprobatio) ſed ſi reperiebantur nonnulli, qui nihil laudarent, niſi quod ſe imitari poſſe confiderent: quemq́; ſperãdi ſibi eundem bene dicendi finem proponerent: & cum obruerentur copia ſententiarum atq; uerborũ, ieiunitatem & famem ſe malle, quàm ubertatem, & copiam dicerent, unde erat exortum genus Atticorum, ijs ipſis, qui id ſequi ſe profitebantur, ignotum, qui iam conticuere penè ab ipſo foro irriſi: quid futurum putamus, cum adiutore populo, quo utebamur antea, nunc minime nos uti poſſe uideamus? eſt enim philoſophia paucis cõtenta iudicibus, multitudinẽ conſulto ipſa fugiens, eiq́; ipſi & ſuſpecta, & inuiſa: ut uel, ſi quis uniuerſam uelit uituperare, ſecundo id populo facere poßit: uel, ſi eam, quam nos maxime ſequimur, conetur inuadere, magna habere poßit auxilia reliquorum philoſophorum diſciplinis. nos autem uniuerſæ philoſophiæ uituperatoribus reſpondimus in Hortenſio. pro Academia autem quæ dicenda erant, ſatis accurate in Academicis

quatuor libris explicata arbitramur. Sed tamen tantum abeſt ut ſcribi cōtra nos nolimus, ut id etiã maxime optemus. in ipſa enim Græcia philoſophia tanto in honore nunquam fuiſſet, niſi doctiſsimorum contentionibus diſſenſionibusq; uiguiſſet. Quamobrẽ hortor omnes qui facere id poſſunt, ut huius quoque generis laudem iam languenti Græciæ eripiant, & perferant in hanc urbem, ſicut reliquas omnes, quæ quidem erant expetendæ, ſtudio atq; induſtria ſua maiores noſtri tranſtulerunt. atque oratorum quidem laus ita ducta ab humili uenit ad ſummum, ut iam, quod natura fert in omnibus ferè rebus, ſeneſcat, breuiq; tẽpore ad nihilum uentura uideatur. Philoſophia naſcatur Latinis quidem literis ex his temporibus, eamq; nos adiuuemus, nosq; ipſos redargui, refelliq; patiamur. quod ij ferunt animo iniquo, qui certis quibuſdã deſtinatisq; ſententijs quaſi addicti, & conſecrati ſunt, eaq; neceſsitate conſtricti, ut etiã quæ non probare ſoleant, ea cogantur conſtantiæ cauſa defendere. nos qui ſequimur probabilia, nec ultra id quod ueriſimile occurrerit, progredi poſſumus, & refellere ſine pertinacia, & refelli ſine iracundia parati ſumus. Quòd ſi hæc ſtudia traducta erunt ad noſtros, ne bibliothecis quidem Græcis egebimus, in quibus multitudo infinita librorum propter eorum eſt multitudi

titudi

titudinem, qui ſcripſerunt. eadem enim dicuntur à multis: ex quo libris omnia referſerunt. quod accidet etiam noſtris, ſi ad hæc ſtudia plures confluxerint. Sed eos, ſi poſſumus excitemus, qui liberaliter eruditi, adhibita etiam diſſerendi elegantia, ratione & uia philoſophătur. eſt enim quoddam genus eorum, qui ſe philoſophos appellari uolunt, quorum dicuntur eſſe Latini ſanè multi libri: quos non contemno equidem, quippe quos nunquã legerim, ſed quia profitentur ipſi illi qui eos ſcribũt, ſe neq; diſtincte, neq; diſtribute, neq; eleganter, neq; ornate ſcribere, lectionem ſine ulla delectatione negligo. quid enim dicant, & quid ſentiant ij, qui ſunt ab ea diſciplina, nemo mediocriter quidem doctus ignorat. quamobrem, quoniam, quemadmodum dicant, ipſi non laborant: cur legendi ſint, niſi ipſi inter ſe, qui idem ſentiunt, non intelligo. nam ut Platonem reliquosq; Socraticos, & deinceps eos, qui ab his profecti ſunt, legunt omnes, etiam qui illa aut non approbant, aut non ſtudioſiſsime conſectantur, Epicurum autem & Metrodorũ non ferè præter ſuos quiſquam in manus ſumit: ſic hos Latinos ij ſoli legunt, qui illa recte dici putãt. Nobis autem uidetur, quicquid literis mandetur, id commendari omnium eruditorũ lectione decere. nec ſi ipſi minus conſequi poſſumus, iccirco minus id ita faciẽdũ eſſe ſentimus. Itaq;

mihi ſemper Peripateticorum, Academiæq́; conſuetudo, de omnibus rebus in contrarias partes diſſerendi nõ ob eam cauſam ſolum placuit, quòd aliter non poſſet, quid in unaquaq; re ueriſimile eſſet, inueniri: ſed etiam quòd eſſet ea maxima dicendi exercitatio: quia princeps uſus eſt Ariſtoteles, deinde eum qui ſecuti ſunt. noſtra memoria Philo, quem nos frequenter audiuimus, inſtituit alio tempore rhetorum præcepta tradere, alio philoſophorum. ad quam nos conſuetudinem à familiaribus noſtris adducti, in Tuſculano, quod datum eſt temporis nobis, in eo conſumpſimus. itaq; cum ante meridiem dictioni operam dediſſemus, ſicut pridie feceramus: poſt meridiem in Academiam deſcendimus: in qua diſputationem habitam non quaſi narrantes exponimus, ſed eiſdem ferè uerbis, ut actum, diſputatumq́; eſt. Eſt igitur ambulantibus ad hunc modum ſermo ille nobis inſtitutus, & à tali quodam inductus exordio.

A. *Dici non poteſt, quàm ſim heſterna diſputatione tua delectatus, uel potius adiutus: etſi enim mihi conſcius ſum, nunquam me nimis cupidum fuiſſe uitæ: tamen obijciebatur interdum animo metus quidam, & dolor, cogitanti fore aliquãdo finem huius lucis, & amiſſionem omnium uitæ commodorum. hoc genere moleſtiæ ſic, mihi crede, ſum liberatus, ut nihil minus curandum putem.* M. *Minime mirum id qui-*

dem: nam efficit hoc philoſophia: medetur animis: inanes ſolicitudines detrahit: cupiditatibus liberat: pellit timores. ſed hæc eius uis non idem poteſt apud omnes: tum ualet multũ, cùm eſt idoneam complexa naturam. fortes enim non modo fortuna adiuuat, ut eſt in uetere prouerbio, ſed multo magis ratio, quæ quibuſdam quaſi præceptis confirmat uim fortitudinis. te natura excelſum quendam uidelicet, & altum, & humana deſpicientem genuit: itaq; facile in animo forti contra mortem habita inſedit oratio. ſed hæc eadem num cenſes apud eos ipſos ualere, niſi admodum paucos à quibus inuẽta, diſputata, conſcripta ſunt? quotus enim quiſque philoſophorum inuenitur, qui ſit ita moratus, ita animo ac uita conſtitutus, ut ratio poſtulat: qui diſciplinam ſuam non oſtentationem ſcientiæ, ſed legem uitæ putet: qui obtemperet ipſe ſibi, & decretis ſuis pareat? uidere licet alios tanta leuitate & iactatione, ijs ut fuerit non didiciſſe melius: alios pecuniæ cupidos, gloriæ nonnullos: multos libidinum ſeruos: ut cum eorum uita mirabiliter pugnet oratio, quod quidem mihi uidetur eſſe turpiſſimum. ut enim, ſi grammaticum ſe profeſſus quiſpiam, barbare loquatur: aut ſi abſurde canat is, qui ſe haberi uelit muſicum, hoc turpior ſit, quòd in eo ipſo peccet, cuius profitetur ſcientiam: ſic philoſophus in ratione uitæ peccans, hoc turpior eſt,

quòd in officio, cuius magiſter eſſe uult, labi-tur, artemq́; uitæ profeſſus, delinquit in uita. A. *Non'ne uerendum igitur, ſi eſt ita, ut dicis, ne philoſophiam falſa gloria exornes? quod eſt enim maius argumentum, nihil eam prodeſſe, quàm quoſdam perfectos philoſophos turpiter uiuere?* M. *Nullum uero id quidem argumentum eſt. nam ut agri non omnes frugiferi ſunt, qui coluntur: falſumq́; illud, ac improbe,*

Etſi in ſegetem ſunt deteriorem datæ
Fruges, tamen ipſæ ſuapte natura enitent:

ſic animi non omnes culti fructum ferunt, atq; ut in eodem ſimili uerſer, ut ager, quamuis fertilis, ſine cultura fructuoſus eſſe non poteſt, ſic ſine doctrina animus. ita eſt utraque res una ſine altera debilis. cultura autem animi philoſophia eſt: quæ extrahit uitia radicitus, & præparat animos ad ſatus accipiendos. eaq́; mandat his, & ut ita dicam, ſerit, quæ adulta fructus uberrimos ferant. Agamus igitur ut cœpimus. Dic, ſi uis, de quo diſputari uelis. A. *Dolorem exiſtimo maximum malorum omnium.* M. *Etiam'ne maius, quàm dedecus?* A. *Non audeo id dicere quidem, & me pudet tam cito de ſententia eſſe eiectum.* M. *Magis eſſet pudendum, ſi in ſententia permaneres. quid enim minus eſt dignum, quàm tibi quicquam peius uideri dedecore, flagitio, turpitudine? quæ ut effugias, quis eſt non modo nõ recuſandus, ſed ultro appetendus,*

dus, ſubeundus, excipiendus dolor? A. *Ita prorſus exiſtimo, quare ne ſit ſanè ſummum malum dolor, malum eſt certe.* M. *Videſ'ne igitur quantum, breuiter admonitus, de doloris terrore deieceris?* A. *Video planè: ſed plus deſidero.* M. *Experiar equidem: ſed magna res eſt, animoq; mihi opus eſt non repugnante.* A. *Habebis id quidem: ut enim heri feci, ſi nunc rationem, quò ea me cumq; ducet, ſequar.* M. *Primum igitur de imbecillitate multorum, & de uarijs diſciplinis philoſophorum loquar. quorum princeps & au toritate, & antiquitate Socraticus Ariſtippus non dubitauit ſummum malum dolorem di cere. dehinc ad hanc eneruatam, muliebremq; ſententiam ſatis docilem ſe Epicurus præbuit. hunc poſt Rhodius Hieronymus dolore uacare ſummum bonum dixit: tantum in dolore duxit mali. cæteri, præter Zenonem, Ariſtonem, Pyrrhonem, idem ferè, quod modo tu: malum illud quidem, ſed alia peiora. Ergo id, quod natura ipſa, & quædam generoſa uirtus ſtatim reſpuit, ne dolorem ſummum malum diceres, oppoſitoq; dedecore ſententia depellere; in eo magiſtra uitæ tot ſecula permanet philoſophia. quod huic officium, quæ laus, quod decus erit tanti, quod adipiſci cum dolore corporis uelit, qui dolorem ſummum malum ſibi eſſe perſuaſerit? quam porro quis ignominiam, quam turpitudinem non pertulerit, ut effugiat dolorem,*

 ſi id

ſi id ſummum malum eſſe decreuerit? Quis autem non miſer non modo tunc, cùm premetur ſummis doloribus, ſi in his eſt ſummum malum: ſed etiam cùm ſciet id ſibi poſſe euenire? & quis eſt, cui non poßit? ita fit, ut omnino nemo poßit eſſe beatus. Metrodorus quidem eum perfecte putat beatum, cui corpus bene conſtitutum ſit, & exploratum ita ſemper fore. quis autem eſt iſte, cui id exploratum poßit eſſe? Epicurus uero ea dicit, ut mihi quidem riſus captare uideatur. affirmat enim quodam loco, ſi uratur ſapiens, ſi crucietur: expectas fortaſſe, dum dicat, patietur, perferet, non ſuccumbet: magna mehercule laus, & eo ipſo, per quem iuraui, Hercule digna: ſed Epicuro homini aſpero, & duro non eſt hoc ſatis: in Phalaridis tauro ſi erit, dicet, quàm ſuaue eſt hoc! quàm hoc non curo! Suaue etiam? an parum eſt, ſi non amarum? At id quidem illi ipſi, qui dolorem malum eſſe negant, non ſolent dicere, cuiquam ſuaue eſſe cruciari: aſperum, difficile, odioſum, contra naturam dicunt, nec tamen malum. Hic, qui ſolum hoc malum dicit, & malorum omnium extremum, ſapientem cenſet id ſuaue dicturum. Ego à te non poſtulo, ut dolorem eiſdem uerbis afficias, quibus Epicurus uoluptatem, homo, ut ſcis, uoluptarius. ille dixerit ſanè idem in Phalaridis tauro, quod ſi eſſet in lectulo. ego tãtam uim non tribuo ſapientiæ contra dolorem: ſi

forte

forte in perferendo, officio ſatis eſt: ut lætetur etiam, non poſtulo. triſtis enim res eſt ſine dubio, aſpera, amara, inimica naturæ, ad patiendum, tolerandumq́; difficilis. Aſpice Philoctetam: cui concedendum eſt gementi: ipſum enim Herculem uiderat in Oeta magnitudine dolorum eiulantem. Nihil igitur hunc uirum ſagittæ, quas ab Hercule acceperat, tum conſolabantur: Cum è uiperino morſu uenæ uiſcerum Veneno imbutæ tetros cruciatus cierent. Itaq; exclamat auxilium expetens, mori cupiens:

Heu quis ſalſis fluctibus mandet
Me ex ſublimi uertice ſaxi.
Iam iam abſumor: conficit animam
Vis uulneris, ulceris aſtus.

Difficile dictu uidetur, eum non in malo eſſe, & magno quidem, qui ita clamare cogatur. Sed uideamus Herculem ipſum, qui tum dolore frangebatur, cùm immortalitatem ipſa morte quærebat: quas hic uoces apud Sophoclem in Trachinijs edit? cui cum Deianira ſanguine Centauri tinctam tunicam induiſſet, inhæſiſſetq́; ea uiſceribus, ait ille,

O multa dictu grauia, perpeſſu aſpera,
Quæ corpore exanclato, atq; animo pertuli.
Nec mihi Iunonis terror implacabilis,
Nec tantum inuexit triſtis Euryſtheus mali,
Quantum una uecors Oenei partu edita.
Hæc me irretiuit ueſte furiali inſcium,

Quæ lateri inhærens morſu lacerat uiſcera,
Vrgensq́; grauiter pulmonum haurit ſpiritus:
Iam decolorem ſanguinem omnem exorbuit:
Sic corpus clade horribili abſumptum extabuit.
Ipſe illigatus peſte interimor textili.
Hos non hoſtilis dextra, non terra edita
Moles gigantum, non biformato impetu
Centaurus ictus corpori infixit meo:
Non Graia uis, non Barbara ulla immanitas,
Non ſæua terris gens relegata ultimis:
Quas peragrans, undiquè omnem hinc ferita-
tem expuli:
Sed fœminea uis, fœminea interimor manu.
O nate, uere hoc nomen uſurpa patri,
Ne me occidentem matris ſuperet charitas.
Huc arripe ad me manibus abſtractam pijs.
Iam cernam, me'ne, an illam potiorem putes.
Perge, aude nate, illacryma patris peſtibus:
Miſerere. gentes noſtras flebunt miſerias.
Heu uirginalem me ore ploratum edere,
Quem uidit nemo ulli ingemiſcentem malo.
Sic fœminata uirtus afflicta occidit.
Accede nate, aſsiſte, miſerandum aſpice
Euiſceratum corpus lacerati patris.
Videte cuncti: tuq́; cœleſtum ſator.
Iace obſecro in me uim coruſcam fulminis.
Nunc nunc dolorem anxiferi torquent uertices:
Nunc ſerpit ardor. O ante uictrices manus,
O pectora, ò terga, ò lacertorum thori,

Veſtro

Veſtro'ne preſſu quondam Nemeæus leo
Frendens efflauit grauiter extremum halitum?
Hæc dextra Lernam terram mactata excetra
Placauit: hæc bicorporem afflixit manum:
Erymanthiam hæc uaſtificam abiecit belluam:
Hæc à Tartarea tenebrica abſtractum plaga
Tricipitem eduxit Hydra generatum canem:
Hæc interemit tortu multiplicabili
Draconem, auriferam obtutu obſeruantem arborem.
Multa alia uictrix noſtra luſtrauit manus,
Nec quiſquam è noſtris ſpolia cepit laudibus.

Poſſumus'ne nos cõtemnere dolorem, cùm ipſum Herculem tam intoleranter dolere uideamus? Veniat Aeſchilus non poëta tantum, ſed etiam Pythagoreus: ſic enim accepimus. quomodo fert apud eum Prometheus dolorẽ, quem excipit ob furtum Lemnium, Vnde ignis lucet mortalibus, clàm diuiſus? eum Prometheus doctus clepſiſſe dolo pœnasq; Ioui fato expendiſſe ſupremo. has igitur pœnas pendens, affixus ad Caucaſum hæc dicit:

Titanum ſoboles ſocia noſtri ſanguinis
Generata cœlo, aſpicite religatum aſperis
Vinctumq; ſaxis, nauem ut horriſono freto
Noctem pauentes timidi adnectunt nauitæ.
Saturnius me ſic infixit Iuppiter,
Iouisq; numen Mulcibri adſciuit manus.
Hos ille cuneos fabrica crudeli inſerens,

Perrupit artus: qua miſer ſolertia
Tranſuerberatus, caſtrum hoc furiarum incolo.
Iam tertio me quoque funeſto die,
Triſti aduolatu, aduncis lacerans unguibus
Iouis ſatelles paſtu dilaniat fero.
Tum iecore opimo farta, & ſatiata affatim
Clangorem fundit uaſtum, & ſublime aduolans
Pinnata cauda noſtrum adulat ſanguinem.
Cum uero adeſum inflatu renouatum eſt iecur,
Tum rurſus tetros auida ſe ad paſtus refert.
Sic hunc cuſtodem mœſti cruciatus alo:
Qui me perenni uiuum fœdat miſeria.
Nanq;, ut uidetis, uinclis conſtrictus Iouis,
Arcere nequeo diram uolucrem à pectore.
Sic me ipſe uiduus peſtes excipio anxias,
Amore mortis terminum inquirens mali.
Sed longe à leto numine aſpellor Iouis.
Atq; hæc uetuſta ſeclis glomerata horridis,
Luctifica clades noſtro infixa eſt corpori:
Ex quo liquatæ ſolis ardore excidunt
Guttæ, quæ ſaxa aſsidue inſtillant Caucaſi.

Vix igitur poſſe uidemur ita affectum non miſerum dicere: & ſi hunc miſerum, certe dolorem malum. A. *Tu quidem adhuc meam cauſam agis. ſed hoc mox uidero. interea unde iſti uerſus? non enim agnoſco.* M. *Dicam herculé: etenim recte requiris. Vides'ne abundare me otio?* A. *Quid tum?* M. *Fuiſti ſæpe credo, cum Athenis eſſes, in ſcholis philoſophorum.*

A. *Vero,*

A. *Vero, ac libenter quidem.* M. *Animaduertebas igitur, etſi tum nemo erat admodum copioſus, ueruntamen uerſus ab his admiſceri orationi.* A. *Ac multos quidem à Dionyſio Stoico. Probe dicis. ſed is quaſi dictata nullo delectu, nulla elegantia. Philo & proprium numerum, & electa poëmata, & loco adiungebat. Itaque poſtquam adamaui hanc quaſi ſenilem declamationem, ſtudioſe equidem utor noſtris poëtis. ſed ſicubi illi defecerunt, uerti ipſe multa de Græcis, ne quo ornamento in hoc genere diſputationis careret Latina oratio. Sed uides'ne poëtæ quid mali afferant? lamentantes inducunt fortiſſimos uiros: molliunt animos noſtros: ita ſunt deinde dulces, ut non legantur modo, ſed etiam ediſcantur, ſic ad malum domeſticam diſciplinam, uitamq; umbratilem, & delicatam cùm acceſſerunt etiam poëtæ, neruos omneis uirtutis eliduni. Recte igitur à Platone educuntur ex ea ciuitate, quam finxit ille, cum mores optimos, & optimum Reip. ſtatum exquireret. at uero nos, docti ſcilicet à Græcia, hæc & à pueritia legimus, & didicimus, hanc eruditionem liberalem, & doctrinam putamus. Sed quid poëtis iraſcimur? uirtutis magiſtri philoſophi inuenti ſunt, qui ſummum malum dolorem dicerent. at tu adoleſcens, cum id tibi paulo antè dixiſſes uideri rogatus à me, etiam'ne maius quàm dedecus, uerbo de ſententia deſtitiſti*

ſtitiſti. roga hoc idem Epicurum: maius dices eſſe malum mediocrem dolorem, quàm maximum dedecus: in ipſo enim dedecore mali nihil eſſe, niſi ſequantur dolores. quis igitur Epicurum ſequitur dolor, cùm hoc ipſum dicit ſummum malum eſſe dolorem, quo dedecus maius à philoſopho nullum expecto? Quare ſatis mihi dediſti, cum reſpondiſti, maius tibi uideri malum dedecus, quàm dolorem. hoc ipſum enim ſi tenebis, intelliges quàm ſit obſiſtendum dolori. Nec tam quærendum eſt, dolor malum'ne ſit: quàm firmandus animus ad dolorem ferendum. Concludunt ratiunculis Stoici, cur non ſit malum: quaſi de uerbo, non de re laboretur. Quid me decipis Zeno? nam cum id, quod mihi horribile uidetur, tu omnino malum eſſe negas, capior, & ſcire cupio quo modo id, quod ego miſerrimum exiſtimem, ne malum quidem ſit. Nihil eſt, inquit, niſi quod turpe, & uitioſum eſt. A. *Ad ineptias redis: illud enim, quod me angebat, non eximis. Scio dolorem non eſſe nequitiam. deſine id me docere: hoc doce, doleam, nec'ne doleam, nihil intereſſe.* M. *Nunquam quicquam, inquit, ad beate quidem uiuendum, quod eſt in una uirtute poſitum, ſed tamen eſt reijciendum. Cur? Aſperum eſt, contra naturam, difficile perpeſſu, triſte, durum. Hæc copia uerborũ eſt: quod omnes uno uerbo malum appellamus, id tot modis poſſe dicere.*

definis

definis tu mihi, non tollis dolorem, cum dicis aſperum, contra naturam, uix quod ferri, tolerariq́; poßit. nec mentiris: ſed re ſuccumbere non oportebat, uerbis gloriantem, dum nihil bonum niſi quod honeſtum, nihil malum niſi quod turpe. Optare hoc quidem eſt, non docere. illud & melius, & uerius: omnia, quæ natura aſpernatur, in malis eſſe: quæ aſciſcit, in bonis. Hoc poſito, & uerborum concertatione ſublata, tantum tamen excellet illud, quod recte amplexantur iſti, quod honeſtum, quod rectum, quod decorum appellamus, quod idem interdum uirtutis nomine amplectimur: ut omnia præterea, quæ bona corporis, & fortunæ putantur, perexigua, & minuta uideantur, nec malum quidem ullum, nec, ſi unum in locum collata omnia ſint, cum turpitudinis malo comparanda. Quare, ſi, ut initio conceßiſti, turpitudo peius eſt, quàm dolor: nihil eſt planè dolor. nam dum tibi turpe, nec dignum uiro uidebitur gemere, eiulare, lamentari, frangi, debilitari, dolere, tum dignitas, tum decus aderit, tuq́; in ea intueberis, te continebis: cedet profecto uirtuti dolor, & animi inductione langueſcet. aut enim nulla uirtus eſt, aut contemnendus eſt omnis dolor. Prudentiam'ne uis eſſe, ſine qua ne intelligi quidē ulla uirtus poteſt? Quid ergo? ea patietur'ne te quicquam facere nihil proficientem, & laborantem? an temperantia

ſinet te immoderate facere quicquam? an coll iuſtitia poterit ab homine propter uim doloris enuntiante commiſſa, prodente conſcios, multa officia relinquente? Quid, fortitudini, comitibusq; eius, magnitudini animi, grauitati, patientiæ, rerum humanarum deſpicientiæ quomodo reſpondebis? afflictus'ne, & iacens, & lamentabili uoce deplorãs, audies, O uirum fortem? te uero ita affectum ne uirum quidem dixerit quiſquam. Amittenda igitur fortitudo eſt, aut ſepeliendus dolor. ecquid ſcis igitur, ſi quid de Corinthijs tuis amiſeris, poſſe habere te reliquam ſupellectilem ſaluam: uirtutem autem ſi unam amiſeris, etſi amitti non poteſt uirtus, ſed ſi unam confeſſus fueris te non habere, nullam te eſſe habiturum? num igitur fortem uirum, num magno animo, num patientem, num grauem, num humana contemnentem potes dicere aut Philoctetam illum, quàm te enim malo dicere. Sed ille certè non fortis, qui iacet in lectulo humidè, qui

Eiulatu, queſtu, gemitu, fremitibus
Reſonando, multum flebiles uoces refert.

Non ego dolorem, dolorem eſſe nego. cur enim fortitudo deſideraretur? ſed eum opprimi dico patientia, ſi modo eſt aliqua patientia: ſi nulla eſt, quid exornamus philoſophiam? aut quid eius nomine glorioſi ſumus? Pungit dolor, uel fodiat ſané. ſi nudus es, da iugulum: ſin tectus

Vulcan

Vulcaniis armis, id eſt fortitudine, reſiſte. hæc enim te, niſi ita facies, cuſtos dignitatis relinquet, & deſeret. Cretum quidem leges, quas ſiue Iuppiter, ſiue Minos ſanxit de Iouis quidem ſententia, ut poëtæ ferunt: itemq; Lycurgi, laboribus erudiunt iuuentutem, uenando, currendo, eſuriendo, ſitiendo, algendo, æſtuando. Spartæ uero pueri ad aram ſic uerberibus accipiuntur, ut multus è uiſceribus ſanguis exeat, nonnunquam etiam, ut, cum ibi eſſem, audiebam, ad necem: quorum non modo nemo exclamauit unquam, ſed ne ingemuit quidem. Quid ergo? hoc pueri poſſunt, uiri non poterunt? & quod mos ualet, ratio non ualebit? Intereſt aliquid inter laborem, & dolorem. ſunt finitima omnino, ſed tamen differunt aliquid. labor eſt functio quædam uel animi uel corporis grauioris operis, & muneris: dolor autem motus aſper in corpore à ſenſibus alienus. hæc duo Græci illi, quorum copioſior eſt lingua, quàm noſtra, uno nomine appellant. Itaq; induſtrios homines, illi ſtudioſos, uel potius amantes doloris appellant: nos commodius laborioſos: aliud eſt enim laborare, aliud dolere. O uerborum inops interdum, quibus abundare te ſemper putas, Græcia! aliud, inquam, eſt dolere, aliud laborare. Cum uarices ſecabantur C. Mario, dolebat: cum æſtu magno ducebat agmen, laborabat. Eſt inter hæc quædam tamen ſimilitudo.

tudo. conſuetudo enim laborum perpeßionem dolorum efficiet faciliorem. Itaq; illi, qui Græciæ formam rerum publicarum dederunt, corpora iuuenũ firmari labore uoluerunt. quod Spartiatæ etiam in fœminas tranſtulerunt: quæ cæteris in urbibus mollißimo cultu parietum umbris occuluntur. illi autem uoluerunt nihil horũ ſimile eſſe apud Lacænas uirgines: quibus magis palæſtra, Eurotas, ſol, puluis, labor, militia in ſtudio eſt, quàm fertilitas barbara. Ergo his laborioſis exercitationibus & dolor intercurrit nonnunquam: impelluntur, feriuntur, abijciuntur, cadunt: & ipſe labor quaſi callũ quoddam obducit dolori. militiam uero noſtram dico, non Spartiatarum, quorum procedit ad modum, ad tibiam, nec adhibetur ulla ſine anapæſtis pedibus hortatio. Noſtri exercitus primum unde nomen habeant, uides: deinde qui labor, quantus agminis: ferre plus dimidiati menſis cibaria: ferre, ſi quid ad uſum uelint: ferre uallum. nam ſcutum, gladium, galeam in onere noſtri milites non plus numerant, quàm humeros, lacertos, manus. arma enim membra militis eſſe dicunt: quæ quidem ita geruntur apte, ut, ſi uſus foret, abiectis oneribus, expeditis armis, ut membris pugnare poßint. Quid exercitatio legionum? quid ille curſus, clamor, quanti laboris eſt? ex hoc ille animus in prælijs paratus ad uulnera. adhuc pari animo inexercitatum

tum militem: mulier uidebitur. Cur? tantum intereſt inter nouum & ueterem exercitum, quantum experti ſumus. ætas tyronum plerunque melior: ſed ferre laborem, contemnere uulnus, conſuetudo docet. quin etiam uidemus ex acie efferri ſæpe ſaucios, & quidem rudem illum, & inexercitatum, quamuis leui ictu, ploratus turpiſsimos edere. At uero ille exercitatus, & uetus, ob eamq; rem fortior, medicum modo requirens à quo obligetur,

O Patrocles (inquit) ad uos adueniens auxilium & ueſtras manus peto,
Priuſquam oppeto malam peſtem mandatam hoſtili manu:
Neque ſanguis ullo potis eſt pacto profluens conſiſtere.
Si quà ſapientia magis ueſtra deuitari mors poteſt.
Nanq; Aeſclapij liberorum ſaucij opplent porticus:
Non poteſt accedi.—

Certe Euripylus hic quidem eſt. hominem exercitatum. ubi tantum luctus continuatus? uide, quàm non flebiliter reſpondeat: rationem etiam afferat, cur æquo animo ſibi ferendum ſit:

—Qui alteri exitium parat,
Eum ſcire oportet ſibi paratam peſtem ut participet parem.

Abducet Patrocles credo, ut collocet in cubili,

ut uulnus obliget, ſi quidem homo eſſet. ſed nihil uidi minus: quærit enim, quid actum ſit:

Eloquere, res Argiuum prælio ut ſe ſuſtinet. Non poteſt effari tantum dictis, quantum factis ſuppetit laboris. Quieſce igitur, & uulnus alliga, etiam ſi Euripylus poſſet, non poſſet Aeſopus.

–Vbi fortuna Hectoris

Noſtram acrem aciem inclinatam:–

& cætera explicat in dolore. ſic eſt enim intemperans militaris in forti uiro gloria. Ergo hæc ueteranus miles facere poterit, doctus uir, ſapiensq́; non poterit? Ille uero melius, ac nõ paulo quidem. ſed de conſuetudine adhuc exercitationis loquor, nondum de ratione, & ſapientia. aniculæ ſæpe inediam biduum, aut triduum ferunt. ſubduc cibum unum diem athletæ: Iouem Olympium eum ipſum, cui ſe exercebit, implorabit: ferre non poſſe clamabit. Conſuetudinis magna uis eſt. pernoctant uenatores in niue: in montibus uri ſe patiuntur. inde pugiles ceſtibus contuſi, ne ingemiſcunt quidẽ. Sed quid hos quibus Olympiorum uictoria Conſulatus ille antiquus uidetur? gladiatores, aut perditi homines, aut barbari, quas plagas perferunt? quo modo illi, qui bene inſtituti ſunt, accipere plagam malunt, quàm turpiter uitare? quàm ſæpe apparet nihil eos malle, quàm uel domino ſatisfacere, uel populo? mittunt etiã uulneribus confecti ad

domin

dominos, qui quærant quid uelint, ſi ſatisfactum iis ſit, ſe uelle decumbere. Quis mediocris gladiator ingemuit? quis uultum mutauit unquã? quis non modo ſtetit, uerum etiam decubuit turpiter? quis cum decubuiſſet, ferrum recipere iuſſus, collum contraxit? tantum exercitatio, meditatio, conſuetudo ualet. ergo hoc poterit

Samnis ſpurcus homo, uita illa dign⁹, locoq́;: uir natus ad gloriam, ullam partem animi tam mollem habebit, quam non meditatione & ratione corroboret? crudele gladiatorum ſpectaculum, & inhumanum nonnullis uideri ſolet: & haud ſcio an ita ſit, ut nunc fit. cum uero ſontes ferro depugnabant, auribus fortaſſe multæ, oculis quidem nulla poterat eſſe fortior contra dolorem, & mortem diſciplina. De exercitatione, & conſuetudine, & commentatione dixi. age ſis, nunc de ratione uideamus: niſi quid uis ad hæc. A. *Ego'ne ut te interpellem? ne hoc quidem uellem: ita me ad credendum tua ducit oratio.* M. *Sit'ne igitur malum dolor, nec'ne, Stoici uiderint, qui contortulis quibuſdam, ac minutis concluſiunculis, nec ad ſenſus permanantibus, effici uolunt non eſſe malum dolorem. ego illud, quicquid ſit, tantum eſſe, quantum uideatur, non puto: falſaq́; eius uiſione, & ſpecie moueri homines dico uehementius, doloremq́; eius omnem eſſe tolerabilem. Vnde igitur ordiar? an eadem breuiter attingam, quæ modo dixi.*

quo facilius oratio progredi poſsit longius? Inter omnes igitur hoc conſtat, nec doctos homines ſolum, ſed etiam indoctos, uirorum eſſe fortium, & magnanimorum, & patientium, & humana uincentium, toleranter dolorem pati. nec uero quiſquam fuit, qui eum, qui ita pateretur, non laudandum putaret. quod ergo & poſtulatur à fortibus, & laudatur, cum fit, id aut extimeſcere ueniens, aut non ferre præſens, non'ne turpe eſt? atqui uide, ne, cum omnes rectæ animi affectiones uirtutes appellentur, non ſit hoc proprium nomẽ omnium, ſed ab ea una, quæ cæteris excellat, omnes nominatæ ſint: appellata eſt enim à uiro uirtus: uiri autem propria maxime eſt fortitudo: cuius munera duo maxima ſunt, mortis dolorisq; contemptio. Vtendum eſt igitur his, ſi uirtutis compotes, uel potius ſi uiri uolumus eſſe, quoniam à uiris uirtus nomen eſt mutuata. Quæres fortaſſe, quo modo: & recte: talem enim medicinam philoſophia profitetur. uenit Epicurus homo minime malus, uel potius uir optimus: tantum monet, quantum intelligit: Neglige, inquit, dolorem. Quis hoc dicit? Idem, qui dolorem ſummum malum. Vix ſatis conſtanter. audiamus. Si ſummus dolor eſt, inquit, breuem eſſe neceſſe eſt. A. *Itera dum eadem iſta mihi: non enim intelligo, quid ſummum dicas eſſe, quid breue.* M. *Summũ, quo nihil ſit ſuperius: breue, quo nihil*

breuius.

breuius. contemno magnitudinem doloris, à qua me breuitas tẽporis uindicabit ante penè, quàm uenerit. ſed ſi eſt tantus dolor, quantus Philo-ctetæ, bene planè magnus mihi quidem uidetur, ſed tamẽ non ſummus. nihil enim dolet, niſi pes: poſſunt oculi, poteſt caput, latera pulmones: poſſunt omnia. longe igitur abeſt à ſummo dolore. Ergo, inquit, dolor diuturnus habet lætitiæ plus, quàm moleſtiæ. Nunc ego non poſſum tantum hominem nihil ſapere dicere, ſed nos ab eo derideri puto. ego ſummũ dolorem (ſummum autem dico, etiam ſi decem atomis eſt maior alius) non cõtinuo dico eſſe breuem: multosq́; poſſum bonos uiros nominare, qui complures annos doloribus podagræ crucientur maximis, ſed homo cautus nunquam terminat nec magnitudinis, nec diuturnitatis modum, ut ſciam quid ſummum dicat in dolore, quid breue in tempore. Omittamus igitur hunc nihil prorſus dicentem, cogamusq́; confiteri non eſſe ab eo doloris remedia quærenda, qui dolorem malorum omnium maximum dixerit. quamuis idem forticulum ſe in torminibus, & in ſtranguria ſua præbeat. Aliunde igitur eſt quærenda medicina, & maxime quidem, ſi, quid maxime conſentaneum ſit, quærimus ab ÿs, quibus, quod honeſtum ſit, ſummum bonum, quod turpe, ſummũ uidetur malum. his tu præſentibus gemere, & te iactare nõ audebis profecto.

 fecto.

ſecto. loquetur enim eorum uoce uirtus ipſa tecum: Tu'ne, cum pueros Lacedæmone, adoleſcentes Olympiæ, barbaros in arena uideris excipientes grauiſsimas plagas, & ferentes ſilentio, ſi te forte dolor aliquis peruellerit, exclamabis ut mulier? non conſtanter, & ſedate feres? Ferri non poteſt: natura non patitur. Audio. pueri ferunt gloria ducti, ferunt pudore alij, multi metu: & tamẽ ueremur, ut hoc, quod à tam multis, & quod tot locis perferatur, natura non patiatur? Illa uero non modo patitur, uerum etiam poſtulat: nihil enim habet præſtantius, nihil quod magis expetat, quàm honeſtatem, quàm laudem, quàm dignitatem, quàm decus. hiſce ego pluribus nominibus unam rem declarari uolo, ſed utor, ut quammaximè ſignificem, pluribus. uolo autem dicere illud homini longe optimum eſſe, quod ipſum ſit optandum per ſe, à uirtute profectum, uel in ipſa uirtute ſitum, ſua ſponte laudabile: quod quidem citius dixerim ſolum, quàm ſummum bonum. atque ut hæc de honeſto, ſic de turpi contraria. nihil tam tetrum, nihil tam aſpernandum, nihil homine indignius. Quod ſi tibi perſuaſum eſt, principio enim dixiſti plus in dedecore mali tibi uideri, quàm in dolore: reliquum eſt, ut tute tibi imperes. quanquam hoc neſcio quo modo dicatur, quaſi duo ſimus, ut alter imperet, alter pareat: non inſcite tamen dicitur. eſt enim

animus

animus in partes diſtributus duas, quarum altera rationis eſt particeps, altera expers. cum igitur præcipitur, ut nobismetipſis imperemus, hoc præcipitur, ut ratio coërceat temeritatem. Eſt in animis omnium ferè natura molle quiddam, demiſſum, humile, eneruatum quodam modo, & languidum. ſi nihil eſſet aliud, nihil eſſet homine deformius. ſed præſto eſt domina omnium, & regina ratio, quæ connixa per ſe, & progreſſa longius, fit perfecta uirtus. hæc ut imperet illi parti animi, quæ obedire debet, id uidendum eſt uiro. Quonam modo? inquies. Velut ſeruo dominus, uelut imperator militi, uelut parens filio. ſi turpiſſime ſe illa pars animi geret, quam dixi eſſe mollem: ſi ſe lamentis muliebriter, lacrymisq; dedet, uinciatur, & conſtringatur amicorum, propinquorumq; cuſtodijs. ſæpe enim uidemus fractos pudore, qui ratione nulla uincerentur. ergo hos quidem, ut famulos, uinclis, ac cuſtodia arceamus. qui autem erunt firmiores, nec tamen robuſtiſſimi, hos admonitu ſimili oportebit, ut bonos milites reuocatos dignitatem tueri. Non nimis in Niptris ille ſapientiſſimus Græciæ ſaucius lamentatur, uel modice potius:

Pedetentim (inquit) ite, & ſedato niſu, ne
ſucceſſu arripiat maior dolor.

Pacuuius hoc melius, quàm Sophocles. apud illum enim perquam flebiliter Vlyſſes lamentatur

tatur in uulnere: tamen huic leuiter gementi illi ipſi, qui ferunt ſaucium perſonæ grauitatem intuentes non dubitarunt dicere,

Tu quoq; Vlyxes, quanquam grauiter cernimus ictum,
Nimis es penè animo molli, qui conſuetus in armis æuum agere.

Intelligit poëta prudens ferendi doloris conſuetudinem eſſe non contemnendam magiſtram. atq; ille non immoderate magno in dolore,

—retinete, tenete, opprimite,
Vlcus nudate. heu miſerum me, excrucior.

incipit labi: deinde illico deſinit.

Operite, abſcedite, iam iam dimittite:
Nam attrectatu & quaſſu ſæuum amplificatis dolorem.

Vides'ne, ut obmutuerit non ſedatus corporis, ſed caſtigatus animi dolor? itaq; in extremis Niptris alios quoq; obiurgat, idq́; moriens,

Conqueri fortunam aduerſam, non lamentari decet.
Id uiri eſt officium. fletus muliebri ingenio additus.

Huius animi pars illa mollior rationi ſic paruit, ut ſeuero Imperatori miles prudens. in quo uiro erit perfecta ſapientia (quem adhuc nos quidem uidemus neminem: ſed philoſophorum ſententijs, qualis futurus ſit, ſi modo aliquando fuerit, exponitur) is igitur, ſiue ea ratio, quæ

erit

erit in eo perfecta, atque abſoluta ſic illi parti imperabit inferiori, ut iuſtus parens probis filijs: nutu, quod uolet, conficiet, nullo labore, nulla moleſtia: eriget ipſe ſe, ſuſcitabit, inſtruet, armabit, ut tanquam hoſti, ſic obſiſtat dolori. Quæ ſunt iſta arma? contentio, confirmatio, ſermoq́; intimus, cū ipſe ſecum, caue turpe quicquam languidum, non uirile. obuerſentur ſpecies honeſtæ animo Zeno proponatur Eleates, qui perpeſſus eſt omnia potius, quàm conſcios delendæ tyrannidis indicaret. de Anaxarcho Democrito cogitetur: qui cum in manus Cyprij Nicocreontis Regis incidiſſet, nullum genus ſupplicij deprecatus eſt, neq; recuſauit. Calanus Indus indoctus, ac barbarus, in radicibus Caucaſi natus, ſua uoluntate uiuus combuſtus eſt. nos, ſi pes condoluit, ſi dens, ſed fac totum dolere corpus, ferre nō poſſumus. opinio eſt enim quædam effœminata, ac leuis, nec in dolore magis, quàm eadem in uoluptate, qua cum liqueſcimus, fluimusq́; mollitia, apis aculeum ſine clamore ferre nō poſſumus. At uero C. Marius ruſticanus uir, ſed planè uir, cum ſecaretur, ut ſuprà dixi, principio uetuit ſe alligari: nec quiſquam ante Marium ſolutus dicitur eſſe ſectus. Cur ergo poſtea alij? ualuit autoritas. Vides'ne igitur opinionis eſſe, non naturæ malum? & tamen fuiſſe acrem morſum doloris, idem Marius oſtendit: crus enim alterum

uerum non præbuit. ita & tulit dolorem ut uir; & , ut homo, maiorem ferre ſine cauſa neceſſaria noluit. Totum igitur in eo eſt, ut tibi imperes. oſtendi autem, quod eſſet imperandi genus. atque hæc cogitatio, quid patientia, quid fortitudine, quid magnitudine animi dignum ſit, non ſolum animum comprimit, ſed ipſum etiam dolorem neſcio quo pacto mitiorem facit. ut enim fit in prælio, ut ignauus miles, ac timidus, ſimul ac uiderit hoſtem, abiecto ſcuto fugiat, quãtum poßit, ob eamq́; cauſam pereat nonnunquam, etiam integro corpore, cum ei, qui ſteterit, nihil tale euenerit: ſic qui doloris ſpeciem ferre non poſſunt, abijciunt ſe, atq; ita afflicti, & exanimati iacent: qui autem reſtiterunt, diſcedunt ſæpißime ſuperiores: ſunt enim quædam animi ſimilitudines cum corpore. ut onera contentis corporibus facilius feruntur, remißis opprimunt: ſimillime animus intentione ſua depellit preſſum omnem ponderum, remiſſione autem ſic urgetur, ut ſe nequeat extollere. Et, ſi uerum quærimus, in omnibus officijs perſequendis animi eſt adhibenda contentio. ea eſt ſola officij tanquam cuſtodia. Sed hoc quidem in dolore maxime eſt prouidendũ, ne quid abiecte, ne quid timide, ne quid ignaue, ne quid ſeruiliter, muliebriter'ue faciamus, in primisq́; reſutetur, ac reijciatur Philoctetus ille clamor. ingemiſcere nonnunquam uiro

conc

conceſſum eſt, idq; raro: eiulatus ne mulieri quidem. & hic nimirum eſt fletus, quem duodecim tabulæ in funeribus adhiberi uetuerunt. Nec uero unquam ne ingemiſcit quidem uir fortis, ac ſapiens, niſi forte ut ſe intendat ad firmitatem, ut in ſtadio curſores exclamant quàm maxime poſſunt. faciunt idem, cum exercentur, athletæ. pugiles uero, etiam cum feriunt aduerſarium, in iactandis ceſtibus ingemiſcunt: non quòd doleant, animo'ue ſuccumbant, ſed quia in profundenda uoce omne corpus intenditur, uenitq; plaga uehementior. Quid? qui uolunt exclamare maius, num ſatis habent latera, fauces, linguam intendere, è quibus elici uocem, & fundi uidemus? toto corpore, atque omnibus ungulis, ut dicitur, contentioni uocis aſſeruiunt. genu mehercule M. Antonium uidi, cum contente ipſe pro ſe lege Varia diceret, terram tangere. ut enim baliſtæ lapidum, & reliqua tormenta telorum eo grauiores emiſsiones habent, quo ſunt contenta, atque adducta uehementius: ſic uox, ſic curſus, ſic plaga hoc grauior, quo eſt miſſa contentius. Cuius contentionis cum tanta uis ſit: ſi gemitus in dolore ad confirmandum animum ualebit, utemur: ſin erit ille gemitus lamentabilis, ſi imbecillus, ſi abiectus, ſi flebilis, ei qui ſe dederit, uix eum uirum dixerim. qui quidem gemitus ſi leuatio-

nis

nis aliquid afferret, tamen uideremus quid eſſet fortis, & animoſi uiri. cum uero nihil imminuat doloris, cur fruſtra turpes eſſe uolumus? quid eſt enim fletu muliebri uiro turpius? Atque hoc præceptum, quod de dolore datur, patet latius: omnibus enim rebus, non ſolum dolori, ſimili contentione animi reſiſtendum eſt. ira exardeſcit: libido concitatur. in eandem arcem confugiendum eſt: eadem ſunt arma ſumenda. Sed quoniam de dolore loquimur, illa omittamus. Ad ferendum igitur dolorem placide, & ſedate, plurimum proficit toto pectore, ut dicitur cogitare, quàm id honeſtum ſit. ſumus enim natura, ut antè dixi (dicendum eſt enim ſæpius) ſtudioſiſsimi, appetentiſsimiq́; honeſtatis. cuius ſi quaſi lumen aliquod aſpexerimus, nihil eſt, quod, ut eo potiamur, non parati ſimus & ferre, & perpeti. Ex hoc curſu, atque impetu animorum ad ueram laudem, atque honeſtatem illa pericula adeuntur in prælijs. non ſentiunt uiri fortes in acie uulnera, uel ſentiunt, ſed mori malunt, quàm tantillum modo de dignitatis gradu dimoueri. Fulgentes gladios hoſtium uidebant Decij, cum in aciem eorum irruebant. his leuabat omnem uulnerum metum nobilitas mortis, & gloria. Num tum ingemuiſſe Epaminondam putas, cum unà cum ſanguine uitam efflueret ſentiret? imperantem enim patriam Lacedæmonijs relinq

linq

linquebat, quam acceperat ſeruientem. Hæc ſunt ſolatia, hæc fomenta ſummorum dolorum. Dices, quid in pace? quid domi? quid in lectulo? Ad philoſophos me reuocas, qui in aciem non ſæpe prodeunt. è quibus homo ſanè leuis Heracleotes Dionyſius, cũ à Zenone fortis eſſe didiciſſet, à dolore deuictus eſt. nam cum ex renibus laboraret, ipſo in eiulatu clamitabat, falſa eſſe illa, quæ antè de dolore ipſe ſenſiſſet. quẽ cum Cleanthes condiſcipulus rogaret, quænam ratio eũ de ſententia deduxiſſet, reſpondit, quia, cum tantum operæ philoſophiæ dediſſem, dolorem tamen ferre non poſſem, ſatis eſſet argumenti, malum eſſe dolorem. plurimos autem annos in philoſophia conſumpſi, nec ferre poſſum: malum eſt igitur dolor. tum Cleanthem, cum pede terram percußiſſet, uerſum ex Epigonis ferunt dixiſſe,

Audis'ne hæc Amphiarae ſub terrã abdite?

Zenonem ſignificabat: à quo illum degenerare dolebat. At non noſter Poßidonius: quem & ſæpe ipſe uidi, & id dicã quod ſolebat narrare Pompeius: ſe, cum Rhodum ueniſſet decedens ex Syria, audire uoluiſſe Poßidonium: ſed cum audiuiſſet eum grauiter eſſe ægrũ, quòd uehementer eius artus laborarent, uoluiſſe tamen nobilißimum philoſophum uiſere: quem ut uidiſſet, & ſalutauiſſet, honorificisq; uerbis proſecutus eſſet, moleſteq; ſe dixiſſet ferre,

quòd eum non poſſet audire: at ille, Tu uero, inquit, potes: nec committam, ut dolor corporis efficiat, ut fruſtra tantus uir ad me uenerit. itaque narrabat eum grauiter, & copioſe de hoc ipſo, nihil eſſe bonum, niſi quod honeſtum eſſet, cubantem diſputaſſe. cumq; quaſi faces ei doloris admouerentur, ſæpe dixiſſe, Nihil agis dolor, quamuis ſis moleſtus, nunquam te eſſe confitebor malum. Omninoq; omnes clari, & nobilitati labores contemnendo fiunt etiam tolerabiles. Videmus'ne, apud quos eorum ludorum, qui gymnici nominantur, magnus honos ſit, nullum ab iis, qui in id certamẽ deſcendunt, deuitari dolorem? apud quos autem uenandi, & equitandi laus uiget, qui hanc peteſſunt nullum fugiunt dolorem. Quid de noſtris ambitionibus, quid de cupiditate honorum loquar? quæ flamma eſt, per quam non cucurrerint ii, qui hæc olim punctis ſingulis colligebant? Itaq; ſemper Africanus Socraticum Xenophontem in manibus habebat: cuius in primis laudabat illud quod diceret, eoſdem labores non eſſe æque graueis imperatori, & militi, quòd ipſe honos laborem leuiorem faceret imperatorum. Sed tamen hoc euenit, ut in uulgus inſipientium opinio ualeat honeſtatis, cum ipſam uidere non poßint. itaq; fama & multitudinis iudicio mouentur, ut id honeſtum putent, quod à pleriſque laudetur. te autem, ſi

in

in oculis ſis multitudinis, tamen eius iudicio ſtare nolim, nec, quod illa putet, idem te putare pulcherrimum. tuo tibi iudicio eſt utendum. tibi ſi recte probanti placebis, tum non modo tu te uiceris, quod paulo antè præcipiebam, ſed omnes, & omnia. Hoc igitur tibi propone, amplitudinem, & quaſi quandam exaggerationem quamaltiſſimam animi, quæ maxima eminet contemnendis, & deſpiciendis doloribus, unam eſſe omnium rem pulcherrimam, eoq; pulchriorem, ſi uacet populo, neque plauſum captans ſe tantum ipſa delectet. Quin etiam mihi quidem laudabiliora uidentur omnia, quæ ſine uenditatione, & ſine populo teſte fiunt: non quo fugiendus ſit (omnia enim benefacta in luce ſe collocari uolunt) ſed tamẽ nullum theatrum uirtuti conſcientia maius eſt. atq; in primis meditemur illud, ut hæc patientia dolorum, quam ſæpe iam animi intentione dixi eſſe firmandam, in omni genere ſe æquabilem præbeat. ſæpe enim multi, qui aut propter uictoriæ cupiditatem, aut propter gloriæ, aut etiam ut ius ſuum, & libertatem tenerent, uulnera exceperunt fortiter, & tulerunt, ijdem omiſſa contentione dolorẽ morbi ferre non poſſunt: neq; enim illum, quem facile tulerant, ratione aut ſapientia tulerant, ſed ſtudio potius, & gloria. Itaque barbari quidem, & immanes ferro decertare acerrime poſſunt, ægrotare

uiriliter non queũt. Græci autem homines non ſatis animoſi, prudentes, ut eſt captus hominum, ſatis, hoſtem aſpicere non poſſunt, ſed ijdem morbos toleranter, atque humane ferunt. at Cimbri, & Celtiberi in prælio exultant, lamentãtur in morbo: nihil enim poteſt eſſe æquabile, quòd non à certa ratione proficiſcatur. Sed cum uideas, eos, qui aut ſtudio, aut opinione ducantur, in eo perſequendo, atque adipiſcendo, dolore non frangi: debes æſtimare aut non eſſe malum dolorem, aut, etiamſi, quicquid aſperum, alienumq; à natura ſit, id appellari placeat malum, tantulum tamen eſſe, ut à uirtute ita obruatur, ut nuſquam appareat. quæ meditare quæſo dies, & noctes: latius enim manabit hæc ratio, & aliquanto maiorem locum, quàm de uno dolore, occupabit: nam ſi omnia fugiendæ turpitudinis, adipiſcendæq; honeſtatis cauſa faciemus, non modo ſtimulos doloris, ſed etiam fulmina fortunæ contemnamus licebit, præſertim cum paratũ ſit illud ex heſterna diſputatione perfugiũ. ut enim ſi cui nauiganti, quem prædones inſequantur, deus quis dixerit, Eijce te de naui, præſto eſt qui excipiat: uel delphinus, ut Arionem Methymnæum: uel equi Pelopis illi Neptunij, qui per undas currus ſuſpenſos rapuiſſe dicũtur, excipient te, & quò ue lis, perferent, omnẽ omittat timorem: ſic urgentibus aſperis & odioſis doloribus, ſi tanti non ſint,

ſint, ut ferendi ſint: quò ſit confugiendum, uides. Hæc ferè hoc tempore putaui eſſe dicenda. ſed tu fortaſſe in ſententia permanes. A. *Minime uero. meq́; biduo duarum rerum, quas maxime timebam, ſpero liberatum metu.* M. *Cras ergo ad clepſydram: ſic enim diximus, ſed tibi hoc uideo non poſſe deberi.* A. *Ita prorſus. & illud quidem ante meridiem, hoc eodem tempore.* M. *Sic faciemus, tuisq́; optimis ſtudijs obſequemur.*

M. T. CICERONIS
TVSCVLANARVM QVAESTIONVM LIB. III.
De Aegritudine lenienda.

QVIDNAM *eſſe Brute cauſæ putē, cur, cum conſtemus ex animo & corpore, corporis curandi tuendiq́; cauſa quæſita ſit ars eius, atq; utilitas, deorum immortalium inuētioni conſecrata: animi autem medicina nec tam deſiderata ſit antequam inuenta, nec tam culta poſteaquam cognita eſt, nec tam multis grata & probata, pluribus etiam ſuſpecta & inuiſa? an quòd corporis grauitatem, & dolorem animo iudicamus, animi morbum corpore non ſentimus? ita fit, ut animus de ſe ipſe tum iudicet, cum id ipſum, quo iudicat, ægrotet. quòd*

ſi tales nos natura genuiſſet, ut eam ipſam intueri, & perſpicere, eademque optima duce curſum uitæ conficere poſſemus: haud erat ſanè, quòd quiſquam rationem ac doctrinam requireret. nunc paruulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus, opinionibusq; deprauatis ſic reſtinguimus, ut nuſquam naturæ lumen appareat. ſunt enim ingenijs noſtris ſemina innata uirtutum: quæ ſi adoleſcere liceret, ipſa nos ad beatam uitam natura perduceret. nunc autem, ſimul atque editi in lucem, & ſuſcepti ſumus, in omni continuo prauitate, & in ſumma opinionum peruerſitate uerſamur, ut penè cum lacte nutricis errorem ſuxiſſe uideamur. Cum uero parentibus redditi, id eſt magiſtris traditi ſumus, tum ita uarijs imbuimur erroribus, ut uanitati ueritas, & opinioni confirmatæ natura ipſa cedat. Accedunt etiam poëtæ: qui cum magnam ſpeciem doctrinæ, ſapientiæq; præſtulerunt, audiuntur, leguntur, ediſcuntur, & inhæreſcunt penitus in mentibus. cum uero accedit eodem, quaſi maximus quidem magiſter, populus, atque omnis undiq; ad uitia conſentiens multitudo: tum planè inficimur opinionum prauitate, à naturaq; ipſa deſciſcimus: ut nobis optimam naturam inuidiſſe uideantur, qui nihil melius homini, nihil magis expetendum, nihil præſtantius honoribus, imperijs, populari gloria

iud

iudicauerunt.ad quam fertur optimus quiſque: ueramq́; illam honeſtatẽ expetens, quam unam natura maxime inquirit, in ſumma inanitate uerſatur: conſectaturq́; nullam eminentem effigiem uirtutis, ſed adumbratam imaginem gloriæ. eſt enim gloria, ſolida quædam res, & expreſſa, non adumbrata. ea eſt conſentiens laus bonorum, incorrupta uox bene iudicantium de excellente uirtute. ea uirtuti reſonat tanquam imago gloriæ. quæ quia rectè factorum plerũq; comes eſt, nòn eſt à bonis uiris repudianda. illa autem, quæ ſe eius imitatricem eſſe uult, temeraria, atq; inconſiderata, & plerunq; peccatorum uitiorumq́; laudatrix, fama popularis, ſimulatione honeſtatis formam eius, pulchritudinemq́; corrumpit. qua cæcitate homines, cum quædam præclara etiam cuperent, eaq́; neſcirent nec ubi, nec qualia eſſent, funditus alij euerterunt ſuas ciuitates, alij ipſi occiderunt. Atq; hi quidem optima petentes, non tam uoluntate, quàm curſus errore falluntur. Quid, qui pecuniæ cupiditate, qui uoluptatum libidine feruntur: quorumq́; ita perturbantur animi, ut non multum abſint ab inſania; quod inſipientibus omnibus contingit: his nulla'ne eſt adhibenda curatio? utrũ quòd minus noceant animi ægrotationes, quàm corporis: an quòd corpora curari poßint, animorum nulla medicina ſit? At & morbi perniciòſiores, pluresq́; ſunt animi,

quàm corporis: hi enim ipſi odioſi ſunt, quòd ad animum pertinent, eumq́; ſolicitant, animusq́; æger, ut ait Ennius, ſemper errat, neq; pati, neq; perpeti poteſt, cupere nunquam deſinit. quibus duobus morbis (ut omittam alios) ægritudine, & cupiditate, qui tandem paſſunt in corpore eſſe grauiores? quî uero probari poteſt, ut ſibi mederi animus non poßit, cum ipſe medicinam corporis animus inuenerit, cumq́; ad corporum ſanationem multum ipſa corpora, & natura ualeat, nec omnes, qui ſe curari paßi ſunt, continuo etiam conualeſcant: animi autem, qui ſe ſanari uoluerint, præceptisq́; ſapientium paruerint, ſine ulla dubitatione ſanentur? Eſt profectò animi medicina philoſophia: cuius auxilium non, ut in corporis morbis, petendum eſt foris: omnibusq́; opibus, uiribusq́;, ut noſmetipſi nobis mederi poßimus, elaborandum eſt. quanquam de uniuerſa philoſophia, quantopere & expetenda, & colenda eſſet, ſatis, ut arbitror, dictum eſt in Hortenſio. De maximis autem rebus nihil ferè intermiſimus poſtea nec diſputare, nec ſcribere. his autem libris expoſita ſunt ea, quæ à nobis cum familiaribus noſtris in Tuſculano erant diſputata. Sed quoniam duobus ſuperioribus de morte, & de dolore dictum eſt, tertius dies diſputationis hoc tertium uolumen efficiet. Vt enim in Academiam noſtram deſcendimus, inclinato iam in poſt meridianum

temp

tempus die, popoſci eorum aliquem, qui aderant, cauſam differendi. tum res acta ſic eſt. A. *Videtur mihi cadere in ſapientem ægritudo.* M. *Num reliquæ quoq; perturbationes animi, formidines, libidines, iracundiæ? hæc enim ferè ſunt eiuſmodi: quæ Græci* πάθη *appellant, ego poteram morbos, & id uerbum eſſet è uerbo, ſed in conſuetudinem noſtram non caderet. nam miſereri, inuidere, geſtire, lætari, hæc omnia morbos Græci appellant, motus animi rationi non obtemperantes: nos autem hos eoſdem motus concitari animi recte, ut opinor, perturbationes dixerimus, morbos autem non ſatis uſitate: niſi quid aliud tibi uidetur.* A. *Mihi uero iſto modo.* M. *Haccine igitur cadere in ſapientem putas?* A. *Prorſus exiſtimo.* M. *Næ iſta glorioſa ſapientia non magno æſtimanda eſt, ſiquidem non multum differt ab inſania.* A. *Quid? tibi omnis'ne animi commotio uidetur inſania?* M. *Non mihi quidem ſoli: ſed id, quod admirari ſæpe ſoleo, maioribus quoq; noſtris hoc ita uiſum intelligo multis ſeculis ante Socratem: à quo hæc omnis, quæ eſt de uita & moribus, philoſophia manauit.* A. *Quonam tandem modo?* M. *Quia nomen inſaniæ ſignificat mentis ægrotationem, & morbum, id eſt inſanitatem, & ægritudinem animi, quam appellarunt inſaniam. omnes autem perturbationes animi, morbos philoſophi appellant: negantq;*

ſtultum quēquam his morbis uacare. qui autem in morbo ſunt, ſani non ſunt: & omnium inſipientuim animi in morbo ſunt, omnes inſipientes igitur inſaniunt: ſanitatem enim animorum, poſitam in tranquillitate quadam, conſtantiaq; cenſebant, his rebus mentem uacuam appellarũt inſaniam, propterea quòd in perturbato animo, ſicut in corpore, ſanitas eſſe non poßit. nec minus illud acutè, quòd animi affectionem lumine mentis carentem nominauerunt amentiam, eandemq; dementiam. Ex quo intelligendum eſt, eos, qui hæc rebus nomina poſuerunt, ſenſiſſe hoc idem, quod à Socrate acceptum diligenter Stoici retinuerũt, omnes inſipientes eſſe non ſanos. qui enim animus eſt in aliquo morbo (morbos autem hos perturbatos motus, ut modo dixi, philoſophi appellant) non magis eſt ſanus, quàm id corpus, quod in morbo eſt. ita fit, ut ſapientia ſanitas ſit animi, inſipientia autem quaſi inſanitas quædam; quæ eſt inſania, eademq; dementia. multoq; melius hæc notata ſunt uerbis Latinis, quàm Græcis: quod alijs quoq; multis locis reperietur. Sed id aliás. nũc, quod inſtat. Totum igitur id, quod quærimus, quid & quale ſit, uerbi uis ipſa declarat. eos enim ſanos intelligi neceſſe eſt, quorum mens motu, quaſi morbo perturbata nullo ſit. qui contra affecti ſunt, hos inſanos appellari neceſſe eſt. itaq; nihil melius, quàm quod eſt in conſuetu-

dine

dine ſermonis Latini, cum exiſſe ex poteſtate dicimus eos, qui effrenati feruntur aut libidine, aut iracundia: quanquam ipſa iracundia libidinis eſt pars: ſic enim diffinitur iracundia, ulciſcendi libido. qui igitur exiſſe ex poteſtate dicuntur, idcirco dicuntur, quia non ſunt in poteſtate mentis, cui regnum totius animi à natura tributum eſt. Græci autem μανίαν *unde appellent, non facile dixerim. eã tamen ipſam diſtinguimus nos melius, quàm illi. hanc enim inſaniam, quæ iuncta ſtultitiæ patet latius, à furore diſiungimus. Græci uolunt illi quidem, ſed parum ualent uerbo: quem nos furorem,* μελαγχολίαν *illi uocant: quaſi uero atra bili ſolũ mens ac non ſæpe uel iracundia grauiore, uel timore, uel dolore moueatur. quo genere Athamantem, Alcmæonem, Aiacem, Oreſtem furere dicimus. Qui ita ſit affectus, cum dominum eſſe rerum ſuarum uetant duodecim tabulæ. Itaque non eſt ſcriptum, ſi inſanus, ſed ſi furioſus eſſe incipit. ſtultitiam enim cenſuerunt, id eſt inconſtantiam ſanitate uacantem, poſſe tamen tueri mediocritatem officiorum, & uitæ communem cultum, atq; uſitatum: furorem autem eſſe rati ſunt mentis ad omnia cæcitatem. quod cum maius eſſe uideatur, quàm inſania: tamen eiuſmodi eſt, ut furor in ſapientem cadere poſſit, non poſſit inſania. Sed hæc alia quæſtio eſt. nos ad propoſitum reuertamur.*

Cadere

Cadere opinor in ſapientem ægritudinem tibi dixiſti uideri. A. *Ego uero ita exiſtimo.* M. *Humanum id quidem, quòd ita exiſtimas: non enim ſilice nati ſumus: ſed eſt naturale in animis tenerum quiddam, atq; molle, quod ægritudine, quaſi tempeſtate, quatiatur. nec abſurde Crantor ille, qui in noſtra Academia uel in primis fuit nobilis: Minime, inquit, aſſentior ijs, qui iſtam neſcio quam indolentiam magnopere laudant: quæ nec poteſt ulla eſſe, nec debet. Ne ægrotus ſim, inquit: ſed ſi fuerim, ſenſus adſit, ſiue ſecetur quid, ſiue auellatur à corpore. nã iſtuc nihil dolere, non ſine magna mercede contingit, immanitatis in animo, ſtuporis in corpore. Sed uideamus, ne hæc oratio ſit hominum aſſentantium noſtræ imbecillitati, & indulgentium mollitudini. nos autem audeamus non ſolum ramos amputare miſeriarum, ſed omnes radicum fibras euellere. tamen aliquid relinquetur fortaſſe: ita ſunt ſtirpes altæ ſtultitiæ. ſed relinquetur id ſolum, quod eſt neceſſarium. illud quidem ſic habeto, niſi ſanatus animus ſit, quod ſine philoſophia fieri non poteſt, finem miſeriarum nullum fore. quamobrem, quoniam cœpimus, tradamus nos ei curandos. ſanabimur, ſi uolemus. & progrediar quidem longius: non enim de ægritudine ſolum, quãquam id quidem primum: ſed de omni animi, ut ego poſui, perturbatione, morbo, ut Græci uolunt, explicabo.*

Et primo, ſi placet, Stoicorum more agamus: qui breuiter aſtringere ſolent argumenta: deinde noſtro inſtituto uagabimur. Qui fortis eſt, idem eſt fidens: quoniam confidens mala conſuetudine loquendi in uitio ponitur, ductum uerbum à confidendo, quod laudis eſt. qui autem eſt fidens, is profecto non extimeſcit: diſcrepat enim à timendo, confidere. atq; in quem cadit ægritudo, in eundem timor: quarum enim rerum præſentia ſumus in ægritudine, eaſdem impendentes, & uenientes timemus. ita fit, ut fortitudini ægritudo repugnet. ueriſimile eſt igitur, in quem cadit ægritudo, in eundem cadere timorem, & infractionem quandam animi, & demiſſionem: in quemq; ea cadunt, in eundem cadit ut ſeruiat, ut uictum ſe quandoq; eſſe fateatur. quæ qui recipit, recipiat idem neceſſe eſt timiditatem, & ignauiam. non cadunt autem hæc in uirum fortem: igitur ne ægritudo quidem. at nemo ſapiens, niſi fortis: non cadet ergo in ſapientem ægritudo. Præterea neceſſe eſt, qui fortis ſit, eundem eſſe magni animi: qui magni animi, inuictum: qui inuictus, eum humanas res deſpicere, atq; infra ſe poſitas arbitrari. deſpicere autem nemo poteſt eas res, propter quas ægritudine affici poteſt. ex quo efficitur, fortem uirum ægritudine nũquam affici. omnes autem ſapientes fortes: non cadit igitur in ſapientem ægritudo. Et quemadmodum oculus cõturbatus

non eſt probe affectus ad ſuum munus fungendum: & reliquæ partes, totum'ue corpus, à ſtatu cùm eſt motum, deeſt officio ſuo, & muneri ſic conturbatus animus non eſt aptus ad exequendum munus ſuum. munus autem animi eſt, ratione bene uti: & ſapientis animus ita ſemper affectus eſt, ut ratione optime utatur: nunquam eſt igitur perturbatus. at ægritudo perturbatio eſt animi: ſemper igitur ea ſapiens uacabit. Veriſimile etiam illud eſt, qui ſit temperans, quem Græci σώφρονα appellant. eamq; uirtutem σωφροσύνην uocant, quam ſoleo equidem tum temperantiam, tum moderationem appellare, nonnunquam etiam modeſtiam. ſed haud ſcio, an recte ea uirtus frugalitas appellari poßit. quod anguſtius apud Græcos ualet: qui frugi homines χρησίμους appellant, id eſt tantummodo utiles. at illud latius: eſt enim omnis abſtinentia, omnis innocentia, quæ apud Græcos uſitatum nomen nullum habet, ſed habere poteſt ἀβλάβειαν: nam eſt innocentia affectio talis animi, quæ noceat nemini. Reliquas autem uirtutes frugalitas continet. quæ niſi tanta eſſet, & ſi ijs anguſtijs, quibus plerique putant, teneretur, nunquam eſſet L. Piſonis cognomen tantopere laudatum. Sed quia nec qui propter metum præſidiū reliquit, quod eſt ignauiæ: nec qui propter auaritiam clam depoſitum nō reddidit, quod eſt iniuſtitia:

nec

nec qui propter temeritatem male rem geſſit. quod eſt ſtultitiæ: frugi appellari ſolet: eo tres uirtutes, fortitudinem, iuſtitiam, prudentiam, frugalitas amplexa eſt. etſi hoc quidem commune eſt uirtutum: omnes enim inter ſe nexæ, & coniugatæ ſunt. reliqua igitur, & quarta uirtus ut ſit ipſa frugalitas, neceſſe eſt: eius enim uidetur eſſe proprium motus animi appetentis regere, & ſedare: ſemperq; aduerſantem libidini, moderatam in omni re ſeruare conſtantiam, cui contrarium uitium nequitia dicitur. Frugalitas, ut opinor, à fruge: qua nihil melius è terra oritur. nequitia ab eo (etſi hoc erit fortaſſe durius: ſed teneamus, et luſiſſe putemur, ſi nil ſit) ab eo, quod nequicquam eſt in tali homine: ex quo idem nihili dicitur. Qui ſit frugi igitur, uel, ſi mauis, moderatus, & temperans, eum neceſſe eſt eſſe conſtantem: qui autem conſtans, quietum: qui quietus, perturbatione omni uacuum: ergo etiam ægritudine. & ſunt illa ſapientis: aberit igitur à ſapiente ægritudo. Itaq; non inſcite Heracleotes Dionyſius ad ea diſputat, quæ apud Homerum Achilles queritur, hoc, ut opinor, modo:

Corq; meum penitus turgeſcit triſtibus iris,
Cum decore, atque omni me orbatum laude recordor:

Num manus affecta recte eſt, cum in tumore eſt? aut unum aliquod quoppiam membrum tumidum,

midum, ac turgidum non uitioſe ſe habet? ſic igitur inflatus, & tumens animus in uitio eſt. Sapientis autem animus ſemper uacat uitio, nunquam turgeſcit, nunquam tumet. at iratus animus eiuſmodi eſt: nunquam igitur ſapiens iraſcitur. nam ſi iraſcitur, etiam concupiſcit: proprium eſt enim irati cupere, à quo læſus uideatur, ei quammaximum dolorem inurere. qui autem id concupierit, eum neceſſe eſt, ſi id conſecutus ſit, magnopere lætari. ex quo fit, ut alieno malo gaudeat. quod quoniam non cadit in ſapientem, ne ut iraſcatur quidem cadit. ſi autem caderet in ſapientem ægritudo, caderet etiam iracūdia. qua quoniam uacat, ægritudine etiam uacabit. Etenim ſi ſapiens in ægritudinem incidere poſſet, poſſet etiam in miſericordiam, poſſet in inuidentiam: non dixi in inuidiam, quæ tum eſt, cùm inuidetur: ab inuidendo autem inuidentia rectè dici poteſt, ut effugiamus ambiguum nomen inuidiæ: quod uerbùm ductum eſt à nimis intuendo fortunam alterius, ut eſt in Menalippo,

Florem quiſnam liberum inuidit meum?

Male Latinè uidetur, ſed præclarè Actius: ut enim uidere, ſic inuidere florem rectius, quàm flori dicitur: nos conſuetudine prohibemur: poëta ius ſuum tenuit, & dixit audacius. Cadit igitur in eundem, & miſereri & inuidere. nam qui dolet rebus alicuius aduerſis, idem alicuius

etiam

etiam ſecundis dolet: ut Theophraſtus interitum deplorans Calliſthenis ſodalis ſui, rebus Alexandri proſperis angitur. itaq; dicit Calliſthenem incidiſſe in hominem ſumma potentia, ſummaq; fortuna, ſed ignarum quemadmodum rebus ſecundis uti conueniret. Atqui quemadmodum miſericordia ægritudo eſt ex alterius rebus aduerſis, ſic inuidentia ægritudo eſt ex alterius rebus ſecundis. in quem igitur cadit miſereri, in eundem etiam inuidere. non cadit autem inuidere in ſapientem: ergo ne miſereri quidem. quòd ſi ægre ferre ſapiens ſoleret, miſereri etiam ſoleret. abeſt ergo à ſapiente ægritudo. Hæc ſic dicuntur à Stoicis, concluduntúrq; contortius, ſed latius aliquanto dicenda ſunt & diffuſius. ſententijs tamen utendum eſt eorum potiſſimum, qui maxime forti, & ut ita dicam, uirili utuntur ratione atque ſententia. nam Peripatetici familiares noſtri, quibus nihil eſt uberius, nihil eruditius, nihil grauius, mediocritatem uel perturbationum, uel morborum animi mihi non ſanè probant. omne enim malum, etiam mediocre, magnum eſt. nos autem id agimus, ut id in ſapiente nullum ſit omnino. nam ut corpus, etiam ſi mediocriter ægrum eſt, ſanum non eſt: ſic, ſi in animo eſt iſta mediocritas: caret ſanitate. Itaq; præclare noſtri, ut alia multa, moleſtiam, ſolicitudinem, angorem propter ſimilitudinem cor-

porum ægrorum ægritudinem nominauerunt: hoc propemodum uerbo Græci omnem animi perturbationem appellant: uocant enim πάθος, id eſt morbum, quicunq; eſt motus in animo turbidus. nos melius: ægris enim corporibus ſimillima eſt animi ægritudo. at non ſimilis ægrotationis eſt libido, non immoderata lætitia, quæ eſt uoluptas animi elata, & geſtiens. ipſe etiam metus non eſt morbi admodum ſimilis, quanquam ægritudini eſt finitimus: ſed proprie, ut ægrotatio in corpore, ſic ægritudo in animo nomen habet non ſeiunctum à dolore. Doloris igitur huius origo nobis explicanda eſt, id eſt cauſa efficiens ægritudinem in animo, tanquam ægrotationem in corpore. nam ut medici cauſa morbi inuenta, curationem eſſe inuentam putant: ſic nos, cauſa ægritudinis reperta, medendi facultatem reperiemus. Eſt igitur cauſa omnis in opinione, nec uero ægritudinis ſolum, ſed etiam reliquarum omnium perturbationum: quæ ſunt genere quatuor, partibus plures. nam cum omnis perturbatio ſit animi motus uel rationis expers, uel rationem aſpernans, uel rationi non obediens: isq́; motus aut boni, aut mali opinione citetur: bifariam quatuor perturbationes æqualiter diſtributæ ſunt. nam duæ ſunt ex opinione boni, quarum altera, uoluptas geſtiens, id eſt præter modum elata lætitia opinione præſentis magni alicu-

ius

ius boni: altera uel cupiditas recte, uel libido dici poteſt: quæ eſt immoderata appetitio opinati magni boni rationi non obtemperans. Ergo hæc duo genera, uoluptas geſtiens, & libido bonorum opinione turbantur: ut duo reliqua, metus & ægritudo, malorum. nam & metus opinio magni mali impendentis: & ægritudo eſt opinio magni mali præſentis: & quidem recens opinio talis mali, ut in eo rectum uideatur eſſe angi: id autem eſt, ut is, qui doleat, oportere opinetur ſe dolere. his autem perturbationibus, quas in uita hominum ſtultitia quaſi quaſdam immittit furias, atque incitat omnibus uiribus: atq; opibus repugnandum eſt, ſi uolumus hoc, quod datum eſt uitæ, tranquille, placideq; traducere. Sed cæteras aliás. nunc ægritudinem, ſi poſſumus, depellamus: id enim ſit propoſitum: quando quidem eam tu uideri tibi in ſapientem cadere dixiſti. quod ego nullo modo exiſtimo. tetra enim res eſt, miſera, deteſtabilis, omni contentione, uelis, ut ita dicam, remiſq; fugienda. qualis enim tibi ille uidetur Tantalo prognatus, Pelope natus, qui quondam à ſocero Oenomao Rege Hippodamiam raptis nactus nuptijs. Iouis iſte quidem pronepos. tam'ne ergo abiectus, tamq; fractus?

Nolite (inquit) hoſpites adire ad me ilico iſtic,
Ne contagio mea bonis, umbra'ue obſit:
Tanta uis ſceleris in corpore hæret.

Tu te Thyeſta damnabis, orbabiſq; luce propter uim ſceleris alieni? quid? illum filium Solis non'ne patris ipſius luce indignum putas?

Refugere oculi: corpus macie extabuit:
Lacrymæ peredere humore exangues genas:
Situ nidoris barba pædore horrida,
Atq; intonſa infuſcat pectus illuuie ſcabrũ.

Hæc mala ò ſtultiſsime Aeeta ipſe tibi addidiſti. non erant in ijs, quæ tibi caſus inuexerat, & quidem inueterato malo, cum tumor animo reſediſſet. eſt autem ægritudo, ut docebo, in opinione mali recentis. ſed mœres uidelicet regni deſiderio, non filiæ: illam enim oderas, & iure fortaſſe: regno non æquo animo carebas. eſt autem impudens luctus mœrore ſe conficientis, quòd imperare non liceat liberis. Dionyſius quidem tyrannus Syracuſis expulſus Corinthi pueros docebat, uſq; eò imperio carere non poterat. Tarquinio uero quid impudentius, qui bellum gereret cum ijs, qui eius non tulerant ſuperbiam? is cum reſtitui in regnum nec Veientium, nec Latinorum armis potuiſſet, Cumas ſe contuliſſe dicitur, inq; ea urbe ſenio, & ægritudine eſſe confectus. Hoc tu igitur cenſes ſapienti accidere poſſe, ut ægritudine opprimatur, id eſt miſeria? nam cum omnis perturbatio miſeria eſt, tum carnificina eſt ægritudo, habet ardorem libido, leuitatem lætitia geſtiens, humilitatem metus: ſed ægritudo maiora

ìora quædam, tabem, cruciatum, afflictionem, fœditatem: lacerat, exeſt animum, planeq; conficit. hanc niſi exuimus ſic ut abijciamus, miſeria carere non poſſumus. At hoc quidem perſpicuum eſt, tum ægritudinem exiſtere, cum quod ita uiſum ſit, ut magnum quoddam malum adeſſe, & urgere uideatur. Epicuro autem placet opinionem mali ægritudinem eſſe natura, ut quicunq; intueatur in aliquod maius malum, ſi id ſibi accidiſſe opinetur, ſit continuo in ægritudine. Cyrenaici non omni malo ægritudinem effici cenſent, ſed inſperato, nec opinato malo. eſt id quidem non mediocre ad ægritudinem augendam: uidentur enim omnia repentina grauiora. Ex hoc & illa iure laudantur:

Ego, cum genui, tum moriturum ſciui, & ei rei ſuſtuli.
Præterea ad Troiam cum miſi ad defendendam Græciam,
Scibam me in mortiferum bellum, non in epulas mittere.

Hæc igitur præmeditatio futurorum malorum lenit eorum aduentum, quæ uenientia longe antè uideris. Itaq; apud Euripidem à Theſeo dicta laudantur: licet enim, ut ſæpe facimus, in Latinum illa conuertere:

Nam, qui hæc audita à docto meminiſſem uiro,

Futuras mecum commentabar miſerias:
Aut mortem acerbã, aut exilij mœſtã fugam,
Aut ſemper aliquam molem meditabar mali:
Vt, ſiqua inuecta diritas caſu foret,
Ne me imparatum cura laceraret repens.

Quod autem Theſeus à docto uiro ſe audiſſe dicit, id de ſe ipſo loquitur Euripides. fuerat enim auditor Anaxagoræ: quem ferunt nuntiata morte filij dixiſſe, Sciebam me genuiſſe mortalem. quæ uox declarat ijs eſſe hæc acerba, à quibus non fuerint cogitata. Ergo id quidem non eſt dubium, quin omnia, quæ mala putantur, ſint improuiſa grauiora. Itaq; quanquam non hæc una res efficit maximam ægritudinem: tamen, quoniam multum poteſt prouiſio animi, & præparatio ad minuendum dolorem, ſint ſemper omnia homini humana meditata. & nimirum hæc eſt illa præſtans & diuina ſapientia: perceptas penitus, & pertractatas humanas res habere: nihil admirari, cum acciderit: nihil, antequam euenerit, non euenire poſſe arbitrari.

Quamobrem omnes, cum ſecundæ res ſunt maxime, tum maxime
Meditari ſecum oportet, quo pacto aduerſam ærumnam ferant:
Pericla, damna, exilia. peregre rediens ſemper cogitet:
Aut filij peccatum, aut uxoris mortem, aut

morbum

morbum filiæ:

Communia eſſe hæc fieri poſſe: ut ne quid animo ſit nouum:

Quicquid præter ſpem eueniat, omne id deputare eſſe in lucro.

Ergo hoc Terentius à philoſophia ſumptum cum tam commode dixerit, nos, è quorum fontibus id hauſtum eſt, non & dicemus hoc melius, & conſtantius ſentiemus? hic eſt enim ille uultus ſemper idem, quem dicitur Xantippe prædicare ſolita in uiro ſuo fuiſſe Socrate: eodem uultu ſemper ſe uidiſſe exeuntem illum domo & reuertentem. Nec uero ea frons erat, quæ M. Craßi illius ueteris, quem ſemel ait in omni uita riſiſſe Lucilius: ſed trãquilla, & ſerena: ſic enim accepimus: iure autem erat ſemper idem uultus, cum mentis, à qua is fingitur, nulla fieret mutatio. Quare accipio equidem à Cyrenaicis hæc arma contra caſus, & euentus, quibus eorum aduenientes impetus diuturna præmeditatione frangantur: ſimul'que iudico, malum illud opinionis eſſe, non naturæ. ſi enim in re eſſent, cur fierent prouiſa leuiora? Sed eſt, iiſdem de rebus quod dici poßit ſubtilius, ſi prius Epicuri ſententiam uiderimus, qui cenſet neceſſe eſſe omneis in ægritudine eſſe, qui ſe in malis eſſe arbitrentur, ſiue illa antè prouiſa, & expectata ſint, ſiue inueterauerint. nam neque uetuſtate minui

mala, nec fieri præmeditata leuiora, ſtultamq́; etiam eſſe meditationem futuri mali, aut fortaſſe ne futuri quidem: ſatis eſſe odioſum malum omne, cum ueniſſet: qui autem ſemper cogitauiſſet, accidere poſſe aliquid aduerſi, ei fieri illud ſempiternum malum: ſi uero ne futurum quidem ſit, fruſtra ſuſcipi miſeriam uoluntariam: ita ſemper angi, aut accipiendo, aut cogitando malo. Leuationem autem ægritudinis in duabus rebus ponit, auocatione à cogitanda moleſtia, & reuocatione ad contemplandas uoluptates: parere enim cenſet animum rationi poſſe, & quò illa ducat, ſequi. Vetat igitur ratio intueri moleſtias: abſtrahit ab acerbis cogitationibus hebetem aciem ad miſerias contemplandas: à quibus cum cecinit receptui, impellit rurſum, & incitat ad conſpiciendas, totaq́; mente contrectandas uarias uoluptates: quibus & ille præteritarum memoria, & ſpe conſequentium ſapientis uitam refertam putat. Hæc noſtro more nos diximus. Epicurei dicunt ſuo. ſed quæ dicant, uideamus quo modo negligamus. Principio male reprehendunt præmeditationem rerum futurarum. nihil eſt enim, quod tam obtundat, eleuetq́; ægritudinem, quàm perpetua in omni uita cogitatio, nihil eſſe quod accidere nõ poßit: quàm meditatio conditionis humanæ, quàm uitæ lex, commentatioq́; parendi: quæ non hoc affert, ut

ſemper

ſemper mœreamus, ſed ut nunquam. neq; enim qui rerum naturam, qui uitæ uarietatem, qui imbecillitatem generis humani cogitat, mœret cum hæc cogitat, ſed tum uel maxime ſapientiæ fungitur munere: utrunq; enim conſequitur, ut & conſiderandis rebus humanis proprio philoſophiæ fruatur officio, & aduerſis caſibus triplici conſolatione ſanetur: primum, quòd poſſe accidere diu cogitauerit: quæ cogitatio una maxime moleſtias omnes extenuat, & diluit: deinde, quòd humana ferenda intelligit: poſtremo, quòd uidet nullum malum eſſe niſi culpam: culpam autem nullam eſſe, cum id, quod ab homine non potuerit præſtari, euenerit. nam reuocatio illa quam affert, cum à contuendis nos malis auocat, nulla eſt. non eſt enim in noſtra poteſtate, fodicantibus ijs rebus, quas malas eſſe opinemur, diſsimulatio, uel obliuio. lacerant, uexant, ſtimulos admouent, ignes adhibent, reſpirare non ſinunt: & tu obliuiſci iubes: quod contra naturam eſt: quod à natura datum eſt: auxilium extorques inueterati doloris? eſt enim tarda illa quidem medicina, ſed tamen magna, quam affert longinquitas, & dies. Iubes me bona cogitare, obliuiſci malorum. diceres aliquid, & magno quidem philoſopho dignum, ſi ea bona ſentires eſſe, quæ eſſent homine digniſsima. Pythagoras mihi ſic diceret, aut Socrates, aut Plato:

Quid iaces? aut quid mœres? aut cur ſuccumbis, cedisq́; fortunæ, quæ peruellere te forſitan potuerit, & pungere, non potuerit certe uires frangere? magna uis eſt in uirtutibus. eas excita, ſi forte dormiunt. iam tibi aderit princeps fortitudo: quæ te animo tanto eſſet coget, ut omnia, quæ poßint homini euenire, contemnas, & pro nihilo putes. aderit temperantia: quæ eſt eadem moderatio, à me quidem paulo antè appellata frugalitas, quæ te turpiter, & nequiter facere nihil patiatur. quid eſt autem nequius, aut turpius effœminato uiro? Ne iuſtitia quidem ſinet iſta facere: cui minimum eſſe uidetur in hac cauſa loci. quæ tamen ita dicet, dupliciter eſſe te iniuſtum: eum & alienum appetas, qui mortalis natus, conditionem poſtules immortalium: & grauiter feras te, quod utendum acceperis, reddidiſſe. Prudentiæ uero quid reſpondebis dicenti uirtute ſe eſſe contentam, quomodo ad bene uiuendum, ſic & ad beate? quæ ſi extrinſecus religata pendeat, & non oriatur ex ſe, & rurſus ad ſe reuertatur, & omnia ſua complexa nihil quærat aliunde: non intelligo, cur aut uerbis tam uehementer ornanda, aut re tantopere expetenda uideatur. Ad hæc bona me ſi reuocas Epicure, pareo, ſequor, utor te ipſo duce, obliuiſcor etiam malorum, ut iubes: eoq́; facilius, quòd ea ne in malis quidem ponenda cenſeo. ſed traducis cogita-

tiones meas ad uoluptates. quas? corporis credo, aut quæ propter corpus uel recordatione, uel ſpe cogitentur. Nunquid eſt aliud? rectè'ne interpretor ſententiam tuam? ſolent enim iſti negare nos intelligere, quid dicat Epicurus. Hoc dicit, & hoc ille Græculus me audiente Athenis ſenex Zeno, iſtorum acutiſſimus contendere, & magna uoce dicere ſolebat: eum eſſe beatum, qui præſentibus uoluptatibus frueretur, confideretq; ſe fruiturum aut in omni, aut in magna parte uitæ, dolore non interueniente: aut ſi interueniret, ſi ſummus foret, futurum breuem: ſi productior, plus habiturũ iucundi quàm mali. hæc cogitantem fore beatum, præſertim ſi & antè perceptis bonis contentus eſſet, nec deos extimeſceret. Habes formam Epicuri uitæ beatæ, uerbis Zenonis expreſſam, nihil ut poſſit negari. Quid ergo? huius'ne uitæ propoſitio & cogitatio aut Thyeſtem leuare poterit, aut Aeetam, de quo paulo antè dixi, aut Thelamonem pulſum patria exulantem atq; egentem? in quo hæc admiratio fiebat:

Hiccine eſt Thelamon ille, modo quem gloria
ad cœlum extulit,
Quem ſpectabant, cuius ob os Graij ora ob-
uertebant ſua.

Quòd ſi cui, ut ait idem, ſimul animus cum re concidit, à grauibus illis antiquis philoſophis petenda medicina eſt, non ab his uoluptarijs.

ptarijs. quàm enim iſti bonorũ copiam dicunt? Fac ſanè ſummum bonum eſſe non dolere. quanquam id non uocatur uoluptas. ſed non neceſſe eſt nunc omnia. id'ne eſt, quò traducti luctum leuemus? ſit ſanè ſummum malum dolere: in eo igitur qui non eſt, ſi malo careat, continuo'ne fruitur ſummo bono? Quid tergiuerſamur Epicure, nec fatemur eam nos dicere uoluptatem, quam tu idem, cum os perfricuiſti, ſoles dicere? ſunt hæc tua uerba, nec'ne? in eo quidem libro, qui continet omnem diſciplinã tuam (fungar enim iam interpretis munere, ne quis me putet fingere) dicis hæc: Nec equidem habeo quod intelligam bonum illud, detrahens eas uoluptates, quæ ſapore percipiuntur: detrahens eas etiam, quæ auditu, & cantibus: detrahens eas etiam, quæ ex formis percipiuntur oculis, ſuaues motiones, ſiue quæ aliæ uoluptates in toto homine gignũtur quolibet è ſenſu. Nec uero ita dici poteſt, mentis lætitiam ſolã eſſe in bonis. lætantem enim mentem ita noui ſpe eorum omniũ, quæ ſuprà dixi fore, ut natura ijs potiens dolore careat. Atq; hæc quidem his uerbis, quiuis ut intelligat quã uoluptatem norit Epicurus. Deinde paulo infrà: Sæpe quæſiui (inquit) ex ijs, qui appellantur ſapientes, quid haberent, quod in bonis relinquerent, ſi illa detraxiſſent, niſi uellent uoces inanes fundere: nihil ab his potui cognoſcere:

ſcere: qui ſi uirtutes ebullire uolent, & ſapientias, nihil aliud dicent, niſi eam uiã, qua efficiãtur eæ uoluptates, quas ſuprà dixi. Quæ ſequuntur, in eadem ſententia ſunt: totusq; liber, qui eſt de ſummo bono, refertus & ſententijs, & uerbis talibus eſt. Ad hanccine igitur uitam Telamonem illũ reuocabis, ut leues ægritudinem? & ſi quem tuorum afflictum mœrore uideris, huic acipenſerem potius, quàm aliquem Socraticum libellum dabis? ἀυλῶν hortabere ut audiat uoces potius, quàm Platonis? expones, quæ ſpectet florida, & uaria? faſciculum ad nares admouebis? incendes odores? & ſertis redimiri iubebis, & roſa? ſi uero aliquid etiam, tum planè luctum omnem abſterſeris? Hæc Epicuro confitenda ſunt, aut ea, quæ modo expreſſa ad uerbum dixi, tollenda de libro, uel totus liber potius abijciendus. eſt enim confertus uoluptatibus. Quærẽdum igitur, quẽadmodum ægritudine priuemus eũ, qui ita dicat:

–Pol mihi fortuna magis nunc deſit, quàm
genus:
Nanq; regnum ſuppetebat mihi: ut ſcias
quanto è loco,
Quantis opibus, quibus de rebus lapſa fortuna occidat.

Quid? huic calix mulſi impingendus eſt, ut plorare deſinat, aut aliquid eiuſmodi? ecce tibi ex altera parte ab eodem poëta:

Ex opi

Ex opibus ſummis opis egens Hector tuæ.
Huic ſubuenire debemus. quærit enim auxilium.
Quid petam præſidi, aut exequar? quóue nunc auxilio, aut fuga
Freta ſim? arce, & urbe orba ſum: quò accedam? quò applicem?
Cui nec aræ patriæ domi ſtant: fractæ, & diſiectæ iacent:
Fana flãma deflagrata, toſti alti ſtãt parie-
Deformati, atq; abiete criſpa. (tes
Scis, quæ ſequantur: & illud in primis:
O pater, ò patria, ò Priami domus,
Septum altiſono cardine templum:
Vidi ego te, aſtante ope barbarica,
Tectis cælatis, laqueatis,
Auro, ebore inſtructam regifice.

O poëtam egregium: quanquam ab his cantoribus Euphorionis contemnitur. ſentit omnia repentina, & inopinata eſſe grauiora. Exaggeratis igitur Regis opibus, quæ uidebantur ſempiternæ fore, quid adiungit?

Hæc omnia uidi inflammari,
Priamo ui uitam euitari,
Iouis aram ſanguine turpari.

Præclarum carmen. eſt enim & rebus, & uerbis, & modis lugubre. Eripiamus huic ægritudinem: quæ modo? collocemus in culcitra plumea, pſaltriam adducamus. cedrum incendamus

mus, demus ſcutellam dulciculæ potionis: aliquid prouideamus & cibi. Hæc tandem bona ſunt, quibus ægritudines grauiſſimæ detrahantur? tu enim paulo antè ne intelligere te quidẽ alia bona dicebas. Reuocari igitur oportere à mœrore ad cogitationem bonorum conueniret mihi cum Epicuro, ſi quid eſſet bonũ, conueniret. Dicet aliquis: Quid? ergo tu Epicurũ existimas iſta uoluiſſe, aut libidinoſas eius fuiſſe ſentẽtias? Ego uero minime: uideo enim ab eo dici multa ſeuere, multa præclare. Itaq;, ut ſæpe dixi, de acumine eius agitur, non de moribus. Quamuis ſpernat uoluptates eas, quas modo laudauit: ego tamen meminero, quod uideatur ei ſummum bonum. non enim uerbo ſolum poſuit uoluptatem, ſed explanauit quid diceret: Saporem, inquit, & corporũ complexũ, & ludos, atq; cantus, & formas eas, quibus oculi iucunde moueantur. Num fingo? num mentior? cupio refelli. quid enim laboro, niſi ut ueritas in omni quæſtione explicetur? At idẽ ait non creſcere uoluptatem dolore detracto, ſummamq́; uoluptatem nihil dolere. Paucis uerbis tria magna peccata: unum, quòd ſecum ipſe pugnat. modo enim, ne ſuſpicari quidem ſe quicquam bonum, niſi ſenſus quaſi titillarentur uoluptate. nunc autem, ſummam uoluptatem eſſe dolore carere. poteſt'ne magis ſecum ipſe pugnare? Alterum eſt peccatum,

quòd,

quod, cum in natura tria ſint, unum gaudere, alterum dolere, tertium nec gaudere, nec dolere, hic putat primum, & tertium idem eſſe, nec diſtinguit à non dolendo uoluptatem. Tertium peccatũ commune cum quibuſdam, quòd, cum uirtus maxime expetatur, eiusq; adipiſcendæ cauſa philoſophia quæſita ſit, ille à uirtute ſummum bonum ſeparauit. At laudat, & ſæpe, uirtutem. Et quidẽ C. Gracchus, cum largitiones maximas feciſſet, & effudiſſet ærarium, uerbis tamen defendebat ærarium. Quid uerba audiam, cum facta uideam? Piſo ille Frugi ſemper contra legem frumentariam dixerat. is lege lata conſularis ad frumentum accipiendũ uenerat. Animaduertit Gracchus in concione Piſonem ſtantem. quærit audiente pop. Rom. quî ſibi conſtet, cum ea lege frumentum petat, quam diſſuaſerat? Nolim, inquit, mea bona Gracche tibi uiritim diuidere liceat, ſed ſi facias, partem petam. Parum'ne declarauit uir grauis, & ſapiens, lege Sempronia patrimonium publicum diſsipari? Lege orationes Gracchi, patronum ærarij eſſe dices. Negat Epicurus iucunde poſſe uiui, niſi cum uirtute uiuatur: negat ullam in ſapientem uim eſſe fortunæ: tenuem uictũ antefert copioſo: negat ullũ eſſe tempus, quo ſapiens non beatus ſit. omnia philoſopho digna, ſed cũ uoluptate pugnantia. Non iſtam dicit uoluptatem. Dicat

quam

quamlibet: nempe eam dicit, in qua uirtutis nulla pars inſit. Age, ſi uoluptatem non intelligimus, ne dolorem quidem? Nego igitur eius eſſe, qui dolore ſummum malũ metiatur, mentionem facere uirtutis. Et conquerũtur quidem Epicurei uiri optimi (nam nullũ genus eſt minus malitioſum) me ſtudioſe dicere contra Epicurum. Ita credo, de honore, aut de dignitate contendimus. mihi ſummum in animo bonũ uideatur, illi autem in corpore: mihi in uirtute, illi in uoluptate. & illi pugnant: & quidem uicinorum fidem implorant. multi autem ſunt, qui ſtatim conuolent ego ſum is, qui dicam me non laborare, actum habiturũ quod egerint. Quid enim? de bello Punico agitur? de quo ipſo cum aliud M. Catoni, aliud L. Lentulo uideretur, nulla inter eos concertatio unquam fuit. Hi nimis iracunde agunt: præſertim cum ab his non ſanè animoſe defendatur ſententia, pro qua non in Senatu, non in concione, non apud exercitum, neq; apud Cenſores dicere audeant. Sed cum iſtis aliâs, & eo quidem animo, nullum ut certamen inſtituam, uerum dicentibus facile cedam. tantum admonebo: ſi maxime uerum ſit, ad corpus omnia referre ſapientem: ſiue, ut honeſtius dicam, nihil facere, niſi quod expediat: ſiue omnia referre ad utilitatẽ ſuam: quoniam hæc plauſibilia non ſunt, ut in ſinu gaudeant, glorioſè loqui deſinant. Cyrenaico-

rum reſtat ſententia: qui tum ægritudinem cenſent exiſtere, ſi nec opinato quid euenerit. Eſt id quidem magnum, ut ſuprà dixi: etiam Chryſippo ita uideri ſcio, quod prouiſum antè non ſit, id fieri uehementius. ſed non ſunt in hoc omnia: quanquam hoſtium repens aduentus magis aliquanto conturbat, quàm expectatus: & maris ſubita tempeſtas, quàm antè prouiſa, terret nauigantes uehementius: & eiuſmodi ſunt pleraq;. Sed cum diligenter nec opinatorũ naturam conſideres, nihil aliud reperias, niſi omnia ſubita uideri maiora, & quidem ob duas cauſas: primum, quòd, quanta ſint quæ accidunt, conſiderandi ſpatium non datur: deinde cum uidetur præcaueri potuiſſe, ſi prouiſum eſſet: quaſi culpa contractum malum ægritudinem acriorem facit. quod ita eſſe dies declarat: quæ procedens ita mitigat, ut iiſdem malis manentibus non modo leniatur ægritudo, ſed in pleriſq; tollatur. Carthaginenſes multi Romæ ſeruierunt, Macedones Rege Perſe capto. uidi etiam in Peloponneſo, cum eſſem adoleſcens, quoſdam Corinthios. Hi poterant omnes eadẽ illa de Andromacha deplorare:

Hæc omnia uidi.–

Sed & iam decantauerant fortaſſe. eo enim erant uultu, oratione, omni reliquo motu, & ſtatu, ut eos Argiuos, aut Sicyonios diceres: magiſq; me mouerant Corinthi ſubito aſpecta

parie

parietinæ, quàm ipſos Corinthios: quorum animis diuturna cogitatio callum uetuſtatis obduxerat. Legimus librum Clitomachi, quem ille euerſa Carthagine miſit conſolandi cauſa ad captiuos ciues ſuos. in eo eſt diſputatio ſcripta Carneadis: quam ſe ait in commentarium retuliſſe. cum ita poſitum eſſet, uideri fore in ægritudine ſapientem patria capta: quæ Carneades contra dixerit, ſcripta ſunt. Tanta igitur calamitatis præſentis adhibetur à philoſopho medicina, quanta inueteratæ ne deſideratur quidem. nec ſi aliquot annis pòſt idem ille liber captiuis miſſus eſſet, uulneribus mederetur, ſed cicatricibus. ſenſim enim & pedetentim progrediens extenuatur dolor: nõ quo ipſa res immutari ſoleat, aut poſſit: ſed id, quod ratio debuerat, uſus docet, minora eſſe ea, quæ ſint uiſa maiora. Quid ergo opus eſt, dicet aliquis, ratione, aut omnino conſolatione ulla qua ſolemus uti, cum leuare dolorem mœrentium uolumus? Hæc enim ferè tum habemus in promptu, nihil oportere inopinatum uideri. atqui tolerabilius feret incommodum, qui cognouerit, neceſſe eſſe homini tale aliquid accidere. Hæc enim ratio de ipſa ſumma mali nihil detrahit: tãtum modo affert, nihil eueniſſe, quod non opinandum fuiſſet. neq; tamen genus id orationis in conſolando non ualet: ſed id haud ſciam an plurimum. Ergo iſta nec

opinata non habent tantam uim, ut ægritudo ex his omnis oriatur. feriunt enim fortaſſe grauius, non id efficiunt, ut ea, quæ accidant, maiora uideantur. quia recentia ſunt, uidentur, nõ quia repentina. Duplex eſt igitur ratio ueri reperiendi, non in ijs ſolum, quæ mala, ſed in ijs etiam, quæ bona uidentur. nam aut de ipſius rei natura, qualis, & quanta ſit, quærimus, ut de paupertate nonnunquam: cuius onus diſputando leuamus, docentes, quàm parua, & quàm pauca ſint, quæ natura deſideret: aut à diſputandi ſubtilitate orationem: ad exempla traducimus. hic Socrates commemoratur, hic Diogenes, hic Cæcilianum illud,

Sæpe eſt etiam ſub palliolo ſordido ſapiẽtia.

Cum enim paupertatis una eademq; ſit uis, quidnam dici poteſt quamobrem C. Fabricio tolerabilis ea fuerit, alij negent ſe ferre poſſe? Huic igitur alteri generi ſimilis eſt ea ratio conſolandi, quæ docet humana eſſe, quæ acciderint. non enim ſolum id continet ea diſputatio, ut cognitionem afferat generis humani: ſed ſignificat tolerabilia eſſe, quæ & tulerint, & ferant cæteri. De paupertate agitur: multi patientes pauperes commemorantur. de contemnendo honore: multi inhonorati proferuntur, & quidem propter id ipſum beatiores: eorũq;, qui priuatum otium negotijs publicis antetulerunt, nominatim uita laudatur: nec ſiletur

illud

illud potentiſſimi Regis Anapaſtum, qui laudat ſenem, fortunatum eſſe dicit, quòd inglorius ſit, atq; ignobilis ad ſupremum diem peruenturus. Similiter commemorandis exemplis, orbitates quoque liberorum prædicantur: eorumq́;, qui grauius ferunt, luctus, aliorum exemplis leniuntur. ſic perpeſſio cæterorum facit, ut ea, quæ acciderint, multo minora, quàm quanta ſint exiſtimata, uideantur. ita fit ſenſim cogitantibus, ut, quantum ſit ementita opinio, appareat. atque hoc idem & Telamon ille declarat,

—ego cum genui:—

& Theſeus,

Futuras mecum commentabar miſerias:

& Anaxagoras, Sciebam me genuiſſe mortalem. hi enim omnes diu cogitantes de rebus humanis, intelligebant eas nequaquam pro opinione uulgi eſſe extimeſcēdas. & mihi quidem uidetur idem ferè accidere ijs, qui antè meditantur, quod ijs, quibus medetur dies: niſi quòd ratio quædam ſanat illos, hos ipſa natura, intellecto eo, quod remedium illud continet, malum, quod opinatum ſit eſſe maximum, nequaquam eſſe tantum, ut uitam beatam poſſit euertere. Hoc igitur efficitur, ut ex illo nec opinato plaga maior ſit, non, ut illi putant, ut, cum duobus pares caſus euenerint, is modo ægritudine afficiatur, cui ille nec opinatus caſus euenerit.

Itaq; dicuntur nonnulli in mœrore, cum de hac communi omnium conditione audiſſent, ea lege nos eſſe natos, ut nemo in perpetuum eſſe poſſet expers mali, grauius etiam tuliſſe. Quocirca Carneades, ut uideo noſtrum ſcribere Antiochum, reprehendere Chryſippum ſolebat laudantem Euripideum carmen illud,

Mortalis nemo eſt, quem nõ attingat dolor,
Morbusq́; multi ſunt humandi liberi,
Rurſum creandi. morsq́; eſt finis omnibus:
Quæ generi humano angorem nequicquam afferunt:
Reddenda eſt terræ terra: tum uita omnibus
Metenda, ut fruges. ſic iubet neceſſitas.

Negabat genus hoc orationis quicquã omnino ad leuandam ægritudinem pertinere. id enim ipſum dolendum eſſe dicebat, quòd in tam crudelem neceſſitatẽ incidiſſemus. nam illam quidem orationem ex commemoratione alienorũ malorum ad maleuolos conſolandos eſſe accõmodatam. mihi uero longe uidetur ſecus. nam & neceſſitas ferendæ conditionis humanæ quaſi cum deo pugnare cohibet, admonetq́; eſſe hominem: quæ cogitatio magnopere luctũ leuat: & enumeratio exemplorum non, ut animum maleuolorum oblectet, affertur, ſed ut ille, qui mœret, ferendum ſibi id cenſeat, quod uideat multos moderate, & tranquille tuliſſe. omnibus enim modis fulciendi ſunt, qui

ruunt,nec cohærere poſſunt propter magnitudinem ægritudinis. ex quo ipſam ægritudinem λύπην Chryſippus, quaſi λύσιν, id eſt ſolutionem totius hominis,appellatam putat. quæ tota poterat euelli explicata, ut principio dixi cauſa ægritudinis. eſt enim nulla alia, niſi opinio, & iudicium magni præſentis atque urgentis mali. itaque dolor corporis, cuius eſt morſus acerrimus, perfertur ſpe propoſita boni: & acta ætas honeſtè, ac ſplendidè tantam affert conſolationem,ut eos,qui ita uixerint, aut non attingat ægritudo, aut perleuiter pungat animi dolor.ſed ad hanc opinionem mali cum illa etiam opinio acceſſit, oportere rectum eſſe, ad officium pertinere,ferre illud ægrè, quod acciderit:tum denique efficitur illa grauis ægritudinis perturbatio. ex hac opinione ſunt illa uaria, & deteſtabilia genera lugendi, pædores, muliebres lacerationes genarum,pectoris,feminum, capitis percuſſiones. hinc ille Agamemnon Homericus,& idem Accianus,

Scindens dolore identidem intonſam comam.

in quo facetum illud Bionis, perinde ſtultiſſimum Regem in luctu capillum ſibi euellere, quaſi caluitio mœror leuaretur. Sed hæc omnia faciunt opinantes ita fieri oportere. itaque & Aeſchines in Demoſthenem inuehitur, quòd is ſeptimo die poſt filiæ mortem hoſtias immolaſſet. at quàm rhetoricè! quàm copioſè! quas

ſententias colligit! quæ uerba contorquet! ut liceat quiduis rhetori intelligas. quæ nemo probaret, niſi inſitum illud in animis haberemus, omneis bonos interitu ſuorum quamgrauiſſime mœrere oportere. Ex hoc euenit, ut in animi doloribus alij ſolitudines captent, ut ait Homerus de Bellerophonte,

Qui miſer in campis mœrens errabat Aleis
Ipſe ſuum cor edens, hominum ueſtigia uitans.

& Niobe fingitur lapidea, propter æternum credo in luctu ſilentium. Hecubam autem putant propter animi acerbitatem quandam, & rabiem fingi in canem eſſe conuerſam. ſunt autem alij, quos in luctu cum ipſa ſolitudine loqui ſæpe delectat, ut illa apud Ennium nutrix:

Cupido cepit miſeram nunc me, proloqui
Cœlo atq; terræ Medeæ miſerias.

Hæc omnia recta, uera, debita putantes, faciunt in dolore: maximeq; declaratur hoc quaſi officij iudicio fieri, quòd ſiqui forte, cum in luctu eſſe uellent, aliquid fecerunt humanius, aut ſi hilarius locuti ſunt, reuocant ſe rurſus ad mœſtitiam, peccatiq; ſe inſimulant, quòd dolere intermiſerint. pueros uero matres, & magiſtri caſtigare etiam ſolent, nec uerbis ſolum, ſed etiam uerberibus, ſiquid in domeſtico luctu hilarius ab ijs factum eſt, aut dictum: plorare cogunt. Quid? ipſa remiſſio luctus cum eſt conſecuta, intellectumq; eſt nihil profici mœrendo, non'ne

declarat fuiſſe totum illud uoluntarium? quid ille Terentianus ipſe ſe puniens, id eſt ἑαυτὸν τιμωρούμενος?

Decreui tantiſper me minus iniuriæ
Chremes meo gnato facere, dum fiam miſer.

Hic decernit, ut miſer ſit. num quis igitur quicquam decernit inuitus?

Malo quidem me quouis dignum deputem.

Malo ſe dignum deputat, niſi miſer ſit. Vides ergo opinionis eſſe, non naturæ malum. Quid, quòd res ipſa lugere prohibet? ut apud Homerum quotidianæ neces, interituſq; multorum ſedationem mœrendi afferunt: apud quem ita dicitur:

Nanq; nimis multos, atq; omni luce, cadentes
Cernimus: ut nemo poſſit mœrore uacare.
Quo magis eſt æquum tumulis mandare peremptos
Firmo animo, & luctum lacrymis finire diurnis.

Ergo in poteſtate eſt abijcere dolorem, cum uelis, tempori ſeruientem. An eſt ullum tempus, quoniam quidem res in noſtra poteſtate eſt, cui non ponendæ curæ ægritudinis cauſa ſeruiamus? conſtabat eos, qui concidentem uulneribus Cn. Pompeium uidiſſent, cum in illo ipſo acerbiſſimo, miſerrimoq; ſpectaculo ſibi timerent, quòd ſe claſſe hoſtium circunfuſos uiderent, nihil tum aliud egiſſe, niſi ut remiges hortarentur, & ut

ſalutem adipiſcerentur fuga: poſteaquam Tyrum ueniſſent, tum affligari, lamentariq; cœpiſſe. Timor igitur ab ijs ægritudinem potuit repellere, ratio ac ſapientia uera non poterit? Quid eſt autem, quod plus ualeat ad ponēdum dolorem, quàm cum eſt intellectum nihil profici, & fruſtra eſſe ſuſceptum? Si igitur deponi poteſt, etiam non ſuſcipi poteſt. Voluntate igitur, & iudicio ſuſcipi ægritudinem confitendum eſt. idq; indicatur eorum patiētia, qui cum multa ſint ſæpe perpeſsi, facilius ferunt quicquid accidit, obduruiſſeq; ſeſe contra fortunam arbitrantur: ut ille apud Euripidem:

Si mihi nunc triſtis primum illuxiſſet dies,
Nec tam ærumnoſo nauigauiſſem ſalo,
Eſſet dolendi cauſa: ut iniecto equulei
Freno repente tactu exagitantur nouo.
Sed iam ſubiectus miſerijs obtorpui.

Defatigatio igitur miſeriarum ægritudines cùm faciat leuiores, intelligi neceſſe eſt, non rem ipſam cauſam atq; fontem eſſe mœroris. Philoſophi ſummi, nec dum tamen ſapientiam conſecuti, non'ne intelligunt in ſummo ſe malo eſſe? ſunt enim inſipientes: neque inſipientia ullum maius malum eſt: neque tamen lugent. quid ita? quia huic generi malorum non affingitur illa opinio, rectum eſſe, & æquum, & ad officium pertinere, ægrè ferre, quòd ſapiens non ſis. quod idem affingimus huic ægritudini, in

qua

quia luctus ineſt, quæ omnium maxima eſt. Itaq; Ariſtoteles ueteres philoſophos accuſans, qui exiſtimauiſſent philoſophiam ſuis ingenijs eſſe perfectam: ait eos aut ſtultiſſimos, aut glorioſiſſimos fuiſſe: ſed ſe uidere, quòd paucis annis magna acceſſio facta eſſet, breui tempore philoſophiam planè abſolutam fore. Theophraſtus autem moriens accuſaſſe naturam dicitur, quòd ceruis, & cornicibus uitam diuturnam, quorum id nihil intereſſet: hominibus, quorum maxime interfuiſſet, tam exiguam uitam dediſſet: quorum ſi ætas potuiſſet eſſe longinquior, futurum fuiſſe, ut omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum uita erudiretur. querebatur igitur ſe tum, cum illa uidere cœpiſſet, extingui. Quid? ex cæteris philoſophis non'ne optimus, & grauiſſimus quiſque confitetur, multa ſe ignorare? & multa ſibi etiam atq; etiam eſſe diſcenda? neque tamen, cum ſe in media ſtultitia, qua nihil eſt peius, hærere intelligant, ægritudine premuntur. nulla enim admiſcetur opinio officioſi doloris. Quid, qui non putant lugendum uiris? qualis fuit Q. Maximus efferens filium conſularem, qualis L. Paulus, duobus paucis diebus amiſſis filijs: qualis M. Cato, prætore deſignato, mortuo filio: quales reliqui, quos in conſolatione collegimus. quid hos aliud placauit, niſi quòd luctum, & mœrorem eſſe non putabant uiri?

uiri? Ergo id, quod alij rectum opinantes ægritudini ſe ſolent dedere, ij turpe putantes ægritudinem repulerunt. ex quo intelligitur, non in natura, ſed in opinione eſſe ægritudinem. Contra dicuntur hæc: Quis tam demens, ut ſua uoluntate mœreat? natura affert dolorem: cui quidem Crantor, inquiunt, ueſter cedendum putat. premit enim, atq; inſtat, nec reſiſti poteſt. Itaque Oileus ille apud Sophoclem, qui Telamonem antea de Aiacis morte conſolatus eſſet, is cùm audiſſet de ſuo, fractus eſt. de cuius commutata mente ſic dicitur,

Nec uero tanta præditus ſapientia
Quiſquam eſt, qui aliorum erumnam dictis alleuans,
Non idem, cum fortuna mutata impetum
Conuertat, clade ut ſubita frangatur ſua,
Vt illa ad alios dicta & præcepta excidant.

Hæc cùm diſputant, hoc ſtudent efficere, naturæ obſiſti nullo modo poſſe. ij tamen fatentur grauiores ægritudines ſuſcipi, quàm natura cogat. Quæ igitur amentia, ut nos quoq; idem ab alijs requiramus? Sed plures ſunt cauſæ ſuſcipiendi doloris. primum illa opinio mali, quo uiſo atque perſuaſo ægritudo inſequitur neceſſario. deinde etiam gratum ſe mortuis facere, ſi grauiter eos lugeant, arbitrantur. accedit ſuperſtitio muliebris quædam. exiſtimant enim Dijs immortalibus ſe facilius ſatisfacturos, ſi

eorum

uorum plaga perculſi, afflictos ſe & ſtratos eſſe fateantur. Sed hæc inter ſe quàm repugnent, pleriq; non uident. laudant enim eos qui æquo animo moriantur: qui alterius mortem æquo animo ferant, eos putant uituperandos. quaſi fieri ullo modo poßit, quod in amatorio ſermone dici ſolet, ut quiſquam plus alterum diligat, quàm ſe. Præclarum illud eſt, &, ſi quæris, rectum quoque, & uerum, ut eos, qui nobis charißimi eſſe debeant, æque ac noſmetipſos amemus: ut uero plus, fieri nullo pacto poteſt. ne optandum quidem eſt in amicitia, ut me ille plus, quàm ſe amet, ego illum plus, quàm me. perturbatio uitæ, ſi ita ſit, atque officiorum omnium conſequatur. Sed de hoc aliâs. nunc illud ſatis eſt, non attribuere ad amißionem amicorum miſeriam noſtram, ne illos plus, quàm ipſi uelint, ſi ſentiant, plus certe quàm noſmetipſos diligamus. nam quòd aiunt pleroſque conſolationibus nihil leuari, adiunguntq; conſolatores ipſos confiteri ſe miſeros, cum ad eos impetum ſuum fortuna conuerterit, utrunque diſſoluitur: ſunt enim iſta non naturæ uitia, ſed culpæ. ſtultitiam autem accuſare quamuis copioſe licet. nam & qui non leuantur, ipſi alios ad miſeriam inuitant: & qui ſuos caſus aliter ferunt, atque ut alijs autores ipſi fuerunt, non ſunt uitioſiores, quàm ferè pleriq;, qui auari auaros, gloriæ cupidos

glorioſi

glorioſi reprehendunt. eſt enim proprium ſtultitiæ aliorum uitia cernere, obliuiſci ſuorum. Sed nimirum hoc maximum eſt experimentum, cum conſtet ægritudinem uetuſtate tolli, hanc uim non eſſe in die poſitam, ſed in cogitatione diuturna. nam ſi eadem res eſt, & idem eſt homo: qui poteſt quicquam de dolore mutari, ſi neque de eo, propter quod dolet, quicquam eſt mutatum, neq; de eo, qui dolet? Cogitatio igitur diuturna nihil eſſe in re mali, dolori medetur, non ipſa diuturnitas. Hic mihi afferunt mediocritates: quæ ſi naturales ſunt, quid opus eſt conſolatione? natura enim ipſa terminabit modum. ſin opinabiles, opinio tota tollatur. Satis dictum eſſe arbitror, ægritudinem eſſe opinionem mali præſentis: in qua opinione illud inſit, ut ægritudinem ſuſcipere oporteat. Additur ad hanc diffinitionem à Zenone recte, ut illa opinio præſentis mali ſit recens. hoc autem uerbum ſic interpretatur, ut non tantum illud recens eſſe uelit, quod paulo antè acciderit: ſed quàm diu in illo opinato malo uis quædam inſit, & uigeat, & habeat quandam uiriditatem, tam diu appelletur recens: ut Arthemiſia illa Mauſoli Cariæ Regis uxor: quæ nobile illud Halicarnaſi fecit ſepulcrum, quàm diu uixit, uixit in luctu, eodemq; etiam confecta contabuit. huic erat illa opinio quotidie recens:

quæ

quæ tum deniq; non appellabatur recens, cum uetuſtate exaruit. Hæc igitur officia ſunt conſolantium, tollere ægritudinem funditus, aut ſedare, aut detrahere quamplurimum, aut ſupprimere, nec pati manare longius, aut ad aliam traducere. Sunt qui unum officium conſolantis putent, malum illud omnino non eſſe, ut Cleanthi placet. ſunt, qui non magnum malum, ut Peripatetici, ſunt qui abducunt à malis ad bona; ut Epicurus. ſunt qui ſatis putant oſtendere, nihil inopinati accidiſſe, nihil mali. Chryſippus autem caput eſſe cenſet in conſolando, detrahere illam opinionem mœrenti, ſi ſe officio fungi putet iuſto, atque debito. ſunt etiam, qui hæc omnia genera conſolandi colligunt: alius enim alio modo mouetur: ut fere nos omnia in conſolationem unam coniecimus: erat enim in tumore animus, & omnis in eo tenebatur curatio. ſed ſumendum tempus eſt non minus in animorum morbis, quàm in corporum: ut Prometheus ille Aeſchyli cui cum dictum eſſet;

Atqui Prometheu te hoc tenere exiſtimo,
Mederi poſſe rationem iracundiæ:

reſpondet,

Si quidem qui tempeſtiuam medicinam admouens,
Non adgrauéſcens uulnus illidat manus.

Erit igitur in conſolationibus prima medicina, doc

na, docere aut nullum malum eſſe, aut admodum paruum: altera, & de communi cõditione uitæ, et propriæ, ſiquid ſit de ipſius qui mœreat, diſputandum: tertia, ſummam eſſe ſtultitiam fruſtra confici mœrore, cum intelligas nihil poſſe profici. nam Cleanthes quidem ſapientem conſolatur: qui conſolatione non eget. nihil enim eſſe malum, quod turpe non ſit, ſi lugenti perſuaſeris, non tu illi luctum, ſed ſtultitiam detraxeris. Alienum autem tempus docendi. & tamen non ſatis mihi uidetur uidiſſe hoc Cleanthes, ſuſcipi aliquando ægritudinem poſſe ex eo ipſo, quod eſſe ſummum malum Cleanthes ipſe fatetur. Quid enim dicemus? cum Socrates Alcibiadi perſuaſiſſet, ut accepimus, eum nihil hominis eſſe, nec quicquam inter Alcibiadem ſummo loco natum, & quemuis baiulum intereſſe: cum ſe Alcibiades afflictaret, lacrymansq; Socrati ſupplex eſſet, ut ſibi uirtutem traderet, turpitudinemq; depelleret: quid dicemus Cleanthe? num in illa re, quæ ægritudine Alcibiadem afficiebat, mali nihil fuiſſe? quid illa Lyconis, qualia ſunt? qui ægritudinem extenuans, paruis ait eam rebus moueri fortunæ. & corporis incommodis, non animi malis, quid ergo? illud, quod Alcibiades dolebat, non ex animi malis uitijsq; conſtabat? Ad Epicuri conſolationem ſatis eſt antè dictum. Ne illa quidem conſolatio fir

tio fir

tio firmiſsima eſt, quanquam & uſitata eſt, & ſæpe prodeſt: Non tibi hoc ſoli. prodeſt hæc quidem, ut dixi, ſed nec ſemper, nec omnibus: ſunt enim, qui reſpuant: ſed refert, quo modo adhibeatur. ut enim tulerit quiſq; eorum, qui ſapienter tulerunt: non quo quiſq; incommodo affectus ſit, prædicandum eſt. Chryſippi ratio ad ueritatem firmiſsima eſt, ad tempus ægritudinis difficilis. Magnum opus eſt probare mœrenti, illum ſuo iudicio, & quòd ſe ita putet oportere facere, mœrere. nimirum igitur, ut in cauſis non ſemper utimur eodem ſtatu (ſic enim appellamus controuerſiarum genera) ſed ad tempus, ad controuerſiæ naturam, ad perſonam accommodamus: ſic in ægritudine lenienda. nam quam quiſque curationem recipere poſsit, uidendum eſt. Sed neſcio quo pacto ab eo, quod erat à te propoſitum, aberrauit oratio. tu enim de ſapiente quæſieras: cui aut malum uideri nullum poteſt, quod uacet turpitudine: aut ita paruum malum, ut id obruatur ſapientia, uixq́; appareat, qui nihil opinione affingat, aſſumatq́; ad ægritudinem: nec id putet eſſe rectum, ſe quàm maxime excruciari, luctuq́; confici, quo prauius nihil eſſe poſsit. edocuit tamen ratio, ut mihi quidem uidetur, cum hoc ipſum proprie non quæreretur hoc tempore, ne quidem ullum eſſe malum, niſi quod idem dici turpe poſſet: tamen ut uideremus, quicquid in

ægritudine mali, id non naturale eſſe, ſed uoluntario iudicio & opinionis errore contractum. Tractatum eſt autem à nobis id genus ægritudinis, quod unum eſt omnium maximum, ut eo ſublato, reliquorũ remedia ne magnopere quærenda arbitraremur. ſunt enim certa quæ de paupertate, certa quæ de uita inhonorata & ingloria dici ſoleant. ſeparatim autem certa ſcholæ ſunt de exilio, de interitu patriæ, de debilitate, de cæcitate, & de omni caſu: in quo nomen poni ſolet calamitatis. hæc Græci in ſingulas ſcholas, & in ſingulos libros diſpertiunt: opus enim quærunt, quanquam planè diſputationis ſunt, delectationis. & tamen ut medici toto corpore curando minimæ etiam parti, ſi condoluit, medentur: ſic philoſophia, cum uniuerſam ægritudinem ſuſtulit, tamen ſi quis error aliunde extitit, ſi paupertas momordit, ſi ignominia pupugit, ſi quid tenebrarum offudit exilium, aut eorum quæ modo dixi, ſi quid extitit, etſi ſingularum rerum ſunt propriæ conſolationes: de quibus audies tu quidem, cum uoles. Sed ad eundem fontem reuertendum eſt, ægritudinem omnem procul abeſſe à ſapiente, quòd inanis ſit, quòd fruſtra ſuſcipiatur, quòd non natura exoriatur, ſed iudicio, ſed opinione, ſed quadam inuitatione ad dolendum, cum id decreuerimus ita fieri oportere. hoc detracto, quod totum eſt uoluntarium, ægritudo erit ſub-

lata

lata illa mœrens: morſus tamen, & contractiunculæ quædam animi relinquentur. hanc dicant ſanè naturalem, dum ægritudinis nomen abſit, graue, tetrum, funeſtum, quod cum ſapientia eſſe, atq; ut ita dicam, habitare nullo modo poßit. Atqui ſtirpes ſunt ægritudinis, quàm multæ, quàm amaræ, quæ ipſo trunco euerſo, omnes elidendæ ſunt, & ſi neceſſe erit, ſingulis diſputationibus. ſupereſt enim nobis hoc cuicuimodi eſt otium. Sed ratio una omnium eſt ægritudinum, plura nomina: nam & inuidere ægritudinis eſt, & æmulari, & obtrectare, & miſereri, angi, lugere, mœrere, erumna affici, lamentari, ſolicitari, dolere, in moleſtia eſſe, afflictari, deſperare. Hæc omnia diffiniunt Stoici: eaq; uerba, quæ dixi, ſingularum rerum ſunt, non, ut uidentur, eaſdem res ſignificant, ſed aliquid differunt: quod alio loco fortaſſe tractabimus. Hæ ſunt illæ fibræ ſtirpium, quas initio dixi perſequendæ, & omnes elidendæ, ne ulla unquam poßit exiſtere. Magnum opus, & difficile: quis negat? quid autem præclarum, non idem arduum? ſed tamen id ſe effecturam philoſophia profitetur: nos modo curationem eius recipiamus. Verum quidem hæc hactenus. cætera, quotieſcunq; uoletis, & hoc loco, & alijs parata uobis erunt.

M. T. CICERONIS TVSCVLANARVM QVAESTIONVM LIB. IIII.

De reliquis animi perturbationibus.

CVM multis locis noſtrorum hominũ ingenia, uirtutesq; Brute ſoleo mirari, tum maxime ijs in ſtudijs, quæ ſero admodũ expetita, in hanc ciuitatem è Græcia tranſtulerunt. nam cum à primo urbis ortu, regijs inſtitutis, partim etiam legibus auſpicia, cerimoniæ, comitia, prouocationes, patrum conſilium, equitum, peditumq; deſcriptio, tota res militaris diuinitus eſſet conſtituta, tum progreſsio admirabilis, incredibilisq; curſus ad omnem excellentiam factus eſt, dominatu regio Rep. liberata. Nec uero hic locus eſt, ut de moribus inſtitutisq; maiorum, & diſciplina, ac temperatione ciuitatis loquamur. alijs hæc locis ſatis accurate à nobis dicta ſunt, maximeq; in ijs ſex libris, quos de Repub. conſcripſimus. hoc autem loco conſideranti mihi ſtudia doctrinæ, multa ſanè occurrunt, cur ea quoq; accerſita aliunde, neque ſolum expetita, ſed etiam conſeruata & culta uideantur. erat enim illis penè in conſpectu præſtanti ſapientia & nobilitate Pythagoras, qui fuit in Italia

tempor

temporibus iiſdem, quibus L. Brutus patriam liberauit, præclarus autor nobilitatis tuæ. Pythagoræ autem doctrina cum longe, lateq; flueret, permanauiſſe mihi uidetur in hanc ciuitatem: idq; cum cõiectura probabile eſt, tum quibuſdam etiam ueſtigiis indicatur. quis eſt enim qui putet, cum floreret in Italia Græcia potentiſsimis, & maximis urbibus ea quæ magna dicta eſt, in hisq; primum ipſius Pythagoræ, deinde poſtea Pythagoreorum tantum nomen eſſet, noſtrorum hominum ad eorum doctiſsimas uoces aures clauſas fuiſſe? quin etiam arbitror, propter Pythagoreorum admirationem Numã quoq; Regem Pythagoreum à poſterioribus exiſtimatum. nam cum Pythagoræ diſciplinam & inſtituta cognoſcerent, Regiſq; eius æquitatem, & ſapientiam à maioribus ſuis accepiſſent, ætates autem & tempora ignorarent propter uetuſtatem: cum, qui ſapientia excelleret, Pythagoræ auditorẽ fuiſſe crediderunt. Et de coniectura quidem hactenus. Veſtigia autem Pythagoreorum, quanquam multa colligi poſſunt, paucis tamen utemur, quoniam non id agitur hoc tempore. nam cum carminibus ſoliti illi eſſe dicantur, & præcepta quædam occultius tradere, & mentes ſuas à cogitationum intentione cantu fidibuſq; ad tranquillitatem traducere: grauiſsimus autor in Originibus dixit Cato, morem apud maiores hunc epularum fuiſſe, ut

deinceps, qui accubarent, canerent ad tibiam clarorum uirorum laudes, atq; uirtutes. ex quo perſpicuum eſt, & cantus tum fuiſſe reſcriptos uocum ſonis, & carmina. quanquam id quidem etiam XII. *tabulæ declarant, condi iam tum ſolitum eſſe carmen: quod ne liceret fieri ad alterius iniuriam, leges ſanxerunt. nec uero illud non eruditorum temporum argumentum eſt, quòd deorum puluinaribus, & epulis magiſtratuum fides præcinunt: quod proprium eius fuit, de qua loquor diſciplinæ. Mihi quidem etiam Appij Cæci carmen, quod ualde Panætius laudat epiſtola quadam: quæ eſt ad Q. Tuberonem, Pythagoreorum uidetur. multa ſunt etiam in noſtris inſtitutis ducta ab illis: quæ prætereo, ne ea, quæ peperiſſe ipſi putamur, aliunde didiciſſe uideamur. Sed ut ad propoſitum redeat oratio: quàm breui tempore quot, & quanti poëtæ, qui autem oratores extiterunt? facile ut appareat noſtros omnia conſequi potuiſſe, ſimul ut uelle cœpiſſent. Sed de cæteris ſtudijs alio loco & dicemus, ſi uſus fuerit, & ſæpe diximus. Sapientiæ ſtudium uetus id quidem in noſtris: ſed tamen, ante Lælij ætatem, & Scipionis, non reperio quos appellare poſsim nominatim. quibus adoleſcentibus Stoicum Diogenem, & Academicum Carneadem uideo ad Senatum ab Athenienſibus miſſos eſſe legatos. qui cum Reipublicæ*

nullam

nullam unquam partem attigiſſent, eſſentq́; eorum alter Cyrenæus, alter Babylonius: nunquam profectò ſcholis eſſent excitati, neque ad illud munus electi, niſi in quibuſdam principibus temporibus illis fuiſſent ſtudia doctrinæ. qui cum cætera literis mandarent, alij ius ciuile, alij orationes ſuas, alij monumenta maiorum: hanc ampliſsimam omnium artium bene uiuendi diſciplinam uita magis, quàm literis perſecuti ſunt. itaq; illius ueræ elegantisq́; philoſophiæ, quæ ducta à Socrate in Peripateticis adhuc permanſit, & idem alio modo dicentibus Stoicis, cum Academici eorum controuerſias diſceptarent: nulla ferè ſunt, aut pauca admodum Latina monumenta, ſiue propter magnitudinem rerum, occupationemq́; omnium, ſiue etiam, quòd imperitis ea probari poſſe non arbitrabantur: cum interim illis ſilentibus C. Amafanius extitit dicens. cuius libris editis, commota multitudo contulit ſe ad eandem potiſsimũ diſciplinam, ſiue quòd erat cognitu perfacilis, ſiue quòd inuitabatur illecebris blandis uoluptatis, ſiue etiam quia nihil prolatum erat melius, illud quod erat, tenebant. Poſt Amafanium autem multi eiuſdem æmuli rationis multa cum ſcripſiſſent, Italiã totam occupauerunt: quodq́; maximum argumentũ eſt, non dici illa ſubtiliter, quòd & facile ediſcantur, & ab indoctis probentur: id illi firmamentũ eſſe diſci-

plinæ putant. Sed defendat quidem quod quiſque ſentit: ſunt enim iudicia libera. nos inſtitutum tenebimus: nulliuſq; unius diſciplinæ legibus aſtricti, quibus in philoſophia neceſſario pareamus, quid ſit in quaq; re maxime probabile, ſemper requiremus. quod cum ſæpe aliàs, tum nuper in Tuſculano ſtudioſe egimus: itaq; expoſitis tridui diſputationibus, quartus dies hoc libro concluditur. ut enim in inferiorem ambulationem deſcendimus, quod idem feceramus ſuperioribus diebus, ſic acta res eſt. M. *Dicat, ſi quis uult, de qua re diſputare uelit.* A. *Non mihi uidetur omni animi perturbatione poſſe ſapiens uacare.* M. *Ægritudine quidem heſterna diſputatione uidebatur: niſi forte temporis cauſa aſſentiebare.* A. *Minime uero: nam mihi egregie probata eſt oratio tua.* M. *Non igitur exiſtimas cadere in ſapientem ægritudinem?* A. *Prorſus non arbitror.* M. *Atqui, ſi iſta perturbare animum ſapientis non poteſt, nulla poterit. Quid enim? metus'ne conturbet? at earum rerum eſt abſentium metus quarum præſentium eſt ægritudo. ſublata igitur ægritudine, ſublatus eſt metus. Reſtant duæ perturbationes, lætitia geſtiens, & libido, quæ ſi non cadent in ſapientem, ſemper mens erit tranquilla ſapientis.* A. *Sic prorſus intelligo.* M. *Vtrum igitur mauis? ſtatim'ne nos uela facere, an quaſi è portu egredientes paululum remigrare?*

grare? A. Quidnam eſt iſtuc? non enim intelligo. M. Quia Chryſippus & Stoici, cum de animi perturbationibus diſputant, magnam partem in his partiendis, & definiendis occupati ſunt: illa eorum perexigua oratio eſt, qua medeantur animis, nec eos turbulentos eſſe patiantur. Peripatetici autem ad placandos animos multa afferunt: ſpinas partiendi, & diffiniendi prætermittunt. Quærebam igitur, utrum panderem uela orationis ſtatim, an eam antè paululum dialecticorum remis propellerem. A. Iſto modo uero: erit enim hoc totum, quod quæro, ex utroq; perfectius. M. Eſt id quidem rectius: ſed pòſt requires, ſi quid fuerit obſcurius. A. Faciam equidem. tu tamen, ut ſoles, dices iſta ipſa obſcura planius, quàm dicuntur à Græcis. M. Enitar quidem: ſed intento opus eſt animo, ne omnia dilabantur, ſi unum aliquod effugerit. quoniam, quæ Græci πάθη uocant, nobis perturbationes appellari magis placet, quàm morbos. in his explicandis ueterem illam equidem Pythagoræ primum, deinde Platonis deſcriptionem ſequar: qui animum in duas partes diuidunt: alteram rationis participem faciunt, alteram expertem. in participe rationis ponunt tranquillitatem, id eſt placidam, quietamq; con ſtantiam: in illa altera motus turbidos tum iræ, tum cupiditatis, contrarios, inimicosq; rationi. Sit igitur hic fons. utamur tamen in his

perturbationibus deſcribendis Stoicorum diffinitionibus,& partitionibus:qui mihi uidentur in hac quæſtione uerſari acutiſsime. Eſt igitur Zenonis hæc diffinitio, ut perturbatio ſit, quod πάθος ille dicit, auerſa à recta ratione contra naturam animi cõmotio. quidam breuius,perturbationem eſſe appetitum uehementiorem dicunt : ſed uehementiorem eum uolunt eſſe , qui longius diſceſſerit à naturæ conſtantia. partes autem perturbationum uolunt ex duobus opinatis bonis naſci, & ex duobus opinatis malis. ita eſſe quatuor. ex bonis libidinem, & lætitiã, ut ſit lætitia præſentium bonorum, libido futurorum. ex malis metum & ægritudinem naſci cenſent:metũ futuris, ægritudinem præſentibus. quæ enim uenientia metuuntur,eadem efficiunt ægritudinem inſtantia.lætitia autem,& libido in bonorum opinione uerſantur , cum libido ad id,quod uidetur bonum,illecta, & inflammata rapiatur:lætitia, ut adepta iam aliquid concupitum,efferatur,& geſtiat. natura enim omnes ea,quæ bona uidentur,ſequuntur,fugiuntq; contraria. quamobrem ſimul obiecta ſpecies cuiuſpiam eſt , quod bonum uideatur , ad id adipiſcendum impellit ipſa natura. id cum conſtanter prudenterq; fit , eiuſmodi appetitionem Stoici βούλησιν appellant, nos appellamus uoluntatem. eam illi putant in ſolo eſſe ſapiente: quàm ſic diffiniunt : Voluntas eſt,quæ quid cũ

ratione

ratione deſiderat. quæ autem aduerſa ratione incitata eſt uehementius, ea libido eſt, uel cupiditas effrenata, quæ in omnibus ſtultis inuenitur. itemq́; cum ita mouemur, ut in bono ſimus aliquo: dupliciter id contingit. nam cum ratione animus mouetur placide, atque conſtanter, tum illud gaudium dicitur: cum autem & inaniter, & effuſe animus exultat, tum illa lætitia geſtiens, uel nimia dici poteſt: quam ita diffiniunt, ſine ratione animi elationem. quomodoq́; bona natura appetimus, ſic à malis natura declinamus: quæ declinatio ſi cum ratione fiet, cautio appelletur, eaq́; intelligatur in ſolo eſſe ſapiente: quæ autem ſine ratione, & cum examinatione humili, atq; fracta, nominetur metus. eſt igitur metus rationi aduerſa cautio. præſentis autẽ mali ſapientis affectio nulla eſt. ſtulti autem ægritudo eſt ea, qua afficiuntur in malis opinatis, animosq́; demittunt, & contrahunt rationi non obtẽperantes. itaq; hæc prima definitio eſt, ut ægritudo ſit animi aduerſante ratione contractio. Sic quatuor perturbationes ſunt, tres conſtantiæ: quoniam ægritudini nulla conſtantia opponitur. ſed omnes perturbationes iudicio cenſent fieri, & opinione. itaq; eas diffiniunt preſſius, ut intelligatur nõ modo quàm uitioſæ, ſed etiam quàm in noſtra ſint poteſtate. eſt igitur ægritudo, opinio recens mali præſentis: in quo demitti contrahiq́; animo

rectum

rectum eſſe uideatur. Lætitia, opinio recens boni præſentis, in quo efferri rectum eſſe uideatur. Metus, opinio impendentis mali, quod intolerabile eſſe uideatur. Libido, opinio uenturi boni, quod ſit ex uſu iam præſens eſſe, atque adeſſe. Sed quæ iudicia, quaſq; opiniones perturbationum eſſe dixi, non in eis perturbationes ſolum poſitas eſſe dicunt, uerũ illa etiã, quæ efficiuntur perturbationibus, ut ægritudo quaſi morſum aliquem doloris efficiat, metus receſſum quendam animi & fugam, lætitia profuſam hilaritatem, libido effrenatam appetentiam. opinionem autem, quam in omnes diffinitiones ſuperiores incluſimus, uolunt eſſe imbecillam aſſenſionem. Sed in ſingulis perturbationibus partes eiuſdẽ generis plures ſubÿciuntur, ut ægritudini inuidentia (utendum eſt enim docendi cauſa uerbo minus uſitato, quoniam inuidia non in eo, qui inuidet, ſolum dicitur, ſed etiã in eo, cui inuidetur) æmulatio, obtrectatio, miſericordia, angor, luctus, mœror, erumna, dolor, lamentatio, ſolicitudo, moleſtia, afflictatio, deſperatio, & ſi quæ ſunt de genere eodem. ſub Metũ autem ſubiecta ſunt pigritia, pudor, terror, timor, pauor, exanimatio, conturbatio, formido. voluptati maleuolẽtia lætãs malo alieno, delectatio, iactatio, et ſimilia. Libidini ira, excandeſcentia, odium, inimicitia, diſcordia, indigentia, deſiderium, & cætera eiuſmodi.

Hæc

Hæc autem diffiniunt hoc modo: Inuidentiam eſſe dicunt ægritudinem ſuſceptam propter alterius res ſecundas, quæ nihil noceant inuidenti. nam ſi quis doleat eius rebus ſecundis, à quo ipſe lædatur, non recte dicitur inuidere: ut ſi Hectori Agamemnon. qui autem, cui alterius commoda nihil noceant, tamen eum doleat his frui, is inuidet profecto. Aemulatio autem dupliciter illa quidem dicitur, ut & in laude & in uitio nomen hoc ſit. nam & imitatio uirtutis æmulatio dicitur, ſed ea nihil hoc loco utimur, eſt enim laudis: & eſt æmulatio ægritudo, ſi eo, quod concupierit, alius potiatur, ipſe careat. Obtrectatio autem eſt ea, quam intelligi Zelotypiam uolo, ægritudo ex eo, quod alter quoq; potiatur eo, quod ille ipſe concupiuerit. Miſericordia eſt ægritudo ex miſeria alterius iniuria laborantis: nemo enim parricidæ aut proditoris ſupplicio miſericordia commouetur. Angor eſt ægritudo premẽs. Luctus ægritudo ex eius, q charus fuerit, interitu acerbo. Mœror ægritudo flebilis. Erumna ægritudo laborioſa. Dolor ægritudo crucians. Lamentatio ægritudo cum eiulatu. Solicitudo ægritudo cum cogitatione. Moleſtia ægritudo permanens. Afflictatio ægritudo cum uexatione corporis. Deſperatio ægritudo ſine ulla rerũ expectatione meliorum. Quæ autem ſubiecta ſunt ſub metu, ea ſic diffiniunt: Pigritiam metum

conſequentis laboris: Terrorem metum concutientem, ex quo fit, ut pudorem rubor, terrorem pallor, & tremor, & dentium crepitus conſequatur: Timorem metum mali appropinquantis: Pauorem metum mentem loco mouentem, ex quo illud Ennij,

Tum pauor ſapientiam mihi omnem ex animo expectorat:

Exanimationem metum ſubſequentem, & quaſi comitem pauoris: Conturbationem metum excutientem cogitata: Formidinem metum permanentem. Voluptatis autem partes hoc modo deſcribunt, ut Maleuolentia ſit uoluptas ex malo alterius ſine emolumento ſuo: Delectatio uoluptas ſuauitate auditus animum deliniens. & qualis eſt hæc aurium, tales ſunt oculorum, & tactionum, & odorationum, & ſaporum: quæ ſunt omnes unius generis, ad perfundendum animum tanquam illiquefacta uoluptates. Iactatio eſt uoluptas geſtiens, & ſe efferens inſolentius. Quæ autem libidini ſubiecta ſunt, ea ſic definiunt, ut Ira ſit libido puniendi eius, qui uideatur læſiſſe iniuria: Excandeſcentia autem ſit ira naſcens, & modo exiſtens: quæ θύμωσις Græce dicitur: Odium ira inueterata: Inimicitia ira ulciſcendi tempus obſeruans: Diſcordia ira acerbior, intimo odio, & corde concepta: Indigentia libido inexplebilis: Deſiderium libido eius, qui nondum adſit,

ſit, uidendi. diſtinguunt illud etiam, ut ſit libido earum rerum, quæ dicuntur de quodam, aut quibuſdam, quæ κατηγορήματα dialectici appellant: ut habere diuitias, capere honores. Indigentia rerum ipſarum eſt, ut honorum, ut pecuniæ. omnium autem perturbationum fontem eſſe dicunt intemperantiam: quæ eſt à tota mente, & à recta ratione defectio, ſic auerſa à præſcriptione rationis, ut nullo modo appetitiones animi nec regi, nec contineri queant. Quemadmodum igitur temperantia ſedat appetitiones, & efficit, ut hæ rectæ rationi pareant, conſeruatq; conſiderata iudicia mentis: ſic huic inimica intemperantia omnem animi ſtatum inflammat, conturbat, incitat. Itaq; & ægritudines, & metus, & reliquæ perturbationes omnes gignũtur ex ea. quemadmodum cum ſanguis corruptus eſt, aut pituita redundat, aut bilis, in corpore morbi ægrotationesq; naſcuntur: ſic prauarum opinionum conturbatio, & ipſarum inter ſe repugnantia ſanitate animum ſpoliat, morbisq; perturbat. ex perturbationibus autem primum morbi conficiuntur, quæ uocant illi νοσήματα, eaq; quæ ſunt eis morbis contraria, quæ habent ad res certas uitioſam offenſionem, atque faſtidium: deinde ægrotationes, quæ appellantur à Stoicis ἀῤῥωστήματα: hisq; item oppoſitæ contrariæ offenſiones. Hoc loco nimium operæ conſumitur à Stoicis, maxime

xime à Chryſippo, dum morbis corporum comparatur morborum animi ſimilitudo. qua oratione minime neceſſaria prætermiſſa, ea, quæ rem continent, pertractemus. Intelligatur igitur, perturbationem, iactantibus ſe opinionibus inconſtanter & turbide, in motu eſſe ſemper. cum autem hic feruor, concitatióq; animi inueterauerit, & tanquam in uenis, medullisq; inſederit, tum exiſtit & morbus, & ægrotatio, & offenſiones eæ, quæ ſunt eis morbis, ægrotationibusq; contrariæ. Hæc, quæ dico, cogitatione quidem inter ſe differunt, re uero copulata ſunt, eáq; oriuntur ex libidine, & lætitia. nam cum eſt concupita pecunia, nec adhibita continuo ratio, quaſi quædam Socratica medicina, quæ ſanaret eam cupiditatem, permanat in uenas, & inhæret in uiſceribus illud malum, exiſtitq; morbus, & ægrotatio: quæ auelli inueterata nõ poſſunt: eiq; morbo nomen eſt auaritia. ſimiliterq; cæteri morbi: ut gloriæ cupiditas, ut mulieroſitas, ut ita appellem eam, quæ Græce φιλογυνεία dicitur, cæteriq; ſimiliter morbi ægrotationesq; naſcũtur. quæ autem his ſunt contraria putantur à metu, ut odium mulierum, quale in μισογυνείᾳ eſt: ut in hominum uniuerſum genus, quod accepimus de Timone, qui μισάνθρωπος appellatur: ut inhoſpitalitas eſt. quæ omnes ægrotationes animi ex quodam metu naſcuntur earum

rerum,

uerum, quas fugiunt, & oderunt. Definiunt autem animi ægrotationem, opinionem uehementem de re non expetenda, tanquam ualde expetenda ſit, inhærentem, & penitus inſitam. Quod autem naſcitur ex offenſione, ita definiunt: opinionem uehementem de re non fugienda, inhærentem, & penitus inſitam, tanquam fugienda. hæc autem opinatio eſt, iudicare ſe ſcire, quod neſciat. Aegrotationi autem talia quædam ſubiecta ſunt, auaritia, ambitio, mulieroſitas, peruicacia, liguritio, uinolentia, cupedia, & ſiqua ſunt ſimilia. Eſt autem auaritia opinatio uehemens de pecunia, quaſi ualde expetenda ſit, inhærens, & penitus inſita. ſimilisq; eſt eiuſdem generis diffinitio reliquarum. Offenſionum autem diffinitiones ſunt eiuſmodi, ut Inhoſpitalitas ſit opinio uehemens ualde fugiendum eſſe hoſpitem, eaq́; inhærens & penitus inſita. ſimiliter definitur & mulierum odium, ut Hippolyti, & ut Timonis generis humani. Atque ut ad ualetudinis ſimilitudinem ueniam, eaq́; collatione utamur aliquando, ſed parcius quàm ſolent Stoici: ut ſunt alij ad alios morbos procliuiores. itaq; dicimus grauedinoſos quoſdam, quoſdam torminoſos, non quia iam ſint, ſed quia ſæpe ſint: alij ad metum, alij ad aliam perturbationem. ex quo in alijs anxietas, unde anxij, in alijs iracundia dicitur: quæ ab ira differt: eſtq́;

aliud iracundum eſſe, aliud iratum, ut differt anxietas ab angore. neque enim omnes anxij, qui anguntur aliquando: neque anxij, ſemper anguntur: ut inter ebrietatem & ebrioſitatem intereſt: aliudq; eſt eſſe amatorem, aliud amantem. Atq; hæc aliorum ad alios morbos procliuitas late patet. nam pertinet ad omnes perturbationes. in multis etiam uitijs apparet: ſed nomen res non habet. ergo inuidi, & maleuoli, liuidi, & timidi, & miſericordes, quia procliues ad eas perturbationes ſunt, non quia ſemper feruntur. Hæc igitur procliuitas ad ſuum quodque genus à ſimilitudine corporis ægrotatio dicitur, dum ea intelligatur ad ægrotandum procliuitas. ſed hæc in bonis rebus, quòd alij ad alia bona ſunt aptiores, facilitas nominetur: in malis procliuitas, ut ſignificet lapſionem: in neutris habeat ſuperius nomen. quo modo autem in corpore morbus, ægrotatio, & uitium, ſic in animo. Morbum appellant totius corporis corruptionem: Aegrotationem morbum cum imbecillitate: Vitium, cum partes corporis inter ſe diſsidēt. ex quo prauitas membrorum, diſtortio, deformitas. Itaq; illa duo, morbus, & ægrotatio, ex totius ualetudinis corporis conquaſſatione, & perturbatione gignuntur, uitium autem integra ualetudine ipſum ex ſe cernitur. ſed in animo tantummodo cogitatione poſſumus morbum ab ægrotatione ſeiun-

gere

gere. Vitioſitas autem eſt habitus, aut affectio in tota uita inconſtans, & à ſe ipſa diſſentiens. ita fit, ut in altera corruptione opinionum morbus efficiatur, & ægrotatio, in altera inconſtantia, & repugnantia. non enim omne uitium partes habet diſſentientes, ut eorum, qui non longè à ſapientia abſunt, affectio eſt illa quidem diſcrepans à ſe ipſa, dum eſt inſipiens, ſed non diſtorta, nec praua. morbi autem & ægrotationes partes ſunt uitioſitatis: ſed perturbationes ſint'ne eiuſdem partes, quæſtio eſt. uitia enim affectiones ſunt manentes, perturbationes autem mouentes, ut non poßint affectionum manentium partes eſſe. atque ut in malis attingit animi naturam corporis ſimilitudo, ſic & in bonis. ſunt enim in corpore præcipua, pulchritudo, uires, ualetudo, firmitas, uelocitas: ſunt item in animo. corporis temperatio, cum ea congruunt inter ſe, è quibus conſtamus: ſanitas ſic animi dicitur, cũ eius iudicia, opinioneſq; concordant. eaq; eſt animi uirtus: quam alij ipſam temperantiam dicunt eſſe, alij obtemperantem temperantiæ præceptis, & eam ſubſequentem, nec habentẽ ullam ſpeciem ſuam, ſed ſiue hoc, ſiue illud ſit, in ſolo eſſe ſapiente. Eſt autem quædam animi ſanitas, quæ in inſipientem etiam cadat, cum curatione medicorum perturbatio mentis aufertur. & ut corporis eſt quædam apta figura membrorũ, cum coloris qua-

dam ſuauitate: eaq́; dicitur pulchritudo: ſic in animo opinionum, iudiciorumq́; æquabilitas, & conſtantia, cum firmitate quadam, & ſtabilitate uirtutem ſubſequens, aut uirtutis uim ipſam continens, pulchritudo uocatur. itemq́; uiribus corporis, & neruis, & efficacitati ſimiles, ſimilibus quoq; uerbis, animi uires nominantur. Velocitas autem corporis, celeritas appellatur: quæ eadem ingenij etiam laus haberetur, propter animi multarum rerum breui tempore percurſionem. Illud animorum corporumq́; diſsimile eſt, quòd animi ualentes morbo tentari non poſſunt, corpora poſſunt. ſed corporum offenſiones ſine culpa accidere poſſunt, animorum non item. quorum omnes morbi, & perturbationes ex aſpernatione rationis eueniunt: itaque in hominibus ſolum exiſtunt. nam beſtiæ ſimile quiddam faciunt, ſed in perturbationes non incidunt. Inter acutos autem, & hebetes intereſt, quòd ingenioſi, ut æs Corinthium in æruginem, ſic illi in morbum & incidunt tardius: & recreantur ocyus: hebetes non item. Nec uero in omnem morbum, ac perturbationem animus ingenioſi cadit: non enim multa efferata, & immania: quædam autem humanitatis quoq; habent primam ſpeciem, ut miſericordia, ægritudo, metus. Aegrotationes autem & morbi animorum difficilius euelli poſſe putantur, quã ſumma illa uitia, quæ

uirt

uirtutibus ſunt contraria. morbis enim manentibus, uitia ſublata eſſe nõ poſſunt, quia nõ tam celeriter ſanantur, quàm illa tolluntur. Habes ea, quæ de perturbationibus enucleate diſputãt Stoici: quæ logica appellant, quia diſſeruntur ſubtilius. è quibus quoniam tanquam è ſcrupuloſis cotibus enauigauit oratio, reliquæ diſputationis curſum teneamus: modo ſatis illa dilucide dixerimus pro rerum obſcuritate. A. *Prorſus ſatis: ſed ſiqua diligentius erunt cognoſcenda, quæremus aliàs: nunc uela, quæ modo dicebas, expectamus, & curſum.* M. *Quando & alijs locis de uirtute diximus, & ſæpe dicendum erit (pleræque enim quæſtiones, quæ ad uitam, moresq́; pertinent, à uirtutis fonte ducuntur) quando igitur uirtus eſt affectio animi conſtans, conueniensq́;, laudabiles efficiens eos, in quibus eſt, & ipſa per ſe ſua ſponte, ſeparata etiam utilitate, laudabilis: ex ea proficiſcuntur honeſtæ uoluntates, ſententiæ, actiones, omnisq́; recta ratio: qaunquam ipſa uirtus breuiſſime recta ratio dici poteſt. Huius igitur uirtutis contraria eſt uitioſitas: ſic enim malo, quàm malitiam appellare eam, quam Græci κακίαν appellãt. nam malitia certi cuiuſdam uitij nomen eſt, uitioſitas omnium. ex qua cogitantur perturbationes: quæ ſunt, ut paulo antè diximus, turbidi animorum. concitatiq́; motus auerſi à ratione, & inimiciſſimi mentis, uitæq́;*

tranquillæ: important enim ægritudines anxias, atque acerbas, animosq; affligunt, & debilitant metu. ijdem inflammãt appetitione nimia: quam tum cupiditatem, tum libidinem dicimus, impotentiam quandam animi à temperantia, & moderatione plurimum diſsidentem. quæ ſi quando adepta eſt id, quod ei fuerit concupitum, tum fert alacritatem, ut nihil eſſe conſtet, quod agat: ut ille, qui uoluptatem animi nimiam ſummum eſſe errorem arbitratur. eorum igitur malorũ in una uirtute poſita ſanatio eſt. Quid autem eſt non miſerius ſolum, ſed fœdius etiam, & deformius, quàm ægritudine quis afflictus, debilitatusq; iacens? cui miſeria proximus eſt is, qui appropinquans aliquod malum metuit, exanimatusq; pendet animi. quam uim ſignificantes mali, poëtæ, impendere apud inferos ſaxum Tantalo faciunt, ob ſcelera: animiq; impotentiam, & ſuperbiloquentiam. ea communis pœna ſtultitiæ eſt: omnibus enim, quorum mens abhorret à ratione, ſemper aliquis alijs dolor, alijs terror impendet. atque ut hæ tabificæ mentis perturbationes ſunt: ægritudinem dico, & metum: ſic hilariores illæ, cupiditas auidè ſemper aliquid expetens, & inanis alacritas, id eſt lætitia geſtiens, nõ multum differunt ab amentia. Ex quo intelligitur, qualis ille ſit, quem tum moderatum, aliàs modeſtum, & temperantem, aliàs conſtantem, continentemq;

temq́; dicimus. nonnunquam hæc eadem uocabula ad frugalitatis nomen, tanquam ad caput, referre uolumus. quòd niſi eo nomine uirtutes continerentur, nunquam illud ita peruulgatum eſſet, ut iam prouerbij locum obtineret, Hominem frugi omnia rectè facere. quod idem cum Stoici de ſapiente dicunt, nimis admirabiliter, nimisq́; magnificè dicere uidetur. Ergo is, quiſquis eſt, qui moderatione, & conſtantia quietus animo eſt, ſibiq́; ipſe placatus, ut neque tabeſcat moleſtijs, neq; frangatur timore, nec ſitienter quid appetens ardeat deſiderio, nec alacritate futili geſtiens deliqueſcat: is eſt ſapiens, quem quærimus: is eſt beatus, cui nihil humanarum rerum aut intolerabile ad demittendum animum, aut nimis lætabile ad efferẽdum uideri poteſt. quid enim uideatur ei magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis, totiusq́; mundi nota ſit magnitudo? nam quid aut in ſtudijs humanis, aut in tam exigua uitæ breuitate magnum ſapienti uideri poteſt, qui ſemper animo ſic excubat, ut ei nihil improuiſum accidere poſsit, nihil inopinatum, nihil omnino nouum? atque idem ita acrem in omnes partes aciem intendit, ut ſemper uideat ſedem ſibi, ac locum ſine moleſtia, atque angore uiuendi, ut quemcunq; caſum fortuna inuexerit, hunc apte & quiete ferat. quod qui faciet, non ægritudine ſolum uacabit, ſed etiam perturbationibus

reliquis omnibus. his autem uacuus animus perfecte atq; abſolute beatos efficit: idemq́; concitatus, & abſtractus ab integra, certaq́; ratione, non conſtantiam ſolum amittit, uerum etiam ſanitatem. Quocirca mollis & eneruata putanda eſt Peripateticorum ratio, & oratio, qui perturbari animos neceſſe eſſe dicunt, ſed adhibent modum quendam, quem ultra progredi non oporteat. Modum tu adhibes uitio? an uitium nullum eſt non parere rationi? an ratio parum præcipit, nec bonum illud eſſe, quod aut cupias ardenter, aut adeptus te efferas inſolenter? nec porrò malum, quo aut oppreſſus iaceas, aut, ne opprimare, mente uix conſtes? eaq́; omnia aut nimis triſtia, aut nimis læta errore fieri? qui ſi error ſtultis extenuetur die, ut, cum res eadem maneat, aliter ferat inueterata, aliter recentia: ſapientem ne attingat quidem omnino. etenim quis erit tandem modus iſte? quæramus enim modũ ægritudinis, in qua opera plurimum ponitur. Aegrè tuliſſe P. Rutilium fratris repulſam Conſulatus, ſcriptum apud Fannium eſt: ſed tamen tranſiſſe modum uidetur, quippe qui ob eam cauſam à uita receſſerit, moderatius igitur ferre debuit. Quid, ſi, cum id ferret modice, mors liberorum acceſſiſſet? nata eſſet ægritudo noua, ſed ea modica: magna tamẽ facta eſſet acceſſio. Quid ſi deinde dolores graues corporis, ſi bonorum amiſſio, ſi ea

ſi cæcitas,ſi exilium, ſi pro ſingulis malis ægritudines accederent? ſumma ea fieret, quæ non ſuſtineretur. Qui modum igitur uitio quærit, ſimiliter facit,ut ſi poſſe putet eum,qui ſe è Leucade præcipitauerit, ſuſtinere ſe, cum uelit.ut enim id non poteſt,ſic animus perturbatus, & incitatus nec cohibere ſe poteſt, nec, quo loco uult, inſiſtere omnino, quæq; creſcentia pernicioſa ſunt,eadem ſunt uitioſa naſcentia. ægritudo autem cæteræq; perturbationes amplificatæ certè peſtiferæ ſunt: igitur etiam ſuſceptæ continuo in magna peſtis parte uerſantur. etenim ipſæ ſe impellunt,ubi ſemel à ratione diſceſſum eſt: ipſaq; ſibi imbecillitas indulget,in altumq; prouehitur imprudens, nec reperit locum conſiſtendi. quamobrem nihil intereſt, utrum moderatas perturbationes approbent,an moderatam iniuſtitiam, moderatam ignauiam, moderatam intemperantiam. qui enim uitijs modum apponit, is partem ſuſcipit uitiorum.quod cùm ipſum per ſe odioſum eſt, tum eo moleſtius, quia ſunt in lubrico, incitataq; ſemel in procliue labuntur, ſuſtineriq; nullo modo poſſunt. Quid, quòd ijdem Peripatetici perturbationes iſtas, quas nos extirpandas putamus, non modo naturales eſſe dicunt, ſed etiam utiliter à natura datas? quorum eſt talis oratio. Primum multis uerbis iracundiam laudant: cotem fortitudinis eſſe dicunt, multoq; & in hoſtem,

& in improbum ciuem uehementiores iratorum impetus eſſe: leues autem ratiunculas eorum, qui ita cogitarent: Prælium rectum eſt hoc fieri: conuenit dimicare pro legibus, pro libertate, pro patria. hæc nullam habent uim, niſi ira excanduit fortitudo. Nec uero de bellatoribus ſolum diſputant. imperia ſeueriora nulla eſſe putant ſine aliqua acerbitate iracundiæ. Oratorem denique non modo accuſantem, ſed ne defendentem quidem probant ſine aculeis iracundiæ. quæ etiam ſi non adſit, tamen uerbis atque motu ſimulandam arbitrantur, ut auditoris iram oratoris incendat actio. Virum deniq; uideri negant, qui iraſci neſciat, eamq;, quam lenitatem nos dicimus, uitioſo lentitudinis nomine appellant. Nec uero ſolum hanc libidinem laudant (eſt enim ira, ut modo diffiniui, ulciſcendi libido) ſed illud ipſum genus uel libidinis, uel cupiditatis ad ſummam utilitatem eſſe dicunt à natura datum: nihil enim quenquam, niſi quod libeat, præclare facere poſſe. Noctu ambulabat in publico Themiſtocles, quòd ſomnum capere non poſſet: quærentibusq; reſpondebat, Milciadis trophæis ſe è ſomno ſuſcitari. Cui non ſunt auditæ Demoſthenis uigiliæ? qui dolere ſe aiebat, ſi quando opificum antelucana uictus eſſet induſtria. Philoſophiæ denique ipſius principes nunquam in ſuis ſtudijs tantos progreſſus ſine flagranti

cupid

cupiditate facere potuiſſent. Vltimas terras luſtraſſe Pythagoram, Democritum, Platonem accepimus. ubi enim quid eſſet, quod diſci poſſet, eò ueniendum iudicauerunt. Num putamus hæc fieri ſine ſummo cupiditatis ardore potuiſſe? Ipſam ægritudinem, quam nos ut tetram, & immanem beluam fugiendam eſſe diximus, non ſine magna utilitate à natura dicunt conſtitutam, ut homines caſtigationibus, reprehenſionibus, ignominiijs affici ſe in delicto dolerent. impunitas enim peccatorum data uidetur eis, qui & ignominiam, & infamiam ferunt ſine dolore. morderi eſt melius conſcientia. ex quo eſt illud è uita ductum ab Afranio. nam cum diſſolutus filius, Heu me miſerum, dixiſſet: tum ſeuerus pater,

Dummodo doleat aliquid, doleat quod lubet. Reliquas quoq; partes ægritudinis utiles eſſe dicunt, miſericordiam ad opem ferendam, & calamitates hominum indignorum ſubleuandas: ipſum illud æmulari, obtrectare, nō eſſe inutile: cum aut ſe non idem uideat conſecutum, quod alium: aut alium idem, quod ſe: metum uero ſi quis ſuſtuliſſet, omnem uitæ diligentiam ſublatam fore, quæ ſumma eſſet in eis, qui leges, qui magiſtratus, qui paupertatem, qui ignominiam, qui mortem, qui dolorem timerent. hæc tamen ita diſputant, ut reſecanda eſſe fateantur, euelli penitus dicāt nec poſſe, nec opus eſſe:

ut in omnibus ferè rebus mediocritatem eſſe optimam exiſtiment. Quæ cùm exponunt, nihil'ne tibi uidentur, an aliquid dicere? A. *Mihi uero dicere aliquid: ita expecto, quid ad iſta.* M. *Reperiam fortaſſe: ſed illud antè: Vides'ne, quanta fuerit apud Academicos uerecundia? planè enim dicunt quod ad rem pertineat. Peripateticis reſpondetur à Stoicis. digladientur illi, per me licet: cui nihil eſt neceſſe, niſi ubi ſit illud, quod ueriſimillimum uideatur, inquirere. Quid eſt igitur, quod occurrat in hac quaſtione, è qua poßit attingi aliquid ueriſimile, quo longius mens humana progredi non poteſt? definitio perturbationis: qua recte Zenonem uſum puto. ita enim definit, ut perturbatio ſit aduerſa ratione contra naturam animi commotio: uel breuius, ut perturbatio ſit appetitus uehementior: uehementior autem intelligatur is, qui procul abſit à naturæ conſtantia. Quid ad has definitiones poßim dicere? atqui hæc pleraq; ſunt prudenter, acuteq; diſſerentium. illa quidem ex rhetorum pompa, ardores animorum, cotesq; uirtutum. An uero uir fortis, niſi ſtomachari cœperit, non poteſt fortis eſſe? gladiatorum id quidem. quanquam in eis ipſis uidemus ſæpe conſtantiam. colloquuntur, congrediuntur, aliquid poſtulant, ut magis placati, quàm irati eſſe uideantur. Sed in illo genere ſit ſanè Pacideianus aliquis hoc animo, ut narrat Lucilius:*

Occid

Occidam illum equidem, & uincam, ſi id quæritis, inquit.

Verum illud credo fore, in os prius accipiam ipſe,

Quàm gladium in ſtomacho, ſura, ac pulmonibus ſiſto.

Odi hominem: iratus pugno: nec longius quicquam

Vobis, quàm dextræ gladium dum accommodet alter:

Vſq; adeo ſtudio, atq; odio illius, efferor ira.

At ſine hac gladiatoria iracundia uidemus progredientem apud Homerum Aiacem multa cum hilaritate, cum depugnaturus eſſet cum Hectore. cuius, ut arma ſumpſit, ingreßio lætitiam attulit ſocijs, terrorem autem hoſtibus: ut ipſum Hectorem, quemadmodum eſt apud Homerum, toto pectore trementem prouocaſſe ad pugnam pœniteret. atq; hi collocuti inter ſe, priuſquam manum conſererent, leniter et quiete, nihil ne in ipſa quidem pugna iracundè, rabioſe'ue fecerunt. Ego ne Torquatum quidem illum, qui hoc cognomen inuenit, iratum exiſtimo Gallo torquem detraxiſſe: nec Marcellum apud Claſtidium ideo fortem fuiſſe, quia fuerit iratus. de Africano quidem, quia notior eſt nobis propter recentem memoriam, uel iurare poſſum, non illum iracundia tum inflammatum fuiſſe, cum in acie M. Alienum Pelignũ ſcuto

prot

protexit, gladiumq; hoſti in pectus infixit. de L. Bruto fortaſſe dubitarim, an propter infinitum odium tyranni effrenatius in Aruntem inuaſerit. uideo enim utrunque comminus ictu cecidiſſe contrario. Quid igitur huc adhibetis iram? an fortitudo, niſi inſanire cœperit, impetus ſuos non habet? Quid? Herculem, quem in cœlum iſta ipſa, quam uos iracundiam eſſe uultis, ſuſtulit fortitudo, iratum'ne cenſes conflixiſſe cum Erymanthio apro, aut leone Nemeao? an etiam Theſeus Marathonij tauri cornua comprehendit iratus? Vide, ne fortitudo minime ſit rabioſa, ſitq; iracundia tota leuitatis. neq; enim eſt illa fortitudo, quæ rationis expers eſt. Contemnendæ ſunt humanæ res: negligenda mors eſt: patibiles & dolores, & labores putandi. hæc cum conſtituta ſint iudicio, atq; ſententia, tum eſt robuſta illa, & ſtabilis fortitudo: niſi forte quæ uehementer, acriter, animoſe fiunt, iracundè fieri ſuſpicamur. Mihi uero ne Scipio quidem ille Pontifex maximus, qui hoc Stoicorum uerum eſſe declarauit, nunquam iratum eſſe ſapientē: iratus uidetur fuiſſe Tib. Graccho, tum, cùm Conſulem languentem reliquit, atque ipſe priuatus, ut ſi Conſul eſſet, qui Rempub. ſaluam eſſe uellet, ſe ſequi iuſſit. Neſcio ecquid ipſi nos fortiter in Repub. fecerimus. ſi quid fecimus, certe irati non fecimus. An eſt quicquam ſimilius inſaniæ, quàm

ira

ira? quàm bene Ennius initium dixit inſaniæ. color, uox, oculi, ſpiritus, impotentia dictorum, atq; factorum quam partem habent ſanitatis? quid Achille Homerico fœdius? quid Agamemnone in iurgio? nam Aiacem quidem ira ad furorem, mortemq; perduxit. Non igitur deſiderat fortitudo aduocatam iracundiam. ſatis eſt inſtructa, armata, parata per ſeſe. nam iſto modo quidem licet dicere utilem uinolentiam ad fortitudinem, utilem etiam dementiam, quòd & inſani, & ebrij multa faciunt ſæpe uehementius.

Semper Aiax fortis, fortiſsimus tamen in
furore:
Nam facinus fecit maximum, cum, Danais
inclinantibus,
Summam rem perfecit manus, prælium cum
reſtituit inſaniens.

Dicamus igitur utilem inſaniam. Tracta definitionem fortitudinis, intelliges eam ſtomacho nõ egere. Fortitudo eſt igitur animi affectio legi ſummæ in perpetiendis rebus obtemperans: uel conſeruatio ſtabilis iudicij in eis rebus, quæ formidoloſæ uidentur, ſubeundis, & repellendis: uel ſcientia rerum formidoloſarum, contrariarumq; perferendarum, aut omnino negligendarum, conſeruans earum rerum ſtabile iudicium, uel breuius, ut Chryſippus. nam ſuperiores definitiones erant Sphæri, hominis

in

boſos nominauerunt. Oratorem uero iraſci minime decet, ſimulare non dedecet. An tibi iraſci tum uidemur, cum quid in cauſis acrius, & uehementius dicimus? quid? cùm iam rebus tranſactis, & præteritis orationes ſcribimus, num irati ſcribimus?

Ecquis hoc animaduertit? Vincite.

num aut egiſſe unquam iratum Aeſopum, aut ſcripſiſſe exiſtimamus iratum Accium? Aguntur iſta præclare, & ab oratore quidem melius, ſi modo eſt orator, quàm ab ullo hiſtrione: ſed aguntur leniter, & mente tranquilla. Libidinem uero laudare, cuius eſt libidinis? Themiſtoclem, & Demoſthenem mihi profertis: additis Pythagoram, Democritum, Platonem. quid? uos ſtudia libidinem uocatis? quæ uel optimarum rerum, ut ea ſunt, quæ profertis, ſedata tamen, & tranquilla eſſe debent. Iam ægritudinem laudare, unam rem maxime deteſtabilem, quorum eſt tandem philoſophorum? At commode dixit Afranius:

Dum modo doleat aliquid, doleat quod lubet. dixit enim de adoleſcente perdito ac diſſoluto: nos autem de conſtanti uiro, ac ſapienti quærimus. & quidem illam ipſam iram centurio habeat, aut ſignifer, uel cæteri de quibus dici non neceſſe eſt, ne rhetorum aperiamus myſteria: utile eſt enim uti motu animi, qui uti ratione non poteſt. nos autem, ut teſtificor ſæpe, de ſa-

piente quærimus. At etiam æmulari utile eſt, obtrectare, miſereri. Cur miſereare potius, quàm feras opem, ſi id facere poßis? an ſine miſericordia liberales eſſe non poſſumus? non enim ſuſcipere ipſi ægritudines propter alios debemus: ſed alios, ſi poſſumus, leuare ægritudine. Obtrectare uero alteri, aut illa uitioſa æmulatione, quæ riualitati ſimilis eſt, æmulari, quid habet utilitatis, cum ſit æmulantis angi alieno bono, quod ipſe non habeat: obtrectantis autem alieno bono, quòd id etiam alius habeat? Quis id approbare poßit, ægritudinem ſuſcipere pro experientia, ſi quid habere uelis? nam ſolum habere uelle, ſumma dementia eſt. Mediocritates autem malorum quis laudare recte poßit? quis enim poteſt, in quo libido, cupiditas'ue ſit, non libidinoſus & cupidus eſſe? in quo ira, non iracundus? in quo angor, non anxius? in quo timor, non timidus? libidinoſum igitur, & cupidum, & iracundum, & anxium, & timidum cenſemus eſſe ſapientem? de cuius excellentia multa quidem dici quamuis fuſe, lateq; poßint, ſed breuißime illo modo, ſapientiam eſſe rerum diuinarum, & humanarum ſcientiam, cognitionemq;, quæ cauſa cuiuſque rei ſit. Ex quo efficitur, ut diuina imitetur, humana omnia inferiora uirtute ducat. In hanc tu igitur, tanquam in mare, quod eſt uentis ſubiectum, perturbationem cadere tibi dixiſti uideri?

uideri? Quid eſt, quod tantam grauitatem conſtantiamq; perturbet? an improuiſum aliquid, atq; repentinum? quid poteſt accidere tale ei, cui nihil ſubitum eſt, quod homini euenire poſſit? nam quòd aiunt nimia reſecari oportere, naturalia relinqui: quid tandem poteſt eſſe naturale, quod idem nimium eſſe poßit? ſunt enim omnia iſta ex errorum orta radicibus: quæ euellenda, & extrahenda penitus, non circuncidenda, nec ampuanda ſunt. Sed quoniam ſuſpicor te non tam de ſapiente, quàm de te ipſo quærere (illum enim putas omni perturbatione eſſe liberum, te uis) uideamus quanta ſint, quæ à philoſophia remedia morbis animorum adhibeantur: eſt enim quædam medicina certe: nec tam fuit hominum generi infenſa, atque inimica natura, ut corporibus tot res ſalutares, animis nullam inuenerit. de quibus eſt hoc etiã merita melius, quòd corporum adiumenta adhibentur extrinſecus, animorum ſalus incluſa in his ipſis eſt. Sed quo maior eſt in eis præſtantia, & diuinior, eo maiore indigent diligentia. itaq; bene adhibita ratio cernit, quid optimum ſit: neglecta multis implicatur erroribus. Ad te igitur mihi iam conuertenda omnis oratio eſt: ſimulas enim quærere te de ſapiente: quæris autem fortaſſe de te. Earum igitur perturbationum, quas expoſui, uariæ ſunt curationes. nam neq; omnis ægritudo una ratiõe ſedatur: alia eſt

enim lugenti, alia miſeranti, alia inuidenti adhibenda medicina: eſt enim in omnibus quatuor perturbationibus illa diſtinctio, utrum ad uniuerſam perturbationem, quæ eſt aſpernatio rationis, aut appetitus uehementior, an ad ſingulas, ut ad metum, libidinem, reliquasq; melius adhibeatur oratio: & utrum illud'ne non uideatur ægre ferendum, ex quo ſuſcepta ſit ægritudo, an omnium rerum tollenda omnino ægritudo, ut ſi quis ægre ferat, ſe pauperem eſſe, id'ne diſputes, paupertatem malum non eſſe, an hominem ægre ferre nihil oportere. nimirum hoc melius: ne, ſi forte de paupertate non perſuaſeris, ſit ægritudini concedendum: ægritudine autem ſublata proprijs rationibus, quibus heri uſi ſumus, quodam modo etiam paupertatis malum tollitur. ſed omnis eiuſmodi perturbatio, animi placatione abluatur, illa quidem, cum doceas, nec bonum illud eſſe, ex quo lætitia aut libido oriatur, nec malum, ex quo aut metus, aut ægritudo. Veruntamen hæc eſt certa, & propria ſanatio, ſi doceas, ipſas perturbationes per ſe eſſe uitioſas, nec habere quicquam aut naturale, aut neceſſarium. ut ipſam ægritudinem leniri uidemus, cum obijcimus mœrentibus imbecillitatem animi effœminati, cumq; eorum grauitatem, conſtantiamq; laudamus, qui non turbulente humana patiantur. quod quidem ſolet eis etiam accidere, qui illa mala eſſe cēſent, ferenda

ferenda tamen æquo animo arbitrantur. Putat aliquis uoluptatem eſſe bonum, alius autem pecuniam: tamen & ille ab intemperantia, & hic ab auaritia auocari poteſt. Illa autem altera ratio, & oratio, quæ ſimul & opinionem falſam tollit, & ægritudinem detrahit, eſt ea quidem utilior, ſed raro proficit, neq; eſt ad uulgus adhibenda. Quædam autem ſunt ægritudines, quas leuare illa medicina nullo modo poßit: ut ſi quis ægre ferat, nihil in ſe eſſe uirtutis, nihil animi, nihil officij, nihil honeſtatis, propter mala is quidem angatur, ſed alia quædam ad eum ſit admouenda curatio, & talis quidem, quæ poßit eſſe omnium, etiam de cæteris rebus diſcrepantium philoſophorum. inter omnes enim conuenire oportet, commotiones animorum à recta ratione auerſas eſſe uitioſas, ut, etiam ſi nec mala ſint illa, quæ metum, ægritudinem'ue, nec bona, quæ cupiditatem, lætitiam'ue moueãt, tamen ſit uitioſa ipſa commotio: conſtantem enim uolumus quendam, ſedatum, grauem, humana omnia prementem illum eſſe, quem magnanimum, & fortem uirum dicimus. talis autem nec mœrens, nec timens, nec cupiens, nec geſtiens eſſe quiſquam poteſt. eorum enim hæc ſunt, qui euentus humanos ſuperiores, quàm ſuos animos eſſe ducunt. Quare omnium philoſophorum, ut antè dixi, una ratio eſt medendi, ut nihil, quale ſit illud quod perturbet animum,

ſed de ipſa ſit perturbatione dicendum. Itaque primum in ipſa cupiditate, cum id ſolum agitur, ut ea tollatur, non eſt quærendum, bonum illud nec'ne ſit, quod libidinem moueat: ſed libido ipſa tollenda eſt: ut ſiue, quod honeſtum eſt, id ſit ſummum bonum, ſiue uoluptas, ſiue horum utrunq; coniunctum, ſiue illa tria genera bonorum, tamen, etiam ſi uirtutis ipſius uehementior appetitus ſit, eadem ſit omnibus ad deterrendum adhibenda oratio. Continet autem ſedationem animi humana in conſpectu poſita natura: quæ quo facilius expreſſa cernatur, explicanda eſt oratione communis conditio, lexq́; uitæ. Itaq; non ſine cauſa cum Oreſtem fabulam doceret Euripides, primos tres uerſus reuocaſſe dicitur Socrates:

Neq; tam terribilis ulla fando oratio eſt,
Neq; ſors, neq; ira cœlitum inuectum malũ,
Quod non natura humana patiendo ferat.

Eſt autem utilis ad perſuadendum ea, quæ acciderunt, ferri & poſſe, & oportere, enumeratio eorum, qui tulerunt. etſi ægritudinis ſedatio & heſterna diſputatione explicata eſt, & in conſolationis libro, quem in medio (nõ enim ſapientes eramus) mœrore, & dolore conſcripſimus: quodq́; uetat Chryſippus ad recentes quaſi tumores animi remedium adhibere, id nos fecimus, naturæq́; uim attulimus, ut magnitudini medicinæ doloris magnitudo concederet. Sed

ægritudini, de qua ſatis eſt diſputatum, finitimus eſt metus. de quo pauca dicenda ſunt. Eſt enim metus, ut ægritudo præſentis, ſic ille futuri mali. itaq; nonnulli ægritudinis partem quandam metum eſſe dicebant. alij autem metum præmoleſtiam appellabant, quòd eſt quaſi dux conſequentis moleſtiæ. quibus igitur rationibus inſtantia feruntur, eiſdem contemnuntur ſequentia. nam uidendum eſt, in utriſq;, ne quid humile, ſummiſſum, molle, effœminatum, fractum, abiectumq; faciamus. Sed quanquam de ipſius metus inconſtantia, imbecillitate, leuitate dicendum eſt, tamen multum prodeſt ea, quæ metuuntur, ipſa contemnere. itaq;, ſiue caſu accidit, ſiue cõſilio, percommode factum eſt, quòd eis de rebus, quæ maxime metuuntur, de morte, & de dolore, primo, & proximo die diſputatum eſt. quæ ſi probata ſunt, metu magna ex parte liberati ſumus. Ac de malorum opinione hactenus. uideamus nunc de bonorum, id eſt de lætitia, & de cupiditate. Mihi quidem in tota ratione ea, quæ pertinet ad animi perturbationem, una res uidetur cauſam cõtinere, omneis eas eſſe in noſtra poteſtate, omneis iudicio ſuſceptas, omneis uoluntarias. hic igitur error eſt eripiendus, hæc detrahenda opinio: atq; ut in malis opinatis tolerabilia, ſic in bonis ſedatiora ſunt efficienda ea, quæ magna, & lætabilia dicuntur. atque hoc quidem commune malo-

rum, & bonorum: ut ſi iam difficile ſit perſuadere, nihil earum rerum, quæ perturbent animum, aut in malis, aut in bonis eſſe habendum, tamen alia ad alium motum curatio ſit adhibenda, aliaq́; ratione maleuolus, alia amator, alia rurſus anxius, alia timidus corrigendus. atq; erat facile ſequentem eam rationem, quæ maxime probatur de bonis, & malis, negare unquam lætitia affici poſſe inſipientem, quòd nihil unquam haberet boni. ſed loquimur nunc more communi. ſint ſanè iſta bona, quæ putantur honores, diuitiæ, uoluptates, cæteraq́;: tamen in eis ipſis potiundis exultans, geſtiensq́; lætitia turpis eſt: ut, ſi ridere conceſſum ſit, uituperetur tamen cachinnatio: eodem enim uitio eſt effuſio animi in lætitia, quo in dolore contractio: eademq́; leuitate cupiditas eſt in appetendo, qua lætitia in fruendo: & ut nimis afflicti moleſtia, ſic nimis elati lætitia iure iudicantur leues. & cum inuidere, ægritudinis ſit: malis autem alienis uoluptatem capere, lætitiæ: utrunque immanitate, & feritate quadam proponenda caſtigari ſolet. atque ut confidere decet, timere non decet: ſic gaudere decet, lætari non decet: quoniam docendi cauſa à gaudio lætitiam diſtinguimus. Illud iam ſuprà diximus, fieri contractionem animi recte nunquam poſſe, elationem poſſe: aliter enim Næuianus ille gaudet Hector,

Lætus

Lætus ſum

Laudari me abs te pater laudato uiro:

aliter ille apud Trabeam Chærea:

Lena delinita argento nutũ obſeruabit meũ.

Quid uelim, quid ſtudeam. aduenienſ digito impellam ianuam:

Fores patebunt. de improuiſo Chryſis ubi me aſpexerit,

Alacris obuiam mihi ueniet complexum exoptans meum,

Mihi ſe dedet.

quàm hæc pulchra putet, ipſa iam dicet:

Fortunam ipſam anteibo fortunis meis.

Hæc lætitia quàm turpis ſit, ſatis eſt diligenter attendentem penitus uidere. & ut turpes ſunt, qui efferunt ſe lætitia tum, cum fruuntur uenereis uoluptatibus: ſic flagitioſi, qui eas inflammato animo concupiſcunt. totus uero iſte, qui uulgo appellatur amor (nec hercule inuenio, quo nomine alio poſsit appellari) tantæ leuitatis eſt, ut nihil uideam, quod putem conferendum. quem Cæcilius,

–Deum qui non ſummum putet,

Aut ſtultũ, aut rerũ eſſe imperitũ exiſtimet:

Cui in manu ſit, quem eſſe dementem uelit,

Quem ſapere, quem ſanari, quem in morbum inÿci,

Quẽ contra amari, quẽ accerſiri, quẽ expeti.

O præclaram emendatricem uitæ poëticam,

quæ amorem flagitij, & leuitatis autorem in concilio deorum collocandum putet. de comœdia loquor: quæ, ſi hæc flagitia non probaremus, nulla eſſet omnino. Quid autem ex tragœdia princeps ille Argonautarum?

Tu me amoris magis, quàm honoris, ſeruauiſti gratia.

quid ergo? hic amor Medeæ quanta miſeriarũ incendia excitauit? atq; ea tamen apud alium poëtam patri dicere audet, ſe coniugem habuiſſe

Illum, amor quem dederat, qui plus pollet, potiorq́; eſt patre.

Sed poëtas ludere ſinamus, quorũ fabulis in hoc flagitio uerſari ipſum uidemus Iouem. ad magiſtros uirtutis, philoſophos ueniamus: qui amorẽ negant ſtupri eſſe, & in ea litigant cũ Epicuro, non multum, ut opinio mea fert, mentiente: quis eſt enim amor iſte amicitiæ? cur neq; deformem adoleſcentem quiſquam amat, neq; formoſum ſenem? mihi quidem hæc in Græcorum gymnaſijs nata conſuetudo uidetur: in quibus iſti liberi, & conceſſi ſunt amores. bene igitur Ennius,

Flagitij principium eſt nudare inter ciues corpora.

qui ut ſint, ſicut fieri poſſe uideo, pudici, ſolliciti tamen & anxij ſunt, eoq́; magis, quòd ſe ipſi continẽt, et coërcent. Atq; ut muliebreis amores omittam, quibus maiorem licentiam natura conceſſit: quis aut de Ganymedis raptu dubitat,

bitat, quid poëtæ uelint, aut non intelligit, quid apud Euripidem & loquatur, & cupiat Laius? quid deniq; homines doctiſſimi, & ſummi poëtæ de ſe ipſis, & carminibus edant, & cantibus? fortis uir in ſua Rep. cognitus, quæ de iuuenum amore ſcripſit Alcæus? nam Anacreontis quidem tota poëſis eſt amatoria. maxime uero omnium flagraſſe amore Rheginum Ibicū, apparet ex ſcriptis. atque horum omniū libidinoſos eſſe amores uidemus. philoſophi ſumus exorti, & autore quidem noſtro Platone, quem non iniuria Dicæarchus accuſat, qui amori autoritatem tribueremus. Stoici uero & ſapientem amaturum eſſe dicunt: & amorem ipſum, conatū amicitiæ faciundæ ex pulchritudinis ſpecie definiunt: qui ſi quis eſt, in rerum natura ſine ſolicitudine, ſine deſiderio, ſine cura, ſine ſuſpirio. ſit ſanè: uacat enim omni libidine: hæc autem de libidine oratio eſt. ſin autem eſt aliquis amor, ut eſt certe, qui nihil abſit, aut non multum ab inſania, qualis in Leucadia eſt:

Si quidē ſit quiſquā deus, cui ego ſum curæ.

At id erat deis omnibus curandum, quemadmodum hic frueretur uoluptate amatoria.

Heu me infelicem.

nihil uerius. probe & ille,

Sanus'ne es, qui temere lamentare?

ſic inſanus ſuis etiam uidetur. at quas tragœ-

dias effecit?

Te Apollo ſancte fer opem,teq; omnipotens
Neptune inuoco,
Voſq; adeo uenti.–

mundum totum ſe ad amorem ſuum ſubleuandum conuerſurum putat: Venerem unam excludit,ut iniquam.

Nam quid ego te appellem Venus?

eam præ libidine negat curare quicquam. quaſi uero ipſe non propter libidinem tanta flagitia & faciat, & dicat. Sic igitur affecto hæc adhibenda curatio eſt, ut ei illud, quod cupiat, oſtendatur quàm leue, quàm contemnendum, quàm nihil ſit omnino, quàm facile uel aliunde, uel alio modo perfici, uel omnino negligi poſſit. adducendus eſt etiam nonnunquam ad alia ſtudia, ſolicitudines, curas, negotia. loci deniq; mutatione, tanquam ægroti non conualeſcentes, ſæpe curandus eſt. etiam nouo quodam amore ueterem amorem tanquam clauo clauum eijciendum putant. maxime autem admonendus, quantus ſit furor amoris: omnibus enim ex animi perturbationibus eſt profecto nulla uehementior: ut, ſi iam ipſa illa accuſare nolis, ſtupra dico, & corruptelas, & adulteria, inceſta deniq;, quorum omnium accuſabilis eſt turpitudo: ſed ut hæc omittamus, perturbatio ipſa mentis in amore fœda per ſe eſt. nam ut illa præteream, quæ ſunt furoris: hæc

hæc ipſa per ſeſe quam habent leuitatem, quæ uidentur eſſe mediocria?

—iniuriæ,
Suſpiciones, inimicitiæ, induciæ,
Bellũ, pax rurſum. incerta hæc ſi tu poſtules
Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quàm ſi des operam ut cũ ratione inſanias.

Hæc inconſtantia, mutabilitasq; mentis quem non ipſa prauitate deterreat? Eſt etiam illud, quod in omni perturbatione dicitur, demonſtrandum, nullam eſſe niſi opinabilem, niſi iudicio ſuſceptam, niſi uoluntariam. etenim ſi naturalis amor eſſet, & amarent omnes, & amarentur, & ſemper amarent, & idem amarent, neq; alium pudor, alium cogitatio, alium ſatietas deterreret. Ira uero quãquam diu perturbat animum, dubitationem inſaniæ non habet: cuius impulſu exiſtit etiam inter fratres tale iurgium:

Quis homo te exuperauit unquam gentium impudentia?
Quis autem malitia te?

noſti, quæ ſequuntur. alternis enim uerſibus intorquentur inter fratres grauiſſimæ contumeliæ: ut facile appareat Atrei filios eſſe, eius, qui meditatur pœnam in fratrem nouam.

Maior mihi moles, maius miſcendũ malũ,
Qui illius acerbũ cor cõtundã, & cõprimã.

Quæ igitur hæ erũt moles? audi Thyeſtẽ ipſum:

Imp

Impius hortatur me frater, ut meos malis
Manderem natos. – (muſer

eorum uiſcera apponit: quid eſt enim, quò non progrediatur eodem ira quò furor? itaq; iratos proprie dicimus exiſſe de poteſtate, id eſt de conſilio, de ratione, de mente: horum enim poteſtas in totum animum eſſe debet. his autem ſunt ſubtrahendi, in quos impetum conantur facere, dum ſe ipſi colligant (quid eſt autem ſe ipſum colligere, niſi diſſipatas animi partes rurſum in ſuum locum cogere?) aut rogandi ſunt, orandiq;, ut, ſi quam habent ulciſcendi uim, differant in tempus aliud, dum deferueſcat ira. deferueſcere autem certe ſignificat ardorem animi inuita ratione excitatum. ex quo illud laudatur Archytæ: qui cum uillico factus eſſet iratior, Quo te modo, inquit, accepiſſem, niſi iratus eſſem? Vbi ſunt ergo iſti, qui iracundiam utilem dicunt? poteſt utilis eſſe inſania? At naturalis eſt. An quicquam eſſe poteſt ſecundum naturam, quod ſit repugnante ratione? quo modo autem, ſi naturalis eſſet ira, aut alius alio magis iracundus eſſet, aut finem haberet prius, quàm eſſet ulta, ulciſcendi libido, aut quenquam pœniteret, quod feciſſet per iram? ut Alexandrum Regem uidemus: qui cum interemiſſet Clytum familiarem ſuum, uix à ſe manus abſtinuit: tanta uis fuit pœnitendi. Quibus cognitis, quis eſt qui

eſt qui dubitet, quin hic quoque motus animi ſit totus opinabilis, ac uoluntarius? quis enim dubitarit, quin ægrotationes animi, qualis eſt auaritia, gloriæ cupiditas, ex eo, quòd magni æſtimetur ea res, ex qua animus ægrotat, oriantur? unde intelligi debet, perturbationem quoq; omnem eſſe in opinione. & ſi fidentia, id eſt firma animi confiſio, ſcientia quedã eſt, & opinio grauis, non temere aſſentiens: metus quoq; eſt diffidentia expectati, & impendentis mali. & ſi ſpes eſt expectatio boni, mali expectationem eſſe neceſſe eſt metum. ut igitur metus, ſic reliquæ perturbationes ſunt in malo. ergo ut conſtantia ſcientiæ, ſic perturbatio erroris eſt. qui autem natura dicuntur iracundi, aut miſericordes, aut inuidi, aut tale quid, ij ſint eiuſmodi conſtituti, quaſi mala ualetudine animi, ſanabiles tamen, ut Socrates dicitur, cum multa in conuentu uitia collegiſſet in eum Zopyrus, qui ſe naturam cuiuſq; ex forma perſpicere profitebatur, deriſus eſt à cæteris, qui illa in Socrate uitia non agnoſcerent, ab ipſo autem Socrate ſubleuatus eſt, cum illa ſibi uitia ineſſe, ſed ratione à ſe deiecta diceret. Ergo ut optima quiſque ualetudine affectus, poteſt uideri alius, ut natura, ad aliquem morbum procliuior: ſic animus alius ad alia uitia propenſior. qui autem non natura, ſed culpa uitioſi eſſe dicuntur, eorum uitia conſtant

ſtant

ſtant ex falſis opinionibus rerum bonarum ac malarum, ut ſit alius ad alios motus perturbationesq; procliuior. inueteratio autem ut in corporibus ægrius depellitur, ſic in animis quoq; perturbatio: citiusq; repentinus oculorum tumor ſanatur, quàm diuturna lippitudo depelliitur. Sed cognita iam cauſa perturbationum, quæ omnes oriuntur ex iudicijs opinionũ, & uoluntatibus, ſit iam huius diſputationis modus. ſcire autem nos oportet, cognitis, quoad poßint ab homine cognoſci, bonorum & malorum finibus, nihil à philoſophia poſſe aut maius, aut utilius optari, quàm hæc, quæ à nobis hoc quatriduo diſputata ſunt. morte enim contempta, & dolore ad patiendum leuato, adiunximus ſedationem ægritudinis: qua nullum homini maius malum eſt. Etſi enim omnis animi perturbatio grauis eſt, nec multum differt ab amentia: tamen ita cæteros, cum ſint in aliqua perturbatione aut metus, aut lætitiæ, aut cupiditatis, commotos modo, & perturbatos dicere ſolemus: at eos, qui ſe ægritudini dediderunt, miſeros, afflictos, erumnoſos, calamitoſos. Itaq; non fortuito factum uidetur, ſed à te ratione propoſitum, ut ſeparatim de ægritudine, & de cæteris perturbationibus diſputaremus: in ea eſt enim fons miſeriarum, & caput. ſed & ægritudinis, & reliquorum animi morborum una ſanatio eſt, omnes opinabiles

nabiles eſſe, & uoluntarios, eaq́; re ſuſcipi, quòd ita rectum eſſe uideatur. Hunc errorem, quaſi radicem omnium malorum, ſtirpitus philoſophia ſe extracturam pollicetur. Demus ergo nos huic excolendos, patiamurq́; nos ſanari. his enim malis inſidentibus, non modo beati, ſed ne ſani quidem eſſe poſſumus. aut igitur negemus quicquam ratione confici, cum contrà nihil ſine ratione rectè fieri poſſit: aut, cum philoſophia ex rationum collatione conſtet, ab ea, ſi & boni, & beati uolumus eſſe, omnia adiumenta, & auxilia petamus bene, beateq́; uiuendi.

M. T. CICERONIS TVSCVLANARVM QVAESTIONVM LIBER V.

Virtutem ad beate uiuendum ſe ipſa eſſe contentam.

QVINTVS *hic dies Brute finem faciet Tuſculanarum diſputationum: quo die eſt à nobis ea de re, quā tu ex omnibus maxime probas, diſputatum. placere enim tibi admodum ſenſi ex eo libro, quē ad me accuratiſſime ſcripſiſti: & ex multis ſermonibus tuis, uirtutem ad beate uiuendum ſe ipſa eſſe contentam. quod*

etſi difficile eſt probatu, propter tam uaria & tam multa tormenta fortunæ: tale tamen eſt, ut elaborandum ſit, quo facilius probetur. nihil eſt enim omnium, quæ in philoſophia tractantur, quod grauius, magnificentiusq; dicatur. nam cum ea cauſa impulerit eos, qui primi ſe ad philoſophiæ ſtudium contulerunt, ut omnibus rebus poſthabitis, totos ſe in optimo uitæ ſtatu exquirendo collocarent: profecto ſpe beate uiuendi tantam in eo ſtudio curam, operamq; poſuerunt. quòd ſi ab ijs inuenta & perfecta uirtus eſt, & ſi præſidij ad beate uiuendum in uirtute ſatis eſt: quis eſt, qui non præclare & ab illis poſitam, & à nobis ſuſceptam operam philoſophandi arbitretur? ſin autem uirtus ſubiecta ſub uarios incertosq; caſus famula fortunæ eſt, nec tantarum uirium eſt, ut ſe ipſa tueatur: uereor, ne non tam uirtutis fiducia nitendum nobis ad ſpem beate uiuendi, quàm uota facienda uideantur. Equidem eos caſus, in quibus me fortuna uehementer exercuit, mecum ipſe conſiderans, huic incipio ſententiæ diffidere, interdum etiam humani generis imbecillitatem, fragilitatemq; extimeſcere: uereor enim, ne natura cum corpora nobis infirma dediſſet, ijsq; & morbos inſanabiles, & dolores intolerabiles adiunxiſſet: animos quoq; dederit & corporum doloribus congruentes, & ſeparatim ſuis angoribus

ribus

ribus & moleſtijs implicatos. ſed in hoc me ipſe caſtigo, quòd ex aliorum, & ex noſtra fortaſſe mollitie, non ex ipſa uirtute de uirtutis robore exiſtimo: illa enim (ſi modo eſt ulla uirtus, quam dubitationem auunculus tuus Brute ſuſtulit) omnia, quæ cadere in hominem poſſunt, ſubter ſe habet, eaq́; deſpiciens, caſus contemnit humanos: culpaq́; omni carens, præter ſe ipſam nihil cenſet ad ſe pertinere. Nos autem omnia aduerſa tum uenientia metu augẽtes, tum mœrore præſentia, rerum naturam, quàm errorem noſtrum damnare malumus. Sed & huius culpæ, & cæterorum uitiorum, peccatorumq́; noſtrorum omnis à philoſophia petenda correctio eſt. cuius in ſinum cum à primis temporibus ætatis, noſtra uoluntas ſtudiumq́; nos contuliſſet, his grauiſſimis caſibus in eundem portum, ex quo eramus egreſſi, magna iactati tempeſtate confugimus. O uitæ philoſophia dux, ò uirtutis indagatrix, expultrixq́; uitiorum, quid non modo nos, ſed omnino uita hominum ſine te eſſe potuiſſet? tu urbes peperiſti: tu diſſipatos homines in ſocietatem uitæ conuocaſti: tu eos inter ſe primo domicilijs, deinde coniugijs, tum literarum, & uocũ communione iunxiſti: tu inuentrix legum, tu magiſtra morum, & diſciplinæ fuiſti: ad te confugimus, à te opem petimus: tibi nos, ut antea magna ex parte, ſic nunc

penitus, totosq; tradimus. Eſt autem unus dies bene, & ex præceptis tuis actus, peccanti immortalitati anteponēdus. cui⁹ igitur potius opibus utamur, quàm tuis? qua & uitæ tranquillitatem largita nobis es, & terrorem mortis ſuſtuliſti. at philoſophia quidem, tantum abeſt, ut perinde, ac de hominum eſt uita merita, laudetur, ut à multis etiam uituperetur. uituperare quiſquam uitæ parentem, & hoc parricidio ſe inquinare audet: & tam impie ingratus eſſe, ut eam accuſet, quam uereri deberet, etiam ſi minus percipere potuiſſet? ſed, ut opinor, hic error, & hæc in doctorum animis offuſa caligo eſt, quòd tam longe retro reſpicere non poſſunt, nec eos, à quibus uita hominum inſtructa primo ſit, fuiſſe philoſophos arbitrantur. quam rem antiquiſsimam cum uideamus, nomen tamen eſſe confitemur recens. nam ſapientiam quidem ipſam quis negare poteſt, non modo re eſſe antiquam, uerum etiam nomine? quæ diuinarum, humanarumq; rerum, tum initiorum, cauſarumq;, tum cuiuſq; rei cognitione hoc pulcherrimum nomen apud antiquos aſſequebatur. Itaq; & illos ſeptem, qui à Græcis σοφοὶ, ſapientes à noſtris & habebantur, & nominabantur, & multis antè ſeculis Lycurgum, cuius temporibus Homerus etiam fuiſſe ante hanc urbem conditam traditur, etiam heroicis ætatibus Vlyxem, & Neſtorem accepimus &

*mus & fuiſſe, & habitos eſſe ſapientes. nec ue-
ro Atlas ſuſtinere cælũ, nec Prometheus affi-
xus Caucaſo, nec ſtellatus Cepheus cum uxore,
genero, filia traderetur, niſi cæleſtium diuina
cognitio nomen eorum ad errorem fabulæ tra-
duxiſſet. à quibus ducti deinceps omnes, qui in
rerum contemplatione ſtudia ponebant, ſapien
tes & habebantur, & nominabãtur: idq́; eo-
rum nomen uſq; ad Pythagoræ manauit æta-
tem: quem, ut ſcribit auditor Platonis Ponticus
Heraclides, uir doctus in primis, Phliuntem ſe
runt ueniſſe, eumq́; cũ Leonte principe Phlia-
ſiorum docte & copioſe diſſeruiſſe quædã: cu-
ius ingenium, & eloquentiam cum admiratus
eſſet Leon, quæſiuiſſe ex eo qua maxime arte
conſideret: at illũ, artem quidem ſe ſcire nullã,
ſed eſſe philoſophum: admiratum Leontem no
uitatem nominis, quæſiſſe, quinam eſſent philo
ſophi, & quod inter eos, & reliquos intereſſet:
Pythagoram autẽ reſpondiſſe, ſimilẽ ſibi uideri
uitam hominum, & mercatum eum, qui habe-
retur maximo ludorum apparatu totius Græ-
ciæ celebritate. nã ut illic alij corporibus exer-
citatis gloriam, & nobilitatem coronæ pete-
rent, alij emendi, aut uendendi quæſtu, & lucro
ducerentur, eſſet autem quoddam genus eorum,
idq́; uel maxime ingenuum, qui nec plauſum,
nec lucrum quærerent, ſed uiſendi cauſa ue-
nirent, ſtudioſeq́; perſpicerent, quid agere-*

 tur, &

tur, & quo modo: item nos quaſi in mercatus quadam celebritate ex urbe aliqua, ſic in hanc uitam ex alia uita & natura profectos, alios gloriæ ſeruire, alios pecuniæ, raros eſſe quoſdã, qui cæteris omnibus pro nihilo habitis, rerum naturam ſtudioſe intuerentur: hos ſe appellare ſapientiæ ſtudioſos, id eſt enim philoſophos: & ut illic liberaliſsimum eſſet ſpectare, nihil ſibi acquirentem: ſic in uita longe omnibus ſtudijs contemplationem rerum, cognitionemq́; præſtare, nec uero Pythagoras nominis ſolum inuentor, ſed rerum etiam ipſarum amplificator fuit. qui cum poſt hunc Phliaſium ſermonem in Italiam ueniſſet, exornauit eam Græciam, quæ magna dicta eſt, & priuatim, & publice præſtantiſsimis & inſtitutis & artibus, cuius de diſciplina aliud tempus fuerit fortaſſe dicendi. ſed ab antiqua philoſophia uſque ad Socratem, qui Archelaum Anaxagoræ diſcipulũ audierat, numeri, motusq́; tractabantur, & unde omnia orirẽtur, quóue recederent: ſtudioſeq́; ab his ſiderum magnitudines, interualla, curſus inquirebantur, & cuncta cœleſtia. Socrates autem primus philoſophiã deuocauit è cœlo, et in urbibus collocauit, & in domos etiam introduxit, & coëgit de uita, & moribus, rebusq́; bonis, & malis quærere. cuius multiplex ratio diſputandi, rerumq́; uarietas, & ingenij magnitudo, Platonis memoria

moria & literis conſecrata, plura genera effecit diſſentientium philoſophorum. è quibus nos id potiſsimum conſectati ſumus, quo Socratem uſum arbitramur: ut noſtram ipſi ſententiam tegeremus, errore alios leuaremus, & in omni diſputatione, quid eſſet ſimillimum ueri, quereremus. quem morem cum Carneades acutiſsime, copioſiſsimeq; tenuiſſet, fecimus & aliàs ſæpe, & nuper in Tuſculano, ut ad eam conſuetudinem diſputaremus. & quatridui quidem ſermonem ſuperioribus ad te perſcriptum libris miſimus: quinto autem die cum eodem in loco conſediſſemus. ſic eſt propoſitum, de quo diſputaremus. A. *Non mihi uidetur ad beate uiuendum ſatis poſſe uirtutem.* M. *At hercule Bruto meo uidetur: cuius ego iudicium, pace tua dixerim, longe antepono tuo.* A. *Non dubito nec id nũc agitur, tu illum quantum ames: ſed hoc, quod mihi dixi uideri, quale ſit, de quo à te diſputari uolo.* M. *Nempe negas ad beate uiuendum ſatis poſſe uirtutem?* A. *Prorſus nego.* M. *Quid? ad recte, honeſte, laudabiliter, poſtremo ad bene uiuendum ſatis'ne eſt præſidij in uirtute?* A. *Certe ſatis.* M. *Potes igitur, aut qui male uiuat, non eum miſerum dicere: aut, quem bene fateare, eum negare beate uiuere?* A. *Quidni poſsim? nam etiam in tormentis recte, honeſte, laudabiliter, & ob eam rem bene uiui poteſt, dummodo intelligas quid*

nunc dicam bene: dico enim, conſtanter, grauiter, ſapienter, fortiter. hæc etiam in equuleum coniiciuntur, quò uita non aſpirat beata. M. *Quid igitur? ſola'ne beata uita quæſo relinquitur extra hoſtium limenq́; carceris, cum conſtantia, grauitas, fortitudo, ſapientia, reliquæq́; uirtutes rapiantur ad tortorem, nullumq́; recuſent, nec ſupplicium nec dolorem?* A. *Tu, ſi quid es facturus, noua aliqua conquiras oportet. iſta me minimè mouent, non ſolum quia peruulgata ſunt, ſed multo magis, quia, tanquam læuia quædam uina nihil ualent in aqua, ſic Stoicorum iſta magis guſtata, quàm potata delectant. uelut iſte chorus uirtutum in equuleum impoſitus, imagines conſtituit ante oculos cum ampliſſima dignitate, ut ad eas curſim perrectura, nec eas beata uita à ſe deſertas paſſura uideatur: cùm autem animum ab iſta pictura, imaginibusq́; uirtutum ad rem, ueritatemq́; traduxeris, hoc nudum relinquitur, poſſit'ne quis beatus eſſe quandiu torqueatur. Quamobrem hoc nunc quæramus. uirtutes autem noli uereri ne expoſtulent & querantur ſe à beata uita eſſe relictas. ſi enim nulla uirtus prudentia uacat, prudentia ipſa hoc uidet, non omnes bonos eſſe etiam beatos: multaq́; de M. Attilio, Q. Cæpione, M. Aquilio recordatur: beatamq́; uitam, ſi imaginibus potius uti, quàm rebus ipſis placet, conantem ire in equuleum retinet ipſa*

pruden

prudentia, negatq́; ei cum dolore, & cruciatu quicquam eſſe commune. M. *Facile patior te iſto modo agere: etſi iniquum eſt præſcribere mihi te, quemadmodum à me diſputari uelis. ſed quæro, utrum aliquid actũ ſuperioribus diebus, an nihil arbitremur?* M. *Actum uero, & aliquantum quidem.* A. *Atqui, ſi ita eſt, profligata iam hæc, & penè ad exitum adducta quæſtio eſt.* A. *Quo tandem modo?* M. *Quia motus turbulenti, iactationesq́; animorum incitatæ, & impetu inconſiderato elatæ, rationem omnem repellentes, uitæ beatæ nullam partem relinquunt. quis enim poteſt mortem aut dolorem metuens, quorum alterum ſæpe adeſt, alterum ſemper impendet, eſſe non miſer? quid, ſi idem (quod plerunque fit) paupertatem, ignominiam, infamiam timet, ſi debilitatem, cæcitatem, ſi deniq;, quod non ſingulis hominibus, ſed potentibus populis ſæpe contingit, ſeruitutem: poteſt ea timens eſſe quiſquam beatus? quid, qui non modo ea futura timet, uerum etiam fert, ſuſtinetq́; præſentia? adde eodem exilia, luctus, orbitates, qui rebus his fractus ægritudine eliditur, poteſt tandem eſſe non miſerrimus? Quid uero illum, quem libidinibus inflammatum, & furentem uidemus, omnia rabide appetentem cum inexplebili cupiditate, quoq́; affluentius uoluptates undiq; hauriat, eo grauius ardentiusq́; ſitientem, non'ne recte*

miſerrimum dixeris? Quid? elatus ille leuitate, inaniq; lætitia & exultans, & temere geſtiens, non'ne tanto miſerior, quanto ſibi uidetur beatior? Ergo, ut hi miſeri, ſic contra illi beati, quos nulli metus terrent, nullæ ægritudines excdunt, nullæ libidines incitant, nullæ futiles lætitiæ exultantes languidis liquefaciunt uoluptatibus. Vt maris igitur tranquillitas intelligitur, nulla ne minima quidem aura fluctus commouente: ſic animi quietus, & placatus ſtatus cernitur, cum perturbatio nulla eſt, qua moueri queat. Quòd ſi eſt, qui uim fortunæ, qui omnia humana, quæcunq; accidere poſſunt, tolerabilia ducat, ex quo nec timor eum, nec angor attingat: idemq;, ſi nihil concupiſcat, nulla efferatur animi inani uoluptate: quid eſt, cur is non beatus ſit? & ſi hæc uirtute efficiuntur, quid eſt, cur uirtus ipſa per ſe non efficiat beatos? A. *Atqui alterum dici non poteſt, quin ij, qui nihil metuant, nihil angantur, nihil concupiſcant, nulla impotenti lætitia efferantur, beati ſint: itaq; id tibi concedo. alterum autem iam integrum non eſt. ſuperioribus enim diſputationibus effectum eſt, uacare omni animi perturbatione ſapientem.* M. *Nimirum igitur confecta res eſt: uidetur enim ad exitum ueniſſe quæſtio.* A. *Propemodum id quidem.* M. *Veruntamen mathematicorum iſte mos eſt, non philoſophorum. nam geometræ, cum aliquid*

quid docere nolunt: ſi quid ad eam rem pertinet eorum, quæ antè docuerunt, id ſumunt pro conceſſo, & probato: illud modo explicant, de quo antè nihil ſcriptum eſt. philoſophi quamcunque rem habent in manibus, in eam, quæ conueniunt, congerunt omnia, etſi alio loco diſputata ſunt. quod ni ita eſſet, cur Stoicus, ſi eſſet quæſitum ſatis'ne ad beate uiuendum uirtus poſſet, multa diceret? cui ſatis eſſet reſpondere, ſe antè docuiſſe nihil bonum eſſe, niſi quod honeſtum eſſet: hoc probato, conſequens eſſe, beatam uitam uirtute eſſe contentam: & quo modo hoc ſit conſequens illi, ſic illud huic: ut, ſi beata uita uirtute contenta ſit, niſi honeſtum quod ſit, nihil aliud ſit bonum. Sed tamen non agunt ſic. nam & de honeſto, & de ſummo bono ſeparatim libri ſunt: & cùm ex eo efficiatur, ſatis magnam in uirtute ad beate uiuendum eſſe uim: nihilo minus hoc agunt ſeparatim, proprijs enim, & ſuis argumentis, & admonitionibus tractanda quæque res eſt, tanta præſertim. caue enim putes ullam in philoſophia uocem emiſſam clariorem, ullum'ue eſſe philoſophiæ promiſſum uberius, aut maius. nam quid profitetur ò Dij boni? perfecturam ſe, qui legibus ſuis paruiſſet, ut eſſet contra fortunam ſemper armatus, ut omnia præſidia haberet in ſe bene beatéque uiuendi, ut eſſet ſemper denique beatus. Sed uidero, quid

efficiat

efficiat. tantiſper hoc ipſum magni æſtimo, quod pollicetur. nam Xerxes quidem refertus omnibus præmijs, doniſq́; fortunæ, non equitatu, non pedeſtribus copijs, non nauium multitudine, non infinito pondere auri contentus, præmium propoſuit, qui inueniſſet nouam uoluptatem: qua ipſe inuenta, non fuit contentus. neque enim unquam finem inueniet libido. nos uellem præmio elicere poſſemus, qui nobis aliquid attuliſſet, quo hoc firmius crederemus. A. *Vellem id quidem: ſed habeo paululum, quod requiram. ego enim aſſentior, eorum, quæ poſuiſti, alteri conſequens eſſe, ut, quemadmodum, ſi quod honeſtum ſit, id ſolum ſit bonum, ſequatur beatam uitam uirtute confici: ſic, ſi uita beata in uirtute ſit, nihil eſſe niſi uirtutem bonum. Sed Brutus tuus autore Ariſtone, & Antiocho non ſentit hoc. putat enim, etiam ſi ſit bonum aliquod præter uirtutem.* M. *Quid igitur? contra Brutum'ne me dicturum putas?* A. *Tu uero, ut uidetur. nam præfinire non eſt meum.* M. *Quid cuique igitur conſentaneum ſit, alio loco. nam iſta mihi & cum Antiocho ſæpe, & cum Ariſtone nuper, cum Athenis imperator apud eum diuerſarer, diſſenſio fuit. mihi enim non uidebatur quiſquam eſſe beatus poſſe, cum in malis eſſet. in malis autem ſapientem eſſe poſſe, ſi eſſent ulla corporis, aut fortunæ mala.*

Diceb

Dicebantur hæc, quæ ſcripſit etiam Antiochus locis pluribus, uirtutem ipſam per ſe beatam uitam efficere poſſe, neq; tamen beatiſſimam: deinde ex maiore parte pleraſq; res nominari, etiam ſi qua pars abeſſet: ut uires, ut ualetudinem, ut diuitias, ut honorem, ut gloriam: quæ genere non numero cernerentur: item beatam uitam, etiam ſi ex aliqua parte claudicaret, tamen ex multo maiore parte obtinere nomen ſuum. Hæc nunc enucleare non ita neceſſe eſt: quanquam non conſtantiſſime dici mihi uidentur. nam & qui beatus eſt, non intelligo quid requirat, ut ſit beatior (ſi eſt enim quod deſit, ne beatus quidem eſt) & quod ex maiori parte unamquanq; rem appellari ſpectariq; dicunt, eſt ubi id iſto modo ualeat. cum uero tria genera malorum eſſe dicant, qui duorum generum malis omnibus urgeatur, ut omnia aduerſa ſint in fortuna, omnibus oppreſſum corpus & confectum doloribus, huic paululum'ne ad beatam uitam deeſſe dicemus, non modo ad beatiſſimam? Hoc illud eſt, quod Theophraſtus ſuſtinere non potuit. nam cùm ſtatuiſſet uerbera, tormenta, cruciatus, patriæ euerſiones, exilia, orbitates magnam uim habere ad male, miſereq; uiuendum: non eſt auſus elate, & ample loqui: cum humiliter, demiſſeq; ſentiret. quàm bene, non quæritur: conſtanter quidem certe. Itaque mihi placere

non

non ſolet conſequentia reprehendere, cum prima conceſſeris. Hic autem, elegantiſsimus omnium philoſophorum & eruditiſsimus, non magnopere reprehenditur, cum tria genera dicit bonorum. uexatur autem ab omnibus, primum in eo libro, quem ſcripſit de uita beata, in quo multa diſputat, quamorbrem is, qui torqueatur, qui crucietur, beatus eſſe non poſsit. in eo etiam putatur dicere, in rotam beatam uitam non aſcendere. nuſquam id quidem dicit omnino, ſed, quæ dicit, idem ualent. Poſſum igitur, cui cōceſſerim in malis eſſe dolores corporis, in malis fortunæ naufragia huic ſuccenſere dicenti, non omnes bonos eſſe beatos, cum in omnes bonos ea, quæ ille in malis numerat, cadere poſſint? Vexatur idem Theophraſtus & libris, & ſcholis omnium philoſophorum, quòd in Calliſthene ſuo laudarit illam ſententiam:

Vitam regit fortuna, non ſapientia.

Negant ab ullo philoſopho quicquam dictum eſſe languidius. recte id quidem: ſed nihil intelligo dici potuiſſe conſtantius. ſi enim tot ſunt in corpore bona, tot extra corpus in caſu, atque fortuna: non'ne conſentaneum eſt, plus fortunam, quæ domina rerum ſit & externarum, & ad corpus pertinentium, quàm conſilium ualere? An malumus Epicurum imitari? qui multa præclare ſæpe dicit. quàm enim ſibi conſtanter, conuenienterq; dicat, non laborat.

laudat

laudat tenuem uictum. philoſophi id quidem. ſed ſi Socrates, aut Antiſthenes diceret, non is, qui finem bonorum uoluptatem eſſe dixerit, negat quenquam iucunde poſſe uiuere, niſi idem honeſtè, ſapienter, iuſteq́; uiuat. nihil grauius, nihil philoſophia dignius, niſi idem hoc ipſum, honeſtè, ſapienter, iuſtè ad uoluptatem referret. quid melius quàm fortunam exiguam interuenire ſapienti? ſed hoc is'ne dicit, qui, cùm dolorem non modo maximum malum, ſed ſolum malum etiam dixerit, toto corpore opprimi poſſit doloribus acerrimis, tum cum maxime contra fortunam glorietur? quod idem melioribus etiam uerbis Metrodorus: Occupaui, inquit, te fortuna, atq; cepi, omnesq́; aditus tuos intercluſi, ut ad me aſpirare non poſſes. Præclarè, ſi Ariſto Chius, aut ſi Stoicus Zeno diceret, qui, niſi quod turpe eſſet, nihil malũ duceret. tu uero Metrodore, qui omne bonum in uiſceribus, medulliſq́; condideris, & definieris, ſummum bonum firma corporis affectione, explorataq́; ſpe contineri: fortunæ aditus intercluſiſti? quo modo? iſto enim bono iam expoliari potes. Atqui his capiuntur imperiti: & propter huiuſmodi ſentẽtiam iſtorum hominum eſt multitudo. Acute diſputantis illud eſt, non quid quiſque dicat, ſed quid cuique dicendum ſit, uidere: uelut in ea ipſa ſententia, quam in hac diſputatione ſuſcepimus, omneis bonos

ſemper

ſemper beatos uolumus eſſe. quos dicam bonos, perſpicuum eſt. omnibus enim uirtutibus inſtructos, & ornatos, tum ſapientes, tum uiros bonos dicimus. Videamus, qui dicendi ſint beati. equidem hos exiſtimo, qui ſint in bonis, nullo adiuncto malo. nec ulla alia huic uerbo, cum beatum dicimus, ſubiecta notio eſt, niſi, ſecretis malis omnibus, cumulata bonorum complexio. hanc aſſequi uirtus, ſi quicquam præter ipſam boni eſt, non poteſt. aderit enim malorum, ſi mala illa dicimus, turba quædam, paupertas, ignobilitas, humilitas, ſolitudo, amiſsio ſuorum, graues dolores corporis, perdita ualetudo, debilitas, cæcitas, interitus patriæ, exilium, ſeruitus. deniq; in his tot, & tantis, atq; etiam quæ plura poſſunt accidere, poteſt eſſe ſapiens. nam hæc caſus importat, qui in ſapientem poteſt incurrere. at ſi ea mala ſunt, quis poteſt præſtare ſapientem ſemper beatum fore, cum uel in omnibus his uno tempore eſſe poſsit? Non igitur facile concedo neque Bruto meo, neq; communibus magiſtris, neque ueteribus illis, Ariſtoteli, Speuſippo, Xenocrati, Polemoni, ut, cum ea, quæ ſupra enumeraui, in malis numerent, ijdem dicant ſemper beatum eſſe ſapientem. quos ſi titulus hic delectat inſignis, et pulcher, Pythagora, Socrate, et Platone digniſſimus, inducant animum, illa, quorum ſplendore capiuntur, uires, ualetudinem, pulchritudinem,

nem, diuitias, honores, opes contemnere, eaq́;, quæ his contraria ſint, pro nihilo ducere. tum poterunt clariſsima uoce profiteri, ſe neq; fortunæ impetu, nec multitudinis opinione, nec dolore, neq; paupertate terreri, omniaq́; ſibi in ſeſe eſſe poſita, neq; eſſe quicquam extra ſuam poteſtatem, quod ducant in bonis. neque hunc & hæc loqui, quæ ſunt magni cuiuſdam, & alti uiri, & eadem, quæ uulgus, in malis, & bonis numerare, concedi ullo modo poteſt. qua gloria commotus Epicurus exoritur: cui etiam, ſi dijs placet, uidetur ſemper ſapiens beatus. hic dignitate huius ſententiæ capitur: ſed nunquam id diceret, ſi ipſe ſe audiret. quid eſt enim, quod minus conueniat, quàm ut is, qui uel ſummum, uel ſolum malum dolorem eſſe dicat, idem cenſeat, quàm hoc ſuaue eſt, tum, cum dolore crucietur, dicturum eſſe ſapientem? Non igitur ex ſingulis uocibus philoſophi ſpectandi ſunt, ſed ex perpetuitate, atq; conſtantia. A. *Adducis me, ut tibi aſſentiar. ſed tua quoque uide ne deſideretur conſtantia.* M. *Quonam modo?* A. *Quia legi tuum nuper quartum de finibus. in eo mihi uidebare, contra Catonem differens, hoc uelle oſtendere, quod mihi quidem probatur, inter Zenonem, & Peripateticos nihil præter uerborum nouitatem intereſſe. quod ſi ita eſt, quid eſt cauſæ, quin, ſi Zenonis rationi conſentaneum ſit ſatis magnam*

uim in uirtute eſſe ad beate uiuendum, liceat idem Peripateticis dicere? Rem enim opinor ſpectari oportere, non uerba. M. *Tu quidem tabellis obſignatis agis mecum, & teſtificaris quid dixerim aliquando, aut ſcripſerim. Cum alijs iſto modo, qui legibus impoſitis diſputant, nos in diem uiuimus: quodcunque noſtros animos probabilitate percuſſit, id dicimus: itaque ſoli ſumus liberi. uerumtamen, quoniam de conſtantia paulo antè diximus, non ego hoc loco id quærendum puto, uerum'ne ſit quod Zenoni placuerit, quodq́; eius auditori Ariſtoni, bonum eſſe ſolum quod honeſtum eſſet, ſed, ſi ita eſſet, tum ut hoc totum beate uiuere in una uirtute poneret. Quare demus hoc ſanè Bruto, ut ſit beatus ſemper ſapiens. quàm ſibi conueniat, ipſe uiderit. gloria quidem huius ſententiæ quis eſt illo uiro dignior? nos tamen teneamus, ut ſit idem beatiſſimus: etſi Zeno Citiæus, aduena quidam, & ignobilis, uerborum opifex, inſinuaſſe ſe in antiquam philoſophiam uidetur. huius ſententiæ grauitas à Platonis autoritate repetatur: apud quem ſæpe hæc oratio uſurpata eſt, ut nihil præter uirtutem diceretur bonum. uelut in Gorgia Socrates, cum eſſet ex eo quæſitum, Archelaum Perdiccæ filium, qui tum fortunatiſſimus haberetur, non'ne beatum putaret? Haud ſcio, inquit: nunquam enim cum eo locutus ſum. An*

tu alit

tu aliter id ſcire non potes? Nullo modo. Tu igitur ne de Perſarum quidem Rege magno potes dicere beatuſ'ne ſit? An ego poſſum, cum ignorem, quàm ſit doctus, quam uir bonus? Quid? tu in eo ſitam uitam beatam putas? Ita prorſus exiſtimo, bonos beatos, improbos miſeros. Miſer ergo Archelaus? Certe, ſi iniuſtus. Videtur'ne omnem hic beatam uitam in una uirtute ponere? Quid uero in epitaphio? quo modo idem? Nam cui uiro, inquit, ex ſe ipſo apta ſunt omnia, quæ ad beate uiuendum ferunt, nec ſuſpenſa aliorum aut bono caſu, aut contrariò pondere ex alterius euentis, & errare coguntur: huic optime uiuendi ratio comparata eſt. Hic eſt ille moderatus, hic fortis, hic ſapiens, hic, & naſcentibus, & cadentibus cum reliquis commodis, tum maxime liberis, parebit, & obediet præcepto illi ueteri:

Neque enim lætabitur unquam, neq; mœrebit nimis,
Quòd ſemper in ſeipſo omnem ſpem reponet ſui.

Ex hoc igitur Platonis quaſi quodam ſancto, anguſtoq; fonte noſtra omnis manabit oratio. Vnde igitur rectius ordiri poſſumus, quàm à communi parente natura? quæ, quicquid genuit non modo animal, ſed etiam quod ita eſſet ortum è terra, ut ſtirpibus ſuis niteretur, in ſuo quodque genere perfectum eſſe uoluit. Itaque

& arbores, & uites, & ea, quæ ſunt humiliora, neque ſe tollere à terra altius poſſunt: alia ſemper uirent, alia hyeme nudata uerno tempore tepefacta frondeſcunt: neq; eſt ullum, quod non ita uigeat interiore quodam motu, & ſuis quoq; ſeminibus incluſis, ut aut flores, aut fruges fundat, aut baccas, omniaq́; in omnibus, quantum in ipſis ſit, nulla ui impediente perfecta ſint. facilius uero etiam in beſtijs, quòd his ſenſus à natura eſt datus, uis ipſius naturæ perſpici poteſt. nanq; alias beſtias nantes aquarum incolas eſſe uoluit, alias uolucres cœlo frui libero, ſerpentes quaſdam, quaſdam eſſe gradientes: earum ipſarum partim ſoliuagas, partim congregatas: immanes alias, quaſdam autem cicures: nonnullas abditas, terraq́; tectas. Atq; earum quæq; ſuum tenens munus, cum in diſparis animantis uitam tranſire non poſſit, manet in lege naturæ. & ut beſtijs aliud alij præcipui à natura datum eſt, quod ſuum quæque retinet, nec diſcedit ab eo: ſic homini multo quiddam præſtantius. etſi præſtantia debent ea dici, quæ habent aliquam comparationem. humanus autem animus decerptus ex mente diuina, cum alio nullo, niſi cum ipſo deo, ſi hoc fas eſt dictu, comparari poteſt. Hic igitur, ſi eſt excultus, & ſi eius acies ita curata eſt, ut ne cæcetur erroribus fit perfecta mens, id eſt abſoluta ratio: quæ eſt idem, quod uirtus. Et

ſi omne

ſi omne beatum eſt, cui nihil deeſt, & quod in ſuo genere expletum, atq; cumulatum eſt, idq́; uirtutis eſt proprium: certe omnes uirtutis compotes beati ſunt. & hoc quidem mihi cum Bruto conuenit, item cum Ariſtotele, Xenocrate, Speuſippo, Polemone. Sed mihi uidentur etiam beatiſsimi. quid enim deeſt ad beate uiuendum ei, qui confidit ſuis bonis? aut, qui diffidit, beatus eſſe quî poteſt? at diffidat neceſſe eſt, qui bona diuidit tripartito. quî enim poterit aut corporis firmitate, aut fortunæ ſtabilitate confidere? atqui niſi ſtabili, & fixo permanente bono, beatus eſſe nemo poteſt. quid igitur eiuſmodi iſtorum eſt? ut mihi illud Laconis dictum in hos cadere uideatur: qui glorianti cuidam mercatori, quòd multas naues in omnem oram maritimam dimiſiſſet, Non ſanè optabilis iſta quidem eſt, inquit, rudentibus apta fortuna. An dubium eſt, quin nihil ſit habendum in eo genere, quod uita beata complectitur, ſi id poſſit amitti? nihil enim inueteraſcere, nihil extingui, nihil cadere debet eorum, in quibus uita beata conſiſtit. nam qui timebit ne quid ex his deperdat, beatus eſſe non poterit. uolumus enim eum, qui beatus ſit, tutum eſſe, inexpugnabilem, ſeptum, atq; munitum, non ut paruo metu præditus ſit, ſed ut nullo. Vt enim innocens is dicitur, non qui leuiter nocet, ſed qui nihil nocet: ſic ſine metu is habendus eſt, nō qui parua metuit,

ſed qui omnino metu uacat. quæ eſt enim alia fortitudo, niſi animi affectio cum in adeundo periculo, & in labore ac dolore patiens, tum procul ab omni metu? atq; hæc certe non ita ſe haberent, niſi omne bonum in una honeſtate conſiſteret. qui autem illam maxime optatam, & expetitam ſecuritatem (ſecuritatem autem nunc appello uacuitatem ægritudinis, in qua uita beata poſita eſt) habere quiſquam poteſt, cui aut adſit, aut adeſſe poßit multitudo malorum? qui autem poterit eſſe celſus, & erectus, & ea, quæ homini accidere poſſunt, omnia parua ducens, qualem ſapientẽ eſſe uolumus, niſi omnia ſibi in ſe poſita eſſe cenſebit? an Lacedæmonij Philippo minitanti per literas ſe omnia, quæ conarentur, prohibiturum, quæſiuerunt num ſe eſſet etiam mori prohibiturus? uir is, quem quærimus, non multo facilius tali animo reperietur, quàm ciuitas uniuerſa? Quid ad hanc fortitudinem, de qua loquimur, temperantia adiuncta, quæ ſit moderatrix omnium commotionum? quid poteſt ad beate uiuendum deeſſe ei, quem fortitudo ab ægritudine, & à metu uindicet, temperantia tum à libidine auocet, tum inſolenti alacritate geſtire non ſinat? Hæc efficere uirtutem oſtenderem, niſi ſuperioribus diebus eſſent explicata. Atqui cum perturbationes animi miſeram, ſedationes autem uitam efficiant beatam: duplexq́; ratio perturbationis

ſit,

ſit, quòd ægritudo, & metus in malis opinatis, in bonorum autem errore lætitia geſtiens, libidoq́; uerſentur: cum hæc omnia cum conſilio, & ratione pugnent, his tu tam grauibus concitationibus, tamq́; ipſis inter ſe diſſentientibus, atq; diſtractis, quem uacuum, ſolutum, liberum uideris, hunc dubitabis beatum dicere? Atqui ſapiens ſemper ita affectus eſt. ſemper igitur ſapiens beatus eſt. atq; etiam omne bonum lætabile eſt. quod autem lætabile, id prædicandum, & præ ſe ferendum, quod tale autem, id etiam glorioſum: ſi uero glorioſum, certe laudabile: quod autem laudabile, profecto etiam honeſtum: quod bonum igitur, id honeſtum. At quæ iſti bona numerant, ne ipſi quidem honeſta dicunt. ſolum igitur bonum, quod honeſtum. Ex quo efficitur, honeſtate una uitam contineri beatã. non ſunt igitur ea bona dicenda, nec habenda, quibus abundantem licet eſſe miſerrimum. An dubitas, quin præſtans ualetudine, uiribus, forma, acerrimis, integerrimisq́; ſenſibus, adde etiã ſi libet pernicitatem, & uelocitatem: da diuitias, honores, imperia, opes, gloriã: ſi fuerit is, qui hæc habet, iniuſtus, intemperans, timidus, hebeti ingenio, atq; nullo, dubitabis ne eum miſerũ dicere? qualia igitur iſta bona ſunt, quæ qui habeat, miſerrimus eſſe poßit? Videamus, ne, ut aceruus ex ſui generis granis, ſic beata uita ex ſui ſimilibus partibus effici de-

beat. quodſi ita eſt, ex bonis, quæ ſola honeſta ſunt, efficiendum eſt beatum. ea mixta ex diſsimilibus ſi erunt, honeſtum ex his effici nihil poterit. quo detracto, quid poterit beatum intelligi? Etenim quicquid eſt quod bonum ſit, id expetendum eſt. quod autem expetendum, id certe approbandum: quod uero approbaris, id gratũ acceptumq; habendum: ergo etiam dignitas ei tribuenda eſt, quod ſi ita eſt, laudabile ſit neceſſe eſt. bonum igitur omne laudabile. Ex quo efficitur, ut, quod ſit honeſtũ, id ſit ſolum bonum. quod ni ita tenebimus, multa erunt, quæ nobis bona dicenda ſint. Omitto diuitias: quas, cum quiuis, quamuis indignus, habere poſsit, in bonis non numero. quod enim eſt bonum, id non quiuis habere poteſt. Omitto nobilitatem, famamq; popularem, ſtultorũ, improborumq; con ſenſu excitatam. hæc, quæ ſunt minima, tamen bona dicãtur neceſſe eſt: candiduli dentes, uenuſti oculi, color ſuauis, & ea, quæ Euryclia laudat Vlyxi pedes abluens, lenitudo orationis, mollitudo corporis. ea ſi bona dicemus, quid erit in philoſophi grauitate, quàm in uulgi opinione, ſtultorumq; turba, quod dicatur aut grauius, aut grãdius? At enim eadem Stoici præcipua, uel producta dicunt, quæ bona iſti. Dicunt illi quidem: ſed his uitam beatam compleri negãt. hi autem ſine ijs eſſe nullã putant: aut ſi ſit beata, beatiſsimam certe negant. nos autem uolu-

mus

mus beatiſſimam: idq́; nobis Socratica illa concluſione confirmatur. ſic enim princeps ille philoſophiæ diſſerebat: Qualis cuiuſq; animi affectus eſſet, talem eſſe hominem: qualis autem ipſe homo eſſet, talem eſſe orationem. orationi autem facta ſimilia, factis uitam. affectus autem animi in bono uiro laudabilis: & uita igitur laudabilis boni uiri: honeſta ergo, quoniam laudabilis. ex quibus, bonorum beatam uitam eſſe, concluditur. Etenim, proh deorum atq; hominum fidem, parum'ne cognitum eſt ſuperioribus noſtris diſputationibus, an delectationis & otij conſumendi cauſa locuti ſumus, ſapientem ab omni concitatione animi, quam perturbationem uoco, ſemper uacare? ſemper in animo eius eſſe placidiſſimam pacem? Vir igitur temperatus, conſtans, ſine metu, ſine ægritudine, ſine alacritate ulla, ſine libidine, non'ne beatus? At ſemper ſapiens talis: ſemper igitur beatus. Iam uero qui poteſt uir bonus non ad id quod laudabile ſit, omnia referre, quæ agit, quæq́; ſentit? refert autem omnia ad beate uiuendum. beata igitur uita laudabilis. nec quicquam ſine uirtute laudabile. beata igitur uita uirtute conficitur. Atq; hoc ſic etiam concluditur, Nec in miſera uita quicquam eſt prædicabile, aut gloriandum: nec in ea, quæ nec miſera ſit, nec beata. & eſt in aliqua uita prædicabile aliquid, & gloriandum, ac præ ſe ferendum:

dum: ut Epaminondas,

Conſilijs noſtris laus eſt attonſa Laconum: ut Africanus,

A ſole exoriente, ſupra Mœoti paludes,

Nemo eſt, qui factis me æquiperare queat.

Quòd ſi beata uita glorianda, & prædicanda, & præ ſe ferenda eſt: nihil eſt enim aliud, quod prædicandum, & præ ſe ferendum ſit. quibus poſitis, intelligis quid ſequatur. & quidem niſi ea uita beata eſt, quæ eſt eadem honeſta: ſit aliud neceſſe eſt melius uita beata. quod enim erit honeſtum, certè fatebuntur eſſe melius: ita erit beata uita melius aliquid: quo quid poteſt dici peruerſius? Quid? cum fatentur ſatis magnam uim eſſe in uitijs ad miſeram uitam, non'ne fatendum eſt, eandem uim in uirtute eſſe ad beatam uitam? contrariorum enim contraria ſunt conſequentia. Quo loco quæro, quam uim habeat libra illa Critolai: qui cum in alteram lancem animi bona imponat, in alteram corporis, & externa: tantum propendere illam boni lancem putet, ut terram & maria deprimat. Quid igitur aut hunc prohibet, aut etiam Xenocratem illum grauiſſimum philoſophorum, exaggerantem tantopere uirtutem, & extenuantem cætera, & abijcientem, in uirtute non beatam modo uitam, ſed etiam beatiſſimam ponere? quod quidem niſi ſit, uirtutum interitus conſequetur. nam in quem cadit

agri-

ægritudo, in eundem metum cadere neceſſe eſt. eſt enim metus figuræ ægritudinis ſolicita expectatio. in quem autem metus, in eundem formido, timiditas, pauor, ignauia. ergo ut idem uincatur interdum neceſſe eſt, nec putet ad ſe præceptum illud Atrei pertinere,

Proinde ita parent ſe in uita, ut uinci neſciãt.

Hic autem uincetur, ut dixi: nec modo uincetur, ſed etiam ſeruiet. at nos uirtutem ſemper liberam uolumus, ſemper inuictam. quæ niſi ſunt, ſublata uirtus eſt. Atqui in uirtute ſatis eſt præſidij ad bene uiuendum, ſatis eſt etiam ad beate: ſatis eſt enim certe in uirtute, ut fortiter uiuamus: ſi fortiter, etiam ut magno animo, & quidem ut nulla re unquam terreamur, ſemperq́; ſimus inuicti: ſequitur, ut nihil pœniteat, nihil deſit, nihil obſtet. ergo omnia profluenter, abſolute, proſpere: igitur beate. ſatis autem ad fortiter uiuendum uirtus poteſt: ſatis ergo etiã ad beate. Etenim ut ſtultitia, etſi adepta eſt quod cõcupiuit, nunquam ſe tamen ſatis conſecutam putat: ſic ſapientia ſemper eo cõtenta eſt, quod adeſt, neq; eam unquam ſui pœnitet. Similem'ne putas C. Lælij unum Conſulatum fuiſſe, & eum quidem cum repulſa (ſed cum ſapiens, & bonus uir, qualis ille fuit, ſuffragijs præteritur, non populus à bono Cõſule potius, quàm ille à uano populo repulsã fert?) ſed tamen, utrũ malles te, ſi poteſtas eſſet,

ſemel,

ſemel,ut Lælium,Conſulem,an,ut Cinnã,quater? non dubito,tu quid reſponſurus ſis: itaq; uideo, cui committam. Non quemuis hoc idem interrogarem: reſponderet enim alius fortaſſe, ſe nõ modo quatuor Conſulatus uni anteponere, ſed unum diem Cinnæ multorum, & clarorum uirorum totis ætatibus. Lælius ſi digito quem attigiſſet, pœnas dediſſet. At Cinna collegæ ſui Conſulis Cn. Octauij præcidi caput iußit, P. Craßi, L. Cæſaris nobilißimorum hominum, quorum uirtus fuerat domi, militiæq́; cognita: M. Antonij omnium eloquentißimi, quos ego audierim: C. Cæſaris, in quo mihi uidetur fuiſſe ſpecimen humanitatis, ſalis, ſuauitatis, lepôris. Beatus'ne igitur, qui hos interfecit? mihi contra non ſolum eo uidetur miſer, quòd ea fecit: ſed etiam quòd ita ſe geſſit, ut ea facere ei liceret. etſi peccare nemini licet. ſed ſermonis errore labimur: id enim licere dicimus, quod cuiq; conceditur. Vtrum tandem beatior C. Marius, tum, cum Cimbricæ uictoriæ gloriam cum collega Catulo communicauit, penè altero Lælio: (nam hũc illi duco ſimillimum) an cũ ciuili bello uictor iratus neceſſarijs Catuli deprecantibus non ſemel reſpondit, ſed ſæpe, moriatur? In quo beatior ille, qui huic nefariæ uoci paruit, quàm is, qui tam ſcelerate imperauit. nam cum accipere, quàm facere præſtat iniuriam: tum morti iam ipſi aduentanti

uentanti paululum procedere obuiam; quod fecit Catulus: quàm, quod Marius, talis uiri interitu ſex ſuos obruere Conſulatus, & contaminare extremum tempus ætatis. Duodequadraginta annos tyrannus Syracuſanorum fuit Dionyſius, cum V. & XX. *natus annos dominatum occupaſſet. qua pulchritudine urbem, quibus autem opibus præditã, ſeruitute oppreſſam tenuit ciuitatem? atqui de hoc homine à bonis autoribus ſic ſcriptum accepimus. ſummã fuiſſe eius in uictu temperantiam, in rebusq; gerendis uirum acrem, & induſtrium, eundem tamen maleficum natura, & iniuſtum. Ex quo omnibus bene ueritatem intuentibus uideri neceſſe eſt miſerrimum. ea enim ipſa, quæ concupierat, ne tum quidem, cum omnia ſe poſſe cenſebat, conſequebatur. qui cum eſſet bonis parentibus, atq; honeſto loco natus (etſi id quidem alius alio modo tradit) abundaretq; & æqualium familiaritatibus, & conſuetudine propinquorum, haberet etiam more Græciæ quoſdam adoleſcentes amore coniunctos: credebat eorum nemini: ſed ijs, quos ex familijs locupletum ſeruos delegerat, quibus nomen ſeruitutis ipſe detraxerat, & quibuſdam conuenis, & feris barbaris corporis cuſtodiã committebat. Ita propter iniuſtã dominatus cupiditatẽ in carcerem quodam modo ipſe ſe incluſerat. quin etiam, ne tonſori collum committeret, tondere filias ſuas*

doc

docuit. ita ſordido, ancillariq; artificio regiæ uirgines ut tonſtriculæ, tondebant barbam & capillum patris. & tamen ab ijs ipſis, cum iam eſſent adultæ, ferrum remouit: inſtituitq; ut candentibus iuglandium putaminibus barbã ſibi & capillum adurerent. cumq; duas uxores haberet, Ariſtomachen ciuem ſuam, Doridem autem Locrenſem: ſic noctu ad eas uentitabat, ut omnia ſpecularetur, & perſcrutaretur ante. & cum foſſam latam cubiculari lecto circundediſſet, eiusq; foſſæ tranſitum ponticulo ligneo cõiunxiſſet: eum ipſum, cum fores cubiculi clauſerat, detorquebat. idemq; cum in communibus ſuggeſtis conſiſtere non auderet, concionari ex turri alta ſolebat. atque is cum pila ludere uellet (ſtudioſe enim id factitabat) tunicamq; poneret, adoleſcentulo, quem amabat, tradidiſſe gladium dicitur. hic cũ quidam familiaris iocans dixiſſet, huic quidem certe uitã tuam committis, arriſiſſetq; adoleſcens: utrunq; iuſsit interfici: alterum, quia uitam demonſtrauiſſet interimendi ſui: alterũ, quia id dictum riſu approbauiſſet. atq; eo facto ſic doluit, ut nihil grauius tulerit in uita: quẽ enim uehementer amaret, occiderat. Sic diſtrahuntur in cõtrarias partes impotentium cupiditates. cum huic obſecutus ſis, illi eſt repugnandum. quãquam hic quidem tyrãnus ipſe indicauit, quàm eſſet beatus. nam cum quidã ex eius aſſentatoribus Damocles

cles cōmemoraret in ſermone copias eius, opes, maieſtatem dominatus, rerum abundantiam, magnificentiã ædium regiarum. negaretq́; unquam beatiorem quenquam fuiſſe: Vis'ne igitur, inquit, ò Damocle, quoniã hæc te uita delectat, ipſe eandem deguſtare, & fortunam experiri meam? cum ſe ille cupere dixiſſet, collocari iuſsit hominem in aureo lecto, ſtrato pulcherrimo, textili ſtragulo, magnificis operibus picto, abacosq́; complures ornauit, argento, auroq́; cælato. tum ad menſam eximia forma pueros delectos iuſsit conſiſtere, eosq́; ad nutum illius intuentes diligenter miniſtrare. aderant unguenta, coronæ: incendebantur odores: menſæ conquiſitiſsimis epulis extruebantur. fortunatus ſibi Damocles uidebatur. in hoc medio apparatu fulgentem gladiũ è lacunari ſeta equina appenſum demitti iuſsit, ut impēderet illius beati ceruicibus. Itaque nec pulchros illos adminiſtratores aſpiciebat, nec plenum artis argentum: nec manũ porrigebat in menſam: iam ipſæ defluebant coronæ: deniq; exorauit tyrannum, ut abire liceret, quòd iam beatus nollet eſſe. Satis'ne uidetur declaraſſe Dionyſius nihil eſſe ei beatum, cui ſemper aliquis terror impendeat? Atque ei ne integrum quidem erat, ut ad iuſtitiam remigraret, ciuibusq́; libertatem & iura redderet: ijs enim ſe adoleſcens improuida ætate irretierat erratis, eaq́; commiſerat,

miſerat, ut ſaluus eſſe non poſſet, ſi ſanus eſſe cœpiſſet. Quantopere uero amicitias deſideraret, quarum infidelitatem extimeſcebat, declarauit in Pythagoreis duobus illis: quorum cum alterum uadem mortis accepiſſet, alter, ut uadem ſuum liberaret, præſto fuiſſet ad horam morti deſtinatam: Vtinam ego, inquit, tertius uobis amicus aſcriberer. quàm huic erat miſerum carere conſuetudine amicorum, ſocietate uictus, ſermone omnino familiari, homini præſertim docto à puero, & artibus ingenuis erudito! muſicorum uero perſtudioſum accepimus, poëtam etiam tragicũ: quàm bonum nihil ad rẽ: in hoc enim genere neſcio quo pacto magis, quàm in alijs: ſuum cuiq; pulchrum eſt. adhuc neminem cognoui poëtam (& mihi fuit cũ Aquinio amicitia) qui ſibi nõ optimus uideretur. ſic ſe res habet, te tua, me delectant mea. ſed ut ad Dionyſium redeamus: omni cultu, & uictu humano carebat: uiuebat cum fugitiuis, cum facinoroſis, cum barbaris: neminem, qui aut libertate dignus eſſet, aut uellet omnino liber eſſe, ſibi amicũ arbitrabatur. Non ergo iam cum huius uita, qua tetrius, miſerius, deteſtabilius excogitare nihil poſſum, Platonis aut Archytæ uitam comparabo, doctorum hominum, & planè ſapientium. ex eadem urbe humilem homunculum à puluere, & radio excitabo, qui multis annis pòſt fuit, Archimedem.

cuius

*cuius ego Quæſtor ignoratum ab Syracuſanis,
cum eſſe omnino negarent, ſeptũ undiq;, & ue-
ſtitũ uepribus et dumetis indagaui ſepulcrum:
tenebam enim quoſdam ſenariolos, quos in eius
monumento eſſe inſcriptos acceperam: qui de-
clarabant in ſummo ſepulcro ſphærã eſſe poſitã
cum cylindro. Ego autem cum omnia colluſtra
rẽ oculis (eſt enim ad portas Agragianas ma
gna frequentia ſepulcrorum) animaduerti colu
mellam non multum è dumis eminẽtem: in qua
inerat ſphæræ figura, & cylindri. atq; ego ſta-
tim Syracuſanis (erant autem principes mecũ)
dixi, me illud ipſum arbitrari eſſe quod quære-
rem. immiſsi cum falcibus multi purgarũt, &
aperuerunt locũ. quò cum patefactus eſſet adi-
tus, ad aduerſam baſim acceſsimus. apparebat
epigramma exeſis poſterioribus partibus uer-
ſiculorũ, dimidiatis fere. Ita nobiliſsima Græ-
ciæ ciuitas, quondam uero etiam doctiſsima ſui
ciuis unius acutiſsimi monumẽtum ignoraſſet,
niſi ab homine Arpinate didiciſſet. Sed redeat
unde aberrauit oratio. Quis eſt enim omnium,
qui modo cum muſis, id eſt cum humanitate, et
cum doctrina habeat aliquod commercium,
qui ſe non hunc mathematicum malit, quàm
illum tyrannum? ſi uitæ modum, actionemq;
quærimus: alterius mens rationibus agitandis
exquirendisq; alebatur, cum oblectatione ſoler
tiæ: qui eſt unus ſuauiſsimus paſtus animorum:*

rei ſit conſequens, quid repugnans: in quo ineſt omnis tum ſubtilitas diſſerendi, tum ueritas iudicandi. Quo tandem igitur gaudio affici neceſſe eſt ſapientis animum cum his habitãtem, pernoctãtemq; curis? & cum totius mundi motus conuerſionesq; perſpexerit, ſideráque uiderit innumerabilia cœlo inhærentia cum eius ipſius motu congruere certis infixa ſedibus? ſeptem alia ſuos quæque tenere curſus, multum inter ſe aut altitudine, aut humilitate diſtantia, quorum uagi motus, rara tamen, & certa ſui curſus ſpatia definiant? Horum nimirum aſpectus impulit illos ueteres, & admonuit, ut plura quærerent. inde eſt indagatio nata initiorum: & tanquam ſeminum, unde eſſent omnia orta, generata, concreta: quæq; cuiuſq; generis uel inanimi, uel animati, uel muti, uel loquentis origo: quæ uita, quis interitus, quæq; ex alio in aliud uiciſſitudo, atque mutatio: unde terra, & quibus librata ponderibus, quibus cauernis maria ſuſtineantur: in qua omnia delata grauitate medium mundi locum ſemper expetant: qui eſt idem infimus in rotundo. Hæc tractanti animo, & noctes & dies cogitanti, exiſtit illa à deo Delphis præcepta cognitio, ut ipſa ſe mens uitijs exutam cognoſcat, coniunctamq; cum diuina mente ſe ſentiat, ex quo inſatiabili gaudio cõpleatur. ipſa enim cogitatio de ui, & natura deorũ, ſtudium incendit il-

lius æternitatis imitandæ. neque ſe in breuitate uitæ collocatam putat, cum rerum cauſas alias ex alijs, aptas, & neceſsitate nexas uidet. quibus ab æterno tempore fluentibus in æternum, ratio tamen, mensq; moderatur. Hæc ille intuens, atque ſuſpiciens, uel potius omnes partes, orasq; circumſpiciēs, quanta rurſus animi tranquillitate humana, & citeriora conſiderat? hinc illa cognitio uirtutis exiſtit: efflorescunt genera, partesq; uirtutum: inuenitur, quid ſit quod natura ſpectet extremum in bonis, quod in malis ultimum, quò referenda ſint officia, quæ degendæ ætatis ratio deligenda. Quibus & talibus rebus exquiſitis, hoc uel maxime efficitur, quod hac diſputatione agitamus, ut uirtus ad beate uiuendum ſit ſe ipſa contenta. Sequitur tertia, quæ per omnes partes ſapientiæ manat, & funditur, quæ rem diffinit, genera diſpartit, ſequentia adiungit, perfecta concludit, uera & falſa dijudicat, differendi ratio, & ſcientia. ex qua cum ſumma utilitas exiſtit ad res ponderandas, tum maxime ingenua delectatio, & digna ſapientia. Sed hæc ocij. Tranſeat idem iſte ſapiens ad Rempub. tuendam: quid eo poſsit eſſe præſtantius, cum contineri prudentia utilitatem ciuium cernat, iuſtitia nihil in ſuam domum inde deriuet, reliquis utatur tot tamq; uarijs uirtutibus? adiunge fructum amicitiarum: in quo à doctis poſitum eſt cum conſilium

omnis

omnis uitæ, conſentiēs, & penè conſpirans, tum ſumma iucunditas è quotidiano cultu atq; uictu. quid hæc tandem uita deſiderat, quo ſit beatior? cur rei refertæ tot, tantisq; gaudijs, fortuna ipſa cedat neceſſe eſt. quòd ſi gaudere talibus bonis animi, id eſt uirtutibus, beatum eſt, omnesq; ſapientes ijs gaudijs perfruūtur: omnes eos confiteri beatos eſſe neceſſe eſt. A. *Etiam'ne in cruciatu, atque tormentis?* M. *An tu me in uiola putas, aut in roſa dicere? an Epicuro. qui tantummodo induit perſonam philoſophi, & ſibi ipſe hoc nomen inſcripſit, dicere licebit, quod quidem, ut habet ſe res, me tamen plaudente dicit, nullum ſapienti eſſe tempus, etſi uratur, torqueatur, ſecetur, quin poſsit exclamare, Quàm pro nihilo puto? cùm præſertim omne malum dolore definiat, bonum uoluptate, hæc noſtra honeſta turpia irrideat; dicat'que nos in uocibus occupatos inanes ſonos fundere, neque quicquam ad nos pertinere, niſi quod aut leue, aut aſperum in corpore ſentiatur. Huic ergo, ut dixi, non multum differenti à iudicio ferarum: obliuiſci licebit ſui? & tum fortunam contemnere, cum ſit omne & bonum eius, & malum in poteſtate fortunæ? tum dicere ſe beatum in ſummo cruciatu, atque tormentis, cùm conſtituerit non modo ſummum malum eſſe dolorem, ſed etiam ſolum? Nec uero illa ſibi remedia comparauit ad tolerandum dolo-*

rem, firmitatẽ animi, turpitudinis uerecũdiam, exercitationem, conſuetudinemq́; patiendi, præcepta fortitudinis, duritiam uirilem: ſed una ſe dicit recordatione acquieſcere præteritarum uoluptatum: ut ſi quis æſtuans, cum uim caloris non facile patiatur, recordari uelit, ſe aliquando in Arpinati noſtro gelidis fluminibus circunfuſum fuiſſe: non enim uideo, quo modo ſedare poſſint mala præſentia præteritæ uoluptates. ſed cum is dicat ſemper beatum eſſe ſapientem, cui dicere hoc, ſi ſibi conſtare uellet, nõ liceret: quidnam faciendum eſt ijs, qui nihil expetendum, nihil in bonis ducendum quod honeſtate careat, exiſtimant? Me quidem autore etiam Peripatetici, ueteresq́; Academici balbutire deſinãt aliquando, aperteq́; & clara uoce audeant dicere, beatam uitam in Phalaridis taurum deſcenſuram. ſint enim tria genera bonorum, ut iam à laqueis Stoicorum, quibus uſum me pluribus, quàm ſoleo, intelligo, recedamus: ſint ſanè illa genera bonorum, dum corporis, & externa iaceant humi, & tantummodo, quia ſumenda ſunt, appellentur bona: alia autem diuina illa, longe, lateq́; ſe pandant, cælumq́; cõtingant, ut ea qui adeptus ſit, cur eum beatum modo, & non beatiſſimum etiam dixerim? dolorem uero ſapiens extimeſcet? is enim huic maximè ſententiæ repugnat: nam contra mortem noſtram, atque noſtrorum, contraq́;

ægrit

ægritudinem, et reliquas animi perturbationes ſatis eſſe uidemur ſuperiorum dierum diſputationibus armati, & parati. Dolor eſſe uidetur acerrimus uirtuti aduerſarius. is ardentes faces intentat: is fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam ſe debilitaturum minatur. Huic igitur ſuccumbet uirtus? huic beata ſapientis & conſtantis uiri uita cedet? Quàm turpe, ò Dij boni. Pueri Spartiatæ non ingemiſcunt uerberum dolore laniati. adoleſcentium greges Lacedæmone uidimus ipſi incredibili cõtentione certantes pugnis, calcibus, unguibus, morſu, deniq; ut exanimarentur, priuſquam ſe uictos faterentur. Quæ barbaria India uaſtior, aut agreſtior? in ea tamen gente primum ij, qui ſapientes habentur nudi ætatem agunt, & Caucaſi niues, hyemalemq; uim perferunt ſine dolore: cumq; ad flammam ſe applicuerint, ſine gemitu aduruntur. mulieres uero in India, cum eſt cuiuſque earum uir mortuus, in certamen, iudiciumq; ueniunt, quam plurimum ille dilexerit: plures enim ſingulis ſolent eſſe nuptæ. quæ eſt uictrix, ea læta proſequentibus ſuis, unà cum uiro in rogum imponitur: illa uicta, mœſta diſcedit. Nunquam naturam mos uinceret: eſt enim ea ſemper inuicta. ſed nos umbris, delicijs, otio, languore, deſidia animum infecimus, opinionibus, maloq; more deliniiũ molliuimus. Aegyptiorum morem quis ignorat? quorum

imbutæ mentes prauitatis erroribus, quamuis carnificinam prius ſubierint, quàm ibim, aut aſpidem, aut felem, aut canem, aut crocodilum uiolent: quorum etiam ſi imprudentes quippiam fecerint, pœnam nullam recuſent. de hominibus loquor. Quid beſtiæ? non'ne frigus, non famem, non montiuagos, atq; ſilueſtres curſus, luſtrationesq́; patiuntur? non'ne pro ſuo partu ita propugnant, ut uulnera excipiant? nullos impetus, nullos ictus reformident? Omitto, quæ perferant, quæq́; patiantur ambitioſi honoris cauſa: laudis ſtudioſi, gloriæ cauſa: amore incenſi, cupiditatis. Plena uita exemplorum eſt. ſed adhibeat oratio modum, & redeat illuc, unde deflexit. Dabit, dabit, inquam, ſe in tormenta uita beata: nec iuſtitiam, temperantiam, in primisq́; fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam proſecuta, cum tortoris os uiderit, conſiſtet: uirtutibusq́; omnibus ſine ullo animi terrore ad cruciatum profectis, reſiſtet extra fores (ut antè dixi) limenq́; carceris, quid enim ea fœdius, quid deformius ſola relicta, comitatu pulcherrimo ſegregata? quod tamen fieri nullo pacto poteſt: nec enim uirtutes ſine beata uita cohærere poſſunt, nec illa ſine uirtutibus. Itaq; eam tergiuerſari non ſinent, ſecumq́; rapient ad quemcunque ipſæ dolorem, cruciatumq́; ducentur. ſapientis eſt enim proprium, nihil, quod pœnitere poßit, facere, nihil

inuit

inuitum: ſplendide, conſtanter, grauiter, honeſtè omnia: nihil ita expectare, quaſi certo futurum: nihil, cùm acciderit, admirari, ut inopinatum, ac nouum accidiſſe uideatur: omnia ad ſuum arbitrium referre: ſuis ſtare iudicijs. quo quid ſit beatius, mihi certe in mentem uenire non poteſt. Stoicorum quidem facilis concluſio eſt. qui cùm finem bonorum eſſe ſenſerint, congruere naturæ. cumq; ea conuenienter uiuere: cum id ſit in ſapiente ſitum nō officio ſolum, uerum etiam poteſtate: ſequatur neceſſe eſt, ut cuius in poteſtate ſummum bonum, in eiuſdem uita beata ſit. ita ſit ſemper uita beata ſapiētis. Habes, quæ fortiſſimè de beata uita dici putē, & quo modo nunc eſt, niſi quid tu melius attuleris, etiam ueriſſime. A. *Melius quidem afferre nihil poſſum: ſed à te impetrare libenter uelim, niſi moleſtum ſit, quoniam te nulla uincula impediūt ullius certæ diſciplinæ, libasq; ex omnibus quodcunq; te maxime ſpecie ueritatis mouet: quod paulo antè Peripateticos, ueteremq; Academiam hortari uidebare, ut ſine retractatione libere dicere auderent, ſapientes eſſe ſemper beatiſſimos, id uelim audire, quemadmodum his putes conſentaneum eſſe id dicere. multa enim à te contra iſtam ſententiam dicta ſunt, & Stoicorum ratione concluſa.* M. *Vtamur igitur libertate: qua nobis ſolis in philoſophia licet uti, quorum oratio nihil ipſa iudicat,*

ſed habetur in omnes partes, ut ab alijs poßit ipſa per ſeſe nullius autoritate adiūcta indicari. & quoniam uideris hoc uelle, ut, quæcunque diſſentientium philoſophorum ſententia de finibus ſit, tamē uirtus ſatis habeat ad uitam beatam præſidij: quod quidem Carneadem diſputare ſolitum accepimus: ſed is, ut contra Stoicos, quos ſtudioſißimè ſemper refellebat, & contra quorum diſciplinam ingenium eius exarſerat: nos illud quidē cum pace agemus. ſi enim Stoici fines bonorum recte poſuerunt, confecta res eſt, neceſſe eſt ſemper beatum eſſe ſapientem. Sed quæramus unamquanq; reliquorum ſentētiam, ſi fieri poteſt, ut hoc præclarum quaſi decretum beatæ uitæ poſſit omnium ſententijs, & diſciplinis conuenire. Sunt autem hæ de finibus, ut opinor, retentæ, defenſæq; ſententiæ: primum ſimplices quatuor: nihil bonum, niſi honeſtum, ut Stoici: nihil bonum, niſi uoluptatem, ut Epicurus: nihil bonum, niſi uacuitatem doloris, ut Hieronymus: nihil bonum, niſi naturæ primis bonis aut omnibus, aut maximis frui, ut Carneades contra Stoicos diſſerebat. Hæc igitur ſimplicia: illa mixta, tria genera bonorum, maxima animi, ſecunda corporis, externa tertia, ut Peripatetici, nec multo ueteres Academici ſecus. Voluptatem cum honeſtate Clitomachus, & Calliphο copulauit. indolentiam autem honeſtati Peripateticus Diodorus adiunxit. Hæ

ſunt

ſint ſententiæ, quæ ſtabilitatis aliquid habeant. nam Ariſtonis, Pyrrhonis, Herilli, nonnullorumq; aliorum euanuerunt. Hi quid poſſint obtinere, uideamus, omiſsis Stoicis; quorum ſatis uideor defendiſſe ſententiam. & Peripateticorum quidem explicata cauſa eſt: præter Theophraſtũ, & ſi qui illum ſecuti, imbecillius horrent dolorem, & reformidant. reliquis quidem licet facere, quod fere faciunt, ut grauitatem, dignitatemq; uirtutis exaggerent. quam cum ad cœlum extulerint, quod facere eloquentes homines copioſè ſolẽt; reliqua ex collatione facile eſt conterere, atq; contemnere. nec enim licet ijs, qui laudem cum dolore petendam eſſe dicunt, negare eos eſſe beatos, qui illam adepti ſunt. quanquam enim ſint in quibuſdam malis, tamen hoc nomen beati longè, & latè patet. nam ut quæſtuoſa mercatura, fructuoſa oratio dicitur, non ſi altera ſemper omni damno, altera omnis tempeſtatis calamitate ſemper uacet, ſed ſi multo maiori ex parte extet in utraq; felicitas: ſic uita, non ſolũ ſi undiq; referta bonis eſt, ſed ſi multo maiore, et grauiore ex parte bona propendẽt, beata recte dici poteſt. Sequetur igitur horũ ratione uel ad ſupplicium beata uita uirtutem, cumq; ea deſcendet in taurum, Ariſtotele, Xenocrate, Speuſippo, Polemone autoribus: nec eã minimis blandimentis corrupta deſeret. eadem Calliphontis erit, Diodoriq; ſententia: quorum

uterq;

uterq; honeſtatem ſic complectitur, ut omnia, quæ ſine ea ſint, longe, & retro ponenda cenſeat. reliqui habere ſe uidentur anguſtius, enatant tamen, Epicurus, Hieronymus, & ſi qui ſunt, qui diſertum illum Carneadem curent defendere: nemo eſt enim, qui eorum bonorum animum putet eſſe iudicem, cumq; condoceſaciat, ut ea, quæ bona, mala'ue uideantur, poßit contemnere. nam quæ tibi Epicuri uidetur, eadem erit Hieronymi, & Carneadis cauſa, & hercle omnium reliquorum: quis enim parum eſt contra mortem, aut dolorem paratus? Ordiamur ab eo, ſi placet, quem mollem, quem uoluptarium dicimus. Quid? is tibi mortem'ne uidetur, an dolorem timere, qui eum diem, quo moritur, beatum appellat: maximisq; doloribus affectus, eos ipſos inuentorum ſuorum memoria, & recordatione confutat? nec hoc ſic agit, ut ex tempore quaſi effutire uideatur: de morte enim ita ſentit, ut, diſſoluto animante, ſenſum extinctum putet: quod autem ſenſu careat, nihil ad nos id iudicet pertinere. itẽ de dolore certa habet quæ ſequatur: quorum magnitudinem breuitate conſolatur, longinquitatem leuitate. Quid tandem? iſti grandiloqui contra hæc duo, quæ maxime angunt, melius ſe habent, quàm Epicurus? an ad cætera, quæ mala putantur, non & Epicurus, & reliqui philoſophi ſatis parati uidentur? quis non paupertatem extimeſcit? neq; tamen

men

men quiſquam philoſophorum. Hic uero ipſe quàm paruo eſt contentus? nemo de tenui uictu plura dixit. etenim quæ res pecuniæ cupiditatem afferunt, ut amori, ut ambitioni, ut quotidianis ſumptibus copiæ ſuppetant: cùm procul ab ijs omnibus rebus abſit, cur pecuniam magnopere deſideret, uel potius curet omnino? an Scythes Anacharſis potuit pro nihilo pecuniam ducere, noſtrates philoſophi facere non potuerunt? illius epiſtola fertur his uerbis: Anacharſis Hannoni ſalutem. Mihi amictus eſt Scythicum tegmen, calciamentum ſolorum callum, cubile terra, pulpamentum fames: lacte, caſeo, carne ueſcor. quare ut ad quietum me licet uenias. munera autem iſta, quibus es delectatus, uel ciuibus tuis, uel Dijs immortalibus dona. Omnes ferè philoſophi omnium diſciplinarum, niſi quos à recta ratione natura uitioſa detorſiſſet, hoc eodem animo eſſe potuerunt. Socrates, in pompa cum magna uis auri argentiq; ferretur, Quàm multa non deſidero, inquit. Xenocrates, cum legati ab Alexandro quinquaginta ei talenta attuliſſent, quæ erat pecunia temporibus illis, Athenis præſertim, maxima: adduxit legatos ad cœnam in Academiam: ijs appoſuit tantum, quod ſatis eſſet, nullo apparatu. Cum poſtridie rogarent eum, cui numerari iuberet: Quid? uos heſterna, inquit, cœnula nõ intellexiſtis, me pecunia nõ egere? quos

cum triſtiores uidiſſet, XXX. minas accepit, ne aſpernari regis liberalitatem uideretur. At uero Diogenes liberius, ut Cynicus, Alexandro roganti, ut diceret ſi quid ſibi opus eſſet, Nunc quidem paululum, inquit, à ſole abſis. Offecerat uidelicet apricanti. Et hic quidem diſputare ſolebat, quāto regem Perſarum uita, fortunaq́; ſuperaret: ſibi nihil deeſſe, illi nihil ſatis unquam fore: ſe eius uoluptates non deſiderare, quibus nunquam ſatiari ille poſſet, ſuas eum conſequi nullo modo poſſe. Vides, credo, ut Epicurus cupiditatum genera diuiſerit, non nimis fortaſſe ſubtiliter, utiliter tamen: partim eſſe naturales, & neceſſarias: partim naturales, & non neceſſarias: partim neutrum: neceſſarias ſatiari poſſe penè nihilo: diuitias enim naturæ parabiles eſſe. ſecundum autem genus cupiditatum nec ad potiendum difficile cenſet, nec uero ad carendū. tertias, quòd eſſent planè inanes, neque neceſſitatem modo, ſed ne naturam quidem attingerent, funditus eijciendas putauit. Hoc loco multa ab Epicureis diſputantur, hæq́; uoluptates ſigillatim extenuantur: quarum genera non contemnunt, quærunt tamen copiam. nam & obſcœnas uoluptates, de quibus multa ab illis habetur oratio, faciles, communes, in medio ſitas eſſe dicunt: eaſq́; ſi natura requirat, non genere, aut loco, aut ordine, ſed forma, ætate, figura metiendas putant: ab iiſq́;

abſti

abſtinere minimè eſſe difficile, ſi aut ualetudo, aut officium, aut fama poſtulet: omninoq́; genus hoc uoluptatum optabile eſſe, ſi non obſit, prodeſſe nunquam. totumq́; hoc de uoluptate ſic ille præcepit, ut uoluptatem ipſam per ſe, quia uoluptas ſit, ſemper optandam, expetendamq́; putet: eademq́; ratione dolorem ob id ipſum, quia dolor ſit, ſemper eſſe fugiendum. itaq; hac uſurum compenſatione ſapientem, ut uoluptatem fugiat, ſi ea maiorem dolorẽ effectura ſit: & dolorem ſuſcipiat maiorem efficientem uoluptatem, omniaq́; iucunda, quanquam ſenſu corporis iudicentur, ad animum referri tamen. quocirca corpus gaudere tam diu, dum præſentem ſentiret uoluptatem: animum & præſentem percipere pariter cum corpore, & proſpicere uenientem, nec præteritam præterfluere ſinere: ita perpetuas, & contextas uoluptates in ſapiente fore ſemper, cum expectationi ſperatarum, perceptarum memoria iungeretur. Atq; ijs ſimilia ad uictum etiam transferuntur, extenuanturq́; magnificentia, & ſumptus epularum, quòd paruo cultu natura contenta ſit. etenim quis hoc non uidet, deſiderijs iſta condiri omnia? Darius in fuga, cum aquam turbidam, & cadaueribus inquinatam bibiſſet, negauit unquam ſe bibiſſe iucundius. nunquam uidelicet ſitiens biberat. nec eſuriens Ptolemæus ederat. cui cum peragranti Aegyptum comitibus

non

non conſecutis, cibarius in caſa panis datus eſſet, nihil uiſum eſt illo pane iucundius. Socratem ferunt, cum uſq; ad ueſperum contentius ambularet, quæſitumq; eſſet ex eo quare id faceret: reſpondiſſe, ſe, quo melius cœnaret, obſonare ambulando famem. Quid? uictum Lacedæmoniorum in Phiditijs non'ne uidemus? ubi cum tyrannus cœnauiſſet Dionyſius, negauit ſe iure illo nigro, quod cœnæ caput erat, delectatum. tum is, qui illa coxerat, Minimè mirum, inquit: condimenta enim deſuerunt. Quæ tandem? inquit ille. Labor in uenatu, ſudor, curſus ab Eurota, fames, ſitis: his enim rebus Lacedæmoniorum epulæ condiuntur. Atq; hoc non ex hominum more ſolùm, ſed etiam ex beſtijs intelligi poteſt, quæ, quicquid obiectum eſt, quod modo à natura nō ſit alienum, eo contentæ non quærunt amplius. Ciuitates quædam uniuerſæ, more doctæ, parſimonia delectantur, ut de Lacedæmonijs paulo antè diximus. Perſarum à Xenophōte uictus exponitur: quos negat ad panem adhibere quicquam, præter naſturtium. quanquam, ſi quædam etiam ſuauiora natura deſideret, quàm multa ex terra, arboribuſq; gignuntur cum copia facili, tum ſuauitate præſtantia? adde ſiccitatem: quæ conſequitur hanc continentiam in uictu. adde integritatem ualetudinis. confer ſudantes, ructantes, refertos epulis, tanquam opimos boues: tum intelliges,

qui

qui uoluptatum maxime ſequantur, eos minime conſequi, iucunditatemq́; uictus eſſe in deſiderio, non in ſatietate. Timotheum, clarum hominem Athenis, & principem ciuitatis, ferunt, cum cœnauiſſet apud Platonem, eoq́; conuiuio admodum delectatus eſſet, uidiſſetq́; eum poſtridie, dixiſſe, Veſtræ quidem cœnæ non ſolum in præſentia, ſed etiam poſtero die iucundæ ſunt. Quid, quòd ne mente quidem recte uti poſſumus multo cibo & potione completi? eſt præclara epiſtola Platonis ad Dionis propinquos: in qua ſcriptum eſt his ferè uerbis: Quò cùm ueniſſem, uita illa beata, quæ ferebatur, plena Italicarum, Siracuſanarumq́; menſarũ, nullo modo mihi placuit. bis in die ſaturũ fieri, nec unquã pernoctare ſolum, cæteraq́;, quæ comitantur huic uitæ, in qua ſapiens nemo efficitur unquam, moderatus uero multo minus. Quæ enim natura tam mirabiliter temperari poteſt? Quo modo igitur iucunda uita poteſt eſſe, à qua abſit prudentia, abſit moderatio? Ex quo Sardanapali opulentiſſimi Syriæ regis error agnoſcitur, qui incidi iuſſit in buſto,

Hæc habeo, quæ edi, quæque exſaturata libido
Hauſit: at illa iacent multa, & præclara relicta.

Quid aliud, inquit Ariſtoteles, in bouis, non in regis ſepulcro inſcriberes? hæc habere ſe mor-

tuum dicit, quæ nec uiuus quidem diutius habebat, quàm fruebatur. Cur igitur diuitiæ deſiderentur? aut ubi paupertas beatos eſſe non ſinit? Signis credo, tabulis, ludis. Si quis eſt, qui his delectetur, non'ne melius tenues homines fruuntur, quàm illi, qui his abundant? eſt enim earum omnium rerum noſtra in urbe ſumma in publico copia. quæ qui priuati habent, nec tam multa, & raro uident, cum in ſua rura uenerint. quos tamen pungit aliquid, cum, illa unde habeant, recordantur. Dies deficiet, ſi uelim paupertatis cauſam defendere: aperta enim res eſt, et quotidie nos ipſa natura admonet, quàm paucis, quàm paruis rebus egeat, quàm uilibus. Num igitur ignobilitas, aut humilitas, aut etiam, popularis offenſio ſapientem beatum eſſe prohibebit? Vide, ne plus commendatio in uulgus, & hæc quæ expetitur gloria moleſtiæ habeat, quàm uoluptatis. Leuiculus ſanè noſter Demoſthenes, qui illo ſuſurro delectari ſe dicebat aquam ferentis mulierculæ, ut mos in Græcia eſt, inſuſurrantisq; alteri, Hic eſt ille Demoſthenes. quid hoc leuius? at quantus orator? ſed apud alios loqui uidelicet didicerat, non multum ipſe ſecum. Intelligendum eſt igitur nec gloriam popularem ipſam per ſe expetendam: nec ignobilitatem extimeſcendam. Veni inquit Athenas Democritus, neque me quiſquam ibi agnouit. conſtantem hominē, &

grauem

grauem, qui glorietur, à gloria ſe abfuiſſe. An tibicines, iíq;, qui fidibus utuntur, ſuo, non multitudinis arbitrio cantus numeroſq; moderantur: uir ſapiens, multo arte maiore præditus, non quid uериſsimum ſit, ſed quid uelit uulgus, exquiret? an quicquam ſtultius, quàm quos ſingulos ſicut operarios, barbaroſq; contemnas, eos aliquid putare eſſe uniuerſos? Ille uero noſtras ambitiones, leuitateſq; contemnet, honoreſq; populi, etiam ultro delatos, repudiabit: nos autem eos neſcimus, antequam pœnitere cœpit, contemnere. Eſt apud Heraclitum phyſicum de principe Epheſiorum Hermodoro: uniuerſos ait Epheſios eſſe morte mulctandos, quòd, cum ciuitate expellerent Hermodorum, ita locuti ſunt: Nemo de nobis unus excellat, ſed, ſi quis extiterit, alio in loco, & apud alios ſit. An hoc nõ ita fit omni in populo? non'ne omnem exuperantiam uirtutis oderunt? Quid? Ariſtides (malo enim Græcorum, quàm noſtra proferre) non'ne ob eam cauſam expulſus eſt patria, quòd præter modum iuſtus eſſet? quantis igitur moleſtijs uacant, qui nihil omnino cum populo contrahunt! quid eſt enim dulcius otio literato? ijs dico literis, quibus infinitatem rerum, atq; naturæ, & in hoc ipſo mundo cœlum, terras, maria cognoſcimus. Contempto igitur honore, contempta etiam pecunia, quid relinquitur, quod extimeſcendum ſit? Exilium, credo: quod in maxi-

mis malis ducitur. id ſi propter alienam, & offenſam populi uoluntatem malum eſt: quàm ſit ea contemnda, paulo antè dictum eſt. ſin abeſſe à patria miſerum eſt: plenæ miſerorum prouinciæ ſunt: ex quibus admodum pauci in patriam reuertuntur. At mulctantur bonis exules. Quid tum? parum'ne multa de toleranda paupertate dicuntur? Iam uero exilium, ſi rerum naturam, non ignominiam nominis quærimus, quantum demum à perpetua peregrinatione differt? in qua ætates ſuas philoſophi nobiliſsimi conſumpſerunt, Xenocrates, Crantor, Arceſilas, Lacides, Ariſtoteles, Theophraſtus, Zeno, Cleanthes, Chryſippus, Antipater, Carneades, Panætius, Clitomachus, Philo, Antiochus, Poſidonius: innumerabiles alij: qui ſemel egreſsi nunquam domum reuertere. At enim non ſine ignominia afficere poterit ſapientem. de ſapiente enim eſt hæc omnis oratio, cui iure id accidere non poſsit: nam iure exulantem conſolari non oportet. poſtremo ad omnes caſus facillima ratio eſt eorum, qui ad uoluptatem ea referunt, quæ ſequuntur in uita, ut, quocunq; hæc loco ſuppeditent, ibi beate queant uiuere. Itaque ad omnem rationem Teucri uox accommodari poteſt,

Patria eſt, ubicunq; eſt bene.

Socrates quidem cùm rogaretur, cuiatem ſe eſſe diceret, Mundanum inquit: totius enim

mundi

mundi ſe incolam, & ciuem arbitrabatur. Quid T. Albutius? non'ne animo æquiſſimo Athenis exul philoſophabatur? cui tamẽ illud ipſum non accidiſſet, ſi in Republica quieſcens, Epicuri legibus paruiſſet. quî enim beatior Epicurus, quod in patria uiuebat, quàm Metrodorus, quòd Athenis? aut Plato Xenocratem uincebat, aut Polemo Arceſilam, quo eſſet beatior? Quanti uero iſta ciuitas æſtimanda eſt, ex qua boni ſapienteſq́; pelluntur. Demaratus quidem Tarquini Regis noſtri pater, tyrannum Cypſellum quòd ferre non poterat, fugit Tarquinos Corintho, & ibi ſuas fortunas conſtituit, ac liberos procreauit. num ſtulte antepoſuit exilij libertatem domeſticæ ſeruituti? Iam uero motus animi, ſolicitudines, ægritudineſq́; obliuione leniuntur, traductis animis ad uoluptatem. Non ſine cauſa igitur Epicurus auſus eſt dicere, ſemper in pluribus bonis eſſe ſapientem, quia ſemper ſit in uoluptatibus. ex quo effici putat ille, quod quærimus, ut ſapiens ſemper beatus ſit. Etiam'ne ſi ſenſibus carebit oculorum, ſi aurium? Etiam: nam iſta ipſa contemnit. primum enim horribilis iſta cæcitas quibus tandem caret uoluptatibus? cum quidam etiam diſputent cæteras uoluptates in ipſis habitare ſenſibus, quæ autem aſpectu percipiantur, ea non uerſari in oculorum ulla iocunditate, ut ea, quæ guſtemus, olfaciamus, tra-

ctemus, audiamus, in ea ipſa, ubi ſentimus, parte uerſentur: in oculis tale nihil fit. Animus accipit quæ uidemus. animo autem multis modis, uarijsq; delectari licet, etiam ſi non adhibeatur aſpectus. Loquor autem de docto homine, & erudito, cui uiuere eſt cogitare. ſapientis enim cogitatio non ferme ad inueſtigandum adhibet oculos aduocatos. etenim ſi nox non adimit uitam beatam, cur dies nocti ſimilis adimat? nam illud Antipatri Cyrenaici eſt quidem paulo obſcœnius, ſed non abſurda ſententia eſt: cuius cæcitatem cum mulierculæ lamentarentur, Quid agitis? inquit: an uobis nulla uidetur uoluptas eſſe nocturna? Appium quidem ueterem illum qui cæcus annos multos fuit, & ex magiſtratibus, & ex rebus geſtis intelligimus in illo ſuo caſu nec priuato, nec publico muneri defuiſſe. C. autem Druſi domum compleri conſultoribus ſolitam accepimus: cum, quorum res eſſet, ſua ipſi non uidebant, cæcum adhibebant ducem. Pueris nobis Cn. Aufidius prætorius, & in Senatu ſententiam dicebat, nec amicis deliberantibus deerat, & Græcam ſcribebat hiſtoriam, & uidebat in literis. Diodorus Stoicus cæcus multos annos noſtræ domi uixit. is uero, quod credibile uix eſſet, cum in philoſophia multo etiam magis aßidue, quàm antea uerſaretur, & cum fidibus Pythagoreorum more uteretur, cumq; ei li-

bri

bri noctes, & dies legerentur, quibus in ſtudijs oculis non egebat: tamen, quod ſine oculis fieri poſſe uix uidetur, geometriæ munus tuebatur, uerbis præcipiens diſcentibus, unde, quo, quamq; lineam ſcriberent. Aſclepiadem ferunt non ignobilem Eretricum philoſophum, cùm quidam quæreret quid ei cæcitas attuliſſet, reſpondiſſe, ut puero uno eſſet comitatior. ut enim uel ſumma paupertas tolerabilis ſit, ſi liceat, quod quibuſdam Græcis, quotidie: ſic cæcitas ferri facile poßit, ſi non deſint ſubſidia ualetudinum. Democritus luminibus amißis alba ſcilicet, & atra diſcernere non poterat: at uero bona, mala, æqua, iniqua, honeſta, turpia, utilia, inutilia, magna, parua poterat: & ſine uarietate colorum licebat uiuere beate, ſine notione rerum non licebat. atque hic uir impediri animi etiam aciem aſpectu oculorum arbitrabatur: & cum alij ſæpe, quod eſſet ante pedes, non uiderent, ille infinitatem omnem peregrinabatur, ut nulla in extremitate conſiſteret. Traditum eſt etiam Homerum cæcum fuiſſe. at eius picturam, non poëſim uidemus. quæ regio, quæ ora, qui locus Græciæ, quæ ſpecies formæ, quæ pugna, quæ acies, quod remigium, qui motus hominum, qui ferarum non ita expictus eſt, ut, quæ ipſe non uiderit, nos ut uideremus effecerit? Quid ergo aut Homero ad delectationem animi, ac uoluptatem, aut cuiquam docto de-

fuiſſe unquam arbitramur? aut, ni ita ſe res haberet, Anaxagoras, aut hic ipſe Democritus agros, & patrimonia ſua reliquiſſent: huic diſcendi, quærendiq; diuinæ delectationi toto ſe animo dedidiſſent? Itaque augurem Tyreſiam, quem ſapientem fingunt poëtæ, nunquam inducunt deplorantem cæcitatem ſuam: at uero Polyphemum Homerus cùm immanem, ferumq; finxiſſet, cum ariete etiam colloquentem facit, eiusq; laudare fortunas, quòd, quà uellet, ingredi poſſet, & quæ uellet, attingere. Recte hic quidem: nihilo enim erat ipſe Cyclops, quàm aries ille prudentior. In ſurditate uero quidnam eſt mali? erat ſurdaſter M. Craſſus: ſed aliud moleſtius, quòd male audiebat, etiam ſi, ut mihi uidebatur, iniuria. Epicurei noſtri Græce fari neſciunt, nec Græci Latine: ergo hi in illorum, & illi in horum ſermone ſurdi: omnesq; id nos in ijs linguis, quas non intelligimus, quæ ſunt innumerabiles, ſurdi profecto ſumus. At uocem citharœdi non audiunt: ne ſtridorem quidem ſerræ tum, cùm acuitur, aut grunnitum, cùm iugulatur ſus: nec, cùm quieſcere uolunt, fremitum murmurantis maris. & ſi cantus eos forte delectant, primum cogitare debent, antequam hi ſint inuenti, multos beate uixiſſe ſapientes: deinde multo maiorem percipi poſſe legendis his, quàm audiendis uoluptatem. tum, ut paulo antè cæcos ad aurium tra-

ducebamus uoluptatem, ſic licet ſurdos ad oculorum: etenim qui ſecum loqui poterit, ſermonem alterius non requiret. Congerantur in unum omnia: ut idem oculis, & auribus captus ſit: prematur etiam doloribus acerrimis corporis: qui primum per ſe ipſi plerunq; conficiunt hominem: ſin forte longinquitate producti, uehementius tamen torquent, quàm ut cauſa ſit cur ferantur. quid eſt tandem Dij boni, quod laboremus? portus enim præſto eſt, quoniam mors ibidem eſt, æternum nihil ſentienti receptaculum. Theodorus Lyſimacho mortem minitanti, Magnum uero, inquit, effeciſti, ſi Cantharidis uim conſecutus es. Paulus Perſæ deprecanti ne in triumpho duceretur, In tua id, inquit, poteſtate eſt. Multa primo die, cum de ipſa morte quæreremus, non pauca etiam poſtero, cùm ageretur de dolore, ſunt dicta de morte: quæ qui recordetur, haud ſanè periculum eſt, ne non mortem aut optandam, aut certè non timendam putet. mihi quidem in uita ſeruanda uidetur illa lex, quæ in Græcorum conuiuijs obtinetur. Aut bibat, inquit, aut abeat. & recte. aut enim fruatur aliquis pariter cum alijs uoluptate potādi: aut ne ſobrius in uinolentiam uinolentorum incidat, antè diſcedat. ſic iniurias fortunæ, quas ferre nequeas, defugiendo relinquas. Hæc eadem, quæ Epicurus, totidem uerbis dicit & Hieronymus. Quòd ſi ijs philoſo-

phis, quorũ ea ſententia eſt, ut uirtus per ſe ipſa nihil ualeat, omne, quod honeſtum nos, & laudabile eſſe dicimus, id illi caſſum quiddam, & inanis uocis ſono decoratum eſſe dicant, & tamen ſemper beatum eſſe cenſent ſapientem: quid tandem à Socrate, & Platone, perfectisq; philoſophis faciendum putes? quorum alij tantam præſtantiam in bonis animi eſſe dicunt, ut ab his corporis, & externa obſcurentur. Alij autem hæc ne bona quidem ducunt, in animo reponunt omnia. quorum controuerſiam ſolebat tanquam honorarius arbiter iudicare Carneades. nam cum, quæcunque bona Peripateticis, eadem Stoicis commoda uiderentur, neque tamen Peripatetici plus tribuerent diuitijs, bonæ ualetudini, cæterisq; rebus generis eiuſdem, quàm Stoici, cum ea re, non uerbis ponderarentur: cauſam eſſe diſsidendi negabat. Quare hunc locum cæterarum diſciplinarum philoſophi quemadmodum obtinere poſsint, ipſi uiderint. mihi tamen gratum eſt, quòd de ſapientium perpetua bene uiuendi facultate dignum quiddam philoſophorum uoce profitentur. Sed quoniam mane eſt eundum, has quinque dierum diſputationes memoria comprehendamus. Equidem me etiam conſcripturum arbitror. ubi enim melius uti poſſumus hoc, cuicuimodi eſt, otio? ad Brutumq; noſtrum hos libros alteros quin-

que

que mittemus: à quo non modo impulſi ſumus ad philoſophicas ſcriptiones, uerum etiam laceſsiti. in quo quantum cæteris profuturi ſumus, non facile dixerimus: noſtris quidem acerbiſsimis doloribus, uarijsq;, & undique circunfuſis moleſtijs alia nulla potuit inueniri leuatio.

FINIS.

IN PRIMA PHILOSOPHIAE
parte omiſſa, aut errata.

dicturos: ſed ad ea	25
cum res non bonas	55
cum commouebantur	65
domum reduxerunt:	107
conſentiens, q. repugnans iud.	112
prabens, ea qua	114

1007121

Digitized by Google

GVID
ANTO
BONA

Digitized by Google